

ДОБРИЙ ПАСТИР: НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО
Богослов'я. Філософія. Історія
Випуск 18/2023

ISSN 2522-1558

«Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія» заснований 21 березня 2007 р. Івано-Франківською Теологічною Академією як періодичне наукове видання, що рецензується – збірник наукових праць, реорганізований 16 листопада 2018 р. у науковий журнал.

Журнал 22 серпня 2017 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж).

Видається з 2007 року.

Зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення як друковане медіа: **протокол № 27 від 16.11.2023 р. – ідентифікатор медіа - R30-01942.**

Адреса редакції: 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Софрона Мудрого 22, Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ,
e-mail: dp@ifaz.edu.ua
web-сайт: <http://journal.ifaz.edu.ua>

Журнал зареєстрований, реферується та індексується: [ISSN International Centre, м. Париж](#); [Google Scholar](#); Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; «Україніка наукова».

Редакція наукового вісника може публікувати статті й матеріали, не поділяючи позиції їх авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори публікацій.

Подані рукописи рецензуються і не повертаються.

Редакція залишає за собою право виправляти мову і редагувати матеріали.

Редакція не вступає у листування з авторами.

При передруку посилання на «Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія» обов'язкове.

Усі права застережені ©

У журналі вміщені наукові статті з богослов'я, релігієзнавства, філософії та історії Церкви в Україні. Для фахівців з соціально-гуманітарних та богословських наук, докторантів, аспірантів і здобувачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться богослов'ям, релігієзнавством, філософією та історією.

Редакційна рада:

Голова редакційної колегії: Митрополит **Володимир Війтишин**, кандидат наук з богослов'я, доцент;
Головний редактор: прот. **Річард Горбань**, габілітований доктор богословських наук, професор;
Заступник головного редактора: митр. прот. **Олег Каськів**, доктор наук з богослов'я, професор;
Відповідальний секретар: **Ольга (с. Андрея) Маслій**, кандидат історичних наук, доцент.

Редколегія:

- * з *богослов'я*: митр. прот. **Олег Каськів**, доктор наук з богослов'я, професор (Україна);
прот. **Василь Гоголь**, кандидат наук з богослов'я, доцент (Україна);
прот. **Віталій Козінчук**, кандидат наук з богослов'я, доцент (Україна);
прот. **Андрій Чорненко**, кандидат наук з богослов'я, доцент (Україна);
прот. **Святослав Кияк**, доктор філософських наук, доктор богослов'я, професор (Україна);
д-н **Роман Завійський**, доктор наук з богослов'я, доцент (Україна);
Володимир Шеремета, доктор богослов'я, доцент (Україна);
Дмитро Степовик, доктор богослов'я, професор (Україна);
прот. **Ярослав Москалик**, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);
к.с. **Кжиштоф Гуздзь**, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);
к.с. **Кжиштоф Гузовські**, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);
к.с. **Мірослав Ковальчик**, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);
Кароль Клявза, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);
к.с. **Лешек Адамовіч**, габілітований доктор канонічного права, професор (Польща);
- * з *філософії*: **Анатолій Колодний**, доктор філософських наук, професор (Україна);
Людмила Филипович, доктор філософських наук, професор (Україна);
Петро Яроцький, доктор філософських наук, професор (Україна);
Вікторія Ларіонова, доктор філософських наук, професор (Україна);
Володимир Возняк, доктор філософських наук, професор (Україна);
Іван Климишин, доктор фізико-математичних наук, професор, академік (Україна);
Ольга Климишин, доктор психологічних наук, професор (Україна);
Василь Костицький, доктор юридичних наук, професор (Україна);
Михайло Марчук, доктор філософських наук, професор (Україна);
Віктор Москалець, доктор психологічних наук, професор (Україна);
Микола Сидоренко, доктор філософських наук, професор (Україна);
Ірина Богачевська, доктор філософських наук, професор (Україна);
Іван Остащук, доктор філософських наук, професор (Україна);
Павло Павленко, доктор філософських наук (Україна);
Олег Савчук, кандидат філософських наук (Україна);
- * з *історії*: **Василь Балух**, доктор історичних наук, професор (Україна);
Олег Білоус, кандидат політичних наук, доцент (Україна);
Руслан Делятинський, кандидат історичних наук, доцент (Україна);
Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент (Україна);
Степан Качараба, доктор історичних наук, професор (Україна);
Олександр Лисенко, доктор історичних наук, професор (Україна);
Олег Малярчук, доктор історичних наук, професор (Україна);
Василь Марчук, доктор історичних наук, професор (Україна);
Ігор Пилипів, доктор історичних наук, професор (Україна);
Ігор Райківський, доктор історичних наук, професор (Україна);
Олексій Сухий, доктор історичних наук, професор (Україна);
Петро Шкраб'юк, доктор історичних наук, професор (Україна).

Затверджено до друку Вченою радою Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ (протокол № 7 від 13 липня 2023 р.)

Науковий журнал
«Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана
Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія» (випуск 18)
видано за сприяння Івано-Франківського Архиепархіального Управління
Української Греко-Католицької Церкви
та Фонду імені Блаженного мученика Симеона Лукача

ЗМІСТ

ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан. Слово редакції.....6–8

Богослов'я

КАСЬКІВ Олег. Прощі як один із елементів відновлення відпустового місця в селі Крилос 1989-2018 рр.	9–19
ЯРОЦЬКИЙ Петро. Інноваційне ставлення Папи Франциска до вирішення проблем шлюбу і сім'ї.....	20–23
ЛЕВИЦЬКИЙ Олександр. Архієпархіальні собори 1905–1944 років та їх роль в розвитку партикулярного права.....	24–37
ВАСИЛІВ Павло. Пневматоагійне значення цеону (ze,on) у Візантійській традиції.....	38–56
ГОГОЛЬ Василь, ХАРЕВИЧ Іван. Літургійне служіння диякона під час звершення Архидієрєйської Божественної Літургії відповідно до рубрик богослужбових книг.....	57–76
ПАСІЧНИК Василь. Богослов'я таїнства Оливопомазання в динаміці Liturgie Comragée.....	77–89
П'ЯСТА Руслан, МОЛИТОВНИК Іван. Історія розвитку Святого Таїнства Покаяння.....	90–105
ЯЦИШИН Андрій. «Звідки між вами війни...?»: контекстуальне прочитання та актуалізація: Як. 4:1-3.....	106–114

Філософія

Релігієзнавство

САБАДУХА Володимир, САБАДУХА Олексій. Закон найменування: хто є хто за своїм актуальним інтелектуальним та духовним потенціалом.....	115–141
НЕДАВНЯ Ольга. Питання війни в соціальній доктрині Католицької Церкви через призму подій війни Росії проти України та в актуальних теологічних розмислах українських католиків.....	142–152
ТОКМАН Володимир. Важелі суспільного стримування УПЦ МП в сучасних реаліях.....	153–159
КОПЧУК-КАШЕЦЬКА Марія, ТКАЧИШИН Назар. Виховання молоді у парафіяльному середовищі: комплексний аналіз на основі вчення папи Івана Павла II.....	160–166
КОПЧУК-КАШЕЦЬКА Марія, ЯРОШКО Іван. Еволюція підходів запобіжного виховання: від ранніх ідей Йоганна Песталоцці до цілісної превентивної системи святого отця Дона Боско.....	167–173
ЮЩИШИНА Ірина. Католицько-Юдейський діалог після Другого Ватиканського собору.....	174–182

Історія
Історія Церкви в Україні

ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан, ЄГРЕШІЙ Олег, МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея), ГАЛЯН Тарас, ГРЕСЬКО Андрій, САГАН Роман. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020). Частина 2: методологія і методика дослідження. Біограми на літеру «а», випуск 2.....	183–312
ГОЛОМІДОВА Марія. Життя і служіння с. Тарсикії Ольги Пітулей, III ЧСВВ.....	313–326
МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея), НАГОРНЯК Нестор. Взаємодія митрополита Андрея Шептицького з іншими релігіями як передумова доброго міжконфесійного діалогу.....	327–333

Рецензії, огляди та бібліографія

СТРИХАР Іванна. Історія Церкви в Україні: бібліографічний покажчик видань із фондів бібліотеки Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.....	334–350
---	----------------

Хроніка наукового життя

БІЛОУС Олег, ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан, МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея). Хроніка наукового життя Івано-Франківської академії Івана Золотоустого за 2022 р.....	351–365
КАСЬКІВ Олег, БІЛОУС Олег. Анонс Міжнародної науково-практичної конференції до 100-ліття з дня народження владики Софрона Мудрого.....	366
Автори журналу.....	367–368
До відома авторів.....	369–371

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.1>

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Черговий 18-ий випуск наукового журналу «Добрий Пастир» виходить у знаковому 2023 році, позначеному відчуттям тривоги і надії на перемогу добра над злом, свободи і демократії над авторитаризмом у новітній російсько-українській війні, що через складні випробування спонукала українців згуртуватися в єдину націю. Ці трагічні сторінки новітньої історії України вже знайшли богословське осмислення в посланні «Я тебе не покину!» Синоду єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2023 року, в якому, зокрема, наголошується: «...Справді, тільки тому, що Бог нас не покинув у час випробувань, ми вистояли і відбили атаки ворога на саме наше буття та на основи загальнолюдської цивілізації...», і це «можна визначити хіба що словом «чудо». ... наш народ став свідком і співтворцем того, що можна назвати «чудо над Дніпром»... Ми не випадково називаємо наш народ співтворцем цього чуда, бо українці стали знаком Божої сили і присутності в ці нелегкі дні й місяці випробувань. Наш народ черпав і надалі черпає силу для змагань за свою гідність і свободу з висоти, зі своєї віри в Бога правди, любові й життя...»¹.

Другий рік повномасштабної «злочинної і смертоносної агресії Росії проти самостійної держави України і проти українського народу, який має власну історію, культуру, духовну ідентичність та свої природні й духовні дари»², слід підкреслити, став часом об'єднання українців – як тих, які жертвували своїм життям на фронті чи допомагали захисникам із тилу, так і тих, які продовжували підтримувати та розвивати інші ділянки суспільного буття української нації. Символічним маркером, що свідчить про кардинальні зміни в суспільній свідомості в умовах війни, стала реформа церковного календаря, проголошена Патріархом Української Греко-Католицької Церкви Святославом Шевчуком та митрополитом Православної Церкви України Епіфанієм (Думенком)³. Ще одним важливим показником суспільних змін у 2023 рр. стало запровадження інститутів військового та медичного капеланства в Україні⁴. Не менш важливу

¹ «Я тебе не покину!» (Євр. 13, 5). Послання Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2023 року до духовенства, монашества та мирян УГКЦ і всіх людей доброї волі. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 13.10.2023. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/ya-tebe-ne-pokynu-posynodalne-poslannya-synodu-pyskopiv-ugkts-2023-roku-13221/> (дата звернення: 01.12.2023).

² Там само.

³ Див.: Декрет проголошення переходу УГКЦ на новий стиль для нерухомих свят. *Синод єпископів УГКЦ*. Дата оновлення: 10.02.2023. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/dekret-progoloshennya-perehodu-ugkts-na-novyy-styl-dlya-neruhomyh-svyat-11448/> (дата звернення: 01.12.2023); Шведа О. ПЦУ та УГКЦ перейшли на новий календар: що змінилося з 1 вересня. Суспільне новини. Дата оновлення: 01.09.2023. URL: <https://suspilne.media/563389-pcu-ta-ugkc-perejsli-na-novij-kalendar-so-zminilosa-1-veresna/> (дата звернення: 01.12.2023).

⁴ Див.: ДЕСС, МОЗ та ВРЦіРО обговорили питання формування системи медичного капеланства в Україні. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Дата оновлення: 29.11.2023. URL: <https://dess.gov.ua/dess-moz-ta-vrtsiro-obhovoryly-pytannia-formuvannia-systemy-medychnoho-kapelanstva-v-ukraini/> (дата звернення: 01.12.2023); Присутність військового капелана у строю надає

роль в цих суспільних процесах продовжувала відігравати спільнота освітян і науковців, яка, формуючи «ідейний фронт», покликана виховувати молоде покоління українців, сприяти формуванню національної та громадянської самосвідомості, а отже, з надією на Божу опіку та перемогу творити майбутнє України.

Очевидно, і наша мала академічна спільнота богословів, філософів, релігієзнавців та істориків, репрезентована на сторінках цього наукового журналу, у 2023 році реалізує своє покликання – через фахове, неупереджене, об'єктивне дослідження фактів і процесів суспільного буття – представити ширшій спільноті окремі сторінки історичного минулого, подати богословське чи філософське роз'яснення актуальних проблем. Слід відзначити, що, незалежно від обраного об'єкту і предмету дослідження, усі автори (і співавтори) публікованих статей мали спільну ціль – через наукове пізнання сприяти формуванню християнських духовно-моральних цінностей, спонукати читачів використовувати результати цих досліджень як для формування власного світогляду, так і в практичній ділянці – у педагогічній чи науково-педагогічній праці, в катехизації на парафіях та інших сферах.

Від імені редакційної колеги варто подякувати усім авторам за їхній внесок у розвиток богословської, філософської та історичної галузей науки. Практичними й опертими на багаторічний досвід діяльності є висновки з дослідження доктора наук з богослов'я **Олега Каськіва** про організацію прощ як засобу відновлення відпустового місця в селі Крилос у 1989–2018 роках. Аналізу складних і дражливих питань ставлення Папи Франциска до вирішення проблем шлюбу і сім'ї в сучасних умовах присвячена стаття доктора філософських наук **Петра Яроцького**. Розвиваючи канонічно-правові дослідження, доктор наук з богослов'я **Олександр Левицький** проаналізував роль Львівських архієпархіяльних соборів 1905–1944 років у розвитку партикулярного права. Доктор філософії **Павло Василів**, фахівець з догматичного богослов'я, розкриває проблему пневматогогійного значення цеону у Візантійській традиції. У сфері літургійного богослов'я проблему літургійного служіння диякона під час Архиєрейської Літургії відповідно до рубрик богослужбових книг висвітлюють кандидат наук з богослов'я **Василь Гоголь** та магістр богослов'я **Іван Харевич**. Напрямою сакраментологічної проблематики догматичного богослов'я репрезентований у статтях доктора філософії з богослов'я **Василя Пасічника** про богослов'я Таїнства Оливопомазання, доктора філософії з богослов'я **Руслана П'ясти** і магістра богослов'я **Івана Молитовника** про історичний розвиток Таїнства Покаяння. Біблійно-богословські аспекти проблематики походження війн на основі контекстуального прочитання послання Якова розглядає доктор філософії з богослов'я **Андрій Яцишин**.

воїнам упевненості в тому, що з нами Бог і ми переможемо — Служба військового капеланства ЗСУ. *Армія-інформ*. Дата оновлення: 16.04.2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/16/prysutnist-vijskovogo-kapelana-u-stroyu-nadaye-voynam-upevnenosti-v-tomu-shho-z-namy-bog-i-my-peremozhemo-sluzhba-vijskovogo-kapelanstva-zsu/> (дата звернення: 01.12.2023).

Серія філософії в науковому журналі представлена низкою статей вітчизняних філософів та релігієзнавців. Так, доктор філософських наук **Володимир Сабадуха** і кандидат філософських наук **Олексій Сабадуха** у своїй статті обґрунтували тезу, що «метафізична теорія особистості здатна сформулювати критерії для розуміння людської сутності». Актуальну сьогодні проблематику війни в соціальній доктрині Католицької Церкви через призму сучасних подій розкриває кандидат філософських наук **Ольга Недавня**, а проблеми важелів суспільного стримування УПЦ МП аналізує кандидат філософських наук **Володимир Токман**. Особливої уваги сьогодні потребує розвиток християнської педагогіки, тому представлені статті кандидата педагогічних наук **Марії Копчук-Кашецької** у співавторстві з магістрами богослов'я **Назаром Ткачишиним** й **Іваном Ярошком** торкаються, відповідно, проблем виховання молоді у парафіяльному середовищі на основі вчення Папи Івана Павла II та еволюції підходів запобіжного виховання до превентивної системи святого Дона Боско. Стаття магістра релігієзнавства **Ірини Юцишин** присвячена проблематиці католицько-юдейського діалогу після Другого Ватиканського собору.

Серія історичних досліджень у цьому випуску присвячена переважно біографічним нарисам. Так, у колективній статті кандидата історичних наук **Руслана Делятинського**, кандидата історичних наук **Олега Єгрешія**, кандидата історичних наук **Ольги (Андреї) Маслій**, магістра історії **Тараса Галляна**, магістра історії **Андрія Греська** та краєзнавця **Романа Сагана** продовжується розробка проблеми біографічного словника духовенства Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ. Біографічний нарис про с. Тарсикію Ольгу Пітулей III Чину святого Василя Великого присвячена статті магістра богослов'я **Марії Голомідової**. Знову ж **Ольга (с. Андрея) Маслій** у співавторстві з магістром богослов'я **Нестором Нагорняком** проаналізували взаємодію митрополита Андрея Шептицького з іншими релігіями як передумову доброго міжконфесійного діалогу.

Окремої уваги заслуговує новозаснована в нашому журналі рубрика «Рецензії, огляди та бібліографія», в рамках якої публікується підготовлений **Іванною Стрихар** на основі фондів бібліотеки Івано-Франківської академії Івана Золотоустого бібліографічний покажчик видань з історії Церкви в Україні. У рубриці «Хроніка наукового життя» вміщено аналітичний огляд наукового життя в Академії за 2022–23 роки, підготовлений кандидатом політичних наук **Олегом Білоусом** у співавторстві з **Русланом Делтіянським** та **Ольгою (Андреєю) Маслій**, а також анонс наукової конференції з нагоди ювілею 100-ліття з дня народження владики Софрона Мудрого, запропонований **Олегом Білоусом** та **Олегом Каськівим**.

Оцінюючи окреслений науково-творчий здобуток науковців на сторінках нашого наукового періодичного видання, побажаємо читачам успішного осмислення досліджуваних проблем.

Від редакційної колегії Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Богослов'я

УДК 27-522(477.86)''1989/2023''Крилос

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.2>

ПРОЩІ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ВІДНОВЛЕННЯ ВІДПУСТОВОГО МІСЦЯ В СЕЛІ КРИЛОС 1989-2018 РР.

КАСЬКІВ Олег

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: kaskiv@ukr.net
ORCID [0000-0003-1304-9463](https://orcid.org/0000-0003-1304-9463)*

Бібліографічний опис статті: Каськів О. (2023). Прощі як один із елементів відновлення відпустового місця в селі Крилос 1989-2018 рр. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 9–19. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.2>

Анотація. У цій статті досліджено відновлення відпустового місця в с. Крилос, Івано-Франківської області, в 1989-2018 роках. Розвиток відпустового місця розпочався 12 грудня 1989 року, згідно з листом о. Івана Масляка від 8 березня 1990 року у якому він зауважує таке: «...12 грудня 1989 року парохія с. Крилос, Галицького району, Івано-Франківської області, одногосно повернулася в лоно прадідівської Української Греко-Католицької Церкви, що стверджує протокол голосування віруючих в присутності представника Галицької районної влади». З цього історичного моменту розпочинається відновлення занедбаного, зруйнованого та понищеного вщент відпустового місця та храму «Успіння Пресвятої Богородиці» в с. Крилос, Івано-Франківської області.

Одним із вагомих елементів розвитку відпустового місця є велелюдні прощі. Виходячи від самого значення слова, «проща» означає можливість отримання прощення в Бога за свої гріхи. Саме тому, вже тисячі років паломники різних країн здійснюють важкі, а подекуди небезпечні прощі до святих місць, просячи у Всемогутнього Бога прощення гріхів. Це різні місця, такі як: Рим, Турин, Єрусалим, Люрд, Фатіма, Меджугорія, Зарванія, Гошів, Погоня, Крилос. У цьому дослідженні бажано проаналізувати виключно прощі до «Галицької чудотворної ікони», яка зберігається в с. Крилос, Івано-Франківського району, Івано-Франківської області. У даному дослідженні бажано проаналізувати три види прощ, які вплинули на розвиток відпустового місця в с. Крилос (1989-2018 рр) а саме: 1. Молодіжні прощі

Івано-Франківської Єпархії; 2. Міжнародні прощі вервиці; 3. Патріарші прощі до Галицької чудотворної ікони.

Ключові слова: *Кринос, проща, відпуст, прочани.*

PILGRIMAGES AS ONE OF THE ASPECT OF THE RE-ESTABLISHMENT OF THE SACRED PLACE IN KRYLOS IN 1989- 2018

Abstract. *This article is aimed at the research of the re-establishment of a sacred place in the Krylos village, Ivano-Frankivsk region in 1989-2018. There are still living witnesses of how people traveled from all over Galychyna to Krylos Mountaine in carts, on foot, and on horses. Hundreds of carts were beset the territory of the current village stadium and access roads. People wanted to pray to the miraculous icon of the Blessed Virgin Mary, and to drink miraculous water from the so-called "Franciskan springs". There are many confirmed facts about their miraculous qualities. The development of the sacred place began on December 12, 1989, according to the letter of Fr. Ivan Maslyak dated March 8, 1990, in which he noted the following: "...on December 12, 1989, the parish community of the village of Krylos, Galych district, Ivano-Frankivsk region, unanimously returned to the bosom of the ancestral Ukrainian Greek-Catholic Church, which is confirmed by the voting protocol of parishioners in the presence representative of the Galych district government". From this historical moment, the re-establishment of the abandoned, destroyed and completely ruined sacred place as well as the church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in the village of Krylos, Ivano-Frankivsk region, begins. One of the important elements of the re-establishment of a sacred place is crowded pilgrimages. Based on the very meaning of the word, "pilgrimage" means the possibility of receiving forgiveness from God for our sins. This is why, for thousands of years, pilgrims from different countries have been making difficult and sometimes dangerous pilgrimages to holy places, asking Almighty God for forgiveness of sins. These are different places, such as: Rome, Turin, Jerusalem, Lourdes, Fatima, Medjugorje, Zarvanytsia, Goshiv, Pogonya, Krylos. In this research, I would like to analyze exclusively the verses to the "Galych Miraculous Icon", which is kept in the village of Krylos, Ivano-Frankivsk district, Ivano-Frankivsk region. In this research, I would like to analyze three types of sacred places that influenced the development of a sacred place in the Krylos village (1989-2018), namely: 1. Youth parishes of the Ivano-Frankivsk Diocese; 2. International pilgrimage of the rosaries; 3. Patriarchal Pilgrimages to the Galych Miraculous Icon.*

Key words: *Krylos, sacred place, pilgrimage, pilgrims.*

Постановка проблеми. У цьому дослідженні бажаю проаналізувати три види прощ, які вплинули на духовний розвиток відпустового місця в с. Кринос (1989-2018 рр) до Галицької чудотворної ікони, а саме:

1 . Молодіжні прощі Івано-Франківської Єпархії;

2. Міжнародні прощі вервиці;

3. Патріарші прощі до Галицької чудотворної ікони.

Маємо досить поважні дослідження про Крилос з точки зору історії, історії Церкви, археології, архітектури, дослідження ікони Галицької чудотворної ікони» в селі Крилос. Проте, на жаль, про вплив прощ як один із елементів відновлення відпустового місця в с. Крилос (1989-2018 рр.) не досліджувалось конкретніше, тому ця стаття актуалізує дослідження такого напрямку.

Це дослідження виконується в рамках комплексної теми Науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму»⁵.

Мета роботи. Бажаємо дослідити прощі до відпустового місця в селі Крилос в 1989-2018 роках, які вплинули на розвиток та відновлення відпустового місця в с. Крилос.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих елементів розвитку відпустового місця є прощі. Звичайно хотілося б почати з пояснення самого слова «проща». Виходячи від самого значення слова, «проща» означає можливість отримання прощення в Бога за свої гріхи. Саме тому, вже тисячі років паломники різних країн здійснюють важкі, а подекуди небезпечні прощі до святих місць, просячи у Всемогутнього Бога прощення гріхів. Це різноманітні місця, такі як: Рим, Турин, Єрусалим, Люрд, Фатіма, Зарваниця, Гошів, Крилос⁶.

Значимою подією загальнодержавного значення стало відкриття у Крилосі Я. Пастернаком 25 липня 1936 року фундаментів літописного Успенського собору. Новина про унікальне відкриття у Крилосі швидко розійшлася по всій Україні і як наслідок тисячі прочан прибували щоб побачити і помолитися на цьому святому місці⁷.

«Крилос ставав місцем відвідин, студій, прогулянок і прощ, – згадує учасник розкопок Дмитро Гечанівський. – Бували тут тепер вчені німці, поляки, українці. Сотні людей з різних усюдів краю бували тут тепер щоденно, у свята – той по кілька тисяч, а за рік на свято Успіння Пресвятої Богородиці біля церкви було близько 14-15 тисяч людей. Одного разу, прибули люди аж з Волині, добиваючись пішки, бо польська поліція завертала подорожніх з залізничних станцій і з доріг навколо Галича»⁸.

Відновлення парафії в с. Крилосі в розпочалося 12 грудня 1989 року, згідно з листом о. Івана Масляка від 8 березня 1990 року у якому він зауважує наступне: «...12 грудня 1989 року парохія с.Крилос, Галицького району, Івано-

⁵ Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, Вчена рада, протокол № 2, від 15 вересня 2022 року.

⁶ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С.7; Світло правди № 5, липень 2000 р. С. 4.

⁷ Міста і села Галицького району: історія, пам'ятки і особистості. /Арсенич П., Федунків З., Гандзюк Р. та ін..- Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001, С. 414.

⁸ Пастернак Я., Старий Галич археологічно-історичні дослідження у 1850-1943 рр., Інститут Українознавства Прикарпатського Університету ім. Василя Стефаника, видавництво «Плай» Івано-Франківськ, 1998, С. 13.

Франківської області, одногосно вирішили повернулася в лоно прадідівської Української Греко-Католицької Церкви, що стверджує протокол голосування віруючих в присутності представника районної влади»⁹. З цього історичного моменту розпочинається відновлення занедбаного, зруйнованого та понищеного храму «Успіння Пресвятої Богородиці» в с. Крилос, Івано-Франківської області.

Щоб встановити історичну справедливість, щодо відпустового місця в селі Крилос, адміністратор парафії о. Ярослав Жолоб разом із активними парафіянами при активній допомозі працівників національного музею «Давній Галич» розпочали здійснювати перші підготовчі кроки для його духовного розвитку та відновлення. 20 грудня 2000 року було видано грамоту Єпископом Івано-Франківським Софроном Мудрим, що отця Ярослава Жолоба іменували на адміністратора парафії Крилос, Галицького протопресвітеріату, який одразу ж активно та завзято розпочав духовний розвиток відпустового місця в с. Крилос. Як наслідок такої активної та насиченої праці розпочалися молодіжні, міжнародні прощі вервиці, патріарші прощі, та прощі протопресвітеріатів Івано-Франківської Єпархії. Ці багаточисельні прощі показали початок духовного розвитку відпустового місця в селі Крилос¹⁰.

У цьому дослідженні бажаю проаналізувати три види прощ, які вплинули на духовний розвиток відпустового місця в с. Крилос (1989-2018 рр.) до Галицької чудотворної ікони, а саме:

1. Молодіжні прощі Івано-Франківської Єпархії;
2. Міжнародні прощі вервиці;
3. Патріарші прощі до Галицької чудотворної ікони.

1. Молодіжні прощі Івано-Франківської Єпархії

29 червня 2000 року Божого о. Віталій Дем'янець – Голова Місії «Молодіжна Комісія» Івано-Франківської єпархії УГКЦ – подав прохання Голові районної ради п. Б. Хавлюку. З проханням про проведення молодіжної єпархіальної прощі на Святу Крилоську гору, 6-7 липня 2000 року Божого¹¹.

З благословення Владики Іринія Білика, Протосинкела Івано-Франківської єпархії УГКЦ, розпочалася піша молодіжна єпархіальна проща на святу Крилоську гору, організована місією "Молодіжна Комісія" Івано-Франківської єпархії УГКЦ. Протягом цього ходу була духовна програма, у якій перш за все була молитва, читання Святого Письма, та християнські пісні¹².

⁹ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 1.

¹⁰ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 21.

¹¹ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 13.

¹² Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 13.

До Крилоса зійшлися прочани з усієї Івано-Франківської єпархії. На першій прощі були представники Калуша, Галича, Рогатина, Надвірної і навіть з Полтави. Понад дві тисячі людей йшли з молитвами «Крилоськими оборонними валами»¹³, де на дванадцятій стації «Хресної дороги» встановлене розп'яття, яке насправді можемо назвати українською Голгофою¹⁴.

Згодом відбулася «Ісусова молитва» та молодіжно-християнська музична програма, ватра¹⁵. Завершилась перша проща Архирейською Святою Літургією, яку очолив Івано-Франківський Єпископ Софрон Мудрий¹⁶.

29 квітня 2010 року був виданий декрет № 193 єпископом Івано-Франківським Володимиром Війтишином про проведення 3-4 липня 2010 року Єпархіальної молодіжної прощі до чудотворної ікони Крилоської Божої Матері в с. Крилос, Галицького деканату, Івано-Франківської єпархії УГКЦ,¹⁷ було призначено протоієрея Віталія Дем'янця, та о. Ярослава Жолоба – пароха села Крилоса, відповідальними за організацію і проведення прощі. У цьому декреті було визначено спів відповідальних, які мають допомагати у проведенні прощі.

У неділю, 4 липня, завершилася проща до «Галицької чудотворної» ікони Пресвятої Богородиці, що з Крилоса, яка відбувалася з благословення Правлячого Архирея Івано-Франківської єпархії УГКЦ Кир Володимира Війтишина. Розпочалася проща Божественною Літургією у катедральному храмі Святого Воскресіння у м. Івано-Франківську у суботу, 3 липня. Після Богослужіння відбулося благословення усіх прочан, яке уділив протосинкел Івано-Франківської єпархії УГКЦ митрофорний протоієрей д-р Олег Каськів. Прочани, а їх було приблизно біля чотирьох тисяч, пішки прийшли до відпустового місця в с. Крилос¹⁸. Організатори прощі підготували вечірню програму для молоді¹⁹.

Проща завершилася Архирейською Літургією, яку очолив Правлячий Архирей Івано-Франківської єпархії УГКЦ Кир Володимир Війтишин у співслужінні Апостольського адміністратора Буцацької єпархії о. Дмитра

¹³ Крилоські оборонні вали (Центральний оборонний вал) – княжого Галича тягнувся від краю узбіжжя над рікою Луквою до краю яру Мозолецького потоку. Довжина яру становила 624 метри. Вали насипали на попередньо заготовлені дерев'яні конструкції так, щоб зовнішній бік валу і внутрішній бік рову творили похилу площину. На валах розміщували оборонну стіну, оперту на кляв з внутрішнього боку валу. Галич давній і сучасний/упоряд., В. Дідух, Галич, 2015. С. 13.

¹⁴ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, с.7; Світло правди № 5, липень 2000 р. С. 4.

¹⁵ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, с.7; Світло правди № 5, липень 2000 р. С. 4.

¹⁶ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С.7; Світло правди № 5, липень 2000 р. С. 5.

¹⁷ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 53.

відпустового місця в селі Крилос Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 1.

¹⁸ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 1-2.

¹⁸ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 2.

¹⁸ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 2.

¹⁸ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 17; Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С.21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 1.

¹⁹ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 1-2.

Григорака ЧСВВ та великої кількості священників.²⁰ За підрахунками у прощі взяло участь близько п'яти тисяч вірних²¹.

2. Міжнародні прощі вервиці

20 вересня 2000 року Божого було відправлено лист о. Ярославу Жолобу від голови оргкомітету Йозеф-Марія де Вольф за дозволом до владики Софрона Мудрого, Правлячого Єпископа Івано-Франківської єпархії, який дав благословення на VII Міжнародну Прощі Вервиці у дусі післанництва у Фатімі²².

Головним ініціатором і промотором прощі Вервиці був голова Місійного згромадження св. Кирила і Мефодія Йозеф-Марія де Вольф, який з благословення Єпископа Софрона Мудрого здійснив свій благородний задум. Його ідеєю було духовне єднання і духовна підтримка громади російської греко-католицької церкви, і виглядало дуже символічним те, що саме в Крилосі, в одному із духовних центрів України, було зібрано дерев'яну церкву, освячено її, щоб згодом відправити її в росію. Саме там, вона мала б стати оберегом і духовним джерелом усіх греко-католиків росії, та духовним центром щоб вони за задумом організаторів навернулися до Бога²³.

13 жовтня 2000 року, – була освячена церква, яка до прощі була тимчасово зібрана у Крилосі. Після Архиєрейської Літургії в церкві були виставлені Найсвятіші Тайни для молитви. Всі прочани змогли залишатися на декілька хвилин для молитви до Найсвятіших Тайн і просили у Бога благословення для здійснення запланованої мети²⁴.

Міжнародна проща Вервиці, яка відбулася 13-15 жовтня в Крилосі, залишила у пам'яті присутніх на ній прочан незабутні враження. Велике духовне піднесення панувало тут, протягом усіх днів спільної молитви. Велике духовне збагачення принесла вона в серця віруючих. Із багатьох країн світу з'їхалися сюди люди, щоб помолитися²⁵. Багато з прочан дякували Господу та організаторам спільної молитви за чудово проведений час. А дехто був переконаний, що під час перебування на святій горі Крилоса він насправді відчув приплив сил і якоїсь особливої Божої ласки, що оздоровлює, та побачив відновлення відпустового місця в селі Крилос²⁶.

Наступною міжнародна проща вервиці відбулася в Крилосі 6-7 жовтня 2001 року, була присвячена «за єдність церкви»²⁷.

У цій прощі взяло участь велике число вірних із різних куточків України і закордону, які побачили велич і розвиток відпустового місця в селі Крилос²⁸.

²⁰ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 2.

²¹ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 21; Світло правди № 27, (101) липень 2010 р. С. 2.

²² Архів відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 17.

²³ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 13. Галицьке слово 21 жовтня 2000 р. № 43, (1045) С. 1.

²⁴ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 13. Галицьке слово 21 жовтня 2000 р. № 43, (1045) С. 1.

²⁵ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 13. Галицьке слово 21 жовтня 2000 р. № 43, (1045) С. 1.

²⁶ Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 25.

²⁷ Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 34.

²⁸ URL: <http://www.krylos.org.ua/index.php/dlia-prochan>

3. Патріарші прощі

28 серпня 2006 року в Крилосі відбулася вперше Патріарша проща. На цій прощі відбулася історична подія, адже Блаженіший Любомир Гузар – Глава УГКЦ – коронував «Галицьку чудотворну ікону», що в селі Крилос ²⁹.

Наступник Глави УГКЦ – Блаженіший Святослав – започаткував, що щороку у першу неділю серпня регулярно будуть проводитись прощі до Галицької чудотворної ікони Матері Божої, що в селі Крилос. Зважаючи на таку велику відповідальність 5 квітня 2012 року був виданий декрет № 171 Архієпископом і Митрополитом Івано-Франківським Володимиром Війтишином про скликання оргкомітету по підготовці приїзду Глави УГКЦ Блаженішого Святослава та проведення Патріаршої прощі до «Чудотворної ікони Матері Божої» в селі Крилос ³⁰. «...отримавши благословення Блаженішого Патріарха Святослава Шевчука, керуючись постановою №12 п'ятдесят третьої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ від 25-26 травня 2011 р.Б., та рішення № 5 Катехитичної комісії Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ від 8 березня 2012 р.Б., та з нагоди урочистого святкування Року Святих Таїнств створюємо організаційний комітет для проведення 29 липня 2012 р., всеукраїнської прощі до с. Крилос»³¹.

Гаслом цієї прощі є слова «Ви, що в Христа христилися, у Христа зодягнулися» (Гал. 3,27) – під таким закликком 28-29 липня 2012 року відбулась Всеукраїнська Патріарша проща до Галицької Чудотворної ікони Матері Божої в селі Крилос (Давній Галич). Це неординарна подія для усіх вірних та духовенства УГКЦ. Прощу очолив Глава Української Греко-Католицької Церкви Блаженіший Святослав ³².

Після останніх адміністративних змін в Українській Греко-Католицькій Церкві, утворення Івано-Франківської Митрополії, за давнім Галичем зберігається духовна опіка Глави Церкви згідно з титулом Києво-Галицького Верховного Архієпископства. З огляду на це, Його Блаженство продовжує започатковану Блаженнішим Любомиром Гузаром традицію і бажає, щоб у першу неділю серпня кожного року була патріарша проща до цього історичного та святого місця³³.

Наступна проща, яка відбулася у днях 2-3 серпня 2014 року у селі Крилос, відбулася III Всеукраїнська Патріарша проща до Галицької Чудотворної ікони Матері Божої. У проповіді Глава УГКЦ закликав молитися за мир в Україні, «стаючи перед Чудотворним образом Крилоської Матері Божої, благаючи життя для братів наших і сестер на Сході України, щоб не проливалася кров в країні, не гинули наші хлопці, не плакали їхні жінки й матері, не сиротіли діти". Цьогоріч Всеукраїнську прощу відвідали 15 Владик

²⁹ Жолоб Г., Ювілейний святий рік в Успенському Храмі, Національний заповідник «Давній Галич», видавництво «Лілея-НВ» Івано-Франківськ, 2016, С. 25.

³⁰ Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 58.

³¹ Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 61.

³² Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 22; Нова Зоря число 27 (935), 19 липня 2012 р. С. 1.

³³ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 22; Нова Зоря число 27 (935), 19 липня 2012 р. С. 1.

і 150 священників та кілька десятків тисяч паломників з усієї України. Як старі, так і молоді, прийшли до Святої Чудотворної ікони Матері Божої до Крилоса – серця давнього Галича, щоб спільною молитвою виблагати у Господа мир у державі. До підготовки прощі були залучені місцеві жителі і працівники Національного заповідника «Давній Галич»³⁴.

Як зазначив Блаженніший Святослав, Божий український народ подорожує від рабства до свободи: «У цю мандрівку ми пустилися більше як 20 років тому і можливо ще існує перед нами багато труднощів. Проте Господь є поміж нами. Він є Той, що животворить, і Його присутність - запорука нашої непереможності. Господь є джерелом життя, перемоги і успіху, Тільки там, де є Бог, – панує добробут. Він Є Той, що дає хліб серед пустелі, життя серед смерті, надію серед відчаю»³⁵.

Під час Літургії відбулася хіротонія Єпископа-помічника Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ Йосафата Мощича. Для України, і особливо для Галича, це стало важливим моментом, адже остання єпископська хіротонія було тут ще у XII столітті. Головний святитель Блаженніший Святослав разом зі співсвятителями Архієпископом і Митрополитом Кир Володимиром Війтишиним та Архієпископом і Митрополитом Кир Ігорем Возняком висвятили нового Єпископа³⁶. З цього приводу Глава Церкви сказав, що відбулася історична подія – «Господь відкрив таїнственне внутрішнє життя нашої Церкви». За його словами, цього дня єпископи зійшлися разом біля стіп Діви Марії, яка уприсутнена в образі Крилоської Богородиці, і над головою Владика Йосафата було розгорнуте Святе Євангеліє, написане Святим Духом. «Сьогодні Владика Йосафат поклав на Божий престол своє життя і через його служіння Господь буде животворити та кормити свою Церкву. Бо завданням єпископа є навчати і проповідувати Євангеліє, освячувати народ Святими Тайнами Церкви і скеровувати люд до Бога», – сказав Блаженніший Святослав, звертаючись до новохіротонізованого єпископа³⁷.

28 травня 2015 року Божого був виданий декрет № 369 Архієпископом і Митрополитом Івано-Франківським Володимиром Війтишиним про скликання оргкомітету по підготуванні приїзду Глави УГКЦ Блаженішого Святослава та проведення Патріаршої прощі до «Чудотворної ікони Матері Божої» в селі Крилос³⁸.

У суботу, 1 серпня 2015 року, в Івано-Франківському Катедральному Соборі Воскресіння, розпочалася проща до Галицької чудотворної ікони Матері Божої що в с. Крилос. Після спільної молитви на Архієрейській Службі Божій, яку очолив єпископ-помічник Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ Кир Йосафат Мощич, прочани розпочали піший похід до «Галицької

³⁴ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 25; Галицьке слово 8 серпня 2014 р. №31 (1822), С. 1.

³⁵ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 25; Галицьке слово 8 серпня 2014 р. №31 (1822), С. 2.

³⁶ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С.25; Галицьке слово 8 серпня 2014 р. №31 (1822), С. 2.

³⁷ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 25; Галицьке слово 8 серпня 2014 р. №31 (1822), С. 2.

³⁸ Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 68.

Чудотворної ікони Матері Божої». Цей похід щороку організовує Молодіжна комісія Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ³⁹.

Близько 16:30 год. прочани завітали до с. Крилос, де о 17:00 розпочалося представлення молодіжних та мирянських спільнот Архієпархії, а відтак, після вечері прочани зібрались на Молебень до рівноапостольного Володимира, князя Київського, який очолив голова Молодіжної комісії Архієпархії о. Віталій Дем'янець у співслужінні священників-працівників комісії. Після Молебню вірні разом із священниками відвідали Княжу криницю, де відбулося освячення води для паломників.⁴⁰

У неділю, 2 серпня, Архієрейську Літургію очолив Глава і Отець УГКЦ Блаженніший Святослав. У своїй проповіді він, зокрема, сказав: "Дякую Вам, що Ви прийшли до стіп Матері Божої, яка тут присутня в Крилоській іконі, щоб молитися за Україну, наш народ і Церкву"⁴¹. Ця проща була присвячена святкуванню 150-річчя від дня народження митрополита Митрополита Андрея Шептицького та 1000-річчя від дня смерті князя Володимира та страстотерпців Бориса і Гліба⁴².

6-7 серпня 2016 року відбулася щорічна дводенна Всеукраїнська Патріарша проща до Галицької «Чудотворної ікони Матері Божої» в с.Крилос (Давній Галич)⁴³. 6 серпня в м. Івано-Франківську учасники прощі розпочали свій похід після спільної молитви на Архієрейській Службі Архікатедральному соборі Воскресіння Христового, проща яку очолив єпископ-помічник Івано-Франківській УГКЦ Кир Йосафат Мощич. Вже традиційно пішу ходу прочан з Івано-Франківська до Крилоса організувала Молодіжна комісія Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ. Разом з прочанами участь у поході брав також владика Йосафат Мощич⁴⁴. Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський Кир Володимир, в свою чергу, висловив слова щирої подяки усім, хто спричинився до проведення «V Всеукраїнської Патріаршої прощі до Галицької Чудотворної ікони Матері Божої». Митрополит Володимир подякував дітям, молоді, владі, духовенству, які своїми активними діями допомогли проведенню цієї прощі⁴⁵.

5-6 серпня 2017 року відбулась Всеукраїнська Патріарша проща до Галицької «Чудотворної ікони Матері Божої» – покровительки Галицького краю в с. Крилос (Давній Галич), яку очолив Блаженніший Святослав Шевчук Глава і Отець УГКЦ⁴⁶.

³⁹ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №87-88 (161-162), липень-серпень 2015 р. С. 1.

⁴⁰ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №87-88 (161-162), липень-серпень 2015 р. С. 1.

⁴¹ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №87-88 (161-162), липень-серпень 2015 р. С. 1.

⁴² Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №87-88 (161-162), липень-серпень 2015 р. С. 1.

⁴³ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №97 (171), літо 2016 р. С. 2.

⁴⁴ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №97 (171), літо 2016 р. С. 2.

⁴⁵ Архів відпустового місця в селі Крилос, Том II, С. 26; Світло правди №97 (171), літо 2016 р. С. 3.

⁴⁶ URL: mi100.info/2017/07/18/frankivtsiv-zaproshtuyut-vzvyaty-uchast-u-proshhi-krylosa/

Серед заходів на прощі було запланована презентацію програми «Вірність, жертва, місія» з нагоди 400-ліття Василіянського Чину Святого Йосафата, урочисте винесення для почитання чудотворної ікони Матері Божої, молитви на оздоровлення. Крім того, відбулись і нічні чування, які провадили семінаристи Івано-Франківської Духовної Семінарії імені Святого Йосафата, а опісля – була Євангелізаційно-мистецька програма для молоді⁴⁷.

В Івано-Франківському Архієпархіальному управлінні відбулися 3 липня 2018 року збори протопресвітерів з організації приїзду Глави УГКЦ Блаженішого Святослава та проведення Патріаршої прощі до Галицької чудотворної ікони Матері Божої в селі Крилос 4-5 серпня 2018 року Божого. Очолив засідання Митрополит Володимир⁴⁸. Після обговорень було вирішено, що Свята Літургія відбудеться 28 липня о 12.00 годині біля Архікатедрального та Митрополичого собору Воскресіння Христового, інформує прес-служба Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ.⁴⁹

Віце-ректор Івано-Франківської духовної семінарії о. Андрій Чорненко представив програму Всеукраїнської Патріаршої прощі до чудотворної ікони Матері Божої, 4-5 серпня 2018 року. Традиційно вона розпочиналася в суботу, молитвою Божественної Літургії одночасно в Івано-Франківську, Калуші та Бурштині. Власне з цих трьох напрямків і вирушали паломники пішою дорогою до святого місця. У Крилосі на них чекали нічні чування та мистецька програма⁵⁰.

1 лютого 2018 року Божого отець Ярослав Жолоб звернувся із листом до Архієпископа і Митрополита Володимира Війтишина про те, щоб надати благословення для Івано-Франківської духовної семінарії ім. Свщмч. Йосафата здійснювати духовну опіку відпустового місця в селі Крилос⁵¹. 8 лютого 2018 року Митрополит Володимир Війтишин видав декрет № 59, в якому зазначив наступне: «...що взявши до уваги прохання пароха парафії Успіння Пресвятої Богородиці в селі Крилос Галицького протопресвітеріату (Вх. № 47 від 5 лютого 2018 р.Б.), та Декрет Вих. № 55 від 17 лютого 2011 р.Б. уповноважили Івано-Франківську Духовну семінарію ім. Священномученика Йосафата надавати необхідну допомогу в проведенні прощ і постійному духовному супроводі та опіці відпустового місця в селі Крилос⁵².

Висновки

Впродовж цілої історії люди різноманітних націй у всьому світі виконували паломництва. Не раз паломництво – це далека мандрівка, що кінчається у місці, яке має серйозне релігійне значення. Ці паломницькі подорожі вимагають не лише фізичних старань, але внутрішнього стану для кращого пізнання свого характеру, сили волі, терпеливості, стійкості у молитві.

⁴⁷ URL: mi100.info/2017/07/18/frankivtsiv-zaproshtuyut-vzyaty-uchast-u-proshhi-krylosa/

⁴⁸ URL: <https://mi100.info/2018/07/04/u-krylosi-vidbudetsya-vseukrayinska-proshha-prohrama/>

⁴⁹ URL: <https://mi100.info/2018/07/04/u-krylosi-vidbudetsya-vseukrayinska-proshha-prohrama/>

⁵⁰ URL: <https://mi100.info/2018/07/04/u-krylosi-vidbudetsya-vseukrayinska-proshha-prohrama/>

⁵¹ Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 75.

⁵² Архів Відпустового місця в селі Крилос, Том I, С. 76.

З цієї причини паломництва, як правило, зосереджені на таких цінностях, як жертва, молитва, милостиня, добрі діла, допомога потребуючим.

Аналізуючи прощі, які відбувалися з 1999 до 2018 років, доходимо таких висновків:

1. Відновлення паломництва до Крилоса розпочалося у 2000 році.
2. Прощі до Крилоса проходили у трьох різних етапах: Молодіжні прощі Івано-Франківської Єпархії; Міжнародні прощі вервиці; Патріарші прощі до «Галицької чудотворної ікони».
3. Завдяки різним прощам до Крилоса, тисячі людей дізналися, що Крилос це не тільки давня столиця, але також осідок Галицьких митрополитів.
4. Центром паломництва до Крилоса є «Галицька Чудотворна ікона» до якої линуть паломники із цілого світу.
5. Коли проаналізувати кількість прочан, які беруть участь у прощах до «Галицької чудотворної ікони», що в селі Крилос, то можемо спостерегти тенденцію збільшення прочан.

Отже, паломницьке місце в селі Крилос отримало значний розвиток протягом 1989-2018 рр. Проведення різних прощ сприяло зростанню кількості прочан та приводило все більше й більше паломників до чудотворної Галицької ікони Матері Божої що в с.Крилос. Варто зауважити, що розвиток цього історичного, духовного та культурного центру сприяє зростанню його авторитету та значення як для Церкви, так і для Української Держави.

REFERENCES

1. Arkhiv vidpustovoho mistsia v seli Krylos, Tom I.
2. Arkhiv vidpustovoho mistsia v seli Krylos, Tom II.
3. Halyske slovo 8 serpnia 2014 r. № 31 (1822).
4. Didukh V., Halych davni i suchasni/ uporiad., Halych, 2015. S. 13.
5. Zholob H., Yuvileinyi sviaty rik v Uspenskomu Khrami, Natsionalnyi zapovidnyk «Davni Halych», vydavnytstvo «Lileia-NV» Ivano-Frankivsk, 2016, 47 s.
6. Ivano-Frankivska akademiia Ivana Zolotoustoho, Vchena rada, protokol № 2, vid 15 veresnia 2022 roku.
7. Mista i sela Halyskoho raionu: istoriia, pamiatky i osobystosti. /Arsenych P., Fedunkiv Z., Handziuk R. ta in..- Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2001, - 784 s.
8. Nova Zoria, 27 (935), 19 lypnia 2012 r.
9. Pasternak Ya., Staryi Halych arkhieolohichno-istorychni doslidy u 1850-1943 rr, Instytut Ukrainoznavstva Prykarpatskoho Universytetu im. Vasylia Stefanyka, vydavnytstvo «Plai» Ivano-Frankivsk, 1998, 330 s.
10. Svitlo pravdy №87-88 (161-162), lypen-serpen 2015 r.
11. Svitlo pravdy №97 (171), lito 2016 r.

*Стаття надійшла до редакції 20.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 271

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.3>

ІННОВАЦІЙНЕ СТАВЛЕННЯ ПАПИ ФРАНЦИСКА ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ШЛЮБУ І СІМ'Ї

ЯРОЦЬКИЙ Петро

*Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди
Національної академії наук України, вул. Трьохсвятительська 4, Київ, 01001
Україна*

Бібліографічний опис статті: Яроцький П. (2023). Інноваційне ставлення Папи Франциска до вирішення проблем шлюбу і сім'ї. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 20–23. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.3>

Ці проблеми були поставлені папою Франциском на обговорення й прийняття відповідальних рішень Надзвичайним Синодом єпископів Католицької Церкви, який відбувся 2014-2016 рр. в Римі. Цей Синод папа закликав до вирішення таких проблем:

- за останні 25 років (на межі другого і третього тисячоліття) Католицька Церква втратила у багатьох країнах, зокрема в Європі і Латинській Америці, від 15 до 30 відсотків своїх парафіян;
- в цих умовах проблемою, як сказав Франциск, що «розбурхує суспільство і Церкву», є шлюб та сім'я, оскільки віруючі західного світу все більше нехтують церковним шлюбом, розлучаються і повторно одружуються, але вже поза Церквою (оскільки Церква не визнає таких шлюбів), і в результаті відбувається відторгнення цих людей від Церкви;
- постійно збільшується така форма подружніх інтимних зв'язків, як конкубінат (тривале позашлюбне співжиття з незаміжньою жінкою), тобто офіційно незареєстрований шлюб, сімейне влаштування «на віру» (як кажуть в народі: «без штампа в паспорті»);
- зростає кількість змішаних сімей з різноконфесійними подружніми парами і проблемою неконфесійно спрямованого виховання дітей;
- гомосексуалізм і одностатеві шлюби набувають легітимності;
- природне зачаття і народження дітей підміняється сурогатним материнством.

Католицька Церква повинна дати, як зазначив папа Франциск, відповідь на ці болючі для неї проблеми, які, по суті, стосуються більше як третини (37%) тих, які були хрещені й вінчані церковним шлюбом, а зараз знаходяться в стані розлучених або живуть в цивільному шлюбі і конкубінаті.

Отже, йдеться про те, чи потрібно міняти канонічний механізм і церковне право, яке фактично залишає всі ці особи поза Церквою, не визнаючи канонічної

легітимності їх сучасного шлюбного стану, не допускає їх до духовного, зокрема євхаристійного, єднання з церковною спільнотою. Виникає питання про пастирство для таких осіб, щоб не залишати їх без церковної опіки, що стало нездоланою проблемою для вирішення Надзвичайним Синодом, більшість членів якого не зуміли вийти за межі свого догматизму і консерватизму.

Фактично на Синоді йшлося про створення нового і сучасного інституту душпастирства для осіб розлучених, а також тих, які живуть в цивільному шлюбі або в нетрадиційних шлюбних зв'язках - конкубінаті, у змішаних конфесійних сім'ях, одностатевих шлюбах і тих, які практикують сурогатне материнство. Такий інноваційний напрямок душпастирства, запропонований папою, не був належним чином сприйнятий Синодом і фактично був розмитий його неадекватними рефлексіями.

Дотримуючись традиційного підходу щодо недопущення розлучених осіб і тих, які повторно одружилися поза церковним шлюбом, до таїнств Сповіді і Причастя (євхаристії), не сприймаючи навіть вибіркового ставлення до них з урахуванням наявності дітей в таких сім'ях, проголосувала лише половина єпископів (74).

Пом'якшувальну для цієї проблеми пропозицію допускати таких осіб до спільнотного єднання з Церквою і поступового приєднання до таїнств теж не було прийнято (64 голосували проти). Негативно сприйнято пропозицію про врахування в пастирській діяльності наявності в окремих сім'ях осіб з гомосексуальною орієнтацією і надання відповідної душпастирської опіки таким сім'ям (62 – проти), що свідчить про протидію цих єпископів установкам Конгрегації віри, яка закликала ставитися до таких осіб з «милосердям і делікатністю».

Отже, Надзвичайний Синод єпископів Католицької Церкви засвідчив «відсутність у єпископів милосердя» у вирішенні актуальних проблем сім'ї та шлюбних відносин, закоренілий консерватизм і догматизм, який закриває шлях до реформування Церкви.

У зв'язку з цим Франциск оголосив милосердя основоположною програмою свого понтифікату. Щоб подолати ті спокуси, які супроводжували єпископів під час роботи Надзвичайного Синоду, папа Франциск постановив оголосити «Надзвичайний Ювілей - Священний Рік Милосердя» з 8 грудня 2015 р. до 20 листопада 2016 р., тобто на період заключної сесії Надзвичайного Синоду єпископів, які остаточно повинні були розглянути сучасні проблеми сім'ї та шлюбу і запропонувати папі свої рекомендації.

У буллі «*Misericordiae Vultus*», оприлюдненій у Ватикані 8 грудня 2014 р., папа Франциск виклав своє розуміння милосердя як «наріжного стовпа, що зміцнює існування Церкви» в сучасному глобалізованому і секулярному світі, як «головного напрямку євангелізаційної місії Церкви в цьому світі».

Папа Франциск категорично наполягає на тому, що «ніхто не може бути виключений від милосердя Божого. Церква є вітальною, в якій всіх приймають і нікого не відкидають. Чим більше гріх, тим більша любов Церкви до тих, які до неї приходять». У зв'язку з цим Франциск звернувся до єпископів на пленарній сесії Конгрегації духовенства з вимогою по-новому поставитися до формування корпусу священників і єпископів, щоб подолати консерватизм і догматизм нинішньої когорти духовенства у реформуванні Церкви.

Інноваційність ролі і місця жінки в Церкві. Реформування формації священства, як і реформування всієї Церкви, папа Франциск вважав необхідним і важливим для опрацювання нової «теології жінки». Роль і місце жінки в Церкві - проблема, яка постійно турбувала кардинала Бергольо ще під час його служіння в Аргентині. Він вважав, що жінка у християнстві відображає постать Богородиці. Жінка має дар материнства і ніжності: «Якщо ці якості не інтегровані між собою, то релігійна спільнота не лише перетворюється на патріархальну структуру, але й стає строгою, жорстокою й неправильно сакралізованою спільнотою».

Ставши папою Франциском, він відразу приступив до практичного вирішення проблеми жінки в Церкві. «Відвертість папи, - як зазначає головний редактор Ватиканського часопису «L'osservatore Romano», - однозначно і безперечно стосується реформи Церкви: без відвертого визнання ролі жінки марно сподіватися, що Церква буде життєвою й привабливою. А папа Франциск бажає саме такої Церкви, яка по-новому буде притягувати до себе віруючих і розпалювати їх серця. Жінка, сказав Франциск, допоможе Церкві зростати, бо угрунтований на рівності й співпраці зв'язок жінки і чоловіка зникає, перестає бути животворним, як діється сьогодні, тому Церква не розвивається».

Папа Франциск, по суті, уже сформулював критерії пропонованої ним «теології жінки». Він сказав те, що перед ним ніхто у Ватикані не мав сміливості сказати: «Церква без жінки – це як апостольська колегія без Марії. Роль жінки в Церкві – то не тільки материнство, але є більше важливою іконою Божої Матері. Подумайте, що Божа Матір є важливішою від апостолів! Саме так, важливішою від апостолів! Церква (в багатьох мовах) є жіночого роду, є Улюбленицею, Матір'ю. Але роль жінки в Церкві не повинна обмежуватися лише материнством. Ні! Ми повинні піти далі у зрозумінні ролі й харизмату жінок. Не можна зрозуміти Церкви без жінок зі своїм власним профілем і майбутньою перспективою <...> Це потрібно ясніше подати. Вважаю, що ми в Церкві не опрацювали глибокої теології жінки. Щось там робимо. Вже бачимо жінку міністрантку, її вже допускають читати в Церкві, керувати Карітасом <...> Але це далеко не все! Потрібно опрацювати глибоку теологію жінки! Я так думаю».

Повертаючись до цього питання в іншому контексті, Франциск знову, з характерною для нього відвертістю і натиском, підкреслив: «Жінка повинна бути чимось більшим, навіть містично більшим від того, що я сказав про теологію

жінки <...> Божа Матір, Марія була важливішою, ніж апостоли, диякони і священники. Як саме – це потрібно з'ясувати, бо немає теологічного пояснення цієї проблеми».

До цього можна додати, що папою Франциском створена спеціальна кардинальська комісія для опрацювання відсутньої в сучасній Католицькій Церкві «теології жінки». Разом з цим папа нагадує про складність цієї проблеми, оскільки щодо священницького висвячення жінок Церква висловила своє однозначне «ні». Сказав це папа Іван Павло II у категоричний спосіб. Отож, поки що ворота до священства жінок закриті. Але папа Франциск заповів кардиналам, як і всій церковній спільноті, «мислити категоріями сучасності й майбутнього буття Церкви, а не категоріями минулої її історії». У теологічних коментарях, які поширюються на предмет означеної Франциском ролі жінки в Церкві, прочитується актуальність цієї проблеми.

Відзначається, що опрацювання «теології жінки» стане вирішальним чинником реформи Церкви: «Без визнання рівноправного і навіть особливого статусу жінки в Церкві, Церква не розвиватиметься, як це очевидно сьогодні».

*Стаття надійшла до редакції 13.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 2-74-732.3/.4-9"1905/1944"

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.4>

АРХІЄПАРХІАЛЬНІ СОБОРИ 1905–1944 РОКІВ ТА ЇХ РОЛЬ В РОЗВИТКУ ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА

ЛЕВИЦЬКИЙ Олександр

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна*

e-mail: olevytsky@ukr.net

ORCID [0000-0002-9235-3887](https://orcid.org/0000-0002-9235-3887)

Бібліографічний опис статті: Левицький О. (2023). Архієпархіальні собори 1905–1944 років та їх роль в розвитку партикулярного права. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 24–37. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.4>

Перша половина ХХ століття – це час, ознаменований служінням на престолі Галицької митрополії видатного архієрея і подвижника Української Церкви і народу, Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького ЧСВВ. Ставши біля керма Церкви в 1900 році, владика Андрей присвятив її розвитку і зміцненню довгих 44 роки свого життя. Митрополит був прихильником колегіальної форми церковного управління, а тому першою великою справою, яку він здійснив як глава Галицької церковної провінції, було проведення єпархіального собору Львівської Архієпархії¹. Собор розпочав свою роботу 28 грудня 1905 року. На ньому, крім митрополита, були присутні крилошани Львівської Архієпархії, протопресвітери, викладачі богослов'я, ігумени монастирів, делегати від протопресвітератів. Згадки про участь у Соборі мирян джерела не подають.

У своєму слові з нагоди відкриття Собору митрополит, зокрема, підкреслив: «Рішення нашого собору ні в чім не противиться загальним постановам права Святої Східної Церкви. Нема в тих рішеннях також нічого, що було б противне декретам або рішенням Святого Апостольського і Римського Престолу. Це все прилюдно стверджуємо. Якщо б, однак, рішення нашого Собору містили в собі щось, що могло б видаватися противне римським декретам, дисципліні нашого обряду або канонам Святої Східної Церкви, ми зараз готові те змінити або опустити. І вже сьогодні рішаємо і постановляємо, що такі неявні місця мусять бути інтерпретовані відповідно до загальних приписів канонічного права соборної Церкви, а особливо – до приписів загального східного права».

¹ Шафран Р. Синоди Києво-Галицької митрополії 1596-1991 років: організаційно-душпастирський аспект. Львів: Свічадо, 2008. с. 156.

Собор розглядав такі питання:

1. Поділ Архієпархії.
2. Права і обов'язки протопресвітерів.
3. Права і обов'язки деканів.
4. Правила для деканальних соборчиків.
5. Шкільні комісари.
6. Інструкція для делегатів до шкільних рад.
7. Про заряд церковного маєтку і провадження церковних рахунків²

Архієпархія згідно з рішенням Собору ділиться на п'ять протопресвітератів, 54 деканати, 149 ординаріатських комісарів для шкільних справ.

Архієпархію було поділено наступним чином:

1. До архіпресвітерату Львівського належать деканати: Бобрецький, Глинянський, Винницький, Городецький, Львівський, Перемишлянський, Унівський, Щирецький, Янівський і Яричівський.

2. До Галицького архіпресвітерату належать деканати: Бережанський, Бурштинський, Войнилівський, Галицький, Калуський, Підгаєцький, Поморянський, Нараївський, Рогатинський, Стрілиський і Ходорівський.

3. До Золочівського архіпресвітерату належать деканати: Брідський, Буський, Зборівський, Золочівський, Лопатинський, Милятинський, Олеський, Олієвський, Підкаменецький, Радехівський, Струмило-Каменецький.

4. До Тернопільського архіпресвітерату належать деканати: Грималівський, Зарваницький, Залозецький, Збаразький, Козівський, Озирянський, Микулинецький, Новосельський, Теробовельський, Тернопільський, Скалатський.

5. До Стрийського архіпресвітерату належать деканати: Болехівський, Долинський, Жидачівський, Журавенський, Перегінський, Любінецький, Скільський, Стрийський, Рожнятівський, Миколаївський, Тухлянський.

1. До Бережанського деканату належать такі парафії: 1. Бережани, 2. Вибудів, 3. Жуків, 4. Буряни, 5. Куропатники, 6. Лапшин, 7. Лісники, 8. Мечиців, 9. Ольховець, 10. Потутори, 11. Рибники, 12. Саранчуки, 13. Тростинець, 14. Ценів і 15. Щибалин.

2. До Бобрецького деканату належать такі парафії: 1. Бібрка, 2. Борусів, 3. Водники, 4. Вибранівка, 5. Глібовичі Великі, 6. Грипів, 7. Лани, 8. Ольховець, 9. Підмонастир, 10. Підярків, 11. Романів, 12. Селиска, 13. Соколівка, 14. Стрілки, 15. Суходів.

3. До Болехівського деканату належать такі парафії: 1. Болехів, 2. Бриза, 3. Витвиця, 4. Воля Задеревацька, 5. Гозіїж, 6. Гошів, 7. Дідушиці Великі, 8. Лісовичі, 9. Підбереж, 10. Розтоки, 11. Слобода, 12. Тисів, 13. Церковна, 14. Чолгани.

² Шептицький А. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання 1901-1914 [років]. Т.ІІІ / Упоряд. : І. Костюк, І. Пелехатий. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2000. с. 256, 261, 264, 268, 269.

4. До Брідського деканату належать такі парафії: 1. Берлін, 2. Броди, 3. Білянці, 4. Висоцько, 5. Гаї Старобрідські, 6. Голосковичі, 7. Дитківці, 8. Кадлубиска, 9. Конюшків, 10. Корсів, 11. Лешків, 12. Пониковиця Мала, 13. Ражнів, 14. Смольно, 15. Суходоли, 16. Шнирів.

5. До Бурштинського деканату належать такі парафії: 1. Букачівці, 2. Бурштин, 3. Вишнів, 4. Дем'янів, 5. Журів, 6. Козара, 7. Колоколин, 8. Коростовичі, 9. Куропатники, 10. Мартинів, 11. Насташин, 12. Свистільники, 13. Серники Горішні, 14. Серники Долішні, 15. Чагрів, 16. Чернів, 17. Юнашків.

6. До Буського деканату належать такі парафії: 1. Боложинів, 2. Бувск, 3. Грабова, 4. Гумниска, 5. Козлів, 6. Красне, 7. Острів, 8. Перевелочна, 9. Полонична, 10. Побужани, 11. Ракобольти, 12. Топорів і 13. Чаниж.

7. До Винницького деканату належать такі парафії: 1. Винники, 2. Волків, 3. Гаї, 4. Германів, 5. Городиславичі, 6. Дмитровичі, 7. Жиравка, 8. Звенигород, 9. Миколаїв, 10. Підберізці, 11. Толщів, 12. Черепин, 13. Чижиків, 14. Чернушовичі, 15. Шоломия.

8. До Войнилівського деканату належать такі парафії: 1. Войнилів, 2. Долга, 3. Дубовиця, 4. Збора, 5. Лука, 6. Медина, 7. Негівці, 8. Перевозець, 9. Студійка, 10. Сівка, 11. Томашівці.

9. До Галицького деканату належать такі парафії: 1. Бовшів, 2. Болшовець, 3. Галич, 4. Ганівці, 5. Дубівці, 6. Залуква, 7. Крилос, 8. Кунашів, 9. Німшин, 10. Скоморохи Нові, 11. Скоморохи Старі, 12. Тустань, 13. Яблонів, 14. Дитятин.

10. До Глинянського деканату належать такі парафії: 1. Балущин, 2. Бортків, 3. Глиняни Замісте, 4. Глиняни Застав'є, 5. Задвір'є, 6. Куровичі, 7. Куткір, 8. Ляшки Королівські, 9. Перегноїв, 10. Печенія, 11. Підгайчики, 12. Полокичі, 13. Полтва, 14. Полмхів, 15. Скнилів, 16. Фирліївка.

11. До Городецького деканату належать такі парафії: 1. Галичанів, 2. Городок, 3. Добростави, 4. Завидовичі, 5. Керниця, 6. Любінь, 7. Малковичі, 8. Мальчиці, 9. Мшана, 10. Оброшин, 11. Повитно, 12. Ставчани.

12. До Грималівського деканату належать такі парафії: 1. Борки Малі, 2. Буцики, 3. Глібів, 4. Грималів, 5. Дубківці, 6. Зелена, 7. Калагарівка, 8. Кокошинці, 9. Красне, 10. Лука Мала, 11. Вікно, 12. Остап'є, 13. Товсте.

13. До Долинського деканату належать такі парафії: 1. Велдіж, 2. Долина, 3. Дідушці Малі, 4. Ілем'є, 5. Княжолука, 6. Лолин, 7. Мизунь, 8. Пациків, 9. Раків, 10. Сенечіл, 11. Солуків, 12. Тростянець, 13. Туря Велика.

14. До Жидачівського деканату належать такі парафії: 1. Бережниця Королівська, 2. Волцнів, 3. Гніздичів, 4. Жидачів, 5. Заболотівці, 6. Іванівці, 7. Київець, 8. Межиріче, 9. Млиниска, 10. Облазниця, 11. Покрівці, 12. Руда, 13. Тейсарів, 14. Цуцилівці.

15. До Журавенського деканату належать такі парафії: 1. Балічі Загірні, 2. Балічі Подорожні, 3. Володимирці, 4. Голешів, 5. Дубравка, 6. Журавно, 7. Ляховичі Зарічні, 8. Ляховичі Подорожні, 9. Любича, 10. Мельнич, 11. Монастирець, 12. Новошини, 13. Протеси, 14. Чертеж, 15. Яйківці.

16. До Залозецького деканату належать такі парафії: 1. Батьків, 2. Вербівчик, 3. Вертелка, 4. Загір'я, 5. Залізці, 6. Залізці Старі, 7. Звижень, 8. Кутище, 9. Маркопіль, 10. Мильно, 11. Ратище, 12. Серетень. 13 Шишківці.

17. До Зарваницького деканату належать такі парафії: 1. Богатківці, 2. Вишнівчик, 3. Зарваниця, 4. Золотники, 5. Іщків, 6. Котузів, 7. Мозолівка, 8. Соколів, 9. Соснів, 10. Увсе.

18. До Збаразького деканату належать такі парафії: 1. Доброводи, 2. Зарубинці, 3. Збараж, 4. Збараж Старий, 5. Іванчани, 6. Кїйданці, 7. Красноселці, 8. Луб'янки Нижні, 9. Сенява, 10. Стегниківці, 11. Стриївка, 12. Чернихівці.

19. До Зборівського деканату належать такі парафії: 1. Августівка, 2. Грабківці, 3. Заруде, 4. Зборів, 5. Кабарівці, 6. Кудобинці, 7. Озерянка, 8. Плауча Велика, 9. Плісняни, 10. Підгайчики, 11. Присівці, 12. Славна, 13. Урлів.

20. До Золочівського деканату належать такі парафії: 1. Белзець, 2. Жуків, 3. Жуличі, 4. Золочів, 5. Княже, 6. Ляцьке Велике, 7. Ольшаниця, 8. Плугів, 9. Підлипці, 10. Почали, 11. Ремезівці, 12. Сассів, 13. Скварява, 14. Струтин, 15. Тростинець, 16. Ясенівці.

21. До Калуського деканату належать такі парафії: 1. Бережниця Ляхоцька, 2. Вістова, 3. Голинь, 4. Грабівка, 5. Долге, 6. Завадка, 7. Завій, 8. Калуш, 9. Кропивник, 10. Мостище, 11. Новиця, 12. Підгірки, 13. Підмихайля, 14. Пійло, 15. Рип'янка, 16. Угринів, 17. Хотинь.

22. До Козлівського деканату належать такі парафії: 1. Будилів, 2. Городище, 3. Денисів, 4. Дибще, 5. Золочівка, 6. Кальне, 7. Козлів, 8. Козова, 9. Козівка, 10. Криве, 11. Купчинці, 12. Плотича, 13. Слобода Золота, 14. Таурів, 15. Ходачків Великий.

23. До Львівського деканату належать такі парафії: 1. Голоско, 2. Збоїска, 3. Знесіне, 4. Львів, 5. Лісеничі, 6. Скнилів, 7. Сихів, 8. Солонка, 9. Рудно.

24. До Лопатинського деканату належать такі парафії: 1. Барилів, 2. Завидче, 3. Кустинь, 4. Лопатин, 5. Ляшків, 6. Нивиці, 7. Миколаїв, 8. Оштоцко, 9. Смаржів, 10. Станиславчик, 11. Тремильче, 12. Увинь, 13. Хмільно, 14. Цуровичі.

25. До Любинецького деканату належать такі парафії: 1. Воля Долголуцька, 2. Гірне, 3. Лукавиця Вижна, 4. Лукавиця Нижна, 5. Любинці, 6. Нінів, 7. Побук, 8. Розгірче, 9. Семигенів, 10. Синевідсько Нижнє, 11. Стинава, 12. Труханів.

26. До Микулинецького деканату належать такі парафії: 1. Баворів, 2. Березовиця Велика, 3. Буцнів, 4. Кип'ячка, 5. Козівка, 6. Ладичин, 7. Микулинці, 8. Мишковичі, 9. Настасів, 10. Острів, 11. Прошова, 12. Сушин.

27. До Милятинського деканату належать такі парафії: 1. Банинин, 2. Вирів, 3. Дідилів, 4. Желехів Великий, 5. Милятин, 6. Неслухів, 7. Новосілки Ліски, 8. Ріпинів, 9. Убине, 10. Хренів, 11. Якимів.

28. До Нараївського деканату належать такі парафії: 1. Бачів, 2. Болотня, 3. Біле, 4. Вербів, 5. Дунаїв, 6. Дусанів, 7. Клещівна, 8. Нараїв, 9. Подусів, 10. Рогачин, 11. Стриганці, 12. Фирліїв, 13. Янчин.

29. До Миколаївського деканату належать такі парафії: 1. Берездівці, 2. Берлин, 3. Воля Велика, 4. Демня, 5. Дроговиже, 6. Ілів, 7. Надітичі, 8. Миколаїв над Дністром, 9. Пісочна, 10. Розвадів, 11. Розділ, 12. Рудники, 13. Станьківці, 14. Стільско, 15. Усте.

30. До Новосельського деканату належать такі парафії: 1. Богданівка, 2. Гниличі-Гнилички, 3. Гущанки, 4. Клебанівка, 5. Кошляки, 6. Мединь, 7. Нове Село, 8. Пальчинці, 9. Скорики, 10. Супранівка, 11. Терпелівка, 12. Токи, 13. Шельпаки, 14. Шили.

31. До Озерянського деканату належать такі парафії: 1. Вільківці, 2. Воробіївка, 3. Висипівці, 4. Городище, 5. Заруде, 6. Мшана, 7. Мшанець, 8. Несторівці, 9. Озерна, 10. Осташівці, 11. Покропивна, 12. Сервіри, 13. Ярчівці.

32. До Олеського деканату належать такі парафії: 1. Бужок, 2. Білий Камінь, 3. Заболотці, 4. Закомар, 5. Кути, 6. Ожидів, 7. Олесько, 8. Підгірці, 10. Пітричі, 11. Соколівка, 12. Тур'є, 13. Цішки, 14. Чехи, 15. Утішків.

33. До Оліївського деканату належать такі парафії: 1. Бзовиця, 2. Білоголови, 3. Гарбузів, 4. Іванів. 5. Колтів, 6. Кудинівці, 7. Лопушани, 8. Манаїв, 9. Нуще, 10. Оліїв, 11. Перепельники, 12. Тростинець Великий, 13. Ярославичі.

34. До Перегінського деканату належать такі парафії: 1. Дуба, 2. Красна, 3. Лецівка, 4. Липовиця, 5. Небилів, 6. Ольхівка, 7. Перегінськ, 8. Прислуп, 9. Сливки, 10. Суходіл, 11. Янівка, 12. Ясень.

35. До Перемишлянського деканату належать такі парафії: 1. Боршів, 2. Бруховичі, 3. Білка, 4. Волків, 5. Глібовичі Двірські, 6. Кореличі, 7. Ладанці, 8. Остаповичі, 9. Перемишляни, 10. Плетеничі, 11. Станислав, 12. Утіховичі, 13. Ушковичі.

36. До Підгаєцького деканату належать такі парафії: 1. Божиків, 2. Боків, 3. Вербів, 4. Голгоче, 5. Завалів, 6. Литвинів, 7. Маркова, 8. Мужилів, 9. Новосілка Куть, 10. Новосілка Ленч, 11. Носів, 12. Підгайці, 13. Теляче, 14. Шумляни.

37. До Підкаменецького деканату належать такі парафії: 1. Боратин, 2. Голубиця, 3. Дуба, 4. Лютовище, 5. Накваша, 6. Панасівка, 7. Пеняки, 8. Підкамінь, 9. Пониква, 10. Полівці, 11. Суховоля, 12. Суходіл, 13. Чепелі, 14. Черниця, 15. Ясенів.

38. До Поморянського деканату належать такі парафії: 1. Бібщани, 2. Богутин, 3. Бишки, 4. Годів, 5. Дрищів, 6. Кальне, 7. Конюхи, 8. Коропець, 9. Краснопуша, 10. Махнівці, 11. Поморяни, 12. Поручин, 13. Розгадів, 14. Риків, 15. Снович.

39. До Радехівського деканату належать такі парафії: 1. Витків Новий, 2. Дмитрів, 3. Криве, 4. Куликів, 5. Павлів, 6. Ператин, 7. Полове, 8. Оглядів, 9. Радехів, 10. Середопільці, 11. Синьків, 12. Стоянів, 13. Сішно.

40. До Рогатинського деканату належать такі парафії: 1. Бабинці Долішні, 2. Вербилівці, 3. Дібринів, 4. Жовчів, 5. Заланів, 6. Конюшки, 7. Лисиця Горішна, 8. Лучиці, 9. Підгородє, 10. Потік, 11. Пуків, 12. Путятинці, 13. Рогатин, 14. Стратин, 15. Черче, 16. Чесники.

41. До Рожнятівського деканату належать такі парафії: 1. Берлоги, 2. Камінь, 3. Креховичі, 4. Лдзіне, 5. Лоп'янка, 6. Петранка, 7. Рівня, 8. Рожнятів, 9. Сваричів, 10. Спас, 11. Струтин Нижній, 12. Струтин Вижний, 13. Ценева, 14. Лоп'янка.

42. До Скалатського деканату належать такі парафії: 1. Жеребки, 2. Іванівка, 3. Кам'янки, 4. Качанівка, 5. Колодіївка, 6. Криве, 7. Оріховець, 8. Пізнанка, 9. Рожиска, 10. Скалат, 11. Скалат Старий, 12. Сороцко, 13. Старомійщина, 14. Турівка, 15. Хмелиска.

43. До Скільського деканату належать такі парафії: 1. Гребенів, 2. Козьова, 3. Корсетів, 4. Корчин, 5. Крушельниця, 6. Орава, 7. Оравчик, 8. Підгородці, 9. Синевідсько Нижнє, 10. Сколе, 11. Сопот, 12. Урич, 13. Ямельниця.

44. До Струмило-Каменецького деканату належать такі парафії: 1. Горпин, 2. Вирів, 3. Деревляни, 4. Дернів, 5. Добротвір, 6. Камінка Струмилова, 7. Лани, 8. Незнанів, 9. Пестаничі, 10. Руда, 11. Соколя, 12. Сілець-Беньків, 13. Холоїв.

45. До Стрийського деканату належать такі парафії: 1. Братківці, 2. Бережниця, 3. Голобутів, 4. Дашава, 5. Добряни, 6. Довге, 7. Дуліби, 8. Конюхів, 9. Лисятичі, 10. Олексичі, 11. Підгірці, 12. Стрий, 13. Стрільків, 14. Сіхів, 15. Угорське, 16. Ходовичі, 17. Фалиш.

46. До Стрілиського деканату належать такі парафії: 1. Баківці, 2. Бориничі, 3. Виспа, 4. Голдовичі, 6. Лев'ятники, 7. Долиняни, 8. Дуліби, 9. Ліщин, 10. Острів, 11. Підкамінь, 12. Пеари, 13. Русятичі, 14. Стрільска, 15. Фрага.

47. До Теробовельського деканату належать такі парафії: 1. Глезева, 2. Гумниска, 3. Дарахів, 4. Долге, 5. Ілавче, 6. Кобиловолоки, 7. Могильниця, 8. Налуже, 9. Островчик, 10. Струсів, 11. Теробовля, 12. Хмелівка, 13. Янів.

48. До Тернопільського деканату належать такі парафії: 1. Байківці, 2. Борки Великі, 3. Біла, 4. Глубочок Великий, 5. Должанка, 6. Драганівка, 7. Дичків, 8. Івачів, 9. Ігровиця, 10. Кутківці, 11. Малашівці, 12. Петриків, 13. Ступки, 14. Тернопіль, 15. Чернилів Руський, 16. Чернихів, 17. Шляхтинці, 18. Ходачків Малий.

49. До Тухлянського деканату належать такі парафії: 1. Волосянка, 2. Головецько, 3. Жупане, 4. Лавочне, 5. Либохора, 6. Опорець, 7. Плав'є, 8. Рожанка, 9. Славсько, 10. Сморже, 11. Тухля, 12. Тухолька, 13. Хащоване, 14. Хута, 15. Ялинковате.

50. До Унівського деканату належать такі парафії: 1. Воля Гологірська, 2. Виписки, 3. Вишнівчик, 4. Гологори, 5. Лагодів, 6. Липівці, 7. Лоня, 8. Новосілки Загальчині, 9. Словіта, 10. Стінка, 11. Чемеринці, 12. Яхторів.

51. До Ходорівського деканату належать такі парафії: 1. Бортники, 2. Васичин, 3. Григорів, 4. Загіречко, 5. Книгиничі, 7. Ляшки Горішні, 8. Молодине, 9. Молотів, 10. Новоселці, 11. Отиневичі, 12. Піддністряни, 13. Помонята, 14. Сугрів, 15. Ходорів.

52. До Шрецького деканату належать такі парафії: 1. Бродки, 2. Гуменець, 3. Дмитр'є, 4. Добряни, 5. Красів, 6. Милошовичі, 7. Мостки, 8. Наварія, 9. Поляна, 10. Поршна, 11. Пустомити, 12. Сороки, 13. Хоросно, 14. Ширець.

53. До Янівського деканату належать такі парафії: 1. Великополе, 2. Верещиця, 3. Вишенька Велика, 4. Вишенька Мала, 5. Вороців, 6. Домажир, 7. Дубровиця, 8. Курники, 9. Лозина, 10. Рокитно, 11. Стариска, 12. Страдче, 13. Янів, 14. Ясниска.

54. До Яричівського деканату належать такі парафії: 1. Грибовичі, 2. Гряда, 3. Зарудці, 4. Зашків, 5. Запитів, 6. Підбірці, 7. Пикуловичі, 8. Миклашів, 9. Яричів, 10. Малехів, 11. Сороки, 12. Сухоріче³.

Протопресвітер щонайменше раз на рік мав канонічно візитувати парафії всіх деканатів, які входили до протопресвітерату. Собор також подає правила проведення канонічної візитації. Кожний декан зобов'язаний представити протопресвітерові всі деканальні акти і книги. Протопресвітер мав бути присутній на деканальних соборчиках принаймні двох деканатів довіреного йому протопресвітерату, про порядок денний таких соборчиків декани мали повідомити протопресвітера за два тижні до їх проведення.

З проведених візитацій і соборчиків протопресвітер мав скласти річний звіт і представити його правлячому архієреєві⁴.

Коло повноважень деканів було досить широким. Перш за все новопризначений декан мав через вісім днів після отримання грамоти про його призначення скласти присягу перед правлячим архієреєм. Декани повинні були стежити за виконанням душпастирських обов'язків духовенством і духовним життям вірних повіреного їм деканату. Їм доручалося наглядати за всіма храмами і церковними маєтками в деканаті. Декани також були ординаріатськими комісарами для шкіл в їхньому деканаті. Як і протопресвітери, декани повинні були здійснювати канонічну візитацію парафій деканату, про візитацію декан мав повідомити місцевого пароха за вісім днів до її проведення. Декани повинні представляти нового пароха при призначенні на парафію. Якщо декан сам не може прибути, то повинен прислати замість себе іншого священника. Собор також подає норми передачі парафії від одного священника до іншого. Декан повинен провадити окрему книгу церковного майна окремих парафій деканату⁵.

Собор найперше окреслює ціль деканальних соборчиків – спричинитися до:

- «а) релігійного вдосконалення і богословсько-практичної освіти душпастирів;
- б) скріплення між священниками солідарності і спільності точнішого пізнання потреб вірних і способів їх заспокоєння;
- в) душевного добра вірних тих місцевостей, де відбуваються соборчики».

Деканальні соборчики мають відбуватися в кожному деканаті чотири рази на рік, коли душпастирі не перешкоджені ні богослужіннями, ні роботою. Собор подає детальні правила щодо підготовки і проведення соборчиків.

Матеріал соборчика має готувати декан, а священники готують кожен по одній темі. Протокол соборчика підписують декан, секретар і всі його учасники. Соборчик повинен закінчуватися молитвою.

³ Шептицький А. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання 1901-1914 [років]. с. 256-261.

⁴ Шептицький А. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання 1901-1914 [років]. с. 261.

⁵ Шептицький А. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання 1901-1914 [років]. с. 261-264.

Єпархія поділялася на шкільні округи, до яких входило від 6 до 12 шкіл. Шкільні комісари стежили за релігійноморальним вихованням молоді. Також вони мали візитувати школи в кожному півріччі, при відвідуванні звернути увагу на наступне:

- «а) хто викладає науки релігії в школі: священник чи, може, світський учитель, і чи має останній повноваження;
- б) чи наука релігії подається у школі правильно; переглянути лекційний денник і записані там же релігійні години. Ствердити в деннику свої відвідини;
- в) чи виконується приписаний план щодо науки релігії, молитов, обрядів і церковних пісень. Чи в шкільних залах є хрест і образи святих;
- г) чи готуються діти до прийняття святих Тайн і чи приступили у приписаний час до сповіді і до Святого Причастя;
- д) чи школа і молодь мають прилади, потрібні для науки релігії, а саме: стінні біблійні образи, релігійні підручники і молитвослови;
- ж) чи ходять діти на богослужіння в недільні і святкові дні і чи беруть у них участь церковним співом;
- з) який вплив на релігійно-моральне навчання і виховання молоді з боку катехита і школи;
- и) вкінці має шкільний комісар звертати увагу на стосунки між священником і учителем, а при потребі старатися в мирний спосіб їх полагоджувати для обопільного добра церкви і школи, як і виховуваної ними молоді».

У кінці навчального року шкільний комісар мав подати до ординаріату звіт про відвідини шкіл і вказати ті питання, які потребували вирішення⁶.

Важливими були рішення собору щодо керування церковними рахунками. Нагляд за церковним майном мав здійснювати парох разом з двома провізорами, які були його помічниками. Собор рекомендував обирати за провізорів побожних і сумлінних людей. Обирали провізорів терміном на три роки. Якщо з обранням провізорів виникали труднощі, справу передавали до ординаріату. Церковні провізори мали наглядати за майном парафії і висловлювати парохів свою думку щодо його неналежного використання. В разі нехтування парохом думки провізорів вони мали право звернутися до декана або єпархіального управління. Парох мав право на власний розсуд користуватися коштами на літургійні потреби: закупівлю священничих риз, церковного посуду, книг, просфор, оливи, вина тощо. Собор також нагадує про те, що рахункові книги повинні вестися сумлінно. Рахункових книг має бути дві. В першій слід записати все церковне майно парафії з зазначенням річного доходу з усього, що належить до церковного майна. В цій книзі також потрібно записати всі витрати. Друга книга повинна містити інформацію про всі нестабільні доходи парафії, пожертви на тацу в неділі та свята.

Церковна каса повинна бути одна як для церковних коштів, так і для нестабільного доходу. Ключі від неї повинні бути мати парох і церковні провізори. Кожного півріччя парох і провізори мали перерахувати церковну касу

⁶ Шевців І. За єдність Церкви і народу. Мельборн: Видавництво «Просвіта», 1973, с. 159-160.

і записати результати в рахункову книгу. При наявності в касі значної суми грошей їх слід було покласти на ощадну книжку. Право позичати церковні гроші надавалося лише за погодженням з митрополитим ординаріатом⁷.

Після цього Собору правотворчі процеси в Українській Греко-Католицькій Церкві були призупинені складною політичною ситуацією. В умовах воєнного лихоліття Першої світової війни неможливо було скликати собор чи синод. Лише коли в 1939 році радянські війська увійшли в Західну Україну, Церква повинна була впорядковувати своє життя після тяжких воєнних років.

З цією метою митрополит Андрей скликав 1940 року єпархіальний собор Львівської Архієпархії. Цей собор розглядав такі питання:

1. Про католицьку віру.
2. Про оборону і поширення віри.
3. Праця над з'єдиненням Церков.
4. Праця в дочірніх Церквах.
5. Умови успішного просвічування світлом віри в парохії.
6. Обов'язки супроти Всевишнього.
7. Культ Божої Мудрості.
8. Культ Святого Духа.
9. Утримання духовенства.
10. Про тих, що живуть за євангельськими радами.
11. Молитви християнської родини.
12. Культ Христової любові.
13. Культ Христа в його символах.
14. Соборові резервати.

З цих питань собор ухвалив 72 правила. Розглянемо коротко правила кожного розділу.

1. Форму сповідання віри собор доручає перекласти на українську мову. Собор заохочує перекладати твори Святих Отців на українську мову. В Львівській Богословській Академії собор доручає створити окрему кафедру для досліджень енциклік Римських Архієреїв. Собор закликає вчених-богословів написати короткий підручник морального богослов'я. Поетів і письменників собор заохочує працювати над перекладом Псалтиря.

2. Душпастирям тих місцевостей, в яких набуває поширення яка-небудь ересь, собор доручає проповідувати для успішної оборони віри. В цих місцевостях дораджується організувати богослужіння і проповіді для навернення людей до Церкви. В розмовах з сектантами собор радить не лише повчати, а й виявляти християнську любов.

3. Собор доручає всім священикам у проповідях наголошувати на з'єднанні Церков і жертвувати в цьому наміренні Службу Божу. Закликається всіх працювати над з'єднанням Церков. В тих парохіях, де разом з нашими вірними живуть також православні, собор доручає стерегтися, щоб не дати їм згіршення.

⁷ Шевців І. За єдність Церкви і народу. Мельборн: Видавництво «Просвіта», 1973, с. 160-161.

4. На деканальних соборчиках декан зобов'язаний обдумати становище тих сіл, які не мають церкви або священика, і знайти спосіб зарадити ситуації. Собор зобов'язує всіх душпастирів у неділі і свята катехизувати дітей у церкві. Душпастирі мають навчати родичів про їхній обов'язок катехизації дітей.

5. Собор доручає духовенству багато молитися за успіх проповідей і благодать Божу для слухачів. Проповідники повинні показувати мирянам приклад святого життя як внутрішнього, так і зовнішнього. Кожен проповідник принаймні раз на три роки зобов'язаний робити духовні справи тривалістю п'ять днів.

6. Собор нагадує всім священикам, щоб при всіх священнодійствах в людей вироблялася свідомість Божої слави і чесноти Божого страху. Життям і молитвою слід навчити вірних любити і боятися Бога і уникати смертного гріха.

7. У храмах, посвячених Божій мудрості, храмовим празником буде Різдво Пресвятої Богородиці. Собор просить церковних малярів поширювати ікону Божої мудрості, щоб вона могла служити підставою для проповіді про Божу мудрість. Духовенству собор наказує навчати людей в проповідях про Божу мудрість.

8. Собор радить духовенству на проповідях часто згадувати про Святого Духа, щоб Він вів нас дорогами Христа до вічного спасіння. Собор також доручає посвячувати храми на честь Святого Духа.

9. Дотацію духовенства становлять слова Христа: «Шукайте перше царства Божого, а все інше вам буде додане». Єпитрахильні доходи унормовуються словом Христа: «Даром прийняли, даром давайте». Собор подає зауваження, що цей припис набуває чинності 23 серпня 1940 року.

10. Собор доручає тим, які живуть за євангельськими радами, мудро вибрати собі сповідника, який заміняв би їм настоятелів, якщо є труднощі у стосунках з настоятелями. Вони повинні два рази на рік звітувати настоятелеві про свій спосіб життя і зароблені гроші. Також вони повинні бути на Службі Божій, коли мають таку можливість, хоча б у неділі і свята, і часто приступати до Святого Причастя.

11. Священнича родина повинна принаймні раз на день відмовляти спільні молитви по змозі зі співами. Собор заохочує духовенство працювати над поширенням практики спільних співаних молитов. Собор також радить в разі великої перешкоди родині в відмовленні повних щоденних молитов спільно молитися принаймні три «Отче наш» на день. Собор рекомендує надрукувати повний текст щоденних молитов з додаванням євангельських блаженств, діл милосердя та останніх речей для масового поширення.

12. Собор доручає духовенству в третю неділю після Зіслання Святого Духа відмовляти вголос акт посвяти всього людства безконечній любові і милосердю Христа, яким віддаємо культ почитання під символом Його Найсвятішого Серця. Собор схвалює всі практики, які існують в Апостольствах молитви, але застерігає не практикувати того, що суперечило б духові нашого обряду. Духовенству собор доручає засновувати Апостольства молитви і

заохочувати вірних до почитання Христової любові під символом Його Найсвятішого Серця.

13. Собор доручає духовенству пояснювати правди віри на проповідях і катехизації дітей з нагоди свят ікон, які містяться в іконостасі. Духovenство має навчати дітей і старших належно робити на собі знак Хреста.

14. Собор затримує в Архієпархії наступні гріхи: чоловіковбивство, зігнання плоду або вживання для цієї цілі засобів, навіть без наслідків, подружній онанізм. При цьому собор подає перелік осіб, яких можна розрешати від цих гріхів без задержання в Архієпархії:

- 1) хлопці перед 14 роком життя;
- 2) хворі, що мають прийняти Св. Причастя;
- 3) женихи перед самим вінчанням;
- 4) ті, що вибираються в далеку дорогу;
- 5) несвідомі задержання, якщо перший раз сповідаються з того гріха;
- 6) ті, що відправляють сповідь із цілого життя;
- 7) якщо відкладення розрешення загрожує втратою доброї слави;
- 8) учасники триденної духовної місії, якщо сповідаються в тій самій церкві в час від другого дня місії до восьмого дня після закінчення місії⁸.

Наступний Архієпархіальний Собор розпочався 24 січня 1941 року⁹.

Цей Собор розглядав різні питання, зокрема про Непорочне Зачаття Пресвятої Богородиці, про декалог, про церковний спів.

Важливим рішенням Собору було затвердження складу церковного трибуналу Львівської Архієпархії I інстанції і членів Трибуналу II інстанції, тобто митрополичого трибуналу нашої Церкви.

Трибунал I інстанції складався з 12 членів, захисника подружнього вузла і промотора справедливості. Членами Трибуналу I інстанції Собор затвердив наступних священнослужителів:

- 1) о. митрат др. Йосиф Сліпий;
- 2) о. Микола Галянт;
- 3) о. Омелян Горчинський;
- 4) о. др. Гавриїл Костельник;
- 5) о. др. Василь Лаба;
- 6) о. др. Ярослав Левицький;
- 7) о. Василь Лончина;
- 8) о. Іван Новосад;
- 9) о. Іларіон Олянович;
- 10) о. Степан Рудь;
- 11) о. Аполон Сімович;
- 12) о. др. Степан Сампара;
- 13) захисник подружнього вузла – о. Леонід Лужницький;

⁸ Діяння і Постанови Львівських Архієпархіальних Соборів 1940–41–42–43 [років] під проводом Слуги Божого Андрея Шептицького / Архієпарх. ювілейний комітет. Вінніпег, 1984, с. 33–42.

⁹ Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів 1940–1944 / Упоряд. Августин Баб'як. Львів: Місіонер, 2000, с. 74.

14) промотор справедливості – о. Юліан Дзерович.

Митрополичий трибунал, тобто трибунал II інстанції, мав таку ж кількість членів:

- 1) Кир Миколай Чарнецький;
- 2) Кир Микита Будка;
- 3) о. Климентій Шептицький;
- 4) о. Юліан Дзерович;
- 5) о. Йосиф Александрович;
- 6) о. Омелян Горчинський;
- 7) о. др. Василь Лаба;
- 8) о. Даміан Лопатинський;
- 9) о. Йосиф Осташевський;
- 10) о. Степан Рудь;
- 11) о. Микола Хмільовський;
- 12) о. Василь Яремак;
- 13) захисник подружнього вузла – о. Василь Лициняк;
- 14) промотор справедливості – о. др. Лев Глинка¹⁰.

Окрім того, Собор прийняв такі рішення:

1. Було утворено комісію для церковного співу. Обов'язком даної комісії було опрацювати мелодії, відповідні до церковного співу, і скасувати невідповідні, видати диригентам свідоцтва, без яких вони не мають права керувати церковним хором, затверджувати нові твори для співу в церкві.

2. Собор зобов'язує духовенство точно дотримуватися рішень комісії.

3. На кожній Службі Божій люди повинні голосно співати «Вірую» і «Отче Наш». Церковні хори повинні старатися поширювати всенародний спів.

4. Собор забороняє концерти в церквах¹¹.

Третій Собор розпочався 5 лютого 1942 року. На Соборі розглядалося питання про святкування неділі.

Собор ухвалив наступні рішення. Душпастирям доручено пригадувати вірним важкий обов'язок святкування неділі і святкувати її навіть тоді, коли нема можливості взяти участь у Службі Божій. Душпастирі повинні нагадати вірним про обов'язок у неділі і свята брати участь в Службі Божій і приймати Святе Причастя. Священик не сміє пропустити недільну Літургію без дозволу єпископа або служити їй раніше, ніж це передбачає канонічне право. Духовенство повинно працювати над тим, щоб у неділі і свята якнайбільше вірних приступало до Святого Причастя. Собор забороняє торгувати в неділю і свята, окрім тих місць, в яких люди не мають іншої можливості придбати найнеобхідніших для життя речей¹².

¹⁰ Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів 1940-1944 / Упоряд. Августин Баб'як. Львів: Місіонер, 2000, с. 154-155.

¹¹ Діяння і Постанови Львівських Архієпархіальних Соборів 1940-41-42-43 [років] під проводом Слуги Божого Андрія Шептицького / Архієпарх. ювілейний комітет. Вінніпег, 1984, с. 63-65.

¹² Діяння і Постанови Львівських Архієпархіальних Соборів 1940-41-42-43 [років] під проводом Слуги Божого Андрія Шептицького / Архієпарх. ювілейний комітет. Вінніпег, 1984, с. 56-57.

Наступний Собор розпочався підготовчою сесією 29 квітня 1943 року. На підготовчих сесіях Собору було ухвалено правила до соборового декрету про п'яту заповідь Божу, в яких, зокрема, дораджується проповідникам наголошувати на тому, що гріх навмисного людиновбивства є запорукою вічної загибелі. Собор наголошує на тому, що хоча Церква і не протестувала проти права держави застосовувати смертну кару, але цю кару треба вживати тоді, коли злочин є настільки важким, що той, хто його вчинив справді заслуговує смертної кари і коли його провина доведена. Розглядаючи питання поширення і боротьби з алкоголізмом, Собор констатує, що вживання алкоголю є тяжким гріхом тільки в тому випадку, якщо шкодить здоров'ю людини або доводить її до божевілля, однак душпастирі повинні поборювати пияцтво, продовжуючи традицію братств тверезості. Проповідникам заборонено намовляти вірних до складення довічної обіцянки стриманості від алкогольних напоїв. Також було схвалено поширення антиалкогольної і антитютюнової інформації серед молоді. Собор прирівнює тяжке згіршення до гріха чоловіковбивства.

На сесіях Собору значну увагу приділяли церковно-дисциплінарним питанням, зокрема взаєминам між духовенством. Так, Собор ухвалив декрет «Про єдність», правила до якого обговорювали на засіданні передсоборової комісії під головуванням митрополита 24 травня 1943 року.

У цих правилах Собор, зокрема, наголошує на порозумінні між духовенством. Суперечки між священниками, які стосуються матеріальних речей, Собор наказує полагоджувати в цивільних судах і прирівнює його рішення до вироку церковного трибуналу. Нехтування рішенням цивільного суду в цих справах карається суспензою терміном на три місяці. Подання священником скарги на іншого священника до цивільного суду без відповідного дозволу церковної влади карається такою самою карою. Священникам заборонено втручатися в політичні справи.

Крім дисциплінарних питань, на Соборі обговорювали адміністративні справи, зокрема про права і обов'язки деканів. З цього приводу Собор залишив майже без змін постанови 1905 року, лише відтепер новопризначений декан мав представитися митрополитові через 14 днів після отримання грамоти, а не через 8, як раніше. При проведенні канонічної візитації декан повинен мати окремий записник, в який слід вписувати свої враження про стан парафії. За 14 днів до візитації декан повинен повідомити місцевого пароха про її проведення. Також декан мав право з дозволу митрополита візитувати парафії без попереднього повідомлення про візитацію¹³.

Останній Архієпархіальний Собор розпочався підготовчою сесією 27 квітня 1944 року. Він розглядав різні питання життя і діяльності нашої Церкви. Цим Собором через хворобу митрополита Андрея керував його коад'ютор архієпископ Йосиф Сліпий. Собор прийняв декрет про дівство Богородиці, до якого були прийняті наступні правила:

¹³ Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів 1940-1944 / Упоряд. Августин Баб'як. Львів: Місіонер, 2000, с. 330-349.

1) чеснота дівства повинна бути предметом нашого почитання і проповідування;

2) дівство Богородиці, як і Христа, є для родин і для всіх християн прикладом праці над стриманістю.

Також Собор ухвалив такі рішення. Парафіяльні доходи призначені на утримання священика. За дозволом церковної влади і в обсязі та часі, нею визначених, з них можуть користати особи, які були найближче споріднені з померлим ієреєм. Пожертви вірних за треби не є частиною парафіяльних доходів, а тому вони належать до ієрея¹⁴.

Львівські Архієпархіальні Собори відіграли велику роль у розвитку партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви, оскільки вони були єдиним джерелом правотворення в нашій Церкві від часу Львівського Синоду 1891 року. В 1944 році українські землі вдруге окупувала Червона армія, і з цього моменту радянська влада почала переслідування Української Греко-Католицької Церкви. В листопаді того ж року помер митрополит Андрей Шептицький. З моменту його смерті НКВС почав систематичні арешти нашого духовенства. Через рік, 11 квітня 1945 року, було заарештовано всіх єпископів УГКЦ на чолі з її новим главою митрополитом Йосифом Сліпим. Проте найгіршим для нашої історії став 1946 рік. Саме в цьому році відбувся так званий «Львівський Собор», на якому без участі грекокатолицьких єпископів було проголошено скасування Берестейської Унії і «з'єднання» греко-католиків з Російською Православною Церквою. Та частина духовенства, яка не перейшла в православ'я, змушена була перейти в підпілля. Підпільне існування Української Греко-Католицької Церкви в Україні тривало з 1946 по 1989 роки.

REFERENCES

1. Diiannia i Postanovy Lvivskykh Arkhyieparkhiialnykh Soboriv 1940–41–42–43 [rokiv] pid provodom Sluhy Bozhoho Andreia Sheptytskoho / Arkhyieparkh. yuvileinyi komitet. Vinnipeg, 1984. S. (6) + 281.
2. Protokoly zasidan Lvivskykh Arkhiieparkhialnykh Soboriv 1940-1944 / Uporiad. Avhustyn Babiak. Lviv: Misioner, 2000. 443 s.
3. Shafran R. Synody Kyievo-Halytskoi mytropolii 1596-1991 rokiv: orhanizatsiino-dushpastyrskiy aspekt. Lviv: Svichado, 2008. 296 s.
4. Shevtsiv I. Za yednist Tserkvy i narodu. Melborn: Vydavnytstvo "Prosvita", 1973. 120 s.
5. Sheptytskyi A. Tserkva i dushpastyrstvo. Pastyrski lysty i poslannia 1901-1914 [rokiv]. T.III / Uporiad. : I. Kostiuk, I. Pelekhatyi. Ivano–Frankivsk: Nova zoria, 2000. 828 s.

*Стаття надійшла до редакції 06.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

¹⁴ Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів 1940-1944 / Упоряд. Августин Баб'як. Львів: Місіонер, 2000, с. 382, 385.

УДК 271.72-528.8-284

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.5>

ПНЕВМАТОАГІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ ЦЕОНУ (ZE,ON) У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

ВАСИЛІВ Павло

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна*

e-mail: vasylivp@gmail.com

ORCID 0000-0001-6523-5570

Бібліографічний опис статті: Василів П. Пневматоагійне значення цеону (ze,on) у Візантійській традиції. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 38–56. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.5>

Анотація. У статті аналізується догматично-літургійний аспект додавання «цеону» (теплоти) до чаші перед роздробленням Агнця. Подається історичний розвиток обряду додавання теплоти, відмінність між візантійською та вірменською Літургіями. Нашу увагу не омине історичний перебіг постанов Вірменської Церкви, щодо відсутності теплоти у Літургії. У статті подаватиметься пояснення догматичне, літургійне та практичне пояснення Замойського Синоду, постанов Синодів УГКЦ щодо додавання теплоти у Святій Літургії.

Ключові слова: цеон, теплота, Літургія, догматичне значення, Вірменська Церква, Візантійська Літургія.

PNEUMATOAGIC SIGNIFICANCE OF CEON (ZE,ON) IN THE BYZANTINE TRADITION

Annotation. In this article we make analyzes of dogmatic and liturgical aspect of adding "zeon" (warm water) to the cup before breaking the Lamb. We present historical development of the rite of adding warm water, theological and liturgical aspect and also the difference between Byzantine and Armenian liturgies rite. Our attention will not escape the historical course of the resolutions of the Armenian Church regarding the lack of warm water (zeon) in armenian Liturgy. The article will provide an explanation of the dogmatic, liturgical and practical explanation of the Zamoi Synod, the resolutions of the Synods of the UGCC regarding the addition of warm water in the Holy Liturgy

Key words: zeon, warm water, Liturgy, dogmatic meaning, Armenian Church, Byzantine Liturgy.

Грецький термін: «πνεῦμα – τος, –το» в перекладі на українську мову означає Дух. Термін «ἅγιος-α, –ον» – Святий. Саме тому в аналізі проблематики

присутності теплоти в Божественній Літургії необхідно підкреслити роль Святого Духа в усіх сакральних діях, які звершує священнослужитель. Варто звернути увагу також і на богословське значення всіх тих символів та знаків, які несуть пневматологічне навантаження і підкреслюють нашу східну ідентичність, як ідентичність пневматоагійну.

Розвиток пневматології, тобто науки Церкви про Святого Духа, розпочався з часу появи духоборчої смути, тобто ересі, прихильники якої заперечували Божество Святого Духа. Представників цієї ересі прийнято називати «пневматомахи»¹. Свята Церква була змушена захистити правильність віри і дефінітивно засудити це еретичне вчення на Соборі у Константинополі (381 р.), визнаючи рівностотність Святого Духа з Отцем та Сином як правило або догму християнської віри (*regula fidei*).

Роль Святого Духа в житті Церкви є особливою, адже Церква є Містичним Тілом Христа, а Дух Святий є «душею» Церкви. Святий Дух безнастанно діє у Церкві, оживлює Її, тобто анімує, немов той вітальний (життєвий) організм для спасіння всього людства і провадить всіх вірних до царства Небесного Отця.²

Візантійська Літургія через всі літургічні знаки підкреслює тринітарну присутність Бога, Який діє в історії спасіння. Одним із таких знаків є цеон (*ze, on*), який вказує на присутність Третьої Особи Божої, тобто Святого Духа в спасаючому ділі Бога. Обряд «теплоти», який є лише символом Святого Духа, (все інше в Божественній Літургії є реальністю), був вилученим із богослужбової практики отцями Замоїського Синоду, які хотіли показати свою ідентичність з сирійсько – антіохійською духовністю, якої ми є безпосередніми спадкоємцями (варто пам'ятати, що св. Іван Золотоустий прибув до Царгорода з Антіохії). Антіохійська школа завжди вирізнялася, духом раціоналізму³, а олександрійська – алегоризмом. Отці Замоїського Синоду ставили собі запитання: «А чи вживали християни Ранняї Церкви доливання теплої води до освяченої Чаші?»

Чи в ментальності християн сирійської духовності, які в переважній більшості були семітами, сприймався такий «обряд теплоти»? Розбавляння вина

¹ «В історії Церкви в III ст. появилася ересь пневматомахів. Ця назва дана їм св. Атанасієм, який називає своїх противників духоборцями, критикуючи ересь у чотирьох листах до Серапіона єп. з Тмуїс (написаних в 358 р.). В цих листах св. Атанасій говорить про них, що це: «Особи, які борються зі Святим Духом (*pneumatomachûntes*) або тропіки». Св. Василій Великий та св.Епіфаній (403 р.) говорять про пневматомахів, як про тих, які не визнають одноістотності Третьої Божої Особи з Отцем та Сином і дають їм ще іншу назву «македоніани» (їхня назва походить від єп. Македонія). Македоніани – група осіб, які були прихильниками ересі єп. Македонія (до кінця 360 р. єпископ Константинополя). Пневматомахи були засуджені на багатьох синодах. Найбільш важливим був Синод в Олександрії (362 р.), де тих, які називали Святого Духа творінням було піддано анафемі. Також Синод у Римі (378 р.) визнав їхню науку згубною. У кінцевому результаті Собор у Константинополі (381) дефінітивно засуджує ересь духоборців»; В. J. HILBERATH, «Pneumatologia», в: *Nuovo corso di dogmatica*, під кер. G. SANOBVIO, A. MAFFEIS, Brescia 2005, 578–579; пор. П. ФЛОРЕНСКИЙ, *Столітн и утверждение истины*, Москва 2002, 119

² Пор. D. VITALI, Chiesa universale e chiesa locale: un'armonia raggiunta?, в: *La Chiesa e il Vaticano II. Problemi di ermeneutica e recezione conciliare*, Milano 2005, 241–278; пор. F. LAMBIASI, D. VITALI, *Lo Spirito Santo: Mistero e Presenza. Per una sintesi di pneumatologia*, Bologna 2005, 254.

³ Пор. П. ВАСИЛІВ, *Перший Нікейський Собор. Історичні передумови та його богословсько – філософський контекст*, Львів 2009, 81; 129; пор. P. CODA, *Dio Uno e Trino. Rivelazione, esperienza e teologia cristiana*, Cinesello Balsamo 1993, 167; пор. H. KESSLER, «Cristologia. Sviluppo storico dogmatico», в: *Nuovo corso di dogmatica*, I, G. CANNOBVIO, A. MAFFEIS, Brescia 2006, 382.

– це один із елементів греко–римської культури в релігійній площині. Для семіта – це нонсенс, це абсурд. Якщо хтось із греків чи римлян хотів пиячити, то просив налити йому вина «під скіф», тобто нерозбавленого, мотивуючи це вживанням вина нашими пращурами.

У м. Львові 2–3 січня 2007 р. Б. проходив з'їзд богословів УГКЦ. Рішенням вказаного з'їзду було зверення до Синоду УГКЦ, в якому подано просьбу про перегляд та скасування постанов Синоду УГКЦ №21 від 16–31 травня 1992 р. Б. щодо дотримання рішень Замоїського Синоду (1720 р.), затверджених найвищою владою Церкви – Папою Бенедиктом XIII в 1724 р.

Розглядаючи пропозиції вказаного з'їзду богословів, вважаю таке звернення передчасним, тому що дані питання повинна вирішити Патріарша Літургічна Комісія, Патріарша Догматично-Канонічна Комісія, які б мали виявити підстави вказаних рішень, богословськи обґрунтувати необхідність внесення таких кардинальних змін, оскільки документи Замоїського Синоду не вивчені та лише недавно оприлюдненні в УГКЦ. Це рішення стосується також обряду «теплоти», який був вилюченим із богослужбових рубрик нашими попередниками, тобто отцями Замоїського Синоду. Чи було це проявом «латинізації», як звикли кидати ярлики сучасні богослови? Але ж впровадження «обряду теплоти» і є проявом греко–римської ментальності в літургічній площині.

Поява «обряду теплоти» має свої історичні корені і відноситься до Константинопольської (візантійської) гілки східного обряду.

Впровадження «обряду теплоти» в Божественну Літургію, хоча і було прийняте з практичних міркувань, проте отримало свої богословські обґрунтування та різноманітні тлумачення. Вживання теплоти в Православній Церкві є одним із гасел відмінності від Католицької та Унійної Церков, набравши в останні століття змісту одного з літургічних атрибутів Православ'я, поруч з епikleзою. Тепло́та Духа Святого представляє Самого Духа Святого та Його дію у Божественній Трапезі.

Факт вливання теплоти не перед, а вже після освячення Святих Дарів, вказує на те, що Тіло Христове є Животворним і після смерті, а Кров і вода, які приймають з вірою причасники, завжди подають Святого Духа.

1.1. Історично-богословське підґрунтя обряду «теплоти» у Візантійській Літургії

Чин теплоти, введений після V Вселенського Собору (553 р.), (священик перед Причастям вливає у Чашу зі Святою Кров'ю трохи теплої води), був пов'язаний з дискусією в епоху Собору, щодо питання про те, в якому розумінні Тіло Христа «не побачило тління» (Пс. 15, 10)⁴. Головною підставою цього була необхідність утвердження вчення, що від Тіла Христа, мертвого в Людській Природі не відступив Святий Дух, а тому Воно залишилось у гробі нетлінним, бо не розлучилося з Божеством; саме цим Тілом ми причащаємося, як Тілом Заколеного Агнця. Висказане у такій формі вказане вчення підтверджувало ще

⁴ K. BORNET, *Les explications Byzantines de la Divine Liturgie*, Paris 1965, 201 – 202.

раз догми IV Вселенського Собору в Халкидоні про воплощення Божого Сина, Який з'єднав у Собі Божественну та Людську природи. Таке розуміння нетлінності Господнього Тіла, Яке не роз'єдналося з Божеством, відкриває зв'язок між епохами імператора Юстиніана та Микити Стифата, який пізніше утверджував «обряд теплоти» та подавав богословське обґрунтування цього звичаю.

Якщо на Сході нетлінність, дарована Христом – це постійна тема церковного славословія, то на Заході догми віри, які захищав імператор Юстиніан, так і не стали загальноприйнятими.⁵

В ситуації XI ст. Микита Стифат захищає чин теплоти по тій причині, що вона свідчить про присутність Святого Духа в Тілі Христа, Тому Самому Тілі, в Якому перебуваємо і ми під час таїнства Євхаристії: «Ми бо п'ємо чашу (...) теплою, мовби із ребра Господнього: подібно тому як із живої (дією) Духа і теплої плоті Христа, витекла за нас тепла Кров і вода»⁶.

Таким чином у вченні преподобного Микити Стифата розуміння живої, тобто обоженої Плоті Христа, пов'язане з перебуванням у Ній спасенної Людської природи. Варто зауважити, що і візантійська іконографія того часу віддзеркалює вчення Микити Стифата: художники, створюючи образ Розп'ятого Христа, підкреслювали людську смерть: мертве Тіло, закриті очі, – але Кров, яка витікала з пробитого ребра, зображали такою, яка б'є фонтаном із живого Тіла, тим самим відображаючи (і навіть сильно утрирувано) чудо присутності Божества.⁷

1.2. Відсутність обряду теплоти у Вірменській Літургії

Трулльський Собор (692 р.), засуджуючи вірменську практику звершення Євхаристії на вині, не розведеному водою у правилі 32-ому говорить:

«До свѣдѣніа нашегѡ дошлѡ, чтѡ въ армянской странѣ совершающіе безкровнѡ жертеѡ, приносатѡ на святѡй трапѣзѣ єдино вино, не растворяа оная водою, приводѡ въ своѡ ѡправданіе оучителя цркви іѡанна златоустаго, котѡрый въ толкованіи на євангеліе ѡ матѣа глаголетѡ сіе: чегѡ ради не водѡ пілѡ воскресшій гдѣ, но вино; даа тогѡ, да сѡ корнемѡ исторгнетѡ инѡю нечестивѡю єресь. Ібо какѡ сѡть нѣкіе, оупотребляющіе въ таинствѣ водѡ: тогѡ ради оуказѡетѡ, іакѡ вино оупотребилѡ и тогда, когда таинство преподавалѡ, и по воскресеніи, когда предлагалѡ простѡ трапѣзѡ, безѡ таинства, и, оуказѡа на сіе,

⁵ J. MEYENDORFF, *Christ in Eastern Christian Thought*, Crestwood, New York 1987, 69 – 91.

⁶ Ch. MOELLER, «Le Chalcedonisme et le Neo-Chalcedonisme en Orient de 451 a la fin du VI siecle», в: *Das Konzil von Chalkodon*, Bd. Hrsg. A. Grillmoier, H.Bacht. Wurzburg 1956, 649, (637-720)

⁷ L. H. GRONDIJS, «La mort du Christ et le Rito du Zeon», в: *Byzantion* 1952, T. 17, 251–273.

глаголетъ: Ѡ плодѧ лѠзнагѡ (Мт. 26, 29), лозѧ же вѣнограднаѧ вѣно, ѧ не водѡ производитъ. Иъ сегѡ выводѧтъ, ѧкобы сѣй ѡучитель Ѡвергѧетъ присоединѣнѣе воды во свѧто́мъ жертвоприношенѣи. Тогѡ ради, дабы таковыѣ не были Ѡны́нѣ ѡдержимы невѣдѣнѣемъ, мы Ѡкрывѧем православноѣе разсмѣнѣе сегѡ ѡтца. Понѣже сществовала дрѣвнаѧ злѧѧ ѣресь ѡдропарастѧтвѡвъ, то ѣсть, водоприносителей, котѡрыѣ въ своѣмъ жертвоприношенѣи, вмѣстѡ вѣна, ѡупотребляли ѣдинѡю водѡ: то сѣй бѣгонѡсный мѡжъ, ѡпровергѧѧ беззакѡнное ѡученѣе таковой ѣреси, и показѧѧ, что ѡни ѡдѡтъ противъ ѧпѡстольскагѡ предѧнѣѧ, ѡупотребилѧ вышеприведѣнныѧ слова. Ибо и ѡнъ своѣй цѣркѡи, наѡ коѣю вѡвѣрено было ѣмѡ пѧстырское правленѣе, предѧлѧ, присоединѧти къ вѣнѡ водѡ, когда надлежитъ совершѧти безкрѡвнѡю жѣртѡвѡ, ѡказѧѧ на соединѣнѣе крѡви и воды, иъ пречѣстагѡ ребра искѡпителѧ нашегѡ и спасителѧ хрѣта бѣга истѣкшее, къ ѡживотворѣнѣю сегѡ мѣра и ко искѡплѣнѣю Ѡ грѣхѡвъ. И во всѣхъ цѣрквахъ, гдѣ сѣѧли дѡхѡвныѧ свѣтила, сѣй бѣопредѧнный чѣнъ сохрѧнѧетсѧ. Понѣже и ѧѧкѡвъ, хрѣта бѣга нашегѡ по плѡти братъ, коѣмѡ пѣрвомѡ вѡвѣренъ престѡлъ ѣерѡсали́мскѣѧ цѣркѡи, и васѣлѣи кесарѣйскѣѧ цѣркѡи ѧрхѣпѣскопъ, коѣгѡ слаѡ протеклѧ по всѣй вселѣнной, писменнѡ преѧвъ намъ таинственнѡе свѧщеннодѣѣствѣе, положили въ бѣжественной лѣтѡргѣи, иъ воды и вѣна составлѧти свѧтѡю чѧшѡ. И въ кардагѣнѣ собравшѣесѧ преподобныѣ ѡтцы, сѣн тоѡчнѡ слова иъреклѣи: да не принѡситсѧ во свѧто́мъ таинствѣ ничтѡ болѣе, тоѡчѣю тѣло и крѡвь гѡна, ѧкоже и самъ гѡ прѣдалъ, то ѣсть хлѣвъ и вѣно, водѡю растворѣнное. Ище же ктѡ ѣпѣскопъ, илѣ пресѡвтеръ, творѣтъ, не по предѧнномѡ Ѡ ѧпѡстолѡвъ чѣнѡ, и водѡ съ вѣномъ не соединѧѧ, сѣмъ ѡбразомъ принѡситъ пречѣстѡю жѣртѡвѡ: да вѡдетъ иъверженъ, ѧкѡ несовершеннѡ таинство возѡвѣщающѣи, и предѧнное нововведѣнѣемъ повреждающѣи»⁸

⁸ До нашего вѣдома дѣйшло, що у Вѣрменскѣй краѣни, звершующѣ Безкрѡвну Жѣртѡу, приносять на Сѡвѣту Трапезу лише вино, не растворяючи його водою, приводячи у своѣ оправданнѧ Учителѧ Цѣркѡи Іѡана Золотоустого, який в Тлумаченнѣ на Єѡангелѣе вѣд Матеѧ говорить ось що: чѡму не воду пив воскреслий Господь,

У даній постанові Отці Трульського Синоду посилалися на апостола Якова і святого Василя Великого, які «письмово передали нам таїнственну священнодію, уклали обряд в Божественній Літургії з води і вина сполучали святу чашу», про Золотоустого ж говорять, що «він своїй Церкві, над якою йому було повірено пастирське правління, передав додавати до вина воду».

Трульський Синод, (або як ще його називають Трульський Собор) відбувся в імператорській палаті, (з грецької *troalloj*) Юстиніана II в Константинополі в 692 р. На цьому Синоді було прийнято 102 правила (канони). Історики вважають, що Константинопольський III Собор (680–681 рр.) є доповненням V Вселенського Собору (Константинополь 553 р.). Православні богослови вважають Трульський Синод як П'ято–Шостий (*Quini-sex*) Собор.

Різні канони Трульського Синоду внесли багато проблем для Римської Церкви, а головним чином канони: 3, 28, 55, 57 та 82, які критикували практику римлян, та 36 канон, який санкціонував пентархію п'яти автономних патріархатів: Рим, Константинополь, Олександрія, Антіохія та Єрусалим. На цьому Синоді підтвердили 28 правило IV Вселенського Собору (Халкидон 451 р.), яке підкреслювало, що Константинополь повинен мати ті самі привілеї, що і Рим, а також повинен бути шанованим всіма Церквами як «другий Рим».

Вказане 28 правило Халкидонського Собору було прийняте після закінчення сесій Собору, коли західні єпископи роз'їхалися по своїх єпархіях. Східні ж, зібравшись нечисельно, ухвалили це правило, яке не було прийнятим і проголосованим всіма учасниками Вселенського Собору і тому не вважається легітимним.⁹

Жоден канон Трульського Синоду не фігурує в канонічному праві Католицької Церкви як правило Вселенського Собору. Таким чином відлучення, або піддання анатемі вірменського духовенства нелегітимне.

але вино? – для того, щоби с коренем вирвати іншу нечестиву ересь. Так як існують деякі, котрі вживають у Таїнстві воду: задля цього вказує, що вино вживав і тоді, когда тайну подавав, і по воскресінні, когда пропонував просту трапезу, без тайни, і, вказуючи на це, говорить: «від плоду лози» (Мт. 26,29), а лоза виноградна вино, а не воду утворює. З цього виводять, мов би цей Учитель відкидає додавання води під час Святого Жертвоприношення. Задля цього, щоби останні не були віднині заповнені незнанням, ми відкриваємо православне розуміння цього Отця. Поскілки існувала стародавня зла ересь ідропарастатів, тобто водопринесителів, котрі в своєму жертвоприношенні замість вина вживали лише воду, то цей Богоносний муж, заперечуючи беззаконне вчення цієї ересі, і показуючи, що вони ідуть проти Апостольського Передання, використав вищеприведені слова. Тому що і він своїй Церкві, над якою було повірено йому пастирське правління, передав, додавати до вина воду, коли належить звершувати Безкровну Жертву, вказуючи на поєднання крові і води, з Пречистого Ребра Відкупителя нашого і Спасителя Христа Бога, яке витекло для оживотворення всього світу і для відкуплення від гріхів. І у всіх церквах, де сіяли духовні світила, цей Богопереданий чин зберігається. Поскілки і Яків, Христа Бога нашого брат по плоті, якому першому повірено престіл Єрусалимської Церкви, і Василій Кесарійської Церкви архієпископ, слава якого пронеслася по всій вселенній, письмово передав нам таїнственну священнодію, уклали в Божественну Літургію, із води і вина готувати святу чашу. І в Карфагені зібрані, преподобні отці, ці слова точно проголосили: «нехай не приноситься у Святій Тайні нічого більше, лише Тіло і Кров Господня, як і Сам Господь передав, тобто хліб і вино, водою розведене». Якщо ж хто, єпископ, чи пресвітер, творить, не по переданому від Апостолів чину, і воду з вином не поєднує, і таким чином приносить Пречисту Жертву: нехай буде відлучений, як недосконало Тайну звершуючий, і пошкоджуючий передане нововведенням; ПРАВИЛА СВЯТОГО ВСЕЛЕНСЬКОГО ШЕСТОГО СОБОРА, КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОГО в: *Книга Правил святих Апостолов, Святих Соборов, Вселенських и Поместных, и Святих Отцов*, Москва 1893, правило 32; пор. Х. УАЙБРУ, *Православная Литургия. Развитие евхаристического богослужения византийского обряда*, Москва 2006, 22.

⁹ Пор. N. P. TANNER, *I Concili della Chiesa*, Milano 1999, 49–50.

Щодо богословських підстав та богословських формулювань, то необхідно заперечити вказані факти, бо ані апостол Яків, ані святий Василій Великий, ані сам святий Іван Золотоустий не уклали обряду теплоти. Звинувачення у нововведеннях в богослужіння Безкровної Жертви не за адресою, тому що сам обряд теплоти був *нововведенням*.

2.1. Богословсько-літургічні підстави вживання цеону

Свята Церква завжди вірила, що всі Святі Тайни звершуються і виявляють свою дію через зшестя Святого Духа. Щоби показати дію Святого Духа у Найсвятішій Тайні Господньої Трапези прийнято і встановлено доливати до чаші теплоту, як образ Святого Духа.¹⁰

Те, що тепла вода вливається у чашу не раніше, але вже після освячення Святих Дарів, то цьому є причина. Церковні письменники вияснюють, що Тіло Христове було Животворне і після смерті, а Кров і вода, які всім, хто з вірою причащається, завжди подають Святого Духа.

Св. Герман говорить: «Як з Божественного ребра витекли Кров і вода, сповнені теплоти, так і під час Причастя тепла вода вливається в чашу, доповнюючи довершений образ, або вид Тайни для тих, хто причащається краю чаші і торкаються мовби Самого життєдайного Ребра. Ця Кров, Яка витікає із жертви, недавно заколеної, буває теплою, паруючою і навіть ще дихаючою життям. Так як жертва, разом з Кров'ю випускає життя і дух, так і Христос, виточивши Свою Кров, Яку ми п'ємо мовби кипучу, вилив на нас безсмертне життя і Духа».¹¹

Симеон Солунський в розділі 94 про храм говорить: «Потім священик вливає в чашу теплу воду. Чинить це він в знак того, що і мертве Тіло Господа, після розлучення з Ним душі Воно перебувало життєдайним, тому що Божество не відійшло від Нього і всі дії Духа в Ньому залишились. Але оскільки тепла вода має живлючу силу, то під час Причастя вона вливається з тією метою, щоби ми, торкаючись устами чаші і, причащаючись Крові, пили Її, мовби від животворного Ребра»¹².

Матей Властар говорить: «Щоби самим смаком удостовірити нас, що Кров і вода течуть не із мертвого, але із живого Тіла (тому що тепла, паруюча Кров тече зазвичай не із мертвого Тіла, тоді як із Господнього Тіла як Живого і животворящего, текла животворяща Кров і вода), теплота не вливається в чашу на початку сполучення, щоби вона не охолола під час Причастя».

Вальсамон в Номоканоні пише, що тепла вода, тому не вливається в чашу на початку Літургії, щоби не стала під час Причастя знову холодною і не втратила своєї знаковості. Він пише: «З Господнього Тіла, як живого і животворящего витекли Кров і вода, які мають животворну силу».¹³

¹⁰ ВЕНИАМИН АРХИЕП. НИЖЕГОРОДСКИЙ И АРЗАМАЗСКИЙ (КРАСНОПЕВКОВ), *Новая скрижаль. Объяснение о Церкви, о Литургии и о всех службах и утварях церковных*, Почаев 2003, 247.

¹¹ Там само.

¹² СИМЕОН, МИТРОПОЛИТ ФЕССАЛОНИТСКИЙ, *Книга о храме*, Санкт-Петербург 1884, 56.

¹³ ВЕНИАМИН АРХИЕП. НИЖЕГОРОДСКИЙ И АРЗАМАЗСКИЙ (КРАСНОПЕВКОВ), *Новая скрижаль. Объяснение о Церкви, о Литургии и о всех службах и утварях церковных*, Почаев 2003, 247

Під час Святої Літургії ми бачимо Христа дозрілим роками, але скоро розіп'ятим. Потрібно було деякими образами представити і те, що було наслідком Його смерті, щоби таким чином склалося повне зображення всіх Тайн. Якщо хтось буде роздумувати, якою є мета і якими є наслідки Христових дій і проповідей, той дізнається, що не іншу ціль і не інший плід був страждань Христових як низпослання Святого Духа на Церкву. Ось чому необхідно було представити образно Святого Духа. Внаслідок цього Він зображується теплою водою, яку вливаємо в Тайни, тому що вона, маючи якості води і, будучи причасна вогню, зображує Святого Духа, Який і Сам називається водою і на Христових учнів зійшов у виді вогню. Але Дух Святий зійшов на апостолів тоді, коли звершилося все, що відносилось до Христа. Ось тому і тепер вода вливається вже у звершені і освячені Дари. А так як Тіло Христа зображує Церкву, то це означає, що воно сприйняло Святого Духа.¹⁴

Святий Дух названий Христом «водою живою» бо до жінки самарянки Спаситель каже: «Коли б знала ти Божий дар, і Хто Той, Хто говорить тобі: Дай напитись Мені, ти б у Нього просила, і Він тобі дав би живої води. Каже жінка до Нього: І черпака в Тебе, Пане, нема, а криниця глибока, звідки ж маєш Ти воду живу? Чи Ти більший за нашого отця Якова, що нам дав цю криницю, і він сам із неї пив, і сини його, і худоба його? Ісус відповів і сказав їй: Кожен, хто воду цю п'є, буде прагнути знову. А хто питиме воду, що Я йому дам, прагнути не буде повік, бо вода, що Я йому дам, стане в нім джерелом тієї води, що тече в життя вічне» (Ів. 4, 10–14). Іншим разом Він каже: «Хто вірує в Мене, як каже Писання, то ріки живої води потечуть із утроби його. Це ж сказав Він про Духа, що мали прийняти Його, хто ввірував у Нього» (Ів. 7, 38–39).

Ці слова Спасителя, про «воду живу», якими Він зображує Духа Правди і Який зійшов на апостолів у свято П'ятдесятниці також у виді вогню, Свята Церква захотіла показати у Пресвятій Тайні Євхаристії, вводячи «обряд теплоти», як символ дії Святого Духа.

Це підтверджується словами, які проголошує священник під час благословення теплої води: «Благословенна теплота святих твоїх» і словами диякона, коли він її вливає до чаші: «Теплота віри повна Святого Духа».

Цю думку ясно виражає Симеон Солунський у відповіді на 58 питання митрополита Пентапольського: «Теплота тоді перед Причастям на Напередосвяченій Літургії вливається не заради якогось звершення, але для того, щоби вкусивши теплої страшної чаші, ми зрозуміли, що і по смерті Христа, животворяще Його Тіло було нерозлучним і нероздільним із Божеством. Так і Божественна Його душа наповнена дією Його Духа. Теплота показує, що животворящий Дух не відступив від животворящого Тіла Христа і, що Божество з Ним не розлучилося. Вода і теплота спільно зображують Святого Духа, Який деколи називається водою і так як теплота, походить від вогню, так Божество

¹⁴ Пор. ВЕНИАМИН АРХИЕП. НИЖЕГОРОДСКИЙ И АРЗАМАЗСКИЙ (КРАСНОПЕВКОВ), *Новая скрижаль. Объяснение о Церкви, о Литургии и о всех службах и утварях церковных*, Почаев 2003, 248–249.

Духа – від Отця. Ось тому і кажемо при вливанні теплоти: «Теплота віри повна Духа Святого. Амінь».¹⁵

Богослов із Базилеї, Ганс Урс фон Бальтазар, твердить, що гностики відкидають змішування з небесним вином і хочуть тільки визнавати існування лише води дочної, і не приймають Бога до свого змішування. Деякі секти в перших століттях звершували Євхаристію тільки на воді. В доливанні води до вина в Пресвятій Євхаристії св. Іриней Ліонський вбачає символ єдності першого і другого творіння, природи і благодаті, творіння і Творця, через Христа і в Христі.¹⁶

Слуга Божий Патріарх Йосиф Сліпий наголошує, що у Візантійській Літургії існує особлива практика, яка виражає відношення Святого Духа до Євхаристії, нею є *ze,wn*, тобто вливання теплоти до Пресвятої Крові в чашу (це є своєрідною особливістю візантійського обряду). При цьому виголошуються слова, які вказують на те, що це теплота Святого Духа:

«Εὐλογῆσον, Δέσποτα, τό Ζέον. Εὐλογημένη ἡ ζέσις τῶν Ἀγίων σοῦ, Κύριε, πάντοτε, νῦν καί ἀεί καί εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ζεσις πίστεως, πλήρης Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν.»¹⁷.

Однією з версій виникнення обряду теплоти дослідники вважають христологічні суперечки. Так, богослов L. H. Grondijs¹⁸ вбачає в цьому обряді символіку живої (тобто теплої) крові, яка витікає з пробитого боку Христа, на противагу докетам, які заперечували фізичну смерть Христа. Цієї позиції притримується і Симеон Солунський.

Необхідно зауважити, що св. Кипріан Карфагенський підкреслює внутрішню єдність Церкви саме вченням про Євхаристію: «Святі Тайни, і насамперед Євхаристія, є єдністю Бога і людства. Щоб вино стало Кров'ю Христовою, воно повинно бути сумішшю вина і води, тому що там є Бог і Людина; і також, щоб хліб став Тілом Христовим, повинні бути і мука, і закваска» (Посл. 63, 13).¹⁹

Натомість о. Кирило Корелєвський²⁰ вважає, що введення обряду теплоти було зумовлено з чисто практичних міркувань: щоб перешкодити процесові замерзання рідкої субстанції Крові в Причасному Потирі в зимовий період часу, який відзначається особливою суворістю клімату в гористих місцевостях Малої Азії. Аналогом цьому є практика Західної Церкви, де в холодних храмах під час звершення Літургійного Жертвоприношення довкола Чаші розкладали спеціально нагріті рушнички, або навіть ними вкутували сам Потир. Від церков Каппадокії цей звичай з часом розповсюдився на територію всієї Візантійської

¹⁵ СИМЕОН, МИТРОПОЛИТ ФЕССАЛОНИТСКИЙ, *Книга о храме*, Санкт-Петербург 1884, 36.

¹⁶ Пор. H. U. BALTHASAR, *Święty Ireneusz z Lyonu. Bóg w Ciele i Krwi*, Kraków 2001, 111.

¹⁷ «- Благослови, владыко, теплоту. – Благословенна теплота Святых Твоих завжди, нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь. Теплота віри повна Духа Святого. Амінь.» *Чин Священної і Божественної Літургії*, Львів 2003, 70–71.

¹⁸ Пор. L. H. GRONDIJS, *L'icónographie byzantine du Crucifié mort sur la Croix*, Leiden 1941, 34.

¹⁹ Пор. ŚW CYPRIAN, List 63, 13, в: *Eucharystia pierwszych chrześcijan*, Kraków 1997, 161.

²⁰ К. КОРОЛЕВСЬКИЙ, *Рим і обрядово-літургійні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами*, Львів 2002, 293–294.

імперії, адже ця практика є знана у візантійських літургіях вже з VII ст. (окрім вірменської).²¹

Патріарх і кардинал Йосиф Сліпий, аналізуючи вчення про Пресвяту Євхаристію у знаменитого церковного письменника Миколи Кавасили пише, що останній, (тобто Микола Кавасила), пояснюючи істоту *ze,wn*, твердить, що теплота символізує Святого Духа, бо вона містить в собі воду і вогонь, які є проявом дій Святого Духа (вода Йордану та вогненні язики П'ятидесятниці); а вливання теплоти священником до Крові Христа символізує попередній час, коли Христос закінчив Свою місію на землі, адже тоді Дух Святий зійшов і повсякчасно діє у Церкві.

Вода, згідно слів Миколи Кавасили, символізує любов і заслуги святих, котрі єднаються із заслугами Христа, представлених Святою Кров'ю Христа у Пресвятій Євхаристії. Під час Літургії бачимо Різдво Христа, Його Смерть і Воскресіння, а вже в обряді теплоти – і звершення діла відкуплення, тобто Зіслання Святого Духа на апостолів. Тому теплота є також символом Церкви, яка приймає Святого Духа через Причастя Святих Дарів.²²

Однозначно, що гаряча вода або теплота не переістотнюється, але тільки єднається з акциденціями вина.²³ Саме тому кард. Т. Шпідлік (Т. Špidlík) твердить, що так як вода єднається з Пресвятою Євхаристією так і ми поєднані зі Спасителем, коли приймаємо Його Тіло. Кардинал продовжує, цитуючи св. Сергія Радонежського, що Пресвята Євхаристія супроводжується полум'ям: полум'я в чаші, полум'я в причасниках, весь вівтарний простір повний полум'я. Саме тому необхідно додавати теплоту, яка повинна символізувати те духовне полум'я Святого Духа, воно бо очищує душу кожного вірного і всієї вселенної.²⁴

Яке ж іще символічне значення вливання теплоти до чаші?

Молитви цього обряду не дають нам повної відповіді на це питання. До того ж в грецьких і слов'янських літургійних рукописах вони дуже відрізняються.²⁵

Псевдо-Герман в обряді теплоти вбачає символ того, що на хресті з пробитого боку Христа витекла кров і вода. А так, як наше життя виплило з пробитого боку Христа, тому і обряд відбувається перед Святим Причастям.

Натомість єп. Віссаріон (+1905) пояснює вживання теплоти дещо по-іншому. Слова «теплота віри повна Святого Духа» означають те, що в нашій душі

²¹ Пор. П. ВАСИЛІВ, *Актуальність вчення про Пресвяту Євхаристію у творі Патріарха Йосифа Сліпого «Про Святі Тайни» (De Sacramentis)*, Івано-Франківськ 2007, 208–209.

²² Пояснення Божественної Літургії Миколи Кавасили в східному розумінні антиципує до парусії. Єдиним символічним змістом є пояснення теплоти, що символізує Духа Святого, Який «приходить, коли жертва принесена і Святі Дари досягнули довершеності; повністю завершена вона (жертва) в тих, хто достойно причащається» Пор. там само, 194–195.

²³ Пор. Й. СЛІПІЙ, *Твори Кур Йосифа Верховного Архiepіскопа і кардинала «Про Святі Тайни» (De Sacramentis)*, Рим 1975, 296-297.

²⁴ Пор. Т. ŠPIDLÍK, *La spiritualité de l'Orient chrétien, II, La prière*, OCA 230, Roma 1988, 353–378; пор. Т. ŠPIDLÍK, *Lo Zèon. Pentecoste del vino eucaristico, Estratto dagli Atti IV Convegno Pastorale. Il Mistero del sangue di Cristo e la catechesi*, Roma 1991, 105–108; пор. А. А. НАСКЕЛ, *Sergij von Radonesh*, Münster 1956, 145.

²⁵ Теплота Святих проявляється в їхній вірі, упокоренні, умертвленні, самозапереченні, самопожертві, пості, дівоцтві, а також в особливий спосіб в мучеництві. Страждання мучеників (як і кожного невинного) доповнюють «недостачу скорботи Христової в тілі своїм за тіло Його, що воно Церква» (пор. Кол. 1, 24)

повинна бути жива гаряча віра в животворну силу Святих Дарів. Бо лише тоді причастя Святих Тайн може бути для нас спасенним.²⁶

Слід зауважити, що Українська Греко-Католицька Церква також виносила свої рішення та постанови щодо вживання теплоти в нашому обряді. Так, Замойський Синод (1720 р.) в статті про богослужіння постановив:

«Inhibet Santa Synodus gravem ob causam, et abrogat toleratam in Orientali Ecclesia consuetudinem ad consecratos calicis species, aquam tepidam effundendi post consecrationem, ante communionem.»²⁷

Отож, практикований звичай доливання теплоти усунуто,²⁸ не подаючи причин і обґрунтування такого рішення.²⁹

Проте в Євхологоні (Рим 1754), виданому для католиків греко-візантійського обряду під час понтифікату папи Бенедикта XIV, міститься обряд теплоти.

Кодекс Барберіні приписує священикові взяти часточки освяченого Хліба та опустити їх в чашу. Форма множини «часточки» вказує на те, що причасників було багато. Під час цього священик говорить: «Для повноти Духа Святого». Ця формула вперше зустрічається у вірменському перекладі Літургії св. Івана Золотоустого, який датується VIII ст. Про теплоту натомість в Кодексі нічого не сказано. Очевидно, що цей обряд не був загальнопоширеним. Є списки текстів Божественної Літургії навіть з XIV ст., в яких обряд теплоти не згадується.³⁰

Під час XV урочистого засідання Львівського архієпархіального Собору (1941 р.) в присутності Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького було проголошено 71 літургічне правило щодо впорядкування Службника УГКЦ. В правилі 58-ому сказано: «Якщо б уживалося теплоти, то тут необхідно вставити рубрику: І [диякон], взявши теплоту, мовить до ієрея: Благослови, владико, теплоту. А ієрей благословляє і мовить: Благословенна теплота Святих Твоїх

²⁶ ВИССАРИОН ЕП., *Толкованіє на божественную литургію по чину св. Іоанна Златоустаго і св. Василя Великаго*, Москва 1884, 258.

²⁷ «Святий Синод зупиняє через важливу причину і відмовляється від звичаю у Східній Церкві – до освяченого вина в чашу після освячення доливати теплу воду перед Причастям»; *Провінційний Синод у Замості 1720 р.Б.//Постанови*, Івано-Франківськ 2006, 169.

²⁸ Надмірне доливання теплоти до потира вже після освячення наражає на небезпеку втрати акциденцій, тобто видів, що можливо і спричинилося до прийняття даної постанови.

²⁹ Ю. ФЕДОРІВ, *Замойський Синод 1720 р.*, Рим 1972, с. 33. Вказаний автор (о. д-р Юрій Федорів) вважає, що Замойський Синод узаконив обрядові зміни всупереч нашій традиції. Таку зміну як усунення обряду теплоти можна пояснити тим, що отці Синоду вважали обряд теплоти надмірною чуттєвістю. Подібно твердили в VI ст. також і вірмени.

Ніхто не може заперечувати, що Помісна Церква не має права вводити зміни до обряду та що обряд, встановлений в XII ст., повинен зберігатися на вічні віки. Обряд не є справою Об'явлення, бо його творила Церква, і Церква, отже, може його змінити. Проте нема підстав перехоплювати чужі для свого обряду практики, причому не з релігійних мотивів.

Така позиція є надто упереджена, адже цієї практики в Київській Церкві, як стверджує А. Петровський, не було ще й у XII ст. Загального поширення ця практика не набула і через 100 років пізніше. Див.: А. ПЕТРОВСЬКИЙ, *Хризостома*, Рим 1908, с. 870, 885.

Так, в Київському Євхологоні (поч. XVI ст.), рукопис якого зберігається у Ватиканській бібліотеці, в чині Божественної Літургії св. Василя Великого немає згадки про вливання теплоти до святої чаші. Див. М. МАРУСИН, *Чини Святительських Служб в Київському Євхологоні з початку XVI ст.*, Рим 1966, 109.

³⁰ Х. УАЙБРУ, *Православная Литургия. Развитие евхаристического богослужения византийского обряда*, Москва 2006, 147.

завжди, нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь. Диякон хрестовидно вливає трохи теплоти до святої чаші, мовлячи: Теплота віри повна Духа Святого. Амінь. І диякон, відставивши окріп, стає трохи оподаль.»³¹

Вказане правило Львівського Архієпархіального Собору (1941 р.) дає священникові вибір щодо вживання теплоти.

Проте питання про теплоту і надалі не було залишене поза увагою. Воно розглядалося пізніше і на Львівському Архієпархіальному Соборі (1944 р.). Митрополит Андрей Шептицький дав своє бачення щодо цього питання. Він вважав, що «репіді, теплоту Святого Духа та Пс. 33 з «Достойно єсть» та відпустом «Слава Тобі, Христе...» належить уживати при більших торжествах, а наразі це можна опускати».³²

Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Львові в днях 16-31 травня 1992 р., пригадує, що для збереження послідовності в літургічному житті нашої Церкви літургічні постанови Замойського Синоду залишаються зобов'язуючими.³³

На практиці бачимо інше, бо в «Чині Священної і Божественної Літургії» (Львів 2003) і надалі є обряд теплоти. Окрім того, в «Інструкції застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков», виданою Конгрегацією у справах Східних Церков за підписом префекта цієї Конгрегації Ахілле кардинала Сільвестріні та її секретаря архієпископа Мирослава Марусина, сказано: «Обряд теплоти (додавання теплої води в чашу перед Святим Причастям), який існує у Церквах, що походять з константинопольської гілки, і, на жаль, забутий у деяких Греко-Католицьких Церквах, повинен бути відновленим».³⁴

3. Вірменська літургійна традиція. Аргументи Вірменської Церкви за відсутність додавання води до освяченого вина

Найважливіші відомості про вживання вина для євхаристійної відправи можна почерпнути, прослідковуючи за суперечками, які із VI ст. точилися між візантійцями і яковитами з одного боку та вірменами – з іншого.

Вірменська Церква з часів свого самостійного існування почала жити інтенсивним національним життям. Не можна забувати, звичайно, що впродовж двох століть (від введення християнства і до Вагаршападського собору 491 року) Вірменська Церква знаходилася під патронатом Константинополя. Цей культурний вплив візантійської традиції не міг залишитися безслідним.

³¹ Собор 1941 [в]: *Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних соборів 1940-1944 рр.*, Львів 2000, 118-119.

³² Собор 1944 [в]: *Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних соборів 1940-1944 рр.*, Львів 2000, 420.

³³ Згідно постанови № 21.

- 1) антимінс кладеться під верхній обрус на святій трапезі;
- 2) в Символі Віри потрібно ісповідувати походження Святого Духа «від Отця і Сина»;
- 3) під час Божественної Літургії забороняється уживання губки й **теплоти**;
- 4) під час Божественної Літургії частинці освячується водночас з Агнцем;
- 5) Пресвяту Євхаристію не уділяється немовлятам, доки вони не досягнуть свідомого віку.

³⁴ *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, Львів 1998, 63; пор. П. Василів, *Актуальність...*, 210 – 214.

Прикладом чого є Константинопольський та Понтійський євхаристійні канони, які наклали відбиток на літургію вірмен.

Проте, всупереч візантійській церковній традиції, саме вірмени не додають води до вина. При цьому вони посилаються на устав їхнього апостола Григорія Просвітителя, але часто мотивують це чисто символічно. Історики вважають, що такий звичай був запроваджений у VI ст., коли обірвався зв'язок між вірменами та державною Церквою. У 632 р. імператор Іраклій домігся, щоби вірмени додавали до вина воду, але вже у 648 р. знову було відновлено старий звичай. Яків Едеський (633–708 рр.) закидав вірменам: «Тому ви і подібні до юдеїв, бо... жертвуєте незаквашений хліб і нерозведене вино».³⁵

Трульський Синод (692 р.) в XXXII правилі виразно засуджує використання нерозведеного вина у Пресвятій Євхаристії. Із раннього періоду цих суперечок відоме перше свідчення про додавання теплоти до Святої Крові. Згідно з цим свідченням, обряд теплоти походить із VI ст.

Коли імператор Маврикій (582–602 рр.) вимагав, щоби католикос Мойсей II Егівард (574–604 рр.) приїхав до Царгорода на переговори, той, як відомо, не приїхав, відповівши: «Ніколи я не перейду річки Азат, не їстиму печеного і не питиму підігрітого», тобто заквашеного хліба і вина разом з теплою. Також в часи імператора Іраклія (610–641 рр.) вірменський католикос Мойсей II з цієї ж причини не хотів приїхати на собор до Візантії.³⁶

Оскільки вірмени не доливали до вина навіть холодної води перед Анафорою, то від них навряд чи можна було очікувати схвалення додавання гарячої води після Анафори. Ймовірно, вони вважали, що нерозведене вино символізує життя воскреслого Христа, вільного від смерті і тління, причому вода (як і закваска) для них символізувала тлінність. Як твердить професор Григоріанського Університету та Папського Східного Інституту Богос Леван Дзекіян, глибшою причиною того, що вірмени не додають воду до вина є те, що вживання нерозведеного вина сягає своїм корінням семітської традиції, у якій доливання води до вина є неприйнятним, з якою вірмени поєднані кровними вузлами.³⁷

Для візантійців додавання води у вино означало, що Святі Тайни являють образ (як їм і належить) не тільки воскресіння Христа, але і Його смерті. Можливо, що додавання гарячої води після освячення Дарів було лише доповненням холодної води перед ним. Холодна вода символізувала смерть, а гарячу можна було визнати символом воскреслого життя.

³⁵ Пор. П. ВАСИЛІВ, *Актуальність вчення про Пресвятую Євхаристію у творі Патріарха Йосифа Сліпого «Про Святі Тайни» (De Sacramentis)*, Івано-Франківськ 2007, 208.

³⁶ Пор. Й. СЛІПІЙ, *Твори Кур Йосифа Верховного Архієпископа і кардинала «Про Святі Тайни» (De Sacramentis)*, Рим 1975, 296; пор. L. H. GRONDUS, *L'icônographie byzantine du Crucifié mort sur la Croix*, Leiden 1941, 83, 291, пор. R. F. TAFT, *Water into Wine The Twice – mixed Chamice In the Byzantine Eucharist* Muséon 199, 1987, 323–324; пор. W. DE VRIES, *Sacramententheologie bei den syrischen Monophysiten* (OCA 125), Roma 1940, 157.

³⁷ Пор. В. Л. ЗЕКІЯН, *Les disputes religieuses du XIV siècle. Préludes des divisions et du statut ecclésiologique postérieur de l'Église Arménienne*, в: *Actes du colloque les lusignans et l'outr mer. Poitiers – Lusignan 20 – 24 octobre 1993. Auditorium du musée Sainte – Croix – Poitiers, Poitiers – Lusignan 1993*, 312, (305 – 315).

Існує і думка, що за цим звичаєм стоїть вчення афтартодокетів³⁸, ультрамонофізитів³⁹, на сторону яких схилився під кінець життя Юстиніан. Вони проповідували, що кров і вода, які витекли з пробитого списом боку Христа, були теплими, оскільки він, будучи Богом, насправді не помер.

Початково, в часи введення цього обряду, теплота могла виражати якраз цю віру, а пізніше її тлумачили по-іншому. Все це відбулося набагато пізніше, а впродовж останніх століть ніякого пояснення цій дії, мабуть, не було.⁴⁰

В XII ст. відбулися екуменічні зустрічі між вірменами та греками, які мали об'єднавчий характер. Ці зустрічі, які відбулися впродовж 1166–1173 років, очолили посол імператора Теоріанос та імператор Мануїл Комнен (Manuel Comnèn) з одного боку і св. Нерсес Шнорхалі (Ntests Vnicsale) представник Католикоса Григоріса III та сам Католикос Григоріс III Пахлауоні з другого боку, які провели цю об'єднавчу зустріч, що завершилася унією між двома Церквами.

Зустріч візантійських представників з вірменською стороною захопила особа св. Нерсеса, який ще раз повторив всі рішення перед тим прийняті Вірменською Церквою. Проте після довгих диспутів св. Нерсес погодився з термінологією грецького богослів'я і багато питань, які були до тих пір неясними, особливо для православної сторони, стали вирішеними, передусім в області хринології.

Після цього екуменічного діалогу в листі до вірменських священників, що в Месопотамії, Вірменський Католикос Григоріс III написав, що Христос має дві природи: Божественну, Яка є безсмертна та людську, що пострадала на хресті. Ця правда є суттю християнської віри. До того часу вірменів трактували як монофізитів, тобто тих, які приймають тільки одну природу у Христі. Екуменічний діалог приніс свої позитивні наслідки у богослів'ї, яку розвинув сам св. Нерсес, а вірмени прийняли візантійський халкидонізм, як догму віри.⁴¹

³⁸ Афтартодокети – (гр. незнищенне, припущення, припущення про незнищенність). У VI ст. повстала ересь монофізитів, заснована Юліаном з Гелікарнасу (+ 518 р.). Вона голосила, що від самого початку втілення Тіло Христа було незнищенне і безсмертне; Христос прийняв добровільно терпіння для нашого спасіння. Саме афтородокети голосили цю ересь яку засудила Церква ще на Соборі у Халкидоні;

Грецький термін «**doke,w**» означає примарність, уявність, облудність, удаваність, сумнівність.

Ранньохристиянська ересь докетів, згідно вчення якої Син Божий мав уявне Тіло, заперечувала людську природу Спасителя. Докети вважали Тіло Христа небесною дійсністю, проте це Тіло не є подібним до людського Тіла.

Деякі з докетів навіть вважали, що Симеон Киринейський терпів замість Христа. Протиставляючи ересі докетів своє вчення, Церква подала в якості апології слова св. Івана Богослова (1 Ів. 4, 1 – 3; 2 Ів. 7), де сказано, що Тіло Христа походить з Марії і є таким самим, як і наші тіла; (G. O'COLLINS, E. FARRUGIA, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*, Kraków 2002, 31).

³⁹ Ультрамонофізити – подібно як і афтодокети визнавали одну природу в Христі і не приймали правду про дві природи у Христі. Однією з головних правд віри християнства є те, що Христос – Правдивий Бог і Правдива Людина. Він у Людському Тілі терпів на хресті за наші гріхи. Послідовники вчення докетів були монофізити та патрипасіани. Патрипасіани – відгалуження монофізитів – відкидали вчення про Пресвяту Трійцю і стверджували, що на хресті терпів Отець. Ультрамонофізити повторювали всі ті самі похибки, що і їхні попередники, не визнаючи дві природи у Христі, але вважали, що Людська природа Христа є примарною; (пор. G. O'COLLINS, E. FARRUGIA, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*, Kraków 2002, 67).

⁴⁰ Пор. X. УАЙБРУ, *Православная Литургия. Развитие евхаристического богослужения византийского обряда*, Москва 2006, 111.

⁴¹ Пор. G. DE SERPOS, *Compendio stolico di memoire cronologiche concernenti la religijne e la morale della nazione armena*, T. II, Venise 1786, 63–85; пор. L. ALISHAN, *Snorhali eu paragay iur*, Venise 1873, 408–434; пор. B. L. ZEKIYAN, *Un dialogue oecuménique au XII siècle. Les pourparlers entre le catholicos st. Nerses Snorhali et le légat*

Була підписана унія між Вірменською та Візантійською Церквами, як цього вимагала ситуація і натиск влади, проте зі зникненням натисків Вірменська Церква знову відновила свою еклезіальну незалежність.

Вірмен неодноразово схилялися до прийняття обряду доливання води до освяченого Вина. Це відбувалося зі сторони чи то візантійців чи римлян. Кожен раз, після насильного впровадження цього обряду, через деякий час вірмени скасовували його⁴², бо це суперечило їхній семітській ментальності.

Варто підкреслити, що всі унії залежали від політичної потреби держави. Коли вірменський цар Леон хотів обійняти царський трон і отримати царську корону, то бачив необхідність підтримки західної сторони і тому ініціював у 1198 р. при підтримці Григорія VI Апірата, Вірменського Католікоса з Сіс проголошення унії між Римом та Вірменською Церквою. Але ця справа мала велику опозицію зі сторони вірменського клиру.

Варто зауважити, що на Синоді в Сіс у 1251 р. папа Інокентій IV за посередництвом своїх легатів переконав вірменську сторону прийняти догматичну правду про походження Святого Духа від Отця через Сина (Filioque).

Екуменічні діалоги з Вірменською Церквою продовжувалися в Сіс у XIV ст. В цей період зі всіх шести Синодів (1204, 1243, 1251, 1307, 1342, 1361 рр.), найголовніші чотири об'єднавчі були проведені в Сіс та Собор в Адані (1316 р.).

На двох Соборах: у Сіс (1307р.) та Адані (1316 р.) учасники Соборів спонукали Католікоса Григоріса Анавардзечі відмовитися від політичного впливу царя та підписати унію з Римом. Підписуючи унію з Римом в 1307 р. вірмени прийняли зміни в Літургії:

- 1) Доливання води у вино у Святій Літургії [Surp Patarak].
- 2) Миропомазання проводить тільки єпископ.
- 3) Єлеопомазання згідно римської моделі.

Собор у Сіс в 1342 р. вирішував питання відмінностей, які є притаманними Вірменській Церкві. Католікос Міксітар лер Грнечі (1341–1355) в діалозі з представниками латинської сторони захищав ортодоксійність та літургійне благочестя своєї Церкви. Після Католікоса Міксітара лер Грнечі уряд обійняв Месроп лер Артадзечі (1359–1372), який також просив Римську сторону зрозуміти їхню церковну автентичність, особливо коли це стосується відсутності обряду доливання теплоти чи змішування вина з водою перед Анафорою. Проте після перемовин вірмени неодноразово погоджувалися з Апостольським Престолом, підписуючи унію, визнаючи примат папи та важливість обряду доливання води до вина.⁴³

impérial Théorianos en vue de l'union des Églises Arménienne et Byzantine, в: *Actes du XV congrès international d'études byzantines*, Anghènes 1980, 420 – 441.

⁴² Даний обряд відсутній у Богослуженні анафори Вірменської Церкви (див. СОБРАНИЕ ДРЕВНИХ ЛИТУРГИЙ ВОСТОЧНЫХ И ЗАПАДНЫХ. АНАФОРА. ЕВХАРИСТИЧЕСКАЯ МОЛИТВА, Москва 2007, 287 – 383).

⁴³ Поп. В. L. ZEKIYAN, Les disputes religieuses du XIV siècle, préludes des divisions et du statut ecclésiologique postérieur de l'Église arménienne, в: *Actes du colloque les lusignans et l'outre mer. Poitiers – Lusignan 20 – 24 octobre 1993. Auditorium du musée Sainte – Croix – Poitiers, Poitiers – Lusignan 1993, 305–312.*

На даний момент вірмени не вживають теплоту під час звершення Святої Літургії, як це робили тоді, коли їхня Церква була незалежною від впливів чи то церковних, чи державних.

Висновки

Проблематика обряду вживання теплоти впродовж усієї історії Церкви була на вістрі полеміки під час унійних переговорів між різними партикулярними Церквами та Центром. Богослужбовим обрядом вживання теплоти визначални ортодоксійність послідовників тієї чи іншої Церкви.

Практичне вживання теплоти, яке було закорінене в ментальності, або культурі тих чи інших народів, відкидувалося іншими Помісними Церквами, які були виховані в іншій культурній спадщині. Пізніші богословські пояснення, якими зодягали, мовби порфірою цей обряд, не сприймалися і відкидувалися більшістю духовенства тої чи іншої Помісної Церкви.

Варто додати, що літургійне благочестя, щодо обряду вживання теплоти, виховує у вірі і вивченні догматів Церкви. Літургійне благочестя повинно бути основоположним під час семінарських вишколів майбутніх священиків, бо воно прекрасно розкриває вчення Вселенських Соборів.

У даній доповіді було проаналізовано історичні корені появи вказаного обряду вживання теплоти, його богословський аналіз та вщеплення цього обряду в доктринальні концепції Церкви. Було подано вчення Отців Церкви про теплоту, постанови Соборів та Синодів.

Також було розглянуто проблематику вірменської Святої Літургії, в якій відсутній обряд теплоти. У даній доповіді представлено головні аргументи за вживання теплоти та аргументи вірмен проти вживання теплоти, яке пов'язане з їхніми семітськими коренями та семітською культурою.

Постанови Замоїського Синоду, які вилучили «обряд вживання теплоти», не повинні носити на собі ярлик латинізації, бо це богословська помилка.⁴⁴ Мудрість наших попередників полягала в тому, що вони шукали першоджерела літургійних практик. Для них обряд вживання теплоти був «нововведенням», а це було причиною того, що його вилучили із літургійних рубрик.

Аналізуючи постанови Замоїського Синоду, д-р канонічного права о. Роман Шафран твердить про їх важливість щодо правд віри, церковної дисципліни та освіти духовенства. Хоча у справах обряду було введено деякі

⁴⁴ У статті *Замоїський синод 1720 р.* о. д-р Юрій Федорів говорить: «Західна Римо-Католицька Церква має інші постні практики як наша. Щоби надати однообразності і зблизити Українську Церкву до латинської, Синод вирішив згадати суворий піст в нашій Церкві. Наш нарід, думали синодальні отці, не повинен так постити, як постив дотепер; (Ю. ФЕДОРІВ, *Замоїський синод 1720 р.*, Рим 1972, 55–56).

Таке твердження о. д-ра Юрія Федоріва про латинізацію УГКЦ через пости не витримує критики, адже сьогоднішній Синод під орудою Блаженнішого Любомира Гузара взагалі зніс пости в день громадянського «Нового року» та в день «Незалежності України». Хіба це є латинізацією нашої Церкви? Аналогія проглядається дуже чітко, проте ніхто навіть не подумає звинувачувати сьогоднішніх владик у латинізації нашої Церкви. Це твердження о. д-ра Юрія Федоріва у даній брошурі є повним недорозумінням.

зміни, проте вони сприяли розвитку Київської Церкви. Діяльність Синоду у Замості слід: «оцінити позитивно»⁴⁵.

Досвідчені і освічені Отці Замоїського Синоду шукали найкращий варіант богослужбових рубрик, аналізуючи як слов'янські, так і грецькі тексти рукописів. Розбіжність цих богослужбових рукописів, їхнє пізне походження та невідповідність сирійсько–антіохійській духовній традиції, спадкоємцями якої ми є, спонукали Отців Замоїського Синоду до «очищення обряду». Сучасні богослови намагаються очистити наш обряд, (який уже очищений Отцями Замоїського Синоду) за зразком Московських Службників і Требників і ввести недоречні, а часом і помилкові практики. Це помилка. Прикладом цього є те, що Російська Православна Церква зараз знаходиться в загостреній полеміці щодо вживання «Тропаря третього часу» під час звершення Анафори. Російські богослови намагаються його усунути, але ієрархія піддає таке «вільнодумство» карним санкціям. У нашому обряді це питання вирішене. Але питання «обряду теплоти» необхідно вивчати, диспутувати для встановлення його ідентичності в нашому обряді. Тільки після цього можна приймати рішення щодо його толерування, відкинення чи обов'язкового сприйняття і вживання.

REFERENCES

1. Instruktsiia zastosuvannia liturhiinykh prypysiv Kodeksu Kanoniv Skhidnykh Tserkov, Lviv 1998.
2. PRAVYLA SVIATOHO VSELENSKOHO SHESTOHO SOBORA, KONSTANTYNOPOLSKOHO, v: KNYHA PRAVYL SVIATYKH APOSTOLOV, SVIATYKH SOBOROV, VSELENSKYKH Y POMESTNYKH, Y SVIATYKH OTTSOV, MOSKVA 1893.
3. PROVINTSIINYI SYNOD U ZAMOSTI 1720 R.B.//POSTANOVY, IVANO-FRANKIVSK 2006. CHYN SVIASHCHENNOI I BOZHESTVENNOI LITURHII, LVIV 2003.
4. SOBOR 1941 [v]: PROTOKOLY ZASIDAN LVIVSKYKH ARKHIIEPARKHIALNYKH SOBORIV 1940-1944 RR., LVIV 2000, 118–420.
5. SOBRANYE DREVNYKH LYTURHYI VOSTOCHNYKH Y ZAPADNYKH.
6. ANAFORA. EVKHARYSTYCHESKAIA MOLYTVA, MOSKVA 2007.
7. ALISHAN L., SNORHALI EU PARAGAY IUR, VENISE 1873.
8. BORNET K., LES EXPLICATIONS BYZANTINES DE LA DIVINE LITURGIE, PARIS 1965.
9. CODA P., DIO UNO E TRINO. RIVELAZIONE, ESPERIENZA E TEOLOGIA CRESTIANA, CINESELLO BALSAMO 1993.
10. DE SERPOS G., COMPENDIO STOLICO DI MEMOIRE CRONOLOGICHE CONCERNENTI LA RELIGIUNE E LA MORALE DELLA NAZIONE ARMENA, T. II, VENISE 1786, 63–85.
11. DE VRIES W., SACRAMENTENTHEOLOGIE BEI DEN SYRISCHEN MONOPHYSITEN (OCA 125), ROMA 1940.
12. GRONDIJS L. H., L'ICONOGRAPHIE BYZANTINE DU CRUCIFIÉ MORT SUR LA CROIX, LEIDEN 1941.

⁴⁵ Р. ШАФРАН, *Синоди Києво–Галицької Митрополії (1596–1991). Організаційно – душпастирський аспект*, Львів 2008, 122.

13. GRONDIJS L. H., «LA MORT DU CHRIST ET LE RITO DU ZEON», v: BYZANTION 1952, T. 17, 251–273.
14. HACKEL A. A., SERGIJ VON RADONESH, MÜNSTER 1956.
15. HILBERATH B. J., «PNEUMATOLOGIA», v: NUOVO CORSO DI DOGMATICA, PID KER.
16. G. CANOBBIO, A. MAFFEIS, BRESCIA 2005, 578–579.
17. LAMBIASI F., VITALI D., LO SPIRITO SANTO: MISTERO E PRESENZA. PER UNA SINTESI DI PNEUMATOLOGIA, BOLOGNA 2005.
18. MEYENDORFF J., CHRIST IN EASTERN CHRISTIAN THOUGHT, CRESTWOOD, NEW YORK 1987.
19. MOELLER CH., LE CHALCEDONISME ET LE NEO-CHALCEDONISME EN ORIENT DE 451 A LA FIN DU VI SIECLE, v: DAS KONZIL VON CHALKODON, Bd. HRSG. A. GRILLMOIER, H. BACHT. WURZBURG 1956, 637-720.
20. O'COLLINS G., FARRUGIA E., LEKSYKON POJĘĆ TEOLÓGICZNYCH I KOŚCIELNYCH, KRAKÓW 2002.
21. ŚW CYPRIAN, «LIST 63, 13», v: EUCHARYSTIA PIERWSZYCH CHRZEŚCIJAN, KRAKÓW 1997, 161.
22. ŠRIDLÍK T., «LA SPIRITUALITÉ DE L'ORIENT CHRÉTIEN», II, LA PRIÈRE, OCA 230, ROMA 1988, 353–378.
23. ŠRIDLÍK T., «LO ZÈON. PENTECOSTE DEL VINO EUCHARISTICO», ESTRATTO DAGLI ATTI IV CONVEGNO PASTORALE. IL MISTERO DEL SANGUE DI CRISTO E LA CATECHESI, ROMA 1991, 105–108.
24. TAFT R. F., WATER INTO WINE THE TWICE – MIXED CHAMICE IN THE BYZANTINE EUCHARIST MUSÉON 1987.
25. TANNER N. P., I CONCILI DELLA CHIESA, MILANO 1999.
26. VASYLIV P., AKTUALNIST VCHENNIA PRO PRESVIATU YEVKHARYSTIIU U TVORI PATRIARKHA YOSYFA SLIPOHO «PRO SVIATI TAINY» (DE SACRAMENTIS), IVANO-FRANKIVSK 2007.
27. VASYLIV P., PERSHYI NIKEISKYI SOBOR. ISTORYCHNI PEREDUMOVY TA YOHO BOHOSLOVSKO – FILOSOFSKYI KONTEKST, LVIV 2009.
26. VYSSARION EP., TOLKOVANIE NA BOZHESTVENNUIU LYTURHIU PO CHYNU SV. IOANNA ZLATOUSTAHO I SV. VASYLIIA VELYKAHO, MOSKVA 1884.
28. VENYAMYN ARKHYP. NYZHEHORODSKYI Y ARZAMAZSKYI (KRASNOPEVKOV), NOVAIA SKRYZHAL. OBIASNENYE O TSERKVY, O LYTURHYY Y O VSEKH SLUZHBAKH Y UTVARIAKH TSERKOVNYKH, POCHAEV 2003.
29. VITALI D., CHIESA UNIVERSALE E CHIESA LOCALE: UN'ARMONIA RAGGIUNTA?, v: LA CHIESA E IL VATICANO II. PROBLEMI DI ERMENEUTICA E RECEZIONE CONCILIARE, MILANO 2005, 241–278.
30. VON BALTHASAR H. U., ŚWIĘTY IRENEUSZ Z LYONU. BÓG W CIELE I KRWI, KRAKÓW 2001.
31. ZEKIYAN B. L., «LES DISPUTES RELIGIEUSES DU XIV SIÈCLE. PRÉLUDES DES DIVISIONS ET DU STATUT ECCLÉSIOLOGIQUE POSTÉRIEUR DE L'ÉGLISE ARMÉNIENNE», v: ACTES DU COLLOQUE LES LUSIGNANS ET L'OUTRE MER. POITIERS – LUSIGNAN 20 – 24 OCTOBRE 1993. AUDITORIUM DU MUSÉE SAINTE – CROIX – POITIERS, POITIERS – LUSIGNAN 1993, 305–315.

31. ZEKIYAN B. L., «UN DIALOGUE OECUMÉNIQUE AU XII SIÈCLE. LES POURPARLERS ENTRE LE CATHOLICUS ST. NERSES SNORHALI ET LE LÉGAT IMPÉRIAL THÉORIANOS EN VUE DE L'UNION DES ÉGLESSES ARMÉNIENNE ET BYZANTINE», v: ACTES DU XV CONGRÈS INTERNATIONAL D'ÉTUDES BYZANTINES, ANHÈNES 1980, 420 – 441.
32. KESSLER H., «CRISTOLOGIA. SVILUPPO STORICO DOGMATICO», v: NUOVO CORSO DI DOGMATICA, I, G. CANNobbIO, A. MAFFEIS, BRESCIA 2006, 283 – 517.
33. KOROLEVSKYI K., RYM I OBRIADOVO-LITURHICHNI DYSKUSII U PATRIARSHII KYIVSKII VSELENSKII TSERKVI MIZH DVOMA SVITOVYMY VIINAMY, LVIV 2002.
34. MARUSYN M., CHYNY SVIATYTELSKYKH SLUZH B V KYIVSKOMU EVKHOLOHIONI Z POCHATKU KHVI ST., RYM 1966.
35. PETROVSKYI A., KHRYZOSTOMIKA, RYM 1908.
36. SYMEON, MYTROPOLYT FESSALONYTSKYI, KNYHA O KHRAME, SANKT-PETERBURH 1884.
37. SLIPII Y., TVORY KYR YOSYFA VERKHOVNOHO ARKHIEPYSKOPA I KARDYNALA «PRO SVIATI TAINY» (DE SACRAMENTIS), RYM 1975.
38. UAIBRU KH., PRAVOSLAVNAIA LYTURHYIA. RAZVYTYE EVKHARYSTYCHESKOHO BOHOSLUZHENYA VYZANTYYSKOHO OBRIADA, MOSKVA 2006.
39. FEDORIV YU., ZAMOISKYI SYNOD 1720 R., RYM 1972.
40. FLORENSKYI P., STOLP Y UTVERZHDENYE YSTYNY, MOSKVA 2002.
41. SHAFRAN R., SYNODY KYIEVO – HALYTSKOI MYTROPOLII (1596–1991). ORHANIZATSIINO – DUSHPASTYRSKYI ASPEKT, LVIV 2008.

*Стаття надійшла до редакції 12.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 271.4-528-722.54-282.7

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.6>

ЛІТУРГІЙНЕ СЛУЖІННЯ ДИЯКОНА ПІД ЧАС ЗВЕРШЕННЯ АРХИЄРЕЙСЬКОЇ БОЖЕСТВЕННОЇ ЛІТУРГІЇ ВІДПОВІДНО ДО РУБРИК БОГОСЛУЖБОВИХ КНИГ

ГОГОЛЬ Василь

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

Науково-дослідний інститут історії Церкви

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: gogol.v@ifai.z.edu.ua

ORCID [0000-0001-5236-885X](https://orcid.org/0000-0001-5236-885X)

ХАРЕВИЧ Іван

Івано-Франківська духовна семінарія ім. св. свцмч. Йосафата Української

Греко-Католицької Церкви, секретаріат ректорату

вул. Василянок 64, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна

Національної академії педагогічних наук України, відділ аспірантури

вул. М. Берлинського 9, м. Київ, 04060, Україна

e-mail: kharevych.i@gmail.com

ORCID [0000-0003-0531-3308](https://orcid.org/0000-0003-0531-3308)

Бібліографічний опис статті: Гоголь В., Харевиц І. (2023). Літургійне служіння диякона під час звершення Архиєрейської Божественної Літургії відповідно до рубрик богослужбових книг. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 57–76. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.6>

Анотація. *Дане дослідження розкриває актуальність дияконського служіння у світлі сучасних викликів Церкви третього тисячоліття. Як говорив Папа Павло VI, диякон служить як Божому народу, так і церковній ієрархії. Як для місцевої Церкви, так і для спільноти у ширшому розумінні цього слова. Диякон є посередником, який має оголошувати про потреби і бажання народу Божого перед церковною ієрархією, щоб вони могли ці потреби духовні та фізичні задовільнити. На Літургії диякон діє як ангел молитви, об'єднуючи молитви та наміри зібраних вірних як через кадіння, так і через численні ектенії на Божественній Літургії. За допомогою ектеній він бере красу та витончені тексти літургійних молитов і перекладає їх у прохання, які можуть бути зрозумілі вірним.*

Ключові слова: *Літургія, літургійне служіння, Архиєрейська Літургія, дияконат в Церкві, диякон, УГКЦ, богослужбові книги, Устав, Архиєратикон.*

THE LITURGICAL SERVICE OF THE DEACON DURING THE PERFORMANCE OF THE BISHOP'S DIVINE LITURGY IN ACCORDANCE WITH THE RUBRICS OF THE LITURGICAL BOOKS

***Abstract.** This study reveals the relevance of deacon service in the light of the modern challenges of the Church of the third millennium. As Pope Paul VI said, a deacon serves both God's people and the church hierarchy. Both for the local Church and for the community in the broader sense of the word. The deacon is a mediator who must announce the needs and desires of the people of God to the church hierarchy so that they can satisfy these spiritual and physical needs. At the Liturgy, the deacon acts as an angel of prayer, uniting the prayers and intentions of the assembled faithful both through incense and through numerous litanies at the Divine Liturgy. With liturgies, he takes the beauty and sophistication of liturgical prayers and translates them into petitions that can be understood by the faithful.*

***Key words:** Liturgy, liturgical service, Hierarchical Liturgy, diaconate in the Church, deacon, UGCC, liturgical books, Statute, Archhieraticon.*

Постановка проблеми. Христос, створивши Свою Церкву, залишив її під опікою та проводом своїх апостолів, щоб вони дбали про усю спільноту та провадили Церкву на шляху до Її зустрічі із Нареченим. Так як у Церкві можемо побачити різноманітність служінь, її провід становить різні ступені, які взаємодоповнюють один одного. Складовою частиною церковної ієрархії є дияконат, про який йтиме мова в даній статті.

Для кращого сповнення служіння в Церкві того чи іншого уряду, важливо розуміти, якою є суть даного служіння, до чого воно зобов'язує тих, хто служить і яку інформацію дає тим, до кого спрямоване це служіння. Шукаючи відповідь на таке запитання, варто зокрема поглянути на джерела цього служіння на його розвиток та виклики, із якими воно зустрічалося та зустрічається у сьогоденні. Українська Греко-Католицька Церква, оскільки перебуває у єдності з Апостольською столицею, то зобов'язана впроваджувати у всіх вимірах місії та служінь своєї Церкви рішення II Ватиканського собору. Якщо говорити конкретніше, то Отці собору вибрали курс на повернення до першоджерел нашої віри. Цей курс також заторкнув і дияконат – як ієрархічний прошарок Католицької Церкви, який зазнав сильної маргіналізації впродовж століть. На жаль, такої ж участі зазнав дияконат і в УГКЦ. Тому вважаємо, що дане дослідження не тільки зможе привернути науковий інтерес до вивчення дияконату, але краще побачити літургійну роль диякона у житті Церкви.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми літургійного богослов'я загалом й здійснення Божественної Літургії зокрема досліджували

свого часу Ісидор Дольницький⁴⁶, Лаврентій Гуцуляк⁴⁷, Мирослав Марусин⁴⁸, Міхаель Кунцлер⁴⁹, Сергій Булгаков⁵⁰ та інші, а проблематику дияконії в Церкві з ранніх часів до сучасності – Лешек Адамовіч⁵¹, Папа Іван Павло II⁵² та інші. Водночас, слід зауважити, певною мірою поза увагою вказаних дослідників залишилась проблема літургійного служіння диякона під час Архиєрейської Літургії.

Метою статті є детальний опис та аналіз літургійного служіння диякона під час Божественної Архиєрейської Літургії на основі богослужбових книг, порівняння практики дияконського служіння в УГКЦ та православних конфесіях.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи актуальну практику Церкви третього тисячоліття, на жаль, фігура диякона є малознайомою для мирян. Найчастіше вірні мають можливість споглядати за дияконом саме, як за учасником Божественної Літургії, яку очолює архиєрей. Тому, це наукове дослідження ми присвятимо визначенню ролі диякона у богослужінні найбільш притаманному його сучасній літургійній ролі. Хоча дияконське служіння передбачає цілий спектр різних місій у житті Церкви, однак, саме участь у Архиєрейській Божественній Літургії робить його впізнаваним. Говорячи простою мовою – служіння Архиєрейської Літургії – це найвища літургійна місія, яку тільки може виконувати диякон.

Архиєрей увійшовши до храму, вставши та поклонившись починає молитися: «Царю Небесний...». Після цієї молитви протодиякон та диякон (який співслужить), повертаються на захід до архиєрея і протодиякон говорить: «Прийшов час, щоб служити Господеві, (преосвященніший) владико, благослови». Архиєрей благословляє всіх священнослужителів двома руками зі словами: «Благословенний Бог наш...», і дає цілувати десницю першому священику, цей, отримавши благословення, заходить у святилище південними дверима, стає спереду престолу та цілує трапезу.⁵³ Протодиякон відповідає: «Амінь. Помолися за нас, владико (святий)» та підходить разом з дияконом до архиєрея. Архиєрей говорить, благословляючи: «Нехай Господь направить стопи ваші». Протодиякон: «Пом'яни нас, владико святий». Архиєрей благословляє обома руками, мовлячи: «Нехай пом'яне вас Господь Бог у царстві своєму...». Всі відповідають «Амінь». Відтак протодиякон і диякон цілують руку архиєрею,

⁴⁶ Дольницький І. Підручник церемоній для питомців семинарії Духовного до приливної службованя в богослуженнях так семинарских як і архиєрейских. Львів, 1907. 164 с.; Дольницький І. Типик Української Католицької Церкви. пер. з церковнослов'янської. Львів: Місіонер, 2002. 542 с.

⁴⁷ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839) / пер. з англійської А. Маслюх. Львів, 2003. 432 с.

⁴⁸ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. 529 с.

⁴⁹ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Аматака, 2001. 614 с.

⁵⁰ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. 691 с.

⁵¹ Adamowicz L. Jaki diakonat stały w Polsce? Refleksje kanonisty, Diakon. *Czasopismo poświęcone diakonatowi i promocji diakonatu stałego w Polsce*, № 2, 2005. S. 55-63.

⁵² Jan Paweł II. Diakoniat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła, *L'Osservatore Romano*, №1, 1994. S. 37-39; Jan Paweł II. Istota diakonatu: służdy tajemnic Chrystusa i służdy swoich braci i siostr. Diakon stały w Kościele współczesnym, *Stowarzyszenie Gaudium et Spes*, Suwałki. 1979. 289 s.

⁵³ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 160.

кланяються і відходять. Диякон стає позаду архиєрея, а протодиякон іде перед царські врата⁵⁴.

Ієрей у святині і протодиякон на амвоні (стоячи трохи в бік ікони Христової) одночасно роблять поклін на схід – до престолу, а відтак архиєрею – на захід. Тоді повертаються до престолу і протодиякон виголошує: «Благослови, владико». Ієрей підносить Євангеліє і, роблячи ним хрест, виголошує: «Благословенне Царство...». Після цього цілує Євангеліє, трапезу і, віддавши поклін архиєрею, стає з правої сторони престолу. Хор: «Амін».⁵⁵

Протодиякон виголошує Мирну ектенію. Архиєрей сідає. Потім коли протодиякон виголошує: «Щоб визволитися...», диякон підходить з лівої сторони і стає навпроти протодиякона (обличчям на схід, трохи праворуч від намісної ікони Богородиці). Ієрей, після виголосу: «Бо тобі належить...», кланяється архиєрею, а разом з ним протодиякон та диякон, відтак протодиякон та диякони один одному.⁵⁶ Протодиякон відходить з солеї і стає позаду архиєрея. Хор співає перший антифон, після якого перший диякон виголошує Малу ектенію. Під час цієї ектенії діється все аналогічно, як на великій ектенії.⁵⁷

Коли співають «Єдинородний Сину...» архиєрей встає і стоїть до кінця гімну. Після цього диякон виголошує ектенію, під час якої ієреї, що стоять при катедрі, взявши благословення в архиєрея, ідуть у святиню, кожен своїми дверима, цілують трапезу, віддають поклін архиєреєві і стають збоку престолу на свої місця. Протодиякон підходить на солею, а з ним піддиякони з трикирієм та дикирієм, які стають в ряд з протодияконом та дияконом. Також в цей ряд стають, кожен зі свого боку, жезлоносець та примикирій з лампадою. Після виголосу: «Бо Ти благий і чоловіколюбчець...» всі віддають поклін архиєрею та заходять до святині, кожен своїми дверима.⁵⁸

Хор співає третій антифон чи «Блаженні», під час якого звершується Малий вхід. Це відбувається так: піддиякони беруть трикирій та дикирій. Паламар подає диякону кадилицю.⁵⁹

«Перший ієрей, поклонившись перед престолом (один поклін) і поклонившись разом з протодияконом архиєрею, бере Євангеліє і віддає його протодияконові, який стає з ним за престолом, лицем на захід. В цей час перший та інші ієреї, здійснивши поклони, цілують престіл, кланяються архиєрею і йдуть вслід за протодияконом по одному, по старшинству»⁶⁰.

Петро Могила у своєму Літургіконі пише, що коли диякон зайшов у святиню і стає перед святою трапезою, то перший ієрей і диякон роблять три поклони перед святою трапезою. І коли співці співають: «Слава Отцю і Сину...»,

⁵⁴Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 20.

⁵⁵ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Амаатека, 2001. С. 24.

⁵⁶ Там само. С. 29.

⁵⁷ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 161.

⁵⁸ Архиерейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стенфорд, 1949. С. 20.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 26.

лише в цей момент ієрей дає Євангеліє дияконові⁶¹. Так само говориться і в інших уставах, таких як: *Ordo Celebrationis*⁶², «Устав Богослужень» Священної Конгрегації Східних Церков⁶³, *Чиновник*⁶⁴, «Устав Богослужень» Української Папської Колегії⁶⁵, «Божественна Літургія» Мирослава Марусина⁶⁶ та *Архиєратикон*⁶⁷.

Коли співці співають третій антифон, архиєрей встає. Малий вхід відбувається так: зі святилища усі виходять північними дверима в такому порядку: примикирій, жезлоносець, диякон з кадильницею, піддиякони (молодший попереду) з дикирієм та трикирієм, рипідоносці, а за ними вже протодиякон з Євангелієм та ієреї⁶⁸.

Обхід відбувається поза катедрою, причому протодиякон, наблизившись до архиєрея, в півголос говорить: «Господеві помолімся», і архиєрей тихо молиться молитву входу, яку також моляться ієреї. Протодиякон стає нижче амвону, посередині, навпроти архиєрея, по сторонах Євангелія, лицем один до одного стоять рипідоносці, піддиякони з трикирієм та дикирієм стоять по боках архиєрея, лицем один до одного. Диякон з кадильницею стають між протодияконом та архиєреєм. Ієреї стають по чину у два ряди, так, як вони стояли перед малим входом⁶⁹.

Після того, як архиєрей закінчить молитися молитву входу, протодиякон, що стоїть справа перед архиєреєм, поклонившись архиєрею, перекладає Євангелію на ліве плече, трьома пальцями правої руки тримає ора́р і, возносячи його догори, говорить: «Благослови, (преосвященніший) владико, святий вхід». Архиєрей, благословляючи, каже: «Благословен вхід Святих Твоїх завжди, нині і повсякчас, і на віки віків», протодиякон відповідає: «Амінь» та подає архиєреєві цілувати Євангеліє. В момент, коли архиєрей цілує Євангеліє, протодиякон цілує його праву руку, яку архиєрей поклав на Євангеліє, і йде з Євангелієм і стає посередині між амвоном та катедрою, між рипідоносцями⁷⁰. Рипідоносці в цей момент нахиляють рипіди над Євангелієм. Піддиякони, подають архиєреєві трикирій та дикирій, цілуючи при цьому руку архиєрея. Протодиякон підносячи Євангеліє і роблячи ним знак хреста, виголошує: «Премудрість, прості», після чого повертається лицем на захід до архиєрея. Хор співає: «Прийдіте, поклонімся і припадім до Христа». Булгаков подає, що цей стих співає протодиякон.⁷¹

⁶¹ Могила П. Літургікон, 1639. Київ, 1998. С. 255-256.

⁶² Дольницький І. Типик Української Католицької Церкви. пер. з церковнослов'янської. Львів: Місіонер, 2002. 542 с.

⁶³ Устав Богослужінь. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. С. 62.

⁶⁴ Чиновник. Москва, 1982. С. 62.

⁶⁵ Устав Богослужінь, Вечірні, Утрені і Божественної Літургії. Рим: Українська Папська Колегія св. Йосафата, 1983. С. 71.

⁶⁶ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 182.

⁶⁷ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 32.

⁶⁸ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 575.

⁶⁹ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 26.

⁷⁰ Дольницький І. Підручник церемоній для питомців семинарії Духовного до приливної услугованя в богослужениях так семинарских як і архиєрейских. Львів, 1907. С. 101.

⁷¹ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 576.

Нікольський та інші російські устави подають, що цей стих співають: архиєрей, усі ієреї та протодиякон з дияконами.⁷² В Постановах Львівського Собору 1891 року сказано, що це співають співці.⁷³ Диякон в цей час кадить Євангеліє, а коли на слова «Припадім до Христа» архиєрей приклоняє голову перед Євангелієм, диякон кадить архиєрея.

Архиєрей, дивлячись на схід, вигоглошує: «Христе, Ти Світло Істинне, що просвічує і освячує кожну людину, яка приходить на світ» та благословляє осіяльниками (трикирієм та дикирієм).⁷⁴

На захід: «Нехай знаменується на нас світло обличчя Твого, щоб ми, ходячи в ньому побачили світло недоступної Твоєї слави».

На південь: «Спрямуй стопи наші на діло заповідей Твоїх».

На північ: «Молитвами пречистої Твоєї Матері, Христе Боже наш, спаси нас».

Після кожного благословення трикирієм та дикирієм хор співає: «Многії літа». Диякон на кожне благословення кадить архиєрея тричі. Після благословення на захід, протодиякон з Євангелієм заходить у святилище і кладе Євангелію на престіл, з ним заходять рипідоносці, які ставлять рипіди на своє місце.⁷⁵

Після входу протодиякона у святилище, піддиякони, які тримають трикирії і дикирії, ідуть і розстелюють орлеці на всіх місцях, де архиєрей буде зупинятися при кадженні, тобто: перед амвоном, на амвоні, два – один за одним перед престолом та з інших трьох боків престолу, а також перед проскомидійником. Протодиякон, поклавши Євангеліє на престіл, перехрестившись і поцілувавши його, відразу повертається до катедри царськими дверима. Після благословення трикирієм та дикирієм на чотири сторони протодиякон бере у архиєрея трикирій, при цьому поцілувавши руку, а диякон, поцілувавши руку, дає архиєрею кадило. Архиєрей в супроводі протодиякона з трикирієм при повільному співанні священнослужителів: «Спаси нас, Сину Божий...» заходить у святилище. Протодиякон супроводжує в кадженні архиєрея; тобто, він постійно є навпроти нього: якщо архиєрей кадить престіл спереду, то протодиякон стоїть позаду престолу, обернений обличчям до архиєрея і т.д.⁷⁶

Після завершення кадження архиєреєм піддиякон забирає дикирій, а протодиякон – кадило, передавши трикирій піддиякону, відтак кадить архиєрея тричі по три і віддає кадило паламареві.⁷⁷

Так само щодо кадження тут є розбіжності між нашими та російськими уставами. Наші устави подають, що архиєрей тричі обходить престіл і

⁷²Нікольський К. Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви. Санкт-Петербург, 1900. С. 184.

⁷³Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 25.

⁷⁴Руководство для священно-церковнослужителей при Архиєрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 28.

⁷⁵Чиновник. Москва, 1982. С. 62.

⁷⁶Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 28.

⁷⁷Архиєрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стемфорд, 1949. С. 23.

священнослужителі тричі співають: «Спаси нас, Сину Божий...», також подається, що архиерей, коли звершує кадження, то не тримає дикирій у лівій руці, а тримає жезл.⁷⁸ У Архиератиконі сказано, що або трикирій, або жезл⁷⁹. Якщо робити за цим уставом, то тоді дикирій забирає дякон, а жезлоносець в цей момент подає жезл архиерею. Дякон разом з протодияконом супроводжують архиерея, коли він кадить.⁸⁰

Архиерей, віддавши дикирій та кадило, цілує святу трапезу, разом ієреями молиться молитву Трисвятого. Піддякон з дикирієм переходить поза престіл на праву (південну) сторону святилища і подає протодияконові дикирій. Протодиякон, взявши дикирій, іде до кінця престолу перед горне сідалище, робить на собі знак святого хреста, віддає поклін горному місцю, поклін архиерею і знову стає біля нього й подає, цілючи руку, архиереєві дикирій, кажучи: «Благослови, (преосвященніший) владико, час Трисвятого». Архиерей робить дикирієм знак святого хреста над Євангелієм і віддає дикирій протодияконові, а той – піддякону. Інший піддякон в той момент подає протодияконові трикирій, а той – архиереєві, і архиерей робить трикирієм знак святого хреста над Євангелієм та віддає протодияконові, а той з ним, прийшовши перед горне місце, поклоняється йому, відтак архиереєві і віддає трикирій піддяконові.⁸¹

Із закінченням тропарів, кондаків і богородичних архиерей, знаменуючи протодиякона правою рукою, дивлячись на схід, виголошує: «Бо Ти святий еси, Боже наш, і Тобі славу возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас». Протодиякон, стоячи в царських вратах лицем на схід, піднявши руку з орарем, що його тримає трьома пальцями правої руки, показуючи на людей, виголошує: «І на віки віків»⁸². Після чого протодиякон стає на своє місце справа, трохи позаду від архиерея. Хор співає: «Амін» та «Святий Боже...» два рази. Третій раз архиерей та священнослужителі співають по-грецьки⁸³ «Ἄγιος ὁ Θεός, Ἄγιος ἰσχυρός, Ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς». Протодиякон: «Воздайте славу Христу, Богові нашому».⁸⁴

Під час співання хором «Слава Отцю і Сину...» протодиякон говорить до архиерея: «Повели, (преосвященніший) владико», та йде з архиереєм до горного сідалища. Архиерей, ідучи, відповідає: «Благословен, хто йде в ім'я Господне», тоді протодиякон вказує на горне місце і говорить: «Благослови, (преосвященніший) владико, горне сідалище». Архиерей, благословляючи горне сідалище, відповідає: «Благословен Ти на престолі...» та виходить на горне місце і стає обличчям до людей.⁸⁵

⁷⁸ Обряд Свячення на Єпископа й Архиерейська Служба Божа Преосвященного Ніля Миколая Саварина, ЧСВВ. Торонто, 1943. С. 36.

⁷⁹ Архиератикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 34.

⁸⁰ Архиерейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стемфорд, 1949. С. 23.

⁸¹ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 185.

⁸² Могила П. Літургікон, 1639. Київ, 1998. С. 264.

⁸³ Архиератикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 36.

⁸⁴ Деякі поучення що до Архиерейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 29.

⁸⁵ Архиератикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 37.

Хор співає: «Слава, і нині: Святий Безсмертний...», а відтак: «Святий Боже...», так, як на звичайній Літургії. Перший диякон (якщо є тільки протодиякон, то – або піддиякон, або чтець) підходить до архиєрея з Апостолом, положивши на нього орар, отримує благословення, цілує руку архиєрея та іде читати Апостола, проходячи ліворуч повз престіл через царські врата (тільки у випадку диякона) на амвон, звідки читає Апостола.⁸⁶ Протодиякон, стоячи біля горного місця, виголошує: «Будьмо уважні». Архиєрей, благословляючи: «Мир всім». Хор: «І духові твоєму». Протодиякон: «Премудрість, будьмо уважні». Хор співає прокімен та стишки. Стихи може голосити диякон, що читає Апостол.⁸⁷

Протодиякон «Премудрість». Диякон читає заголовок Апостола далі Протодиякон: «Будьмо уважні». Диякон читає Апостол. Під час читання Апостола архиєрей сідає на горне сідалище, і по його знаку сідають теж ієреї на приготовані місця.⁸⁸ Коли диякон закінчує читати Апостола, приходять паламар або ж прислуга з кадильницею та ладівницею до горного місця. Кадильницю віддає протодиякону, який, відкривши її, підносить архиєреєві. Протодиякон в півголос: «Благослови, преосвященніший владико, кадило». Архиєрей, насипаючи ложечкою ладан в кадильницю, каже: «Кадило Тобі приносимо...» (ордо подає, що цю молитву молимося тільки на проскомидії, в архієратиконі також не говориться нічого про це) і, прийнявши благословення від нього (поцілувавши руку), протодиякон кадить святу трапезу навколо, предложення, святилище. Також виходить перед царські ворота і кадить намісні ікони, тоді входить у святилище і кадить архиєрея, ієреїв, виходить на амвон і кадить вірних.⁸⁹ Після прочитання Апостола, архиєрей та ієреї встають, коли протодиякон кадить архиєрея тричі по три, архиєрей благословляє його.⁹⁰

Протодиякон, закінчивши кадження, віддає кадило паламарю та приходять перед престіл, цілує трапезу і приймає Євангеліє від першого ієрея. Перший ієрей, після того, як дав протодиякону Євангеліє, цілує збоку трапезу і кланяється архиєрею. Протодиякон підносить Євангеліє архиєрею, який цілує Євангеліє, а він – руку архиєрея і, обходячи престіл зліва, іде на амвон через царські врата (у нашому обряді виходить на солею, хоча як варіант Архієратикон також подає амвон, але виключно для читання Євангелія, слова «Благослови, владико» виголошує перед архиєреєм (позаду святої трапези), та повертається лицем до сходу і виголошує: «Благослови, владико...». Архиєрей: «Бог, молитвами...». Протодиякон: «Амінь». Диякон: «Премудрість, прості...». Архиєрей: «Мир всім». Хор: «І Духові Твоєму». Протодиякон: «Від (ім'я) святого Євангелія читання». Хор: «Слава Тобі, Господи...» Диякон: «Будьмо уважні». Протодиякон читає Євангеліє.⁹¹

⁸⁶ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 37.

⁸⁷ Кунцлер М. *Літургія Церкви*. Львів: Аматака, 2001. С. 135.

⁸⁸ Марусин М. *Божественна Літургія*. Рим, 1992. С. 186.

⁸⁹ Чиновник. Москва, 1982. С. 68.

⁹⁰ Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 31.

⁹¹ Архієратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 38.

В Літургіконі Петра Могили сказано: «Якщо буде в церкві Єпископ, не візьме від ієрея благословення диякон. Але, щоб взяв святе Євангеліє зі святої трапези, іде просто до єпископа, в церкві стоячого..., і просить в нього благословення. Єпископ ж сам і молитву каже і благословить голову його»⁹².

Протодиякон повертається і кладе Євангеліє на аналой.⁹³ Після прочитання Євангелія архиєрей сходить з горного місця і стає в царських воротах, де зустрічає протодиякона, що несе Євангеліє, і каже йому: «Мир тобі, що благовістуєш». Протодиякон дає архиєреєві цілувати Євангеліє, а сам цілує руку архиєрея. Архиєрей, поцілувавши Євангеліє, бере його від протодиякона і кладе на престолі.⁹⁴

Після прочитання Євангелія архиєрей виголошує проповідь з амвона, тримаючи у лівій руці пастирський жезл. Проповідь також архиєрей може говорити не після Євангелії, а в кінці Літургії перед відпустом. Це вже, як архиєрей забажає. По закінченні проповіді віддає жезл жезлоносцю та заходить у святилище, де стає перед престолом.⁹⁵

Щодо того, хто виголошує Сугубу ектенію, то в уставах є деякі відмінності. Але з усіх цих уставів можна зробити висновок, що немає принципового значення, який з дияконів чи протодиякон виголошує цю ектенію. У соборі св. Юра є так, що сугубу ектенію виголошує протодиякон. Він виходить північними дверима, стає на звичайному місці та виголошує ектенію. Два інші диякони (якщо є) стоять з країв престолу позаду архиєрея. Якщо є тільки один диякон, то він стоїть з лівої сторони престолу.⁹⁶

Як протодиякон буде закінчувати Сугубу ектенію, перший диякон, поклонившись архиєрею виходить північними дверима на амвон. Архиєрей творить виголос: «Бо милостивий і чоловіколюбець Бог еси...». Після виголосу протодиякон та диякон поклоняються один одному.

Протодиякон та диякон стають в царських вратах, і протодиякон виголошує, повертаючись до людей і тримаючи трьома пальцями правої руки ораб: «Всі оглашенні, вийдіть». Відтак другий диякон, роблячи аналогічно протодияконку, виголошує: «Оглашенні, вийдіть», тоді знову протодиякон: «Всі оглашенні, вийдіть», та перший диякон виголошує далі ектенію: «Щоб ніхто з оглашених, тільки вірні...». Якщо є тільки один диякон, тоді так мовить: «Всі оглашенні, вийдіть; оглашенні, вийдіть; всі оглашенні, вийдіть. Щоб ніхто з оглашених не залишився. Тільки вірні, ще і ще в мирі Господеві помолімся».⁹⁷

Закінчивши ектенію, диякон заходить південними дверима у святилище, молиться на горне місце і поклоняється архиєреєві.

⁹² Могила П. Літургікон, 1639. Київ, 1998. С. 273.

⁹³Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 41.

⁹⁴ Архиератикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 40-41.

⁹⁵ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 187.

⁹⁶ Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 35.

⁹⁷ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Аматека, 2001. С. 140.

Коли розпочинається Херувимська пісня протодиякон, взявши кадило, кланяється архиєреєві, просить благословення кадила. Відтак починає кадити престіл, горне місце, жертovníк не кадиться, святилище, архиєрея три по тричі, всіх співслужачих, престіл спереду, тричі архиєрея⁹⁸.

Архиєрей, піднявши руки, молиться тричі: «Ми Херувимів...» та робить три поклони. Слова: «Щоб і Царя...» говорить протодиякон. Після цього протодиякон або диякон знімає з архиєрея мітру і кладе її зліва на престіл, а архиєрей цілує антими́нс і престіл⁹⁹, благословляє співслужачих і відходить до жертovníка; поклоняється і мовить: «Боже, милостивий будь мені грішному.» Протодиякон подає йому кадило. Архиєрей кадить жертovníк, віддає кадило диякону та кладе на його ліве плече воздух.¹⁰⁰

Взявши дискос архиєрей ставить його на голову протодиякона з усякою увагою та побожністю. Коли ж протодиякон трохи відійшов, приходять найперший із священників до архиєрея, робить поклін, бере від архиєрея святу чашу, цілує її і руку архиєрея.

І протодиякон виходить північними дверми. Потім ідуть священники, і перший із священників зі святою чашею. Протодиякон, виходячи з дверей, виголошує: «Всіх вас, православних християн, нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».¹⁰¹

А архиєрей виходить перед царські двері, кадить святий дискос тричі. Той, що несе чашу, виголошує: «Преосвященнішого Архієпископа і Митрополита нашого (або: Боголюбивого Єпископа нашого) Кир (ім'я) нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».¹⁰²

Архиєрей кадить, приймає чашу, і виголошує: «Святішого вселенського Архиєрея нашого (ім'я), Папу Римського, блаженнішого Патріарха (верховного Архієпископа (ім'я), преосвященнішого Архієпископа і Митрополита нашого Кир (ім'я), і боголюбивого Єпископа нашого Кир (ім'я), і весь священничий, дияконський і монаший чин, Богом бережений народ наш, правління і все військо, благородних і повсякчас згадуваних фундаторів і добротинців святого храму цього (святої обителі цієї) і всіх вас, православних християн, нехай пом'яне Господь Бог у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».¹⁰³

Хор: «Амінь». І співає: «Щоб і Царя всіх ми прийняли, що Його в славі невидимо супроводять ангельські чини. Аلیلуя, аلیلуя, аلیلуя». І ввійшовши через святі двері, архиєрей ставить святу чашу на святу трапезу. Тоді знімає зі святого дискосу і святої чаші покровці і кладе їх на боці святої трапези, а взявши з рам'я диякона воздух і покадивши його, покриває ним святі дари, мовлячи:

⁹⁸ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. С. 47.

⁹⁹ Якщо є такий звичай.

¹⁰⁰ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 188-189.

¹⁰¹ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 42.

¹⁰² Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів: Аматака, 2001. С. 154.

¹⁰³ Схиігумен Савва. О Божественной Литургии. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 142.

«Благообразний Йосиф, знявши з хреста пречисте тіло Твоє, плащаницею чистою обвив і, пахощами покривши, у гріб новий положив»¹⁰⁴.

І бере кадилицю з руки протодіякона, кадить чесні дари тричі і мовить: «Ущаслив, Господи, благоволінням Твоїм Сіон, і нехай відбудуються стіни єрусалимські. Тоді уподобаєш Собі жертву правди, приношення і всепалення, тоді покладуть на вівтар Твій тельців». І віддавши кадилицю, архиєрей схиляє голову і мовить: «Помоліться за мене, браття і співслужителі». А всі відповідають, кажучи: «Дух Святий найде на тебе, і сила Вишнього осінить тебе». Архиєрей: «Той же Дух нехай співдіє з нами всі дні життя нашого».¹⁰⁵

Потім протодіякон і всі інші кажуть: «Помолися за нас, владико святий».

Архиєрей: «Нехай Господь укріпить стопи ваші».

Знову мовлять: «Пом'яни нас, владико святий».

Архиєрей: «Нехай пом'яне вас Господь у царстві Своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні.»

Протодіякон: «Амінь».¹⁰⁶

Після діалогу архиєрей виходить на амвон та благословляє трикирієм та дикирієм народ. Співці співають: «Іс полла ети, деспота». Піддіякони, взявши трикирій та дикирій, поклонившись, заходять у святилище, де міняються сторонами, так щоб трикирій був справа, а дикирій – зліва¹⁰⁷.

Диякон виходить на солею та виголошує ектенію: «Сповнім молитву...».

Виголос: «Щедротами єдинородного Сина Твого...» виголошує архиєрей.

Хор: «Амінь.» Відтак архиєрей виходить перед святі двері та виголошує благословляючи: «Мир всім», на що хор відповідає: «І духові твоєму».

Тоді другий диякон, який стоїть на солі, виголошує: «Возлюбім один одного, щоб однодумно визнавати», на що хор відповідає: «Отця, і Сина, і Святого Духа...». «Якщо є два диякони, кожний цілує свій орар, де знак хреста і один одного в рамена, мовлячи те саме, що і священники. Подібно ж і диякон поклоняється на місці на якому стоїть, і цілує свій орар де знак хреста, а опісля виголошує: Двері, двері...»¹⁰⁸ архиєрей знімає митру, цілує святі дари так, як вони є накріті: дискос, чашу а відтак трапезу.¹⁰⁹

Протодіякон виголошує на солі: «Станьмо гідно, станьмо зі страхом...», на що хор відповідає: «Милість миру, жертву хваління». Протодіякон, поклонившись, заходить у вівтар. Один з дияконів бере рипіду і побожно повіває нею над дарами. А коли нема рипіди, робить це одним із покровців¹¹⁰. Про це нічого не говорять: «Рубрики...», «Указанія...» та «Постанови Собору

¹⁰⁴ Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви. Йорктон, 1933. С. 36.

¹⁰⁵ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839). пер. з англійської А.Маслюх. Львів, 2003. С. 101.

¹⁰⁶ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 190.

¹⁰⁷ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиєрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 56-57.

¹⁰⁸ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 61.

¹⁰⁹ Чиновник. Москва, 1982. С. 90.

¹¹⁰ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 62.

Львівського».¹¹¹ Натомість про це говорить Архієратикон «А диякон, поклонившись входить у святий вівтар, бере рипіду й побожно повіває над дарами»¹¹².

«Благодать Господа нашого Ісуса Христа...» – виголошує архиєрей, благословляючи вірних трикирієм і дикирієм, на що останні відповідають: «І з Духом Твоїм». Після чого архиєрей обертається на південь, підносить угору руки, очі, одночасно й думки та виголошує: «Вгору піднесім серця» і благословить південну сторону. На це вірні відповідають: «Піднесли до Господа». Архиєрей обертається на північ і виголошує: «Благодарім Господа», благословить північну сторону.¹¹³

Архиєрей повертається у святилище, піддиякони забирають трикирій та дикирій. Протодиякон знімає мітру з архиєрея і кладе на престіл.¹¹⁴ І протодиякон бере зі святого дискасу звізду, робить над ним знак хреста, і поцілувавши її, відкладає» Після цього цілує звізду, складає її та кладе біля покривців.¹¹⁵ Хор співає: «Свят, свят, свят Господь Саваот...». Архиєрей з ієреями молиться молитву: «З цими блаженними силами...»¹¹⁶.

По молитві протодиякон показує на дискос, тримаючи орар трьома пальцями правої руки. Архиєрей вказує правою рукою на дискос та виголошує, «Тому що архиєрей сповняє Божественну Літургію спільно зі священниками, то всі разом виголошують слова Господні»¹¹⁷: «Прийміть, їжте, це є тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів». Хор співає: «Амінь». Щодо того, чи ієреї виголошують ці слова, то устав подає, що ці слова виголошують з архиєреєм співслужачі.

Архиєрей тихо мовить: «Так само і чашу (благословляє) по вечері мовлячи». Відтак показує на чашу і виголошує з ієреями: «Пийте з неї всі, це є кров Моя Нового Завіту...». Архиєрей, всі співслужачі, диякони та весь люд вклоняються низько. Хор співає: «Амінь».¹¹⁸

Архиєрей молиться: «Тому-то й ми, споминаючи оцю спасенну заповідь...» та відходить трохи назад від престолу, стаючи на другий орлець. Піддиякон забирає орлець, що перед престолом. Протодиякон стає перед престіл, бере правою рукою з орарем дискос, а лівою, нижче правої, – чашу, піднімає їх вверх над антимінсом. Архиєрей з ієреями виголошує: «Твоє від Твоїх Тобі приносимо, за всіх і за все». Протодиякон ставить дискос і чашу, поклоняється і відходить.

¹¹¹ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839). пер. з англійської А.Маслюк. Львів, 2003. С. 103.

¹¹² Архієратикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 62.

¹¹³ Устав Богослужінь. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. С. 72.

¹¹⁴ Архієратикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 63-64.

¹¹⁵ Архієрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стемфорд, 1949. С. 50.

¹¹⁶ Руководство для священно-церковнослужителей при Архієрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 63.

¹¹⁷ Архієратикон або святительський службник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 65.

¹¹⁸ Чиновник. Москва, 1982. С. 94.

Піддиякон ставить назад орлець перед престолом. Хор співає: «Тебе оспівуємо...».¹¹⁹

Архиєрей молиться: «Ще приносимо Тобі...». Відтак архиєрей, співслужачі ієреї, протодиякон та диякон поклоняються тричі перед святою трапезою. Потім, схиливши голову і показуючи ораєм на святий хліб, протодиякон мовить тихим голосом архиєрею: «Благослови, владико, святий хліб».

Архиєрей, схиливши голову, знаменує святий хліб і каже: «І сотвори ото хліб цей чесним Тілом Христа Твого». Протодиякон мовить: «Амінь. Благослови, владико, святу чашу» та показує рукою з ораєм на чашу. Архиєрей, благословляючи чашу, промовляє: «А те, що в чаші цій, чесною кров'ю Христа Твого». Протодиякон: «Амінь. Благослови, владико, обидві», – та вказує на чашу і на дискос. Архиєрей благословляє обидвоє і каже: «Перетворивши Духом Твоїм Святим». Протодиякон тричі промовляє «Амінь».¹²⁰

Після цього протодиякон повертається на те місце, де перед тим стояв. Архиєрей молиться: «Щоб були причасниками на тверезість душі...». Після цього перший диякон, обійшовши престіл, бере кадильницю та подає її, цілуючи руку архиєреєві. Архиєрей, тричі кадячи перед святою трапезою, виголошує: «Особливо за пресвяту, пречисту, преблагословенну...», – потім віддає кадило першому дияконові, який кадить престіл. Хор співає: «Достойно...» або ірмос із заспівом празника. Архиєрей з ієреями моляться: «За святого Йоана пророка, предтечу і христителя...».¹²¹

В часі цієї молитви протодиякон та диякон поминають померлих. Відтак, архиєрей виголошує: «Найперше пом'яни, Господи...». Тоді перший ієрей виголошує: «Найперше пом'яни, Господи, благословенного єпископа нашого кир (і поминає того, хто править) і даруй його святим Твоїм церквам...»¹²². Архиєрей в свою чергу благословляє його, мовлячи: «Священство Твоє нехай пом'яне...».¹²³ Хор: «І всіх, і все».¹²⁴

Протодиякон поминає живих.¹²⁵ Архиєрей молиться: «Пом'яни, Господи, це місто, в якому живемо...». Після молитви поминає поіменно живих, кого бажає.¹²⁶

Відтак архиєрей виголошує: «І дай нам єдиними устами і єдиним серцем...». «Диякон прийнявши благословення від архиєрея, виходить, стає на звичайнім місці й виголошує»¹²⁷.

¹¹⁹ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 231.

¹²⁰ Гуцуляк Л. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839). пер. з англійської А.Маслюх. Львів, 2003. С. 105-106.

¹²¹ Архиратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 67-68.

¹²² Архиєрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського. Український католицький семінар ім. св. Василя. Стенфорд, 1949. С. 57.

¹²³ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 631.

¹²⁴ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 235.

¹²⁵ Архиратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 71.

¹²⁶ Схигумен Савва. О Божественной Литургии. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 157.

¹²⁷ Архиратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 73.

Диякон виголошує ектенію: «Всіх святих пом'янувши, ще і ще в мирі Господеві помолімся». Архиєрей з ієреями молиться молитву: «Тобі вручаємо все життя наше і надію...».

Після ектенії архиєрей виголошує: «І сподоби нас, Владико, зі сміливістю, неосудно сміти призивати Тебе, небесного Бога Отця, і мовити». Хор співає «Отче наш». Під час співання молитви Господньої диякони перепоясуються (орарем) хрестовидно.¹²⁸ Архиєрей виголошує: «Бо Твоє царство, і сила, і слава...». Хор співає: «Амінь».

Архиєрей виходить на солею і, благословляючи обома руками, виголошує: «Мир всім», на що хор відповідає: «І духові твоєму». Протодиякон (на амвоні): «Голови ваші перед Господом схиліть». «Тобі Господи», – відповідає хор.¹²⁹

Архиєрей молиться молитву: «Дякуємо Тобі, царю невидимий...» Інші устами подають, що диякон перепоясується орарем хрестовидно, під час того, як архиєрей молиться молитву: «Дякуємо Тобі, царю невидимий...»¹³⁰, Архиєрей з ієреями моляться молитву: «Зглянься, Господи Ісусе Христе Боже наш...».

По молитві архиєрей, ієреї, протодиякон та диякон роблять три поклони, стиха проказуючи: «Боже, милостивий будь мені грішному...». Коли протодиякон побачить, що архиєрей простягає свої руки до святого хліба, виголошує: «Будьмо уважні» та заходить у святилище.¹³¹

Архиєрей підносить святий хліб і з ієреями виголошує: «Святеє святим». Хор співає: «Єдин свят, єдин Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця. Амінь.» А відтак причасний.

Протодиякон (стоячи справа від архиєрея) каже: «Роздоби, владико, святий хліб». Архиєрей з великою побожністю роздроблює Агнець на чотири частини і мовить: «Роздроблюється і розділюється...».¹³²

Протодиякон, вказуючи орарем на чашу, мовить: «Сповни, владико, святу чашу». Архиєрей бере частинку ІС, робить нею знак хреста над чашею і мовить: «Повнота Святого Духа». Відтак, вкладає її в чашу. Протодиякон: «Амінь».

Прислуга приносить теплоту протодияконові, а він, взявши її, мовить: «Благослови, владико, теплоту». Архиєрей, благословляючи, мовить: «Благословенна теплота святих Твоїх завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні. Амінь». Протодиякон вливає теплоту хрестовидно до чаші і мовить: «Теплота віри повна Духа святого. Амінь». Протодиякон відходить і стає трохи далі.¹³³

Архиєрей роздроблює частинку ХС на кількість співслужачих і мовить: «Ієреї та диякони, приступіть». І кожний приходить з лівої сторони і побожно поклоняється, а архиєрей, тримаючи святий хліб, дає кожному з них, і кожний, поцілувавши руку, що йому подає, приймає святий хліб і мовить: «Подай мені,

¹²⁸ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 73.

¹²⁹ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 238.

¹³⁰ Дмитриевский И. Историческое, Догматическое и Таинственное изъяснение Божественной Литургии. Москва, 1993. С. 231.

¹³¹ Булгаков С. Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. Москва, 1993. С. 635.

¹³² Схиигумен Савва. О Божественной Литургии. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 162.

¹³³ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 240.

владико, чесне і святе тіло Господа, і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа». Архиєрей мовить: «Іереєві (ім'я), або: священодияконові (ім'я), подається чесне, і святе, і пречисте тіло Господа, і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа на відпущення гріхів його і на життя вічне»¹³⁴. Кожний, взявши часточку, відходить і стає на своє місце. Протодиякон та диякон стають позаду престолу звернені лицем на захід. Вкінці архиєрей бере собі святу частицю і мовить: «Чесне і пресвяте тіло Господа і Бога...». Відтак усі, схиливши голови, моляться «Вірую, Господи, і ісповідаю...», по молитві споживають святий хліб із своїх рук.¹³⁵

Далі архиєрей кличе іереїв та дияконів: «Іереї та диякони, знову приступіть». Один за одним вони підходять з правої сторони по старшинству і мовлять: «Ото приходжу..» та «Подай мені, владико...».¹³⁶

Архиєрей мовить: «Причащається слуга Божий, іереї (диякон) ім'я...» Він же бере чашу за дно, рушничок простирає до своїх уст і три рази причащається, приклоняючи чашу до себе; обтирає рушничком уста, край чаші, відтак цілує чашу та руку архиєреєві і відходить, а архиєрей каже: «Оце діткнулося уст твоїх...»¹³⁷.

Протодиякон чи диякон після того, як запричащався згортає, губкою усі частиці до чаші та губкою витирає дискос, відтак, накриває чашу покрівцем, кладе дискос біля чаші і на дискос кладе звізду та покрівці.¹³⁸

Протодиякон, поклонившись, бере чашу, цілуєчи руку архиєрея, підходить до царських воріт, підносить чашу, показуючи її людям, і виголошує: «Зі страхом Божим і вірою приступіть». Хор: «Благословенний. Хто йде в ім'я Господнє...». Відтак віддає чашу архиєреєві, бере ложечку та дискос. Ложечку ставить в св. чашу. Архиєрей після молитви вірних: «Вірую Господи...» причащає їх з краю амвона, кажучи: «Причащається раб (раба) Божий...». Протодиякон тримає дискос. «Ті, що хочуть причащатися... ідуть один по одному, поклоняються з усякою побожністю і страхом і, маючи складені руки на грудях, кожний приймає Божественні Тайни».¹³⁹

Після закінчення Причастя вірних архиєрей залишає ложечку у чаші й покриває її рушничком. Потім, повернувшись у святилище, ставить чашу на престіл. Відтак архиєрей бере чашу і хрестовидно благословляє нею народ виголошуючи: «Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови спадкоємство Твоє»¹⁴⁰.

Прислуга подає протодиякону кадило, а той архиєреєві. Архиєрей кадить дари, повертається до святої трапези і кадить тричі, кажучи тихо: «Вознесися на небеса, Боже, і по всій землі нехай буде слава Твоя.» Хор: «На многії літа, (преосвященніший) владико. Ми бачили світло істинне...»¹⁴¹.

¹³⁴ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 78-79.

¹³⁵ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 242.

¹³⁶ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 81.

¹³⁷ Булгаков С. Настольна книга для священно-церковно-служителів 2-х т. Москва, 1993. С. 684.

¹³⁸ Руководство для священно-церковнослужителів при Архиєрейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. С. 90.

¹³⁹ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 82.

¹⁴⁰ Булгаков С. Настольна книга для священно-церковно-служителів 2-х т. Москва, 1993. С. 685.

¹⁴¹ Архиєратикон або святигельський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 83.

Тут є деякі розбіжності щодо того, чим архиєрей благословляє народ, виголошуючи: «Спаси, Боже, людей Твоїх...». Архиєратикон УГКЦ, а також інші служебники, виразно подають, що це архиєрей робить чашею, натомість російські джерела подають, що він ставить чашу, бере трикирій та дикирій і ними благословляє народ.¹⁴²

Після того архиєрей віддає кадило другому дияконові, бере дискос і кладе його на голову дияконові, який переносить його на проскомидійник, ідучи перед престолом, а не обходячи його.¹⁴³

Архиєрей бере чашу і, поцілувавши її, повертається до людей і тихо каже: «Благословен Бог наш», а відтак голосно: «Завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні».

Другий ієрей підходить, творить поклін і обома руками бере чашу, цілуючи руку архиєрея, і йде перед престолом та відносить її на проскомидійник. Диякон обкаджує ієрея, що несе чашу. Хор: «Амінь. Нехай сповняться уста наші...».¹⁴⁴

Тут Архиєратикон подає, що диякони розв'язують орарі¹⁴⁵. Протодиякон іде і творить поклін горному місцю, відтак архиєрею і північними дверима виходить на амвон, де промовляє ектенію: «Прості, прийнявши божественних...». Архиєрей зі священниками молиться молитву: «Дякуємо Тобі, Владико чоловіколюбче...», хоч у російських уставах її приписано відмовляти відразу після того, як запричащалися з чаші.¹⁴⁶

Молодший священник (якщо є новопоставлений, то він), перехрестившись, поцілувавши престіл та поклонившись на благословення архиєрея, каже: «В мирі вийдім», виходить царськими воротами на солею і стає посередині, нижче амвону.¹⁴⁷ Хор: «В імені Господнім». Протодиякон: «Господеві помолімося». Хор: «Господи помилуй». Ієрей голосно виголошує заамвонну молитву: «Господи, Ти благословляєш тих, що Тебе благословляють...».

Протодиякон під час заамвонної молитви стоїть перед іконою Спасителя, піднявши праву руку з орарем.¹⁴⁸

По молитві ієрей (царськими) і протодиякон (південними) дверима заходять у святилище. Протодиякон іде до горного місця, де хреститься, кланяється образу, а відтак архиєрею. Ієрей заходить у святилище, стає на своє місце, цілує престіл і разом з протодияконом поклоняється архиєрею.¹⁴⁹

Хор співає: «Амінь. Нехай буде ім'я Господнє благословенне від нині і довіку (тричі), а відтак Псалом 33(34).

Архиєрей з ієреями моляться: «Сповнення Закону і пророків Сам єси...». Після отриманого благословення від архиєрея ідуть споживати святі Дари. Якщо

¹⁴² Чиновник. Москва, 1982. С. 115.

¹⁴³ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. *Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского*, 1997. С. 83.

¹⁴⁴ Марусин М. Божественна Літургія. Рим, 1992. С. 244.

¹⁴⁵ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 84.

¹⁴⁶ Схигумен Савва. *О Божественной Литургии*. Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. С. 185.

¹⁴⁷ Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. *Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского*, 1997. С. 85-86.

¹⁴⁸ Архиєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. Рим, 1988. С. 86.

¹⁴⁹ Там само. С. 87.

є одна чаша, то це робить тільки один диякон, а якщо багато, то і протодиякон теж.

Отже нами було проаналізовано літургійні аспекти служіння диякона у богослужінні, в якому диякон є найвпізнаванішим для вірних. Попри те, що диякони беруть участь, окрім Літургії, у богослужіннях церковного правила, однак саме Архієрейська Божественна Літургія є молитвою, у якій найчастіше вірні спостерігають участь диякона. Бо саме у Літургії диякон є тим, хто провадить вірних, тим, хто розставляє акценти, немов підказує вірним та спрямовує священнослужителів (пресвітерів та єпископів). Служіння диякона є подібним до служіння ангела, які супроводжують Ісуса Христа, є учасниками Його слави, але без нього є нездатні зробити будь-що.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дане дослідження розкриває актуальність дияконського служіння у світлі сучасних викликів Церкви третього тисячоліття. Як говорив Папа Павло VI, диякон служить як Божому народу, так і церковній ієрархії. Як для місцевої Церкви, так і для спільноти у ширшому розумінні цього слова. Диякон є посередником, який має оголошувати про потреби і бажання народу Божого перед церковною ієрархією, щоб вони могли ці потреби духовні та фізичні задовільнити. На Літургії диякон діє як ангел молитви, об'єднуючи молитви та наміри зібраних вірних як через кадіння, так і через численні ектенії на Божественній Літургії. За допомогою ектеній він бере красу та витончені тексти літургійних молитов і перекладає їх у прохання, які можуть бути зрозумілі вірним.

Головним осердям дияконії в Церкві є ніхто інший, як диякони – люди, які не просто мають бути номінальними служителями, своєрідними філантропами. Диякони – це ті, хто за прикладом перших семи дияконів мають дбати про Церкву, наvertати людей своїм служінням, бути з людьми. Ми маємо працювати над тим, щоб відроджувати дияконське служіння і не закривати його виключно в літургійні рамки. Дияконат – це своєрідний спосіб місії, молитви, проповіді. Однак навіть і через активну участь в богослужіннях диякони можуть стати для мирян інструментом до зацікавлення молитвою Церкви, а в майбутньому і безпосередньої участі.

Попри активне впровадження у життя рішень Другого Ватиканського собору, у нашій Церкві дияконат і всіх його проявах все ж потребує активної популяризації. Як ми вже згадували, на жаль, постать диякона пов'язують виключно зі звершенням Архієрейської Божественної Літургії і набагато рідше з дияконією у дитячих будинках, будинках перестарілих, школах чи лікарнях. Вважаємо, що дана праця стане гарним поштовхом для популяризації дияконату в Українській Греко-Католицькій Церкві як в науковому полі так і у практичному житті Церкви.

REFERENCES

1. Arkhyieratykon abo sviatytskyi sluzhebnyk [Archhieratikon or sacrificial minister] / Synod UHKTs. Rym, 1988. 279 s. [in Ukrainian].

2. Arkhyiereiska Bozhestvenna Liturhiia Sviatoho Ivana Zolotoustoho z nahody sribnoho yuvileiu yepyskopstva Preosv. Kyr Konstantyna Bohachevskoho [Bishop's Divine Liturgy of Saint John Chrysostom on the occasion of the silver jubilee of the episcopate of the Most Rev. Cyrus of Konstantin Bogachevskii]. *Ukrainskyi katolytskyi seminar im. sv. Vasyliia*. Stemford, 1949. 75 s. [in Ukrainian].
3. Badgio A. Khrystyianske sotsialne vchennia: identychnist ta metodolohiia [Christian Social Teaching: Identity and Methodology]. *Sotsialna doktryna tserkvy: zbirnyk statei [Social doctrine of the church: a collection of articles]*. Lviv: Svichado, 1998. S. 19-78. [in Ukrainian].
4. Hutsuliak L. Bozhestvenna liturhiia Yoanna Zolotoustoho v Kyivskii mytropolii pislia unii z Rymom (period 1596-1839) [The Divine Liturgy of John Chrysostom in the Kyiv Metropolitanate after the union with Rome (period 1596-1839)] / per. z anhliiskoi A. Masliukh. Lviv, 2003. 432 s. [in Ukrainian].
5. Deiaki pouchennia shcho do Arkhyiereiskoi Sluzhby Bozhoi i pomishchennia tserkvy [Some teachings about the Hierarchy Service of God and the placement of the church]. Yorkton, 1933. 68 s. [in Ukrainian].
6. Didakhe. Dzherela khrystyianskoho Skhodu [Didakhe. Sources of the Christian East]. Lviv: Svichado 2002. 48 s. [in Ukrainian].
7. Dohmatychna konstyuttsiia Lumen gentium [Dogmatic constitution Lumen gentium]. *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Komentari [Documents of the Second Vatican Council (1962-1965): Constitutions, decrees, declarations. Comments]*. Ukrainskyi katolytskyi universytet. Lviv : Svichado, 2014. S. 55-116. [in Ukrainian].
8. Dohmatychna konstyuttsiia Presbiterorum ordinis [Dogmatic constitution Presbiterorum ordinis]. *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. Komentari [Documents of the Second Vatican Council (1962-1965): Constitutions, decrees, declarations. Comments]*. Lviv : Svichado, 2014. S. 302-333. [in Ukrainian].
9. Dolnytskyi I. Pidruchnyk tseremonii dlia pytomtsiv semynaryi Dukhovnoho do prylyvnoho usluhovania v bohosluzhenyakh tak semynarskykh yak i arkhyiereiskykh [A handbook of ceremonies for the seminary's pets for the ecclesiastical service in both seminary and bishop services]. Lviv, 1907. 164 s. [in Ukrainian].
10. Dolnytskyi I. Typyk Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy [Typical of the Ukrainian Catholic Church] / per. z tserkovnoslovianskoi. Lviv: Misioner, 2002. 542 s. [in Ukrainian].
11. Ivan Pavlo II. Pastores dabo vobis. Po chynu Melkhisedeka [According to the rank of Melchizedek] / perekl z it. Zinchenko K. Lviv : Svichado, 2018. 480 s. [in Ukrainian].
12. Katekhyzm Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy: Khrystos – nasha Paskha [Catechism of the Ukrainian Greek Catholic Church: Christ is our Passover]. Lviv: Svichado, 2012. 344 s. [in Ukrainian].
13. Kodeks Kanoniv Skhidnykh Tserkov [Code of Canons of the Eastern Churches]. Lviv: Vydavnytstvo OO Vasyliian, 1995. 472 s. [in Ukrainian].

14. Kuntsler M. *Liturhiia Tserkvy* [Liturgy of the Church]. Lviv: Amateka, 2001. 614 s. [in Ukrainian].
15. Marusyn M. *Bozhestvenna Liturhiia* [Divine Liturgy]. Rym, 1992. 529 s. [in Ukrainian].
16. Mohyla P. *Liturhikon, 1639* [Liturgikon, 1639]. Kyiv, 1998. 904 s. [in Ukrainian].
17. *Obriad Sviachennia na Yepyskopa y Arkhyiereiska Sluzhba Bozha Preosviashchennoho Nilia Mykolaia Savaryna, ChSVV* [Rite of Ordination as a Bishop and Bishop's Divine Service of the Most Reverend Nil Mykolay Savarin, ChSVV]. Toronto, 1943. 97 s. [in Ukrainian].
18. *Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu : v 2-kh ch.* [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments: in 2 h.] / per. o. I. Khomenko; povnyi per., zdiisnenyi za oryhin. yevr., aram. ta hrets. tekstamy. Kyiv : Misioner, 2008. Ch. 1: *Saryi Zavit* [Old Testament]. 1126 s. ; Ch. 2: *Novyi Zavit* [New Testament]. 350 s. [in Ukrainian].
19. *Ustav Bohosluzhin, Vechirni, Utreni i Bozhestvennoi Liturhii* [Statute of Divine Liturgy, Evening, Matins and Divine Liturgy]. Rym: Ukrainska Papska Kolehiia sv. Yosafata, 1983. 108 s. [in Ukrainian].
20. *Ustav Bohosluzhin* [Statute of Divine Liturgy]. Rym: Sviashchenna Konhrehatsiia dlia Skhidnoi Tserkvy, 1958. 142 s. [in Ukrainian].
21. Bulhakov S. *Nastolnaia knyha dlia sviashchenno-tserkovno-sluzhytelei 2-kh t.* [Handbook for sacred church ministers, 2 vols.] Moskva, 1993. S. 691. [in Russian].
22. Dmytryevskiy Y. *Ystorycheskoe, Dohmatycheskoe y Taynstvennoe yz'iasnenye Bozhestvennoi Lyturhyi* [Historical, Dogmatic and Mysterious Explanation of the Divine Liturgy]. Moskva, 1993. 592 s. [in Russian].
23. Nykolskiy K. *Posobye kъ yzucheniyu ustava bohosluzhenyia Pravoslavnoi Tserkvy* [A guide to the study of the charter of worship of the Orthodox Church]. S.-Peterburhъ, 1900. 584 s. [in Russian].
24. *Rukovodstvo dlia sviashchenno-tserkovnosluzhytelei pry Arkhyereiskom sluzheny Lyturhyi sviatoho Yoanna Zlatoustoho* [Guidelines for clergy during the Bishops' Liturgy of St. John Chrysostom]. Nyzhnyi Novhorod: Yzd-vo bratstva sviatoho kniazia Oleksandra Nevskoho, 1997. 96 s. [in Russian].
25. Chynovnyk [Official]. Moskva, 1982. 237 s. [in Russian].
26. Adamowicz L. *Jaki diakon stały w Polsce? Refleksje kanonisty, Diakon. Czasopismo poświęcone diakonowi i promocji diakonatu stałego w Polsce, № 2, 2005. S. 55-63.* [in Polish].
27. Chryssavgis J. *Remembering and Reclaiming Diakonia*. Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press, 2009. 262 p. [in English].
28. Cnaan R.A. *The Invisible Caring Hand. American Congregations and the Provision of Welfare*. NewYork : University Press, 2002. 389 p. [in English].
29. *Compendium on the Diaconate: A Resource for the Formation, Ministry, and Life of Permanent Deacons*. Washington, DC: United States Conference of Catholic Bishops, 2015. 581 p. [in English].
30. Jackson M. *The Diaconate Renewed: Sacrament, Word, and Service*. Diocese of Qu'Appelle Anglican Church of Canada. URL:

<https://quappelle.anglican.ca/ministry/diaconate> (дата звернення 11.08.2022). [in English].

31. Jan Paweł II. Diakonat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła, *L'Osservatore Romano*, №1, 1994. S. 37-39. [in Polish].

32. Jan Paweł II. Istota diakonatu: służy tajemnic Chrystusa i służy swoich braci i sióstr. Diakon stały w Kościele współczesnym, Stowarzyszenie Gaudium et Spes, Suwałki.1979. 289 s. [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 12.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 27-12-55-536.25

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.7>

БОГОСЛОВ'Я ТАЇНСТВА ОЛИВОПОМАЗАННЯ В ДИНАМІЦІ LITURGIE COMPARÉE

ПАСІЧНИК Василь

Парафія св. апостола Луки

вул. Медична 15, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

e-mail: interedscience@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Пасічник В. (2023). Богослов'я таїнства Оливопомазання в динаміці Liturgie Comparée. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 77–89. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.7>

Анотація. У статті представлено аналіз історії богослов'я таїнства Оливопомазання, подано інтерпретацію його містагогії за допомогою теорії літургійної еволюції liturgie comparée, за А. Baumstark. Дослідження проводимо за допомогою адаптації сучасного методу порівняльної літургії, liturgie comparée А. Baumstark. Переосмислено первісний богословський зміст та мету Оливопомазання – повернення хворих у таїнственне літургійне життя Церкви, що є умовою їх цілісного оздоровлення. Подібне богословське розуміння склало основи усього подальшого розвитку *lex orandi* таїнства Оливопомазання. Початкові прості форми стали збагачені монастирськими й кафедральними впливами у зв'язку з добовим літургійним життям Церкви. З початком епохи книгодрукування та ренесансу (XV-XVI ст.) появляються так звані синтетичні чини сучасного зразка. Чинопослідування й надалі зазнає змін, про що свідчать приклади поширення скороченого обряду та мода на загальне Соборування. У статті нами по-новому класифіковано та досліджено складну літургійно-богословську передісторію таїнства Святого Єлею.

Ключові слова: Оливопомазання, таїнство, чинопослідування, богослов'я, містагогія, історія, liturgie comparée, *lex orandi*, Євхологійон, Євхаристія, добове коло, еволюція, Церква, воцерковлення, есхатологія.

EVOLUTION OF THE ANOINTING OF THE SICK LITURGIE IN THE LITURGIE COMPARÉE DYNAMICS: MYSTAGOGY

Abstract. The article presents an analysis of the history of the theology of the sacrament of Anointing, an interpretation of its mystagogy using the theory of liturgical evolution liturgie comparée, according to A. Baumstark. We conduct research using the adaptation of the modern method of comparative liturgy, liturgie comparée A. Baumstark. The original theological meaning and purpose of Anointing is

reinterpreted - the return of the sick to the sacramental liturgical life of the Church, which is a condition for their holistic recovery. A similar theological understanding formed the basis of the entire further development of the lex orandi of the sacrament of Anointing. The initial simple forms became enriched by monastic and cathedral influences in connection with the daily liturgical life of the Church. With the beginning of the era of book printing and the Renaissance (XV-XVI centuries), the so-called synthetic ranks of the modern model appeared. The liturgy will continue to undergo changes, as evidenced by the spread of the abbreviated rite and the fashion for the general Assembly. In the article, we classified and researched the complex liturgical and theological background of the sacrament of St. Elias in a new way.

Key words: *Anointing, sacrament, liturgy, theology, mystagogy, history, liturgie comparée, lex orandi, Euchologion, Eucharist, daily circle, evolution, Church, churchization, eschatology.*

Постановка проблеми. Таїнство Оливопомазання (ін. назви Соборування, Святий Єлей, Єлеосвячення, Маслосвяття) одне із проблемних церковних таїнств. Його богослужіння подекуди зведено до мінімальної обрядовості, стигматизованої процедури. У зв'язку з процесами секуляризації християнського мислення, євангельського розуміння хвороби та смерті таїнство християнського зцілення тратить своє первісне значення¹. Постає питання переосмислення богослов'я Оливопомазання, його відповідності до змісту й суті його lex orandi. До цього заохочує II Ватиканський Собор, новітні документи Церкви про самоідентичність Східних Церков. Завдання вимагає додаткових досліджень в лоні містагогійного досвіду Церкви. Треба шукати за новими більш прийнятними моделями богословської інтерпретації, які би залишалися вірними оригінальним літургійним структурам, органічно доповнювали й розвивали їх².

Мета дослідження. Дослідження, що проводиться у статті має на меті шляхом аналізу історії таїнства переосмислити первісний богословський зміст та мету Оливопомазання.

Методи дослідження. Дослідження проводимо за допомогою адаптації сучасного методу порівняльної літургії, liturgie comparée А. Ваумстарк³. Метод доказав свою надійність у сфері літургійного сакраментального богослов'я та є ефективний в реалізації більш нових та цілісних підходів. Базується на трьох основних законах літургійного розвитку: перший – від різноманітності до одноманітності, другий – від простого до складного, третій - ретроспективний поступ.

Зауважуємо, законам liturgie comparée відповідають три етапи формування чинопослідування Святого Єлею: редакції євхаристійні, редакції всередині добового кола та самостійні незалежні чини. Зазначаємо, це не стільки певні

¹ Шмеман О. За життя світу: Таїнства і православ'я. Вид-во УКУ. - Львів 2009. – 219 с.

² Ваумстарк А. Liturgie comparée: Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgie chrétiennes, Chevetogne. 1953.

³ Рак В. Богослов'я Святого Єлею на слов'янському Сході (XIX-XXI ст.): Шляхи до містагогійного розуміння. Roma. 2018. 65-76.

хронологічні фази, а скільки різні літургійні форми таїнства Оливопомазання⁴. Дані положення поетапно дослідимо та обґрунтуємо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для проведення дослідження було використано результати досліджень низки авторів, що опубліковані у науково-практичних та теоретико-методичних роботах, зокрема, окремі аспекти таїнства православ'я, проблема чинопослідування Святого Єлею знайшла наукове висвітлення в сфері східнослов'янського богослов'я. Над дослідженням історично-літургійного розвитку зокрема потрудились такі католицькі та православні богослови: Олександр Шмеман⁵, А. Baumstark⁶, Василь Рак⁷, Elie Mélia⁸, М. Арранц⁹, С. R. Hutcheon¹⁰, Wobbemin G.¹¹, P. Meyendorff¹², Mélia E.¹³ та інші.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи історію формування таїнства Оливопомазання в перших віках Церкви, зауважуємо певні характерні особливості. Так на початках Церкви не представлено означеного літургійного чину на зразок теперішнього¹⁴. Знаходимо різні відокремлені одне від одного молитви. Тексти свідчать, що молитви були призначені для освячення елею. Їх проводили в часі євхаристійної відправи. Літургійна асамблея устами предстоятелів приносила подяку Божому милосердю, яке мало виявити себе в помазанні Єлеєм¹⁵. Як вказують ті самі тексти, призначення елею було універсальним: на хвороби душі та тіла, для прощення і примирення, для очищення від злих духів, благословення, вирішення життєвих негараздів та проблем, для покійних¹⁶. Часто поєднано з молитвами на освячення інших речовин - вина, води, хліба¹⁷.

⁴ Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holy Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / пер. з фр. Mettew J. O'Connell. New York. 1983, S. 151-157.

⁵ Шмеман О. За життя світу: Таїнства і православ'я. Вид-во УКУ. - Львів 2009. – 219 с.

⁶ Baumstark A. Liturgie comparée: Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgie chrétiennes. Chevetogne. 1953.

⁷ Рак В. Богослов'я Святого Єлею на слов'янському Сході (XIX-XXI ст.): Шляхи до містагогійного розуміння. Romae. 2018, S. 65-76.

⁸ Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holy Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / пер. з фр. Mettew J. O'Connell. New York. 1983. S. 151-157

⁹ Арранц М. Исцеление души и тела. Таинство Елеосвящения и другие терапевтические и разрешительные молитвы и чины Византийской Традиции. Исторический опыт, Рим. 2001

¹⁰ Hutcheon C. R. «The Euchelaion Mystery of Restoration: Anointing in the Byzantine Tradition.» W 76.1.2002. S. 25-42.

¹¹ Wobbemin G. Altchristliche Liturgische Stücke aus der Kirche Aegyptens nebst einem dogmatischen Brief des Bischofs Serapion von Thmuis, TU, Leipzig. 1989.

¹² Meyendorff P. The Anointing of the Sick, International Journal of Orthodox Theology 2:1. 2011. S. 70-78

¹³ Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holy Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / пер. з фр. Mettew J. O'Connell. New York. 1983.

¹⁴ Арранц М. Исцеление души и тела. Таинство Елеосвящения и другие терапевтические и разрешительные молитвы и чины Византийской Традиции. Исторический опыт, Рим. 2001.

¹⁵ Hutcheon C. R. «The Euchelaion Mystery of Restoration: Anointing in the Byzantine Tradition.» W 76.1. 2002.S. 25-42.

¹⁶ Wobbemin G. Altchristliche Liturgische Stücke aus der Kirche Aegyptens nebst einem dogmatischen Brief des Bischofs Serapion von Thmuis, TU, Leipzig. 1989.

¹⁷ Meyendorff P. The Anointing of the Sick, International Journal of Orthodox Theology 2:1, 2011. S. 70-78

До подібних, як на теперішній огляд, суперечностей додається наступна. Хоча освячувати єлей мали право виключно пресвітери, то помазувати могли також і миряни¹⁸. Вірні брали єлей зі собою та вільно користувалися ним¹⁹. Щоправда подібний звичай дістав певні обмеження. За вказівкою Папи Інокента I, возливати єлей на каяників мирянам суворо заборонено: «На каяників (миряни – В. П.) возливати єлей не можуть, тому що це є таїнством». Неможливо, «бо кому відмовлено в інших таїнствах, як можна припустити, що один вид може бути дарований?»²⁰. Очевидно, заборона діє, тому що окрім терапевтично-лікувального значення єлей являвся знаком примирення з Церквою, а до цього були компетентними виключно єпископи. Найкращим моментом подібного примиряючого Оливопомазання був передпасхальний час у Великий четвер²¹.

Наступний важливий поворот в історії Оливопомазання відбувається з появою євхологійної традиції в VIII ст.²². Ближчий аналіз євхологійних джерел показує, що на даному етапі в дію вступає перший закон літургійного розвитку - від різноманітності до одноманітності. Хоча спочатку ще дуже відмінні, рукописні Євхологіони визначають подальшу тенденцію уніфікації різноманітної молитовної практики, надаючи Оливопомазання вигляду чинопослідування²³. Як і раніше таїнство пов'язують з Літургією, що називаємо євхаристійні редакції Оливопомазання. Євхаристійні редакції - результат зібрання та синтезу різних терапевтичних молитов та звичаїв.

Зазначимо, формування євхаристійних редакцій припало на історичний період, коли, як говорить R.F. Taft, Велика Церква в Константинополі намагалася стати взірцем для решти церков Візантійської імперії²⁴. Ось чому подібні між собою євхаристійні редакції Оливопомазання знаходять своє поширення в цілій низці ранніх італо-візантійських кодексів²⁵. Їх чинопослідування збагачені обрядами сімох лампад, читаннями на вибір трьох різних молитов на освячення елею та подвійного способу помазування хворого: визначених місць та всього тіла.

Розглянемо типову євхаристійну редакцію з Стратегіос Paris. Coisl. №213 (1027 р.). Вірогідно, це аристократична модель константинопольського богослужіння, призначеного для домашнього храму²⁶.

Освячення елею проводили після проскомидії, на яку відповідно кількості ієреїв приносили сім просфор. Священики почергово читали молитву на

¹⁸ Арранц М. Исцеление души и тела. Таинство Елеосвящения и другие терапевтические и разрешительные молитвы и чины Византийской Традиции. Исторический опыт, Рим. 2001.

¹⁹ Hutcheon C. R. «The Euchelaion Mystery of Restoration: Anointing in the Byzantine Tradition.» W 76.1. 2002. S. 25-42.

²⁰ Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holly Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / пер. з фр. Mettew J. O'Connell. New York. 1983.

²¹ Meyendorff P. The Anointing of the Sick, International Journal of Orthodox Theology 2:1. 2011. S. 70-78

²² Baumstark. A. Liturgie comparée, 18-22. Поп. Emmanuel Lanne. Liturgia comparata. Roma. 1969. S. 6-13.

²³ Arranz M. L'Eucologio Costantinopolitano agli inizi del secolo XI. R., 1996. P. 366-367.

²⁴ Тафт Ф. Візантійський обряд: Коротка історія / пер. з англ. Р. Скакун, перед. М. Петрович. Львів. 2011.

²⁵ Baumstark. A. Liturgie comparée, 18-22. Поп. Emmanuel Lanne. Liturgia comparata. Roma. 1969. S. 6-13.

²⁶ Maj J. M. Coisl. 213 Eucologio della Grande Chiesa: Manoscritto greco della Biblioteca Nazionale di Parigi (ff. 101-211): Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum / Pontificium Istitutum Orientale. Romae. 1995.

освячення елею, в кінці кожен запалював свою лампаду. Слідувала Божественна Літургія, на якій прокимен (Пс. 40,5), Апостол (Як. 5,10-16) та Євангеліє (Мр. 6,7-13) присвячені темі оздоровлення хворих. Після заамвонної, прочитавши молитву «Отче святий», священники помазували хворого та усіх його домашніх. У супроводі співу стихир переходили до помазування помешкання, предметів. Священники робили знак хреста на дверях, вікнах, входах, в кухні, у хліві.

Завершували молебнем у головній кімнаті біля хворого: кадіння, читання Євангелія (Лук. 19,1-10), сугуба ектения та відпуст. Священники поверталися до храму для роздачі антидора. Аналогічно чин повторювали впродовж семи наступних днів. Якщо це був час Великого посту, то рубрики прописували поєднувати з Літургією Напередосвячених дарів. Зауважено, що:

Якщо порівняти обряд COI (Стратегіос Paris. Coisl. №213 – В. Р.) з обрядами з інших кодексів, як-от: Синай 973, 960, 981, то він виглядатиме доволі простим. Наведений всередині єхаристійної літургії, не розбиває її та переплітається з нею і, хоча розділяє усе богослужіння на дві частини, зберігає єдність як літургії, так і обряду хворих²⁷.

Таким чином Paris. Coisl. №213, St., Petesburg №226 являють собою чипослідування згідно певних богослужбових сакраментальних форм.

Які богословські анотації та висновки? У процесі творення єхаристійних редакцій зауважуємо його зворотний бік – клерикальний. Адже від тепер не усі вірні, як раніше, а тільки священники, їхній собор, володіли право на помазування. Про це вперше чітко розпорядився патріарх Арсеній (1255-1260)²⁸.

Про містагогічне значення помазування в єхаристійній асамблеї дізнаємось від св. Кирила Олександрійського²⁹, св. Прокопія із Гази³⁰, Елігія із Ноян³¹ та ін. Отці турбуються, щоби вірні не звертались до чаклунів та ворожбитів, тому що це ідолопоклонство. Натомість у церкві містяться правдиві духовні ліки християн – це Причастя та помазання Святим Єлеєм. Церковні служителі в разі потреби самі можуть прийти з цими тайнами до хворих³².

Таким чином зауважуємо, допомогою Святого Єлею Церква переслідувала подвійну мету. По-перше, оберігала вірних від забобонів та чаклунства³³, захищаючи від фальшивих вірувань гностиків та від їх «еретичних байок»³⁴. По-друге, допомагала вглиблюватися в таїнство Христового спасіння. Через помазання єхаристійна спільнота досвідчувала терапевтичну присутність Христа. Церква не могла залишити поза увагою такого успішного містагогічного засобу. Для G. Colombo зв'язок єхаристія-помазування незмінно існував у Церкві щонайменше в передкаролінський період, проте не у значенні

²⁷ Maj J. M. Coislin 213 Eucologio della Grande Chiesa: Manoscritto greco della Biblioteca Nazionale di Parigi (ff. 101-211): Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum / Pontificium Istitutum Orientale. Romae. 1995.

²⁸ Тафт Ф. Візантійський обряд: Коротка історія / пер. з англ. Р. Скакун, перед. М. Петрович. Львів. 2011.

²⁹ Ołeksandryjski K. De adoratione et cultu in spiritu et veritate 6, 211 (PG 68:472).

³⁰ Prokopiusz z Gazy, In Leviticum 19, 31 (PG 87:762-763).

³¹ Eligiusz z Noyanu, De rectitudine catholicae conversationis 5 (PL 40:1172-1173).

³² Bernhard P, SJ. Penance and the Anointing of the Sick. The Herder History of Dogma. Fr. Courtney SJ (transl. from German). Freiburg - London: Herder - Burns & Oates. p. 257

³³ Arranz M. L'Eucologio Costantinopolitano agli inizi del secolo XI. R., 1996. P. 366-367.

³⁴ Тафт Ф. Візантійський обряд: Коротка історія / пер. з англ. Р. Скакун, перед. М. Петрович. Львів. 2011.

альтернативної медицини або як «чудотворна дія», але як «звернення до Церкви – знаку Христа, цілителя всієї людини, яка відкривається Йому у вірі»³⁵. Богослужіння Оливопомазання відкривало на нові горизонти людського існування, життя людини у Церкві.

Низка авторів переконані, через єлей євхаристійна спільнота входила в таїнство священничого та пророчого служіння у Христі³⁶. Покликаючись на E. Lanne, S. Parenti відзначає, «che l'olio è oggetto di una consacrazione volutamente ricalcata sul modello anaforico. In questa prospettiva anche il problema del ministro può essere secondario». Клерикалізація роздавання важно посвяченого єлею не мала жодного значення³⁷. Ось чому в ранній період знаходимо так мало окремих молитов на помазування.

Наступний другий закон літургійного розвитку А. Baumstark – від простого до складного³⁸, як зауважуємо, входить в дію починаючи з кінця I-го, початку II-го тисячоліття. Розвиток чинопослідування таїнства Святого Єлею зустрічається з його включенням до складної системи літургійного добового кола, яке, в свою чергу, стало синтезом монашого та кафедрального літургійних правил. Виникають редакції, які узагальнено можна назвати Оливопомазання всередині добового кола³⁹. Розвиваючись на початковому етапі одночасно з євхаристійними редакціями, Оливопомазання всередині добового кола з часом остаточно замінює їх⁴⁰. Закономірно, що на певному історичному відтинку мають місце два паралельні устави з Літургією та без неї⁴¹.

За історичними проясненнями передумов літургійних змін звернемося до R.F. Taft. Після Торжества православ'я в Константинополі завдяки присутньому тут із початку IX ст. палестинському монашеству преп. Теодора Студита (+826 р.) почалася «ґрунтовна реформа богослужіння»⁴². Її процес тривав повільно й був розрахований, передусім, на внутрішні духовні переміни. Студійське монашество та монастирі, маючи велику резистентність супроти зовнішнього політичного тиску та міцно закоренившись у столиці, з плином часу стають законодавцями літургійної моди. Їх заслуга полягає в поширенні ідеї постійної молитви, вираженої в уставі добового кола. Твориться своєрідний

³⁵ Colombo G. «Unzione degli infermi», in *Liturgia*, ed. D. Sartore – A. M. Triacca – C. Cibien, Cinisello Balsamo 2001. S. 2038-2052

³⁶ Mélia E. *The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holy Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / пер. з фр. Mettew J. O'Connell. New York. 1983.*

Baumstark. A. *Liturgie comparée*, 18-22. Поп. Emmanuel Lanne. *Liturgia comparata*. Roma. 1969. S. 6-13.

Arranz M. *L'Eucologio Costantinopolitano agli inizi del secolo XI*. R., 1996. P. 366-367.

³⁷ Colombo G. «Unzione degli infermi», in *Liturgia*, ed. D. Sartore – A. M. Triacca – C. Cibien, Cinisello Balsamo 2001. S. 2038-2052

³⁸ Baumstark A. *Liturgie comparée: Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgie chrétiennes*. Chevetogne. 1953.

³⁹ Hucheeon C. R. «The Euchelaion – Mystery of restoration: Anointing in the Byzantine Tradition», *Worship* 76/1. 2002. S. 25-42.

⁴⁰ Meyendorf P. *The Anointing of the Sick*, Orthodox Liturgy Series 1, Crestwood, New York 2009; рум. пер., *Taina Sfântului Maslu*, Cluj-Napoca. 2011

⁴¹ Kaczynski R. «Feier der Krankensalbung», в Mayer H.B., ред., *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft. Teil 7,2. Sakramentliche Feiern. I/2*, Regensburg. 1992.

⁴² Тафт Ф. *Візантійський обряд: Коротка історія / пер. з англ. Р. Скакун, перед. М. Петрович. Львів. 2011.*

«симбіоз кафедрального храму і монастиря», що переростає в «гібридний студійський обряд, у якому саваїтський часослов з його порядком псалмів та гімнів наклався на єктенії та молитви із Великої церкви»⁴³. За словами Т. Pott, «*le vie liturgique que le vie monastique*» збігаються⁴⁴.

Історія дає зрозуміти, що на певному етапі відбувається процес омонашення церковного богослужіння, що не обминає також і Оливопомазання. В результаті постає багатий літургійний матеріал, складений з цілої низки монастирсько-кафедральних списків чинопослідування Святого Єлею. Різні за структурою та змістом, їх головним характерним елементом являється включення до системи добового кола.

Чинопослідування Оливопомазання, як бачимо, ускладнилось. Починали звечора під час всенощного – Вечірня, Повечір'я, Паніхіс. Продовжували зранку на Утрені та Літургії. Змінні частини були посвячені молитві за хворих, що дозволяє стверджувати, що усі ці богослужіння були свого роду за хворих. Існують дві основні форми добового чинопослідування за студійським та єрусалимським уставом. Між ними певні різниці, які в цілому не порушують загальної добової структури.

Важливим елементом стає поява в X ст. канону «*Εὐχῆς ἐλαίου ψαλμὸς ἐξ Ἀρσενίου*» на Паніхісі Син. №973⁴⁵. Головний претендент на авторство – Арсеній з Корфу (+959 р.), але й ця версія не до кінця остаточна.

Не можна не зауважити появи акту примирення. Хворі, зробивши три поклони на схід, просили пробачення перед священиками, а ті, давши їм прощення, продовжували молитву. Існували різні формули, які вимовляли з обидвох сторін. Подекуди процес набував повноцінного обрядового вигляду⁴⁶. Враження, що суб'єкт позиціонував себе не стільки як хворий, але як каяник⁴⁷.

Типовим представником добової групи являється чин із кодексу Син. №973⁴⁸. Згідно даного джерела після спільно відслуженого всенощного протягом наступних семи днів священики відправляли Літургію за хворого. Читали належні кожній Літургії молитви на освячення елею, прокимен, Апостол та Євангеліє. На сугубій єктенії наводили особливі прохання за хворого. Є цікавим, що під час Великого входу хворий на середині храму падав лицем до землі, а священики мали пройти над ним⁴⁹. Хворого причащали. Після заамвонно молитви перед солеєю слідувала семикратна черга молитов на помазань. Священики по черзі помазували хворого та вимовляли «Отче святий». Мазали також усіх присутніх. Процесійно та із молитвою хворого відносили додому. Помазували постіль хворого, усіх домашніх та будівлю. Знову читали Євангеліє.

⁴³ Taft R. F. *La liturgia delle ore in oriente e occidente: Le origini dell'ufficio e il suo significato per oggi* / пер. з англ. Sara Staffuzza. Roma. 2001.

⁴⁴ Thomas P. *La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine*. Roma, Revue Théologique de Louvain Année 2000. PP. 567-569

⁴⁵ Петровский А. Къ истории послѣдованія таинства елеосвященія // Христанское чтение. 1903. С. 50.

⁴⁶ Arranz. M. *Le preghiere degli infermi*, 338-341; пор. P. Meyendorff. *The Anointing of the Sick*. 46-51

⁴⁷ Arranz. M. *Le preghiere degli infermi*, 338-341; пор. P. Meyendorff. *The Anointing of the Sick*, 46-51

⁴⁸ Arranz. M. *Le preghiere degli infermi*, 338-341; пор. P. Meyendorff. *The Anointing of the Sick*, 46-51

⁴⁹ Петровский А. Къ истории послѣдованія таинства елеосвященія // Христанское чтение. 1903. С. 50.

Після того хворий подібно до новопросвічених не мився цілий тиждень та не споживав м'яса⁵⁰. За аналогічною схемою слідувала ціла група манускриптів⁵¹.

Добова редакція таїнства Оливопомазання багата за змістом. Але вона виявилась занадто складною та обтяжливою. Були випадки, коли хворих приводили на кінець богослужіння. А якщо й це за важко, то священники відправлялися до дому хворого⁵². Виникла потреба простішого незалежного від добового правила чинопослідування, більш пристосованого до парафіяльних умов. Добовий чин був приречений до зникнення. Н. Одинцов стверджує, що на східнослов'янських теренах добова форма відходить вже у XV ст.⁵³

Яку богословську містагогічну інтерпретацію можна запропонувати? Монаший добовий літургійний ритм визначив богослужіння таїнства Оливопомазання, як смиренне стояння та чування перед Господом, есхатологічне очікування приходу Царства. Діяльним символом стала участь у всеночному, а кульмінацією та звершенням Євхаристія та Святий Єлей – помазання на царство⁵⁴. Добове правило Оливопомазання було сповненням правила покаювання та приготуванням для достойного причастя⁵⁵. Доказом служить те, що майже всі рукописні Євхологіони приписували помазування не тільки хворих, але й усіх присутніх, рідних, а священники помазували один одного. Хворі й здорові усі разом, запрошені до участі в таїнстві, яке перевищує межі людської хвороби та страждання. З-під уваги не виключені навіть речі та дім хворого⁵⁶. Історичний досвід вказує на старовинне переконання, що добове літургійне правило володіє терапевтичним потенціалом та становить осердя священнодії та молитви Церкви за хворих.

Добова структура чинопослідування таїнства Святого Єлею говорить про його принципово глибоке еклезіологічне значення⁵⁷. Адже обов'язковим елементом становив акт примирення зі священниками, а в їх особах з усією Церквою. Семикратні моління семи священників, семиразове помазування – знак повного прощення та очищення⁵⁸. Вершиною являвся момент, коли над головою каяника прочитували кінцеву розгрішальну молитву «Царю святий», друга частина з якої - «Боже, Спасителю наш, Ти через пророка свого Натана», має безпосереднє відношення до чину Сповіді⁵⁹.

Первісна містагогічна ідея Оливопомазання - хворий розгрішається та зцілюється Церквою, у Церкві та для Церкви. Мета - відновленні стосунків, реінтеграція у Тілі Христовому, щоби хворий каяник відчував себе Його

⁵⁰ Петровский А. Къ истории послѣдованія таинства елеосвященія // Христанское чтение. 1903. С. 50.

⁵¹ Успенский А. Таинство Елеосвященія. С. 72

⁵² De Meester P. Studi sui sacramenti amministrati secondo il rito bizantino. Roma. 1947.

⁵³ Одинцов Н. Порядок общественного и частного богослуженія/ С. 285.

⁵⁴ Meyendorff. P. The Anointing of the Sick. S. 85-87.

⁵⁵ Meyendorff. P. The Anointing of the Sick. S. 85-87.

⁵⁶ De Meester P. Studi sui sacramenti amministrati secondo il rito bizantino. Roma. 1947.

⁵⁷ Arranz. M. Le preghiere degli infermi, 338-341; поp. P. Meyendorff. The Anointing of the Sick, 46-51

⁵⁸ Thomas P. La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine. Roma, Revue Théologique de Louvain Année 2000/ PP. 567-569

⁵⁹ Pott T. La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine. Roma. 2000.

оновленим та повноцінним членом. Подібна перспектива - частина цілісного процесу воцерковлення, ін-еклезіалізації, що має позитивне значення⁶⁰. Діяльна присутність Церкви біля ліжка хворого має бути, не репрезентативною, мовляв, досить одного священника, який може гарантувати важність таїнства, але реально-фізичною, втіленою, спільнотною, на що вказує у своїх рекомендаціях К. Rahner⁶¹.

Вибудовуючи наступну паралель з *liturgie comparé* А. Baumstark, зауважуємо, що з XIV-XVI ст. в історії чинопослідування Святого Єлею відбувається подальша еволюційна зміна, яка являє собою зворотній поступальний процес – ретроспективний поступ⁶². Як сказано вище, богослужіння Оливопомазання неминуче повертається до початкових спрощених форм. Відбувається відокремлення від Літургії Євхаристії та від Літургії добового кола. Однак з попереднього літургійного контексту все таки зберігає за собою певні богослужбові елементи. Твориться третя редакція Святого Єлею, яка стає синтезом попередніх літургійних форм і показує себе як новий самостійний чин⁶³. Щось нове та старе.

Погоджуємося, що даний процес еволюції проходив двома паралельними шляхами: редукція-рекуперація⁶⁴ та неосаваїтський синтез. Покликаючись на Т. Pott, констатуємо, що це була справжня реформа, послідовний органічний розвиток первісних форм і структур – «адаптація-розвиток»⁶⁵.

Згідно з А. Петровским, процес літургійного унезалежнення Оливопомазання розпочався в XIV ст.⁶⁶. Головна мета – не лише в спрощенні колишніх громіздких літургійних форм, але, насамперед, в адаптації до домашніх поза храмових умов.

У пізній візантійський період відбувається усунення Церкви від керівництва лікарнями. Контроль перебрали на себе лікарі, одержуючи для цього необхідну фінансово-матеріальну підтримку від імперії. Маючи до лікарень обмежений доступ, Церкві стало важко проводити довгі добові чини. Треба було пристосуватися до нових умов⁶⁷.

У загальних рисах підсумуємо процес даного реформування. Як зауважено, все відбувалося більш-менш поетапно, допоки Оливопомазання

⁶⁰ Rahahner K. *The Anointing of the Sick*, Denville, N.J. : Dimension Books, 1970. 38 p.

⁶¹ Rahahner K. *The Anointing of the Sick*, Denville, N.J. : Dimension Books, 1970. 38 p.

⁶² Baumstark A. *Liturgie comparée: Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgie chrétiennes*. Chevetogne. 1953.

⁶³ Baumstark A. *Liturgie comparée: Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgie chrétiennes*. Chevetogne. 1953.

⁶⁴ Pott T. *La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine*. Roma. 2000.

⁶⁵ Pott T. *La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine*. Roma. 2000.

⁶⁶ Петровский А.В., прот. [К истории последования Таинства елеосвящения](#) // Христианское чтение. 1903. №7. – С. 47-48

⁶⁷ Paul F. Bradshaw. *Alle origini del culto cristiano: Fonti e metodi per lo studio della liturgia dei primi secoli*. Roma. 2007. S. 197-205

набуло остаточної структури та змісту з виходом друкованих видань у XVI ст. Слід звернутися до досліджень А. Петровського, В. Алентова, Е. Mélia, ін.⁶⁸.

Спочатку зі структури Оливопомазання повністю зникають його вечірні богослужіння - Вечірня та Паніхіс. В основу першої частини лягає Утреня її скороченому вигляді. Існують її різні історичні редакції. Найбільш стійкими стають початковий псалом, алилуя, тропарі, Пс. 50, канон, екзапостолярій, хвалитні стихири, кінцевий тропар. У більшій своїй частині вони збережені в сьогоднішньому варіанті повного чину⁶⁹.

Друга частина чинопослідування Оливопомазання - освячення елею, яка раніше мала вигляд розширеного богослужіння, пройшла шлях максимального спрощення та майже злилася з першою. Будучи в євхаристійних та добових чинах інтегрованою з початком Божественної літургії, з другої частини залишилися мирна ектенія, молитва освячення «Господи, милістю і щедротами» та тропарі⁷⁰.

Третя сучасна частина циклу семи священників – прокимен, апостол, алилуя, євангеліє, сугуба ектенія, молитва чергового священника, помазання - стала відголоском колишньої семиденної Літургії за хворого. Як показують євхологійні джерела, у підборі апостольських та євангельських читань існувало велике різноманіття. Найбільше відповідають сучасному порядку афонські списки, які датують з початком XIV ст. Щодо молитов семи чергових священників, то майже кожне століття представляє їх у різному складі та порядку. Вперше їх сучасний список наведено в рукописі Син. №996 із XVI ст.⁷¹

Четверта сучасна частина - молитва розгрішення з Євангелієм над головою, тропарі, сугуба ектенія, відпуст – навпаки, стає новим додатковим елементом, що з'являється доволі пізно в XIV ст. Кількість молитов в євхологійних джерелах різна: одна чи декілька. Сучасна «Царю святий» вперше зустрічається на переломі XV-XVI ст., що свідчить про те, що її остаточно затвердження прийшло ще пізніше⁷².

Позадобовий чин дістав дві основні форми: перша – повна семи пресвітерів, подібна до сучасної, а друга – скорочена. Остання мала одну серію читань та одне помазання⁷³. На це важливо звернути увагу, бо чомусь деякі

⁶⁸ Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holly Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / пер. з фр. Mettew J. O'Connell. New York. 1983. S. 151-157.

Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holly Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge /. Mettew J. O'Connell. New York. 1983.

Петровський А.В., прот. [К історії послєдовання Таїнства елеосвящення](#) // Христианское чтение. 1903. С. 47-48

⁶⁹ Одинцов Н. Порядок общественного и частного богослужения. С. 285.

⁷⁰ Thomas P. La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine. Roma, Revue Théologique de Louvain Année 2000. PP. 567-569

⁷¹ Hutcheon C. R. «The Euchelaion – Mystery of restoration: Anointing in the Byzantine Tradition», Worship 76/1. 2002. S. 25-42.

⁷² Meyendorf P. The Anointing of the Sick, Orthodox Liturgy Series 1, Crestwood, New York 2009; рум. пер., Taina Sfântului Maslu, Cluj-Napoca. 2011

⁷³ Taft R. F. La liturgia delle ore in oriente e occidente: Le origini dell'ufficio e il suo significato per oggi / пер. з англ. Sara Staffuzza. Roma. 2001.

сучасні офіційні требники східнослов'янських церков передбачають тільки повну форму⁷⁴. В КИІ-006 знаходимо цікаву рубрику, що говорить: «Чин елеопомазання прийнято не скорочувати. Навіть коли служить один священник, то він нічого не скорочує, бо він замінює собор священників, він соборує. Але в разі потреби благословляється священникові скоротити цей чин так, як того вимагають священники».

Підсумовуючи зауважимо наступне. Реформи ретроспективного поступу виявили себе не як реанімація старих пригаслих форм Оливопомазання, але як синтез, свого роду узгодження з новими умовами. Бачимо одночасний поворот до поза добових редакцій та відхід від літургії Євхаристії. Незалежний устав дозволив богослужінню таїнства хворих зробити поступальний крок, стати більш гнучким з пасторального та літургійного огляду.

Яким чином Єлеосвячення відображає процес терапевтичного служіння Церкви? Святий Єлей є таким собі незалежним таїнством, призначеним для благо-існування індивідуумів? Однозначно, розглядати таїнство Святого Єлею, абстрагуючись від основного містагогійного контексту життя в Христі, неправильно. Виясненням цього питання тісно займається Р. Meyendorff. Для нього Соборування – успішне доповнення до таїнств введення, а по своїй структурі та змісту незалежні редакції вповні зберігають містагогійні принципи есхатологічного стриму церковного життя⁷⁵.

Висновки

В результаті у статті нами по-новому класифіковано та досліджено складну літургійно-богословську передісторію таїнства Святого Єлею. Встановлено тісний зв'язок із принципами *liturgie comparée*, за А. Baumstark. Це первісні євхаристійні редакції, подальші монастирсько-кафедральні ускладнення у зв'язку з літургійним добовим колом. Остаточна ретроспективна редакція незалежного чину й надалі підвладна еволюційним змінам, про що свідчить теперішнє поширення звичаю скороченого обряду, як ординарної форми Оливопомазання, та мода на загальне Соборування всіх хворих та здорових у часі Великого посту. Важливо пам'ятати, що в основі лежить одна й та сама містагогійна мета – оздоровче примирення з Церквою, входження в таїнство Церкви, воцерковлення. Доказова база складена з раніш досліджених євхологійних джерел, таких як Paris. Coisl. №213, St., Petesburg №226, Син. №973, що представляють похідні чи паралельні історичні редакції чину.

Аналіз та реконструкція історично-літургійного підґрунтя еволюції Святого Єлею приводить до висновку, що душпастирям та мирянам потрібно працювати над збагаченням розуміння та інтерпретації містагогійного значення Святого Єлею як таїнства літургійно-терапевтичного воцерковлення. Історія вчить, що таїнство Оливопомазання є глибоким сакраментально-символічним актом, літургійно-терапевтичною дією Церкви для Церкви.

⁷⁴ Meyendorff. P. The Anointing of the Sick. 85-87.

⁷⁵ Meyendorf P. The Anointing of the Sick, Orthodox Liturgy Series 1, Crestwood, New York. 2009; Taina Sfântului Maslu, Cluj-Napoca. 2011

REFERENCES

1. Rak V. Bohoslovia Sviatoho Yeleiu na slovianskomu Skhodi (KhIKh-KhKhI st.): Shliakhy do mistahohiinoho rozuminnia. Romae. 2018. S. 65-76.
2. Taft F. Vizantiiskyi obriad: Korotka istoriia / per. z anhl. R. Skakun, pred. M. Petrovych. Lviv. 2011.
3. Shmeman O . Za zhyttia svitu: Tainstva i pravoslavia. Vyd-vo: UKU. Lviv. 2009. 219 s.
4. Arranz M. LEucologio Costantinopolitano agli inizi del secolo XI. R., 1996. P. 366-367.
5. Baumstark. A. Liturgie comparée, 18-22. Por. Emmanuel Lanne. Liturgia comparata. Roma 1969. S. 6-13.
6. Baumstark A. Liturgie comparée: Principes et Méthodes pour l'étude historique des liturgie chrétiennes. Chevetogne. 1953.
7. Bernhard P, SJ. Penance and the Anointing of the Sick. The Herder History of Dogma. Fr. Courtney SJ (transl. from German). Freiburg - London: Herder - Burns & Oates. 257 p.
8. Colombo G. «Unzione degli infermi», in Liturgia, ed. D. Sartore – A. M. Triacca – C. Cibien, Cinisello Balsamo 2001. S. 2038-2052
9. De Meester P. Studi sui sacramenti amministrati secondo il rito bizantino. Roma. 1947.
10. Eligiusz z Noyanu, De rectitudine catholicae conversationis 5 (PL 40:1172-1173).
11. Hutcheon C. R. «The Euchelaion Mystery of Restoration: Anointing in the Byzantine Tradition.» W 76.1. 2002. S. 25-42.
12. Kaczynski R. «Feier der Krankensalbung». Mayer H.B., Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft. Teil 7,2. Sakramentliche Feirn. I/2, Regensburg. 1992.
13. Mélia E. The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice // Temple of the Holly Spirit: Sickness and death of the Christian in the Liturgy: The twenty-first Liturgical Conference Saint-Serge / Mettew J. OConnell. New York 1983. S. 151-157
14. Maj J. M. Coislin 213 Eucologio della Grande Chiesa: Manoscritto greco della Biblioteca Nazionale di Parigi (ff. 101-211): Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum / Pontificium Istitutum Orientale. Romae.1995.
15. Meyendorff P. The Anointing of the Sick, International Journal of Orthodox Theology 2:1. 2011. S. 70-78.
16. Ołeksandryjski K. De adoratione et cultu in spiritu et veritate 6, 211 (PG 68:472).
17. Pott T. La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de lévolution non-spontanée de la liturgie byzantine. Roma. 2000.
18. Paul F. Bradshaw. Alle origini del culto cristiano: Fonti e metodi per lo studio della liturgia dei primi secoli. Roma. 2007. S. 197-205.
19. Prokopiusz z Gazy, In Leviticum 19, 31 (PG 87:762-763).

20. Rahahner K. The Anointing of the Sick, Denville, N.J. : Dimension Books, 1970. 38 p.

21. Taft R. F. La liturgia delle ore in oriente e occidente: Le origini dell'ufficio e il suo significato per oggi / per. z anhl. Sara Staffuzza. Roma. 2001.

22. Thomas P. La réforme liturgique byzantine: Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine. Roma, Revue Théologique de Louvain Année 2000. pp. 567-569

23. Wobbemin G. Altchristliche Liturgische Stücke aus der Kirche Aegyptens nebst einem dogmatischen Brief des Bischofs Serapion von Thmuis, TU, Leipzig. 1989.

24. Arrants M. Ystselenye dushy y tela. Taynstvo Eleosviashcheniya y druhye terapevtycheskiye y razreshytelnye molytvy y chyny Vyzantyskoi Tradytssy. Ystorycheskyi opyt, Rym. 2001.

25. Petrovskiy A.V., prot. K ystoryy posledovaniya Taynstva eleosviashcheniya // Khrystyanskoe chtenye. 1903. №7. – S. 47-48.

26. Odyntsov N. Poriadok obshchestvennaho y chastnaho bohosluzheniia, 285.

27. Uspenskiy A. Taynstvo Eleosviashcheniia, 72.

*Стаття надійшла до редакції 23.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 271.4-55-543.7/-544.3(091)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.8>

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СВЯТОГО ТАЇНСТВА ПОКАЯННЯ

П'ЯСТА Руслан

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

Науково-дослідний інститут родини і капеланства

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: pyastaua@gmail.com

ORCID [0000-0001-7905-3719](https://orcid.org/0000-0001-7905-3719)

МОЛИТОВНИК Іван

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

Бібліографічний опис статті: П'яста Р., Молитовник І. (2023). Історія розвитку Святого Таїнства Покаяння. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 90–105. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.8>

Анотація. У статті досліджується історичний розвиток Святого Таїнства Покаяння у правилах Вселенських і помісних Соборів та інших канонічних джерелах. Розглядаються історичні фактори, які мали істотний вплив на розвиток сповіді в I тисячолітті християнства, зокрема монаша сповідь та реформа Карла Великого. Аналізується процес розвитку Таїнства Покаяння в II тисячолітті християнства у період від схоластичної доби до II Ватиканського Собору та у світлі вчення Катехизму Католицької Церкви.

Ключові слова: Таїнство, покаяння, примирення, сповідь, священник, сповідник, каяник, реформа, гріх, епітимія, покута, Церква, Традиція, Собор, мораль, етика.

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE HOLY SACRAMENT OF REPENTANCE

Abstract. The article examines the historical development of the Holy Sacrament of Penance in the rules of the Ecumenical and Local Councils and other canonical sources. Historical factors that had a significant impact on the development of confession in the first millennium of Christianity are considered, in particular the monastic confession and the reform of Charlemagne. The process of development of the Sacrament of Penance in the second millennium of Christianity in the period from the scholastic period to the Second Vatican Council and in the light of the teachings of the Catechism of the Catholic Church is analyzed.

Key words: Sacrament, repentance, reconciliation, confession, priest, confessor, penitent, reform, sin, penance, atonement, Church, Tradition, Council, morality, ethics.

Особливості перших форм сповіді

На початку християнства не було однозначного рішення, як правильно ставитися до тих християн, які після хрещення втратили Божу благодать. Визнання гріхів було дещо іншим, ніж сьогодні. Особа зобов'язувалася зробити публічне визнання перед громадою за тяжкі гріхи. Вона отримувала прощення після суворого покаяння (напр., заборони причащатися протягом багатьох років), яке мало на меті розкрити справжню суть покаяння. Саме суворі покаяння, а також той факт, що у житті був лише один такий шанс, стали причиною того, що християни відкладали момент покаяння до старості. Приватна сповідь не була поширеною і практикувалася переважно в монастирях у Східній Церкві¹.

Спосіб покаяння в Ранній Церкві називається одноразовим прилюдним екскомунікаційним чи канонічним покаянням. Цей процес поділявся на три ступені:

а. екскомунікація – покуту на каяника накладав єпископ, символічне вигнання з євхаристійної спільноти і надання статусу каяників відбувалося шляхом одягання покаянного одягу в присутності спільноти, що сумувала над людиною, що впала у гріх;

б. період покаяння – він міг тривати і багато років, протягом цього часу каяник повинен був виконувати накладену покуту, до якої належали нпр. Піст, особливі молитовні вправи, милостиня, участь у соціальних заходах, каяник відмовлявся від одруження, офіційних посад, часто від виконання подружнього обов'язку, бо сексуальність вважалася ворогом лихохо, каяники мали право брати лише обмежену участь у житті громади, але громада підтримувала їхні покаянні зусилля своєю заступницькою молитвою.

в. примирення – після завершення періоду покаяння каяників знову урочисто приймали до євхаристійної спільноти, часто це відбувалося на Святій Літургії в Страсний четвер або на Пасху.

У цьому процесі можна розпізнати два чинники, а саме: особисті зусилля каяника і нове примирення з громадою. Грішника виключали з громади, щоб він протягом періоду покаяння знову міг розпочати життя в Христі. Таїнство покаяння уділялося лише один-єдиний раз в житті аж до смертного ложа.

За часів імператора Костянтина (III-IV ст.) покаяння набуло літургійної форми. Грішник звертався до єпископа із проханням до єпископа із проханням про початок покаянного процесу, який полягав у прийнятті грішника до категорії покутників, вони відрізнялися покутним вбранням, під час прийняття Євхаристії вони стояли у Церкві на окремому місці і могли у ній брати участь тільки до моменту приношення дарів. Після довшого періоду інтенсивного випробування їх допускали до акту примирення через єпископське накладання рук².

Монаший рух кінця VI ст, який походив з Ірландії, вводить нову покайну систему в Західній Церкві, яка існуватиме аж до XIII ст. та отримає назву

¹ Історична довідка про Тайну Сповіді. URL: <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-spovidi/> (дата звернення: 23.09.2021).

² Мистецтво сповіді. Порадник / Збірка публікацій за ред. Ю. Августина. Львів: Скриня, 2014, С. 66-68.

«тарифне» покаяння³. Церква в Ірландії з географічних і політичних мотивів не мала тісних стосунків з Римським Престолом, тоді як, завдяки морським контактам, розвивала стосунки із східним християнством. Таким чином, вони запозичили зі Сходу систему, в якій монастирі виконували дуже важливу роль в житті Церкви. В цих монастирях, як це вже було на Сході, монахи, а також і миряни, що жили поблизу монастиря, практикували сповідь «духовному» монаху, від якого отримували епітимію⁴, відповідну вчиненій провині. Після закінчення виконання епітимії, каянник повертався до сповідника для отримання прощення, що розумілося більше як примирення з Церквою, ніж особисте розрешення⁵.

Ключовим елементом нової форми покаяння була її повторюваність. Зникають дві найбільші перешкоди, які існували у канонічному покаянні: «Чин покаяння» з своїми заборонами та одноразовість. Якщо християнин вчиняв важкий гріх, він міг знову приступити до отримання епітимії і розрешення. В такий спосіб sacramентальне покаяння починає ставати адекватним ліком для важких гріхів, вчинених після хрещення. Більше того, з VIII ст. з'являються тексти, які приписують певну періодичність: один раз в рік, перед Пасхою, або декілька разів у рік⁶.

Особливістю є те, що ця форма покаяння була також відкрита для монахів та клиру. В неї починають включатися чисельніші і меншої ваги гріхи. З огляду на її частоту, звичайним служителем стає священник, тоді як єпископ зберігає за собою торжественні примирення для більшої кількості каянників у великі свята, а також провід і організацію канонічного покаяння, яке ще продовжує існувати протягом довгого часу.

Важливу роль у поширенні «ірландського» покаяння відіграє монашество. Нова практика, яка запроваджується, є версією монашого покаяння для мирян, яка на відміну від монастирської практики, мала вже чітко sacramентальний характер. Проте, тут постає ризик розділення сповіді-розрешення від духовних вправ, які вона накладала у монастирях. Тим більше, що парохіяльний священник не завжди був правдивим духовним провідником⁷.

В цей період входять в ужиток покаяльні книги. Перш за все вони використовувалися сповідниками в «тарифній» системі. Ці книги були своєрідними каталогами гріхів і відкуплюючих покарань, необхідних для прощення провини. Вони передбачали для будь-якого скоєного проступку, застосовуючи принцип майже юридичної еквівалентності, точну і відповідну покаянну практику, тобто «тариф» (від чого і походить термін «тарифне»

³ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-tajnstva-rozvitok-tajnstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴ Епітимія – заборона. Є два види: 1. духовне покарання – відлучення від св. Тайн, спілкування вірних; 2. призначена для лікування грішника: піст, поклони, милостиня, молитва.

⁵ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. *Ephemerides Liturgicae*, 2001. P. 43-44.

⁶ Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. *Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia*. *Vivens Homo*. 6, 1995. P. 176.

⁷ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. *Ephemerides Liturgicae*, 2001. P. 46-47.

покаяння). Тими книгами сповідники користувалися, здійснюючи своє служіння⁸.

Проблема класифікації покарань та їх кодифікації зароджується з початкової епохи, свідченням чого є синоди, декреталії (збір канонічних законів) і канонічних листів грецьких отців. Але справжня «каталогізація» основних провин з'являється аж у VI ст.⁹.

Ще одна книга, яка має величезний вплив на покаянну практику кінця VI ст. це Пенітенціарій Коломбана (540-625 рр.). Цей Пенітенціарій складається з трьох секцій:

- 1) для монахів;
- 2) для клиру;
- 3) для мирян¹⁰.

Автор представляє свій Пенітенціарій як медичну книгу чи ліки для душі¹¹. Чинити покаяння в термінології Пенітенціарія означає «постити» протягом певного періоду. Можна зустріти тарифи на 40 днів посту, одного року, 15 років і більше. Також зустрічаються практики, які полягають в пожертві певної суми для Церкви чи монастиря, утримання від подружніх стосунків протягом певного часу, проща до гробів святих та інші¹².

Видно, що поступово Пенітенціаріїв з'являється все більше і більше, що свідчить про занепад оригінальної практики покаяння. З'являється проблема матеріалізації покаяння. Наголошується на точному виконанні днів посту та інших умиртвлень, а не на духовному підході до покаяння, навернення, братньої любові, як це вимагали перші покаянні книги. Остаточо приходиться до меркантильного бачення покаяння¹³.

Негативним аспектом «тарифного» покаяння була можливість зловживати компенсаціями, які виникли внаслідок додавання кар, і так часто ставалося, що в сумі вони становили період довший від людського життя. Щоб уникнути цього книги були зредаговані, і в них було додано спеціальні таблиці заміну, компенсації чи звільнення від довших кар на короткі дії, що могли бути суворішими¹⁴. Наприклад, довгий період посту компенсувався важчими діями: замість посту протягом року, можна провести три дні і три ночі в Церкві чи навіть у труні, без їжі, пиття, сну, співаючи псалми¹⁵.

Ще одним зловживанням було відкуплення власного покаяння певною сумою грошей, даною бідним, монастирям, чи самому священнику. Також

⁸ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.П. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁹ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 14-15.

¹⁰ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.П. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

¹¹ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 44-45.

¹² Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 15-20.

¹³ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 47.

¹⁴ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 181.

¹⁵ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.П. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

можна було звільнитися від покаяння з допомогою відслуження певної кількості покайних Літургій, за які відповідно треба платити. Останньою можливістю для каяника, що мав друзів чи слуг, полягало у їхній допомозі каянику швидше закінчити час покаяння, приєднуючись до його терміну згідно з послання ап. Павла до Галатів: «Носіть тягарі один одного» (Гал. 6, 2).

Отже, можна зробити висновок, що практика комутацій принесла з собою великі зловживання. Вона була джерелом збагачення монастирів, яким каяники дуже часто давали пожертви, будували Церкви взамін за скорочення епітимій. Навіть в самих пенітенціарних книгах часто знаходилися богословські обґрунтування таких зловживань, наприклад різне трактування багатих і бідних у покайній практиці.

Реформа Карла Великого

У 768 і 814 рр. за правління Карла Великого з допомогою папи Адріана I (772-795 рр.) і папи Лева III (795-816 рр.) та в співпраці з єпископами була проведена реформа. Ця реформа намагалася забезпечити єдність величезної Західної імперії і відновити моральність клиру та вірних¹⁶. Вона вплинула на декілька ділянок церковного життя: перегляд тексту Святого Письма, уніфікації Літургії у римському руслі, остаточне покаяння, застосування Бенедиктинського правила до всіх монастирів. Стосовно покайної практики, каролінгська реформа бажала передовсім виправити зловживання, принесені практикою «тарифованого» покаяння, і також відновити старинну систему інституційного покаяння¹⁷.

Пrawdopodobно, що реформатори не так виступали проти самого принципу «тарифної» епітимії, як проти антиканонічного характеру способу дій, як це було описано в пенітенціаріях, бо з початком IX ст. синоди намагаються дійти, хоча і безрезультатно, до єдиного офіційного пенітенціарія¹⁸.

Була спроба ввести зміни навіть більш радикальним шляхом. Це відбулося за рік перед смертю Карла Великого у 813 р. Синод в Шалон-Сюр-Сон постановив повернення до практики старинного покаяння, говорячи: «потрібно накладати покаяння згідно з стародавніми канонами... Потрібно відкинути і повністю знищувати ті книжечки, що називаються пенітенціаріями, помилки яких настільки очевидні, наскільки негідні довіри є їх автори»¹⁹.

Також, в цей самий час Синод в Парижі (829 р.) вимагає в єпископів знищення пенітенціаріїв²⁰. «Численні священники, з недбалості або через незнання, більше не застосовують покаяння згідно канонічних приписів; користуються книгами, званими пенітенціарії... Нам здалося корисним

¹⁶ Основные этапы Франкского государства. Реформы Карла Великого. История. Конспект лекций, вопросы к экзамену. URL: <http://history-konspect.org/?content=5382> (дата звернення: 10.08.2021).

¹⁷ Сидоров А. Карл I: великий реформатор. URL: <https://postnauka.ru/faq/66838> (дата звернення: 08.08.2021).

¹⁸ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 49.

¹⁹ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 19-20.

²⁰ Франкська монархія Каролінгів. Реформа Карла Мартелла. URL: http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-frankska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html (дата звернення: 09.08.2021).

постановити, щоб кожен єпископ шукав в своїй єпархії ці книжечки, повні помилок і їх давав спалювати, щоб в майбутньому невчені священники не послуговувалися більше, щоб обдурити людей»²¹. Реформатори ставили перед собою два завдання: знищити зловживання «тарифного» покаяння, а також відновити в навершенні і покаянні еклезіальний вимір²².

Невдовзі було досягнуто компромісу, згідно якого публічне покаяння залишалось обмежене до важких публічних гріхів, як наприклад вбивство, святотатство та розпуста, а всі інші гріхи, таємного характеру підпадали під нову форму «тарифного» покаяння. Так як і антична, ця форма публічного покаяння була неповторювана і заборонена для клиру²³. Таким чином починаючи з IX ст. в Церкві офіційно існують два способи чинення покаяння для тих самих гріхів: публічний процес і «тарифна» система приватного покаяння²⁴.

Проте часткове повернення до практики публічного покаяння все-таки не є поворотом до покаяння еклезіального характеру перших століть, бо загальновідомий вид покаяння має більше соціальний, ніж релігійний характер. Покаяння вже не бачиться як процес лікування всією християнською спільнотою хворого члена, але як захист суспільства, завдяки карній санкції від порушення встановленого закону²⁵.

В цей час встановлюється остаточний обряд публічного покаяння, який практикується протягом всього Середньовіччя і доходить аж до сучасності. Такий обряд Таїнства Покаяння можна зустріти в Римо-Германському Понтифікалі X ст. (прибл. 960 р.), який бере за основу і збагачує збірник Сакраментарію Джелазіано (X ст.). Він складався з двох моментів:

1) вхід в покаяння, після читання молитов, зодягнення в волосяницю і накладання епітимії, яка деколи була поєднана з ув'язненням. Це відбувалося в попелясту середу;

2) в Великий Четвер каяники залишали місце чинення епітимії і ввійшовши в Церкву, простягалися на землі, після чого диякон просив єпископа про милосердя і прощення. Єпископ, після докоряння мовив молитву примирення²⁶.

Розглянувши зміни, принесені реформою Карла Великого, потрібно відзначити, що вони насамперед принесли оживлення у покаяння, яке проіснувало до кінця XII ст. Реформа не досягла бажаного успіху, що видно у великому розквіті пенітенціаріїв в цей час (кін. VIII ст. і поч. IX ст.). Також видно, що навіть заклики синодів та кари імператорів не можуть знищити нової

²¹ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 19-20.

²² Основные этапы Франкского государства. Реформы Карла Великого. История. Конспект лекций, вопросы к экзамену. URL: <http://history-konspect.org/?content=5382> (дата звернення: 10.08.2021).

²³ Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia. Vivens Homo. 6, 1995. P. 183.

²⁴ Сидоров А. Карл I: великий реформатор. URL: <https://postnauka.ru/faq/66838> (дата звернення: 08.08.2021).

²⁵ Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. P. 50.

²⁶ Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia. Vivens Homo. 6, 1995. P. 183.

системи, яка вкорінюється все сильніше. Успіху, можливо, було досягнуто лише у регіонах, в яких ще не було «острівних» місіонерів²⁷.

Західна Церква продовжила політику реорганізації покаянної практики. В кін. XII ст. і на поч. XIII ст. така практика передбачала три форми покаяння: приватне, урочисто публічне і не урочисто публічне. Нова форма покаяння ототожнювалася з покаянною прощеною, яку міг накласти парох, здійснюючи просту церемонію: перед дверима церкви, передає тим, що виходили знаки їх стану, подорожню сумку і палицю²⁸. Покаянна проща була встановлена для менш скандальних суспільних гріхів вчинених мирянами і для скандальних гріхів здійснених клириками, які, як відомо, не могли бути підпорядковані публічному покаянню. Після приходу до місця покути, яке було приписане сповідником, вони звільнялися від своїх гріхів. Проте, дуже скоро покаянні прощі стали великим згіршенням для середньовічного християнства²⁹. Цілі групи прочан, які перебували в стані покаяння і переходили від одного відпустового місця до іншого з метою прощення їх гріхів, насправді були звичайними злочинцями. Такого стану речей протягом довгого часу не були спроможні змінити ні церковні, ні цивільні закони³⁰.

Таким чином, проаналізувавши процес розвитку святого Таїнства Покаяння в першому тисячолітті християнства, можна сказати, що в Західній Церкві існували такі три види відпущення гріхів:

- 1) урочисто публічне покаяння, що здійснював єпископом і яке мало всі елементи канонічного покаяння;
- 2) несвяткове публічне покаяння, тобто покаянна проща;
- 3) приватна сповідь, для таємних гріхів будь-якого характеру³¹.

Практика Таїнства Покаяння на Сході в цей час регулювалася Пенітенціаріями, зберігалася також практика античного покаяння для відступників і єретиків, а також приватна сповідь у духовних провідників без надання розрешення³².

Характерні елементи Таїнства Покаяння в першому тисячолітті християнства є такі:

- необхідність покаяння, як засобу очищення гріхів після хрещення;
- сповідь гріхів єпископу ще бачиться як елемент покути, а не есенціальна частина Тайни;
- епітимія є елементом, що дозволяє грішнику повернутися до спільноти і просити про примирення;

²⁷ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 20-21.

²⁸ Франкська монархія Каролінгів. Реформа Карла Мартелла. URL: http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-franska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html (дата звернення: 09.08.2021).

²⁹ Основные этапы Франкского государства. Реформы Карла Великого. История. Конспект лекций, вопросы к экзамену. URL: <http://history-konspect.org/?content=5382> (дата звернення: 10.08.2021).

³⁰ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 28-29.

³¹ Сидоров А. Карл I: великий реформатор. URL: <https://postnauka.ru/faq/66838> (дата звернення: 08.08.2021).

³² Франкська монархія Каролінгів. Реформа Карла Мартелла. URL: http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-franska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html (дата звернення: 09.08.2021).

- спільнотний характер покаянної дисципліни, що існував до VI ст., і здійснюється у присутності вірних через накладення рук і читання покаянних молитов, з появою «тарифного» покаяння зникає і отримує більш особистий характер. Варто зазначити, що в цей час ще не існує сталої форми розрішення;
- тісний зв'язок з Євхаристією, яка є знаком примирення каятника і повернення його до Церковної спільноти;
- служителем Таїнства Покаяння спочатку є єпископ, проте вже з V ст. синоди говорять про священника, який може примиряти грішників з дозволу єпископа, а згодом стає звичайним служителем Таїнства, проте з отриманням влади від єпископа;
- протягом певного часу, починаючи від зародження монаших практик покаяння, зокрема перед виникненням сакраментальної формули розрішення служителем міг бути чи ігумен, чи навіть монах який користувався великим авторитетом духовного наставника³³.

Отже, видно, що покаянні практики на Сході і Заході в перших століттях були однакові, однак згодом починають з'являтися певні відмінності. Першою важливою розбіжністю є навчання Західної Церкви на одноразовості покаяння, чого у Східній Церкві ніколи не було. Другою несхожістю є наголос більше на наверненні, ніж на виконанні приписаної покути, і розуміння покаяння як медичної практики; і ригоризм на Заході, який наголошував на буквальному виконанні приписаних норм.

Вчення Тридентського собору про Таїнство Покаяння

Собор приймає свої постанови головним чином як з'ясування питань, піднятих протестантами. Оприлюднення 95 тез Мартіна Лютера 31 жовтня 1517 р. вважається початком Реформації³⁴. Вже у першій тезі Лютер пише своє бачення про Тайну Покаяння, твердячи, що покаяння – це відносини каятника з Богом на все життя. У своїй тезі він каже, що папа не має владу прощати гріхи, а лише може свідчити, що гріх був прощений Богом. Лютер не виступав проти папської влади. Дебати, на які сподівався Лютер, так і не здійснилися, але тези Лютера швидко поширилися по Німеччині³⁵.

На всі закиди Лютера, Церква відповідає у рішеннях Тридентійського собору, який відбувся у 1545-1563 рр. Лише на чотирнадцятій сесії, Собор звернув увагу на Святі Таїнства Покаяння та Єлеопомазання³⁶. Перший декрет наголошував на спасенній необхідності святого Таїнства Покаяння для всіх, хто після хрещення впадав у важкі гріхи та на необхідності визнання всіх важких гріхів після Хрещення. Об'єктивно краще такі говорити не про «повноту» визнання всіх важких гріхів, а про суб'єктивну «чесність» і «щирість», оскільки декрет виразно (на протестантське заперечення, нібито неможливо цілком

³³ Тайна Покаяння. URL: <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/pdf> (дата звернення: 09.08.2021).

³⁴ Фаусель Г. Мартин Лютер. Жизнь и дело. 1483-1521. Харьков : Майдан, 1995. Т. 1. С. 36.

³⁵ Дорожко К. Мартин Лютер – выдающийся реформатор, политик и просветитель Германии 1-й половины XVI в. Челябинск, 2017. С. 23.

³⁶ Костюк П. Нарис історії Вселенської Церкви. Івано-Франківськ : Гостинець, 2002. С. 317.

розгледіти свої гріхи) уточнював, що це чинне тільки тоді, коли каяник після старанного іспиту совісті усвідомлює свої гріхи. При цьому богословам, принаймні засадничо, був відомий історичний розвиток Таїнства Покаяння³⁷.

Отже, у рішеннях Тридентійського собору насамперед було підкреслено сакраментальний характер розрішення та значення індивідуальної святої Сповіді та надолуження за гріхи³⁸. Відтак детально розглянули окремі частини Таїнства, уділення її тільки священником, який крім свячень, отримав необхідну юрисдикційну владу, а також можливість резервувати відпущення гріхів певного виду за єпископом³⁹.

Таїнство Покаяння у вченні II Ватиканського Собору та Катехизмі Католицької Церкви

II Ватиканський Собор вважається поворотним пунктом другої частини ХХ ст., яка позначена швидким і глибоким переосмисленням Таїнства Покаяння. Вже перед Собором з'являлися думки, які викривали зведення сповіді до «приватного» розуміння, і провіщали час повернення до спільнотного характеру покаяння. Крім того, йшов процес відновлення живого значення терміну «покаяння», що ідентифікується з біблійним терміном «метаноя», який означає навернення і поєднується із словом Бог. Ідея оновлення Церкви, не обмеженої тільки зовнішніми реформами, заторкувала мислення і практики та сприяла розумінню, що перетворення мусить торкатися всієї християнської спільноти, а не окремих її членів⁴⁰.

На Соборі розглядалася сама церковна природа гріха, який є не тільки віддаленням від Бога, але також розривом із спільнотою вірних, тому повернення або збільшення ласки за допомогою Таїнства приносить ласку кожному зокрема, і всьому Містичному Тілу. Собор наголосив на розумінні проголошення спасіння і запрошення до покаяння-навернення як основного завдання Церкви і тим, що передує Літургії, яка є «кульмінацією до якої стремить вся дія Церкви, але в той же час, джерелом від якого походить вся її енергія»⁴¹. Отже, справжнім таїнственным покаянням є служба, яка полягає в повному оновленні окремих християн і всієї християнської спільноти⁴². Про суспільний характер покаяння згадується в контексті Великодньої Сповіді, наголошуючи, що вона «не повинна бути тільки внутрішньою і індивідуальною, але також зовнішньою і суспільною»⁴³. Великопосне покаяння, таким чином виявилось зовнішнім за

³⁷ Шатц К. Загальні собори – віхи історії Церкви / Пер. з нім. О. Конкевич, наук. ред. М. Горяча. Львів : Видавництво УКУ, 2018. С. 192.

³⁸ Костюк П. Нарис історії Вселенської Церкви. Івано-Франківськ : Гостинець, 2002. С. 317.

³⁹ Шатц К. Загальні собори – віхи історії Церкви / Пер. з нім. О. Конкевич, наук. ред. М. Горяча. Львів : Видавництво УКУ, 2018. С. 193.

⁴⁰ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴¹ Конституція про святу літургію «Sacrosanctum Concilium» (4 грудня 1963) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 39.

⁴² Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴³ Конституція про святу літургію «Sacrosanctum Concilium» (4 грудня 1963) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 39.

допомогою конкретних діл і отримує спільнотний та церковний аспект. Тому протягом Великого Посту ціла Церква повинна перебувати в стані покаяння⁴⁴.

Собор окрім пасторальних елементів також розглядає догматичні. Саме у Конституції «Lumen Gentium» (Світло народів), яка містить один із найвизначніших текстів про покаяння, стверджується подвійний ефект Таїнства: прощення Бога і примирення з Церквою. Після розгляду Таїнства Хрещення, Миропомазання і Євхаристії, Конституція говорить: «А ті, що приступають до св. Тайни покути, одержують прощення образи Божої в його милосерді, а zarazом примирюються з Церквою, що її зранили гріхами, і яка співдіє для їх навернення любов'ю, прикладом та молитвами»⁴⁵. Таким чином таїнственне покаяння, яке має подвійну дію надавати прощення від Бога і примирити з Церквою, тим самим виявляє цінність участі спільноти у наверненні грішників⁴⁶. Такий стан речей передовсім залежить від самої природи гріха, яка має подвійний вимір, богословський і церковний: гріх є «кривдою» вчиненою Богові і «раною» заподіяною Церкві. Текст вказує також, що Церква не тільки уділяє обряд, але також використовує інші засоби (молитва, приклад, любов), що спонукають до навернення грішників⁴⁷.

Смертельний гріх завдає удару не тільки сопричастю між вірними та Христом, але і єдності між окремим християнином і Церквою. Тому що, повне входження в Церкву, як навчає II Ватиканський Собор, передбачає перебування в благодаті: «ті, що мають Духа Христа»⁴⁸, тому неможливо розділяти примирення з Богом і примирення з Церквою, яке якраз і є видимою стороною повернення до стану Божественної благодаті. Таким чином Собор розглядає цю дійсність як події одного порядку і не допускає розділення між миром з Богом і миром з Церквою⁴⁹.

Свята Церква як таїнство і реальність Спасіння, насправді, невіддільна від спільноти, яка існує на землі: «Товариство, укладене за ієрархічними органами, і Таїнственне Тіло Христове, тобто громада видима і спільнота невидима не може вважатись як щось подвійне і окреме, але творять одну складну дійсність, що складається з Божого і людського елементу»⁵⁰. Саме завдяки цій внутрішній єдності видимого з духовим, людина, яка втратила стан благодаті, неминуче змінює свої стосунки з Церквою як із видимим зібранням⁵¹. Зрозуміло, що грішники заподіюють шкоду найперше собі, але їхній гріх, зранює також

⁴⁴ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴⁵ Догматична конституція про Церкву «Lumen gentium» (21 листопада 1964) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 64.

⁴⁶ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁴⁷ Salachas D. Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Roma-Bologna, 1999. P. 17-18.

⁴⁸ Недунгатт Дж. Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков / Пер. з англ. О. Гладкий. Львів: Свічадо, 2008. С. 224.

⁴⁹ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁰ Догматична конституція про Церкву «Lumen gentium» (21 листопада 1964) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 86

⁵¹ Rahner K. La penitenza della Chiesa. Roma, 1964. P. 143.

Церкву⁵². Християнин-грішник зриває Церкву як засіб спасіння, він позбавляє себе Духа Христа, без якого він сам перестає бути знаком цієї божественної ласки, яку, як член Церкви має свідчити у світі. Церква ж, враховуючи, що її члени перебувають в гріху, повинна запропонувати вихід з такої ситуації, що вона і робить через Тайну Покаяння. Отже, Церква, безумовно, усвідомлює важливість свого зв'язку з грішниками і необхідність їхнього повернення до повної єдності, яка досягається через прощення їхніх гріхів⁵³.

Документ II Ватиканського Собору «Presbyterorum Ordinis» («Чин пресвітерів») згадує про покаяння, говорячи про священників як служителів Тайнств: «З хрещенням священники вводять людину в народ Божий, з тайною покаяння повторно примиряють грішників з Богом і з Церквою»⁵⁴. Тут відчувається відлуння Конституції «Світло народів», яка вводить формулювання подвійного примирення, з Богом і Церквою. Цей текст ще раз підтверджує фундаментальну богословську істину: у Церкві гріх та покаяння не є фактами особистого життя, але стосується всієї Церкви, яка закликає до покаяння і повернення до повної церковної єдності і з допомогою молитви приймає участь в діях каяників⁵⁵.

Церковний аспект покаяння визначається також сакраментальним характером примирення з Богом. Відпущення гріхів Церквою через своїх служителів завжди було урочистим актом, який повертав до повноти церковного життя та був необхідний для примирення з Богом. Відпущення гріхів відбувається через священнослужителя, який представляє відкуплюючу тайну Христа. У світлі цього слід розглядати природу священнодіяння, за допомогою якого Церква примиряє з Богом, тобто природу Тайнства Покаяння. Тому лише той, хто прийняв Тайнство Священства і був посланий єпископом, може відпускати гріхи. Про пасторальний уряд єпископів говорить Декрет «Christus Dominus», який підкреслює користь сповіді загалом та заохочує парохів користати з неї. Вони мають пам'ятати, що Тайнство Покаяння має велику користь у прогресі християнського життя; вони також повинні завжди бути готові вислухати сповідь вірних⁵⁶.

II Ватиканський Собор накреслив орієнтири в багатьох ділянках Церковного життя, які у післясоборовий період богослови були покликані розпрацювати і втілити в життя. Приготування нового обряду Покаяння у Латинській Церкві в кінці 60-х рр. XX ст, викликало багато непорозумінь, особливо це стосувалося загальних розрішень. В зв'язку з цим у 1972 р. Конгрегація Доктрини Віри видала «Пасторальні норми уділення загального

⁵² Догматична конституція про Церкву «Lumen gentium» (21 листопада 1964) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 94.

⁵³ Балого П. Еволюція та розвиток Тайнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁴ Декрет про служіння і життя пресвітерів «Presbyterorum ordinis» (7 грудня 1965) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 308.

⁵⁵ Балого П. Еволюція та розвиток Тайнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁶ Декрет про пастирське служіння єпископів у Церкві «Christus Dominus» (28 жовтня 1965) / Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 160-161.

сакраментального розрішення». Документ говорить, що при уділенні покаяння «слід неухильно дотримуватися навчання Тридентійського собору і застосовувати його на практиці». Згідно цього навчання, «божественний припис» і «найбільше благо душі» вимагають, щоб «індивідуальна і повна сповідь разом з розрішенням» залишалася «єдиним ординарним способом примирення віруючих з Богом і з Церквою, якщо тільки фізична або моральна неможливість не звільняє їх від такої сповіді»⁵⁷. Це означає, що при здійсненні Таїнства Покаяння, примирення окремих каяників є єдиним звичайним способом уділення Тайни, який не може і не повинен вийти з ужитку чи бути знехтуваним⁵⁸.

Отже, підбиваючи підсумки постанов Собору і післясоборового періоду можна виокремити декілька найважливіших елементів. Ключовим моментом II Ватиканського Собору було наголошення на суспільній дійсності Таїнства Покаяння. Вже починаючи від занепаду античного покаяння, це розуміння постійно зникало, тому знаковим моментом є нове відкриття цієї важливої характеристики. Правда про те, що вірні гріхом зранюють не тільки себе, ображають Бога, але і зранюють Церкву є фундаментальною у розумінні місця кожного у Тілі Христовому, головою якого є Христос. Тому гріх не є приватною справою, він вносить дисгармонію у всю Церковну спільноту. Це потягає за собою і обов'язок спільноти дбати про навернення грішників, молитися і своїм прикладом спонукати їхньому наверненню. Другим важливим моментом, на якому наголошує Собор є ствердження, що саме священнослужителі (єпископи і священники) мають владу дану Христом відпускати гріхи, яка може відбутися виключно у Таїнстві Покаяння. Також вказує на обов'язок щорічної сповіді у великопосний час і заохочує вірних до прийняття Таїнств для духовного зросту, а священників бути готовими приймати каяників. Норма Конгрегації Доктрини Віри ще раз підтверджує, що індивідуальна сповідь гріхів поєднана з розрішенням є звичайним способом отримання відпущення гріхів. Реформація заторкнула внутрішню структуру Таїнства, натомість зовнішня форма залишилась вірною Тридентійській традиції.

Катехизм Католицької Церкви (далі ККЦ) розміщує Таїнство Покаяння разом із Таїнством Єлеопомазання у групі під назвою «Святі Таїнства оздоровлення». Таке розміщення Катехизм обґрунтовує наступним чином: «Господь Ісус Христос, лікар наших душ і наших тіл, Той, що відпустив гріхи розслабленому і повернув йому здоров'я тіла, бажав, щоб Його Церква силою Святого Духа продовжувала Його діло оздоровлення і спасіння також стосовно своїх власних членів. Це мета двох Тайн оздоровлення: Тайна Покаяння і Помазання хворих»⁵⁹. В сьогоднішній час між богословами відбувається дискусія щодо такого поділу, адже до певної міри інші Таїнства теж можна

⁵⁷ Балого П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балого О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁵⁸ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 38.

⁵⁹ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 344.

назвати Таїнствами оздоровлення, особливо це стосується Пресвятої Євхаристії⁶⁰.

Перш ніж розпочати аналізувати вчення, викладеного в ККЦ, слід зрозуміти актуальну ситуацію відносно Святого Таїнства Покаяння. Протягом багатьох років в богословській думці і пасторальній практиці відбувається процес перемін. Вони проходять або явно, або приховано. Це найбільш помітно в Західній Європі та Північній Америці. В загальному говорять про кризу Таїнства Покаяння. Щоправда в УГКЦ ситуація дещо краща, але також змінюється, а частота користування з нього зменшується; мова йде про кризу. Саме тому розгляд цього питання у ККЦ є одним із найважливіших у даній праці.

Святіший Отець Іван Павло II в 1984 р. видав Апостольський лист «*Reconciliatio et poenitentia*». Даний документ обмежився тільки деякими проблемами, і таким чином не використав нагоди показати суть і багатство Таїнства Покаяння в Церкві. ККЦ тільки один раз посилається на нього. Відповідальний за остаточну редакцію ККЦ кардинал Йозеф Рацінгер (папа Римський Венедикт XVI) стверджує, що ця праця не збиралася відображати погляди лише одної групи, але віру всієї Церкви, яка не була ніким вигадана. Катехизм показує єдність в основних та принципових посланнях, бо це робить можливим життєвий плюралізм. Аналіз суті ККЦ щодо Таїнства Покаяння дозволяє стверджувати, що його автори намагаються подолати ізоляцію між самою сповіддю і постійною покаянною поставою християнина, мається на увазі цілісний процес покаяння, що існував в давнину. Таку ізоляцію вважають головним джерелом сучасної кризи Таїнства Покаяння⁶¹.

Для повернення покаянної практики в правильне русло ККЦ розглядає два питання: «Як визначають це Таїнство?» та «Навіщо Покаяння після Хрещення?».

Відповідь на перше питання стверджує богословську суть даного Таїнства. ККЦ перелічує наступні визначення: «Тайна навернення», бо в ньому сповняється Христовий заклик до навернення (Мр. 1, 15) і довершується поворот людини до Отця, від якого гріх її відділяє. «Тайна покаяння», бо воно освячує особистий і церковний шлях до навернення, жалю і спокутування з боку грішного християнина. «Тайна сповіді», бо визнання гріхів перед священником є істотним елементом цієї Тайни. «Тайна Прощення», бо через сакраментальне відпущення гріхів, дане священником, Бог надає тому хто кається «прощення і мир»⁶². «Тайна Примирення», бо воно дає грішникові любов Бога, яка примирює. Той, хто живе милосердною Любов'ю Бога, готовий відповісти на заклик Господа «Піди і примирись перше з твоїм братом» (Мт. 5, 24). Наведені визначення вказують, що Таїнство Покаяння не може бути одноразовим вчинком, вирваним з постійного процесу навернення, а є інтегральною частиною, постійної покаянної позиції християнина⁶³.

⁶⁰ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁶¹ Свята Тайна Покаяння. URL: <http://sophiaugcc.org.ua/svyata-tajna-pokayannya/> (дата звернення: 09.08.2021).

⁶² Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 344-345.

⁶³ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покаяння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

На друге питання ККЦ відповідає словами Святого Письма: «Ви обмились, ви освятились, ви оправдалились іменем Господа Ісуса Христа та Духом нашого Бога» (1 Кор. 6, 11). Треба усвідомити собі велич Божого дару, який даний людям у Таїнствах християнського втаємничення, щоб зрозуміти, наскільки гріх є чужим для того, хто «в Христа одягнувся» (Гал. 3, 27). Св. апостол Іван говорить також наступне: «Коли ми кажемо, що гріха не маємо, то ми самих себе обманюємо, і правди в нас немає» (Ів. 1, 8). Сам Господь навчив нас молитися: «І прости нам гріхи наші» (Лк. 11, 4), пов'язуючи взаємне прощення наших образ із прощенням гріхів, яке дасть нам Бог»⁶⁴. Навернення до Христа, нове народження через Хрещення, дар Святого Духа, Тіло і Кров Христа, прийняті як пожива, зробили нас «святими й Бездоганними перед Ним» (Еф. 5, 27). Але нове життя, отримане в християнському втаємниченні, не усунуло немочі і слабкості людської природи, схильні до гріха, яку Традиція називає похиттю і яка залишається в охрещених, щоб утвердили себе в боротьбі за християнське життя за допомогою Христової благодаті. Цією боротьбою є подвиг навернення задля святості і вічного життя, до якого Господь не перестає всіх закликати.

Також ККЦ пригадує про заклик Христа до постійного і внутрішнього навернення, тобто до щоденної поправки життя, що належить до суті євангельського заповіді⁶⁵. Це заповідь Христа, про що виразно каже текст: «Сповнився час, і Царство Боже близько; покайтесь і вірте в Євангелію» (Мр. 1, 15). Христовий заклик до постійного навернення зобов'язує всіх, цілу Церкву. Це заклик передовсім до внутрішньої переміни серця. Без тієї переміни зовнішні покайні дії будуть безплідні та неправдиві. З другого боку щойно внутрішнє покайняння схиляє до різноманітного зовнішнього вияву покайних дій⁶⁶.

Проте не варто забувати, що навернення є в першу чергу ділом Бога. Це Він скріплює і робить здатними вірних до постійного починання від початку⁶⁷. Після воскресіння Христа Святий Дух спричиняє навернення-покайняння. Святий Дух є також тим, хто постійно «переконає світ у грісі» (Ів. 16: 8-9). Важкий процес визволення людини з неволі гріха довершується завжди під дією Святого Духа. Це Його присутність очищає і перемінює людське нутро⁶⁸.

Важливими є обрядові форми Таїнства Покайняння, які ККЦ подає у чотирьох останніх пунктах. Індивідуальна сповідь і розрішення є єдиним звичайним способом примирення вірних з Богом і Церквою, якщо в перешкоді цьому стоїть фізична, або моральна неможливість. Цей принцип збережений також у спільнотній формі покайняння. Мається на увазі сповідь багатьох пенітентів з індивідуальним розрішенням. Сповідь багатьох каянників із

⁶⁴ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква: Місіонер, 2002. С. 345.

⁶⁵ Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. P. 83.

⁶⁶ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покайняння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

⁶⁷ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 346-347.

⁶⁸ Балоба П. Еволюція та розвиток Таїнства Покайняння / Блог о. Петра Балоба О.Р. URL: https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893 (дата звернення: 10.08.2021).

загальним визнанням гріхів і загальним розрешенням можлива тільки у випадках поважної необхідності, означеної компетентною владою⁶⁹.

Святі Таїнства є одними з найголовніших засобів виконання Церквою своєї спасительної місії, яка доручена їй самим Ісусом Христом. Таїнство Покаяння займає значне місце в житті кожного християнина, тому що, вона є засобом, через який християнин може відновити порушену через гріх єдність з Богом і таким чином досягнути спасіння. В історичному контексті Сповідь проходить довгий шлях реформування від зовнішнього вияву гріхів в якій акцент ставився на юридичному підході до приватного визнання гріхів перед єпископом чи священником, де основним акцентом виступає терапевтичний підхід, а юридичний його доповнює. Цей аналіз багатой історії покаяння дає можливість побачити, що від найдавніших часів Таїнство покаяння відіграло у Церкві провідну роль. Без процесу покаяння неможливо написати історію Церкви.

REFERENCES

1. Baloha P. *Evolutsiia ta rozvytok Tainstva Pokaiannia* / Bloh o. Petra Baloha O.P. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // https://risu.ua/ru/evolyuciya-ta-rozvitok-tajinstva-pokayannya_n107893/ (data zvernennia: 10.08.2021).
2. Dekret pro pastyrskoe sluzhinnia yepyskopiv u Tserkvi «Christus Dominus» (28 zhovtnia 1965) / *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii*. Lviv : Svichado, 2014. S. 145-168.
3. Dekret pro pastyrskoe sluzhinnia yepyskopiv u Tserkvi «Christus Dominus» (28 zhovtnia 1965) / *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii*. Lviv : Svichado, 2014. S. 145-168.
4. *Dohmatychna konstytutsiia pro Tserkvu «Lumen gentium» (21 lystopada 1964)* / *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii*. Lviv : Svichado, 2014. S. 55-116.
5. *Istorychna dovidka pro Tainu Spovidi*. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <https://storinka.at/blogy/viden-duhovnyj/istorychna-dovidka-pro-tajnu-spovidi/> (data zvernennia: 23.09.2021).
6. *Katekhyzm Katolytskoi Tserkvy*. Synod UHKЦ. Zhovkva: Misioner, 2002. 772 s.
7. *Konstytutsiia pro sviatu liturhiiu «Sacrosanctum Concilium» (4 hrudnia 1963)* / *Dokumenty Druhoho Vatykanskoho Soboru (1962-1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii*. Lviv: Svichado, 2014. S. 13-45.
8. Kostiuk P. *Narys istorii Vselenskoï Tserkvy*. Ivano-Frankivsk: Hostynets, 2002. 526 s.
9. *Mystetstvo spovidi. Poradnyk* / Zbirka publikatsii za red. Yu. Avgustyna. Lviv: Skrynia, 2014. 654 s.
10. Nedunhatt Dzh. *Putivnyk po Skhidnomu Kodeksu: Komentar do Kodeksu Kanoniv Skhidnykh Tserkov* / Per. z anhl. O. Hladkyi. Lviv: Svichado, 2008. 792 s.

⁶⁹ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ. Жовква : Місіонер, 2002. С. 359.

11. Taina Pokaiannia. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <https://svtr.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/pdf/> (data zvernennia: 09.08.2021).
12. Shatts K. Zahalni sobory – vikhy istorii Tserkvy / Per. z nim. O. Konkevych, nauk. red. M. Horiacha. Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2018. 360 s.
13. Dorozhko K. Martyn Liuter – vydaiushchysia reformator, polytyk y prosvetytel Hermanyy 1-y polovyny XVI v. Cheliabynsk, 2017. 77 s.
14. Osnovnye etapy Franskoho hosudarstva. Reformy Karla Velykoho. Ystoryia. Konspekt lektsyi, voprosy k ekzameni. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <http://history-konspekt.org/?content=5382> / (data zvernennia: 10.08.2021).
15. Sydorov A. Karl I: velykyi reformator. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // <https://postnauka.ru/faq/66838> / (data zvernennia: 08.08.2021).
16. Fausel H. Martyn Liuter. Zhyzn y delo. 1483-1521. Kharkov: Maidan, 1995. T. 1. 240 s.
17. Franska monarkhiia Karoliniv. Reforma Karla Martella. [Elektronnyi resurs]. Dostup do tekstu: // http://studies.in.ua/vhist_shpor/249-franska-monarhya-karolngv-reforma-karla-martella.html / (data zvernennia: 09.08.2021).
18. Dianich S. La Chiesa nella storia fra santità e peccato. Dottrina della giustificazione ed ecclesiologia. Vivens Homo 6, 1995. 275 p.
19. Mazza E. La celebrazione della penitenza nella liturgia bizantina e in Occidente: due concezioni a confronto. Ephemerides Liturgicae, 2001. 440 p.
20. Rahner K. La penitenza della Chiesa. Roma, 1964. 868 p.
21. Rouillard P. Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni. Brescia, 1999. 224 p.
22. Salachas D. Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Roma-Bologna, 1999. 545 p.

*Стаття надійшла до редакції 22.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 355.01:27-23

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.9>

«ЗВІДКИ МІЖ ВАМИ ВІЙНИ...?»: КОНТЕКСТУАЛЬНЕ ПРОЧИТАННЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ: ЯК. 4:1-3

ЯЦИШИН Андрій

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

Науково-дослідний інститут родини і капеланства

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: yatsyshyn.a@ifai.z.edu.ua

ORCID 0000-0002-1806-3603

Бібліографічний опис статті: Яцишин А. (2023). «Звідки між вами війни...?»: контекстуальне прочитання та актуалізація: Як. 4:1-3. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 106–114. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.9>

Анотація. Богонатхненний текст Святого Письма є автентичним джерелом для християнина у пізнанні власної ідентичності та пошуку відповідей, рекомендацій та вирішень непростих життєвих проблем та ситуацій. Не винятком є і ситуація війни, в якій опинилася Україна внаслідок військового вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Священний текст, який історично стосувався життя перших християнських спільнот, не перестає бути парадигмою для християн XXI ст. Текст Як. 4:1-3 чітко говорить про причини, якими мотивувався військовий агресор 24 лютого 2022 року: це заздрість, бажання володіти чужим, вбивство і т.д. Проте, текст не зупиняється лише на цьому, оскільки актуалізація Як. 4:1-3 в межах всієї текстуальної секції Як. 3:1 – 4:12, проливає світло як на передумови військової агресії, так і подає чіткі рекомендації для ворога, щоб припинити цей диявольський шал та вбивство українців.

Ключові слова: війна, причини війни, двоєдушність, фальшива мудрість.

«WHERE IS THE WAR BETWEEN YOU...?»: CONTEXTUAL READING AND UPDATE JAMES 4:1-3

Abstract. The divinely inspired text of the Holy Scriptures is an authentic source for a Christian in learning about his own identity and finding answers, recommendations and solutions to difficult life problems and situations. The situation of war in which Ukraine found itself as a result of the military invasion of Russia on February 24, 2022 is no exception. The sacred text, which historically related to the life of the first Christian communities, does not cease to be a paradigm for Christians of the XXI century. Text of Jas. 4:1-3 clearly speaks about the reasons that motivated the military aggressor on February 24, 2022: it is envy, the desire to possess, murder,

etc. However, the text does not stop there, since the actualization of Jas. 4:1-3 within the entire text section of Jas. 3:1 – 4:12, sheds light both on the prerequisites of military aggression and provides clear recommendations for the enemy to stop this devilish shawl and the killing of Ukrainians.

Key words: *war, causes of war, two-souled, false wisdom*

Постановка проблеми. «Звідки між вами війни, звідки суперечки?»¹ (Як 4:1). Стаття ставить собі за мету здійснити аналіз перикопи Як. 4:1-3 про причини військової агресії чи війни в межах її літературного контексту, а саме Як. 3:1 – 4:12. В статті показано роль і місце тексту Як. 4:1-3 в аргументативній стратегії даної текстуальної секції та водночас зв'язку Як. 4:1-3 із контекстуальною лінією аргументації. Актуалізація тексту Як. 4:1-3 ставить собі практичну мету, яка полягає в актуалізації священного тексту в контексті військової агресії росії проти України. Проблематика захисту Батьківщини у світлі російської агресії проти України вже була опрацьована та сформульована П'ястою Р. з точки зору морального богослов'я та вчення Католицької Церкви². Попри рясні екзегетичні дослідження та коментарі на Як. 4:1-3, бракує контекстуального прочитання даного уривку в межах Як. 3:1 – 4:12 із його актуалізацією до російської агресії проти України.

Виклад основного матеріалу

1. Літературний контекст Як. 4:1-3

Текстуальний блок Як. 3:1 – 4:12 є однією із ланок основної частини соборного послання Якова (Як. 2:1 – 5:6), в межах якого вміщена перикопа Як. 4:1-3. З тематичної точки зору Як. 3:1 – 4:12 стосується традиційних мотивів біблійної літератури мудрості. Макро-секція скомпонована у триптих, який – з одного боку – представляє риси автентичної мудрості з її якісними характеристиками, та – з іншого боку – поглиблює окремі мудрісні акценти прологу послання (Як. 1:2-27) у стилі мотиву «двох доріг»³:

А. Контроль язика / неконтрольований язик (Як. 3:1-12)	Як. 1:19-20.26
В. Фальшива і правдива мудрість (Як. 3:13-18) + війна як наслідок фальшивої мудрості (Як. 4:1-3)	Як. 1:5-8.13-18
А1. Дружба з Богом / дружба зі світом (Як. 4:4-12)	Як. 1:4.22-25

З огляну на це варто коротко проаналізувати деякі сутнісні аспекти кожної із перикоп текстуальної секції, оскільки мотиви Як. 4:1-3 не є ізольовані від решти тексту, а безпосередньо пов'язані із контекстуальною лінією аргументації.

¹ Цитування тексту Святого Письма в статті згідно із Святе Письмо Старого і Нового Завіту: в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Київ: Місіонер, 2008. Ч. 1: Старий Завіт. 1126 с.; Ч. 2: Новий Завіт. 350 с.

² П'яста, Р., Лукашевський, В. (2022). Захист Батьківщини у вченні Католицької Церкви. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (17), 38–52.

³ Lockett D. R. Structure or Communicative Strategy? The 'Two Ways' Motif in James' Theological Instruction. *Neotestamentica*. 2008. 42,2. С. 269-287.

1.1. Контроль язика в Як. 3:1-12

Перикопа Як. 3:1-12 апелює до контролю власного язика та мовлення, що є показником мудрості та досконалості. Заклик ἀδελφοί μου⁴ («мої брати») у формі *captatio benevolentiae* позначає початок нової текстуальної єдності, яка зосереджує увагу читачів на проблемі контролю язика як індикатора християнської ідентичності та мудрості. Уривку притаманне часте вживання груп слів семантичного поля мовлення: «язик» (Як. 3:5.6.8), «уста» (Як. 3:3.10) і «слово» (Як. 3:2), поряд із поєднанням різноманітних порівнянь та метафор як на основі біблійних мотивів (пор. Сир. 28:13-26), так і на основі класичних прикладів із повсякденного життя греко-римської культури.

Текст Як. 3:1 застерігає вчителів від невідповідного вжитку мовлення, оскільки на них покладена відповідальність за їхні слова, а в Як. 3:2 даний принцип застосований не лише до вчителів, але й до всіх християн. Аргументація щодо контролю власного язика розміщена в межах принципу досконалості (Як. 3:2) та сутності правдивої релігійності (пор. Як. 1:26) в контексті життя християнської спільноти. Після даного вступу тематика уривку обмежено розвивається в межах трьох послідовних мікро-секцій: Як. 3:3-5а.5б-8.9-12. Метафори гнuzдечка та стерна в Як. 3:3-5а ілюструють вплив язика на особу людини. Незважаючи на невеликі розміри вуздечка чи керма, вони спроможні скеровувати рух коня чи корабля у певному напрямку. Як. 3:5а аплікує дані метафори до язика як одного із найменших органів тіла та одночасно його пихатості та властивості хвалитися вельми. Порівняння базується на прогресивній побудові контрастів між невеликим розміром першопричини (гнuzдечко \ кермо \ язик) та величиною наслідків: «*керуємо всім їхнім тілом*» (Як. 3:3); «*кермуються ж маленьким стерном за волею стерника*» (Як. 3:4); «*язик: член маленький, а хвалиться великим*» (Як. 3:5а)⁵.

Як. 3:5б-8 виокремлює деякі негативні та деструктивні аспекти неконтрольованого язика за допомогою метафори вогню, який запалює увесь ліс (див. Як. 3:5). Як наслідок, дана метафора вогню актуалізована автором в контексті представлення язика як джерела гріхів: «*І язик - вогонь, світ неправди! Язик, вміщений серед наших членів, бруднить усе тіло й запалює круг нашого існування, запалений і сам вогнем пекельним*» (Як. 3:6). Як. 3:7-8 за допомогою потрійного посилення на дієслово διατάζω («підкорювати, вгамовувати») натякає на текст Бут. 1:26-28, де йде мова про дану Богом людині владу управляти створеним світом, проте, ситуація із підкоренням язика є цілком протилежною та в певний спосіб парадоксальною, оскільки «*язика ж ніхто з людей не може вгамувати*» (пор. Як. 3:8а)⁶.

Як. 3:9-12 завершує аргументацію перикопи, демонструючи абсурдність неконтрольованого язика з точки зору принципу «подвійності» на прикладі

⁴ Цитування оригінального грецького тексту згідно із Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M. *Novum Testamentum Graece*. 28th rev. ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 1728 p.

⁵ Mussner F., *La lettera di Giacomo*. Paideia, Brescia 1970. С. 231-236. (Commentario teologico del Nuovo Testamento 13,1)

⁶ Watson D. F. *The Rhetoric of James 3:1-12 and a Classical Pattern of Argumentation*. *Novum Testamentum*. 1993. № 35,1. С. 48-64.

одночасного благословення Бога та прокльонів ближніх (Як 3:9-10), що часто лунає з одних і тих самих уст. В Як. 3:11-12 автор посилається на два приклади із природи, з допомогою яких формує доказову базу для обґрунтування Як. 3:9-10. Таким чином, текст в ефективний спосіб закликає до послідовного вжиття свого мовлення \ язика та мудрості у мовленні як одному із показників християнської досконалості.

1.2. Фальшива (земна, тваринна, диявольська) та правдива (небесна) мудрість в Як. 3:13 – 4:3

Як. 3:13 – 4:3 є аплікацією до попередньої теми, розвиваючи її в контексті порівняння (*synkrisis*) між фальшивою мудрістю (земною, тваринною і диявольською; пор. Як. 3:15) та автентичною мудрістю (небесною; пор. Як. 3:17), представляючи рівно ж і наслідки від втілення кожної із них в життя. Застереження щодо ризиків та наслідків неконтрольованого язика плавно переходить в заклик до прагнення правдивої мудрості в Як. 3:13 – 4:3. Дійсно, брехня (див. «світ неправди» в Як. 3:6) , зверхність (див. Як. 3:5) та прокляття ближніх (див. Як 3:10) веде до заздрості та свар між християнами (пор. Як 3:14-16)⁷.

Варто вказати на семантичні відповідності між виразами ἀκατάστατον κακόν («зло, що спокою не знає») в Як. 3:8 та ἀκαταστασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα («там безлад і все, що тільки є лихого») в Як. 3:16 як реалізації закоріненого в язиці зла. Окрім того, простежується контекстуальний зв'язок між виразами: «...з пристрастей ваших, які воюють у ваших членах...» (Як 4:1) та «...язик ... бруднить усе тіло ...» (Як 3:6); язик, який «запалений і сам вогнем пекельним (ὄλο τῆς γέεννης)» (Як. 3:6) та диявольська (δαμονιώδης) фальшива, неправдива мудрість (Як. 3:16), що втілюється у суперечки (Як. 3:14) та війни (Як. 4:1-3).

Щодо внутрішньої структурної композиції, то текст Як. 3:13 – 4:3 будує свою аргументацію у вигляді паралельних формулювань у формі порівняння (*synkrisis*) між двома видами мудрості та їхніми характеристиками, орієнтуючись на традиційні біблійні каталоги вад та чеснот (пор. 1 Кор 6:9-10; Гал 5:19-21). З формальної точки зору текст Як. 3:13 – 4:3 побудований у вигляді х'язми, сегменти якої (А, В, А', В') служать ілюстрацією провідного мотиву перикопи⁸:

А. Як. 3:13	гарна поведінка в лагідності
В. Як. 3:14-16	земна, тваринна, диявольська мудрість: «Це не та мудрість, що сходиться згори (οὐκ ἔστιν ... ἡ σοφία ἄνωθεν)...»
А'. Як. 3:17-18	небесна мудрість та її наслідки: «А мудрість, що походить згори (ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία)»

⁷ Johnson L. T. James 3:13-4:10 and the topos "peri phthonu". *Novum Testamentum*. 1983. 25,4. С. 327-347.

⁸ Taylor M. E., Guthrie G. H. The Structure of James. *Catholic Biblical Quarterly*. 2006. № 68. С. 681-705.

В'. Як. 4:1-3	війна як наслідок фальшивої мудрості та пристрастей: «Звідки між вами війни?... Хіба не звідси (οὐκ ἐντεῦθεν) - з пристрастей ваших»
---------------	---

Уривок відкривається риторичним запитанням у формі *captatio benevolentiae*: «Хто мудрий і досвідчений між вами?» (Як. 3:13а), якому слідує безпосередня відповідь, де йдеться про зв'язок між поведінкою та ділами з лагідністю (Як 3:13б). Двочлен «мудрий і досвідчений» в Як. 3:13 вводить в дію парадигму чи проект життя згідно із мудрістю, який буде конкретизований у Як. 3:17-18.

Текст Як. 3:14, натомість, ілюструє протилежний до мудрості спосіб життя та є вводять в дію *synkrisis*, який буде викладений автором у Як. 3:15-18. Перша його частина у Як. 3:15-16 подає панель характеристик фальшивої мудрості, виражених притаманними їй трьома негативними кваліфікаціями, представлених відповідно до зростання: «земна, тваринна, диявольська». Її остання характеристика є кліматичним пунктом *crescendo* аргументації та синонімічно підтверджує джерело походження фальшивої мудрості, стверджене в Як. 3:15 – «...не та мудрість, що сходить згори», оскільки дар Божої Мудрості походить «згори» (пор. Як. 1:17)⁹.

Як. 3:17-18 є другою панеллю *synkrisis* у формі енкоміуму правдивої чи автентичної Божої мудрості, каталогізуючи її вісім якісних характеристик у три групи, які є прямою протилежністю до якостей фальшивої мудрості:

Як. 3:15 «земна»	Як. 3:17 «чиста, потім мирна, поблажлива, примирлива»
Як. 3:15 «тваринна»	Як. 3:17 «милосердя та добрих плодів повна»
Як. 3:15 «диявольська»	Як. 3:17 «безстороння, нелицемірна»

Як. 3:18 завершує порівняння, акцентуючи увагу на кінцевій меті, до якої спрямоване життя згідно із принципами та втіленням якостей автентичної Божої мудрості. Вираз «плід правденості» (καρπὸς δὲ δικαιοσύνης) посиляється не лише на праведний спосіб життя, але в кінцевому своєму значенні стосується автентичного порядку спасіння та відносин з Богом, що підтверджене виразом «сіється в мирі» (ἐν εἰρήνῃ σπείρεται). Термін «мир» (εἰρήνη), у свою чергу, вказує на сповнення та реалізацію Божого дару спасіння в житті людини, що прямо пов'язане із втіленням дару автентичної Божої мудрості в життя – «сіється в мирі тим, хто мир чинить».

Текст Як. 4:1-3 завершує аргументацію перикопи, зосереджуючи увагу на руйнівних наслідках життя згідно із принципами фальшивої мудрості (земної, тваринної, диявольської), уточнюючи, що внутрішній конфлікт пристрастей є

⁹ Nicolaci M. A. Significato e scopo del ricorso al linguaggio dualistico in Gc 3,13-4,10. *Rivista biblica*. 2012. № 60,1. С. 91-115.

причиною війн та суперечок. Автор шукає остаточні та глибинні причини війн та суперечок, які відбуваються перш за все в християнських спільнотах: ті, хто вдається до війн та суперечок, живуть за принципами фальшивої мудрості (пор. Як. 3:15) є друзями світу і позиціонують себе як вороги Бога (пор. Як. 4:4)¹⁰.

Щодо структури Як. 4:1-3, то вона є наступною:

- Як. 4:1а містить риторичне запитання: «Звідки між вами війни...?»
- Як. 4:1б подає безпосередню відповідь на нього: «Хіба не звідси - з пристрастей ваших...?»
- Як. 4:2-3 є свого роду експлікацією відповіді у формі концентричної х'язми із центром в частинах б і б', які стосуються війни та фізичного конфлікту:
 - а)² Ви пристрасно жадаєте, а не маєте.
 - б) Ви убиваєте, завидуєте, а не можете досягнути.
 - б') Ви б'єтесь і воюєте. Ви не маєте, бо не просите.
 - а')³.

Текст Як. 4:1 натякає на дуже конкретну боротьбу та суперечки в спільноті (пор. 2 Тим. 2:23) адресатів послання, яка не є лише метафорою, але може вказувати і на цілком реальні військові конфлікти. Як видно із Як. 4:1, саме егоїстичні пристрасті, які буквально «воюють у ваших членах» (στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν) борються проти добрих намірів, розуму, любові, совісті тощо. Текст Як. 4:1 натякає на класичні принципи біблійної антропології, за якою в людській особі ведеться постійна боротьба між двома схильностями: доброю (Yetzer Ha-Tov) та злою (Yetzer Ha-Ra). Саме війна є наслідком життя згідно із принципами фальшивої (земної, тваринної і диявольської) мудрості та схильності чинити зло. Текст Як. 4:2-3 безпосередньо ілюструє війни та суперечки, про які йшла мова в Як. 4:1. Йде мова про видиме втілення пристрастей, яке веде до заздрості, вбивства, воєн та інструменталізації молитви («Ви просите, та не одержуєте, бо зле просите, щоби розтратити на ваші втіхи»).

1.3. Дружба з Богом в Як. 4:4-12

Якщо попередня перикопа веде читача до розпізнавання парадигм автентичної і фальшивої мудрості, то Як. 4:4-12 буде своєю аргументацією на основі мотиву *de amicitia*. Протиставлення між дружбою зі світом та дружбою з Богом відображає попереднє протиставлення між автентичною та фальшивою мудростями (див. Як. 3:13 – 4:3). Перикопа Як. 4:4-12 надає педагогічного забарвлення секції на основі заклику до дружби зі Богом, яка є видимим втіленням небесної мудрості, поряд із практичними рекомендаціями для її реалізації.

Як. 4:4-6 є першим мікро-сегментом, який в Як. 4:4 починається риторичним запитанням в стилі діатриби та стверджує протиріччя між дружбою із Богом та дружбою зі світом та його псевдо-цінностями. Як. 4:5-6 автор здійснює

¹⁰ Van de Sandt H. James 4,1-4 in the Light of the Jewish Two Ways Tradition 3,1-6. *Biblica*. 2007. № 88,1. С. 38-63.

експліцитне цитування Прип. 3:34, авторитетність якого стає основною доказовою базою аргументації¹¹.

Як 4:7-12 є другим мікро-сегментом уривку та проектує ефективний спосіб побудови дружби з Богом, яка в Як 4:11-12 відображається також у відновленні братніх стосунків. Як 4:7-12 складається із десяти імперативів, які проєктують шлях покаяння, який власне і є необхідним для радикального та остаточного вибору Бога та логіки Його Царства. Дана серія рекомендацій-імперативів, по суті, є коментарем зацитованого в Як. 4:6 тексту Прип. 3:34. Завершальний текст Як 4:11-12 є фінальним заклик до відновлення братніх відносин, що є іншим аспектом тієї самої реальності дружби із Богом, та поряд із Як. 3:1-2 обрамлює текстуальну секцію Як. 3:1 – 4:12 мотивом мудрості у мовленні, надаючи йому сотеріологічного аспекту.

2. Як. 4:1-3 між досконалістю та двоєдушністю

Причини війни згідно із Як. 4:1-3 вписані в цілісну стратегію соборного послання Якова, а точніше – в провідний мотив твору, виражений протиставленням між досконалістю та двоєдушністю, виражену тут мотивом внутрішньої боротьби в людині двох схильностей: однієї до добра, іншої – до зла. Це узгоджене із *propositio* послання Якова, вираженого у Як. 1:2-4, тому текст прогресивно демонструє парадигму двоєдушності як цілковиту протилежність до досконалості та брак мудрості (Як 1:18), відображений в непослідовній поведінці, яка суперечить вірі.

Впродовж всього послання автор наводитиме приклади цього протиставлення шляхом наведення протилежностей. Перш за все, двоєдушність є джерелом сумніву між вибором Бога чи світу та не дозволяє прийняти дар небесної мудрості (Як 1:6-7). Роздвоєність людського ества виражається у способі мовлення на розположенні до слухання Божого Слова – готовність до слухання / повільність до говоріння: (Як 1:19), виконання слова / слухання слова (Як 1:22-24).

Можна навести інші протилежності, які є вираженням етично-морального дуалізму: марна побожність або чиста та автентична побожність (Як 1:26-27), віра без діл / віра, вдосконалена ділами (Як 2:14-26), брак контролю свого язика (Як 3:1-12), життя згідно принципів мудрості світу цього (Як 3:13-18), дружба з Богом / дружба зі світом (Як 4:4-12), гордість / покора (Як 4:6), наближення до Бога / віддалення від диявола (Як 4:7-8), знати-робити добро / нехтувати чиненням добра (Як 4:17). Двоєдушність, в кінцевому результаті, є причиною внутрішнього морального конфлікту та потурання пристрастям, які ведуть до військових конфліктів. Текст Як. 4:1-3, який говорить про причини війни, відображає вершину парадигми двоєдушності як цілковитої протилежності до досконалості.

¹¹ Batten A. J. Friendship and Benefaction in James. Deo, Blandford Forum. 2010. С. 158-165. (Emory Studies in Early Christianity 15)

3. Актуалізація Як. 4:1-3 в контексті військової агресії росії проти України

Богонатхненний текст Святого Письма є автентичним джерелом для християнина у пізнанні власної ідентичності та пошуку відповідей, рекомендацій та вирішень непростих життєвих проблем та ситуацій. Не винятком є і ситуація війни, в якій опинилася Україна внаслідок військового вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Священний текст, який історично стосувався життя перших християнських спільнот, не перестає бути парадигмою для християн ХХІ ст. Тому текст Як. 4:1-3 чітко говорить про причини, якими мотивувався військовий агресор 24 лютого 2022 року: це заздрість, бажання володіти чужим, вбивство і т.д. Проте, текст не зупиняється лише на цьому, оскільки актуалізація всієї текстуальної секції Як. 3:1 – 4:12, в межах якої міститься перикопа Як. 4:1-3, проливає світло як передумови військової агресії, так і подає рекомендації для ворога, щоб припинити цей диявольський шал та вбивство українців.

Щодо передумов війни, то бачимо яскравий приклад довголітніх маніпуляцій та політичної пропаганди агресора, які полягають у брехні та двоєдушності у мовленні (пор. Як. 3:1-12). Це дуже чітко видно і на релігійному ґрунті, де вчителі та провідники свідомо приймають засуд (Як. 3:1), проповідуючи брехню та інструменталізуючи відносини з Богом (пор. Як. 4:3). Передумовою військової агресії є втілення в життя принципів фальшивої диявольської псевдо-мудрості, яка руйнує та вбиває (Як. 3:14-16) і є наслідком довготривалої дружби зі світом (Як. 4:4), тобто із цінностями, які є у протистоянні до Бога та логіки Його Царства.

Щодо рекомендацій, то текстуальна секція Як. 3:1 – 4:12 подає комплекс порад та вказівок, які будуть корисні агресору задля усвідомлення глибини гріха, до якого він допускається. Перш за все, це рекомендація до контролю язика та уникнення подвійних стандартів (Як. 3:1-12). Це також і заклик до втілення дару Божої мудрості та її якісних характеристик (Як. 3:13-18) із закликом «коріться, отже, Богові, противтеся дияволу» (Як. 4:7). Як було сказано, текст Як. 4:7-10 містить ряд імперативів, які є прикладом ефективної побудови автентичних відносин та дружби з Богом.

Висновки. Очевидно, причиною війни та військової агресії є оволодіння пристрастями та внутрішній моральний поділ поряд із втіленням фальшивої диявольської псевдо-мудрості (Як. 4:1-3). З огляду на контекст Як. 4:1-3, можна з певністю ствердити, що аналіз тексту показує його органічне місце в межах аргументації послання щодо автентичної мудрості та її якісних характеристик в Як. 3:1 – 4:12. Поряд з цим, сам контекст допомагає ефективніше пояснити не тільки причини, але й передумови, які ведуть до військового конфлікту. Насамкінець, актуалізація Як. 4:1-3 в його літературному контексті подає ряд корисних рекомендацій та вказівок для агресора із метою глибокого навернення на припинення кровопролитної несправедливої війни проти України.

REFERENCES

1. Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu: v 2-kh ch. / per. o. I. Khomenko; povnyi per., zdiisnenyi za oryhin. yevr., aram. ta hrets. tekstamy. Kyiv: Misioner, 2008. Ch. 1: Saryi Zavit. 1126 s.; Ch. 2: Novyi Zavit. 350 s.
2. Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M. *Novum Testamentum Graece*. 28th rev. ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 1728 s.
3. Piasta, R., Lukashevskyi, V. (2022). Zakhyst Batkivshchyny u vchenni Katolytskoi Tserkvy. *Dobryi Pastyr: naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho. Bohoslovia. Filosofiia. Istoriiia*, (17), 38–52.
4. Batten A. J. *Friendship and Benefaction in James*. Deo, Blandford Forum. 2010. 230 s. (Emory Studies in Early Christianity 15)
5. Johnson L. T. James 3:13-4:10 and the topos "peri phthonu". *Novum Testamentum*. 1983. 25,4. C. 327-347.
6. Lockett D. R. Structure or Communicative Strategy? The Two Ways Motif in James Theological Instruction. *Neotestamentica*. 2008. 42,2. C. 269-287.
7. Mussner F., *La lettera di Giacomo*. Paideia, Brescia 1970. C. 231-236. (Commentario teologico del Nuovo Testamento 13,1)
8. Nicolaci M. A. Significato e scopo del ricorso al linguaggio dualistico in Gc 3,13-4,10. *Rivista biblica*. 2012. № 60,1. S. 91-115.
9. Taylor M. E., Guthrie G. H. The Structure of James. *Catholic Biblical Quarterly*. 2006. № 68. S. 681-705.
10. Van de Sandt H. James 4,1-4 in the Light of the Jewish Two Ways Tradition 3,1-6. *Biblica*. 2007. № 88,1. S. 38-63.
11. Watson D. F. The Rhetoric of James 3:1-12 and a Classical Pattern of Argumentation. *Novum Testamentum*. 1993. № 35,1. C. 48-64.

*Стаття надійшла до редакції 01.07.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

Філософія

УДК 130.1

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.10>

ЗАКОН НАЙМЕНУВАННЯ: ХТО Є ХТО ЗА СВОЇМ АКТУАЛЬНИМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ТА ДУХОВНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

САБАДУХА Володимир

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
кафедра суспільних наук*

вул. Карпатська 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: sn@nung.edu.ua

ORCID [0000-0001-9208-2661](https://orcid.org/0000-0001-9208-2661)

САБАДУХА Олексій

Державний університет «Житомирська політехніка»

кафедра психології та соціального забезпечення

вул. Чуднівська 103, м. Житомир, 10005, Україна

e-mail: kpsz_sov@ztu.edu.ua

ORCID [0000-0002-7227-1278](https://orcid.org/0000-0002-7227-1278)

Бібліографічний опис статті: Сабадуха В., Сабадуха О. (2023). Закон найменування: хто є хто за своїм актуальним інтелектуальним та духовним потенціалом. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 115–141. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.10>

*Ярополку Бажалуку, шляхетному українцю –
присвячено*

Анотація. У статті на основі метафізичної теорії особистості проаналізовано принципові відмінності між різними типами людини: залежною й посередньою, особистістю й генієм. Виявлено відмінності в розумінні ідей, істини, моралі, обов'язків, відповідальності, здатності сприймати й розуміти філософські категорії й поняття. Доведено різний зміст свідомості й самосвідомості, професійних та інтелектуальних здібностей, спонукань, мислення, здатності до рефлексії. Виявлено принципові відмінності у ставленні до соціуму, процесу прийняття рішень, екзистенційних аспектів людської життєдіяльності. Обґрунтовано, що метафізична теорія особистості здатна сформулювати критерії для розуміння людської сутності.

Ключові слова: метафізична теорія особистості, ступені духовного розвитку людини, залежна людина, посередня людина, особистість, геній, мораль, здібності, мислення, екзистенційні аспекти людського буття.

THE LAW OF NAMING: WHO IS WHO ACCORDING TO THEIR ACTUAL INTELLECTUAL AND SPIRITUAL POTENTIAL

Abstract. *The article analyses fundamental differences between different types of man on the basis of metaphysical theory of personality: dependent and mediocre, personality and genius. Differences in understanding of ideas, truth, morality, duties, responsibility, ability to perceive and understand philosophical categories and concepts have been revealed. Different content of consciousness and self-consciousness, professional and intellectual capabilities, motives, thinking, ability to reflection have been well-proven. Fundamental differences in the attitude toward society, the process of making decisions, existential aspects of human vital functions have been revealed. It has been grounded that metaphysical theory of personality is able to set forth criteria for understanding of human essence.*

Key words: *metaphysical theory of personality, degrees of spiritual development of man, dependent man, mediocre man, personality, genius, morality, capabilities, thinking, existential aspects of human existence.*

Актуальність. Постановка проблеми. В умовах постмодерного суспільства, коли кожний вважає, що він володіє істиною, то починає претендувати на те, до чого у нього не має здібностей. У цій ситуації надзвичайно важливо, щоб у суспільстві функціонував закон найменування та існували критерії для розуміння «Хто є хто?» і «Що є що?» В першу чергу це стосується публічної сфери. Це ставить на порядок денний потребу знань, які б описували професійні, інтелектуальні та духовні якості людини. Такі знання важливі, бо суспільство повинно мати інформацію для розуміння професійних, інтелектуальних, моральних якостей громадських, політичних та державних діячів. Відсутність закону найменування, який би надавав знання про актуальні й потенційні можливості людини – це лише одна із причин, того, що європейське суспільство й українське зокрема, опинилося в стані кризи (А. Бадью, Ж. Бодріяр, Г. Маркузе). Друга причина – це те, що у філософії відсутні критерії для об'єктивного розуміння людських якостей. Цілеспрямованих досліджень у цій галузі немає, але є достатня кількість окремих розробок. Утім у суспільстві є усвідомлення необхідності такої теорії, що проявилось у поетичних рядках Світлани Величко: «Коли ми всі крапки над «і» розставимо, // Речі своїми назовемо іменами, // Всім стане легше, // Світ тривоги позбавимо ...»¹. Осмислюючи засади суспільного буття С. Кримський ще на порозі III тисячоліття дійшов висновку, що прогрес залежить не від розвитку науки й технологій, а від людських якостей². На нагальні проблеми суспільного буття й українського зокрема, дає відповідь метафізична теорія особистості (теорія ступенів духовного розвитку), яка дозволяє зрозуміти актуальний професійний, інтелектуальний, моральний потенціал людини та її можливості.

¹ Величко С. Слідами предків: збірка поезій. Івано-Франківськ: 2021, с. 46.

² Кримський С. Б. Заклики духовності XXI століття: з циклу щорічної пам'яті лекцій ім. А. Оленської-Петришин. Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2003, с. 12.

Мета. На основі метафізичної теорії особистості сформулювати об'єктивні критерії для розуміння професійних, інтелектуальних та моральних якостей людини.

Основна частина

Людина в процесі свого соціально-політичного й духовного розвитку може пройти такі ступеня становлення: залежна й посередня людина, особистість і геній, а може залишитися на нижчих ступенях розвитку. Залежна людина живе своїми безпосередніми потребами і щаслива, коли має можливість їх задовольняти. Цей тип людини отримав в історії філософії такі назви: ница (Конфуцій); раб власних нерозвинутих потреб (Платон); соматик, річ (гностицизм); юрба (стоїцизм); тілесна (середньовічна християнська філософія); природна (І. Кант, Г. Гегель); дитина (Е. Фромм) та ін. Посередня людина спонукається власною вигодою: економічною, соціально-політичною, правовою, психологічною, а тому для неї відсутні моральні цінності й істина. Для посередньої людини все є засобом, а абсолютом стало власне *Его*. Цей тип людини отримав такі назви: посередня (Конфуцій, Платон, стоїки); зовнішня, ніщо, диявол, антихрист (середньовічна філософія). Вона інтелектуально розвинута, але аморальна. Особистість свідомо керується інтересами суспільства, нації, держави. В історії філософії вона отримала назви: людина неба (Конфуцій); людина із золотими здібностями (Платон); духовна (гностицизм); цілісна, добродійна людина (стоїки); внутрішня, духовна, особистість (християнська філософія). Геній керується ідеалом як єдністю Істини, Добра й Краси і відкриває нові горизонти буття. Зауважимо, що ієрархічний підхід до розуміння людської сутності був органічно притаманний українським філософам: І. Вишенському, Г. Сковороді, П. Юркевичу, П. Кулішу, І. Франку³ та діячам літератури Т. Шевченко⁴, Л. Українки⁵. Друге положення, на яке ми будемо спиратися – це погляди М. Бердяєва на людину. Філософ доводив, що людину можна зрозуміти, якщо осмислювати її з позиції вищого, а не з позиції нижчого⁶. Вищі структури визначають функціонування нижчих і підпорядковують їх собі. Отже, до розуміння людської сутності можна дійти лише спираючись на ідеал.

Метафізична теорія особистості доводить, що подальший розвиток людської спільноти можливий лише за умови пріоритету особистості⁷. Тому нагальною теоретичною й практичною проблемою постає осмислення відмінностей між різними ступенями духовного розвитку людини. Метафізичну

³ Сабадуха В. О. *Метафізика суспільного та особистісного буття*: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019, с. 260–297; Сабадуха В. О. *Українська національна ідея та концепція особистісного буття*: монографія. 2-е вид., випр. Івано-Франківськ: Фоліант, 2012, с. 54–130.

⁴ Сабадуха В. О. Реконструкція конфлікту між знеособленою та особистісною парадигмами буття людини у творчості Тараса Шевченка *Психологія і суспільство*. С. 55–61.

⁵ Сабадуха В. О. Український варіант міфу про Сізіфа (за драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня») *Перевал*. 2013. № 1. С. 156–167.

⁶ Бердяев М. О назначении человека. Москва: Республика, 1983, с. 55.

⁷ Сабадуха В. О. *Метафізика суспільного та особистісного буття*: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019, с. 315–323.

теорію особистості в жодному разі не можна сприймати як антигуманну, мовляв вона розподіляє людей по кастам. Люди об'єктивно різні за своїм актуальним ступенем розвитку, а тому потрібна теорія, яка б це, з одного боку, пояснювала, а з іншого – надавала критерії для розуміння «Хто є хто?», бо відсутність критеріїв веде до популізму й хаосу. Для його подолання потрібен закон найменування. Відмінності між людьми охоплюють абсолютно всі аспекти буття, що потребує масштабного дослідження. Ми зосередилися на аспектах, що охоплюють світоглядні, моральні відмінності, зміст свідомості, самосвідомості, здібності, відмінності у розумінні філософських понять і категорій, сприйнятті соціуму, екзистенційних аспектах людського життя. Виявилось, що у кожному із них можна виокремити піднапрями. Кожний із напрямів і піднаправів потребує окремого фундаментального дослідження. Ми обмежили дослідження принциповими аспектами.

I. Світоглядні відмінності між різними типами людини

Психологічні, інтелектуальні й духовні якості людини в першу чергу залежать від світоглядної орієнтації людини.

1. Відношення до ідей. Пересічна людина орієнтована на матеріальне, видиме, а тому ідеї для неї практично не мають суттєвого значення. Як правило, пересічна людина апелює до ситуації, мовляв вона змушує відмовлятися від належного. Утім, за Платоном, ідеї об'єктивні, а тому людина в першу чергу має орієнтуватися на них. Отже, першим критерієм, який відрізняє особистість від пересічної людини є орієнтація на ідеї Істини, Добра, Краси й Справедливості, а не на ситуацію. Орієнтація на ідеї, на належне забезпечує розвиток, утім як орієнтація на ситуацію веде до деградації як самої людини, так і спільноту. В основі суспільства лежать завжди ті чи інші ідеї, хоча людина цього може не усвідомлювати. Отже, метафізичним критерієм, який відрізняє особистість від пересічної людини є усвідомлення пріоритетної ролі ідей у житті людини й суспільства, тобто усвідомлення того, що в основі суспільного буття завжди лежить Слово, Логос, Розум – первоначала. Особистість не лише усвідомлює первоначала, але діє відповідно до них, проте, пересічна людина ігнорує ідеї, принципи й діє відповідно до ситуації.

Отже, пересічна людина за своєю світоглядною орієнтацією, як правило, матеріаліст, а особистість – ідеаліст. Пересічна людина живе земним життям, а особистість і геній – духовним.

2. Ставлення до Бога, Абсолюта. Пересічна людина сприймає Бога за власною подобою, що отримало назву «антропоморфізм». У міфології богом був герой. З цього приводу Ф. Шеллінг писав, що Боги будь-якої міфології за своєю сутністю це обожені видатні діячі, які були втіленням моральних та інших надзвичайних якостей⁸. Спираючись на українську культурно-історичну традицію дослідження феномену героїзму, Р. Горбань доводить, що поняття

⁸ Шеллінг Ф. В. Й. Введение в философию мифологии. *Шеллинг Ф. В. Й. Сочинения*: в 2 т.: пер. с нем. Москва: Мысль, 1989, с. 180–182.

«герой», «бог», «вождь», «особистість» за змістом корелюють. Герой-особистість є втіленням свободи, волі, розуму, здатності спонукатися інтересом нації, цілеспрямованості, взірцевості та духовного чину. Призначення героя-особистості полягає в тому, що вони «дають приклад і окреслюють мету тим, хто має силу і хоче цей приклад наслідувати. Своїм розумом і волею герой творить світовий порядок, він не служить суспільності, а повеліває нею»⁹. Осмислюючи історію світових релігій, Р. Горбань доходить висновку, що історія є пошуком «слова, у якому б виявилася сутність світу»¹⁰. Цю сутність світові релігії висловили у слові Бог. Вважаємо, що філософсько-антропологічним змістом цих роздумів є поняття «особистість».

У філософії Гегеля Бог – це *абсолютна ідея*, єдність поняття й реальності¹¹. У Е. Гусерля Бог – це абсолютний Розум¹². Г. Сковорода об'єднав видиме й невидиме, земне й духовне: «Істинна людина та Бог є те саме»¹³, тобто ще у XVIII ст. в українській філософії було усвідомлено тотожність справжньої людини (особистості) й Бога. Пізнати себе та зрозуміти Бога – це єдиний процес. Ці узагальнення Г. Сковороди залишаються не зрозумілими навіть у 300-літній його ювілей. Зауважимо, що наведені філософи не заперечували Бога, а уточнили його зміст для земних умов буття людини. Спираючись на роздуми Г. Гегеля, Е. Гусерля, Г. Сковороди та метафізичну теорію особистості, зауважимо, що особистість – це і є земний Бог, якій має належати пріоритет в суспільстві.

Конструктивні ідеї з цього приводу висловлює Р. Горбань. Філософ синтезував досягнення українського, американського, польського, російського, французького персоналізму, проаналізував його різновиди, що історично сформувалися під впливом національно-культурних особливостей. Не обійшов увагою суперечності між персоналізмом і гуманізмом у розумінні сутності людини. Новизну свого підходу в баченні персоналізму сформулював у твердженні: «У феномені особи знімається протистояння «Бог / людина»¹⁴. Ідея зняття протистояння Бога і людини присутня у філософії Гегеля, Гусерля. Подібні думки знаходимо у Г. Сковороди. У його філософії також відсутнє протистояння людини й Бога: «Суспільство в любові, любов у Бозі, Бог у суспільстві. Ось і кільце *вічності!*»¹⁵. Отже, ця ідея відповідає логіці розвитку філософії і буття. Видатні філософи усвідомлювали тотожність істинної людини (особистості) й Бога, а сучасні філософи, не кажучи про пересічну людину, не здатні це зрозуміти.

⁹ Горбань Р. А. Українська рецепція героїчного чину як духовно-практичної самореалізації особи. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2018. № 2 (62). Київ: Інститут проблем штучного інтелекту МОН і НАН України, с. 35.

¹⁰ Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії в інтерпретації Миколи Бердяєва: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014, с. 77.

¹¹ Гегель Г. Філософія релігії. В двох томах. Т. 2. Общ. ред. А. В. Гулыги. Пер. с нем. П. П. Гайденко и др. Москва: Мысль. 1977, с. 215.

¹² Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2004, с. 24.

¹³ Сковорода Г. С. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе. *Сковорода Г. С. Твори*: у 2 т. Київ: Обереги, 2005, с. 168.

¹⁴ Горбань Р. А. Шляхи розвитку персоналістичної думки в країнах євроатлантичного регіону, с. 14.

¹⁵ Сковорода Г. С. Книжечка про читання Святого Письма, названа жінка Лотова. *Сковорода Г. Твори* : у 2 т. Київ : Обереги, 2005, с. 44.

Отже, метафізична теорія особистості не заперечує Бога, навіть більше, наполягає на необхідності зняття протистояння між Богом і людиною, утім як секуляризована, гуманістична людина прийшла до його заперечення.

3. *Ставлення до істини* людини різного ступеня духовного розвитку має принципові відмінності. У залежної людини обмежені можливості розуміння істини, бо вона сприймає світ крізь поняття соціальної справедливості й рівності. Посередня людина стоїть на релятивістській позиції істини, розуміючи життя крізь призму вигоди. Причина нездатності пересічною людиною зрозуміти істину полягає в тому, що вона спирається на почуття.

Неоплатоніки дійшли висновку, що істину треба шукати не у зовнішньому світі, а у внутрішньому і крізь істину внутрішнього світу дивитися на зовнішній світ. Християнство поставило проблему істини щодо людини (Хто є Істиною?) і дало відповідь, що Христос є Істиною. «Ісус Христос учора й сьогодні і навіки Той же» (Євр. 13:8), тобто Христос є незмінною істиною всіх часів – їх єдністю. Особистість здатна діяти з позиції Істини. Вона переносить проблему істини на людське буття. Особистість шукає Істину в собі, а всі інші типи людини – у зовнішньому світі. Особистість є втіленням Істини. Цей аспект істини, користуючись термінологією Р. Горбаня, варто назвати метафізичним¹⁶. Безумовно, особистість у кожному історичному епоху має свої відмінності, але проблеми, які стоять перед нею тотожні: регулювати відносини між людьми з позиції справедливості, бути втіленням моральних норм і принципів суспільного буття. Для генія разом із поняттями добра і краси, істиною є первоначала буття, а тому вони, як правило, їх формулюють і стають їх живим втіленням.

4. *Ставлення до природи*. В умовах антрополого-глобальної катастрофи ставлення людини до природи має бути як до Абсолюту. Людство під «керівництвом» посередньої людини не пізнало власної сутності, а тому до природи ставиться як споживач. У відносинах особистості й природи діє принцип рівності: до будь-якої живої істоти ставитися як до рівної¹⁷.

II. Відмінності між особистістю та пересічною людиною з позиції моралі

Б. Спіноза й І. Кант доводили, що на формування людських якостей суттєвий вплив має мораль. Німецький філософ надав моралі абсолютного статусу – закону. Зміст морального закону встановлює безумовні норми відносин між людьми: людина до людини за будь-яких умов має ставитися як до мети, а не як до засобу. Моральний закон є продуктом чистого розуму й не може бути пояснений виходячи з будь-яких чуттєвих умов. Моральний закон здатний породжувати вище благо та спонукати людину до вдосконалення світу й самої себе до рівня розумної істоти. У І. Канта моральний закон постає законом причинності, який формує об'єктивну реальність, тому стоїть вище за будь-які зовнішні обставини і є першоначалом суспільного буття. Утіленням морального

¹⁶ Горбань Р. А. Шляхи розвитку персоналістичної думки в країнах євроатлантичного регіону, с. 428.

¹⁷ Девилл Б., Сешис Дж. Глубинная экология. Киев: Киевский еколого-культурный центр. 2005, с. 9–11.

закону в І. Канта є обов'язок, який вимагає, щоб людина підпорядковувала йому власну поведінку, волю й навіть розум. Моральний закон як першоначало безконечно возвеличує людину, доводить їй, що вона здатна вести життя, незалежне від своєї тварної природи.

Реалізація морального закону як першоначала є необхідною умовою суспільного буття. Моральний закон органічно пов'язаний із розумом, точніше, розум реалізовує себе через моральний закон і безпосередньо визначає волю і судження людини. Моральний закон перебуває у стані боротьби з людським *Его*. Незважаючи на те, що моральний закон здійснює істотний вплив на психіку людини, вона має відчувати повагу до нього і підпорядковувати йому своє життя. Моральний закон є об'єктивним, а тому має допомагати людині подолати власне *Его*. Значущість морального закону викликає у людини почуття величності порівняно з власною недосконалою природою.

5. *Ставлення до моралі як фундаментальна ознака людської сутності.* Для залежної людини моральний закон відсутній, бо вона перебуває під впливом тілесних потреб та колективного несвідомого. У свідомості посередньої людини моральний закон формально присутній, але цей тип людини за своєю сутністю схильний до його порушень, бо спонуканням до життя є вигода. Якщо для пересічної людини моральний закон практично відсутній, то для особистості й генія він є основою життя. Моральний закон, на думку М. Шелера, суттєво впливає на формування особистості. Свою позицію філософ обґрунтовував тим, що поняття особистості не вичерпується поняттям розуму, а «поширюється лише на тих людей, котрі безпосередньо опановують своє тіло й почуваються як *господарі* щодо нього»¹⁸. М. Шелер розрізняв поняття «особа» й «особистість». Поняття «особа» він трактував на основі понять «дієздатність» і «правова відповідальність», а поняття «особистість» поєднував із моральною відповідальністю. Філософ доводив, що правова відповідальність пов'язана зі свідомістю, яка фіксується в понятті дієздатності, тоді як моральна – з рефлексією над своїми діями й стосується моральної відповідальності¹⁹. Отож філософ осмислював проблему особистості на основі моралі. Розум визнає автономність моралі, а тому добровільно підпорядковує себе моралі. Осмислюючи моральну ситуацію у світі, треба визнати, що сучасна людина ігнорує мораль. Ігнорування моралі означає аморальне ставлення людини до себе. Людина не знаходить у собі особистості, але хоче, щоб до неї ставилися як до особистості. Людина по суті знищила в собі можливість духовного розвитку. Наші роздуми підводять підґрунтя під категоричний висновок Е. Фромма: «*Моральна проблема полягає в байдужому ставленні людини до самої себе <...> ми перетворили себе в засіб, інструмент досягнення якихось зовнішніх щодо нас цілей, що ми і відчуваємо себе речами, і ставимося самі до себе як до речей...*»²⁰.

¹⁸ Шелер М. Сутність моральної особистості. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. В. В. Лях, В. С. Пазенок. Київ: Ваклер, 1996, с. 14.

¹⁹ Шелер М. Сутність моральної особистості. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*: хрестоматія: навч. посіб., с. 22.

²⁰ 39.Фромм Э. Психоанализ и этика. Москва: АСТ-ЛТД, 1998, с. 254.

6. *Ставлення до проблеми добра і зла* є логічним уточненням моральної проблематики. С. Кримський вважає, що найголовнішим самовизначенням особи є вибір між добром і злом, благодаттю й гріхом²¹. Особистість є втіленням добра. Посередня людина актуально може діяти відповідно до морального закону, але потенційно є носієм зла.

7. *Ставлення до обов'язків*. Залежна й посередня людини перебувають під впливом або своїх природних потреб, або індивідуального та колективного несвідомого, а тому розуміння свого обов'язку не досягають. Панівне положення посередньої людини у сучасному світі сприяло формуванню світоглядного плюралізму, який ігнорує моральні основи людського буття. Для особистості обов'язок – це внутрішня потреба чинити відповідно до інтересів Іншого й суспільства. Виконання своїх обов'язків є законом життя особистості. Така життєдіяльність неможлива без самопримусу. Джерело обов'язку – людський розум. Обов'язок людини щодо самої себе жити відповідно до своєї сутності. Усвідомлення людиною своїх обов'язків дозволяє подолати суперечності між тим, що є, і тим, що має бути.

8. *Проблема відповідальності*. Посередня людина усвідомлює значущість відповідальності. Коли це можливо, то вона дотримується, може імітувати, навіть піаритися, але у дійсності у неї відсутнє почуття відповідальності, бо вона займає відчужену позицію щодо Іншого й світу взагалі. Особистість відчуває відповідальність як за свій внутрішній світ, так і за зовнішній. Відповідальність за зовнішній світ охоплює відповідальність як за продукти власної діяльності, так і характер відтворювальних відносин. Спостерігаючи відсутність відповідальності у сучасної людини, німецький філософ Г. Йонас поставив проблему формування тотальної відповідальності²².

9. *Ставлення до Іншого*. Для пересічної людини Інший це засіб. Для подолання такого відношення до людини І. Кант сформулював категоричний імператив, який забороняє ставитися до людини як до засобу і доводить, що до Іншого треба ставитися як до мети. До цього часу категоричний імператив не отримав загального схвалення навіть серед філософів на тих підставах, що він занадто абстрактний. Для особистості Інший – це особистість навіть якщо він за своїми якостями не сягає цього рівня. Особистість виходить за межі власного *Ego* і здатна в Іншому бачити себе і діяти заради його розвитку.

10. *Ставлення до цінностей*. Пересічна людина орієнтується переважно на матеріальні цінності, утім як особистість на духовні. Моральна недосконалість пересічної людини є відбиттям її безвір'я в можливість власного вдосконалення. Аналізуючи сучасний тип посередньої людини – *homo faber*, американська політологиня Г. Арендт, зауважує, що вона опинилася в стані краху. Намагаючись осмислити його причини, дослідниця зазначає, що це сталося через неспроможність збагнути відмінності між корисністю та значущістю, а

²¹ Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії Київ: Києво-Могилянська академія, 2008, с. 47.

²² Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации. Москва: Айрис-пресс, 2004. 480 с.

глибинною причиною є те, що новочасна людина керується установкою – життя є найвищою цінністю тоді як найвищою цінністю є світ²³.

III. Характеристики свідомості й самосвідомості пересічної людини й особистості

Свідомість пересічної людини переважно орієнтується на предметно-практичну діяльність, утім свідомість особистості цілісно охоплює практичну діяльність, сферу людських відносин у єдності з моральними нормами.

11. Іntenція свідомості залежної й посередньої людини скерована на власне тіло, повсякдення, комфорт, предметно-практичну діяльність – зовнішнє. Іntenція свідомості особистості скерована на сутність, майбутнє, суспільні відносини, належне та пізнання самої себе за допомогою рефлексії. Отже, інтенція та зміст свідомості у залежної, посередньої людини й особистості різний, але парадокс полягає в тому, що кожна людина вважає себе свідомою.

12. Співвідношення свідомого й несвідомого. Свідомість залежної людини переважно перебуває під впливом індивідуального й колективного несвідомого, але вона цього не розуміє. Причина: вона бачить видиме і не «бачить» невидимого. Посередня людина частково контролює власне несвідоме, але теж перебуває під впливом колективного несвідомого, бо живе за принципом реальності. Особистість здатна контролювати своє несвідоме за допомогою моральних норм, відокремитися від колективного несвідомого і навіть більше, здатна на нього впливати.

13. Самосвідомість залежної людини не виходить за межі повсякденного існування й залежить від думки оточення, тобто говорити про самосвідомість можна лише умовно. Для об'єктивного осмислення самої себе залежній людині не вистачає ані знань, ані мислення, ані волі. Самосвідомість посередньої людини обмежена ось-буттям, панівними поглядами, моральна рефлексія, як правило, відсутня. З того моменту, коли починається осмислення себе з позиції морального закону, можна говорити про самосвідомість особистості. Самосвідомість особистості осмислює себе цілісно: з позиції минулого, теперішнього й майбутнього; з урахуванням наявних чи відсутніх первоначал суспільного буття; з позиції морального закону. Самосвідомість для особистості може мати більше значення, ніж знеособлена реальність. Г. Гегель доводить, що розвиток історії – це розвиток самосвідомості людини, подолання її несвідомого²⁴, а не розвиток науки та технологій.

14. Самооцінка – момент самосвідомості, яка проявляється у ставленні людини до своїх фізичних, психологічних, професійних, інтелектуальних, духовних якостей та можливостей. Самооцінка залежної людини обмежена зовнішніми аспектами існування: комфорт, споживання, фізична безпека тощо. Самооцінка посередньої людини пов'язана з економічним і соціально-політичним статусом. Самооцінка особистості залежить від того, наскільки вона

²³ Арендт Г. Становище людини / пер. з англ. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1999, с. 245.

²⁴ Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / з нім. пер. П. Тарашук; наук. ред. пер. Ю. Кушаков. Київ: Основи, 2004, с. 547.

здатна діяти з позиції національних інтересів. Геній здійснює самооцінку з позиції універсалій: Істини, Добра, Краси.

Отже, свідомість пересічної людини переважно відображає реальність, відіграє пасивну роль, утім, свідомість особистості не лише відображає, але впливає і творить реальність. Визнаючи активний характер свідомості Ж.-П. Сартр доводив, що буття – це свідомість. Низький рівень свідомості й самосвідомості посередньої людини є однією з причин антрополого-глобальної катастрофи, що було передбачено ще християнською середньовічною філософією і отримало назви «Апокаліпсис», «Страшний суд», «Есхатологічна катастрофа». Зауважимо, що повсякденна свідомість сприймає есхатологічну катастрофу досить спрощено, як кінцеву долю людини й людства. Утім, Р. Горбань, спираючись на погляди М. Бердяєва, пропонує розуміти есхатологічну катастрофу як вихід людини на новий рівень свідомості, який допоможе їй подолати відчуження як у соціумі, так і у відносинах з природою²⁵. У роздумах філософа есхатологія постає як релігійно-філософсько-антропологічна концепція розвитку людської свідомості до особистісного ступеня. З позиції Р. Горбаня есхатологія – це філософсько-теоретичне розуміння історії, від тлумачення її змісту залежить подальше життя людини. Свою позицію філософ обґрунтовує тим, що людська свідомість у різних релігійних і філософських концепціях пройшла три ступені розвитку, що корелює з авторською метафізичною теорією особистості. Він доводить, що подолання есхатологічної катастрофи треба починати з людини, а саме: її необхідно орієнтувати на активно-творчу діяльність, на формування в собі особистісного начала²⁶, тобто скеровує людину починати розв'язувати антрополого-глобальну катастрофу не з удосконалення техніки й технологій, а з удосконалення свідомості. Есхатологічна катастрофа постає як перехід від недосконалого стану свідомості до досконалого, тобто від знеособленого буття до особистісного.

IV. Відмінності у здібностях

Спираючись на ідеї О. Ф. Гречаного виокремлюємо чотири компоненти здібностей²⁷. Системоутворювальною (конститутивною) компонентою є спонукання до діяльності. Усвідомлення ступеня розвитку власних здібностей є основою як свідомого самовизначення, так і ступеня розвитку Іншого. У структурі здібностей виокремлюють професійну (вміння й знання) й інтелектуальну (мислення й спонукання) складові. Системоутворювальною компонентою здібностей є спонукання. Кожна компонента теж має чотири рівня розвитку. Якщо спонукання особи перебувають на першому рівні, то й інші компоненти теж перебуватимуть на першому рівні. Така кореляція між

²⁵ Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії в інтерпретації Миколи Бердяєва: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014, с. 122–123.

²⁶ Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії в інтерпретації Миколи Бердяєва: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014, с. 239.

²⁷ Гречаний О. Ф., Сабадуха В. О. Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2015, с. 162–165.

спонуканнями й іншими компонентами здібностей характерна і для інших ступенів розвитку. Цей зв'язок між спонуканнями й рівнем розвитку інших компонент є достатньо стабільний, але можуть бути й певні неспівпадіння.

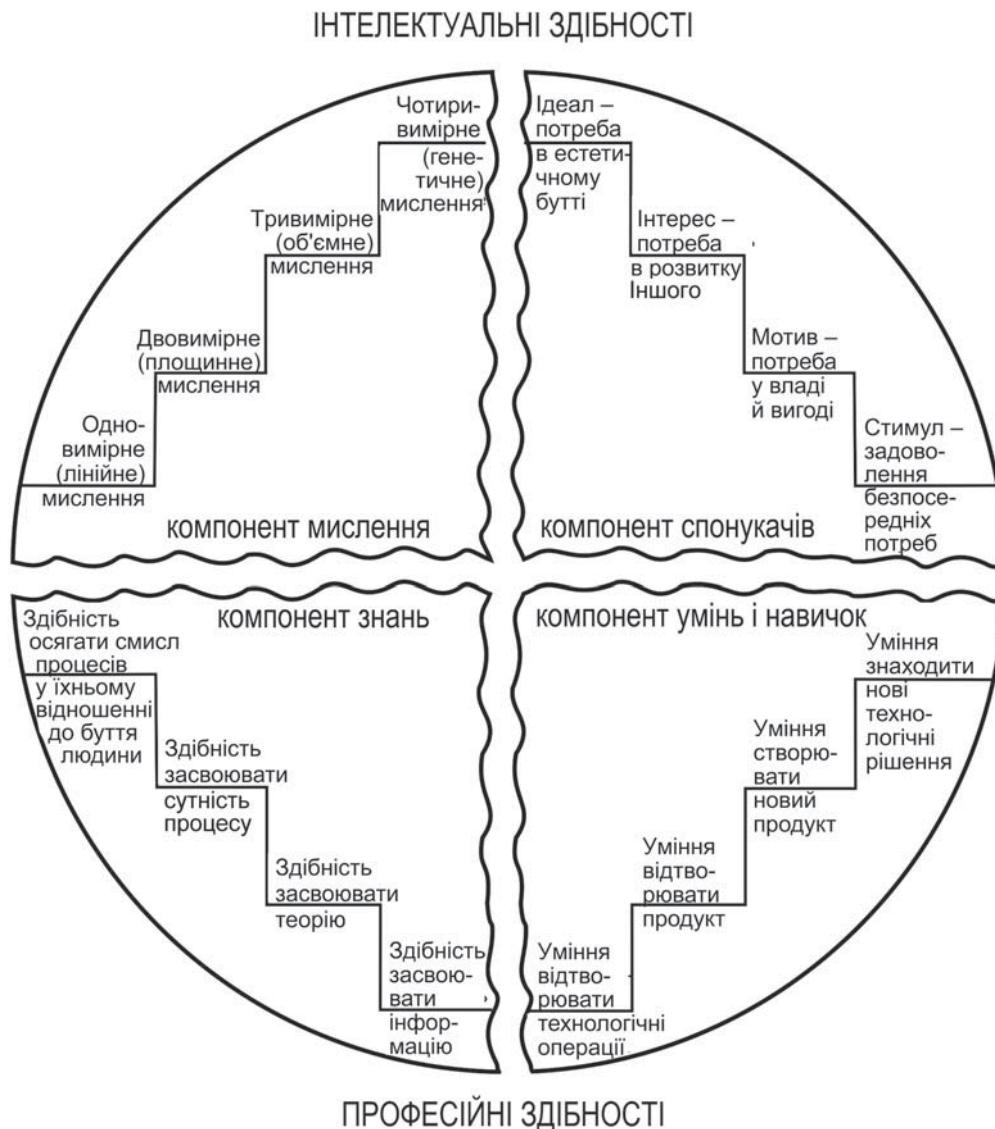

Рис. 1. Структура здібностей людини

15. У компоненті спонукань виділяють чотири установки: перша – стимул (установка на задоволення матеріальних потреб), друга – мотив (установка на владу й вигоду), третя – інтерес (установка на розвиток Іншого та суспільства), четверта – ідеал (установка на цілісну діяльність у межах суспільства з урахуванням усіх аспектів людського і суспільного буття: технологічного, екологічного, економічного, політичного, правового, екзистенційного й духовного). (Див. рис. 1). Спонукання пересічної людини не виходять за межі власного *Ego*, тому вона перебуває під впливом як власного, так і колективного несвідомого. Спонукання особистості виходять у площину суспільних і моральних відносин. Особистість здатна контролювати свої спонукання.

16. У компоненті умінь і навичок виділяємо такі рівні: перший – уміння відтворювати окремі технологічні операції; другий – уміння свідомо володіти окремою технологією на підставі відомих наукових теорій; третій – володіння

певною сукупністю суміжних технологій, здатність створити новий продукт на підставі відомих принципів; четвертий – уміння знайти нові технологічні рішення на основі нової наукової парадигми. Принципові відмінності у компоненті умінь та навичок полягають у тому, що пересічна людина, як правило, стереотипно відтворює те, що є, а особистість здатна знаходити нові технології і тим само створити новий продукт, що і є принциповою відмінністю. Геній створює ноу-хау.

17. Компонент знань. Залежна людина спроможна засвоювати інформацію про окремі властивості та зв'язки предметів. Посередня людина здатна засвоїти, створити нову теорію на основі переосмислення інформації та знань. Особистість формує наукову картину світу (НКС). Геній здатний досягнути сенс існування речей і природних явищ у їхньому відношенні до буття людини й людства і сформуувати відповідну НКС.

18. Компонент мислення. Для залежної людини мислення безпосередньо пов'язане з практичною діяльністю, вона не виходить за межі практичного та життєвого досвіду. Мислення залежної людини, як правило, не здатне до свідомого оперування логічними операціями: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікації тощо. Таке мислення можна охарактеризувати поняттями «лінійне» або «одновимірне», яке здійснюється в межах теперішнього, а тому не дає людині підстав для рефлексії над своїм досвідом.

Мислення посередньої людини виходить за межі безпосереднього досвіду, здатне здійснювати рефлексію у певних межах, оволодіти законами формальної й діалектичної логіки та логічними операціями. Таке мислення – двовимірне – спроможне оперувати двома змінними величинами. Щодо суспільного життя це мислення здатне, наприклад, водночас аналізувати економічну і політичну реальність у їх єдності. Мислення посередньої людини здатне сформуувати певні правила, методи, які застосовуються в процесі пізнавальної діяльності, здійснювати аналіз у межах минулого й теперішнього. Про таке мислення М. Гайдеггер сказав, що воно калькуляційне²⁸, а у філософії Горкгаймера отримало назву інструментального розуму²⁹.

Мислення особистості тривимірне, володіє логічними операціями, здатне до рефлексії над власними діями та історичними подіями в контексті минулого, теперішнього й майбутнього, спроможне оволодіти кількома методами пізнавальної діяльності. Про мислення особистості можна сказати словами М. Гайдеггера, що воно є осмислюючим³⁰. Мислення стає осмислюючим тоді, коли поєднується з мораллю. І. Кант і Г. Гегель таке мислення назвали Розумом. Значущість мислення та його зв'язку із мораллю висловив Б. Паскаль. Велич людини він вбачав у її здатності до мислення й дотримання моралі. «Усю нашу гідність вкладено в думку. Ось у чому наша велич <...> Постараємося ж мислити

²⁸ Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге: сб.: пер. с нем. / под ред. А. Л. Доброхотова. Москва: Высш. шк. 1991, с. 104.

²⁹ Горкгаймер М. Критика інструментального розуму: пер. з нім. Київ: ППС-2000, 2006. 282 с.

³⁰ Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге: сб.: пер. с нем. / под ред. А. Л. Доброхотова. Москва: Высш. шк. 1991, с. 104.

як належить: ось основа моралі»³¹. Філософ вважав мислення обов'язком людини й підкреслював, що воно має починатися із самовизначення. Пересічна людина мислить з позиції сьогодення, а особистість – з позиції майбутнього своєї нації. Геній мислить з позиції людства та Істини, Добра й Краси й закладає основи нової парадигми буття. У своїй мисленнєвій діяльності геній керується принципом тотожності мислення й буття.

Відмінності між мисленням різних типів людини в історії філософії зафіксовано у поняттях розсудок і розум. Розсудок – це мислення в межах пріоритету матеріального. Розум – це здатність мислити ідеями і діяти відповідно до морального закону. Розсудок і розум чітко розрізняються у філософії Канта, який тлумачить розсудок і розум як різні рівні мислення. На розсудку ґрунтується наукове пізнання, а на розумі – філософія й метафізика. Мета розуму – формувати ідеї та первоначала буття й діяти відповідно до них, тимчасом як мета розсудку – мислити у межах сущого, здійснювати наукове пізнання. У Г. Гегеля розум постає рушійною силою історії. Відмінності між розсудком і розумом зберігають свою актуальність і сьогодні. Сучасна людина переважно спирається на розсудок, ігноруючи розум. Розсудок як спосіб мислення характерний для людини посереднього ступеня розвитку утім, розум – це інструмент особистості й генія. Пізнавальні можливості пересічної людини орієнтовані на пізнання зовнішнього світу. Пізнавальні зусилля особистості й генія орієнтовані на пізнання людської сутності (заглянь у себе, Г. Сковорода), формування суспільства відповідно до людської сутності («Град Божий» А. Августин) і можливостей природи.

19. Рефлексія є важливою характеристикою мислення. Вона полягає у здатності подивитися на себе та свою діяльність із сторони. Залежна людина здатна рефлексувати щодо: а) способів виконання операцій, власних умінь і навичок; б) інформації щодо вмінь і навичок; в) її рефлексія здійснюється в межах одновимірного мислення. Посередня людина здатна рефлексувати: а) в межах набутих умінь, навичок і засвоєних технологій; б) в контексті інформації та засвоєної теорії; в) її мислення враховує дві змінні величини. Особистість, здатна рефлексувати: а) в межах суміжних технологій, що охоплює попередні вміння й навички; б) у контексті чинної НКС та наукової парадигми; в) враховує три змінних величини. Важливим аспектом рефлексивного мислення особистості є те, що вона рефлексує з позиції суспільного інтересу: «Що я можу зробити в межах своєї професійної діяльності, щоб це приносило користь суспільству, державі?» Рефлексія генія: а) охоплює попередні технології й створює ноу-хау; б) переосмислює чинні наукові парадигми і закладає основи нової; в) мислить багатовимірно; г) спонукається ідеалом як єдністю істини, добра і краси. Принциповою характеристикою рефлексії пересічної людини є те, що вона здійснюється в межах теперішнього і з позиції матеріалістичного світогляду, утім рефлексія особистості й генія відбувається з позиції майбутнього, інтересів суспільства та людства.

³¹ Паскаль Б. Думки / пер. з фр. А. Перепадя, О. Хома. Київ: Дух і літера, 2009, с. 192.

20. *Самовизначення* – це стан свідомості, коли людина чітко усвідомлює свої актуальні й потенційні можливості. Самовизначення є результатом морального вдосконалення та розвитку здібностей і вимагає сміливості й духовної мужності. На шлях самовизначення людину штовхають внутрішні й зовнішні проблеми, що вимагає відповіді на питання «Хто Я?» Для свідомого самовизначення людина має володіти знаннями про ступені духовного розвитку.

Підґрунтям для самовизначення постають спонукання до життєдіяльності. У залежної людини спонукання не виходять за межі тілесних потреб, тому свідомого самовизначення вона не здатна здійснити. Посередня людина спроможна до самовизначення, але це викликає у неї страх і негативні емоції, що веде до самообману, спрацьовують механізми психологічного самозахисту. До цілісного самовизначення здатна лише особистість, що передбачає наявність рефлексії, розвинутого мислення й волі. Саме такий підхід спостерігаємо у філософії Канта та Фіхте. Особистість у німецьких філософів є результатом самовизначення. Так, у І. Канта особистість – це не лише суб'єкт соціальної діяльності, але й суб'єкт моральних відносин. Нездатність бути суб'єктом моральних відносин однозначно свідчить, що людина не здійснила самовизначення й не піднялася до ступеня особистості. Й. Фіхте конкретизує погляди І. Канта на проблему особистості й доводить, що особистість здійснює самовизначення, спираючись на розум а тому її життя є істинним. Філософ формулює максимум: особистість має жити відповідно до потреб цілого, роду³². Отже, у німецьких філософів-класиків особистість постає як результат самовизначення, яке охоплює такі аспекти: подолання природного начала, здатність бути суб'єктом моральної діяльності та реалізація свого покликання.

Самовизначення також тлумачать як самопричинність, яку С. Булгаков називає поняттям «асеїзм», здатність діяти від себе³³.

Отже, знання структури власних здібностей, змісту свідомості й самосвідомості надає теоретико-методологічне підґрунтя, по-перше, для свідомого самовизначення в професійній, інтелектуальній та духовній сферах; по-друге, за продуктами діяльності людини можна достатньо однозначно визначити професійні, інтелектуальні та духовні можливості іншої людини. У процесі такого аналізу важливо перш за все визначити спонукання до життєдіяльності, але парадокс полягає в тому, що залежна й посередня людина не усвідомлюють свої спонукання, а тому варто підкреслити, що вони не знають себе, отже живуть несвідомо. Ці роздуми пояснюють, чому психоаналіз таку велику роль відводив несвідомому.

V. Відмінності між особистістю та пересічною людиною в соціальному контексті

Соціально-політичні параметри життєдіяльності людини суттєво впливають на сприйняття реальності, соціально-психологічні установки,

³² Фіхте І. Г. Основные черты современной эпохи. *Фіхте І. Г. Сочинения*: в 2 т. / сост. и примеч. В. Волжского. Санкт-Петербург: Мифрил, 1993, с. 392.

³³ Булгаков С. Н. *Философия хозяйства*. Москва: Наука, 1990, с. 163.

політичні погляди, ступінь інтелектуального та духовного розвитку. З позиції соціології знання К. Мангайма соціальні аспекти визначають мислення людини.

21. Соціальний простір життєдіяльності. Спираючись на структуру соціальних відносин, відкрити й досліджену К. Марксом, зауважимо, що соціально-економічний простір залежної й посередньої людини обмежений відносинами розподілу й відносинами обміну. Особистість сприймає соціально-економічний простір крізь призму відносин власності, розуміючи, що вони формують відносини розподілу й обміну³⁴. Усвідомлені структури соціальних відносин стають підґрунтям соціального механізму забезпечення (СМЖ) для людини й визначають межі її соціально-політичної активності. Враховуючи інтенційний характер свідомості, конкретизуємо зв'язок між психікою та формами економічних відносин. Людина стає членом суспільства шляхом усвідомлення своїх життєзабезпечувальних зв'язків з іншими людьми. Рівень практичного освоєння людиною СМЖ закріплюється в її психіці у формі установки на відповідну форму економічних відносин, яка надалі закріплюється в рефлекторно-домінантному механізмі головного мозку – мозку. Проаналізуємо функціонування цього механізму.

Складність СМЖ, відкривається людині не одразу й не в усій повноті, а поступово. Якщо з цілісного СМЖ індивід засвоїв лише частину – відносини розподілу й отримання (щоб жити, треба отримувати за визначеними нормами частину матеріальних благ), то лише ці відносини й будуть дійсним базисом його життєдіяльності. Освоєну частину механізму життєзабезпечення буде закріплено в свідомості у формі психологічної установки – стимулу. Спонукуваний стимулом індивід відчуває залежність від інших людей, страждає від цієї несвободи, підкоряється або бунтує проти неї, прагнучи «вибитися в люди» – він «раб» власної соціально-психічної незрілості. Здатність осмислювати процес життєзабезпечення, а разом із тим і будь-який інший, у нього одновимірний, лінійний, причинно-наслідковий: зробив – отримав, не зробив – не отримав. Індивід цього рівня може реалізувати себе переважно в найпростіших сферах практичної діяльності. Загалом можна сказати, що він не знаходить себе в суспільному житті й повноцінним суб'єктом діяльності бути не здатен. Цей рівень розвитку дістав назву «залежний».

З тих чи тих причин людина може засвоїти наступний ступінь СМЖ – відносини обміну й управління. Щоб бути успішним, краще бути причетним до сфери управління й обміну та самому встановлювати норми отримання благ як для інших людей, так і для себе самого. Цей факт закріплюється у свідомості у вигляді установки, яка дістала назву «мотив». Спонукуваний мотивом вигоди, індивід відчуває відчуження від суспільного життя, переживаючи при цьому страх або нудьгу від втрати й незнаходження смислу життя – він є людиною посереднього ступеня розвитку. Здатність осмислювати процес життєзабезпечення, а разом із тим і будь-який інший, у нього двовимірний, що

³⁴ Маркс К. Економічні рукописи 1857–1861 років. *Маркс К., Енгельс Ф. Твори* / пер. з 2-го рос. вид. Київ: Політвидав України, 1982, с. 15–44.

дозволяє охопити свідомістю процеси обміну-управління у співвідношенні з процесами розподілу-отримання.

Людина у своєму розвитку може засвоїти процес життєзабезпечення на рівні відносин власності, що визначають еквівалентність обміну, а також способи й кількість отримання матеріальних благ. Освоєний механізм життєзабезпечення буде закріплено в психіці у формі установки – інтерес. Спонукуваний інтересом, діяч відчуває відповідальність за результати своєї діяльності. Він є особистістю цієї соціальної спільноти. Здатність осмислювати процес життєдіяльності, а разом із тим і будь-який інший процес, у нього тривимірний, що дозволяє сприймати співвідношення процесів обміну-управління й розподілу-отримання в контексті процесів власності-володіння. Освоєння ступенів СМЖ одночасно супроводжується опануванням відповідної культури.

Отже, соціальний простір життя людини, її соціально-психологічні установки залежать від того, яку форму соціально-економічних відносин практично засвоїла людина, що суттєво впливає на соціально-політичний і духовний розвиток людини.

22. Відношення до системи суспільних відносин та сприйняття реальності. Залежна й посередня людини, з одного боку, сприймають реальність як об'єктивну, пристосовуються до неї, а з іншого – сприймають її крізь призму ідолів, що описав Ф. Бекон, виокремивши ідоли роду (те, що притаманне людині), ідоли печери (виховання), ідоли театру (ідей), ідоли майдану³⁵. Реальність з позиції особистості – це продукт свідомості, яка конституює реальність.

23. Ставлення до національного інтересу. Інтерес має об'єктивний зміст і поєднує в собі всі аспекти людського буття: соціально-економічний, політичний, правовий, культурний, духовний. Інтерес – це соціально-психологічна й духовна установка, яка дозволяє людині цілісно охоплювати своєю свідомістю проблеми суспільства. На думку І. Канта, інтерес пов'язаний із розумом, моральним законом і є визначальною ознакою особистості. Людина усвідомлює свій інтерес завдяки розуму, а за допомогою волі його реалізує³⁶. Інтерес – це розумна схильність до того чи іншого суб'єкта чи об'єкта. Отже І. Кант тлумачить інтерес не в економічному, політичному, правовому чи будь-якому утилітарному аспекті, а в контексті морального, духовного. Інтерес визначає масштаб людського буття, а тому Е. Фромм зауважив, що людина стає співмірною до того суб'єкта, чийми інтересами живе. Чим значніший інтерес, тим більш значущою є людина. Інтерес – це найзагальніше соціально-політичне поняття, але його розуміння залежить від ступеня духовного розвитку людини.

Залежна людина під інтересом розуміє певний рівень матеріального забезпечення. Посередня людина – економічну, політичну й правову вигоду. Отож залежна й осередня людини наповнюють поняття «інтерес», з одного боку,

³⁵ Бекон Ф. О достоинстве и приумножении наук. *Бэкон Ф. Сочинения* в 2 т. 2-е испр. и доп. Т.1. Москва: Мысль, 1977, с. 303–307.

³⁶ Кант І. Критика практического разума / пер. з нім., приміт. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004, с. 89.

суб'єктивним змістом, а з іншого – чисто матеріальним розумінням. Інтереси особистості охоплюють всі аспекти суспільного буття, а тому мають об'єктивний характер.

24. *Відношення до дійсності* є відображенням ставлення людини до себе. Пересічна людина не відчуває себе повноцінним суб'єктом діяльності, тому вона сприймає себе переважно як функцію. Особистість ставиться до себе як до суб'єкта діяльності. Відношення до реальності у Д. Донцова є критерієм, за яким він розрізняє людину різного ступеня розвитку. В основу такого підходу філософ поклав ставлення людини до історичних подій і форм буття. Існують три способи реагування на історичні події. Перший – скоритися дійсності. Другий – пристосування до сильнішого задля отримання будь-якої вигоди. Третій – творити дійсність, до якої здатний «тип людей-творців»³⁷.

Отже, у відношенні людини до дійсності проявляється її соціально-політична сутність, а спостереження за цим відношенням дозволяє зрозуміти людську сутність.

25. *Сприйняття проблеми і здатність до прийняття рішень*. Залежна людина, як правило, насування проблем не відчуває, а коли вони стають реальністю, то схиляється до простих рішень. Таке відношення до проблеми та їх розв'язання отримало назву *absolution*. Посередня людина проблеми усвідомлює, але здібностей до їх розв'язання не вистачає, тому змушена імітувати їх розв'язання – *resolution*. Рішення посередньої людини охоплюють лише сьогоденні аспекти буття, не виходять за межі відомого і стають втіленням її установок на вигоду. Екологічні, економічні, політичні, правові, культурні наслідки, як правило, не враховуються. Особистість приймає рішення з позиції національного інтересу, з установкою на благо суспільства. Рішення особистості охоплюють предметний та комунікативний аспекти людської діяльності. Особистість здатна розв'язувати проблеми в межах чинної парадигми життєдіяльності – *solution*. В умовах знеособленого суспільства рішення переважно не виходять за межі предметно-практичної діяльності, не прораховуються екологічні, економічні, політичні, правові й духовні наслідки. В умовах глобального світового порядку рішення мають прийматися з урахуванням глобальних наслідків. Геній для розв'язання проблем пропонує нові наукові принципи, нову парадигму життєдіяльності, і проблема розчиняється – *dissolution*³⁸.

26. *Ставлення до діяльності*. Залежна людина здатна до виконання лише окремих операцій. Посередня людина частково спроможна бути суб'єктом діяльності. Особистість має потенціал бути конструктивним суб'єктом діяльності як у зовнішньому контексті, так і в контексті власного внутрішнього світу. Особистість сама себе покладає. Зв'язок діяльності з людською сутністю був усвідомлений ще ректором Києво-Могилянської академії І. Гізелем (1600–

³⁷ Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій. *Де шукати наших історичних традицій. Дух нашої давнини*. Київ: МАУП, 2005, с. 128–130]

³⁸ Акофф Р. А. Рассогласование между системой образования и требованиями к успешному управлению. *Вестн. высш. шк.* 1990. № 2. С. 50–54.

1683). Філософ установив метафізичний зв'язок між сутністю людини та її діяльністю. «Природа кожної речі є такою, якою є її дія»³⁹, тобто діяльність людини є відображенням її сутності. Е. Фром уточнив цей зв'язок: «Моя активність є проявом моїх потенцій <...> я і моя діяльність єдині»⁴⁰. Зауважимо, що цей принцип не новий, його відкрило християнство: «За плодами їхніми пізнаєте їх», але посередня людина його забула. Особистість усвідомлює зв'язок між змістом діяльності й власними здібностями і розглядає діяльність як єдиний гідний спосіб життя, який спрямований на віддачу і піклування про ближніх. Цей зв'язок між сутністю людини та її діяльністю в сучасній метафізиці та філософській антропології не осмислено, що вкрай негативно проявляється в публічній сфері. Особистості своєю діяльністю відкривають іншим дорогу. К. Юнг переконливо довів, що той, хто виходить за межі колективного підсвідомого та пануючих конвенцій, – це особистості, пророки, Боги⁴¹.

Проаналізувавши соціальні аспекти діяльності людини, можна достатньо чітко визначити, яку позицію займає людина, наскільки її діяльність відповідає національним інтересам, чим людина спонукається, коли розв'язує соціально-політичні проблеми, яке її ставлення до власної предметно-практичної діяльності. Розуміння зв'язку між сутністю людини та продуктами її діяльності має стати фактом суспільної свідомості. Свідома людина має вміти за продуктами діяльності громадського, політичного діяча бачити його професійний, інтелектуальний, моральний потенціал. Цей зв'язок має бути абеткою соціально-політичного життя, що суттєво зменшить можливості маніпулювання свідомістю людини з боку політиків та ЗМІ.

VI. Відмінності у розумінні філософських понять і категорій пересічною людиною й особистістю як показник рівня їх інтелекту

Філософські поняття й категорії є концентрацією інтелектуального досвіду людини, а тому володіння ними красномовно характеризує актуальний рівень інтелектуального та духовного розвитку людини. Як правило, вони формуються особистостями й геніями і стають основою розуміння світу й діяльності. Залежна людина не спроможна до адекватного розуміння філософських понять і категорій. Посередня людина здатна оперувати філософськими поняттями і категоріями, але спотворює їх. Для прикладу проаналізуємо рівень розуміння окремих філософських категорій і понять.

27. Сутність та існування. Зазначені категорії характеризують внутрішній та зовнішній аспекти речі, буття. Сутність (есенція) позначає внутрішні, істотні властивості речі, людини, буття, без яких вони не можуть існувати. Сутність не дана людині у відчуттях, а пізнається мисленням. Існування (екзистенція) – це категорія для позначення наявного буття людини,

³⁹ Гізель І. Твір про всю філософію. *Історія філософії України*: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. Київ: Либідь, 1993, с. 166.

⁴⁰ Фромм Е. *Мати чи бути?*: пер. з англ. Київ: Укр. письм., 2010, с. 103.

⁴¹ Юнг К. Г. *Структура психики и процесс индивидуации* : [сб. ст. : пер. і послесл. А. В. Брушлинского]. Москва: Наука, 1996, с. 212.

котре осягається чуттями і вживається здебільшого для позначення зовнішніх його проявів.

Залежна людина приймає існування за сутність. Особливо яскраво це проявилось у філософії екзистенціалізму. Своє життя залежна й посередня людина пов'язують з поняттями *володіти й мати*. Особистість чітко розрізняє сутність та існування, а тому перевагу віддає сутності. Особистість розуміє сутність на основі принципу *бути*: бути справжнім, жити в єдності із суспільством. Особистість залишається тотожною собі у будь-якій ситуації, тобто діє відповідно до морального закону, первоначал, тоді як залежна й посередня людини діють відповідно до ситуації, точніше до вигоди.

28. *Сутність і явище*. Залежна людина не розрізняє сутність і явище, вважаючи, що речі за своєю сутністю є такими, якими вони постають перед почуттями, що отримало в історії філософії назву «наївний реалізм». Для розуміння сутності має відбутися перехід від чуттєвого пізнання до абстрактного мислення. Посередня людина здатна відрізнити сутність від явища, коли це стосується механічної, фізичної, хімічної, космологічної, геологічної та біологічної форм руху матерії. Ігнорування моралі не дозволяє посередній людині відрізнити сутність від явища щодо соціальної форми руху матерії. Особистість відокремлює сутність від явища. Маніпуляції людською свідомістю якраз і побудовані на тому, що залежна людина не здатна відокремлювати сутність від явища.

29. *Актуальність і потенційність*. Пересічна людина абсолютизує актуальне, те, що очевидно на сьогодні – видиме. Цей тип людини живе у теперішньому часі, а тому його мислення одновимірне. Потенційне вона не бачить, бо для цього треба мати відповідні знання й мислення. Особистість, по-перше, здатна за зовнішнім побачити внутрішнє – потенційне; по-друге, сприймає потенційне у розвиткові.

30. *Можливість і дійсність*. Для залежної людини уявлення про можливість і дійсність обмежені її безпосередніми потребами. Для посередньої людини уявлення про ці категорії визначаються її цілями щодо здобуття вигоди. Для особистості дійсність розширюється до цілісного сприйняття людського буття, а можливості визначаються наявними здібностями та засобами.

Проаналізуємо зміст понять «можливість» і «дійсність», «актуальність» і «потенційність» на прикладі концепту «кожна людина – особистість». Назагал цей концепт сприймають, що кожна людина актуально є особистістю, тобто це дійсність. У дійсності цей концепт означає, що людина є особистістю у можливості. Для того, щоб досягти ступеня особистості, людина повинна мати як зовнішні умови, так і докласти відповідних внутрішніх зусиль. Пріоритет у цій сукупності можливостей слід віддати внутрішнім умовам. В свою чергу серед внутрішніх умов пріоритет належить спонуканням. За наявності розвинутих спонукань і волі всі інші здібності можна розвинути до особистісного рівня. Особистість – той хто реалізував свої можливості й актуально досяг сутності буття.

31. *Загальне, особливе й одиничне* – філософські категорії, які відображають масштаб мислення людини різного ступеня розвитку. Акцент на одиничному робить залежна людина, бо не здатна відокремитися від чуттєвого досвіду. Посередня людина спроможна відокремитися від одиничного, піднятися до певного узагальнення й сформуванню за допомогою розсудку наукові поняття, що стосуються таких форм руху матерії як механічна, фізична, хімічна, космологічна, геологічна, біологічна. Утім, піднятися до загального щодо людської сутності та соціальної форми руху матерії не здатна. Особистість цілісно сприймає одиничне, особливе й загальне. Загальне постає як те спільне, що притаманне усім формам руху матерії, тому знаходить відбиття у філософських категоріях.

32. *Належне*. Пересічна людина не здатна зрозуміти й діяти з позиції належного (ідеального стану буття, національного інтересу, морального закону, обов'язку), оскільки перебуває в залежності від свого та колективного несвідомого. Належне – це діяльність з позиції суспільного інтересу, людства, провідних історичних тенденцій. Категорія належного є найвищим і головним принципом, що об'єднує різні сфери суспільного буття⁴². Особистість робить себе суб'єктом належного, протиставляючи належне природному існуванню. Належне як ідеальне буття стає для особистості дійсністю.

33. *Ставлення до ієрархії та рівності*. Залежна й посередня людина абсолютизують видиме, а тому роблять акцент на рівності, не усвідомлюючи того, що ієрархія є об'єктивною й необхідною складовою буття. Залежна й посередня людина не можуть визнати об'єктивності духовної ієрархії. На думку М. Шелера, вчення про рівність є породженням ресентименту (заздрості). Про яку б рівність не йшла мова за ним «всегда скрывается желание *унизить того, кто стоит выше*, являясь носителем более высоких ценностей...»⁴³. Особистість визнає об'єктивний і суперечливий характер відносин ієрархії та рівності й володіє здібностями до їх поєднання. Духовна ієрархія – поняття, змістом якого є здатність людини свідомо керуватися моральними нормами й категоричним імперативом. Особистість намагається поєднувати ці суперечливі принципи, а суспільне життя розуміє як поєднання ієрархії та рівності⁴⁴. Генії переосмислюють чинний характер відносин між ієрархією й рівністю і започатковують нове розуміння первоначал як єдність свободи, рівності, ієрархії та справедливості.

Філософія, знищивши ієрархічний підхід до розуміння людини, стала розвивати безплідний напрям – «кожна людина – особистість». Під тиском цієї тенденції гуманітарні науки й суспільство дістали знеособлений напрям розвитку.

⁴² Кістяківський Б. О. Філософія наукового ідеалізму. *Кістяківський Б. О. Вибране* / пер. з рос. Л. Г. Малишевської; упоряд., передм. і прим. Л. П. Депенчук. Київ: Абрис, 1996, с. 38–39.

⁴³ Шелер М. Ресентимент в структуре моралей. СПб.: Наука. 1999, с. 159.

⁴⁴ Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. *Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори* / пер. з ісп. В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенка. Київ: Основи, 1994, с. 175–176.

34. *Зміст і форма* є характеристиками способу життя людини. Змістом людини є її спосіб життя, вчинки, а формою – поведінка. Іншим фундаментальним критерієм істинності людського буття є ставлення людини до Слова і дотримання категоричного імперативу. Людина, яка володіє критичним мисленням, має розрізнати зміст і форму в людському житті: фіксувати, чи збігаються вони, чи розходяться. Якщо збігаються, то це буде особистість, якщо не збігаються, то перед нами буде залежна чи посередня людина. Не співпадіння змісту й форми буде проявлятися в розбіжностях між словами і вчинками людини. Людина, у якої спостерігається співпадіння слів і вчинків (мислення й буття), ще у Стародавній Греції отримала назву «справжня» і було позначено поняттям «буття». Така людина сама про себе говорила: «Я є». Особистість ніколи не абсолютизуватиме форму (заяви, зовнішні аспекти життєдіяльності людини), а спостерігатиме за людськими вчинками та продуктами діяльності. Єдність змісту й форми фіксується у понятті «спосіб життя». Суспільство споживання зробило акцент на формі, що є однією з причин деградації людини.

Підсумовуючи зазначимо, що соціально-політичним підґрунтям до оволодіння філософськими категоріями й поняттями є національний інтерес. Рівень розуміння загального залежить від рівня розуміння сутності у собі. Сутністю щодо самого себе постають спонукання до діяльності. На абсолютизації одиничного й особливого тримаються різні форми маніпуляцій свідомістю залежної й посередньої людини. Загальні поняття постають для особистості підґрунтям критичного мислення.

VII. Екзистенційні аспекти людської життєдіяльності

Екзистенційні аспекти людської життєдіяльності описують внутрішній і зовнішній світ людського життя, на основі яких можна сформулювати уявлення про окремі сторони життя людини. Екзистенційні аспекти людського буття охоплюють такі моменти: проблема вибору життєвого шляху, мети і смислу життя, любові, долі, щастя, гріха, ставлення до власного тіла та ін. Проаналізуємо деякі із них.

35. *Мета і смисл життя.* У залежної людини мета перебуває у теперішньому і стосується повсякдення, ось-буття, у посередньої теж перебуває у теперішньому і не виходить за межі *Его*. Пересічна людина не знаходить смислу життя, а тому опинилася у стані екзистенційного вакууму (В. Франкл). У особистості мета виходить за межі *Его* і стосується Іншого, соціуму. У особистості смисл життя орієнтований на вдосконалення себе та суспільства.

36. *Відношення до любові.* Любов – екзистенціал людського буття, який відображає повноту людського життя. Любов характерна для людини, яка досягла ступеня особистості. К. Зарубицький у розумінні любові поєднує філософію, теологію й психологію. «У любові утверджується буття іншого. У любові до Христа ми утверджуємо буття світоустрою в цілому, бо Христос, Образ Світу і сам Світ – єдині». І далі: «Любов – творіння на основі Єдності.

Причастя – частина вбирає в себе Ціле і стає частиною Цілого»⁴⁵. Завдяки любові людина може піднятися до Цілого, загального – стати особистістю. Любов відкриває людині шлях до творчої діяльності, що найкраще висловив А. Августин: «Люби – і роби, що хочеш». Любов розширює простір взаємодії між людьми й поле взаємного усвідомлення, яке стає більш важливим, ніж предметно-практичні аспекти людського життя. Пересічна людина не здатна до любові. Любов як форма людських відносин притаманна особистостям і геніям. У житті пересічна людина часто розмінюється на спокуси і перетворюється із особистості у посередність: губить свою гідність, або, як казав Ф. Ніцше, стає паразитом, який хоче жити з любові, а сам не здатний дарувати людині любов⁴⁶. Любов і особистість – поняття одного порядку.

37. *Відношення до смерті.* Людина різного ступеня духовного розвитку по-різному ставиться до смерті. У залежної й посередньої людини присутній страх смерті. Для особистості втрата морального обличчя – духовна смерть – важить більше, ніж смерть фізична. Пересічна людина боїться фізичної смерті, а особистість – духовної. «Батько» українських шістдесятників, поет, дисидент І. Світличний писав: «Що ми чиним братове?... // Убиваєм в собі ненароджених геніїв, // На Голгофі цинізму гвалтуєм любов». Страх смерті особистість долає смыслом життя. Страх смерті має також морально-психологічне походження. Цей аспект відкрив В. Франкл: «Страх перед смертю є, очевидно, страх перед власною нечистою совістю <...>, що виникає не стільки через які-небудь вчинки й негативний спосіб життя, скільки через усвідомлення того, що в житті були втрачені шанси, які надавала доля, та нереалізованість багатьох проєктів»⁴⁷.

38. *Спосіб життя як відображення життєвих принципів.* Залежна людина живе за *принципом задоволення*, не здатна керувати своїми тілесними потребами. Її соціально-психологічною установкою є стимул. Для способу життя посередньої людини характерна соціально-психологічна установка на пошук економічної, політичної, правової й культурної вигоди. Цей тип людини живе за *принципом реальності*. Він прагне бути таким як усі як за зовнішніми, так і внутрішніми ознаками; підлаштовується під колективне свідоме та несвідоме, яке є для неї певним «законодавчим» полем, як наслідок втрачає себе. Повноцінним суб'єктом діяльності посередня людина бути не здатна, до Іншого ставиться як до засобу, тобто порушує категоричний імператив Канта; почуття відповідальності за результати життєдіяльності відсутнє, до своїх обов'язків ставиться як до виконання певних функцій. Отже, спосіб життя залежної й посередньої людини знеособлений. Для способу життя особистості, яка живе з установкою на національний інтерес характерний *принцип обов'язку*. Моральний закон має первинне значення, розвинуте почуття відповідальності. Спосіб життя і принцип життя генія можна описати поняттям *творчість*, а категоричний імператив є абсолютною нормою життя.

⁴⁵ Потустороннее, которое реально существует. Немістичне потойбіччя / сост. К. Малеев. Киев: Стило, с. 59–60.

⁴⁶ Ніцше Ф. Так казав Заратустра. *Так казав Заратустра. Жадання влади* / пер. з нім. А. Онишка, П. Тарашука. Київ: Основи, 1993, с. 192–193.

⁴⁷ Франкл В. Психотерапія на практиці / Пер. с нем. СПб: Речь. 2000, с. 203.

Наведені способи життя залежної й посередньої людини, особистості й генія виходять за межі того чи іншого суспільства і мають позаетнічний та позасуспільний характер. Етнічні, національні особливості накладають певні відмінності на спосіб життя, але соціально-психологічні установки (стимул, мотив, інтерес, ідеал) й принципи життєдіяльності (задоволення, реальності, обов'язку й творчості) зберігатимуть свою конститутивну роль. Особистість відчуває себе в житті господарем, утім посередня людина функцією. Посередня людина завжди живе за рахунок інших, а найчастіше – за рахунок особистостей: спочатку їх травить, а після їхньої смерті пропагує їхні здобутки й завдяки цьому стверджується. Цей тип людини Ф. Ніцше охарактеризував через поняття «функція» й доводив, що в будь-якому суспільстві є індивіди, які зводять свою життєдіяльність до виконання тих чи тих функцій⁴⁸.

39. *Характеристики спілкування.* У людини залежного ступеня розвитку спілкування обертається навколо дієслів «мати» та «дати»: «*А що я матиму (отримуватиму)?*» Спілкування посередньої людини відбувається навколо питання: «*Яку я матиму вигоду?*» Особистість у спілкуванні орієнтується на інтерес Іншого та його розвиток. Генії у спілкуванні орієнтуються на Істину, Добро й Красу. Його спілкування підпорядковане реалізації нової парадигми.

40. *Відношення до слова.* Для залежної людини мова – це засіб висловлювання своїх емоцій. Для пересічної людини слово – це засіб спілкування. Відомо, що будь-яким засобом можна маніпулювати, а тому слово для посередньої людини є засобом маніпулювання. Для особистості слово – це онтологічна основа буття, що було усвідомлено ще у Євангелії: «Спочатку було Слово...». Роль Слова в українській культурі найкраще висловив Т. Шевченко: «Пошли мені святеє слово / Святої правди голос новий! / І слово розумом святим / І оживи, і просвіти! / ...Подай душі убогій силу / ... Те слово божеє кадило, / Кадило істини. Амінь».

У людини кожного ступеня розвитку є ключові слова, на основі яких можна достатньо точно визначити інтелектуальний, моральний, духовний потенціал людини. Для залежної людини ключовими словами є *віддайте, дайте, хочу, буду, взяти, захопити, забрати, витратити, розподілити*, отож ідеться про задоволення вітальних потреб. Мова переважно охоплює сферу споживання: харчі, алкоголь, одяг, побутова техніка, жінки, фізіологічний комфорт. Мова посередньої людини будується навколо понять: вигідно / не вигідно, дефіцит, престиж, соціальний статус. У посередньої людини відсутні слова пов'язані з обов'язком, моральними нормами, утім у мові особистості ключовими словами стають поняття й категорії, пов'язані зі сферою національних інтересів, моралі, культури й духу. Геній осмислює світ крізь призму символів і метафізичних понять добра, істини й краси, які відображають первоначала суспільного буття незалежно від етнічного походження, релігійної і мовної приналежності людини. На життя геній дивиться крізь призму смислу, а тому смислотворчими в його

⁴⁸ Ніцше Ф. По той бік добра і зла. *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі* / пер. з нім А. Онишко. Львів: Літопис, 2002, с. 155.

мовленні стають слова *смысл, дух, істина, буття, мета, життя, доля, добро, справедливість, свобода, призначення людини*. (Додатково див.⁴⁹).

Проаналізувавши екзистенційні аспекти людського буття можна зрозуміти спосіб життя людини, який є інтегральною характеристикою людської життєдіяльності. Узагальнюючи екзистенційні аспекти людської життєдіяльності, зауважимо, що в принципі є два способи людського буття: знеособлений та особистісний. Філософсько-релігійною мовою Р. Горбань їх визначає як життя «вгору до боголюдяності і вниз до богозвірчості»⁵⁰. З позиції метафізичної теорії особистості це означає вдосконалення людини до ступеня особистості або деградація до тілесного, рабського животіння.

Висновки

Метафізична теорія особистості дозволяє дати відповіді на вічні питання, які сформулював І. Кант: «Хто є людина?», «Що я маю знати?», «Що я маю робити?», «На що я маю сподіватися?» і тим само наблизитися до відповіді на питання «Хто є хто і що є що?» Здійснений аналіз доводить наявність принципових відмінностей в інтелектуальному й духовному потенціалі пересічної людини й особистості, а саме потенціал особистості суттєво переважає потенціал посередньої людини. Цей факт мають усвідомити філософи й донести його до свідомості громадянського суспільства: пріоритет у всіх сферах життя суспільства й держави має належати особистості. Ці роздуми корелюють з висновками Р. Горбаня, що ідея особистості є регулятивною ідеєю, здатною подолати суперечності людського буття, бо особистість за своєю природою є цілісною⁵¹, а тому свою цілісність впроваджує у життя.

На ступені особистості людина сягає довершеності у трьох аспектах: сама для себе здобуває здатність керувати своїми потребами й емоціями; усвідомлює свою єдність із соціумом; визнає свою рівноправність із природою. Знімаючи недоліки залежної й посередньої людини, особистість постає живим синтезом свободи й необхідності, самосвідомості, а в екологічному аспекті стає втіленням єдності з природою. Наведені роздуми доводять правоту висновків М. Бердяєва, що особистість не можна зводити до психічних чи соціологічних аспектів її буття. Особистість – це духовна сутність. В ідеї особистості знання про людську сутність знаходить своє логічне завершення. Особистість – це *остання* реальність, яку людина свідомо чи несвідомо прагне досягнути в процесі свого духовного розвитку й пошуку істини, а тому в суспільстві вона є *першою* реальністю, оскільки утворює первоначала буття. Особистість – це максимально мислима людська сутність, яка від епохи до епохи змінює свої соціально-психологічні ознаки, але за суттю залишається незмінною.

⁴⁹ Міняйло Р. В., Сабадуха В. О. Мовна картина світу як продукт діяльнісного освоєння соціуму та власних сутнісних сил. *Практична філософія*. 2009. № 3. С. 125–134.

⁵⁰ Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії в інтерпретації Миколи Бердяєва: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014, с. 237.

⁵¹ Горбань Р. А. Есхатологічна перспектива історії в інтерпретації Миколи Бердяєва: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014, с. 78.

Запропоновані критерії дозволяють умоглядно розчленувати життєдіяльність людини на окремі аспекти і виявити її основні характеристики. У процесі аналізу треба сконцентрувати увагу на таких стрижневих моментах. *Перший.* З'ясувати спонукання й моральні якості людини, бо вони є внутрішньою сутністю людини і у єдності визначають її інтелектуальні можливості та зовнішні аспекти діяльності. Внутрішня сутність людини проявляється в її діяльності й способі життя. *Другий.* Наскільки людина здатна бути суб'єктом діяльності з позиції національного інтересу. Усвідомлення національного інтересу накладає відбиток на її професійну, громадсько-політичну діяльність. *Третій.* У способі життя інтегруються всі характеристики людини. Знеособлений спосіб життя – це діяльність з позиції вигоди, утім це може бути прихованим за певними маніпуляціями. Особистісний спосіб життя – це діяльність з позиції національного інтересу з дотриманням моральних норм. *Четвертий.* Ставлення до природи сьогодні постає показником розумності / нерозумності людини.

Аналіз відмінностей між посередньою людиною й особистістю здійснювався за сьома напрямками й виявлено сорок критеріїв. Дослідження і пошук критеріїв можна продовжувати, але принципові відмінності очевидні. Вони доводять: 1) об'єктивність метафізичної теорії особистості (теорії ступенів духовного розвитку), 2) обмеженість гуманізму, 3) значущість ідей персоналізму для сучасного світоустрою, 4) особливу роль особистості для подолання суперечностей в людському суспільстві й українському зокрема. Припускаємо, що запропоноване дослідження може стати початком нового напрямку: диференційної філософської та психологічної антропології.

Оволодіння теорією ступенів духовного розвитку і критеріями дозволить достатньо безпомилково визначати як власний інтелектуальний та духовний потенціал, так й іншої людини. Це особливо важливо в публічному просторі, бо надає можливість передбачати діяльність посадової особи, можливі варіанти розвитку подій. Метафізична теорія особистості, за умови визнання її свідомою частиною суспільства, дозволить зробити публічну сферу прозорою, що є об'єктивною потребою часу в умовах необхідності подолання недоліків знеособленого суспільства.

REFERENCES

1. Akoff R. A. Rassohlasovanye mezhdou systemoi obrazovaniya y trebovaniyamy k uspeshnomu upravleniyu. Vestn. vyssh. shk. 1990. № 2. S. 50–54.
2. Arendt H. Stanovyshche liudyny / per. z anhl. M. Zubrytskoi. Lviv: Litopys, 1999. 254 s.
3. Berdiaev M. O naznachenyi cheloveka. Moskva: Respublyka, 1983. 383 s.
4. Bulhakov S. N. Fylosofiya khoziaistva. Moskva: Nauka, 1990. 412 s.
5. Vэkon F. O dostoinstve y pryumnozhennyi nauk. Vэkon F. Sochyenyia v 2 t. 2-e yspr. y dop. T.1. Moskva: Mysl, 1977. 567 s.
6. Velychko S. Slidamy predkiv: zbirka poezii. Ivano-Frankivsk: 2021. 136 s.

7. Hehel H. *Fylosofiia relyhyu. V dvukh tomakh. T. 2. Obshch. red. A. V. Hul'nyu. Per. s nem. P. P. Haidenko y dr. Moskva: Mysl. 1977. 573 s.*
8. Hegel G. V. F. *Fenomenolohiia dukhu / z nim. per. P. Tarashchuk; nauk. red. per. Yu. Kushakov. Kyiv: Osnovy, 2004. 548 s.*
9. Hizel I. *Tvir pro vsiu filosofiiu. Istoriiia filosofii Ukrainy: khrestomatiiia: navch. posib. / uporiad. M. F. Tarasenko, M. Yu. Rusyn, A. K. Bychko ta in. Kyiv: Lybid, 1993. S. 156–180.*
10. Horban R. A. *Eskhatolohichna perspektyva istorii v interpretatsii Mykoly Berdiaieva: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2014. 280 s.*
11. Horban. R. A. *Ukrainska retseptsiia heroichnoho chynu yak dukhovno-praktychnoi samorealizatsii osoby. Nauka. Relihiia. Suspilstvo. 2018. № 2 (62). Kyiv: Instytut problem shtuchnoho intelektu MON i NAN Ukrainy. S. 35.*
URL: https://srs.net.ua/wp-content/uploads/2020/05/NRS_2_2018.pdf
12. Horban R. A. *Shliakhy rozvytku personalistychnoi dumky v krainakh yevroatlantychnoho rehionu. Polska versiia: Cheslav Bartnik: monohrafiia. Kyiv: Bilyi Tyhr, 2019. 570 s.*
13. Horkhaimer M. *Krytyka instrumentalnoho rozumu: per. z nim. Kyiv: PPS-2000, 2006. 282 s.*
14. Hrechanyi O. F., Sabadukha V. O. *Filosofiia zdibnostei u konteksti priorytetu dukhovnoho nad materialnym: monohrafiia. Luhansk: Vyd-vo SNU im. Volodymyra Dalia, 2015. 211 s.*
15. Husserl Э. *Kryzys evropeiskykh nauk y transtsendentalnaia fenomenolohiia. Sankt-Peterburh: Vladymyr Dal, 2004. 385 s.*
16. Devyll B., Seshys Dzh. *Hlubynnaia ekolohiia. Kyev: Kyevskiyi ekoloho-kulturnyi tsentr. 2005. 108 s.*
17. Dontsov D. *De shukaty nashykh istorychnykh tradytsii. De shukaty nashykh istorychnykh tradytsii. Dukh nashoi davnyny. Kyiv: MAUP, 2005. S. 3–136.*
18. Ionas H. *Pryntsyp otvetstvennosti. Opyt etyky dlia tekhnolohycheskoi tsyvylyzatsyy. Moskva: Airys-press, 2004. 480 s.*
19. Kant I. *Krytyka praktychnoho rozumu / per. z nim., prymit. ta pisliamova I. Burkovskoho; nauk. red. A. Yermolenko. Kyiv: Yunivers, 2004. 240 s.*
20. Kistiakivskiyi B. O. *Filosofiia naukovoho idealizmu. Kistiakivskiyi B. O. Vybrane / per. z ros. L. H. Malyshevskoi; uporiad., peredm. i prym. L. P. Depenchuk. Kyiv: Abrys, 1996. S. 3–96.*
21. Krymskiy S. B. *Zaklyky dukhovnosti KhKhI stolittia: z tsyклу shchorichnoi pamiaty leksii im. A. Olenskoi-Petryshyn. Kyiv: Vydavn. dim «KM Akademiia», 2003. 32 s.*
22. Krymskiy S. B. *Pid syhnaturoiu Sofii Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia, 2008. 718 s.*
23. Marks K. *Ekonomichni rukopysy 1857–1861 rokiv. Marks K., Enhels F. Tvory / per. z 2-ho ros. vyd. Kyiv: Polityvydav Ukrainy, 1982. Ch. 1. T. 46. 515 s.*
24. Miniailo R. V., Sabadukha V. O. *Movna kartyna svitu yak produkt diialnisnoho osvoiennia sotsiumu ta vlasnykh sutnisnykh syl. Praktychna filosofiia. 2009. № 3. S. 125–134.*

25. Nitsshe F. Po toi bik dobra i zla. Po toi bik dobra i zla. Henealohiia morali / per. z nim A. Onyshko. Lviv: Litopys, 2002. S. 7–184.
26. Nitsshe F. Tak kazav Zaratustra. Tak kazav Zaratustra. Zhadannia vlady / per. z nim. A. Onyshka, P. Tarashchuka. Kyiv: Osnovy, 1993. S. 8–326.
27. Orteha-i-Hasset Kh. Bunt mas. Orteha-i-Hasset Kh. Vybrani tvory / per. z isp. V. Burhardta, V. Sakhna, O. Tovstenka. Kyiv: Osnovy, 1994. S. 15–139.
28. Paskal B. Dumky / per. z fr. A. Perepadia, O. Khoma. Kyiv: Dukh i litera, 2009. 704 s.
29. Potustoronnee, kotoroe realno sushchestvuet. Nemistychno potoibichchia / sost. K. Maleev. Kyev: Stylos, 253 s.
30. Sabadukha V. O. Metafizyka suspilnoho ta osobystisnoho buttia: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH, 2019. 647 s.
31. Sabadukha V. O. Rekonstruktsiia konfliktu mizh zneosoblenoiu ta osobystisnoiu paradyhmamy buttia liudyny u tvorchosti Tarasa Shevchenka Psykholohiia i suspilstvo. 2014. Spetsvyp. S. 55–61.
32. Sabadukha V. O. Ukrainska natsionalna ideia ta kontseptsiiia osobystisnoho buttia: monohrafiia. 2-e vyd., vypr. Ivano-Frankivsk: Foliant, 2012. 176 s.
33. Sabadukha V. O. Ukrainskyi variant mifu pro Sizifa (za dramoiu-feieriieiu Lesi Ukrainky «Lisova pisnia») Pereval. 2013. № 1. S. 156–167.
34. Skovoroda H. S. Knyzhechka pro chytannia Sviatoho Pysma, nazvana zhinka Lotova. Skovoroda H. Tvory : u 2 t. Kyiv : Oberehy, 2005. T. 2. S. 34–60.
35. Skovoroda H. S. Narkis. Rozmova pro te: piznai sebe. Skovoroda H. S. Tvory: u 2 t. Kyiv: Oberehy, 2005. T. 1. S. 151–188.
36. Fykhte Y. H. Osnovnye cherty sovremennoi epokhy. Fykhte Y. H. Sochyneniya: v 2 t. / sost. y pryemch. V. Volzhskoho. Sankt-Peterburh: Myfryl, 1993. T. 2. S. 359–618.
37. Frankl V. Psykhoterapiia na praktyke / Per. s nem. SPb: Rech. 2000. 250 s.
38. Fromm E. Maty chy buty?: per. z anhl. Kyiv: Ukr. pysm., 2010. 222 s.
39. Fromm Э. Psykhoanalyz y etyka. Moskva: AST-LTD, 1998. 568 s.
40. Khaidehher M. Razghovor na proselochnoi dorozhe: sb.: per. s nem. / pod red. A. L. Dobrokhotova. Moskva: Vyssh. shk. 1991. 192 s.
41. Sheler M. Resentyment v strukture moralei. SPb. : Nauka. 1999. 231 s.
42. Sheler M. Sutnist moralnoi osobystosti. Suchasna zarubizhna filozofiiia. Techii i napriamy: khrestomatiia: navch. posib. / uporiad. V. V. Liakh, V. S. Pazenok. Kyiv: Vakler, 1996. S. 10–30.
43. Shellynh F. V. Y. Vvedenye v fylosofyiu myfolohyy. Shellynh F. V. Y. Sochyneniya: v 2 t.: per. s nem. Moskva: Mysl, 1989. T. 2. S. 159–374.
44. Iunh K. H. Struktura psykhyky y protsess yndyvyduatsyy : [sb. st. : per. i poslesl. A. V. Brushlynskoho]. Moskva: Nauka, 1996. 267

*Стаття надійшла до редакції 25.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 355.01((470+571)+477):271.4+272

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.11>

ПИТАННЯ ВІЙНИ В СОЦІАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОДІЙ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА В АКТУАЛЬНИХ ТЕОЛОГІЧНИХ РОЗМИСЛАХ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИКІВ

НЕДАВНЯ Ольга

Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди

Національної академії наук України

вул. Трьохвсвятительська 4, м. Київ, 01001, Україна

e-mail: okujanka@gmail.com

ORCID 0000-0003-4634-1137

Бібліографічний опис статті: Недавня О. (2023). Питання війни в соціальній доктрині Католицької Церкви через призму подій війни Росії проти України та в актуальних теологічних розмислах українських католиків. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 142–159. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.11>

Анотація. У статті аналізуються положення про війну в соціальній доктрині Католицької Церкви через призму подій війни Росії проти України та в актуальних теологічних розмислах українських католиків.

Мета статті полягає у з'ясуванні можливостей практичного застосування цих положень католицької соціальної доктрини в ситуації сучасної війни з огляду на оцінку їх практичної реалізації представниками РКЦ і УГКЦ в контексті сьогоденної воєнної хроніки.

Наукова новизна статті обумовлена розглядом доктринальних настанов щодо війни з урахуванням їх оцінок представниками католиків сьогоденної України, котрі роздумують над теоретичними питаннями «з середини» практичного досвіду громадян країни, проти якої ворог розв'язав жорстоку війну. Адже лише власний досвід проживання конкретних ситуацій надає можливість уповні оцінити міру адекватності теоретичних положень - фактичній реальності. Здобуток наукової новизни підсумовується у **висновках:** корпус Компендіуму соціальної доктрини у його сучасному викладі (від 2004 р.), так само як і енцикліки та інші документи Католицької Церкви 19-20 століть, написані людьми, які є представниками євро-атлантичного культурно-цивілізаційного кола. Тому, попри потенціал універсальності і всечасовості (принаймні в рамках християнського світогляду), ці настанови можуть бути зрозумілими та прийнятими радше реципієнтами того самого кола, і не враховують весь ментальний комплекс тих, хто фактично знаходиться поза ним. Ймовірно, тому, аналогічно написаним постулатам міжнародних

організацій, авангардними будівничими яких є в основному держави-представники цього самого кола, настанови католицької соціальної доктрини можуть уповні «працювати» не в усіх ситуаціях воєнних конфліктів. Зокрема, як це очевидно зараз, Росія навчилася використовувати у власних інтересах справедливо й гуманно написані закони і настанови, світські та церковні, та брутально їх порушувати, на що як в католицькій соціальній доктрині, так і в документах міжнародних організацій зрештою залишається одна відповідь — збройна сила.

Ключові слова: соціальна доктрина, Римсько-католицька Церква, Українська Греко-Католицька Церква, війна Росії проти України, українські католики, досвід.

THE QUESTION OF WAR IN THE SOCIAL DOCTRINE OF THE CATHOLIC CHURCH THROUGH THE PRISM OF THE EVENTS OF RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE AND IN THE CURRENT THEOLOGICAL REFLECTIONS OF UKRAINIAN CATHOLICS

Summery. *The article analyzes the provisions on war in the social doctrine of the Catholic Church through the prism of the events of Russia's war against Ukraine and in the current theological reflections of Ukrainian Catholics. The purpose of the article is to clarify the possibilities of practical application of these provisions of the Catholic social doctrine in the situation of modern war in view of the assessment of their practical implementation by representatives of the RCC and UGCC in the context of today's war chronicle. The scientific novelty of the article is due to the consideration of doctrinal instructions regarding war, taking into account their evaluations by representatives of Catholics in today's Ukraine, who ponder theoretical questions "from the middle" of the practical experience of citizens of a country, against which the enemy has unleashed a brutal war. After all, only one's own experience of living in specific situations makes it possible to fully assess the degree of adequacy of theoretical provisions - actual reality. The achievement of scientific novelty is summarized in the conclusions: the corpus of the Compendium of Social Doctrine in its modern presentation (since 2004), as well as encyclicals and other documents of the Catholic Church of the 19th and 20th centuries, written by people who are representatives of the Euro-Atlantic cultural and civilization circle. Therefore, despite the potential of universality and timelessness (at least within the framework of the Christian worldview), these instructions can be understood and accepted rather by the recipients of the same circle, and do not take into account the entire mental complex of those who are actually outside it. That is probably why, similar to the written postulates of international organizations, the avant-garde builders of which are mainly the representative states of this same circle, the instructions of the Catholic social doctrine may not fully "work" in all situations of military conflicts. In particular, as it is now obvious, Russia has learned to use in its own interests fairly and humanely written laws and guidelines, secular and ecclesiastical, and to brutally violate them, to which both in the Catholic social doctrine and in the documents of international organizations, in the end, only one answer remains - armed power.*

Key words: *social doctrine, Roman Catholic Church, Ukrainian Greek Catholic Church, Russia's war against Ukraine, Ukrainian Catholics, experience.*

Постановка проблеми. Героїчний опір українців військовій агресії Росії акумулював всі здорові в Україні суспільні сили на боротьбу з нападником, і серед них — Церкви й релігійні організації, що не знаходяться у полі тяжіння «Русского міра». Від католицької Церкви логічно очікувати самостійної політики, зокрема — стосовно війни РФ проти України, і, щоб розібратись, наскільки і чому ці очікування справджуються, варто насамперед звернутись до фундаментальних розробок католицької теології, зокрема — зібраних у католицькій соціальній доктрині. Це є **актуальним** викликом для релігієзнавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику війни у католицькій соціальній доктрині аналізувало багато науковців, лише один перелік праць яких з даної теми зайняв би левову частку формату статті. Однак розгляд цього предметного поля у контексті сучасних воєнних подій лише почався. Упритул до цього підходить Р.Голік у своїй праці «Віра як зброя: війна та релігія в культурній пам'яті ХХ – початку ХХІ ст.» (Голік, 2022). Натомість Р. П'яста та В.Лукашевський у статті «Захист Батьківщини у вченні Католицької Церкви» (П'яста, 2022) на основі офіційних документів Католицької Церкви, фахових матеріалів та інтерв'ю, здійснили морально–богословську оцінку воєнним діям у контексті захисту Батьківщини. Але наразі найбільше прислужився для нашого дослідження науковий доробок І. Загребельного, що включає роздуми над християнським осмисленням війни, зокрема у католицькій традиції. Цей автор оперативно відкликається своїми дослідженнями на гарячі події, і його критичний аналіз (Загребельний, Чи потрібна, 2022; Загребельний, Християнське, 2022; Загребельний, Уроки, 2022) тематики «Християнство і війна», зокрема – в католицьких настановах, вироблених у весь попередній період та пропонованих сьогодні, є вагомим внеском у корпус релігієзнавчих студій.

Мета і завдання статті. Нині особливо доцільно придивитись до настанов католицької соціальної доктрини з урахуванням відповідних теологічних розвідок католиків (насамперед - священнослужителів) сьогоднішньої України, котрі роздумують над теоретичними питаннями «з середини» практичного досвіду громадян країни, проти якої ворог розв'язав жорстоку війну. Адже лише власний досвід проживання ситуацій надає можливість уповні оцінити міру адекватності теоретичних положень – фактичній реальності. Тож **метою** статті ми обрали з'ясування можливостей практичного застосування настанов щодо війни католицької соціальної доктрини в ситуації сучасної війни Росії проти України, а **завданнями** відтак – означити головні положення цих настанов, оцінки їх практичного прикладання представниками РКЦ і УГКЦ в контексті актуальних воєнних подій, та напрямні відповідних пропозицій уточнень і доповнень теоретичних напрацювань католицької соціальної доктрини стосовно проблематики війни. Ми виділили серед свіжих напрацювань католицьких

чинників такі, що, на наш розсуд, найвиразніше представляють розвиток компетентної католицької думки з даного питання.

Основний матеріал. Квінтесенція католицької думки, зокрема щодо проблематики війни, сконцентрована в оприлюдненому 2004 р. Папською Радою Справедливості і миру «Компендіумі соціальної доктрини Церкви», де представлений принципівий підхід до явищ життя, смерті й вічності, фундаментальні настанови для організації життя людини й людства, і даються також вектори боговгодного розвитку людської спільноти. Різним питанням стосовно війни приділено значну увагу: вони розглядаються у кількох підрозділах, концентровано – у підрозділі «Поразка миру – війна» (Компендіум, С. 303-315). Якщо максимально стисло означити викладене у католицькій соціальній доктрині ставлення до війни, воно полягає у наступному:

- війни є наслідком зраненої гріхом людини;
- людство може і має відмовитись від воєн;
- поки цього не сталось, всі зобов'язані докладати всіх можливих зусиль у цьому напрямку, зокрема, протистояти в доступний спосіб (починаючи з мирних) спробам розв'язувати і провокувати війни, продовжувати гонку озброєнь;
- у випадку, якщо хтось війну розв'язав, керуватись певними моральними запобіжниками – і нападнику, і тому, хто захищається, а міжнародні організації покликаються до відповідних оцінок та дій, які б мінімізували збитки війни та сприяли її припиненню.

Якраз з останнім пунктом пов'язано найбільше практичних питань, що ми розглянемо нижче. Але насамперед, не зазіхаючи на суто богословський аналіз, маємо зауважити як світський релігієзнавець, що вже пункт перший по суті підважує реалістичність, повну осяжність усіх наступних, адже людська природа, зранена гріхом (як це стверджується у християнських постулатах), залишиться такою, поки кожен, або принаймні абсолютна більшість людей не подолає гріхи у своєму житті, тобто грішити не буде. Аналогічно звертає увагу на проблему недосконалості людини у контексті християнського ставлення до війни І.Загребельний (Загребельний. Чи потрібна, 2022). Звісно, до кращого завжди слід прагнути та практично наближатись. Однак, враховуючи існуючий стан речей, варто докладніше, предметніше, із глибоким і детальним знанням конкретики історичних та сучасних взаємин всіх народів, уточнювати настанови стосовно того, що і як робити тим народам, на яких напали, і нападник зовсім не хоче рахуватись ані з католицькою соціальною доктриною, ані з поняттями про мораль, прийнятими у всьому цивілізованому світі, ані з міжнародним правом.

Натомість, що ж ми маємо наразі: згідно настанов католицької соціальної доктрини, з боку міжнародних організацій очікується і від тих, на кого напали, і від нападників – дотримання певних моральних норм при веденні війни (і вплив щодо дотримання таких норм, як це виписано у доктрині, очікується від міжнародних організацій). З огляду на християнські постулати такі очікування зрозумілі, проблема у тому, що вони не справджуються (з боку нападників – так

зовсім, як у випадку сучасної воєнної агресії Росії проти України), і що з цим у такому разі робити. Можна, звичайно, припустити, що, мовляв, хай міжнародні організації діють ефективніше, бо ж соціальні настанови написані вірно як для християнських підходів. Однак на практиці це виявляється надто проблематично: авторитет і потуга міжнародних організацій не зупинили ані військову агресію Росії проти України, ані постання загрози ядерного апокаліпсису перед цілим світом з його християнськими анклавом.

Більш того, у католицьких соціальних настановах є положення, виписані таким чином, який можна потрактувати неоднозначно у прикладанні до конкретних ситуацій. Наприклад, у підрозділі «Зasadничі правила міжнародної спільноти» є заклик «рішуче відкинути думку про те, що справедливості можна досягти шляхом війни...» (Компендіум, 438, С. 269). За духом цих настанов, таке стосується агресора, який війну починає, а не тих, хто захищається; для останніх, як от зараз – для України, досягнення справедливості та миру може бути тільки через перемогу у сучасній війні (а не кривоприсяжним перемир'ям від ворога).

Розглянемо, що думають українські католицькі священнослужителі про практичну застосовуваність настанов католицької соціальної доктрини щодо війни, а також і про те, як ці настанови враховуються у діяльності католицьких авторитетів. Ми обрали для даного дослідження, на наш погляд, найбільш показові приклади теологічних розмірковувань навколо цих настанов з середовища як РКЦ в Україні, так і УГКЦ, оскільки і та, і друга керується католицькою соціальною доктриною, і та, і друга досвідчує зараз можливості застосування відповідної теорії на практиці.

Й насамперед наведемо дуже відверті й по-християнські прямі свідчення Глави УГКЦ стосовно того, як сприймаються теоретичні настанови щодо війни, коли відбувається особиста зустріч з воєнними реаліями: «Я теж колись викладав моральне богослов'я, ми обговорювали правила «справедливої» війни, легітимного самозахисту і так далі. А в обставинах жорстокої реальності вся ця теорія «падає». Все, що ти до того часу знав, умів, розумів, мусиш переосмислити. Твої знання морального богослов'я враз ніби обнулюються жорстокістю, яка постає перед твоїми очима. Щось подібне переживають усі, в тому числі ті, що приїжджають в Україну з якимись високими ідеями хитрих дипломатичних ходів щодо того, як можна було б умирити нападника. І коли вони бачать такі звірства, то починають по-іншому розуміти те, що твориться в Україні... я радив би всім українцям, у тому числі тим, що за кордоном, і з західних областей України, відвідати ці місця загальнонаціональної скорботи.» (Глава, 2022).

Розважливий аналіз даної проблематики демонструє о.Петро Балог, домініканець, інтелектуал, директор інституту релігійних наук Томи Аквінського. Він, традиційно швидко реагуючи на події оприлюдненням своїх відповідних розмислів, підкреслює, що настанови католицького віровчення є базовими, тоді як, коли йдеться про керування ними у складному процесі комунікації католицьких речників (починаючи з Пап) із різними сторонами воєнного протистояння, на поточний перебіг цього процесу впливають різні інші

чинники, котрі не брати до уваги практично неможливо (Балог, Ватикан, 2022). Серед іншого, як слушно зауважує о. Петро, католицькі соціальні настанови авторитетні стисло для католиків (можливо – для християн інших Церков), і ніяк не зобов'язують некатоликів (Балог, Справедлива).

Відзначимо, що П.Балог у своїх розвідках досить помірковано розбирає положення католицької соціальної доктрини, залучаючи також приклади з корпусу різних документів католицької Церкви, з Євангелія, з авторитетних теологів минулих століть (а також і оцінки теологів сучасних), які відображають дещо різні підходи до розглядуваної проблематики. Утім, коли йдеться про втілення цих положень в існуючих реаліях, простір для неоднозначності практично зникає. Отець Петро підкреслює, що у застосуванні теорії до практики слід розрізняти загальне і конкретне, правила й винятки: «є загальні правила, і вони повинні бути... Взагалі, про мир, про зменшення озброєння, про мінімалізацію ядерної зброї варто говорити і все це проводити. Звичайно, синхронно, як це і робилося у світі у другій половині ХХ століття. Натомість, коли конкретно відбувається агресія однієї країни проти іншої, не може бути мови про «зменшення озброєння» для того, хто захищається, бо це заклик якщо не до погодження з вбивством власного народу, то принаймні згода до поневолення. Навіть якщо не пряма чи несвідома. Це як би під час пожежі говорити про те, як небезпечно гратися з сірниками, замість носити воду і гасити пожежу.» (Балог, Ватикан, 2022).

Зрештою, Балог наголошує, що в католицькій соціальній доктрині достатньо виписані прикмети й умови війни справедливої, і адекватних реакцій міжнародних організацій (Балог, Справедлива, 2022). Але реальні важелі реалізації відповідних рекомендацій, додамо від себе, не завжди працюють, як показує практика, що, утім, може свідчити про необхідність застосування сильніших важелів, а не інших рекомендацій.

Отець д-р Юрій Щурко, декан філософсько-богословського факультету УКУ, дав розгорнуте прояснення актуального застосування принципів справедливої війни, спираючись на те, як вони викладені у католицькій соціальній доктрині та враховуючи чинне міжнародне право. З огляду на важливість і повноту даного доробку о. Юрія, та гостру злободенність проблематики, доцільно розібрати його докладно: «1. Передусім для війни повинна бути справедлива причина – самооборона та захист; засуджується будь-яка неспровокована агресія. Отже, війна рашистів з Україною – безпідставна, несправедлива й аморальна. Право держав здійснювати самооборону гарантоване статтею 51 Статуту ООН. Агресія має таке визначення: «Застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави» (резолюція 3314 Генеральної Асамблеї ООН 1974 року). 2. Також для війни завжди повинен бути справедливий намір/мета – забезпечити справедливий мир для всіх сторін (помста, завоювання, економічна вигода, підпорядкування неприпустимі). Однак рашисти хочуть знищити Україну як державу, бо не визнають існування українців як нації. Крім того, всі їхні зусилля спрямовані на те, щоби змінити в

Україні політичний устрій та, зруйнувавши інфраструктуру, повністю підпорядкувати собі країну.» (Щурко, 2022). Залишаючи за рамками аналізу термінологічні нюанси у визначенні (найменуванні) агресора о.Юрієм, констатуємо, що він чітко уточнює, для якої сторони сучасна війна є справедливою.

«3. Тільки законна влада, тобто тільки держава або законний уряд, має право ініціювати війну (ніколи особи, партії). Проте рашистами керує тоталітарна влада, яка не змінюється роками і називає війну «спеціальною операцією»; отже, не можна визнавати законними та цивілізованими рішення цього «уряду». Сам о.Юрій відзначив, що серед викладених ним семи принципів справедливої війни «три перші найважливіші, а чотири наступні дещо поміркованіші, але... не можуть усунути три перші.» (Щурко, 2022). Нам пункт 3 представляється сумнівним (тобто, радше формальним у прикладанні до існуючих реалій) з тієї причини, що, навіть якщо при виборах (та соціальних опитуваннях підтримки Президента) в Росії були великі фальсифікації, все одно очевидно, що влада в РФ така, що відображає настрої народу, і, радше за все, будь-який законно обраний в РФ уряд вирішив би те саме, що й наявний там нині.

«4. Четвертий принцип полягає в тому, що війна – це завжди крайній/останній засіб. Війна можлива тільки тоді, коли переговори, арбітраж, компроміси та інші шляхи зазнали поразки; як раціональне створіння людина зобов'язана, якщо це можливо, приймати рішення на основі здорового глузду та законів, а не сили. Рашисти розуміють переговори тільки як нагоду для капітуляції України, бо взагалі не визнають за нами права вибору свого шляху в історії. У переговорах з рашистами не працює ані нормальна людська логіка, ані прийняті світовою спільнотою етичні принципи.» (Щурко, 2022). Цей пункт – дуже важливе підкреслення реальності, у якій фактично неможливе інакше вирішення проблеми як військове і яка спонукає відкинути відповідні марні надії у цьому конкретному випадку – відносно будь-яких надійних домовлянь з Росією: у стосунках з нею християнські настанови можуть працювати лише в один бік, і надії на домовляння з нею можуть коштувати життя цілого народу (а вірогідно, і не тільки одного українського), тому варто шукати інші шляхи в рамках християнського підходу.

«5. П'ятий принцип наголошує на захисті цивільних: позаяк війна є офіційним актом уряду, воювати можуть тільки ті особи, які є офіційними представниками уряду, цивільне населення не повинне піддаватися атакам. Проте Буча, Ірпінь, Чернігів, Маріуполь та інші українські міста, по яких рашисти стріляють ракетами, є місцями геноциду українського народу, який супроводжується тортурами, мародерством і гвалтуваннями у таких масштабах, що зловісно відлунюють до звірств нацистів у Другій світовій війні.» (Щурко, 2022). РФ досі говорить про спеціальну операцію, а не про війну, так що формально це до неї наче й не стосується; утім, справедливості заради, більш ніж сумнівно, щоби в будь-яких війнах не страждало цивільне населення. Останнє, звісно, аж ніяк не применшує й тим паче не виправдовує скоєні ворогом злочини

тут і зараз, а радше промовляє на користь малої реалістичності практичної реалізації настанов про захист цивільних.

«6. Шостий принцип – обмежена мета/завдання: метою справедливої війни є мир, а не цілковите руйнування ворожого народу, економіки чи політичних інституцій. Рашисти, натомість, хочуть знищити наш народ, повністю зруйнувати економічну інфраструктуру та усунути уряд, щоб на його місце посадити свій, маріонетковий. Так вони зробили на окупованих територіях Луганської та Донецької областей України: незгідні вбиті, економіка знищена. Так вони чинили й поза Україною, як-от у Придністров'ї та Абхазії. Проте їхнє бажання знищити українців настільки нав'язливе, що інакше, як сатанинським опануванням цілого російського народу, це назвати не можна.» (Щурко, 2022). На нашу думку, й цілком світських причин для такого бажання з боку росіян вистачає; понад те, у цьому принципі є суттєва суперечливість: у даному випадку він не може уповні прикластися до реальності навіть у діях України, адже миру можна досягти тільки у тому разі, якщо Росія не буде здатна нападати знову, що сумнівно при існуванні, як мінімум, її теперішніх політичних інституцій, якщо не взагалі – РФ як держави у її теперішньому складі та вигляді.

Утім, о. Юрій доповнює у наступному, завершальному пункті: «7. Сьомий принцип наголошує на обмежених/пропорційних засобах: озброєння та сила повинні бути зведені до визначеної необхідності, щоби відбити агресію та зупинити майбутні атаки, тобто забезпечити справедливий мир. Проте рашисти не воюють з нашими військовими – вони знищують цивільних, використовуючи кожен нагоду і будь-які засоби, зокрема заборонену міжнародними угодами зброю. Мета війни – геноцид українців.» (Щурко, 2022). Дуже важливим є наголос о. Юрія на тому, що справедливий мир можливий тільки якщо не просто відбити агресію, але й – зупинити майбутні атаки. Послідовне застосування такої настанови на практиці у доступний спосіб – впливає як логічне і виправдане з точки зору всього вище розібраного та проінтерпретованого щодо сучасної ситуації корпусу настанов католицької соціальної доктрини.

У контексті досліджуваної проблематики не можна не згадати також роздуми українського єзуїта, капелана УГКЦ Андрія Зелінського, котрий, маючи досвід присутності серед воюючих українських військових ще з 2014 р., послідовно розгортає настанови католицької соціальної доктрини у своєму капеланському служінні, блогових записах, інтерв'ю та книжках. Відповідний його доробок (Зелінський, 2022; З нами, 2022, інші), що досить широко оприлюднюється, – хоч і не містить цитування цих настанов за пунктами подібно аналізу о.Юрія Щурка, проте відображає, як можна їх корисно й актуально уточнювати у порадах щодо практичної діяльності. Це, зокрема, стосується особливо цінного, складеного за активної участі о. Андрія «Катехизму українського воїна» (Катехизм, 2022) для адресної аудиторії.

Прикметним є свідчення Голови Комісії УГКЦ у справах мирян і сім'ї, завідувача кафедри політичних наук Українського католицького університету Ю. Підлісного, що знайомство з реаліями війни Росії проти України змінюють підходи християнських чинників до оцінок дій усіх її учасників, та підштовхують

до розуміння потреб модернізації згідно цих реалій відповідних доктрин, що ними керуються християни. Він пише: «Від початку повномасштабного вторгнення до мене зверталися і звертаються представники різних християнських середовищ Європи, зокрема комісія «Справедливість і мир»... Практично з першого тижня нового етапу цієї війни ми з ними почали обговорювати, що відбувається, які перспективи... ці середовища на початку були налаштовані надзвичайно пацифістично... було цілковите нерозуміння суті цієї війни, ширилися ілюзії, що путіна можна якимось чином замирити ненасильницьким спротивом... І це було дуже прикро, тому що ті, що пропонували нам пам'ятати про заповідь «Не вбий» і про те, що є великий сумнів, чи можемо ми в принципі говорити про справедливу війну, це переважно люди... із кабінетним досвідом... розв'язання згаданих конфліктів для них є радше умоглядною теорією, аніж практичним залученням у процеси. І що більше ми спілкувалися, то більше вони приходили до розуміння того, що ця війна не спровокована Україною, і це дає право Україні на справедливий самозахист, а самозахист потребує відповідних засобів. Тобто вони відійшли від закликів до українців протестувати якимись пацифістичними плакатами проти балістичних крилатих ракет. Натомість прийняли серйозну заяву, яка багато в чому іде врозріз із ватиканською позицією. Це заява про те, що Україна має право вимагати від партнерів постачання зброї, і про те, що ця війна для українців є справедливою...» (Підлісний, 2022). Водночас, наголошує Ю. Підлісний, – «є християнські середовища, які досить реалістично мислили із самого початку подій, а тому ставили питання про потребу осучаснення розуміння війни у християнському світі і того, чи може ця війна справді бути справедливою... саме під їхнім впливом ватиканська позиція зазнала деяких змін.» (Підлісний, 2022). Хочеться сподіватись, що останні будуть рухатись в реалістичному і справедливому напрямку, як також і відповідні уточнення й доповнення у католицькій соціальній доктрині.

Загалом, на наше переконання, наведені розмисли українських католицьких священнослужителів про війну є зразком того, як, спираючись на весь корпус католицького віровчення, можна (і варто) прикладати його положення по практичних питань, які виникають під час конкретних ситуацій війни Росії проти України – на фронті та у тилу. Тож роздуми українських католиків про те, як оцінювати дії агресора та тих, хто від нього захищається, з точки зору християнського вчення загалом та католицької соціальної доктрини зокрема, про те, як слід діяти релігійним і моральним авторитетам, можуть актуально доповнити й конкретизувати в майбутньому католицькі настанови з даної проблематики, а також – слугувати доцільними орієнтирами у реакціях Апостольської Столиці на сучасні воєнні події.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, переходячи до висновків, варто зауважити, що корпус Компендіуму соціальної доктрини у його сучасному викладі (від 2004 р.), як також - і енцикліки та інші документи з-під пера Пап XIX-XX століття, виписані людьми, особистий досвід яких обмежується спостереженнями подій, зокрема, воєнних, переважно на

європейських теренах. Не заперечуючи можливостей знайомства католицьких чинників з усім, що відбувалось на інших територіях та з неєвропейськими народами, ми маємо на увазі, що основні автори католицьких соціальних настанов є представниками євро-атлантичного культурно-цивілізаційного кола, тому, попри потенціал універсальності і всечасовості (принаймні в рамках християнського світогляду), ці настанови можуть бути зрозумілими та прийнятими радше реципієнтами того самого кола, і не враховують весь ментальний комплекс тих, хто фактично знаходиться поза ним. Ймовірно, тому, аналогічно виписаним постулатам міжнародних організацій, авангардними будівничими яких є в основному держави-представники цього самого кола, настанови католицької соціальної доктрини можуть належно «працювати» не в усіх ситуаціях воєнних конфліктів. Зокрема, як це очевидно зараз, Росія навчилася використовувати у власних інтересах справедливо й гуманно виписані закони і настанови, світські та церковні, та брутально їх порушувати, на що як в католицькій соціальній доктрині, так і в документах міжнародних організацій зрештою залишається одна відповідь – збройна сила.

Найближчі місяці покажуть, як будуть реагувати на хід подій російсько-українського фронту всі його учасники та союзники, який розвиток матиме відповідна участь Церков, зокрема – Католицької Церкви. Релігієзнавцям варто продовжувати дослідження змін у відкликах Церков на виклики часу, і серед іншого – чи будуть (і які саме) прибувати доповнення і уточнення в соціально-орієнтовані церковні документи, наскільки при цьому буде враховуватись думка чинників тих чи інших Церков, котрі набувають зараз свій безпосередній людський, громадянський, релігійний досвід у переживанні війни.

REFERENCES

1. Baloh, P. (2022). Vatykan, vytoky skhidnoi polityky ta viina v Ukraini. Istorychna pravda. [The Vatican, the origins of Eastern politics and the war in Ukraine. Historical Truth]. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/06/16/161451/> [in Ukrainian].
2. Baloh, P. (2022). Spravedlyva viina. Khrystyianska sluzhba poriatunku. [Just War. Christian Rescue Service]. Retrieved from <http://crs-center.org/spravedlyva-vijna/> [in Ukrainian].
3. Hlava UHKTs pro vyklyky viiny i dukhovnu borotbu. Patriarkhat. [Head of the UGCC on challenges of war and spiritual struggle. Patriarchate]. Retrieved from <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/hlava-uhkts-pro-vyklyky-vijny-i-duhovnu-borotbu/> [in Ukrainian].
4. Holik Roman (2022). Vipa yak zbroia: viina ta relihiia v kulturnii pam'iaty 20 – pochatku 21 st. Naukovyi shchorichnyk «Istoriia relihii v Ukraini». Instytut relihiieznavstva – filiiia Lvivskoho muzeiu istorii. T.1 № 32 (2022). [Religion as a weapon: war and religion in the cultural memory of the 20th and early 21st centuries. Scientific yearbook "History of Religions in Ukraine". The Institute of Religious Studies a branch of the Lviv Museum of History. Volume 1 No. 32 (2022)]. Retrieved from <http://religio.org.ua/index.php/religio/article/view/1464> DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2022-32-1-51-63> [in Ukrainian].

- 5.«Katekhyzm khrystyianskoho voina» – zbirnyk zasad khrystyianskoho vchennia stosovno moralnykh aspektiv viiskovoi sluzhby v umovakh viiny. Patriarsha katekhytychna komisiia. Ukrainka Hreko-Katolytska Tserkva. [«Catechism of the christian warrior» - collection of the principles of christian teaching regarding the moral aspects of military service in the conditions of war. Patriarchal Catechetical Commission. Ukrainian Greek Catholic Church]. Retrieved from <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-books/40217> [in Ukrainian].
- 6.Kompendium sotsialnoi doktryny Tserkvy. [Compendium of the social doctrine of the Church]. K.: Kairos. 2004. [in Ukrainian].
- 7.Khrystyiany svitu i viina rosii z Ukrainoiu. Interviu z Yuriiem Pidlisnym. Patriarkhat. [Christians of the world and Russia's war with Ukraine. Interview with Yuriy Podlisny. Patriarchate]. 2022, №4 (491). Retrieved from <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/hrystyyany-svitu-i-vijna-rosiji-z-ukrajinoiu/> [in Ukrainian].
- 8.P'iasta R. & Lukashevskiy, V. (2022). Zakhyst Batkivshchyny u vchenni Katolytskoi Tserkvy. Dobryi pastyr. [Good parson]. № 17, 2022. Retrieved from <http://journal.ifaz.edu.ua/index.php/gp/article/view/379> DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.4> [in Ukrainian].
- 9.Shchurko Yurii, o. (2022). Naivnist patsyfizmu ta pryntsypy vedennia spravedlyvoi viiny. CREDO. [The naivety of pacifism and the principles of waging a just war. CREDO]. Retrieved from <https://credo.pro/2022/05/319079> [in Ukrainian].
- 10.Zahrebelnyi, I. (2022). Chy potribna nam «nova teolohiia pislia Buchi». Politychna teolohiia. [Do we need a "new theology after Buchi". Political theology]. Retrieved from <https://politteo.online/materialy/chy-potribna-nam-nova-teologiya-pislya-buchi/> [in Ukrainian].
- 11.Zahrebelnyi, I. (2022). Khrystyianske stavlennia do viiny. Politychna teolohiia. [Christian attitude to war. Political theology]. Retrieved from <https://politteo.online/materialy/hrystyyanske-stavlennya-do-vijny/> [in Ukrainian].
- Zahrebelnyi, I. (2022). Uroky dyskredytovanoho patsyfizmu. Politychna teolohiia. [Lessons of discredited pacifism. Political theology]. Retrieved from <https://politteo.online/materialy/uroky-dyskredytovanogo-pacyfizmu/> [in Ukrainian].
- 12.Zelinskyi, A., o. (2022). Ne dozvolty vlasnomu svitlu zghasnuty! Patriarkhat. 2-3 (490), 2022. [Don't let your own light go out! Patriarchate. 2-3 (490), 2022]. Retrieved from <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/ne-dozvolty-vlasnomu-svitlu-zhasnuty/> [in Ukrainian].
- 13.«Z namy pravda. Z namy Boh!» - kapelan Andrii Zelinskyi pro moralnyi dukh biitsiv ZSU i pro te, yak ukraintsiam diiaty u viini. Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy. [«The truth is with us. God is with us!» - chaplain Andriy Zelinskyi about the morale of the soldiers of the Armed Forces of Ukraine and how Ukrainians should act in war. Religious Information Service of Ukraine]. Retrieved from https://risu.ua/z-nami-pravda-z-nami-bog----kapelan-andrij-zelinskij-pro-moralnij-duh-bijciv-zsu-i-pro-te-yak-ukrayincyam-diyati-u-vijni_n127476. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 23.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 271.222(470+571)-722.51-44-048.66

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.12>

ВАЖЕЛІ СУСПІЛЬНОГО СТРИМУВАННЯ УПЦ МП В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

ТОКМАН Володимир

Національний інститут стратегічних досліджень

вул. Пирогова 7А, Київ, 01054, Україна

ORCID 0000-0002-4336-503X

Бібліографічний опис статті: Токман В. (2023). Важелі суспільного стримування УПЦ МП в сучасних реаліях. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 153–159. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.12>

Актуальність проблеми. Питання обмежувального впливу УПЦ МП на українське суспільство почало активно обговорюватися після анексії Криму Росією та окупації частини районів Донецької і Луганської областей у 2014 році.

В той час виразно означилася базова сутність УПЦ МП як ідейно-світоглядного агента політичного режиму, асоційованого з Кремлем. Керівництво та переважна більшість єпископату промосковської церковної структури уже тоді не засудили російську агресію, продовжували підтримувати тісні взаємозв'язки з Московською патріархією та демонструвати лояльність до політичного керівництва РФ¹. Наслідками такої політичної поведінки УПЦ МП стали: 1) відчутне падіння суспільного авторитету; 2) вихід парафій з її юрисдикції; 3) активізація зусиль на ниві конституювання української автокефалії.

Водночас повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року залишило невелику надію, що церква, яка йменується українською, не зможе «заплющити очі» на відверте і brutальне нищення сусідньою державою засад української державності та національного суверенітету. Подібне очікування не справдилося. УПЦ МП не спромоглася культивувати у собі прояви національної самосвідомості, вирішила й надалі послуговуватися усталеними лекалами імперської традиції.

За дев'ять місяців «гарячої фази» війни керівництво проросійської церкви так і не засудило дії та риторику російського політичного керівництва, російського патріарха, сам факт російської збройної агресії, вчинені російськими військовими і найманцями акти насильства проти українських захисників та мирного населення. Вищі церковні сановники УПЦ МП воліють за краще взагалі уникати тем, пов'язаних з війною, ухиляються називати речі своїми іменами.

¹ Світова гібридна війна: український фронт : Монографія. За заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017, 496 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front-monografiya>, 135-140.

Так, засуджуючи масові вбивства місцевих жителів у Бучі, очільник цієї церкви митрополит Онуфрій жодним словом не вказав на росіян, як винуватців злочинів проти людяності².

Священний синод УПЦ МП продовжує притримуватися наративів «русского міра» про «два братні народи – український та російський», «спільну Дніпровську купель хрещення», «братовбивчий конфлікт» тощо.

Спроба церковного собору УПЦ МП у травні 2022 року усамостійнитися від РПЦ виявилася насправді черговою імітацією. З моменту ухвалення соборних рішень минуло більше півроку, а що маємо по факту? Відношення до російської агресії не змінилося, євхаристійне спілкування з Константинопольською церквою не відновлене, діалог з ПЦУ не розпочато, офіційні зміни до статутних документів не опубліковано, сутички за храми продовжуються, візити у державу-агресор тривають, колабораціонізм з окупантами набув ще більшого розмаху.

Прикметно й таке: у розпал бойових дій РПЦ перепідпорядкувала собі низку єпархій у Криму та на Сході України без узгодження з Києвом. Натомість жодної адекватної реакції, а тим більше засудження, з боку керівництва УПЦ МП не пролунало. Логіка здорового глузду підказує, що спокійне сприйняття подібного «рейдерства» можливо у випадку, якщо воно відбувається в рамках однієї організованої системи.

Нещодавня реакція прес-секретаря російського президента Д. Пескова на обшуки СБУ у Києво-Печерській Лаврі, що були розцінені як війна України з РПЦ, остаточно переконує – ні про яке незалежнення УПЦ МП не йдеться³. Ця церква залишається структурним підрозділом Московського патріархату.

Повномасштабна війна Росії проти України продемонструвала, що незмінний статус УПЦ МП – серйозна загроза для національної безпеки Української держави. Відтак, у нинішніх суспільно-політичних реаліях проблема стримування філії РПЦ перейшла з рівня дискусій і поміркованих рішень у більш жорстке русло. Вирішення цієї проблеми консолідувало зусилля громадян, влади, духовенства, вірян, експертного середовища та має різні суспільні форми свого вияву.

Суспільне реагування

Насамперед, кардинально змінилося ставлення українців до УПЦ МП. Остання стрімко втрачає залишки суспільної довіри з боку громадян. Опитування, проведене КМІС у липні 2022 року, наголошує, що 54 % респондентів вказали на свою приналежність до ПЦУ і лише 4 % ідентифікували себе з УПЦ МП⁴. За п'ять місяців російсько-української війни кількість прихильників Московського патріархату в Україні поменшала у 4,5 рази – з 18 % до 4 %. Цифри доволі красномовні і не потребують зайвих коментарів.

² Звірства у Бучі. Предстоятель Московської церкви в Україні шокував заявою. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/zvirstva-u-buchi-predstoyatel-moskovskoj-cerkvi-v-ukrajini-shokuvav-zayavoyu-835634.html>

³ Кремль відреагував на обшуки в Києво-Печерській лаврі. *Українська правда*. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/22/7377435/>

⁴ Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результати телефонного опитування, проведеного 6-20 липня 2022 року. *КМІС*. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=4>

Водночас 52 % опитаних українців стверджують, що діяльність УПЦ МП сприяє російській агресії⁵, а 62 % вважають доцільним заборону УПЦ МП на території України⁶.

Що стосується взаємовідносин між УПЦ МП та РПЦ, то за їх припинення виступає 74 % респондентів, проти всього 7 %⁷.

Інший показовий маркер – інституційні втрати. По всій території України спостерігається вихід релігійних громад з підпорядкування УПЦ МП. Переважна більшість з них приймає рішення про перехід до ПЦУ. Однак є й такі громади, що вирішили перейти під омофор Вселенського патріарха або проголосили статус незалежних.

За словами предстоятеля ПЦУ митрополита Епіфанія, «з часу великої агресії Росії проти України до ПЦУ долучилися з юрисдикції Московського патріархату приблизно 400 релігійних громад, 120 кліриків та 2 монастирі»⁸. Тільки на Київщині на середину листопада поточного року 110 громад ухвалили рішення послідувати Томосу про автокефалію та увійти до складу ПЦУ⁹.

Потрібно розуміти, що наведена статистика доволі умовна. Процес переходів продовжує активно тривати. Ситуація практично змінюється щодня. Регулярно з'являється інформація про нові приєднання. Парафії переходять як зі своїми настоятелями, так і без них. У такий спосіб українські віряни заявляють про своє небажання перебувати у складі російської церкви, котра разом зі своїм патріархом підтримує російську військову агресію проти України.

УПЦ МП не вирізняється монолітністю у ставленні до російської агресії. Серед мирян і кліриків багато хто не поділяє васальну запопадливість власного церковного керівництва.

Уже в перші місяці війни частина духовенства УПЦ МП, зокрема у Сумській, Рівненській, Волинській, Хмельницькій, Мукачівській, Львівській та ін. єпархіях припинила молитовно поминати предстоятеля РПЦ патріарха Кирила. До такого кроку їх спонукав той факт, що московський ієрарх не засудив російське вторгнення в Україну, продовжує підтримувати путінський режим та надалі благословляє збройні сили РФ на фізичне нищення українців.

⁵ Як трансформується ставлення українців до декомунізації, УПЦ МП та націоналізму під час війни з Росією. Фонд «Демократичні ініціативи». URL: <https://dif.org.ua/article/yak-transformuetsya-stavlennya-ukraintsiv-do-dekomunizatsii-upts-mp-ta-natsionalizmu-pid-chas-viyni-z-rosieyu>

⁶ 62% українців підтримують заборону московського патріархату. «Active Group». URL : <https://activegroup.com.ua/2022/11/23/62-ukraynciv-pidtrimuyut-zaboronu-moskovskogo-patriarxatu/>

⁷ Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022). Соціологічна група Рейтинг. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_6_aprelya_2022.html

⁸ Доповідь Предстоятеля на розширеному засіданні Архієрейського Собору 24 травня 2022 року. ПЦУ. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dopovid-predstoyatelya-na-rozshyrenomu-zasidanni-arhiyerejskogo-soboru-24-travnya-2022-r/>

⁹ Вже 110 громад на Київщині долучилися до ПЦУ з часу повномасштабного російського нападу. Православна Церква України. URL : <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/vzhe-110-gromad-na-kyuyivshhyini-doluchylsya-do-ptsu-z-chasu-povnomasshtabnogo-rosijskogo-napadu/>

Більше того, у священницькому середовищі УПЦ МП навіть озвучувалася ідея проголошення незалежності від Московської патріархії. Духовенство кількох єпархій (Рівненська, Черкаська, Львівська, Волинська, Сумська) звернулося до правлячих архієреїв та предстоятеля митрополита Онуфрія скликати всецерковний собор або принаймні церковний синод та розглянути питання виходу УПЦ МП зі складу РПЦ.

Досить чітко позиція опозиційно налаштованих до священноначалля УПЦ МП кіл артикульована у зверненні вірян до митрополита Онуфрія¹⁰ та зверненні духовенства УПЦ МП до Собору предстоятелів древніх православних церков¹¹. Лейтмотив обох документів: непоминання патріарха РПЦ Кирила; проведення над ним церковного суду за моральні злочини; засудження ідеології «русского міра»; налагодження діалогу з ПЦУ.

По суті маємо справу з формуванням у середовищі УПЦ МП відцентрових тенденцій, які можуть призвести до внутрішньої фрагментації цієї церковної структури, а потім і до її маргіналізації.

Громадський запит на стримування УПЦ МП віднаходить розуміння на рівні владних структур. Органи влади вдаються до превентивних заходів по нейтралізації реальних і потенційних загроз, продукованих діяльністю УПЦ МП. Відбувається це як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях.

Уже кілька десятків міських та обласних рад (Івано-Франківської, Дрогобицької, Батуринської, Броварської, Козятинської, Кропивницької, Кагарлицької, Луцької, Сумської, а Львівська обласна рада уже вдруге¹² і т. д.) ухвалили рішення, в яких: 1) апелюють до Президента України та Верховної Ради України підтримати пропозицію про заборону Московського патріархату в Україні на законодавчому рівні; 2) забороняють діяльність структур УПЦ МП на території відповідної територіальної громади; 3) закликають згромадження УПЦ МП змінити канонічний статус; 4) відмовляють парафіям УПЦ МП в оренді приміщень і культових будівель тощо.

Водночас 03 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2109-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора». Ним, зокрема, передбачено ліквідацію релігійної організації у разі доведення судом її антидержавної діяльності.

Також у парламенті зареєстровано декілька законопроектів – № 7204 від 22.03.2022 р. «Про заборону Московського патріархату на території України», № 7213 від 26.03.2022 р. «Про внесення змін до Закону України "Про свободу

¹⁰ Звернення вірян Української православної церкви. URL: https://docs.google.com/document/d/1cony0LFRtCtCWufdFn43dfTBsXXOMx2aNEbVOplZA40/mobilebasic?fbclid=IwAR2_32-PeqcOhv5ECdp7D0AtB-ZQ62qFMxpQGYsstdgeRueOmq_yWH4b5Po

¹¹ Міжнародний церковний трибунал. *Фейсбук сторінка Андрія Пінчука*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=5012948892114452&id=100001981718431&comment_id=5012995842109757&reply_comment_id=5013656178710390¬if_id=1649625073166925¬if_t=comment_mention&ref=notif

¹² Львівська облрада вдруге прийняла заяву з вимогою заборони УПЦ МП. *PICV*. URL: https://risu.ua/lvivska-oblrada-vdruge-prijnyala-zayavu-z-vimogoyu-zaboroni-upc-mp_n134353

совісті та релігійні організації" щодо заборони діяльності релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України», № 8221 від 23.11. 2022 р. «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій», – якими пропонується припинення діяльності УПЦ МП.

Проблема загроз національній безпеці України, пов'язаних з діяльністю релігійних організацій, що мають керівні центри на території держави-агресора, обговорювалася на Комітетських слуханнях у Верховній Раді України 30 травня 2022 року. Серед актуальних рішень, артикульованих учасниками зібрання – 1) застосування персональних санкцій стосовно представників РПЦ; 2) створення Тимчасової слідчої комісії для розслідування фактів колабораційної діяльності представників релігійних організацій під час військової агресії РФ проти України; 3) контроль фінансово-економічної та освітньо-інформаційної діяльності релігійних організацій із центром у державі-агресоріві.

Впродовж останніх двох місяців українські спецслужби проводять безпекові заходи на території декількох єпархій УПЦ МП – Вінницької, Кіровоградської, Чернівецько-Буковинської, Івано-Франківської, Волинської, Мукачівської, Рівненської, Черкаської тощо. За результатами перевірок виявлено літературу з пропагандистськими меседжами «руського міра», листування з вищим церковним керівництвом РПЦ, російсько-імперську символіку, російську валюту та ін. Окремим ієрархам висунуто підозру в державній зраді, проведенні антиукраїнської діяльності, розпалюванні ненависті на релігійному ґрунті.

Проміжним наслідком роботи СБУ та правоохоронних органів стало ухвалення 01 грудня 2022 року Радою національної безпеки і оборони України рішення «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Документом передбачено ряд важливих превентивних кроків. Серед них, зокрема, – підготовка у двомісячний термін законопроекту, який унеможливило діяльність релігійних організацій, афілійованих з РФ; з'ясування правових підстав користування релігійними організаціями майном, яке перебуває на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника; проведення релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української православної церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом; запровадження персональних санкцій стосовно осіб, пов'язаних з УПЦ МП¹³.

¹³ Указ Президента України № 820/2022 від 01.12.2022 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року "Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)"». *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097>

Дане рішення РНБО Президент України увів в дію своїм Указом. У зверненні до українців Глава держави наголосив: «Цими днями ми зробили частину кроків, щоб гарантувати духовну незалежність нашого народу. Бачу, що люди підтримують ці кроки. І дуже потужно підтримують. І це ще не все. Будуть іще кроки. Україна більше ніколи не буде зупинятися на пів шляху»¹⁴.

Отже, українське суспільство практично на всіх рівнях визріло морально-психологічно, політично та юридично, щоби сказати «ні» церкві, котра десятиліттями займалася тиражуванням духовного імперіалізму на українських теренах.

REFERENCES

1. Vzhe 110 hromad na Kyivshchyni doluchylsia do PTsU z chasu povnomasshtabnoho rosiiskoho napadu. Pravoslavna Tserkva Ukrainy. URL : <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/vzhe-110-gromad-na-kyivshhyni-doluchylsya-do-ptsu-z-chasu-povnomasshtabnogo-rosijskogo-napadu/>
2. Vosme zahalnonatsionalne opytuvannia: Ukraina v umovakh viiny (6 kvitnia 2022). Sotsiolohichna hrupa Reitynh. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_6_aprelya_2022.html
3. Deputaty stvoriat Tymchasovu slidchu komisiuu dlia rozsliduvannia diialnosti sviashchenyiv-kolaborantiv. RISU. URL: https://risu.ua/deputati-stvoryat-timchasovu-slidchu-komisiyu-dlya-rozsliduvannya-diyalnosti-svyashchenyiv-kolaborantiv_n129793
4. Dynamika relihiinoi samoidentyfikatsii naselennia Ukrainy: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 6-20 lypnia 2022 roku. KMIS. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=4>
5. Dmytro Horievoi. Pereimenuvannia UPTs (MP). Chomu zakon Ukrainy dosi ne zapratsiuvav? Radio Svoboda. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/tserkva-moskovskoho-patriarkhatu-pereymenuvannia/31175863.html>
6. Dopovid Predstoiatelia na rozshyrenomu zasidanni Arkhiereiskoho Soboru 24 travnia 2022 roku. PTsU. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/dopovid-predstoyatelya-na-rozshyrenomu-zasidanni-arhiyerejskogo-soboru-24-travnja-2022-r/>
7. Diakuiu vsim, khto popry postiini rosiiski obstrily robyt use, shchob ukraintsi mohly zhyty normalno – zvernennia Prezydenta Ukrainy. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/news/dyakuyu-vsim-hto-popri-postijni-rosijski-obstrili-robit-use-79597>
8. Zvernennia virian Ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy. URL: https://docs.google.com/document/d/1cony0LFRtCTcWufdFn43dfTBsXXOMx2aNEbVOplZA40/mobilebasic?fbclid=IwAR2_32-PeqcOhv5ECdp7D0AtB-ZQ62qFMxpQGYSstdgeRueOmq_yWH4b5Po

¹⁴ Дякую всім, хто попри постійні російські обстріли робить усе, щоб українці могли жити нормально – звернення Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України.* URL: <https://www.president.gov.ua/news/dyakuyu-vsim-hto-popri-postijni-rosijski-obstrili-robit-use-79597>

9. Zvirstva u Buchi. Predstoiatel Moskovskoi tserkvy v Ukraini shokuvav zaiavoiiu. Hlavkom. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/zvirstva-u-buchi-predstoyatel-moskovskoji-cerkvi-v-ukrajini-shokuvav-zayavoyu--835634.html>
10. Kreml vidreahuvav na obshuky v Kyievo-Pecherskii lavri. Ukrainska pravda. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/22/7377435/>
11. Lvivska obrlada vdruhe pryiniala zaiavu z vymohoiu zaborony UPTs MP. RISU. URL: https://risu.ua/lvivska-oblrada-vdruge-prijnyala-zayavu-z-vimogoyu-zaboroni-upc-mp_n134353
12. Mizhnarodnyi tserkovnyi trybunal. Feisbuk storinka Andriia Pinchuka. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=5012948892114452&id=100001981718431&comment_id=5012995842109757&reply_comment_id=5013656178710390¬if_id=1649625073166925¬if_t=comment_mention&ref=notif
13. Polityka istorychnoi pamiaty v konteksti natsionalnoi bezpeky Ukrainy : analit. dopovid / [Iablonskyi V. M., Lozovyi V. S., Valevskyi O. L., Zdioruk S. I., Zubchenko S. O. ta in.] / za zah. red. V. M. Yablonskoho. – Kyiv : NISD, 2019. – 144 s. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf
14. Postanova Soboru Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy vid 27 travnia 2022 roku. UPTs. URL: <https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/>
15. SBU provodyt «bezpekovi zakhody» na obiektakh UPTs (MP) u trokh oblastiakh. Radio Svoboda. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-obshuky-opts-mp/32165553.html>
16. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front : Monohrafiia. Za zah. red. V. P. Horbulina. K. : NISD, 2017, 496 s. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front-monografiya>
17. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 820/2022 vid 01.12.2022 roku «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 roku "Pro okremi aspekty diialnosti relihiinykh orhanizatsii v Ukraini i zastosuvannia personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii)»». Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097>
18. Ukraina ta proekt «ruskoho myra» : analit. dop. / S. I. Zdioruk, V. M. Yablonskyi, V. V. Tokman [ta in.]; za red. V. M. Yablonskoho ta S. I. Zdioruka. – K. : NISD, 2014. – 80 s. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1594/>
19. Yak transformuietsia stavlennia ukrainsiv do dekomunizatsii, UPTs MP ta natsionalizmu pid chas viiny z Rosiieiu. Fond «Demokratychni initsiatyvy». URL: <https://dif.org.ua/article/yak-transformuetsya-stavlennya-ukrainsiv-do-dekomunizatsii-upts-mp-ta-natsionalizmu-pid-chas-viyni-z-rosieyu>
20. 62% ukrainsiv pidtrymuiut zaboronu moskovskoho patriarkhatu. «Active Group». URL : <https://activegroup.com.ua/2022/11/23/62-ukraynciv-pidtrimuyut-zaboronu-moskovskogo-patriarxatu/>

*Стаття надійшла до редакції 27.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 37.015.31 : 27 - 42

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.13>

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПАРАФІЯЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ НА ОСНОВІ ВЧЕННЯ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА ІІ

КОПЧУК-КАШЕЦЬКА Марія

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра початкової освіти
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут родини і капеланства
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: maria270775@ukr.net
ORCID 0000-0003-1671-3710*

ТКАЧИШИН Назар

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра початкової освіти
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018 Україна
e-mail: nazik0129@gmail.com*

Бібліографічний опис статті: Копчук-Кашецька М., Ткачишин Н. (2023). Виховання молоді у парафіяльному середовищі: комплексний аналіз на основі вчення папи Івана Павла ІІ. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 160–166. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.13>

Анотація. У статті пропонується ґрунтовний аналіз виховних принципів, які обстоював Папа Іван Павло ІІ. Спираючись на його вчення, стаття заглиблюється в значення та актуальність включення його настанов у виховання та формування молодих людей. Досліджується спільнотний характер парафії, підкреслюється важливість духовних цінностей, морального розвитку та виховання почуття відповідальності серед молоді. Аналізуючи існуючі дослідження та публікації на цю тему, зокрема в українській академічній сфері, стаття має на меті заповнити прогалину в розумінні та надати цінну інформацію для освітян, духовенства та інших зацікавлених осіб, які беруть участь у вихованні та освіті молоді. Зрештою, цей всебічний аналіз проливає світло на потенціал парафії як трансформаційного простору для цілісного розвитку молоді, пропонує практичні висновки та настанови для тих, хто прагне виховувати наступне покоління в християнському дусі.

Ключові слова: виховання молоді, парафіяльне середовище, Католицька Церква, sacramентальна участь, комплексна катехизація, спільнота мирян, розвиток віри, Папа Іван Павло II, релігійна освіта, молодіжне служіння.

YOUTH EDUCATION IN THE PARISH ENVIRONMENT: A COMPLEX ANALYSIS BASED ON THE TEACHINGS OF POPE JOHN PAUL II

Annotation. *The article offers a thorough analysis of the educational principles advocated by Pope John Paul II. Based on his teachings, the article delves into the significance and relevance of incorporating his guidance into the education and formation of young people. The article explores the community nature of the parish, emphasising the importance of spiritual values, moral development and fostering a sense of responsibility among young people. By analysing the existing research and publications on this topic, particularly in the Ukrainian academic sphere, the article aims to fill a gap in understanding and provide valuable information for educators, clergy and other stakeholders involved in the upbringing and education of young people. Ultimately, this comprehensive analysis sheds light on the potential of the parish as a transformative space for the holistic development of young people, offering practical conclusions and guidance for those who seek to educate the next generation in the Christian spirit.*

Key words: *youth education, parish environment, Catholic Church, sacramental participation, comprehensive catechesis, community of lay people, faith development, Pope John Paul II, religious education, youth ministry.*

Постановка проблеми та актуальність. Освіта молоді є критично важливим аспектом її розвитку, формування цінностей, переконань та характеру. У сучасному світі, що швидко змінюється, де панує моральний релятивізм і секуляризм, стає ще важливіше закласти молодим людям міцний фундамент, що ґрунтується на етичних принципах і духовних цінностях. Парафіяльне середовище, з його спільнотним характером і духовними настановами, має величезний потенціал як виховне середовище для молоді.

Вивчаючи думки та настанови Понтифіка, ми можемо глибше зрозуміти цілісний підхід до виховання молоді у релігійній спільноті. Папа Іван Павло II наголошував на спільнотній природі парафії, значенні духовних цінностей та важливості морального розвитку. Його вчення підкреслює необхідність для молодих людей зростати у вірі та відповідальності.

Заглиблюючись у цю тему, ми можемо почерпнути цінні ідеї, які стануть основою для виховних практик, душпастирської опіки та стратегій розвитку молоді в парафіяльному середовищі. Всебічний аналіз вчення Папи Івана Павла II дозволить педагогам, духовенству та батькам ефективно взаємодіяти з молодими людьми, прищеплюючи їм почуття цілеспрямованості, моральної доброчесності та духовного зростання. Більше того, розуміння виховних принципів, що випливають з вчення Понтифіка, може сприяти формуванню молодих особистостей, які здатні орієнтуватися у викликах сучасного світу, відстоюючи свої цінності та роблячи позитивний внесок у суспільство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Філософські та освітні кола Західної Європи зосередилися насамперед на вивченні наукової спадщини Папи Івана Павла II. Такі вчені, як Я. Грондельські та П. Джуджутті, присвятили свої публікації аналізу бібліографії творів Івана Павла II. Окремі аспекти багатогранної спадщини видатного мислителя вивчали такі дослідники, як, наприклад, К. Вронська, Я. Дашиковська, Георг Вайгель, П. Казмерчак, А. Макувка та С. Хробак.

Однак в українському академічному середовищі Папа Іван Павло II залишається відносно невідомим, за винятком релігійних кіл. Незважаючи на католицькі видання, які надають українському читачеві доступ майже до всіх творів Папи, він не отримав значної уваги з боку українських науковців. Серед сучасних дослідників наукового доробку Папи Івана Павла II слід відзначити І. Захару, О. Михайліва, Н. Ничкало, М. Сахна, О. Федорів, які досліджували громадську, церковну, освітню та наукову діяльність Понтифіка.

Аналіз праць як зарубіжних, так і українських науковців дає цінну інформацію, яка дозволяє стверджувати, що дослідження науково-філософської спадщини польського мислителя перебуває на початковому етапі свого становлення. Обмеженість досліджень на цю тему зумовлює необхідність більш ґрунтовного аналізу педагогічної спадщини Папи Івана Павла II, оскільки наукові праці, що існують, переважно зосереджуються на окремих аспектах. Всеохопна спадщина Святішого Отця на сьогодні є недооціненою, незважаючи на багатство цінних та актуальних педагогічних ідей.

Метою статті є всебічний аналіз та дослідження вчення Папи Івана Павла II щодо формування та розвитку молоді в контексті релігійної спільноти.

Виклад основного матеріалу. Виховання юнацтва завжди було темою, що викликала велике занепокоєння у Католицької Церкви, а особливо у Папи Івана Павла II. Він підкреслював важливість надання молодим людям міцної освіти у вірі, заснованої на вченні Ісуса Христа. Одним із способів досягти цього є парафіяльне середовище, яке надає можливість вчитися і зростати у вірі.

Виховання молоді є важливою частиною місії Католицької Церкви. Як зазначив Папа Іван Павло II у своїй енцикліці *Catechesi Tradendae*, «остаточною метою катехизації є не лише дотик, але й сопричастя, близькість з Ісусом Христом»¹. Ця мета може бути досягнута тільки через всебічне виховання у вірі, яке включає не тільки передачу інформації, але й формування всієї людини, її тіла, розуму і духу. Парафіяльне середовище є важливим компонентом цього виховання. Воно забезпечує спільноту, в якій молоді люди можуть вчитися і зростати у вірі в оточенні інших людей, які поділяють їхні переконання. Парафія пропонує молодим людям можливість приймати таїнства, брати участь у Службі Божій та різних формах молитви. Вона також пропонує освітні програми, такі як

¹ Папа Іван Павло II. Апостольське повчання «*Catechesi Tradendae*». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_16101979_catechesi-tradendae.html (дата звернення: 11.05.2023).

катехитичні курси, молодіжні групи та реколекції, що покликані поглибити розуміння віри та допомогти їм застосувати її у своєму житті.

Папа Іван Павло II акцентував на важливості парафіяльного середовища для виховання молоді. Він писав: «Парафія – це місце, де формується і живе християнська спільнота, де вірні отримують душпастирську опіку, необхідну їм для зростання у вірі та святості»². У цьому контексті парафія стає життєво важливою частиною виховання молодих людей, надаючи їм спільноту підтримки, в якій вони можуть вчитися і зростати у вірі.

Одним з ключових аспектів парафіяльного середовища є можливість для молодих людей брати участь у таїнствах. За словами Папи Івана Павла II, таїнства мають важливе значення для виховання молоді, оскільки вони «є привілейованою нагодою для зустрічі з Христом, який є повнотою Божого об'явлення»³. Беручи участь у таїнствах, молоді люди можуть відчути присутність Христа та значно укріпити свої стосунки з Ним.

Окрім таїнств, парафія пропонує освітні програми, спрямовані на забезпечення молодих людей всебічною катехизацією. Ці програми виходять за рамки простої передачі інформації та мають на меті сформувати цілу людину у вірі. Папа Іван Павло II наголошував на важливості розвитку віри дорослих, яка б давала змогу активно брати участь у місії Церкви. Уроки релігійної освіти, молодіжні групи та реколекції, організовані парафією, дозволяють молодим людям дізнатися про вчення Ісуса Христа, доктрину Церкви та моральні принципи. Ці програми сприяють інтелектуальному становленню, духовному зростанню та розвитку чеснот, необхідних для того, щоб жити своєю вірою у світі.

Також парафіяльне середовище пропонує молодому поколінню спільноту мирян, які поділяють їхню віру та цінності. Ця спільнота відіграє життєво важливу роль у вихованні, надаючи підтримку, заохочення та почуття приналежності. Папа Іван Павло II визнавав необхідність спільноти у допомозі молодим людям жити вірою послідовно і віддано⁴. Парафіяльна спільнота виступає джерелом натхнення та відповідальності, плекаючи віру молоді через дружбу, наставництво та спільний досвід.

Папа Іван Павло II підкреслював неабияке значення праці у формуванні особистості з високою мораллю. У своїй енцикліці «*Laborem exercens*» він зробив особливий наголос на цьому питанні, написавши: «Насамперед праця є власне даром і законом Божим, який становить сутність його як суб'єкта. Вона є природною властивістю й обов'язком, особливо дорослої людини, яка у

² Папа Іван Павло II. Після синодальне апостольське повчання «*Christifideles Laici*». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_30121988_christifideles-laici.html (дата звернення: 11.05.2023).

³ Папа Іван Павло II. Енцикліка «*Ecclesia De Eucharistia*». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccel-de-euch.html (дата звернення: 11.05.2023).

⁴ Папа Іван Павло II. Після синодальне апостольське повчання «*Ecclesia in America*». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_22011999_ecclesia-in-america.html (дата звернення: 11.05.2023).

професійній діяльності існує орієнтовно сорок років людського життя. Вона є умовою формування людської екзистенції й утвердження справжньої людини»⁵.

Папа Іван Павло II часто вів діалог з молодими людьми, надихаючи їх до співпраці, розширюючи їхні знання як у професійній, так і в релігійній сферах, а також прищеплюючи їм важливість цінування та співпереживання іншим, ставитися до них з добротою. У своєму посланні до молоді всього світу «*Dilecti Amici*» з нагоди Міжнародного року молоді Понтифік висловив свою віру в молоде покоління, зазначивши: «Ми покладаємо на вас надію, бо ви є носіями майбутнього, і майбутнє належить вам»⁶.

Він прагнув, аби молоді люди жили за Божими заповідями, ставали віруючими, принциповими, чесними, совісними і гідними довіри людьми. Адже «совість через моральні цінності накладає свою печать на життя поколінь, на історію і культуру суспільства, націй і всього людства»⁷. Проповідуючи принципи гуманістичної педагогіки, духовний лідер закликав молодь жити за Божими законами та своїм земним життям заслужити «вічне блаженство».

Папа виступив з ініціативою організувати Всесвітні дні молоді, маючи на меті висвітлити фундаментальні принципи та істини християнської віри і моралі у простий і зрозумілий спосіб⁸. На цих зустрічах він підкреслював, що прагнення молодих людей будувати кращий світ вимагає пріоритетності духовних і божественних цінностей, і закликав їх покластися на Христа, прагнучи зрозуміти і прийняти Його⁹. Відомий своїми ораторськими здібностями, Понтифік захоплювався поезією та драматургією під час навчання в Ягеллонському університеті, що ще більше посилювало його здатність до ефективної комунікації.

Папа Іван Павло II виявляв глибоку стурбованість добробутом молодих людей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Він наголошував на необхідності врятувати їх від моральної деградації, плекати в них віру в Бога, добро та справедливість, прищеплювати їм цінність заробляти на життя чесною працею. Святіший Отець володів унікальною здатністю встановлювати зв'язки з тими, з ким зустрічався, пропонуючи їм можливість довіритися йому, отримати мудру пораду і знайти розраду в його присутності.

Висновки. Безсумнівно, вчення Папи Івана Павла II, звернене до молоді, є одним з найважливіших аспектів його понтифікату. Вивчення пастирської діяльності Папи показує, що він був справжнім другом і наставником молоді –

⁵ Семенов О. Цінності учительської праці в рефлексіях Івана Павла II. Професійна освіта: педагогіка і психологія : Польсько-український щорічник / За ред. Т.Лєвовицького, І.Вільш, І. Зязюна, Н.Ничкало. Ченстохова-Київ, 2013. С. 3.

⁶ Папа Іван Павло II. Апостольське послання до молоді всього світу «*Dilecti Amici*». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1985/documents/hf_jp-ii_apl_31031985_dilecti-amici.html (дата звернення: 11.05.2023).

⁷ Папа Іван Павло II. Апостольське послання до молоді всього світу «*Dilecti Amici*». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1985/documents/hf_jp-ii_apl_31031985_dilecti-amici.html (дата звернення: 11.05.2023).

⁸ Хайлик Й. Приятель молоді. URL: osbm - krystynopil.com.ua/stati/ pryjatelmolodi.htm. (дата звернення: 11.05.2023).

⁹ Сахній М. Формування морально-етичних рис молоді людини крізь призму філософсько - педагогічних поглядів Івана Павла II. *Гірська школа Українських Карпат*. № 10 (2013). С. 108.

групи, яка займала особливе місце в його серці. Ще під час свого священничого служіння він застосовував нетрадиційний підхід до молодіжного служіння, присвячуючи багато часу та уваги його потребам. Він скеровував їх у навчання та відпочинку, слугуючи прикладом для наслідування, як треба жити. Молоді люди прагнуть наставників, які могли б навчити їх складному мистецтву орієнтуватися в житті та дозрівати в мудрості. Вони шукають людей, які володіють розумінням істини про людину, світ і Бога та прагнуть втілювати її в життя. Вони шукають справжніх і надійних свідків, яких можна наслідувати і яким можна довірити свої найпотаємніші таємниці. Виховання молоді в парафіяльному середовищі має вирішальне значення для розвитку їхньої віри, на чому наголошував Папа Іван Павло II. Парафія забезпечує підтримку спільноти, сакраментальну участь, комплексні катехитичні програми та мережу вірян – все це сприяє формуванню молодих людей у вченні Ісуса Христа. Інвестуючи у виховання молоді в парафіяльному контексті, Церква забезпечує передачу віри майбутнім поколінням та активну участь молодих людей у місії Церкви.

REFERENCES

1. Papa Ivan Pavlo II. Apostolske povchannia «Catechesi Tradendae». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_16101979_catechesi-tradendae.html (data zvernennia: 11.05.2023).
2. Papa Ivan Pavlo II. Apostolske poslannia do molodi vsoho svitu «Dilecti Amici». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1985/documents/hf_jp-ii_apl_31031985_dilecti-amici.html (data zvernennia: 11.05.2023).
3. Papa Ivan Pavlo II. Entsyklika «Ecclesia De Eucharistia». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccl-de-euch.html (data zvernennia: 11.05.2023).
4. Papa Ivan Pavlo II. Pislia synodalne apostolske povchannia «Christifideles Laici». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_30121988_christifideles-laici.html (data zvernennia: 11.05.2023).
5. Papa Ivan Pavlo II. Pislia synodalne apostolske povchannia «Ecclesia in America». URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_22011999_ecclesia-in-america.html (data zvernennia: 11.05.2023).
6. Sakhnii M. Formuvannia moralno-etychnykh rys molodoi liudyny kriz pryzmu filozofsko - pedahohichnykh pohliadiv Ivana Pavla II. Hirska shkola Ukrainykykh Karpat. № 10 (2013). S. 106–108.
7. Semenoh O. Tsinnosti uchytsel'skoi pratsi v refleksiakh Ivana Pavla II. Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia : Polsko-ukrainskyi shchorichnyk / Za. red. T. Levovytskoho, I. Vilsh, I. Ziaziuna, N. Nychkalo. Cheshchokhova-Kyiv, 2013. S. 2-8.
8. Khailyk Y. Pryiatel molodi. URL: [osbm - krystynopil.com.ua/stati/pryiatelmolodi.htm](https://osbm.krystynopil.com.ua/stati/pryiatelmolodi.htm). (data zvernennia: 11.05.2023).

9. Khrystyianska pedahohika: plekannia krashchykh liudskykh chesnot / za zah. red. S. K. Stefaniuk. Kharkiv : Krossroud, 2010. 68 s.
10. Yarotskyi P. Filozofiiia liudyny yak osobystosti v refleksiakh Karolia Voityly (Papy Ivana Pavla II) ta suchasni sproby yii perehliadu. URL: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44228/2011_57_4.pdf?sequence=1 (data zvernennia: 11.05.2023).

*Стаття надійшла до редакції 03.07.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 37.09

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.14>

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ЗАПОБІЖНОГО ВИХОВАННЯ: ВІД РАННІХ ІДЕЙ ЙОГАННА ПЕСТАЛОЦЦІ ДО ЦІЛІСНОЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ СИСТЕМИ СВЯТОГО ОТЦЯ ДОНА БОСКО

КОПЧУК-КАШЕЦЬКА Марія

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра початкової освіти
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут родини і капеланства
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: maria270775@ukr.net
ORCID 0000-0003-1671-3710*

ЯРОШКО Іван

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра початкової освіти
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
e-mail: ivanyaroshko@gmail.com*

Бібліографічний опис статті: Кочук-Кашецька М., Ярошко І. (2023). Еволюція підходів запобіжного виховання: від ранніх ідей Йоганна Песталоцці до цілісної превентивної системи святого отця Дона Боско. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 167–173. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.14>

Анотація. У статті пропонується всебічний огляд розвитку превентивної педагогіки від первісних ідейних витоків Йоганна Генріха Песталоцці до новаторської комплексної праці Дона Боско. Вона пропонує ґрунтовний аналіз ідейних засад і практичних підходів, які використовували ці впливові постаті в галузі освіти.

Ключові слова: превентивне виховання, практичний досвід, турботливе середовище, предметний урок, дитячий садок, Йоганн Песталоцці, Фрідріх Фребель, Дон Боско.

EVOLUTION OF PREVENTIVE EDUCATION APPROACHES: FROM THE EARLY IDEAS OF JOHANN PESTALOZZI TO THE WHOLE PREVENTIVE SYSTEM OF THE HOLY FATHER DON BOSCO

***Annotation.** The article offers a comprehensive overview of the development of preventive pedagogy from the initial ideological origins of Johann Heinrich Pestalozzi to the innovative comprehensive work of Don Bosco. It offers a thorough analysis of the ideological foundations and practical approaches used by these influential figures in the field of education.*

***Key words:** preventive education, practical experience, caring environment, subject lesson, kindergarten, Johann Pestalozzi, Friedrich Froebel, Don Bosco.*

Постановка проблеми та актуальність. Попри значний внесок Йоганна Песталоцці, Фрідріха Фребеля та Дона Боско у розвиток підходів превентивної освіти, залишається потреба у подальшому вивченні та розумінні реалізації та дієвості цих підходів у сучасному освітньому контексті. Вкрай важливо дослідити, як ці історичні підходи можуть бути адаптовані та інтегровані в сучасні освітні системи для вирішення проблем, з якими стикається сучасна молодь, та сприяння їхньому цілісному розвитку.

Вивчення підходів превентивного виховання має також глибоке богословське значення в сучасному суспільстві. Зважаючи на зростаючі складнощі та тиск, з якими стикається молодь, такі як збільшення кількості проблем з психічним здоров'ям, соціальна нерівність та диспропорції в освіті, важливо дослідити підходи, які зосереджуються на запобіганні, а не на виправленні ситуації. Вивчаючи ідеї та практику Песталоцці, Фребеля та Дона Боско, освітяни та катехити можуть отримати уявлення про те, як створити сприятливе середовище, яке б задовольняло різноманітні потреби учнів.

Крім того, вивчення історичної еволюції підходів до превентивної освіти може пролити світло на важливість взаємовідносин між учителем і учнем як втілення Божої любові та турботи. Ці знання можуть допомогти педагогам у впровадженні ефективних методик викладання та систем підтримки, які виходять за рамки навчальних досягнень і спрямовані на цілісний розвиток учнів. Це сприяє створенню цілісного освітнього середовища, в якому діти отримують можливість процвітати і зростати у своїх стосунках з Богом, самими собою та іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі превентивної педагогіки проливають світло на неминущу актуальність і вплив ідеологій, висунутих Йоганном Песталоцці, Фрідріхом Фребелем і Доном Боско. Такі дослідники як М. Рудницька, Т. Виноградова, Г. І. Іванюк, А. Д. Січкара та інші, продовжують заглиблюватися в їхній глибокий внесок, вивчаючи їхні теоретичні основи та практичне застосування, а також досліджуючи їхній вплив на сучасні освітні практики.

Загалом, останні дослідження і публікації поглибили наше розуміння теоретичних засад і практичних стратегій, які використовували Песталоцці,

Фребель і Боско. Досліджуючи їхні ідеології крізь призму сучасності, науковці підкреслили постійну актуальність їхнього внеску та їхній потенціал для інформування і збагачення сучасних освітніх підходів. Завдяки постійним дослідженням і діалогу освітяни можуть і надалі вдосконалювати й адаптувати ці превентивні педагогічні принципи, щоб відповідати потребам і викликам сучасних учнів, сприяти їхньому цілісному розвитку та створювати сприятливе освітнє середовище.

Метою статті є висвітлити внесок Йоганна Песталоцці, Фрідріха Фребеля та святого Дона Боско у розвиток превентивного виховання та освіти.

Виклад основного матеріалу. Першою людиною в історії, яка запропонувала превентивний підхід до виховання дітей, був Йоганн Песталоцці – видатний швейцарський педагог, який вважається одним із зачинателів сучасної освіти і першим запропонував превентивний підхід до виховання дітей¹. Він народився в 1746 році в Цюріху, Швейцарія, і провів більшу частину свого життя, розвиваючи свої ідеї про освіту та виховання дітей². Його ідеї та підходи до превентивного виховання дітей були значним відступом від панівних практик того часу, які зосереджувалися на покараннях і дисципліні як засобах контролю за поведінкою дітей.

Підхід Песталоцці до виховання молоді ґрунтувався на ідеї, що діти найкраще навчаються через практичний досвід і взаємодію з навколишнім світом³. Він вважав, що освіта повинна бути зосереджена на дитині, а не на вчителів чи навчальній програмі⁴. Песталоцці наголошував на важливості створення теплого і дбайливого середовища для дітей, а також заохочення їхньої природної допитливості і творчості.

Одним з найважливіших внесків Песталоцці в освіту і виховання дітей була розробка «предметного уроку» – практичного підходу до навчання, який передбачав використання предметів і матеріалів для навчання дітей про навколишній світ⁵. Він вважав, що дітей слід заохочувати до дослідження та експериментування з новими ідеями та концепціями, і що цього можна досягти завдяки використанню предметів і матеріалів.

Ідеї Песталоцці мали значний вплив на розвиток дошкільної освіти та на появу превентивного підходу до виховання дітей. Його акцент на вихованні, орієнтованому на дитину, та практичний досвід заклали основу для подальшого розвитку теорії виховання та освіти.

Окрім роботи в галузі освіти, Песталоцці був також соціальним реформатором, який відстоював права бідних і знедолених⁶. Він вважав, що освіта є ключовим інструментом соціальних змін і що вона може допомогти зменшити бідність і нерівність.

¹ «Політика любові» у педагогічній теорії Йогана Генріха Песталоцці. *Школа*. Харків, 2014. № 8. С. 28.

² Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 129.

³ Песталоцці Й. Г. Вибрані педагогічні твори. Київ–Харків : Радянська школа, 1938. Т. 1. С. 69.

⁴ Песталоцці Й. Г. Вибрані педагогічні твори. Київ–Харків : Радянська школа, 1938. Т. 1. С. 69.

⁵ «Політика любові» у педагогічній теорії Йогана Генріха Песталоцці. *Школа*. Харків, 2014. № 8. С. 30.

⁶ Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 131.

Акцент Песталоцці на превенції ґрунтувався на його переконанні, що найкращим способом вирішення соціальних проблем є запобігання їх виникненню в першу чергу⁷. Він вважав, що ключ до досягнення цього – забезпечити дітям міцний фундамент морального та інтелектуального розвитку з раннього віку. Песталоцці був переконаний, що кожна дитина має потенціал до навчання і розвитку, і що цей потенціал може бути реалізований завдяки поєднанню любові, керівництва і структурованого навчального процесу⁸.

Таким чином, Йоганн Песталоцці був важливою постаттю в історії освіти та виховання молоді. Він вважається першим, хто запропонував превентивний підхід до виховання дітей, а його акцент на освіті, орієнтованій на дитину, та практичний досвід заклали основу для подальших розробок у цій галузі. Його акцент на превентивності, любові та керівництві заклав основу для багатьох освітніх та виховних практик, які використовуються і сьогодні.

Після Йоганна Песталоцці наступною впливовою постаттю у розвитку превентивних форм виховання молоді був Фрідріх Фребель. Фребель був німецьким педагогом, який жив з 1782 по 1852 рік⁹. Він найбільш відомий завдяки створенню системи дитячих садків та впливу на розвиток дошкільної освіти¹⁰. Ідеї Фребеля про освіту та виховання дітей випередили свій час, і його часто вважають одним із засновників сучасної теорії освіти.

Фребель вважав, що діти від природи допитливі і творчі, і що завдання вчителя – створити середовище, яке сприятиме цій цікавості і креативності. Він був переконаний, що дітей слід заохочувати до навчання через гру¹¹, а також давати їм можливість досліджувати та експериментувати з навколишнім середовищем. Фребель вірив, що діти найкраще навчаються, коли вони беруть участь у практичних заняттях, які дозволяють їм використовувати свої органи чуття та взаємодіяти з навколишнім світом.

Одним із найважливіших внесків Фребеля у розвиток превентивного виховання дітей стало створення ним системи дитячих садків. У 1837 році Фребель відкрив перший дитячий садок у Бад-Бланкенбурзі, Німеччина¹². Вираз «дитячий садок» походить від німецьких слів «kinder» (діти) і «garten» (сад) і відображає переконання Фребеля в тому, що діти повинні розвиватися і рости в безпечному і сприятливому середовищі. Дитячий садок був революційною концепцією того часу, оскільки робив акцент на грі та соціалізації, а не на традиційному академічному навчанні. Фребель вважав, що дитячий садок має слугувати мостом між домом і школою, забезпечуючи дітям сприятливе середовище, в якому вони зможуть навчатися і розвиватися.

У дитячому садку Фребеля діти мали можливість навчатися через гру, дослідження та практичну діяльність. Фребель вважав, що дітей слід заохочувати

⁷ Мазур В. 10 світових ідей для виховання дитини. *Школа*. Харків, 2016. № 3. С. 8.

⁸ «Політика любові» у педагогічній теорії Йогана Генріха Песталоцці. *Школа*. Харків, 2014. № 8. С. 30.

⁹ Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 71.

¹⁰ Іванюк Г. І, Січкара А. Д. Ідеї діяльнісного підходу Ф. Фребеля в українському дошкіллі: від минулого до сьогодення. *Молодий вчений*. Київ, 2018. № 7(22). С. 101.

¹¹ Там само.

¹² Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 72.

використовувати свої органи чуття для пізнання навколишнього світу, і розробив серію розвиваючих іграшок і матеріалів¹³, таких як блоки і пазли, які були розроблені для сприяння такому типу навчання. Підхід Фребеля до освіти був відходом від традиційних методів заучування, які були поширені в той час, і ознаменував собою значний зсув у способах навчання дітей.

Ідеї Фребеля про освіту та виховання дітей мали глибокий вплив на розвиток превентивних форм виховання дітей. Його акцент на грі, творчості та природному розвитку дитячих здібностей заклав основу для багатьох освітніх підходів, які продовжують використовуватися і сьогодні. Спадщина Фребеля мала тривалий вплив на сферу освіти, а його ідеї продовжують надихати педагогів і батьків.

Попри безперечний педагогічний здобуток Йоганна Песталоцці та Фрідріха Фребеля, першу в світі цілісну систему превентивного виховання молоді створив св. Дон Боско, італійський католицький священник, педагог і письменник, який жив у ХІХ столітті¹⁴. Він присвятив своє життя добробуту та освіті маргіналізованої молоді, особливо в місті Турин, Італія. Завдяки глибокому впливу Дона Боско на життя незліченної кількості молодих людей католицька церква зарахувала його до лику святих¹⁵.

Його інноваційний підхід був спрямований на запобігання злочинності серед неповнолітніх та забезпечення цілісного виховання молоді, сприяння її фізичному, інтелектуальному, моральному та духовному зростанню¹⁶. Основні ідеї превентивної системи Дона Боско продовжують формувати сучасні освітні практики і сьогодні.

Розум, релігія та доброта – Дон Боско вірив у гармонійне поєднання цих трьох компонентів¹⁷. Він вважав, що розум здатен керувати інстинктами і виховувати молоді уми. Дон Боско визнавав, що одного лише інтелектуального розвитку недостатньо, і включив у виховний процес релігійну віру і моральні цінності. Поєднуючи розум і релігію, він прагнув розвивати характер і цінності учнів.

Доброта була основою підходу Дона Боско. Він вірив, що, проявляючи любов і турботу до молодих людей, педагоги можуть побудувати міцні стосунки, засновані на довірі та повазі. Таке позитивне і підтримуюче середовище сприятиме формуванню почуття приналежності і безпеки, створюючи атмосферу, сприятливу для навчання і особистісного зростання.

Центральним елементом превентивної системи є концепція усунення першопричин поганої поведінки замість того, щоб вдаватися до суворості

¹³ Іванюк Г. І, Січкара А. Д. Ідеї діяльнісного підходу Ф. Фребеля в українському дошкіллі: від минулого до сьогодення. *Молодий вчений*. Київ, 2018. № 7(22). С. 102.

¹⁴ Рудницька М. Св. Іван Боско. Педагог молоді. Виховна «запобіжна система» оо. Салезіян. Львів: Салезіянське видавництво «Дон Боско», 2007. С. 8.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Виноградова Т. Превентивне виховання як головний компонент формування правової культури підлітків. *Рідна школа*. 2009. № 10. С. 29.

¹⁷ Рудницька М. Св. Іван Боско. Педагог молоді. Виховна «запобіжна система» оо. Салезіян. Львів: Салезіянське видавництво «Дон Боско», 2007. С. 30.

дисципліни і покарань¹⁸. Дон Боско вважав, що розуміння і вирішення основних проблем, які призводять до правопорушень, буде більш ефективним у запобіганні такої поведінки. Він намагався визначити індивідуальні потреби і проблеми кожного учня, пропонуючи настанови, підтримку і наставництво, щоб допомогти їм подолати труднощі.

Практична освіта та розвиток навичок були невід'ємною частиною превентивної системи. Дон Боско усвідомлював важливість надання учням практичних навичок, які допомогли б їм знайти роботу і вести самостійне життя¹⁹. Він включив професійну підготовку та практичні заняття в навчальну програму, щоб освіта виходила за рамки теоретичних знань і включала практичне застосування. Такий підхід давав учням затребувані на ринку навички та прищеплював почуття власної гідності й упевненості в собі.

Цілісний розвиток був ще одним ключовим аспектом превентивної системи. Дон Боско наголошував на важливості плекання фізичних, інтелектуальних, моральних і духовних аспектів людини²⁰. Спорт, ігри та фізична активність заохочувалися для сприяння фізичному благополуччю, командній роботі та дисципліні. Інтелектуальний розвиток заохочувався через академічне навчання, критичне мислення та творчість. Релігійна освіта, етичні вчення та формування характеру були інтегровані для сприяння моральному та духовному зростанню.

Висновки. Отже, історія розвитку підходів до превентивної освіти від ідей Йоганна Песталоцці до цілісної превентивної системи Дона Боско є значним досягненням у сфері освіти й виховання. Акцент Песталоцці на вихованні, орієнтованому на дитину, практичному навчанні та створенні сприятливого середовища заклав основу для розвитку дошкільної освіти та превентивного підходу до виховання дітей. Його віра в превенцію як засіб вирішення соціальних проблем і прихильність до прав маргіналізованих верств населення відіграли важливу роль у формуванні його освітньої філософії.

Спираючись на ідеї Песталоцці, Фрідріх Фребель розширив концепцію превентивного виховання через створення дитячих садків. Наголошуючи на грі, творчості та природному розвитку дитячих здібностей, Фребель запровадив інноваційні практики, які продовжують впливати на освітні підходи і сьогодні. Його визнання важливості безпечного та сприятливого середовища для розвитку дітей і зосередженість на сенсорному навчанні збагатили сферу превентивного виховання дітей.

Проте саме Дон Боско по-справжньому прийняв божественне покликання піднімати і направляти маргіналізовану молодь суспільства. Як італійський католицький священик, він визнавав внутрішню цінність кожної людини і присвятив своє життя її цілісному розвитку. Превентивна система освіти Боско

¹⁸ Цивінський В. Теоретичні аспекти превентивного виховання школярів. Психолог. *Шкільний світ*. 2009. № 42/43.

С. 7.

¹⁹ Рудницька М. Св. Іван Боско. Педагог молоді. Виховна «запобіжна система» оо. Салезіян. Львів: Салезіянське видавництво «Дон Боско», 2007. С. 31.

²⁰ Там само. С. 32.

втілювала божественний наказ любити один одного і піклуватися про тих, хто опинився на маргінесі. Звертаючись до фізичних, інтелектуальних, моральних і духовних аспектів життя дитини, він прагнув пробудити її божественний потенціал і спрямувати її до життя, сповненого мети і сенсу.

Внески Песталоцці, Фребеля та Боско залишили незгладимий слід у сфері освіти й виховання. Їхні новаторські зусилля в галузі превентивного виховання дітей вплинули на теорію і практику виховання, підкресливши важливість створення сприятливого середовища, виховання допитливості та креативності, а також задоволення індивідуальних потреб молодих людей. Їхня спадщина слугує натхненням як для педагогів, так і для батьків, нагадуючи нам про перетворюючу силу превентивної освіти у формуванні життя молодих людей і створенні кращого суспільства для всіх.

REFERENCES

- 1.«Polityka liubovi» u pedahohichnii teorii Yohana Henrikha Pestalotstsi. *Shkola*. Kharkiv, 2014. № 8. S. 28–33.
- 2.Vynohradova T. Preventyvne vykhovannia yak holovnyi komponent formuvannia pravovoi kultury pidlitkiv. *Ridna shkola*. 2009. № 10. S. 28–31.
- 3.Ivaniuk H. I, Sichkar A. D. Idei diialnisnogo pidkhodu F. Frebelia v ukrainskomu doskilli: vid mynuloho do sohodennia. *Molodyi vchenyi*. Kyiv, 2018. № 7(22). S. 101–105.
- 4.Levkivskyi M. V. Istoriia pedahohiky : navch.-metod. posibnyk. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2011. 190 s.
- 5.Mazur V. 10 svitovykh idei dlia vykhovannia dytyny. *Shkola*. Kharkiv, 2016. № 3.S. 6–17.
- 6.Pestalotstsi Y. H. Vybrani pedahohichni tvory. Kyiv–Kharkiv : Radianska shkola, 1938. T. 1. 340 s.
- 7.Rudnytska M. Sv. Ivan Bosko. Pedahoh molodi. Vykhovna «zapobizhna systema» oo. Saleziian. Lviv: Saleziianske vydavnytstvo «Don Bosko», 2007. 73 s.
- 8.Tsyvinskyi V. Teoretychni aspekty preventyvnoho vykhovannia shkoliariv. *Psykhologh. Shkilnyi svit*. 2009. № 42/43. S. 5–7.

*Стаття надійшла до редакції 01.07.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 272/273:26]-675-732.3/.4"1965/..."

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.15>

КАТОЛИЦЬКО-ЮДЕЙСЬКИЙ ДІАЛОГ ПІСЛЯ ДРУГОГО ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

ЮЩИШИНА Ірина

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

вул. Тургенєвська 18/24, м. Київ, Україна

e-mail: iryna.zvolyni@gmail.com

ORCID [0000-0003-1034-0722](https://orcid.org/0000-0003-1034-0722)

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/4745920/iryna-yushchysyna/>

Бібліографічний опис статті: Ющишина І. (2023). Католицько-юдейський діалог після Другого Ватиканського собору. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 174–182. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.15>

Анотація. *Мета дослідження: проаналізувати католицько-юдейський діалог від 1965р. до сьогодні, показати тенденції цього діалогу та напрямки(богословський, соціальний та політичний).*

Методологія. Було застосовано такі методи: пошуковий, історичний, порівняльно-історичний, метод аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Наукова новизна. Наукова новизна цієї теми полягає в тому, що у цій роботі вперше простежені тенденції католицько-юдейського діалогу, його напрямки та приблизна динаміка.

Висновки:

1) Основним дороговказом католицько-юдейського діалогу стали документи Другого Ватиканського собору.

2) Цей діалог відбувається у формі зустрічей, зборів та різних заходів.

3) Діалог проводиться у трьох напрямках: соціальному, політичному та богословському.

4) Найяскравіше Богословський напрямок діалогу проявився від Другого Ватиканського собору до середини 80-х років та при понтифікаті Папи Бенедикта XVI. При Папі Франциску спостерігається комбінація цих напрямків. Політичний напрямок цього діалогу проявляється на початку 90-х років, коли Папа Іван Павло II вів переговори з Державою Ізраїль. Соціальний напрямок діалогу проявляється найкраще з другої половини 80-х років по 2005 р. Ці межі окреслені досить умовно, оскільки кожен напрямок не проводиться індивідуально, а лише у тій чи іншій комбінації напрямків, але у більшій чи меншій мірі.

Ключові слова: *міжрелігійний діалог, богословський діалог.*

CATHOLIC-JEWISH DIALOGUE AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

Summary. The purpose of the study: to analyze the Catholic-Jewish dialogue since 1965. to date, show the trends of this dialogue and directions (theological, social and political).

The research methodology. The following methods were used: search, historical, comparative-historical, method of analysis and synthesis, method of generalization.

Scientific novelty. The scientific novelty of this topic is that in this work for the first time the tendencies of the Catholic-Jewish dialogue, its directions and approximate dynamics are traced.

Key words: *interreligious dialogue, theological dialogue.*

Постановка проблеми. Міжрелігійний діалог, зокрема між юдаїзмом та конфесіями християнства – це актуальна досі тема, яка розвивається до сьогодні. Він діє у різних напрямках, має свою динаміку, закономірності та контекст. Тому, важливо розглядати міжрелігійний діалог у контексті його хоча б умовної класифікації. У цій статті діалог між юдаїзмом та католицизмом представлений у трьох напрямках: соціальний, політичний та богословський. Соціальний напрямок являє собою вирішення питань релігійної свободи, взаємовідносин між прихильниками протилежних релігій, та інше. Політичний напрямок – це взаємовідносини між Ватиканом та Державою Ізраїль, надання цій державі позитивної теологічної оцінки з боку Папи Римського, становлення дипломатичних відносин, обговорення становища католицьких релігійних громад на території Держави Ізраїль та інше. Богословський напрямок являє собою обговорення релігійних текстів, церковних документів, богословські диспути тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темою діалогу між юдеями та католиками здебільшого займаються Петро Октаба, Петро Глазда – найвідоміші, які займаються темою діалогу юдеїв та католиків. Інші, наприклад Корнійчук Ю. Ю. – це науковці, які займаються темою діалогу християнства та юдаїзму, але акцентуючи увагу на інших конфесіях християнства(православ'я або ж протестантизм). Багато уваги цьому діалогу приділила дослідниця Хелен Фрай. Проте, я не знайшла статті суто про аналіз католицько-юдейського діалогу саме після Другого Ватиканського собору, тому я при написанні статті часто застосовувала у якості джерел мас-медіа, аби вдалося відобразити процес цього діалогу.

Виклад основного матеріалу. Я почну виклад основного матеріалу з основних відомостей про католицько-юдейські відносини, оскільки їх висвітлення необхідне для подальшого пояснення того, як неоднозначні відносини зі складнощами перейшли у стадію діалогу. Другий Ватиканський собор, що тривав з 1962 р. по 1965 р. став коронною подією у відносинах Католицької Церкви з представниками юдаїзму, хоча в минулому, при різних політичних режимах та ідеологіях, які мали вплив на міжрелігійні процеси,

такі відносини неможливо було назвати діалогом(за винятком поодиноких випадків), («Nostra aetate»: початок...», 2020).

Від I ст., від започаткування християнства відбувався конфлікт між юдеями та ранніми представниками церкви через те, що останні розвивали концепцію церкви як наслідниці Ізраїлю. Крім того, відрізнявся підхід до трактування основних юдейських писань та доцільності їх перекладу, а непорозуміння підходу до постаті Ісуса Христа та його вчення стало мало не ключовою причиною богословського конфлікту між католиками та юдеями.

У добу середньовіччя, ситуацію ускладнило домінування теократії у Європі, яка проводила інквізицію та політику місіонерства. Навіть започаткування вивчення івриту та арабської мови для диспуту з мусульманами та юдеями, що відбулось на XV вселенському соборі Вієнському (1312 - 1313 рр.) не допомогли подолати протиріччя.

У другій половині XVII ст. серед ордену єзуїтів появилися ті, хто виступив проти репресій над юдаїзму та над нащадками юдеїв. Проте, це був такий же виняток, як і пропозиція двох сімнадцятирічних священників(братів Леман) навернутися юдеям у християнство, яка піддалася критиці з обох сторін: католицької та юдейської.

На початку XX ст. були поодинокі випадки союзів з католиками та юдеями, задля власних інтересів, але все одно до 40-х років ці стосунки набували нових складнощів.

На початку 1940-х років, у воєнний період, коли поширювалася нацистська державна ідеологія, відбувся парадокс у цих міжрелігійних відносинах. Адже, прихильники нацизму нетерпляче ставились до того, що католицизм і взагалі християнство має коріння з юдаїзму і осіб з єврейського народу серед католицьких святих.

Це заставило католицьке духовенство подивитися на юдеїв як на своєрідних союзників, оскільки Католицька церква усвідомила, що має коріння спільне з юдеями (Павел IV, II Ватиканський собор и начало діалогу с иудеями, 2014).

Щодо реакції католицького духовенства антисемітизм з боку нацистської німецької влади, то відомо, що Папа Пій XII залишався осторонь винищення представників єврейського народу, за що і вибачиться Папа Іван Павло II у майбутньому (100 вибачень Папи Римського.2001).

Проте, Папа Пій XII започаткував всередині церкви вилучення антисемітських висловів з католицьких катехізисів та посібників богослов'я. А його наступник Іван XXIII вносив відповідні зміни у літургії, почав обговорювати антисемітські вислови у Новому Завіті. Навіть було започатковане спеціальне відомство відносин між католицькою церквою та юдеями.

1962 р. він ініціював II Ватиканський собор, який поставив мету: відкрита та реабілітована після усіх протиріч в історії Католицька Церква. Потрібно було обговорити питання богословські: тексти молитов, катехізисі, богословських посібників, певних концепцій і т.д. Тобто у цих питаннях

Католицька церква постає як осередок богословського вчення і навіть все таки як його господар. Крім того, не обійшлося без питань соціальних: відношення Католицької церкви до інших релігій та їх представників, питання залишків антисемітизму у соціальному вченні та у самій соціальній структурі церкви, свобода віросповідання, суспільні цінності, мир між представниками різних релігій, відносини церкви і сучасного світу. Була прийнята низка документів, основний з яких – це декларація «Nostra aetate» (з лат. «Наш час») про відношення католицької церкви до інших релігій, яке стане основним положенням та дороговказом у відносинах з юдаїзмом. У декларації підкреслюється єврейське походження основних постатей у християнстві, духовний зв'язок між юдеями та християнами, пошук спільних праотців та ін. Було додано, що усі народи придуть до істини і євреї також перебувають у цьому контексті. Крім того, у ній є натяк на зняття етнічної відповідальності євреїв за страту Ісуса Христа, який прийняв страждання за все людство, враховуючи і євреїв.

Там є і аргументи зв'язку юдаїзму та християнства: віра в Бога, що є творцем, обов'язковість виконання 10-ти заповідей Мойсея, спільна повага до цінностей Тори і спільні пророки (Документи II Ватиканського Собора...), («Nostra aetate»: початок...).

Після собору був заснований секретаріат міжрелігійних відносин, поява якого свідчить про новий етап комунікації Католицької Церкви з іншими віросповіданнями, враховуючи і юдаїзм («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...»).

Папська Рада зі сприяння християнські єдності, у якій було спеціальне бюро, вела боротьбу з антисемітизмом. Євреїв почали вважати тим народом, який зберіг важливі для християнства джерела («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...»).

Обоє сторін бачили ефект проведення діалогу. Тому, на одній із зустрічей представників католицизму та юдаїзму, що відбулася в Римі у грудні 1970 р., була прийнята традиція щорічних таких же зустрічей, які проводились після цього міжнародним комітетом взаємодії католиків та юдеїв, що був заснований на рік пізніше. Систематизувавши діалог, передбачалося, що він дасть більшого ефекту і задовільнить інтереси обох його сторін.

Такі щорічні зустрічі відбувались на теми антисемітизму, християнсько-юдейської дружби та богословських диспутів («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...»).

22 жовтня, 1974 р. – Папою Павлом VI було засновано незалежну комісію з релігійних відносин з юдеями, приєднуючи її до Секретаріату єдинства християн, а не до секретаріату міжрелігійних відносин, щоб підкреслити братерство християнства і юдаїзму. Тобто він продовжив після собору традицію налагодження сосунків з юдеями та вшанування спільних цінностей, що зазначені у Торі. («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...»).

1978 р., Кароль Войтила стає новим понтифіком і обирає собі ім'я Іван Павло II. У своїй релігійній діяльності він слідував декларації «Nostra aetate», конституції священної літургії та іншим документам, оскільки у них були закладені принципи толерантності до юдаїзму та інших релігій. (Прес-служба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ, «Nostra aetate»: початок...), (Павел IV, II Ватиканський собор...).

Від 1978 р. продовжувались вище зазначені щорічні міжрелігійні зустрічі у Німеччині, Великобританії, Італії та Римі, що проводились на теми релігійної свободи, кризи традиційних цінностей, та їх передачу наступним поколінням. Також, було обговорення теми насильства у сучасному світі, сенсу людського буття і святості. Крім того, було обговорено питання гідності людини у релігійних писаннях та її «образ Бога» («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...).

Загалом, міжрелігійний діалог був не лише про співжиття вірян різних віросповідань та інші його соціальні аспекти, але і про богословські питання.

З метою поглибити богословський характер діалогу з юдеями, Папа Іван Павло II випускає ряд енциклік. Наприклад: «Передавання катехизи», «Відкупитель людини», «Сотий рік». У них розкривається концепція поваги до кожної людини як до «образу Бога» («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...).

17 листопада, 1980 р. – у Німеччині, в м. Майнца Папа Іван Павло II наголосив, що євреї – це «народ Божий» і що їхній «завіт» не скасовувався і що юдаїзм – це релігія, яка є актуальною.

На початку 80-х років постає питання про визнання Ватиканом Держави Ізраїль, хоча раніше Папа Іван Павло II підкреслював право євреїв на свою батьківщину та називав цю державу офіційною назвою. Але, щоб його визнання Держави Ізраїль було формально визначене, потрібен був час на роздуми, у яких йшлося про те, що своїм визнанням цієї держави Папа міг зіпсувати відносини з арабськими країнами («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...).

Нерішучість Ватикану у цьому питанні стане одним із чинників ускладнення діалогу з юдеями. Перший період, що тривав до ускладнень, характеризувався щорічними систематичними зустрічами на соціальні і богословські теми, а політичні теми виникали, проте, не на рівні формально визначених рішень (Хелен П. Фрай, 2002, с. 179-180).

На ускладнення діалогу католиків та юдеїв вплинули такі фактори: досі не було визнано Державу Ізраїль, ще несформовані на той час цінності міжрелігійної толерантності у пострадянського суспільства, заснування монастиря на території Освенціму.

Після того, як у Польщі, був заснований монастир на території колишнього концтабору, щорічні зустрічі припинилися на кілька років. Але при всіх складнощах для вирішення непорозумінь у травні була заснована комісія, спеціалізація якої – вивчення відносин католиків з юдаїзмом та євреями в соціальних умовах Польщі.

Але Папа Іван Павло II 1986 р. відвідав Римську синагогу, що стало вагомим кроком у подоланні складнощів у діалозі та історичною подією.

Також, черниці монастиря на території колишнього концентраційного табору перейшли на іншу територію.

До того ж, Папа вибачився за відсутність опору з боку Католицької Церкви нацизму у минулому і надав позитивну теологічну оцінку Держави Ізраїль («Церковь католическая», Электронная еврейская энциклопедия...), (Римо католицька парафія св. Валентина м. Калуш, Іван Павло II в синагозі).

Період ускладнень (сер. 80-х-1990 р. р.) дав зрозуміти, що потрібно у діалозі поглибити соціально-політичні питання, тому що у сфері богослов'я.

Після смерті понтифіка єврейські громади та їх керівники вшанували його та згадували те, як він дотримувався своєї миротворчої позиції (Янкл Магид, «Когда раввин...»), («Родной дом Иоанна Павла II...»).

Обговорення богословських аспектів та нові непорозуміння відбулися вже при понтифікаті Бенедикта XVI, хоча окрім цього були і нові позитивні моменти у діалозі з юдеями. Його понтифікат тривав з 19 квітня 2005 р. по 28 лютого 2013р. Він притримувався думки, що юдаїзм і християнство – це два способи трактування Писання і розмірковував на тему місії серед юдеїв. Він вважав, що Ісус Христос наказав своїм учням займатись місіонерством серед усіх народів, але чи займатись ним серед євреїв – не було відомостей. Понтифік припустив, що це було обумовлено тим, що євреї вже знали «невідомого Бога». Також, він підкреслював, що між юдеями та католиками потрібен діалог, а не місіонерство (Бенедикт XVI опублікував есе о католическо юдейском диалоге...).

Не можна не згадати, що він активно виступав проти антисемітизму і оприлюднив уривки зі своєї книги «Ісус з Назарету», які стосувалися відкидання звинувачення євреїв у смерті Ісуса Христа. Це мало богословський контекст (Папа відкинув провину євреїв за Ісуса...).

Одним із найважливіших заходів Папи у соціальних та політичних питаннях були відвідини Ізраїлю. Він закликав ізраїльтян та палестинців вирішити тривалий конфлікт на близькому Сході. В Ізраїлі він зустрівся з політиками обох сторін (Папа Римський засудив антисемітизм).

В той час багато ізраїльтян не зрозуміли наміру Папи Римського повернути в лоно церкви єпископа, який вносив власні заперечення у кількість жертв голокосту.

Також, неправильним вчинком для юдеїв видався намір Папи Римського беатифікувати Папу Пія XII. Вони пояснили своє обурення тим, що він під час свого понтифікату, яке припадає у часи Другої світової війни залишився осторонь, коли відбувались репресії проти євреїв. (Бенедикт XVI відстоює одного з своїх попередників).

Наступник Бенедикта XVI папа Франциск наголошує на єврейському корінні християнства, робить акцент на спільних цінностях та рисах, вважає,

що для того, аби краще розуміти християнство, потрібно вивчати юдаїзм (Великая хартия христианско иудейских отношений), (Папа про цінності).

Також, Папа Франциск ухвалив рішення розсекретити архіви та віднайти більше інформації про вище зазначеного папу Пія XII, аби все таки прийняти чітку позицію КЦ щодо нього (Голокост і папа Пій XII...).

13 вересня 2021 р. Папа Франциск зустрівся з представниками єврейської громади Словаччини, зокрема з головою Центрального союзу єврейських громад Словаччини.

Отже, цей понтифік працює у католицько-юдейському діалозі у богословському та соціальному напрямках, які можна уявити в цьому випадку як комбіновані між собою. Адже у сучасний період, міжрелігійний діалог розвивається у соціальному та богословському контекстах (Світлана Духович. «Рабин Джек Бемпорад: Що, як не релігія буде сумлінням суспільства?»...), (50-ти річчя Декларації Другого Ватиканського Собору...), (Папа зустрівся з юдеями і романи...).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, католицько-юдейський діалог почав розвиватися після Другого Ватиканського собору. Адже почалася систематизація діалогу, появилися спеціальні структури для його проведення, основні положення та навіть його окремі напрямки. До того, це були католицько-юдейські відносини зі складнощами, де елементи діалогу траплялися як виняток. Цей діалог продовжується та розвивається все краще і з кожним роком стає все нагальним прикладом сучасного перспективного міжрелігійного діалогу, який досить необхідний сучасному світові задля миру, спокою та розвитку населення у різних сферах життя, оскільки цінності ХХІ ст. – це відкритість та здатність йти на компроміс, також, це миротворчість та здатність на єднання задля вирішення глобальних проблем.

В Україні та країнах Західної Європи розвивається міжрелігійний діалог і все частіше він входить у теми наукових досліджень та конференцій, тому що цінностями сучасної науки є відкритість, доступність, плюралізм та конструктивний діалог. Тому, я вважаю, що ця тема розвиватиметься і набиратиме нових обертів у сучасній науковій діяльності богослов'я та різних розділах релігієзнавства.

REFERENCES

1. 50-ty richchia Deklaratsii Druhoho Vatykanskooho Soboru pro mizhrelihiinyi dialoh Nostra aetate [50th anniversary of the Declaration of the Second Vatican Council on Interreligious dialogue Nostra aetate]. (2015). Novyny. *Posolstvo Ukrainy pry sviatomu prestoli (Vatykan) ta pry suverennomu maliiskomu ordeni (za sumisnystvom)*. Retrieved from <https://vatican.mfa.gov.ua/news/41447-50-ti-richchya-deklaraciji-drugogo-vatikanskykogo-soboru-pro-mizhreligijnij-dialog-nostra-tate>.

2. 100 vybachen Papy Rymyskoho pered svitom» [100 apologies of the Pope to the world.].

3. *Ukrainska pravda*. (2001). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <HTTPS://WWW.PRAVDA.COM.UA/NEWS/2001/10/26/2984748/>.
4. Benedykt XVI vidstoiuie odnoho z svoikh poperednykiv – Pii XII [Benedict XVI defends one of his predecessors - Pius XII]. (2010). *Novyny. Mizhnarodni*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/1932263.html>.
5. Holokost i Papa Pii XII. Vatykan vidkryvaie arkhivy chasiv Druhoi Svitovoi viiny [The Holocaust and Pope Pius XII. The Vatican opens the archives of the Second World War]. (2020). *BBC News Ukraina*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/news-51713895>.
6. Ivan Pavlo II v synahozii [John Paul II in the synagogue]. (2011). *Rymo-katolytska parafiia sv. Valentyna m. Kalush*. Retrieved from https://katolickalush.ucoz.ru/news/ivan_pavlo_ii_v_sinagozi/2011-04-07-639.
7. Khelen P. Fray. (2002). *Khristiansko-iudeyskiy dialog* [Christian-Jewish dialogue]. Moskva: Bibleysko-bogoslovskiy institut im. Sv. Apostola Andriya, 179-180 c.
8. Nostra aetate: pochatok dialogu z religiyami svitu [Nostra aetate: the beginning of a dialogue with the world's religions]. *Za materialami VaticanNews. Pressluzhba Sekretariatu Sinodu Episkopiv UGKTs. Sinod episkopiv Ukrainkoï Greko-Katolitskoï tserkvi*. (2020). Retrieved from <https://synod.ugcc.ua/data/nostra-aetate-pochatok-dialogu-z-religiyamy-svitu-3387/>.
9. O. Vadim Shaykevich (red.) vidavnistvo lits. LR. № 064583. (1996). *Dokumenty II Vatikanskogo Sobora. Deklaratsiya o religioznoy svobode* [Documents II of the Vatican Council. Declaration of Religious Freedom]. *Katolicheskaya informatsionnaya sluzhba*. Retrieved from https://cathmos.ru/wpcontent/uploads/2019/12/dokumenty_vtorogo_vatikanskogo_sobora.pdf.
10. Rodnoy dom Ioanna Pavla II pomogayut sokhranit evrei Krakova [The native house of John Paul II helps to save the Jew Krakow]. (2005). *Made for minds*. Retrieved from .
11. Svitlana Dukhovych. (2019). Papa pro tsinnosti ta tradytsii yudaizmu ta khrystyianstva [Pope on the values and traditions of Judaism and Christianity]. *Vatikan News*. Retrieved from <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2019-01/papa-pro-cinnosti-i-tradytsiyi-yudayizmu-j-hrystyianstva-v-biblii.html>.
12. Svitlana Dukhovych. (2019). Rabyn Dzhek Bemporad: Shcho, yak ne relihiia bude sumlinniam suspilstva? [Rabbi Jack Bemporad: What if no religion will be the conscience of society?]. *Vatikan News*. Retrieved from <https://www.vaticannews.va/uk/world/news/2019-04/rabyn-bemporad-sho-yak-ne-religiya-bude-sumlinnyam-suspilstva.html>.
13. Papa Rymyskyi zasudyv antysemitizm [Pope Rymsky condemned anti-Semitism]. (2009). *BBC UKRAINIAN.com*. Retrieved from https://www.bbc.com/ukrainian/world/story/2009/05/090511_israel_pope_it.

15. Papa vidkynuv provynu yevreiv za Isusa [The Pope saw the guilt of the Jews before Jesus]. (2011). *BBC News Ukraina*. Retrieved from https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/03/110303_pope_jews_oh.

16. Papa zustrivsia z yudeiamy i romamy: upredzhennia «spotvoriuiut krasu ditei Bozhykh» [Pope meets with Jews and Roma: updates "distort the beauty of God's children"]. (2021). *Credo Svit*. Retrieved from <https://credo.pro/2021/09/300334>.

17. Pavel IV, II Vatikanskiy sobor i nachalo dialoga s iudeyami [Paul IV, Vatican II and began a dialogue with the Jews]. (2014). *Radio Vatikana*. Retrieved from <http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2014/05/13>.

18. Viktor Vladimirov. (2018). Benedikt XVI opublikoval esse o katolichesko-yudeyskom dialoge. [Benedict XVI published an essay on Catholic-Jewish dialogue.]. *Vatikan News*. Retrieved from <https://www.vaticannews.va/ru/vatican-city/news/2018-07/benedikt-xvi-opublikoval-esse-o-katolichesko-iudejskom-dialoge.html>.

19. Yankl Magid. (2010). Kogda ravvin molitsya za katolika [When a rabbi prays for a Catholic]. *Alef*. Retrieved from <https://eleven.co.il/judaism/and-other-religions/14613/#08>.

Висловлюю подяку доктору філософських наук, професору кафедри богослов'я та релігієзнавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Остащуку Івану Богдановичу, за надання матеріалів.

*Стаття надійшла до редакції 25.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

Історія
Історія Церкви в Україні

УДК 271.4-773(477.86)"1885/2020":929(038)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.16>

**БІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК ДУХОВЕНСТВА СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ
(ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ) ЄПАРХІЇ – МИТРОПОЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ (1885–2020). ЧАСТИНА 2:
МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ. БІОГРАМИ НА
ЛІТЕРУ «А», ВИПУСК 2**

ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету богословських і гуманітарних наук
Науково-дослідний інститут історії Церкви
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net
ORCID [0000-0002-6020-7666](https://orcid.org/0000-0002-6020-7666)*

ЄГРЕШІЙ Олег

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра історії України і методики викладання історії
факультету історії, політології і міжнародних відносин
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
Науково-дослідний інститут історії Церкви
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: ludyana@ukr.net
ORCID [0000-0002-0639-910X](https://orcid.org/0000-0002-0639-910X)*

МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея)

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету богословських і гуманітарних наук
Науково-дослідний інститут історії Церкви
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: andrea.zsm@gmail.com
ORCID [0000-0001-9878-71](https://orcid.org/0000-0001-9878-71)*

ГАЛЯН Тарас

*Державний архів Івано-Франківської області
відділ використання інформації документів
вул. Сагайдачного 42а, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: rohatynheritage@gmail.com
ORCID [0000-0003-1082-2932](https://orcid.org/0000-0003-1082-2932)*

ГРЕСЬКО Андрій

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра історії України і методики викладання історії
факультету історії, політології і міжнародних відносин
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
e-mail: greskoandriy@gmail.com
ORCID [0000-0003-2578-2099](https://orcid.org/0000-0003-2578-2099)*

САГАН Роман

дослідник локальної історії та генеалогії
вул.Тарнавського 24, м. Тернопіль, 46024, Україна
e-mail: nichvydy@gmail.com
ORCID [0009-0000-3502-0341](https://orcid.org/0009-0000-3502-0341)

Бібліографічний опис статті: Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О. (А.), Галян Т., Гресько А., Саган Р. (2023). Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020). Частина 2: Методологія і методика дослідження. Біограми на літеру «А», випуск 2. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 183–312. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.16>

Анотація. *Метою статті є продовження розробки методології й методики дослідження проекту біографічного словника духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (1885–2020), а також публікація безпосередніх результатів цього дослідження – біографічних довідок (біограм) частини представників духовенства на літеру «А». Методологія дослідження:* основним у процесі реалізації цього проекту окреслено біографічний метод, визначено основні параметри формування біограми. **Наукова новизна** полягає в тому, що на основі аналізу найновіших досліджень вітчизняних істориків обґрунтовано необхідність продовження реалізації наукового проекту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії / Івано-Франківської митрополії УГКЦ (1885–2020) в контексті біографічних і просопографічних досліджень для розширення знань про місце та роль духовенства в національному русі та суспільному житті українців цього регіону, проаналізовано джерельну та історіографічну базу дослідження, уточнено специфіку формування переліку та публікації біограм духовенства, здійснено публікацію другої частини із серії біограм (біографічних довідок) представників духовенства Станиславівської єпархії на літеру «А». До цієї публікації увійшли біограми таких осіб, як Абрагамович Андрій (Адам Захарой-Сімха) Йосифович (1885–1959), Абрагамович Лонгіна (Ольга Ребека) Йосифівна (1886–1952), Абрагамовський Мирослав Михайлович (1908–1981), Абрисовський Лев (1880–1918?), Адам Іван (1880–1936), Азаркевич Стефанія (р. н. невід. – р. см. невід.), Аксентій Антін Іванович (1878–1907), Александрович Анна (р. н. невід. – р. см. невід.), Александрович Валеріян Василій (1875–р. см. невід.), Александрович Іван (1835–1927), Алексеви́ч Євгеній (1845–1897), Алексеви́ч Ілярій (1820–1895), Алексеви́ч Ілярій (1852–1915), Алимурка / Антимович Стефан (1872–1932), Алиськевич Юліан Йосафат (1889–1984), Амброзяк Іван (1884–1945?), Ананевич Омелян Йосафат Григорійович (1888–1964), Анастазієвський Микола (1858–1918), Ангелович Михайло (1817–1890), Андрієвський Йосафат Йосиф (1900–1931?). **Висновки:** Опіраючись на значну джерельну базу, цей проект покликаний передусім сформувати деталізовані біограми священників цієї церковної одиниці, вписати їх в ширший контекст історичних процесів. Наприкінці статті подано реконструкцію декількох біограм греко-католицьких священників (на літеру «А»), що засвідчують їхню активну діяльність не тільки в церковно-релігійній, але й політичній, громадській, економічній і культурній сферах життя українського народу.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, Станиславівська єпархія, Івано-Франківська митрополія, єпископ, духовенство, біографічний словник, біографічний метод, історичні джерела.

BIOGRAPHICAL DICTIONARY OF THE CLERGY OF THE STANISLAVIV (IVANO-FRANKIVSK) EPARCHY - METROPOLITAN OF THE UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH (1885–2020): METHODOLOGY AND RESEARCH METHODS. BIOGRAMS FOR THE LETTER "A", PART 2

Summary. *The purpose of the article is to continue the development of the methodology and research methods of the project of the biographical dictionary of the clergy of the Stanislaviv (Ivano-Frankivsk) Diocese - Metropolis of the UGCC (1885–2020), as well as the publication of the direct results of this research - biographical references (biograms) of some representatives of the clergy under the letter "A". Research methodology: the biographical method is outlined as the main process of implementing this project, the main parameters of biogram formation are determined. The scientific novelty is that, based on the analysis of the latest research by domestic historians, the need to continue the scientific project of the biographical dictionary of the clergy of the Stanislaviv Diocese / Ivano-Frankivsk Metropolis of the UGCC (1885–2020) in the context of biographical and prosopographical research to expand knowledge about the place and role of the clergy is justified. In the national movement and social life of Ukrainians of this region, the source and historiographical research base was analyzed, the specifics of the formation of the list and publication of biographies of the clergy were clarified, the publication of the second part of the series of biographies (biographical notes) of representatives of the clergy of the Stanislaviv Diocese under the letter "A" was carried out. This publication includes biographies of such persons as Abrahamovych Andrii (Adam Zakharovych-Simkha) Yosyfovich (1885–1959), Abrahamovych Lonhina (Olha Rebeka) Yosyfivna (1886–1952), Abrahamovskyi Myroslav Mykhailovich (1908–1981), Abrysovskyi Lev (1880–1918?), Adam Ivan (1880–1936), Azarkevych Stefaniia (r. n. nevid.–r. sm. nevid.), Aksentii Antin Ivanovich (1878–1907), Aleksandrovych Anna (r. n. nevid.–r. sm. nevid.), Aleksandrovych Valeriian Vasylii (1875–r. sm. nevid.), Aleksandrovych Ivan (1835–1927), Aleksevych Yevhenii (1845–1897), Aleksevych Iliarii (1820–1895), Aleksevych Iliarii (1852–1915), Alymurka / Antymovych Stefan (1872–1932), Alyskevych Yulian Yosafat (1889–1984), Ambroziak Ivan (1884–1945?), Ananevych Omelian Yosafat Hryhoriiovych (1888–1964), Anastaziievskyi Mykola (1858–1918), Anhelovych Mykhailo (1817–1890), Andriievskyi Yosafat Yosyf (1900–1931?). **Conclusions:** Based on a significant source base, this project is primarily designed to create detailed biographies of the priests of this church unit, to fit them into the broader context of historical processes. At the end of the article, a reconstruction of several biographies of Greek-Catholic priests (with the letter "A") is presented, testifying to their active activity not only in the church and religious, but also in the political, public, economic and cultural spheres of the life of the Ukrainian people.*

Key words: *Ukrainian Greek-Catholic Church, Stanislaviv Diocese, Ivano-Frankivsk Metropolitanate, bishop, clergy, biographical dictionary, biographical method, historical sources.*

Постановка проблеми. У процесі розробки проекту Науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Біографічний словник духовенства Станіславівської / Івано-Франківської єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020 рр.)», ідею якого обґрунтовано у попередній нашій публікації¹, поступово кристалізується первісний творчий науковий задум і мета дослідження – представити якомога повніший «образ партикулярної Церкви – єпархії» в персоналіях її діячів (передусім єпископів і священників, священників, а також монахів і навіть студентів-богословів), розкрити їх внесок у розвиток Церкви та

¹ Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т. Біографічний словник духовенства Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020): обґрунтування наукового проекту та перші біограми на літеру «А», частина 1: Абрисовський Йосиф (1835–1916), Абрисовський Омелян (1864–1928), Авдикович Теодозій (1854–1887), Авдиківський (Авдикович) Аполлоній (1815–1889) // *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ. Богослов'я. Філософія. Історія. 2022. Вип. 17. С. 209-246. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.16>.*

суспільного життя, у становлення релігійної та національної ідентичності українського суспільства у відповідну історичну епоху.

Очевидно, сьогодні, в умовах повномасштабної війни РФ проти України (з 24 лютого 2022 р.), виникає питання про доцільність й суспільну значущість проведення подібних досліджень, адже нові «виклики часу», напевно, «диктують» науковим спільнотам істориків, релігієзнавців і богословів якісь нові «вимоги» щодо першочергового вирішення, здавалось би, зовсім інших суспільно-актуальних наукових проблем, наприклад, досягнення національної єдності в суспільстві щодо стратегічних напрямів розвитку Української держави (вступ до НАТО і ЄС, підтримка державних інституцій, забезпечення реформ) та громадянського суспільства (різних форм самоорганізації на місцевому, регіональному і національному рівнях), протидію різноманітним ворожим інформаційно-психологічним спеціальним операціям (ІІСО), забезпечення духовно-моральної підтримки військовослужбовців на фронті та в тилу, реабілітація воїнів та членів їх родин після переживання досвіду воєнного часу, соціальна підтримка внутрішньо переміщеним особам (ВПО), зрештою, духовно-моральне оздоровлення значної частини людей від отриманого в умовах воєнного часу посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Цей далеко невичерпаний перелік проблем спонукає не тільки «державних мужів» і «громадських активістів», але й науковців шукати способи їх розв'язання, звичайно, через призму наукового аналізу та обґрунтування засобів досягнення поставлених цілей. Відтак, слід зауважити, наукова спільнота має архіскладне завдання – знайти науково обґрунтовані засоби розв'язання актуальних суспільно-значущих проблем, попередньо з'ясувавши їх «реальні корені» та можливі сценарії розвитку, а далі – через механізми гуманітарної політики визначити «стратегію розвитку» суспільства і держави. У цьому контексті процес формування української нації, очевидно, потребує використання державними і громадськими інституціями історичного досвіду, або «політики пам'яті», особливо у процесі формування «державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (на основі нового Закону України²). Отож, можемо стверджувати, що у цьому контексті проведення вище аносованих історико-біографічних досліджень однієї з найбільш авторитетних в сучасному суспільстві традиційних християнських Церков (УГКЦ) може стати (і, віримо, обов'язково стане!) однією з «цеглинок» у розбудові «політики пам'яті» української нації на сучасному етапі.

Зважаючи на це, очевидно стає науково-теоритична та практична **актуальність дослідження** біографій представників духовенства Станиславівської єпархії (а нині – Івано-Франківської митрополії) УГКЦ – тих «малих людей», що склали «провідну верству народу», або, висловлюючись сучасною термінологією, членів «громадянського суспільства» відповідної

² Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України № 2834-IX від 13 грудня 2022 року // Верховна рада України. Законодавство. України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text> (дата звернення: 04.03.2023).

історичної епохи. Аналізуючи біографії цих людей, поступово усвідомлюємо їх життєвий досвід, здобутий в складних історичних обставинах, а відтак – зможемо «ретранслювати» його для вирішення актуальних сучасних проблем.

Варто додати, що дана стаття виконується в рамках реалізації двох проєктів: 1) біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії – Івано-Франківської митрополії УГКЦ, запланованого ще з 2015 року в Концепції наукової діяльності Науково-дослідного інституту історії Церкви; 2) комплексної теми кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Науково-дослідного інституту історії Церкви та Науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах», яка спершу була затверджена рішенням Вченої ради Івано-Франківської академії Івана Золотоустого (протокол № 2 від 15.09.2022 р.)³, а згодом, 26 червня 2023 р., отримала також державну реєстрацію в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ, № 0123U103003)⁴.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття помітно зросла увага вітчизняних дослідників (істориків, релігієзнавців, богословів, філософів) до проблем біографістики в контексті аналізу історичного розвитку УГКЦ. Водночас помітною є наступна тенденція: якщо загальна бібліографія історії УГКЦ на початку 2020-х років уже налічує сотні наукових, науково-популярних та публіцистичних праць⁵, заслуговуючи стати предметом окремого історіографічного дослідження, то увага дослідників до окремих персоналій зосереджена головним чином на авторитетних церковних діячах – переважно ієрархах, частково на священниках, які стали відомими завдяки активній громадській діяльності, меншою мірою звертаючись до спроб

³ Наукова діяльність кафедри соціально-гуманітарних дисциплін: основні проєкти та напрями // Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/785-naukova-robota-kshd.html> (дата звернення: 04.03.2023); Концепція науково-дослідної діяльності науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії та Митрополії УГКЦ / автори концепції: Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій О. // Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/institut-istorii-tserkvy.html> (дата звернення 23.01.2023).

⁴ В УкрІНТЕІ зареєстровано науково-дослідну тему «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах» // Кафедра історії України та методики викладання історії. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/07/03/v-ukrintei-zareiestrovano-naukovo-doslidnu-temu-reabilitovana-pam-iat-istoriia-uhkts-v-osobakh/?fbclid=IwAR25eIMCgv8BA5WoOAOmljLUPNfVJwH88wmHJ8AyzvIOnyXJRqUrmWU6oA>; В УкрІНТЕІ зареєстровано науково-дослідну тему «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах» // Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. Дата оновлення: 27.06.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1112-v-ukrintei-zareiestrovano-naukovo-doslidnu-temu-reabilitovana-pamiat-istoriia-uhkts-v-osobakh.html?fbclid=IwAR38SDmZceOWVro3aFe0KsesZwDQefCRk1ecGp9RDPCR5o2K8Gy2JCPtAGY>; Реєстраційна картка НДДКР // Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/iic/reestr-kartka-nddkr-iic.pdf>.

⁵ Детальніше див.: УГКЦ. Історія. Відродження. Ісповідники віри: до 30-річчя виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви: бібліографічний покажчик / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка; уклад. О. Шаран, С. Джоголик; ред. Г. Горбань; відп. за вип. Л. Бабій. Івано-Франківськ, 2019. 76 с.

охопити увесь загал духовенства у межах певного церковного регіону (наприклад, митрополії чи єпархії).

Залишаючи поза увагою увесь комплекс біографічних досліджень з історії УГКЦ, проаналізованих у нашій попередній статті⁶, проведемо огляд основних публікацій з цієї проблематики на основі контент-аналізу найбільш відомих наукових видань виключно за 2020–2022 роки. Предметом нашого аналізу стали такі наукові видання як «Історія релігій в Україні: науковий щорічник» (Львів)⁷, «Історія релігій в Україні. Актуальні питання» (Львів)⁸, «Ковчег: науковий збірник з церковної історії» (Львів)⁹, «Наукові записки УКУ. Серія Історія» (Львів)¹⁰, «Дрогобицький краєзнавчий збірник» (Дрогобич)¹¹, а також фахові наукові періодичні видання (категорії «Б» за «ранжуванням» МОН України), такі як «Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис» (Івано-Франківськ)¹², «Вісник Львівського університету. Серія Історія» (Львів)¹³, «Проблеми гуманітарних наук... Серія Історія» (Дрогобич)¹⁴, «Актуальні питання гуманітарних наук...» (Дрогобич)¹⁵, «Східноєвропейський історичний вісник» (категорія «А») (Дрогобич)¹⁶, «Освітній дискурс» (Київ)¹⁷. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують для проведення історіографічного аналізу (і проведення компаративного аналізу двох конфесій) також два наукові періодичні видання, засновані та проваджені представниками Православної Церкви України, зокрема, збірник наукових статей «Православ'я в історії України» (Київ)¹⁸ та фаховий науковий журнал (категорії «Б») «Волинський

⁶ Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії... частина 1... 2022. Вип. 17. С. 212-218.

⁷ Історія релігій в Україні: Науковий щорічник: Архів. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023).

⁸ Історія релігій в Україні. Актуальні питання: Архів. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023).

⁹ Ковчег: науковий збірник з церковної історії. Архів. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁰ Наукові записки УКУ: Архів. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/naukovi-zapiski-uku/> (дата звернення: 25.02.2023).

¹¹ Дрогобицький краєзнавчий збірник: Архів видання. URL: <https://dspu.edu.ua/biblioteka/drogobickyi-krayeznavchyy-zbirnyk/> (дата звернення: 25.02.2023).

¹² Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис: Архів. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023).

¹³ Вісник Львівського університету. Серія історична: Архів номерів. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/history/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁴ Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія: Архів. URL: <http://phh.dspu.edu.ua/issue/archive>.

¹⁵ Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: Архів. URL: <http://aphn-journal.in.ua/archives> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁶ Східноєвропейський історичний вісник: Архів. URL: <http://eehb.dspu.edu.ua/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁷ Освітній дискурс: збірник наукових праць: Архів. URL: http://ukr.journal-discourse.com/index.php/ed_2017/issue/archive (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁸ Православ'я в Україні. збірник статей: [Архів видання]. URL: <https://www.kpba.edu.ua/pravoslavia-y-ukraini.html> (дата звернення: 25.02.2023).

благовісник» (Луцьк)¹⁹. Додатковим інструментом історіографічного аналізу стала міжнародна бібліометрична база «Google Scholar»²⁰.

Слід зауважити, що, попри отримані деякі «негативні результати пошуку» (відсутність в окремих наукових виданнях «прямих» публікацій з історичної біографістики)²¹, все ж таки простежується значне зацікавлення науковців проблемою персоналістики, зокрема через вивчення ролі окремих осіб в історії Церкви у певні історичні епохи / періоди історії України, підготовку їх біографічних нарисів, з'ясування окремих сторінок біографії та діяльності представників духовенства, формування колективного просопографічного портрету духовенства певного регіону в конкретний історичний період.

Проаналізуємо найбільш знакові й доступні для ширшого кола читачів публікації сучасних вітчизняних дослідників (істориків, релігієзнавців, богословів і філософів), що розкривають окремі аспекти історичної біографістики (чи персоналістики) трьох традиційних християнських Церков в Україні (Української Греко-Католицької, Римо-Католицької та Православної).

Так, серед досліджень біографій конкретних представників духовенства УГКЦ слід виокремити публікації Олега Єгрешія (співавтор статті) про о. Павла Хруща²², Романа Лехнюка про о. Онуфрія Волянського²³, Володимира Гіщинського про о. Партенія Ломиковського ЧСВВ²⁴, Володимира Галика про

¹⁹ Волинський благовісник: [Архів видання]. URL: <http://vb.vpba.edu.ua/journal-numbers> (дата звернення: 25.02.2023).

²⁰ Запит «біографії священників» в міжнародній бібліометричній базі даних «Google Scholar» (https://scholar.google.com.ua/scholar?start=0&q=%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97+%D1%81%D0%B2%D1%8F%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2&hl=uk&as_sdt=0,5).

²¹ Див. і порівн. архіви випусків за 2020-2022 роки наступних видань: Освітній дискурс: збірник наукових праць: Архів. URL: http://ukr.journal-discourse.com/index.php/ed_2017/issue/archive (дата звернення: 25.02.2023); Наукові записки УКУ: Архів. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/naukovi-zapiski-uku/> (дата звернення: 25.02.2023); Східноєвропейський історичний вісник: Архів. URL: <http://eehb.dspu.edu.ua/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023); Вісник Львівського університету. Серія історична: Архів номерів. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/history/issue/archive> (дата звернення: 25.02.2023); Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: Архів. URL: <http://aphn-journal.in.ua/archives> (дата звернення: 25.02.2023).

²² Єгрешій О. І. Отець Павло Хрущ: штрих до портрета священника і громадського діяча // Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 24 квітня 2020 р. / під заг. ред. К. В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2020. С. 59-61. URL: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2020/ukrajina_v_svitovomu_istorichnomu_prostori_2020.pdf#page=59.

²³ Лехнюк Р. З історії ультрамонтанства в Галичині: роль Інсбруцького університету у формуванні ідей і поглядів о. Онуфрія Волянського // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2020. Вип. 30. С. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2020-30-1-49-57>.

²⁴ Гіщинський В. Отець Партеній Ломиковський, монах, василіянин, дипломат, меценат // Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2022. Вип. 4. С. 15-25. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1439>.

о. Юрія Німиловича²⁵, Миколи Галіва й Анни Огар про о. Івана Котіва²⁶, Лесі Смуток і Ярослава Лисейка про єпископа Стефана (Сотера) Ортинського та о. Йосифа Комарницького²⁷, Юрія Стецика і Антоніни Бойчук про бр. Йосафата Рогатинського ЧСВВ²⁸, Іванни Невар і Наталії Титаренко про о. Василя Лабу²⁹.

Окремої уваги заслуговують публікації, що стосуються джерелознавчих аспектів вивчення біографій представників духовенства та оприлюднення частково або повністю документальних джерел про конкретних духовних осіб УГКЦ. У цьому контексті слід згадати, зокрема, праці уже згаданого Олега Єгрешія, що присвячені джерелознавчому аналізу й публікації фрагментів кримінальних справ радянських спецслужб на священників, окремих «єго-документів» (щоденників, епістолярію тощо) репресованих духовних осіб, що розкривають долю, зокрема, єпископів Івана Лятишевського, Григорія Балагурака, Филімона Курчаби і Василя Величковського, о. Романа Бахталовського, о. Антіна Сірецького й о. Ярослава Сірецького³⁰; Василя

²⁵ Галик В. Учитель Івана Франка о. Іван-Юліан Німилович: маловідомі факти до біографії // Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 263–271. URL: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf.

²⁶ Галів М., Огар А. Радянські репресії проти духовенства Греко-Католицької Церкви у 1944 – 1947 рр. (на прикладі біографії о. Івана Котіва) // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія. 2021. № 6(48). С. 319–341. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228500>.

²⁷ Смуток Л., Лисейко Я. Родинне коріння Стефана (Сотера) Ортинського, першого єпископа української греко-католицької церкви у США // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2022. № 11/53. С. 90–100. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.11/53.268602>; Смуток Л., Лисейко Я. У справі шляхетського походження священника і богослова, ректора Львівського університету о. Йосифа Комарницького (1852–1920) // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2022. № 9/51. С. 83–93. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.9/51.254466>.

²⁸ Стецик Ю., Бойчук А. Духовна офіра брата Йосафата (Василя) Рогатинського ЧСВВ (1885–1948) // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2021. № 8/50. С. 87–98. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.240966>.

²⁹ Невар І., Титаренко Н. Отець Василь Лаба як провідний капелан ХХ століття // Українознавство. 2018. № 1 (66). С. 157–167. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(66\).2018.131442](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(66).2018.131442).

³⁰ Єгрешій О. Кримінальні справи радянських спецслужб на підпільних греко-католицьких священників як джерело до вивчення історії повсякденності // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2022. № 10/52. С. 65–83. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257908>; Єгрешій О. «Его-документи» про умови депортації та адаптації сімей греко-католицьких священників на Далекому Сході у 1950–1953 рр. // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2021. № 7/49. С. 169–183. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234421>; Сірецька (Заторська) О., Єгрешій О. Підпільна Церква у вимірі локальної історії. Арешт родини священника Антіна Сірецького // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2020. Вип. 33. С. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.177-181>; Сірецька О., Єгрешій О. Щоденник підпільного греко-католицького священника Антіна Сірецького (березень 1950 – грудень 1952 рр.) // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2020. Вип. 33. С. 256–268. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.34.256-268>; Сірецька О., Єгрешій О. Допит підпільного єпископа Григорія Балагурака радянськими спецслужбами. Ч. 1 // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий

Слободяна про джерела з історії монастиря в Завалові на Підгаєччині, що коротко характеризують також діяльність його ігуменів³¹; Юрія Стецика про протоколи візитації Улашківського монастиря 1763 р. як джерело біографічних відомостей про монахів ЧСВВ³²; Ірини Скочиляс про печатки Мостиського деканату, які містять окремі дані про місцеве духовенство кінця XVIII – початку ХХ ст.³³; Марії Горячої про спогади о. Івана Музички щодо таємних свячень єпископів УГКЦ в Римі 1977 р., що дозволили з'ясувати роль патріарха Йосифа Сліпого, отців Івана Хоми та Любомира Гузара³⁴; Миколи Тугая про наукові дослідження о. Михайла Зубрицького³⁵; Василя Лагоцького про внесок о. Ісидора Патрила ЧСВВ у розвиток української історичної науки³⁶.

Поряд з такими, сказати б, «конкретно-біографічними» дослідженнями окремих представників духовенства, значний масив окремих фрагментів біографічної інформації міститься в публікаціях українських науковців, присвячених окремим питанням історії Церкви в Україні в ширшому контексті суспільно-політичних подій історії України загалом. Серед них варто згадати, зокрема, дослідження Ольги Лупій, в якому містяться фрагменти біографічних

часопис. 2020. Вип. 33. С. 163-178. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.35.163-178>; Єгрешій О. Допити священнослужителів Филимона Курчаби та Василя Величковського (20 лютого 1969 р.) як свідків у провадженні кримінальної справи на отця Романа Бахталовського // Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2022. Вип. 4. С. 70-84. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1444>; Єгрешій О. Підпільний священник УГКЦ в умовах «пограничної ситуації» (скарга о. Ярослава Сірецького Генеральному прокурору СРСР Р. Руденку, 1959 р., про перегляд його кримінальної справи) // Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2021. Вип. 3. С. 69-75. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1413>; Єгрешій О. Невідоме епістолярне історичне першоджерело про повернення із заслання єпископа Івана Лятишевського у 1955 р. // Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2020. Вип. 2 (30). С. 85-92. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/584>.

³¹ Слободян В. Василіанський монастир у Завалові у світлі джерел // Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 386-403. URL: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirm_istor_19_20_1-548.pdf.

³² Стецик Ю. Протокол візитації Улашківського василіанського монастиря 11.07.1763 р.: джерело до вивчення повсякденного життя чернецтва // Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 423-443. URL: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirm_istor_19_20_1-548.pdf.

³³ Скочиляс Ір. Печатки Мостиського деканату Перемишльської греко-католицької єпархії кінця XVIII – початку ХХ ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 444-460. URL: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirm_istor_19_20_1-548.pdf.

³⁴ Горяча М. Спогад отця Івана Музички про таємні свячення єпископів у 1977 році та шлях до їх визнання Апостольською столицею // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 378-410. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirk-z-tserkovnoyi-istoriyi/>.

³⁵ Тугай М. Церковна історія у наукових дослідженнях о. Михайла Зубрицького // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2020. Вип. 33. С. 168-176. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.168-176>.

³⁶ Лагоцький В. Внесок отця Ісидора Патрила в розвиток української історичної науки // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019–2021. Спецвипуск: до 75-річчя професора Костянтина Кондратюка. С. 109–116. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/109-116Lahockyi-RM.pdf>.

«нарисів» про отців ЧСВВ на Холмщині в 1930-х роках³⁷; о. Тараса Бублика, де наведено окремі біографічні відомості про священників Львівської архієпархії в період «першої радянзації» Галичини (1939–1941 рр.)³⁸; Романа Скакуна, де розкрито фрагменти біографій окремих священників у контексті агентурної роботи радянських спецслужб³⁹; Петера Штурака про єпископа Павла Гойдича в контексті репресій щодо УГКЦ в ЧСР 1945–1950 рр.⁴⁰; с. Андрєї (Ольги) Маслій ЗСМ (співавтора статті) про співпрацю митрополита Йосифа Сліпого з чернечими спільнотами УГКЦ на початку «катакомбного» періоду (1945–1963 рр.)⁴¹; с. Дарії (Світлани) Турків ЧСВВ про діяльність сестер Василянок та їх допомогу митрополитові Йосифу Сліпому у «римський» період його життя⁴²; Юрія Стецика про біографічні нариси дрогобицьких міщан – подвижників ЧСВВ у XVIII ст.⁴³; Владислава Шалати про священничу родину Цегельських в контексті репресій радянської влади проти УГКЦ⁴⁴; Ігоря Фірута про внесок єпископа Юліана Вороновського в інституційний розвиток УГКЦ у 1980–2000-х

³⁷ Лупій О. Місійна діяльність отців-василіян на Холмщині в 1930-х роках // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 48-57. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>.

³⁸ Бублик Т., о. Становище греко-католицького духовенства Львівської архієпархії під час першої більшовицької окупації (1939–1941) // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 58-71. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>.

³⁹ Скакун Р. «Сторож братові своєму»: агентура органів безпеки СРСР у середовищі греко-католицького духовенства в 1939–1941 роках // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 72-189. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>.

⁴⁰ Штурак П. Єпископ-мученик Павло Гойдич у контексті переслідування Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині в 1945–1950 роках // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 206-216. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>.

⁴¹ Маслій А., с. ЗСМ. Співпраця митрополита Йосифа Сліпого з чернечими спільнотами УГКЦ (1945–1963) // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 278-285. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>.

⁴² Турків Д., с. ЧСВВ. Роль сестер Чину святого Василя Великого у житті та діяльності Блаженнішого Йосифа Сліпого (1963–1984) // Ковчег: науковий збірник з церковної історії / відп. ред. О. Турій. Львів: Вид-во УКУ, 2018. Ч. 8. С. 286-296. URL: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>; Турків С. Освітня і виховна діяльність сестер-василіанок у Східній Галичині наприкінці XIX – 30-Х рр. XX ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: П'світ, 2019. Вип. XXI. С. 349-358. URL: https://dspu.edu.ua/sites/biblioteka/wp-content/uploads/2020/03/%D0%94%D0%9A%D0%97_21_2019.pdf.

⁴³ Стецик Ю. Дрогобицькі міщани – подвижники Василяньського Чину (XVIII ст.): біографічні нотатки // Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: П'світ, 2019. Вип. XXI. С. 478-486. URL: https://dspu.edu.ua/sites/biblioteka/wp-content/uploads/2020/03/%D0%94%D0%9A%D0%97_21_2019.pdf.

⁴⁴ Шалата В. Репресивна політика радянської влади супроти греко-католицького єпархіального духовенства (на прикладі священничої родини Цегельських) / ЗВО «Український Католицький Університет», філософсько-богословський факультет, Інститут Історії Церкви. Львів, 2021. 88 арк. URL: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/2567>.

рр.⁴⁵; литовської дослідниці Валдони Васіляускене про блаженного Климентія Шептицького⁴⁶.

Досягнення сучасних науковців у біографічних дослідженнях УГКЦ варто порівняти із аналогічними дослідженнями двох інших традиційних Церков України – Православної та Римо-Католицької. Так, дослідження біографій конкретних представників духовенства Православних Церков різних юрисдикцій проводили Вікторія Ширай⁴⁷; Анатолій Колодний, Петро Мазур і Олександр Саган⁴⁸; Лідія Нестернко⁴⁹; Ольга Зубко⁵⁰; протоіерей Василь Лозовицький⁵¹; протоіерей Владислав Фультес⁵²; Василь Генсьорський⁵³; протоіерей Микола Цап⁵⁴; біографії духовенства РКЦ – Наталія Мосюкова⁵⁵; Павло Хом'як⁵⁶. Джерелознавчі аспекти біографічних досліджень духовенства

⁴⁵ Фірут І. Внесок владики Юліана Вороновського в інституційну розбудову УГКЦ в 1980–2000-х роках: магістерська робота / ЗВО «Український Католицький Університет», Львівська Духовна Семінарія Святого Духа. Львів, 2021. 67 арк. URL: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/2564>.

⁴⁶ Vasiliauskiene A. Palaimintasis Klementijus Šeptyckis: kelias į Altoriaus garbę // Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2019. [Вип. 1]: (Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». 2019. Вип. 29. [Ч.2]). С. 74-83. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/550>.

⁴⁷ Ширай В. Священик Стефан Крем'янський: штрихи до біографії // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2022. Вип. 32. С. 101-119. DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2022-32-1-101-119>.

⁴⁸ Колодний А., Мазур П., Саган О. Арсен Річинський – життя у боротьбі за вільну Україну // Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2022. Вип. 4. С. 3-14. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1438>.

⁴⁹ Нестернко Л. Трагічна доля священика Василя Андрієвського // Православ'я в Україні. До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном: Збірник статей / під ред. д. н. з богосл., проф., Митрополита Київського і всієї України Епіфанія; д. н. з богосл., проф., прот. Олександра Трофимлюка; д. церк.-іст. н. проф., Митрополита Львівського і Сокальського Димитрія (Рудюка); д. іст. н. Г. В. Папакіна; Н. М. Куковальської та ін. Київ, 2020. [Вип. X]. 708 с. С. 238-246. URL: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>.

⁵⁰ Зубко О. Українське душпастирство в умовах вибору (1921-1939). «Витівки долі» священика Григорія Мельника (1893-1939) // Волинський благовісник. 2019. № 7. С. 229-242. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-60>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/1871>).

⁵¹ Лозовицький В. Церковно-дипломатична сторона діяльності митрополита Іоана (Максимовича) Тобольського (1651-1715) // Волинський благовісник. 2019. № 7. С. 243-262. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-61>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/1881>).

⁵² Фультес В. Архімандрит Амвросій (Лотоцький) – випускник та викладач Волинської духової семінарії // Волинський благовісник. 2019. № 7. С. 263-279. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-62>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/1891>).

⁵³ Генсьорський В. Викладач Волинської духовної семінарії Гермоген Іванович Шиманський – видатний український літургіст та богослов ХХ століття // Волинський благовісник. 2020. № 8. С. 183-201. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2020-8-80>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/2071>).

⁵⁴ Цап М. Православне духовенство з роду Сойків // Волинський благовісник. 2020. № 8. С. 239-261. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2020-8-83>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/2101>).

⁵⁵ Мосюкова Н. Священники Катеринославської (Дніпропетровської) римо-католицької парафії (радянський період) // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2020. Вип. 30. С. 202-214. DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2020-30-1-202-214>.

⁵⁶ Хом'як П. Роль Адольфа Петра Шельонжека у становленні римсько-католицької церкви на Волині у міжвоєнний період // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. 2021. Вип.53. С. 69-76. DOI: <https://doi.org/10.31861/hj2021.53.69-76>.

ПЦУ та РКЦ у своїх публікаціях відобразили Світлана Дудка⁵⁷, Наталія Потоцька⁵⁸. Значно ширший спектр охоплюють дослідження, в яких фрагменти біографій духовенства ПЦУ і РКЦ репрезентовані в контексті «загальної» історії конфесії на тлі історії України; такого роду дослідження проводили Олеся Житкова⁵⁹, Ігор Анцишкін⁶⁰, Валентин Крисаченко⁶¹, Валерій Ластовський⁶², Павло Ямчук⁶³, Михайло Несін⁶⁴, Наталія Буланова⁶⁵, Валерій Нестеренко і

⁵⁷ Дудка С. Родина православного сільського священика в другій половині XVIII ст. (за матеріалами сповідних розписів села Повстин Пирятинської протопопії Київської єпархії) // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2019. [Вип. 1]: (Науковий щорічник “Історія релігій в Україні”. 2019. Вип. 29. [Ч.2]). С. 19-25. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/542>.*

⁵⁸ Потоцькая Н. Римско-католическое духовенство и условия его пребывания в ссылке в деревне Тунка Иркутской губернии во второй половине XIX ст. (на основании документов из фонда государственного архива Иркутской области) // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2022. Вип. 4. С. 155-159. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1459>.*

⁵⁹ Житкова О. Обставини життя та діяльності церковнослужителів УАПЦ у м. Києві (1920-ті рр.) // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2022. Вип. 4. С. 26-31. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1442>.*

⁶⁰ Анцишкін І. Українські бранці московських монастирів // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2020. Вип. 2 (30). С. 20-28. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/574>.*

⁶¹ Крисаченко В. Діяння архимандритів Києво-Печерської лаври в обороні єдності української церкви (кінець XVI – початок XVII ст.) // *Православ'я в Україні. До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном: Збірник статей / під ред. д. н. з богосл., проф., Митрополита Київського і всієї України Епіфанія; д. н. з богосл., проф., прот. Олександра Трофимлюка; д. церк.-іст. н. проф., Митрополита Львівського і Сокальського Димитрія (Рудюка); д. іст. н. Г. В. Папакіна; Н. М. Куковальської та ін. Київ, 2020. [Вип. X]. 708 с. С. 108-126. URL: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>.*

⁶² Ластовський В. Діяльність митрополита Тимофія Щербацького та Київська митрополія: історіографія // *Православ'я в Україні. До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном: Збірник статей / під ред. д. н. з богосл., проф., Митрополита Київського і всієї України Епіфанія; д. н. з богосл., проф., прот. Олександра Трофимлюка; д. церк.-іст. н. проф., Митрополита Львівського і Сокальського Димитрія (Рудюка); д. іст. н. Г. В. Папакіна; Н. М. Куковальської та ін. Київ, 2020. [Вип. X]. 708 с. С. 198-204. URL: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>.*

⁶³ Ямчук П. Митрополит Василь Липківський: духовний мислитель і фундатор УАПЦ // *Православ'я в Україні. До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном: Збірник статей / під ред. д. н. з богосл., проф., Митрополита Київського і всієї України Епіфанія; д. н. з богосл., проф., прот. Олександра Трофимлюка; д. церк.-іст. н. проф., Митрополита Львівського і Сокальського Димитрія (Рудюка); д. іст. н. Г. В. Папакіна; Н. М. Куковальської та ін. Київ, 2020. [Вип. X]. 708 с. С. 223-237. URL: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>.*

⁶⁴ Несін М. Інститут Київських архимандритів у домонгольський період // *Православ'я в Україні. До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном: Збірник статей / під ред. д. н. з богосл., проф., Митрополита Київського і всієї України Епіфанія; д. н. з богосл., проф., прот. Олександра Трофимлюка; д. церк.-іст. н. проф., Митрополита Львівського і Сокальського Димитрія (Рудюка); д. іст. н. Г. В. Папакіна; Н. М. Куковальської та ін. Київ, 2020. [Вип. X]. 708 с. С. 488-508. URL: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>.*

⁶⁵ Буланова Н. Римо-католицькі громади та клір на Катеринославщині в 1920-х рр.: взаємини з владою // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2019. [Вип. 1]: (Науковий щорічник “Історія релігій в Україні”. 2019. Вип. 29. [Ч.2]). С. 43-50. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/546>.*

Валерій Сторчовий⁶⁶, Павло Хом'як⁶⁷, Дарія Костюк⁶⁸. Очевидно, цей перелік дослідників та їхніх праць з «церковно-історичної» біографістики традиційних християнських Церков України можна б продовжувати, але й в такому вигляді він засвідчує достатній інтерес до проблем персоналістики та наукову значущість цього напрямку досліджень.

Зважаючи на відкриття щоразу нових історичних джерел й актуальні запити традиційних Церков на популяризацію біографій окремих визначних постатей релігійно-церковної історії, все більш очевидними стають перспективні напрямки біографічних досліджень. Так, серед важливих історичних джерел Максим Блакитний та Віра Церковна згадують, відповідно, «Чернігівські єпархіальні відомості» та «Кишинівські єпархіальні відомості», які, на їх думку, «послужать» у перспективі «для генеалогічних і просопографічних досліджень, поглиблення знань з регіональної історії та історії повсякденності»⁶⁹. Оскільки в Україні під владою Російської імперії подібні «єпархіальні відомості» Волинської, Київської, Подільської, Полтавської і уже згаданої Чернігівської єпархій видавалися упродовж 1860–1918 рр.⁷⁰, то, можна прогнозувати, перед дослідниками відкривається широка перспектива біографічних студій з історії Православної Церкви в Україні. Такого ж виду джерела характерні й для Греко-Католицької Церкви – «Львівські архієпархіальні відомості»⁷¹, «Вісник Станиславівської єпархії»⁷², «Вісник Перемиської єпархії»⁷³, котрі ще чекають

⁶⁶ Нестеренко В., Сторчовий В. Римо-католицька церква на Кам'яничині в період Другої світової війни // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2019. [Вип. 1]: (Науковий щорічник "Історія релігій в Україні". 2019. Вип. 29. [Ч.2]). С. 58-65. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/548>.*

⁶⁷ Хом'як П. П. Репресії радянської влади проти римо-католицького духовенства Західної України на прикладі священників Львівської архідієцезії (1939–1945 рр.) // *Південний архів (історичні науки). 2023. № 40. С. 29–36. <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-40-4>.*

⁶⁸ Костюк Д. Релігійне життя Запорізького регіону в період повоєнного десятиліття (1943–1953 рр.) // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2019. [Вип. 1]: (Науковий щорічник "Історія релігій в Україні". 2019. Вип. 29. [Ч.2]). С. 66-73. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/549>.*

⁶⁹ Блакитний М. М. Біографічні матеріали на сторінках часописів «Черниговские епархиальные известия» та «Вера и жизнь» // *Сіверщина в історії України: 36. наук. пр. Київ: Глухів, 2010. Вип. 3. С. 230-232. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/67834>; Церковна В. Біографічні матеріали на шпальтах «Кишиневских епархиальных ведомостей» / В. Церковна // *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. Вип. 43. С. 180-190. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/handle/123456789/875>.**

⁷⁰ Піскова Е. М. Єпархіальні відомості // *Енциклопедія історії України: в 10 томах / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 2005. Том 3: Е–Й. С. 122-123. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/3.pdf>.*

⁷¹ «Львівські архієпархіальні відомості» («Львовско-архієпархіальни вѣдомости», «Львівсько-архієпархіальні відомости»). Офіційний вісник греко-католицького єпископа у Львівській архієпархії (1889–1944) // *Електронна бібліотека «Чтиво». URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lvivski_arkhieparkhiialni_vidomosty/.*

⁷² «Вісник Станиславівської єпархії». Офіційний вісник греко-католицького єпископа у Станиславівській єпархії (1886–1939) // *Електронна бібліотека «Чтиво». URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vistnyk_Stanyslavivskoi_eparkhii/.*

⁷³ «Вісник Перемиської єпархії» («Вѣстникъ Перемыской епархіи», «Вісник єпархії Перемиської»). Офіційний вісник греко-католицького єпископа у Перемиській єпархії (1889–1918) // *Електронна бібліотека «Чтиво». URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Visnyk_Peremyskoi_ieparkhii/.*

прискіпливого аналізу дослідників і ширшого залучення до наукового обігу. Окремої уваги дослідників-релігієзнавців, на думку дослідниці Ольги Недавної, заслуговують також Інтернет-ресурси УГКЦ, яких на 2020 р. налічувалося понад дві сотні, що містять значний масив інформації про структуру і напрямки діяльності УГКЦ⁷⁴. Серед перспективної тематики біографічних досліджень історії УГКЦ, зважаючи на поширення культу блаженних новомучеників ХХ ст.⁷⁵, очевидно, може стати розробка біографічних нарисів як уже відомих церковних діячів (єпископів, священників, монахів і мирян), так і тих «маловідомих» осіб, що перебувають на стадії «канонічного дослідження» у процесі підготовки матеріалів до беатифікаційного процесу⁷⁶; водночас важливо не оминати також інших представників єпархіального «світського» духовенства та окремих чернечих чинів і згромаджень УГКЦ⁷⁷. Відтак, у перспективі на основі нових здобутків історичної біографістики (і паралельно з їх проведенням) можна буде поступово перейти, за влучним висловлюванням Людмили Филипович, від «конкретної проблематики, одиничних прикладів, персоналій» до «спеціальних дискурсів» таких як, «наприклад, методологія дослідження історії релігії, історіографія та джерела до вивчення релігійних процесів, історія релігійно-філософської думки, політологія та соціологія релігії, релігійна міфологія та символіка тощо»⁷⁸.

Отже, провівши короткий, далеко не вичерпаний вказаними публікаціями, аналіз історіографії проблем біографістики та просопографії в межах церковно-історичних студій сучасних вітчизняних дослідників, можемо констатувати, що поза їх увагою, на жаль, залишається значна частина представників духовенства УГКЦ, які перебувають «в тіні історії», очевидно, не стільки через невисоку громадську активність та зосередженість на виключно релігійно-церковній діяльності, скільки через недостатню їх репрезентованість в історичних джерелах. Це спонукає авторів даного дослідження до більш ретельного, прискіпливого аналізу різноманітного за

⁷⁴ Недавна О. Сучасні інтернет-ресурси Української греко-католицької церкви як джерела релігієзнавчих досліджень // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2020. Вип. 2 (30). С. 137-140.* URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/590>.

⁷⁵ Патрило І., о. Мученики та ісповідники Української католицької церкви XVIII–XIX ст. // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2022. Вип. 4. С. 32-69.* URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1460>.

⁷⁶ Марцелюк П., о. Мучеництво та шлях визнання католицьких святих. Досвід Української греко-католицької церкви // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2021. Вип. 3. С. 9-17.* URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1400>; *Життєписи Слуг Божих // Місія Постуляційний Центр беатифікації УГКЦ.* URL: https://missiopc.blogspot.com/p/blog-page_27.html.

⁷⁷ Див., наприклад: Мизак Н., Яремчук А. *Нарис історії УГКЦ на Буковині.* Львів – Чернівці: Український католицький університет, 2021. 492 с.+4 с. іл.; Галик В. *Трилогія Юрія Стеценка з історії василіанських монастирів Перемишльської єпархії XVIII ст.* // *Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 509-516.* URL: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf.

⁷⁸ Филипович Л. «Історія релігій в Україні»: тридцятирічний ювілей круглих столів у Львові // *Історія релігій в Україні. Актуальні питання. 2020. Вип. 2 (30). С. 269-275.* URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/608>.

походженням та родово-видовою ознакою масиву історичних та історіографічних джерел.

Метою статті є продовження розробки методології й методики дослідження проекту біографічного словника духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (1885–2020), а також публікація безпосередніх результатів цього дослідження – біографічних довідок (біограм) частини представників духовенства на літеру «А».

Основні результати дослідження

1. Методологія і методика дослідження: особливості біографічних та просопографічних студій духовенства Станиславівської єпархії

Реалізація проекту біографічного словника духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (1885–2020) спонукає нас до вироблення чіткіших методологічних засад дослідження, зокрема уточнення «набору» конкретно-наукових історичних методів, узгодження самої методики «технічного» виконання науково-пошукової (евристичної) та науково-аналітичної роботи. Інакше кажучи, можемо говорити про «технологію дослідження», яка, за визначенням Сергія Ляха, включає «не лише методи, як складні комплекси дій, а й дрібніші форми – процедури, прийоми, операції, інструменти»⁷⁹.

Серед численного конкретно-наукового, властивого історичній науці, методологічного «інструментарію» в основу даного дослідження покладено методи біографістики і просопографії та проблемно-хронологічного підходу до періодизації. Попри «самозрозумілість» суті цих методів, все ж таки необхідно детальніше поглянути на їх суть та специфіку застосування в цьому конкретному історичному дослідженні – у підготовці біографічного словника духовенства.

Розуміння методів біографістики та просопографії в сучасній історичній науковій літературі досі є недостатньо однозначним. Так, один із сучасних теоретиків методу біографістики Володимир Попик⁸⁰, зокрема, окреслюючи значення терміну, зазначає, що «біографістика (від гр. «βίος» – життя та «γράφω» – писати, записувати) досліджує історію розвитку, теоретико-методологічні, методичні, джерелознавчі та практично-прикладні проблеми біографічних досліджень (зокрема створення наукових біографій та укладення біографічних словників і довідників), різноманітні види біографічної та біобібліографічної продукції, а також еволюцію історико- та літературно-біографічної творчості як явища культури та суспільного життя»⁸¹. Тим часом Наталія Яковенко підкреслює, що «не може за означенням існувати якогось

⁷⁹ Лях С. Р. Сучасні технології історичного дослідження: канони і імпровізації // *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5 (57). С. 11. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-01/>.

⁸⁰ Попик В. І. Біографістика // Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навчальний посібник для студентів ВНЗ / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. Київ: Либідь, 2008. С. 94–103; Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / відп. ред. Л. А. Дубровіна. Київ: Нац. б-ка України ім. В. Вернадського НАН України, 2013. 520 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005584>.

⁸¹ Попик В. І. Біографістика... С. 94.

окремого «біографічного методу», оскільки ракурс дослідження та самі джерела продиктують арсенал прийомів, що знадобляться історикові», серед яких можуть бути «і герменевтика, і семіотичний і структурний аналізи, і стратегії деконструкції, і просопографічний підхід, і принципи історико-порівняльного дослідження...», а під впливом «повороту» мікроісторії в історичній науці «на зміну повчальній «історії героїв» прийшов інтерес до того, що називають «малими життєвими світами», а отже кожному біографію стали розглядати як вияв неповторного – призму, через яку переломлюються соціальні макропроцеси та миттєві тенденції й унікальний життєвий досвід індивіда, його внутрішнє самовідчуття і стиль поведінки (*habitus*), що підштовхують до саме такого, а не інакшого життєвого вибору»⁸². Однак історики Валентин Іваненко, Геннадій Кривчик та Ірина Накашидзе, навпаки, розглядаючи процес «методологічного» становлення біографічного методу, зазначають, що внаслідок його поширення в історичній науці, врешті, виникає «окремий напрям наукового знання про особистість – біографістика»⁸³.

Історик Ярослав Дашкевич один із перших порушив «питання про співвідношення біографістики і просопографії. Що спільного і що відмінного між обома напрямками досліджень?». На його думку, між біографістикою та просопографією існує прямий взаємозв'язок: «Обидва наукові терміни грецького походження. Біографістика – в сучасному розумінні – займається збором і публікацією найважливіших відомостей, що входять до складу життєпису (таким буде адекватний переклад грецького терміна «біографія»). Результатами цього напрямку досліджень стають біограми з обов'язковим, якщо це реально, заповненням – можна так висловитися – усіх граф особової анкети, складеної згідно з певними науковими довідково-інформаційними параметрами. Біограми – підстава довідкової літератури з персоналіями... Просопографія розвивається по лінії поширення, розгорнення, поглиблення біограм шляхом врахування гуманних, людських аспектів. Але аспектів правдивих – з висвітленням позитивних і негативних сторін життєпису. Можна сказати, що просопографія – вищий ступінь біографістики...»⁸⁴.

Розвиваючи тезу про тісний взаємозв'язок біографістики і просопографії, Сергій Лях вважає, що «просопографія – це якісно новий тип історико-біографічного дослідження особистості, відтворення на основі джерел її багатогранного соціально-психологічного портрету, який повинен відобразити у відомому діячеві певної галузі «живу» людину у сукупності усіх притаманних їй особистісно-людських даних, а не традиційно формалізовану датами і заслугами постать...»⁸⁵. Розглядаючи просопографію передусім як метод «вивчення

⁸² Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. С. 249-250.

⁸³ Уведення в науково-педагогічну діяльність: навчальний посібник [препринт] / В. В. Іваненко, Г. Г. Кривчик, І. С. Накашидзе. Дніпро: ЛІРА, 2018. С. 33. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/10977>.

⁸⁴ Дашкевич Я. Об'єктивне і суб'єктивне в просопографії // Дашкевич Я. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2011. С. 239.

⁸⁵ Лях С. Р. Сучасні технології історичного дослідження: канони і імпровізації // Zaporizhzhia Historical Review. 2021. Vol. 5 (57). С. 17-18. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-01/>.

життєвих стратегій, кар'єр... конкретних осіб», історик Наталія Яковенко підкреслює, що він став своєрідним «компромісом між крайнощами «індивідуалізованої» та «соціологізованої» історії»⁸⁶. Один з теоретиків просопографії Валерій Томазов, обґрунтовуючи її як спеціальну історичну дисципліну, підкреслював, що вона вивчає «весь комплекс джерел біографічного та іншого особистісного характеру», який відзначається різноманітністю та обсягом, а тому «залучаються методики та підходи інших спеціальних історичних дисциплін і галузей науки – генеалогії, соціології, біографістики, демографії, статистики тощо»⁸⁷. Історики Надія Миронець та Інна Старовойтенко, так само окреслюючи суть просопографії як спеціальної історичної дисципліни, вказували, що «просопографія (від гр. «πρόσωπο» – обличчя, особа, персона, «γράφω» – писати, записувати) за допомогою методів генеалогії, демографії, психології, психолографії, ономастики, нумізматики соціології та інших спеціальних історичних дисциплін досліджує особу в усій сукупності її індивідуальних якостей та взаємостосунків з оточенням. Результатами просопографічного дослідження можуть бути: 1) реконструкція просопографічного портрета конкретної особистості; 2) створення колективної біографії кількох осіб, об'єднаних спільними чинниками; 3) опис способу життя і занять представників певних соціальних станів»⁸⁸. Узагальнюючи теоретичні напрацювання сучасних українських науковців, історик Роман Масик констатував, що «просопографію дослідники трактують по-різному: одні розглядають її як спеціальну історичну дисципліну, інші – як метод реконструкції життєвих шляхів цілих суспільних груп, створення їхніх колективних біографій»⁸⁹.

Водночас Р. Масик ставить питання про відмінності вже між трьома спеціальними історичними дисциплінами: «Просопографія, як і біографістика чи генеалогія, описує життя соціалізованої людини. Водночас ці дисципліни відрізняються метою дослідження. Біографістика зосереджується на висвітленні у хронологічній послідовності життєпису особи, приділяючи мало уваги суспільним чинникам, які визначили її життєвий шлях. Для генеалогії важливими є походження та родинні стосунки досліджуваної особи. Натомість

⁸⁶ Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. С. 248-249.

⁸⁷ Томазов В. В. Просопографія // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ, 2012. Т. 9: Прил–С. С. 40; Томазов В. Силабус навчального курсу «Біографістика та просопографія». Галузь знань – 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність – 014 «Середня освіта (Історія)», освітній ступінь магістр / Кафедра історії України, археології та краєзнавства, Навчально-науковий інститут історії та соціально гуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2020. 13 с. URL: <https://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/tomozov-sylabus2.pdf>.

⁸⁸ Миронець Н., Старовойтенко І. Просопографія // Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навчальний посібник для студентів ВНЗ / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. Київ: Либідь, 2008. С. 424.

⁸⁹ Масик Р. Просопографія // Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень: курс лекцій / В. Є. Голубко, А. В. Середяк, Р. Я. Генєга та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 251.

просопографія акцентує на соціальному становленні людини, на яке впливають різноманітні біологічні й суспільні чинники»⁹⁰.

Таким чином, можемо констатувати, що дослідження життєпису та діяльності кожної історичної особи, наприклад, будь-якого представника духовенства конкретної церковної адміністративно-територіальної одиниці (єпархії, митрополії, екзархату), незалежно від умовної класифікації як «героя історії» (за ієрархічним статусом – єпископа, каноніка капітули, декана; за іншими ознаками – мученика за віру, блаженного, святого тощо) чи «малої людини» (парафіяльного священика, монаха чи монахиню, студента-богослова і т. д.), можна і необхідно проводити із використанням двох методів (чи спеціальних історичних дисциплін) – біографістики та просопографії, які, маючи спільні та відмінні риси, сприятимуть формуванню цілісного «історичного портрету» особистості, визначенню його ролі та впливу в конкретному «мікро-історичному» середовищі.

Водночас, варто обґрунтувати певні можливості та «межі» застосування методів біографістики та просопографії у практиці нашого дослідження – побудові біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії / Івано-Франківської митрополії. Так, якщо метод біографістики передбачає формування особової анкети конкретної історичної особи за науково обґрунтованими довідково-інформаційними параметрами, то це завдання цілком відповідає основній меті нашого дослідження. Тим часом використання просопографічного методу в процесі нашого дослідження буде частково обмеженим, хоча і націленим на формування в перспективі як «індивідуального просопографічного портрету» будь-якого із представників духовенства, так і «колективного просопографічного портрету» цілісної (або внутрішньо диференційованої) соціальної верстви – духовенства Станиславівської єпархії / Івано-Франківської митрополії у певний, обраний майбутнім дослідником, історичний період.

З метою уточнення «меж використання» просопографічного методу в нашому дослідженні спершу розглянемо детальний, сформований істориками Надією Миронець та Інною Старовойтенко, перелік «компонентів просопографічного портрету», який включає: 1) «походження особи, її генеалогічне коріння, роль спадковості у формуванні певних інтелектуальних здібностей, час і місце народження і проживання, віросповідання, підданство, мова, родинне оточення і виховання, сімейні традиції й атмосфера, їх вплив на формування світоглядних позицій»; 2) «освіта, зацікавленість певними навчальними предметами, визначальні фактори у виборі професії, службова кар'єра, участь у суспільно-політичному житті»; 3) «приятельське оточення, взаємостосунки з людьми, вплив на особистість оточення або навпаки – вплив досліджуваної особистості на оточуючих її осіб»; 4) «мотиви найвідоміших вчинків, які закарбували ім'я діяча в історії; вплив на них зовнішніх факторів»; 5) «антропологічний тип особи, її зовнішній вигляд, особливості манер, одягу,

⁹⁰ Масик Р. Просопографія... С. 252.

звичок»; 6) «вдача, темперамент, внутрішній світ, захоплення і відрази»; 7) «причини піднесення і спадів у діяльності творчих особистостей»; 8) «доленосні події у приватному житті досліджуваної особи (одруження, народження дітей), їх вплив на основну діяльність (наукову, творчу, громадську, політичну)»; 9) «особисто-інтимне життя, подружні та родинні стосунки, їх визначальний або другорядний вплив на діяльність особистості»; 10) «фізичне і психічне самопочуття особистості у різні періоди її життя, пояснення ним окремих епізодів її діяльності»; 11) «особистісно-людські особливості вдачі, наприклад, співчутливість чи бездушність, благодійність чи байдужість, здатність співпереживати чи егоцентризм, комунікабельність чи замкненість, автократизм чи дипломатичність, поведінка, реакція на життєві події й обставини»⁹¹.

З цього детального переліку «компонентів просопографічного портрету» у процесі наукового дослідження та формування біографічних довідок (біограм) духовенства Станіславівської єпархії, враховуючи відповідну джерельну базу, очевидно, буде враховано передусім мовну або національну та віросповідну ознаки «за замовчуванням» (представники, як правило, виключно Української Греко-Католицької Церкви), а також, зокрема, час і місце народження та проживання, соціальне походження особи й частково її генеалогічне коріння, підданство (або громадянство), освіта, «визначальні фактори у виборі професії», «службова кар'єра», участь у суспільно-політичному житті; частково «приятельське оточення»; «доленосні події у приватному житті досліджуваної особи (одруження, народження дітей), їх вплив на основну діяльність...», «взаємостосунки з людьми, вплив на особистість оточення або навпаки – вплив досліджуваної особистості на оточуючих її осіб». Водночас, зважаючи на специфіку підготовки та обсягу біограм, очевидно, поза нашою дослідницькою увагою, можуть опинитися інші «компоненти просопографічного портрету», такі як «роль спадковості у формуванні певних інтелектуальних здібностей», «родинне оточення і виховання», «сімейні традиції й атмосфера, їх вплив на формування світоглядних позицій»; «зацікавленість певними навчальними предметами» під час здобуття освіти; «мотиви найвідоміших вчинків, які закарбували ім'я діяча в історії; вплив на них зовнішніх факторів»; «антропологічний тип особи, її зовнішній вигляд, особливості манер, одягу, звичок»; «вдача, темперамент, внутрішній світ, захоплення і відрази»; «причини піднесення і спадів у діяльності творчих особистостей»; «особисто-інтимне життя, подружні та родинні стосунки, їх визначальний або другорядний вплив на діяльність особистості»; «фізичне і психічне самопочуття особистості у різні періоди її життя, пояснення ним окремих епізодів її діяльності»; «особистісно-людські особливості вдачі..., поведінка, реакція на життєві події й обставини»⁹². Отже, на основі цих «компонентів просопографічного портрету» у нашому

⁹¹ Миронець Н., Старовойтенко І. Просопографія... С. 427-428.

⁹² Миронець Н., Старовойтенко І. Просопографія... С. 427-428.

дослідженні розроблено детальну «особову анкету» на кожного представника духовенства єпархії / митрополії, яку опишемо нижче, після огляду джерел.

Окрему увагу слід звернути на проблемно-хронологічний підхід до періодизації дослідницького проекту біографічного словника духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (1885–2020). Очевидно, окреслені хронологічні рамки є достатньо широкими, адже охоплюють декілька епох / періодів суспільно-політичної історії України, але їх закономірність обумовлюється фактом визнання історичної та канонічно-правової правонаступності сучасної Івано-Франківської архиєпархії та митрополії УГКЦ від Станиславівської єпархії Галицької митрополії ГКЦ, зафіксованої, зокрема, в декреті Глави УГКЦ патріарха Святослава Шевчука про створення митрополії 13 грудня 2011 року⁹³. Отже, основною ознакою періодизації біографічного словника духовенства єпархії – митрополії буде не «суспільно-політичний фактор», коли враховують передусім зміни державного устрою, суспільного ладу, певні «знакові» події політичної історії тощо, а саме «релігійний» або, скоріше, «церковно-державний фактор», коли модель церковно-державних (інший варіант, залежно від «першості» об'єкта в цій системі – державно-церковних) відносин значною мірою впливає на розвиток організаційної, інституційної структури Церкви, однак сама Церква визначає власні організаційні структури й оптимальні форми взаємодії з державою та суспільством.

Виходячи з цього принципу, на нашу думку, історичний розвиток і трансформацію базового об'єкту дослідження – Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (а відтак – їх духовенства) умовно можна поділити на три хронологічні частини – періоди:

- перший період (1885–1946 рр.) характеризується існуванням Станиславівської єпархії в організаційній структурі Галицької митрополії ГКЦ в умовах різних державно-політичних режимів (Австро-Угорської імперії, Російської імперії періоду Першої світової війни, ЗУНР, Польщі періоду Другої Республіки, УРСР періоду «першої радянзації» західних областей України, Німецького Рейху періоду Другої світової війни, УРСР періоду «другої радянзації» західних областей) та переважно подібних, з деякими особливостями, моделей церковно-державних відносин; при цьому найважливішою ознакою цього періоду розвитку єпархії є «тяглість» і цілісність канонічно-правових норм функціонування основних елементів її організаційної структури (ієрархія, органи управління, канонічна територія);
- другий період (1946–1990 рр.) відзначається існуванням Станиславівської (з 1963 р. – Івано-Франківської) єпархії в умовах нової, принципово відмінної від попередніх, радянської моделі

⁹³ Немет Т. М. Нещодавні структурні зміни в Українській Греко-Католицькій Церкві (2011-2016): прогрес, проблеми та питання без відповіді, пов'язані із створенням нових митрополій. *Наукові записки УКУ*. Львів, 2016. Число VIII. Серія: «Богослов'я». Вип. 3. С. 212-214. URL: <https://nz-theology.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/tomas-mark-nemet.pdf>.

державно-церковних відносин та «катакомбної», підпільної (відносно держави) моделі канонічно-правових норм функціонування структури (включно з нечіткою визначеністю її канонічної території);

- третій період (1990–2020 рр.) позначений, знову ж таки, абсолютно новими умовами легального (відносно держави) існування організаційних структур Церкви, окреслених новою моделлю державно-церковних відносин (на основі нового державного законодавства) та новими канонічно-правовими нормами (зокрема, у формі партикулярного права УГКЦ, Кодексу канонів Східних Церков, інших актів), що суттєво вплинули на трансформацію організаційної структури єпархії, її поступове «доростання» до рівня митрополії.

Отож, відповідно до вище окресленої умовної схеми періодизації розвитку Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії упродовж 1885–2020 рр., анонсований науковий проект підготовки біографічного словника духовенства цієї «частини Божого народу» (єпархії – митрополії), очевидно, варто також поділити на три великих «розділи». Перший із них, який охоплює період 1885–1946 рр., стане предметом нашого колективного дослідження на найближчу перспективу, а його результатом буде серія біограм духовенства на всі літери абетки (алфавіту). Два наступних періоди («розділи») біографічного словника будуть розроблятися «паралельно», однак результати досліджень плануємо опублікувати дещо пізніше.

Такий вибір вужчих хронологічних рамок (1885–1946 рр.) нашого проекту біографічного словника духовенства на сьогодні обумовлений, по-перше, вище окресленою особливістю суспільно-політичних умов і моделей церковно-державних відносин, що становлять цілісну історичну епоху; по-друге, специфікою трансформації географічних меж об'єкту дослідження – Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (1885–2020), яка до 1946 р. зберігала цілісну канонічну територію в межах 20 деканатів, незалежно від їх співвідношення із політичним адміністративно-територіальним поділом (на повіти, воєводства, області, райони тощо); по-третє, специфікою збереження та доступності для колективу авторів цілісного комплексу джерел окресленої історичної епохи, що дозволить сформувати менш-більш (майже на 100 %) повний перелік загалу духовенства на відповідній канонічній території; по-четверте, потребами та можливостями інтеграції наукових результатів дослідження (у формі біографічного словника) до інших проектів науково-дослідних робіт (в тому числі й у формі держбюджетних чи госпдоговірних науково-дослідних комплексних тем), присвячених конкретно визначеним й усталеним в історіографії історичним періодам історії України (для фахівців-науковців в галузі історичних наук, наприклад, в межах дослідження історії ЗУНР, проблеми національно-визвольного руху першої половини ХХ ст., проблеми формування та співвідношення національної та релігійної ідентичності українців Галичини ХІХ – ХХ ст.), історії християнства в Україні (для фахівців за науковими галузями і спеціальностями «історичні науки», «релігієзнавство», «богослов'я», наприклад, для розробки актуальних проблем

формування еклезіальної ідентичності УГКЦ у XIX – XX ст., процесів трансформації організаційних структур УГКЦ, просопографічного портрету та історії повсякденності духовенства тощо), для практичних потреб УГКЦ (наприклад, у процесі підготовки матеріалів до беатифікації відповідних кандидатів з числа духовенства, розробці матеріалів для паломницьких центрів, організації релігійно-туристичних маршрутів тощо).

Отже, вище окреслене уточнення методологічних засад нашого дослідження дозволить, з одного боку, актуалізувати проблематику історико-біографічного словника, а з іншого – визначити можливості використання результатів цього дослідження прийдешніми поколіннями істориків для розробки інших науково обґрунтованих проблем.

2. Джерельна та історіографічна база дослідження біографій духовенства Станіславівської єпархії

Розвиваючи проект біографічного словника єпархії в перший історичний період (1885–1946 рр.), відзначимо, що в його основу покладено чотири основних історичних джерела, які мають офіційний характер (в буквальному значенні, оскільки сформовані та використовувані Церквою на офіційному рівні) та найбільш повно відображають біографічну інформацію про духовенство єпархії. Зважаючи на їх особливе значення, коротко проаналізуємо їх інформаційний потенціал для нашого наукового проекту.

Перше джерело – це «Метрика кліру Станіславівської єпархії» (1886–1945 рр.), що зберігається у вигляді шести архівних справ (томів) за описом № 1 у фонді № 504 «Єпископська консисторія в Станіславові» Державного архіву Івано-Франківської області⁹⁴. Ця «метрика кліру», започаткована за розпорядженням першого Станіславівського єпископа Юліана Пелеша від 15 листопада 1886 р.⁹⁵ та проваджена до 31 березня 1944 р.⁹⁶, містить повний список духовенства єпархії у шести томах, починаючи «від початку р. 1887», з детальним описом персональних даних про священників за відповідно укладеними «рубриками». Так, запис про священника містить наступні («транслітеровані» нами за сучасним алфавітом) «рубрики» відомостей: «Ім'я» (як правило, прізвище та ім'я, згодом, з 1933 р. вказували також імена одного або й двох батьків); «Рік, місяць, день і місце народження»; «Рік, місяць і день

⁹⁴ Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504: Станіславська греко-католицька єпископська консисторія, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства». Опис 1. 163 арк. URL: https://drive.google.com/file/d/1gwjZY3L4UCLt_WCTsuiZ4kCb6-H1NEoE/view; Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504, оп. 1, спр. 195а. Книга обліку священників Станіславівської єпархії, 04.12.1873–31.03.1944 рр., т. 4, 200 арк.; Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станіславів, т. 1, 198 арк.; Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504, оп. 1, спр. 330б. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станіславів, т. 2, 199 арк.; Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504, оп. 1, спр. 330в. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станіславів, т. 3, 201 арк.; Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станіславів, т. 6, 338 арк.; Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станіславів, т. 5, 201 арк.

⁹⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. Титульний-зворот.

⁹⁶ Вуянюк М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську – Станіславові. Друга половина XIX – середина XX ст. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2022. С. 163.

рукоположення та ім'я святителя» (як правило, вказували пресвітерські, а в окремих випадках – також піддияконські та дияконські свячення); «Місце і час служби в душпастирстві» (як правило, детальний перелік душпастирських посад з точним означенням географічних координат, дат призначення та звільнення); «Служив, крім того, ще як декан, віце-декан та ін.» (так само з точним датуванням); «Коли піддавався конкурсному іспитові, або звільнений» (як правило, у випадку призначення на постійну посаду пароха); «Визнання, похвали та відзнаки від влади духовної та світської» (з коротким викладом змісту, нумерацією та датуванням відповідного документа); «Упімнення, догани і кари від влади духовної та світської» (крім короткого змісту, як правило, вказували нумерацію та датування відповідного розпорядження церковної влади); «Упокоївся дня» (згодом «День смерті») (вказували, як правило, точну дату і місце смерті, в окремих випадках – причину смерті)⁹⁷.

Друге джерело – це матеріали офіційних статистичних збірників «Шематизм всього кліру греко-католицької єпархії Станиславівської на рік Божий» за період 1886–1938 рр.⁹⁸, що зберігаються у фондах різних наукових бібліотек та архівів України (зокрема, Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, науково-довідкових бібліотек Державного архіву Івано-Франківської області та Державного архіву Тернопільської області), Австрії (у фондах бібліотек та державних архівів у м. Відень), Ватикану (у фондах архіву Конгрегації поширення віри)⁹⁹, а з 2010-х рр. також з'являються в електронних репозитаріях (наприклад, електронній бібліотеці Люблінського католицького університету¹⁰⁰). «Шематизм... єпархії Станиславівської...» як офіційний статистичний збірник містить значний масив біографічної інформації, який, однак, потребує ретельного контент-аналізу¹⁰¹

⁹⁷ Порівн.: Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 1; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330г, арк. 2-3.

⁹⁸ Шематизм всього кліру греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий. ... Львів, 1886, Станиславів, 1887–1938. Річник I. 1886. XXXVIII+124 с.; Річник II. 1887. XXIX+285 с.; Річник III. 1888. XXIV+342 с.; Річник IV. 1889. XXIV+159 с.; Річник V. 1890. XXIV+313 с.; Річник VI. 1891. XXIII+320 с.; Річник VII. 1892. XXIII+186 с.; Річник VIII. 1893. XXIII+186 с.; Річник IX. 1894. XXIII+186 с.; Річник X. 1895. XXIII+199 с.; Річник XI. 1896. XXIV+206 с.; Річник XII. 1897. XXIV+207 с.; Річник XIII. 1898. XXIV+207 с.; Річник XIV. 1899. XXIII+186 с.; Річник XV. 1900. XXXII+212 с.; Річник XVI. 1901. XXIII+186 с.; Річник XVII. 1902. XXXII+230 с.; Річник XVIII. 1903. XXXII+238 с.; Річник XIX. 1904. XXIII+186 с.; Річник XX. 1905. XXIII+284 с.; Річник XXI. 1906. XXVII+307 с.; Річник XXII. 1907. XXVII+315 с.; Річник XXIII. 1908. XXIII+186 с.; Річник XXIV. 1909. XXVII+235 с.; Річник XXV. 1910. XXIII+186 с.; Річник XXVI. 1911. XXVII+335 с.; Річник XXVII. 1912. XXIII+186 с.; Річник XXVIII. 1913. XXVIII+337 с.; Річник XXIX. 1914. XXVIII+339 с.; Річник XXX. 1925. XXXII+325 с.; Річник XXXI. 1927. XVI+162 с.; Річник XXXII. 1929. 186 с.; Річник XXXIII. 1930. 186 с.; Річник XXXIV. 1931. 194 с.; Річник XXXV. 1935. 213 с.; Річник XXXVI. 1938. 216 с.

⁹⁹ Делятинський Р. Шематизм Станиславівської єпархії (1886–1938 рр.): особливості історичного джерела // Науковий вісник Івано-Франківської теологічної академії УГКЦ «Добрий пастир»: Збірник наукових праць. Теологія. 2011. Вип. 4. С. 183–184. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/346>.

¹⁰⁰ Šematizm Vsečestnogo Klira Episkopskoj Diecezii Greko-Katoličeskoj Stanislavovskoj na Rok' ... URL: https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/16129/edition/15348?fbclid=IwAR2_m1h0AWuqvTzhNBdrOX70eedhvuWVR9ORX2i3VXuz1P0T5QctpYmp3oo#structure.

¹⁰¹ Детальніше про метод контент-аналізу – див.: Іванов В. Ф., Костенко Н. В. Контент-аналіз // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Контент-аналіз> (дата звернення: 02.04.2023).

усіх його рубрик на предмет виявлення прізвища й імені відповідного представника духовенства, попри те, що у кожному випуску наявний «Іменний покажчик», в якому, на жаль, в окремих випусках – «річниках» цього збірника, наприклад, можуть бути цілком відсутні або частково наявні дані про представників чоловічих і чернечих згромаджень (зокрема братів-монахів, всіх сестер-монахинь) та студентів духовної семінарії. Власне, це історичне джерело дозволяє сформулювати наступні біографічні відомості про представника духовенства: прізвище та ім'я, рік народження, дані про богословську освіту (духовну семінарію та період навчання за «курсами», а відповідно дозволяє визначити коло настоятелів в семінарії, які справили вплив на формування особистості, та коло «однокурсників», в окремих випадках вказано попередню освіту – гімназію та рік складання випускного екзамену «матури»), перебування випускника-богослова в «Домі пресвітеріальному» до свячень, рік рукоположення на пресвітера, душпастирські посади з дотриманням їх ієрархічності (єпископи, члени капітули, консисторії, церковного суду, ординаріатські делегати в шкільних та сервітутових справах, декани, віце-декани, духівники деканатів, парохі, сотрудники, катехити, капелани, монахи, монахині), географічними координатами (місце служіння відповідно до церковного та державно-політичного адміністративно-територіальних поділів – на деканати та повіти) та «орієнтовним» датуванням (оскільки тут не вказувалося точного дня і місяця призначення та звільнення, а відомості були дійсними в межах одного року), дані про участь в конкурсі на душпастирську посаду, відомості про членство у церковних товариствах (Комісія управляючі Вдовичо-сиротинського фонду, Товариство допомоги убогим церквам імені святого апостола Петра, Товариство святого апостола Павла) та громадських організаціях (як засновник або член читальні товариства «Просвіта», товариства імені Качковського, кооперативи тощо), дані про час і місце смерті (в рубриці «Некролог»).

Третє джерело – це англomовний довідник «Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938)» о. Дмитра Блажейовського¹⁰². Це науково-довідкове видання побудовано з проблемно-хронологічним принципом, що дозволило показати динаміку розвитку кожного елементу організаційної адміністративно-канонічної структури Станиславівської єпархії – від єпископа і капітули до парафій, священників, монаршого кліру і студентів-богословів¹⁰³. У контексті реалізації нашого проекту біографічного словника для реконструкції біограм духовенства цей довідник о. Дмитра Блажейовського, можна сказати, закладає основу «каталогу» та дозволяє простежити основні етапи життєпису більшості представників духовенства єпархії – єпископів і священників та, на жаль, меншою мірою – чоловічого та жіночого черничого кліру. Для реконструкції біограм окремих

¹⁰² Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англ. мовою]. Львів: Місіонер, 2002. 450 с.

¹⁰³ Делятинський Р. Шематизм Станиславівської єпархії (1886–1938 pp.): особливості... С. 181. URL: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/346>.

представників духовенства Станиславівської єпархії, які змінювали «канонічний зв'язок», тобто переходили з або до інших «церковних областей» в межах Галицької митрополії ГКЦ (Львівської архієпархії та Перемишльської єпархії) чи в українській діаспорі (практично на всіх континентах у єпархиях, митрополіях, екзархатах УКЦ), корисним є звертання до інших подібних науково-довідкових видань о. Дмитра Блажейовського – збірників «Історичний шематизм Львівської архієпархії...»¹⁰⁴, «Історичний шематизм Перемишльської єпархії...»¹⁰⁵, «Київська Вселенська Церква в діаспорі...»¹⁰⁶. Інформаційний потенціал цих довідників дозволить реконструювати такі біографічні відомості про представника духовенства: прізвище та ім'я, рік народження, рік рукоположення на пресвітера та шлюбний стан (одружений, celibс, вдівець) (для ієромонахів – також дата прийняття довічних обітів), душпастирські посади з дотриманням їх ієрархічності (єпископи, члени капітули, консисторії, церковного суду, декани, віце-декани, парохі, сотрудники, катехити, капелани, монахи, монахині), географічними координатами (місце служіння відповідно до церковного та державно-політичного адміністративно-територіальних поділів – на деканати та повіти) та «орієнтовним» датуванням (у межах року). Для уточнення відомостей про здобуття богословської освіти кандидатами до священства з Станиславівської та інших єпархій Галицької митрополії ГКЦ в європейських католицьких закладах освіти буде використано інший довідник о. Дмитра Блажейовського – «Студенти візантійсько-київського обряду...»¹⁰⁷.

Четвертим джерелом проекту є офіційне періодичне видання «Вістник Станиславівської єпархії» (1886–1939, 1942)¹⁰⁸, матеріали допомагають уточнити

¹⁰⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1: Адміністрація і парохії: [англ. мовою]. Львів – Київ: КМ Академія, 2004. 1004 с.; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англ. мовою]. Львів – Київ: КМ Академія, 2004. 570 с.

¹⁰⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемишльської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщини (1828–1939): [англ. мовою]. Львів: Каменяр, 1995. 1008 с.

¹⁰⁶ Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. 2: Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751–1988): [переклад з англійської]. Львів: Каменяр, 1999. 1335 с.

¹⁰⁷ Блажейовський Д. Студенти візантійсько-київського обряду в папських колегіях і семінаріях, університетах та інститутах Центральної і Західної Європи (1576–1983): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія 2, секція 1, том 43. Рим: Видавництво ОО. Василіян, 1984. 366 с.

¹⁰⁸ Основний архів джерела: «Вістник Станиславівської єпархії» (1886–1939, 1942) // Наукова бібліотека Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, фонд митрополита Андрея Шептицького (тут наявний повний комплект видання). Інші архіви джерела (в тому числі електронні) – див.: «Вістник Станиславівської єпархії». Офіційний вісник греко-католицького єпископа у Станиславівській єпархії (1886–1939) // Електронна бібліотека «Чтиво». URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vistnyk_Stanyslavivskoi_eparkhii/ (станом на 01.03.2023 оцифровано та викладено до загального доступу випуски з а 1920–1926, 1928, 1929, 1932, 1938, 1939 роки). Анотації про джерело див.: Галушко М. В. Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження / Наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів: Фенікс, 2001. 304 с.; Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження. У 2 т. Т. 1: А-М / наук. ред.-консульт. М. М. Романюк; відп. ред. Л. В. Сніцарчук. НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, Відділ україніки, Відділення «НДЦ періодики». Львів, 2007. 640 с. С. 157-158 (анотація та зміст книги – див.: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21

чимало даних про конкретних осіб з числа духовенства. Так, обов'язковою частиною кожного випуску цього «офіціозу» була «Хроніка», в якій публікувалася інформація про «рукополагання» (дияконські та пресвітерські свячення) богословів, «іменування», тобто призначення на вищі посади в капітулі (крилошани-прелати та почесні крилошани), консисторії (дійсні та почесні радники), церковному суді (судді, нотарі) та «деканальних урядах» (декани, віце-декани, духівники деканатів, ординаріатські комісарі в шкільних і сервітутових справах), «конкурси» на заміщення вакантних душпастирських посад на парафіях, «конкурсні іспити» з богослов'я для зайняття постійних душпастирських посад (пароха), «увільнення» від посад, «введення» на посади пароха, адміністратора парафії, сотрудника, катехита, пожертвування на духовну семінарію та різні благодійні цілі (на відновлення та будівництво церков, для «жертв повені» тощо), а також некролог (з детальною інформацією про час і місце смерті, іноді – про особливі обставини смерті).

Отже, комплекс цих чотирьох історичних джерел становить основу для реконструкції менш-більш повного «каталогу» духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії / митрополії в її перший історичний період (1885–1946 рр.).

Водночас, як ми вже відзначали у попередній нашій публікації, ці дані про духовенство, кожного окремого його представника, обов'язково будуть доповнені іншими історичними та історіографічними джерелами, серед яких, наприклад, є матеріали про прийняття та завершення навчання в духовних семінаріях, конкурсні екзамені, надання матеріальної допомоги тощо¹⁰⁹, а особливо документи особових справ духовенства з фонду єпископської консисторії в Станиславові¹¹⁰. Окремої уваги дослідників потребують матеріали

[COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0013253](#)
)

¹⁰⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 219. Заяви про прийняття в духовну семінарію, 17.01.1879– 02.01.1891 рр., 60 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 321. Списки випускників Станиславівської єпархії і дані про їх успішність і поведінку, 22.07.–09.11.1887 р., 28 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 349. Заяви священників про допуск їх на конкурсний екзамен, 06.09.–03.10.1888 р., м. Станіславів, 101 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 322. Листування з деканатами про надання матеріальної допомоги окремим священикам, 01.05.–07.06.1887 р., 38 арк.

¹¹⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 231. Особова справа священика Петрицького Павла, 27.08.1880–29.11.1887 рр., 8 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 326. Особова справа священика Дольницького Кирила, 14.10.–03.12.1887 р., 10 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 327. Особова справа священика Процика Григорія, 01.11.–30.11.1887 р., 7 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 328. Особова справа священика Гаморака Теодора, 04.11.–05.12.1887 р., 10 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 329. Особова справа священика Красицького Миколи, 01.11.–03.11.1887 р., 7 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 468. Особова справа священика Бриковича Йосифа, 08.03.1893–19.12.1899 рр., 18 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 750. Особова справа священика Жупанського Павла, 20.08.1908–20.01.1913 рр. 13 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 778. Особова справа священика Базюка Теодора, 28.05.1913–12.02.1918 рр., 18 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 779. Особова справа священика Томашівського Петра, 28.08.1913–17.09.1917 рр., 8 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 780, Особова справа священика Ісаїва Івана, 20.05.1914–04.08.1915 рр., 11 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1182. Заява Дорика Романа, студента духовної семінарії про призначення його священиком,

особових справ священників із фонду уповноваженого Ради у справах релігійних культур при РМ УРСР по Станіславській / Івано-Франківській області, що охоплює період 1945–1990 рр.¹¹¹, оскільки тут біографічна інформація стосується переважно тих священників, які за певних причин і обставин у 1945–1960-х роках перейшли з УГКЦ в РПЦ, відтак продовжували душпастирське служіння на місці, окремі з них могли знову бути репресованими.

Значний інформаційний потенціал для реконструкції біограм духовенства єпархії мають також інші види історичних джерел, зокрема, біобібліографічні матеріали в періодиці досліджуваного періоду (наприклад, в часописах «Діло»¹¹² та «Галичанин»¹¹³, підготовлених К. Курилишином, «Нова Зоря» за редакцією М. М. Романюка і М. В. Галушко та багато інших¹¹⁴), біографічні довідки у збірниках документів (зокрема, о. Івана Лебедовича про капеланів УГА¹¹⁵, О. Зінкевича і о. Т. Р. Лончини в збірнику «Мартирологія Українських Церков»¹¹⁶, колективне наукове видання серії «Реабілітовані історією»¹¹⁷), спогади сучасників та інші матеріали, зокрема, в «історико-мемуарних»

04.08.1934–07.06.1935 рр., 15 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1183. Заява Ванджури Олексія-Миколи, студента духовної семінарії, про призначення священником, 17.06.1935–27.06.1939 рр., 26 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1184. Заява Надраги Олексія, студента духовної семінарії, про призначення священником, 01.08.1935–24.06.1939 рр., 33 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1185. Особова справа Кушнірчука Дмитра, студента духовної семінарії, 24.08.1935–26.06.1939 рр., 36 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1186. Особова справа Погорецького Ореста, студента духовної семінарії, 04.04.1935–26.06.1939 рр., 27 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1187. Особова справа Возняка Володимира, студента духовної семінарії, 25.06.1935–01.06.1939 рр., 36 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 1194. Особова справа студента духовної семінарії Пасічняка Онуфрія та звіти душпастирів Тлумачького повіту за 1937–1938 рр., 30.11.1938–26.06.1939 рр., 38 арк.

¹¹¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-388, оп. 1д, спр. 480. Особові картки священників, Т. 1 «Б-Л», 79 арк.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-388, оп. 1д, спр. 481. Особові картки священників, Т. 2 «М-Я», 87 арк.

¹¹² Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка. Т. 1: 1880–1889 рр. Дрогобич: Коло, 2015. 640 с.; Т. 2: 1890–1894 рр. Дрогобич: Коло, 2016. 608 с.; Т. 3: 1895–1899 рр. Дрогобич: Коло, 2017. 712 с.; Т. 4: 1900–1904 рр. Дрогобич: Коло, 2018. 824 с.; Т. 5: 1905–1909 рр. Дрогобич: Коло, 2019. 768 с.; Т. 6: 1910–1914 рр. Дрогобич: Коло, 2020. 696 с.; Т. 7: 1914–1923 рр. Дрогобич: Коло, 2022. 696 с.

¹¹³ Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 рр.): матеріали до біобібліографістики / НАН України, Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, Інститут франкознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Коло, 2013. 700 с.

¹¹⁴ Див., наприклад: Кравчук А. Індекс української католицької періодики Галичини 1871–1942 рр. Львів: Свічадо, 2000. XVI+520 с.; Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. Т. 1: 1848–1900 рр. Львів: Світ, 2001. 744 с.; Т. 2. 1901–1919 рр. Львів: Світ, 2002. 692 с.; Т. 3. Кн. 1. 1920–1928 рр. Львів: Світ, 2003. 912 с.; Т. 3. Кн. 2. 1929–1939 рр. Львів: Світ, 2003. 928 с.

¹¹⁵ Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії: У 45-річчя участі у Визвольних змаганнях (Матеріали до історії). Вінніпег, 1963. 328 с.

¹¹⁶ Мартирологія Українських Церков: у 4-х томах. Т. 2: Українська Католицька Церква: Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували О. Зінкевич і о. Т. Р. Лончина. Торонто – Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1985. 839 с.

¹¹⁷ Реабілітовані історією: у 27 томах. Івано-Франківська область: У 2 книгах / Упорядник, автор передмови Л. Вардзарук. Книга 1. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2004. 983 с.; Книга 2. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2006. 992 с.

збірниках серії НТШ «Український архів»¹¹⁸, опублікованих інтерв'ю учасників підпілля УГКЦ¹¹⁹. Цілком очевидно, кожне з цих джерел, потребує критичного аналізу, все ж таки додає чимало цікавих конкретних фактів про життя та діяльність духовенства, його взаємовідносини з іншими верствами, вплив на розвиток суспільства кожної історичної епохи та української нації в цілому.

Деталізація джерельної бази дослідження, слід відзначити, відбувається у процесі формування кожного гасла (статті) з біограмою представника духовенства, водночас може доповнюватися актуальним здобутками історіографії – найновішими науковими публікаціями про кожну особу.

3. Уточнення методики дослідження біограм духовенства Станиславівської єпархії й складу співавторів проекту

У процесі підготовки проекту біографічного словника необхідно уточнити деякі конкретні принципові методичні засади і «технологічні» прийоми (або підходи) нашого дослідження, зокрема щодо порядку формування каталогу, схеми анкети особи, порядку цитування джерел у кожній біограмі та конкретизації внеску кожного автора (співавтора) у цій та кожній наступній публікації частин біографічного словника.

У процесі формування повного «каталогу» до біографічного словника духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії (митрополії) в першій історичний період (1885–1946 рр.), слід підкреслити, буде включено всіх тих осіб, які у цей період мали будь-який канонічний зв'язок із цією єпархією, інакше кажучи, щонайменше один факт перебування, починаючи від навчання в богословському закладі освіти до факту смерті на цій території. Такий методичний підхід дозволив колективу авторів уже в першій публікації частини проекту задекларувати, що, «за попередніми розрахунками, що проводились на основі Метрики кліру Станиславівської єпархії (до 1945 р.) та довідника о. Д. Блажейовського, до біографічного словника буде включено біограми

¹¹⁸ Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / Редкол.: І. Ставничий та ін. Редактор-упорядник Б. Кравців. НТШ. Український архів, т. XXVIII. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, Вид-ня ЦК Станиславівщини, 1975. XV+959 с.; Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том II / Редкол.: Д. Бойчук та ін. Редактор-упорядник М. Климишин. НТШ. Український архів, т. XXIX. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславівщини, Лілея-НВ, 1985. 900 с.; Бучач і Бучачина: Історико-мемуарний збірник / Редакційна колегія: М. Островерха (гол. ред.) та ін.; НТШ; Укр. архів, т. XXVII. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.; Городенщина: історико-мемуарний збірник / Зредагував М. Г. Марунчак; НТШ. Український архів, т. XXXIII. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 871 с.; Історико-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / Редакційна колегія: О. Соневицька, Б. Стефанович, д-р Р. Дrajньовський; НТШ, Укр. архів, т. XXVI. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Діловий Комітет Земляків Чортківської округи, 1974. 927 с.; Коломия й Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. [Том 1] / Редактор та упорядник проф. д-р Б. Романенчук. Філядельфія: Видання Комітету Коломیان, 1988. 959 с.; Коломия й Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. Т. 2. / Упорядник і редактор М. Савчук. Філядельфія – Коломия: Видання Комітету Коломیان, 2008. 397 с.

¹¹⁹ Життєві історії підпільної Церкви: збірка інтерв'ю / упор. Б. Гудзяк, О. Турій. Львів: Український католицький університет, 2022. 592 с.

близько 1900 осіб»¹²⁰. Цю цифру, вважаємо, слід дещо уточнити, оскільки до неї включено представників ієрархії (єпископів-ординаріїв та єпископів-помічників), усіх священників – як членів органів управління єпархії, так і парафіяльного духовенства і катехитів, а також частково представників чоловічих чернечих чинів – Василян, Редemptористів і Студитів, однак без врахування монахів-братів. Відтепер заплановано і буде поступово реалізуватися публікація біограм інших представників духовенства єпархії, до якого, попри можливі термінологічні застереження, додаємо монахів-братів чоловічих чернечих чинів і згромаджень, а також всіх монахинь жіночих чернечих згромаджень на території єпархії (Василянок, Мироносиць, Службниць Пречистої Діви Марії, Милосердя) та всіх студентів духовної семінарії та богословської ліцею св. Івана Золотоустого в Станиславові (незалежно від «успішності» завершення навчання та отриманих чи, навпаки, не-отриманих пресвітерських (ієрейських) свячень). При цьому слід зауважити, що реконструкція біограм представниць жіночого Згромадження Сестер Службниць Пречистої Діви Марії викликає певні труднощі, оскільки, по-перше, у більшості випусків «Шематизмів...» сестри Службниці зареєстровані виключно на ім'я без вказівки прізвища, і лише у виданні «Шематизму...» за 1938 р., врешті, було «розкрито» їх повне прізвище та ім'я, що дозволяє їх ідентифікувати як історичну особу. Водночас, мусимо визнати, що на даному етапі розвитку проекту не будемо враховувати до «представників духовенства» таку верству «церковнослужителів»¹²¹, як дяки, оскільки, по-перше, вони «дефінітивно» не належать до категорії «духовенства» (або, за релігієзнавчою термінологією, «священнослужителів»¹²²), а по-друге, відомості про них є епізодичними (лише один раз, у 1905 р., опубліковано в додатку окремий «Шематизм дяків гр.-кат. Єпархії Станиславівської...»¹²³). Отож, такий оновлений методичний прийом до формування каталогу, на нашу думку, дозволить у перспективі, з розвитком просопографічних студій на основі результатів цього проекту, розв'язати також чимало наукових проблем.

На сьогодні, станом на 2023 рік, колективу авторів вдалося внести до загального каталогу біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії 1885–1946 рр. всіх осіб у повному обсязі виключно на літеру «А», а паралельно продовжується формування каталогу на інші літери абетки. Каталог сформовано за схемою: «№ з/п [номер за порядком]», «Прізвище, ім'я та по батькові (роки життя)», «Причина включення до каталогу», «Основні історичні джерела...». Слід зауважити, що для опису особи використовуємо традиційну, паспортну «пострадянського» зразка, формулу «Прізвище, ім'я та по батькові»

¹²⁰ Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії... частина 1... 2022. Вип. 17. С. 222.

¹²¹ Філоненко М. Церковнослужитель // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. Дата оновлення: 10.03.2015. URL <https://ure-online.info/encyclopedia/tserkovnosluzhytel/> (дата звернення: 01.04.2023).

¹²² Філоненко М. Священнослужителі // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. Дата оновлення: 10.03.2015. URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/svyashhennosluzhyteli/> (дата звернення: 01.04.2023).

¹²³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1905. С. 247-266.

(корисну, на нашу думку, для розуміння генеалогічних зв'язків), на відміну від «європейської традиції» вказувати тільки «Прізвище та ім'я», а також роки життя (дата і місце народження та смерті), які відомі на підставі як історичних, так й історіографічних джерел. До каталогу внесено лише чотири (або одне із них) основні джерела, що стали основою цього проекту, і лише в окремих випадках вказується на додаткові джерела, що стали підставою для включення особи до каталогу. Отож, повний каталог на літеру «А» має наступний вигляд (включно з уже опублікованими в попередній статті біографіями чотирьох священників Станиславівської єпархії):

№ з/п	Прізвище, ім'я та по батькові (роки життя)	Причина включення до каталогу	Основні (додаткові) історичні джерела
1	Абрагамович Андрій (Адам Захарій-Сімха) Йосифович (1885–1959)	ієромонах Згромадження Студійського уставу, один із засновників монастиря в с. Дора	Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // Релігійно-інформаційна служба України. Дата оновлення: 19.04.2018. URL: https://risu.ua/otec-andriy-abragamovich-karajim-studit-v-ugkc-dyadko-dvoh-povstanciv_n90383 (дата звернення: 25.02.2023).
2	Абрагамович Лонгіна (Ольга Ребека) Йосифівна (1886–1952)	сестра Згромадження Сестер Службниць Пречистої Діви Марії, ігуменя монастиря в смт. Делятин	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 186, 196 (іменний покажчик). Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // Релігійно-інформаційна служба України. Дата оновлення: 12.02.2021. URL: https://risu.ua/rebeka-olga-longina-istoriya-zhittya-odniyeyi-chernici_n115841 (дата звернення: 25.02.2023).
3	Абрагамовський Мирослав Михайлович (1908–1981)	студент духовної семінарії в Станиславові	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1929, С. 163, 170 (іменний покажчик); 1930, С. 173, 178 (іменний покажчик).
4	Абрисовський (Абресовській) Йосиф (Осип) Андрійович (1835–1916)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 430, 522-523, 559, 562-563, 902; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 12, оп. 1, спр. 21. Звіти начальників громад про кількість населення та худоби, списки населених пунктів, спиртзаводів, лікувальних хвороб, медичного персоналу, уніатських церков і священників у повіті, арк. 115 (зворот) ¹²⁴ . Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 2; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 2, спр. 842. Скарги, пояснення, прохання, листування з громадами, розпорядження та інші документи стосовно священників Абрисовського Йосифа, Івановича Івана, Коптюха Василя, Колянковського Володимира, 1886–1887 р., 12 арк.; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 92; 1887, С. 229; 1888, С. 274-275; 1890, С. 138; 1891, С. 137; 1892, С. 76; 1894, С. 77; 1895, С. 74; 1896, С. 74; 1897, С. 74; 1898, С. 74; 1899, С. 74; 1900, С. 74; 1901, С. 77; 1903, С. 85; 1904, С. 85; 1905, С. 85; 1906, С. 104-105;

¹²⁴ Інформацію уточнив А. Гресько.

			1907, С. 107; 1909, С. 77; 1910, С. 77; 1911, С. 119; 1912, С. 120; 1913, С. XXVI, 120; 1914, С. XXVI, 120; Шематизм всього кліру греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік Божий... 1883, С. 282; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... 1858. S. 207; 1859, S. 194; 1860, S. 193; 1861, S. 220; 1862, S. 219; 1863, S. 103; 1864, S. 24; 1865, S. 24; 1866, S. 86; 1867, S. 86; 1868, S. 80; 1871, S. 152; 1872, S. 153; 1874, S. 153; 1875, S. 154; 1876, S. 157; 1877, S. 157; 1878, S. 157; 1879, S. 157; 1880, S. 157; 1881, S. 157; 1882, S. 209.
5	Абрисовський Лев (1880–1918?)	студент духовної семінарії в Станиславові	Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 255.
6	Абрисовський Омелян (Еміліян) Йосифович (1864–1928)	священик Станиславівської єпархії	Арсенич П. Абрисовський Омелян // Івано-Франківськ. Енциклопедичний словник / автори-упорядники Г. Карась, Р. Діда, М. Головатий, Б. Гаврилів. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. С. 36; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 1; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 264; 1888, С. 320; 1890, С. 254; 1891, С. XIX, 231; 1892, С. XVIII, 126; 1894, С. XVIII, 126; 1895, С. XX; 1896, С. XX; 1897, С. XX; 1898, С. XX; 1899, С. XXII; 1900, С. XXVIII; 1901, С. XXVIII; 1903, С. XXIX; 1904, С. XXXI; 1905, С. XXV; 1906, С. XXIII; 1907, С. XXIII; 1909, С. XXIII; 1910, С. XXIII; 1911, С. XXIII; 1912, С. XXIII; 1913, С. XXVI, 120; 1914, С. XXVI, 120; 1925, С. 284; 1929, С. 165.
7	Авдикович (Авдиковський) Теодозій Йосифович (1854–1887)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 470; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 18; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 3; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 4; 1887, С. 8; 1888, С. 316. Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882, С. 13, 183; 1883, С. 25, 197; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... 1874, S. 227; 1875, S. 229; 1876, S. 232; 1877, S. 232; 1878, S. 146; 1879, S. 146; 1880, S. 146; 1881, S. 146; 1882, S. 146.
8	Авдиковський (Авдикович) Аполоній (1815–1889)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 267; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 92, 406, 747-748, 769, 788, 790, 859; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 16, 17 (розділено на два прізвища);

			Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 4; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 29; 1887, С. 75; 1888, С. 87; 1890, С. 292; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882, С. 207; 1883, С. 221; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... 1855. S. 180; 1856. S. 184; 1857. S. 183; 1858. S. 183; 1859, S. 171; 1860, S. 171; 1861, S. 195; 1862, S. 159; 1863, S. 195; 1864, S. 195; 1865, S. 195; 1866, S. 195; 1867, S. 195; 1868, S. 169; 1871, S. 169; 1872, S. 174; 1874, S. 174; 1875, S. 177; 1876, S. 180; 1877, S. 180; 1878, S. 180; 1879, S. 180; 1880, S. 180; 1881, S. 170; 1882, S. 170.
9	Адам Іван (1880–1936)	богослов з Львівської в архієпархії Станиславівській духовній семінарії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 4. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1901, С. 198; 1903, С. 211; 1904, С. 212; 1905, С. 205.
10	Азаркевич Стефанія (р. н. невід.–р. см. невід.)	новичка Сестер Чину святого Василія Великого	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1914, С. 291, 307 (іменний покажчик). Державний архів Тернопільської області. Ф. 322. оп. 1, спр. 60. Відомості начальників повітів про василіянські та єзуїтські монастирі й кількість уніатських і православних священників. арк. 25 (зворот) ¹²⁵ .
11	Аксентій Антін Іванович (1878–1907)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 4. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 186; 1901, С. 198; 1903, С. 211; 1904, С. 144, 204; 1905, С. 197; 1906, С. XXI, 240; 1907, С. XXI, 248 (некролог).
12	Александрович Анна (р. н. невід.–р. см. невід.)	новичка Сестер Чину святого Василія Великого	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 184, 196 (іменний покажчик).
13	Александрович Валеріян Василій (1875–р. см. невід.)	брат-монах Чину святого Василя Великого	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 181; 1903, С. 207.
14	Александрович Іван (1835–1927)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 5. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 41; 1887, С. 106; 1888, С. 123; 1890, С. 115; 1891, С. 114; 1892, С. 65; 1894, С. 64; 1895, С. 60; 1896, С. 60; 1897, С. 60; 1898, С. 60; 1899, С. 60; 1900, С. 60; 1901, С. 63; 1903, С. 70; 1904, С. 70; 1905, С. 70; 1906, С. 86; 1907, С. 88; 1909, С. 63; 1910, С. XXVI, 102; 1911, С. 98; 1912, С. 289; 1913, С. 288; 1914, С. XXVI, 288; 1925, С. XXVI;

¹²⁵ Інформацію уточнив А. Гресько.

			1927, С. ... (немає)...; 1929, С. 165; 1930, С.; 1931, С.; 1935, С.; 1938, С.;
15	Алексевич Євгеній (1845–1897)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 6. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 36, 40; 1887, С. 93, 105; 1888, С. 108, 121; 1890, С. XV, 100, 113; 1891, С. XV, XIX, 98, 112; 1892, С. XVIII, 56, 63; 1894, С. XVIII, 56, 63; 1895, С. XVIII, 51, 59; 1896, С. XVIII, 51, 59; 1897, С. XVIII, 51, 59; 1898, С. 190 (некролог).
16	Алексевич Ілярій (1820–1895)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 7. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 56; 1887, С. 143; 1888, С. 169; 1890, С. 157; 1891, С. 158; 1892, С. 87; 1894, С. XXII, 87; 1895, С. XXII, 85; 1896, С. 186 (некролог).
17	Алексевич Ілярій (1852–1915)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 8. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 53; 1887, С. 134; 1888, С. 158; 1890, С. 147; 1891, С. 147; 1892, С. 81; 1894, С. 81; 1895, С. 80; 1896, С. 80; 1897, С. 85, 177; 1898, С. 85; 1899, С. 86; 1900, С. 85; 1901, С. 89; 1903, С. 91, 98, 213; 1904, С. 91, 98, 213, 223; 1905, С. 91, 98, 215, 236; 1906, С. 111, 120, 279; 1907, С. 114, 123, 288; 1909, С. 83, 89; 1910, С. 132, 143; 1911, С. 138; 1912, С. 128, 139; 1913, С. 128, 139; 1914, С. 128, 139; 1925, С. 283 (некролог).
18	Алимурка / Антимович Стефан (1872–1932)	священик Станиславівської єпархії Зміна прізвища: спершу – Алимурка, з 1906 р. – Антимович	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 10, 18. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 167; 1895, С. 177; 1896, С. 182; 1897, С. 182; 1898, С. 185; 1899, С. 63? 178; 1900, С. 4; 1901, С. 8; 1903, С. 9; 1904, С. 9; 1905, С. 9, 215; 1906, С. 11; 1907, С. 2; 1909, С. 4; 1910, С. 5; 1911, С. 5; 1912, С. 5; 1913, С. 5; 1914, С. 5; 1925, С. 123; 1927, С. 57, 62; 1929, С. 77, 82; 1930, С. 82, 88; 1931, С. 83, 88; 1935, С. 189; 1938, С.
19	Алискевич Юліан Йосафат (1889–1984)	ієромонах Чину святого Василя Великого	Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 443-444; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 515; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900;

			Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 121.
20	Амброзьяк Іван (1884–1945?)	священик Станиславівської єпархії	<p>Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 75, 100, 112, 120, 265; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 62, оп. 1, спр. 52. Листування з Чернівецьким губернатором, військовими частинами і поліцейськими урядниками про наявність у повіті заводів, фабрик, про організацію ярів та озимих засівів, списки уніатських і католицьких церков і священиків та інші питання, арк. 70, 109 (зворот), 120 (зворот)¹²⁶.</p> <p>Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 9, 23.</p> <p>Державний архів Чернівецької області. Ф. 283, оп. 1, спр. 217. Списки уніатських церков і священиків Чернівецької губернії, 5 вересня – 1 грудня 1916 р., арк. 40 (зворот)¹²⁷.</p> <p>Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 195; 1910, С. 309; 1911, С. 294; 1912, С. ... (немає)...; 1913, С. 118, 288; 1914, С. 118, 288; 1925, С. 118; 1927, С. 15; 1929, С. ... (немає)...; 1930, С. ... (немає)...; 1931, С. 25; 1935, С. 94; 1938, С. ...;</p>
21	Ананевич Омелян Йосафат Григорійович (1888–1964)	ієромонах ЧСВВ у межах Станиславівської єпархії	<p>Ананевич Йосафат Омелян // Енциклопедія українознавства. Словникова частина: [в 11 т.] / Гол. ред. В. Кубійович. Париж – Нью-Йорк: Вид-во «Молоде життя», 1955–1995. Т. 1: [Авіяція – Головна Руська Рада]. 1955. С. 42.</p> <p>Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 5.</p> <p>Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 195; 1910, С. 309; 1911, С. 294; 1912, С. 288; 1913, С. XXV; 1914, С. XXV; 1925, С. XXVI; 1927, С. XIV; 1929, С. 14; 1930, С. 18; 1931, С. 20; 1935, С. 19; 1938, С. 23;</p>
22	Анастасієвський Микола (1858–1918)	священик Станиславівської єпархії	<p>Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 9.</p> <p>Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 260; 1888, С. 136; 1890, С. 128; 1891, С. 197, 304; 1892, С. 108; 1894, С. 86; 1895, С. 84; 1896, С. 84; 1897, С. 84; 1898, С. 84; 1899, С. 84; 1900, С. 84; 1901, С. 87; 1903, С. 96; 1904, С. 96, 213; 1905, С. 96, 215; 1906, С. 118; 1907, С. 121; 1909, С. 43, 188; 1910, С. 68; 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66; 1925, С. 284 (некролог).</p>
23	Ангелович Михайло (1817–1890)	священик Станиславівської єпархії	<p>Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 10.</p>

¹²⁶ Інформацію уточнив А. Гресько.

¹²⁷ Інформацію уточнив А. Гресько.

			Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 96; 1887, С. 240; 1888, С. 288; 1890, С. 266; 1891, С. 298 (некролог).
24	Андрієвський Йосафат Йосиф (1900–1931?)	брат-монах Чину святого Василя Великого	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 389; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 270; 1927, С. 130; 1929, С. 154; 1930, С. 164; 1931, С. ...; 1935, С. ...; 1938, С. ...;
25	Андрієшин Михайло (1876–1938)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 17. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1898, С. 187; 1899, С. 186; 1900, С. 185; 1901, С. 197; 1903, С. 88; 1904, С. 88; 1905, С. 88, 242; 1906, С. 214; 1907, С. ...; 1909, С. 160; 1910, С. 259; 1911, С. 22; 1912, С. 22; 1913, С. 22, 287; 1914, С. 22, 287; 1925, С. 22; 1927, С. 11; 1929, С. 24, 27; 1930, С. 28, 32; 1931, С. 30, 33; 1935, С. 113; 1938, С. 193; Могила священика, пароха села о. Михайла Андрієшина (1876-1938), с. Саджавка, старий цвинтар // Приватний архів Р.Делятинського. Документ «Витяг із архіву Редакційно-видавничого відділу серії «Пам'ятки історії та культури України. Том: Івано-Франківська область» (2010).
26	Андрієшин Яків Іванович (1845–1918)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 13; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 15. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 604, оп. 1, спр. 16. Відомості поліцейських урядників про наявність церковних парафій у повіті і списки священиків, арк. 7 (зворот), 8 ¹²⁸ . Державний архів Чернівецької області. Ф. 283, оп. 1, спр. 217. Списки уніатських церков і священиків Чернівецької губернії, 5 вересня – 1 грудня 1916 р. арк. 21 ¹²⁹ . Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 32; 1887, С. 83; 1888, С. 96; 1890, С. 87; 1891, С. 185, 299; 1892, С. 102; 1894, С. 102; 1895, С. 101; 1896, С. 101; 1897, С. 102; 1898, С. 102; 1899, С. 102; 1900, С. 101; 1901, С. 105; 1903, С. 116; 1904, С. 116; 1905, С. 116; 1906, С. 142; 1907, С. 145; 1909, С. 105; 1910, С. 169; 1911, С. 162; 1912, С. 164; 1913, С. 164; 1914, С. 164; 1925, С. 284 (некрологія).
27	Андрохович Андрій (1874–1919)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 16. Центральний державний історичний архів України у м. Львів (ЦДІАУЛ). Ф. 527, оп. 1, спр. 5. Списки греко-католицьких священників Перемиської єпархії, які емігрували у м. Відень. 1915 р. арк. 55.

¹²⁸ Інформацію уточнив А. Гресько.

¹²⁹ Інформацію уточнив А. Гресько.

			Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1895, С. 177; 1896, С. 182; 1897, С. 183; 1898, С. 186; 1899, С. 8? 178; 1900, С. 8; 1901, С. 8; 1903, С. 9; 1904, С. 9; 1905, С. 9, 215; 1906, С. 11; 1907, С. 201; 1909, С. 145; 1910, С. 234; 1911, С. 224; 1912, С. 226; 1913, С. 226; 1914, С. 226; 1925, С. 285 (некролог).
28	Андрохович Антоній (1847–1926)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 14; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 11. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 81; 1887, С. 201; 1888, С. 239; 1890, С. 293; 1891, С. 4; 1892, С. 3; 1894, С. 3; 1895, С. 3; 1896, С. 3; 1897, С. 3; 1898, С. 3; 1899, С. 3; 1900, С. 3; 1901, С. 3; 1903, С. 3; 1904, С. 1, 3, 213; 1905, С. 1, 3, 215; 1906, С. 1, 4; 1907, С. 1, 4; 1909, С. 1, 3; 1910, С. 1, 5; 1911, С. 4; 1912, С. 1, 4; 1913, С. 1, 4; 1914, С. 1, 4; 1925, С. XXVIII, 4; 1927, С. 142 (некролог).
29	Андрохович Іван (1826–1894)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 14; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 13. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 87; 1887, С. 216; 1888, С. 259; 1890, С. 89, 293; 1891, С. 87; 1892, С. 51; 1894, С. 51; 1895, С. 180 (некролог); 1896, С. 180 (помилка в іменному покажчику!);
30	Андрохович Константин (1862–1938?)	священик Станиславівської єпархії	Андрохович Кость // Енциклопедія українознавства. Словникова частина: [в 11 т.] / Гол. ред. В. Кубійович. Париж – Нью-Йорк: Вид-во «Молоде життя», 1955–1995. Т. 1: [Авіяція – Головна Руська Рада]. 1955. С. 46. Андрохович Константин // Українці в світі. URL: http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/about/45/49/86/87/ [02.12.2012]. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Державний архів Чернівецької області. Ф. 283. оп. 1. спр. 5. Протоколи свідчень мешканців Чернівецької губернії про злочини австрійської влади при відсутті, 1914–1915 рр., арк. 27; Державний архів Чернівецької області. Ф. 283. оп. 1. спр. 217. Списки уніатських церков і священиків Чернівецької губернії, 5 вересня – 1 грудня 1916 р. арк. 14 (зворот) ¹³⁰ ; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 264; 1888, С. 320; 1890–1905 (немає згадки); 1906, С. 242; 1907, С. 250; 1909, С. 95; 1910, С. 112; 1911, С. 182; 1912, С. 183; 1913, С. 159; 1914, С. 161, 287; 1925, С. 159; 1927, С. 79; 1929, С. 98, 100; 1930, С. 105, 107; 1931, С. 105, 107; 1935, С. 115, 117; 1938, С. 25, 115, 117;
31	Андрохович Омелян (1850–1921)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 14;

¹³⁰ Інформацію уточнив А. Греско.

			Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 12. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 60, 301; 1887, С. 151; 1888, С. 178; 1890, С. 166; 1891, С. 167; 1892, С. 92; 1894, С. 92; 1895, С. 90; 1896, С. 95, 177; 1897, С. 95; 1898, С. 95; 1899, С. 95, 181; 1900, С. 95, 181; 1901, С. 99; 1903, С. 109, 213; 1904, С. 109, 223; 1905, С. 109, 236; 1906, С. 133, 279; 1907, С. 137, 288; 1909, С. 99; 1910, С. 159; 1911, С. 153; 1912, С. 154; 1913, С. 154; 1914, С. 154; 1925, С. 287 (некролог)
32	Андрущак Амброзія (Амврозія NN) (1875–?)	сестра Згромадження Сестер Служебниць Пречистої Діви Марії. Примітка: до 1935 р. вказано тільки імя без прізвища есетри-монахині	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 182; 1901, С. ... (немає)...; 1903, С. ... (немає)...; 1904, С. ... (немає)...; 1905, С. ... (немає)...; 1906, С. ... (немає)...; 1907, С. ... (немає)...; 1909, С. ... (немає)...; 1910, С. ... (немає)...; 1911, С. ... (немає)...; 1912, С. ... (немає)...; 1913, С. ... (немає)...; 1914, С. ... (немає)...; 1925, С. 278; 1927, С. 137 (дві особи – Борщів, Цигани); 1929, С. ... (немає)...; 1930, С. ... (немає)...; 1931, С. ... (немає)...; 1935, С. 185, 194 (іменний покажчик); 1938, С. ...;
33	Антонишин Михайло (1885–1944?)	богослов Львівської архієпархії у Станиславові (11.01. 1918)	Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 453; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 5. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1912, С. 297; 1913, С. 296; 1914, С. 297; 1925, С. ...; 1927, С. ...; 1929, С. ...; 1930, С. ...; 1931, С. ...; 1935, С. ...; 1938, С. ...;
34	Антонишин Стефан (1901–1935? / 1939?)	ієромонах Чину Найсвятішого Ізбавителя	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 406; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 548; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1931, С. 180; 1935, С. 180; 1938, С. ...; Реабілітовані історією: у 27-и томах. Закарпатська область: у 2-х кн. Ужгород: ВАТ Видавництво Закарпаття, 2003. Кн. 1. С.159-160. URL: www.reabit.org.ua/files/store/Zak.151-788.pdf.pdf
35	Антонів Іван (1908–?)	студент духовної семінарії в Станиславові	Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської Єпархії на рік Божий... 1931, С. 173; 1935, С. ...; 1938, С. ...;
36	Антонович Володимир (1877–1939?)	священик Станиславівської єпархії	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 13. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1898, С. 179, 187; 1899, С. 186; 1900, С. 185; 1901, С. 197; 1903, С. 5; 1904, С. 5, 213; 1905, С. 5, 216; 1906, С. 6; 1907, С. 6, 292; 1909, С. 40, 188; 1910, С. 63; 1911, С. 60; 1912, С. 61; 1913, С. 61; 1914, С. 61, 263, 287; 1925, С. 263; 1927, С. 127; 1929, С. 106; 1930, С. 114; 1931, С. 114; 1935, С. 124; 1938, С. 124;
37	Антонович Константин (1862–1943)	священик Станиславівської єпархії	Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 14.

38	Апостол Онисима (?–?)	сестра Згромадження Сестер Службниць Пречистої Неперочної Діви Марії	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 186, 196 (іменний покажчик).
39	Арсенич Августин (1874– 1930)	священик Станиславівської єпархії. Примітка про еволюцію іменування: версія імені: з 1894 – Арсенич Густав, з 1898 – Арсенич Густав-Август- Августин.	Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 267; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 12, оп. 1, спр. 21. Звіти начальників громад про кількість населення і худоби, списки населених пунктів, спиртзаводів, лікувальних установ, медичного персоналу, уніатських церков і священиків у повіті, арк. 107, 118 ¹³¹ . Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 3. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 604, оп. 1, спр. 16. Відомості поліцейських урядників про наявність церковних парафій у повіті і списки священиків, арк. 5, 8 (зворот), 9 ¹³² . Державний архів Чернівецької області. Ф. 283, оп. 1, спр. 217. Списки уніатських церков і священиків Чернівецької губернії, 5 вересня – 1 грудня 1916 р. арк. 21 (зворот) ¹³³ . Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 167, 171 (іменний покажчик); 1895, С. 177, 183 (іменний покажчик); 1896, С. 182, 189 (іменний покажчик); 1897, С. 183, 191 (іменний покажчик); 1898, С. 103, 179, 193 (іменний покажчик); 1899, С. 103; 1900, С. 79; 1901, С. 82; 1903, С. 90, 204; 1904, С. 90; 1905, С. 90; 1906, С. 110; 1907, С. 113; 1909, С. 82; 1910, С. 172, 299; 1911, С. 165; 1912, С. 157, 167; 1913, С. 157, 167; 1914, С. 157, 158, 167; 1925, С. 165; 1927, С. 82; 1929, С. 98, 103; 1930, С. 105, 110; 1931, С. 175.
40	Артимишин Олександр (1887–?)	студент духовної семінарії в Станиславові	Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської Єпархії на рік Божий... 1909, С. 195; 1910, С. 310; 1911, С. ...; 1912, С. ...; 1913, С. ...; 1914, С. ...; 1925, С. ...; 1927, С. ...; 1929, С. ...; 1930, С. ...; 1931, С. ...; 1935, С. ...; 1938, С. ...;
41	Атаманюк Йосиф (1887/ або 1897– 1967)	священик Станиславівської єпархії	Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / Редкол.: І. Ставничий та ін. Редактор-упорядник Б. Кравців. НТШ. Український архів, т. XXVIII. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. С. 913, 921; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 267; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 27. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 139; 1929, С. 163; 1930, С. 173; 1931, С. 148, 150; 1935, С. 161; 1938, С. 162;
42	Атаманюк Теодозій Володимир (1899–1980)	священик Станиславівської єпархії	Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / Редкол.: І. Ставничий та ін. Редактор-упорядник Б. Кравців. НТШ. Український архів, т. XXVIII. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. С. 921;

¹³¹ Інформацію уточнив А. Гресько.

¹³² Інформацію уточнив А. Гресько.

¹³³ Інформацію уточнив А. Гресько.

			Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 267; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр., м. Станиславів, т. 1, арк. 26. Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 139; 1929, С. 163; 1930, С. 173; 1931, С. 117; 1935, С. 126; 1938, С. 126;
43	Аффініст Теофан (1885–?)	студент духовної семінарії в Станиславові	Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1911, С. 296; 1912, С.296; 1913, С. ... (немає)...

Отже, на початку реалізації проекту, на 2023 р., повний каталог біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії у 1885–1946 рр. на літеру «А» включає 43 особи. Водночас, слід зауважити, що цей каталог на літеру «А» у перспективі може бути доповнений на основі додаткових історичних та історіографічних джерел, які, попри відсутність відповідних даних в чотирьох «офіційних» джерелах, достатньо достовірно «свідчитимуть» про певну особу. Одним із яскравих прикладів подібного включення до каталогу є о. Андрій Абрагамович, ієромонах-студит, про якого, попри відсутність даних в офіційних джерелах, збереглися процитовані істориком Володимиром Морозом свідчення про його участь у заснуванні монастиря Студитів у Дорі на теренах єпархії, згодом підтверджені не тільки історіографічними, але й ново виявленими історичними джерелами. Очевидно, подібних прикладів може бути ще декілька, тим більше, що на сьогодні не вдалося повністю ідентифікувати всіх сестер Службниць, які в «Шематизмі...» згадуються виключно на імя, без вказівки прізвища.

Необхідно уточнити основні рубрики «анкети особи» у процесі формування біографічної довідки (біограми) представників духовенства Станиславівської єпархії (1885–1946).

Кожна біограма схематично включає наступні «обов'язкові» та «факультативні» дані (рубрики) в такій послідовності (тут виокремимо жирним і курсивом найважливіші елементи):

Прізвище ім'я та (за наявності) **по батькові** та роки життя; фотопортрет чи інше фото із зображенням особи (за наявності інформації в джерелах).

Дата і місце народження (відповідно до чинного в історичний період адміністративно-територіального поділу в межах відповідної держави, з уточненням стану на актуальний для дослідників 2023 рік).

Батьки: (батько і мати) – їхній соціальний статус і роки життя (за наявності інформації в джерелах); приналежність до ширшого родоводу або генеалогія особи (за наявності інформації в джерелах).

Освіта: середня освіта – вид навчального закладу (школа, гімназія), період навчання, зацікавленість певними навчальними предметами (дисциплінами), вчителі, однокласники і товариші в класі, інші форми громадської активності під час навчання (за наявності інформації в джерелах), здобутий документ про освіту (матура, атестат); **вища духовна освіта** – вид навчального закладу (духовна семінарія, університет), період навчання,

зацікавленість певними навчальними предметами (дисциплінами), викладчі та духовні наставники, однокурсники і товариші на курсі, інші форми громадської активності під час навчання (за наявності інформації в джерелах), здобутий документ про освіту (диплом).

Чин поставлення на піддякона, свячення на дякона та ієрея (пресвітера) – дати, місця та єпископ-святитель.

Цивільний стан – одружений (у цьому випадку – дата одруження, короткі відомості про дружину); celibс (у цьому випадку – мотиви вибору, за наявності інформації в джерелах); монах (у цьому випадку – дата вступу до монастиря та складання довічних обітів, мотиви вибору за наявності інформації в джерелах).

Душпастирська та суспільна діяльність – душпастирські посади (сотрудник/помічник пароха; парох; катехит; військовий капелан; віце-декан; декан (протопресвітер); духівник деканату (протопресвітеріату); член єпископської капітули; член єпископської консисторії; ректор, віце-ректор, духівник, префект, викладач або професор духовної семінарії, богословського ліцею тощо) і терміни перебування на них, основні досягнення в душпастирстві (будівництво та освячення церкви та резиденції, візитації єпископа та/або декана, заснування та/або керівництво церковними братствами, динаміка вірних; катехитична праця; відзнаки та/або покарання церковною владою; участь в діяльності церковних структур – обов'язки в деканаті, консисторії, капітулі, духовній семінарії, богословському ліцеї тощо) та суспільній праці (участь в житті громади парафії, суспільному житті краю;

заснування та участь в культурно-просвітницьких товариствах, політичних партіях тощо); конкретні приклади впливу історичних подій на життєву стратегію особи (зокрема, вплив на діяльність особи обставин воєнного часу та політичних режимів – еміграція, перебування на місці, арешт; активна участь у певних суспільно-політичних процесах тощо).

Дата і місце смерті (відповідно до чинного в історичний період адміністративно-територіального поділу в межах відповідної держави, з уточненням стану на актуальний для дослідників 2023 рік);

Діти – роки життя, досягнутий суспільний статус (за наявності інформації в джерелах).

Інші родичі – брати і сестри та інші представники родоvodu – роки життя, досягнутий суспільний статус (за наявності інформації в джерелах);

Вшанування пам'яті: встановлення надмогильних пам'яток, пам'ятних дошок, пам'ятників, включення біографічних довідок в енциклопедичні видання, проведення вечорів пам'яті, ювілейних конференцій тощо.

Автор (співавтор) біограми.

Зрештою, мусимо визнати, що навіть найбільш детальна схема формування біограми представника духовенства зараз не розкриє всіх потенційно можливих даних на основі аналізу комплексу історичних та історіографічних джерел.

Окремо слід відзначити «новизну» цієї чергової, другої публікації в побудові «наукового апарату» дослідження: замість узагальненого списку джерел та літератури вкінці кожної біограми будемо подавати прями покликання

на джерела наукової інформації на кожен відповідний факт у кожній біограмі, щоб у такий спосіб уникнути «плагіату» (точніше запозичення без конкретного покликання) або, скоріше, «деперсоніфікації» наукових досягнень в побудові окремих біограм у випадку використання досліджень інших науковців.

Врешті, важливо підкреслити *відсутність «конфлікту інтересів»* співавторів даної статті, окресливши *авторський внесок* кожного із них у розробку досліджуваної проблеми. Так, Руслан Делятинський, Олег Єгрешій і Андрея (Ольга) Маслій є основними авторами ідеї проекту, що обґрунтували постановку проблеми, упорядкували каталог персоналій на літеру «А», розробили загальну схему «анкети особи» для формування біограми (біографічної довідки) представника духовенства. Крім того, Руслан Делятинський здійснив аналіз останніх досліджень і публікацій з проблематики історичної біографістики, обґрунтував методологію та методику дослідження в рамках проекту біографічного словника єпархії, проаналізував джерельну та історіографічну базу дослідження, сформував базові елементи біограм кожного представника духовенства на основі декількох джерел («Метрики кліру...», «Шематизму...», довідників о. Дмитра Блажейовського та матеріалів біобіографічних довідників про часописи «Галичанин» і «Діло» Костянтина Курилишина); Олег Єгрешій, Андрея (Ольга) Маслій, Тарас Галян, Андрій Гресько і Роман Саган доповнили й уточнили дані по окремих персоналіях на основі аналізу додаткових історичних й історіографічних джерел (окремих архівних справ із фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, Державного архіву Івано-Франківської області, Державного архіву Чернівецької області, Державного архіву Тернопільської області, приватних архівів і колекцій документів, матеріалів мемуарної літератури, різних за жанром матеріалів періодичних видань досліджуваної історичної епохи та наукових публікацій).

Чергова, друга публікація біограм (біографічних довідок) духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії на літеру «А» охоплює 20 персоналій, життєвий шлях яких корелюється в межах 1885–1946 рр.

4. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії УГКЦ (1885–2020). Частина 1. Біограми священиків на літеру «А» (випуск 2)

Абрагамович Андрій (Адам Захарій-Сімха) Йосифович (1885–1959).

***Народився* Захарій-Сімха Абрагамович 05.01.1885 у с. Нові Кінчаки Станиславівського повіту¹³⁴ коронного краю Галичини і Володимирії в Австро-**

¹³⁴ Шематизм всього кліру греко-католицького з'єднаних єпархій Перемиської, Самбірської і Сяницької на рік... Перемишль, 1908. С. 495; 1910. С. 495; 1911. С. 496. Існує інша версія дати народження – «1879/1885», на сьогодні вже цілком уточнена – див.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556. Порівн.: Прах Б. Духовенство Перемиської

Угорській імперії (тепер, 2023, – с. Кінчаки Івано-Франківського району), у караїмській юдейській родині, яка невдовзі замешкала в м. Галич Станиславівського повіту (нині, 2023, – м. Галич Івано-Франківської області).

Фото: Ієромонах-студит Андрій Абрагамович в родинному колі. Травень 1944 р., с. Королева Руська на Лемківщині (з родинного архіву Абрагамовичів)¹³⁵.

Батьки: батько – *Мордехай* (з 1903 охрещений *Йосиф*) *Абрагамович* (1860 р. н.–р. см. невід.), після охрещення 06.08.1904 вступив до монастиря Студійського уставу (в Скнилові), де і помер; мати – *Мордехай Сара-Самеляш Абрагамович* з роду *Самуелович* (1862 р. н.–р. см. невід.), все життя дотримувалася іудейського віросповідання¹³⁶.

В дитячому віці Захарій-Сімха потайки від батьків, брата і сестер відвідував греко-католицьку церкву в м. Галич, відтак вирішив таємно охреститися. **Обряд хрещення** прийняв та обрав *нове ім'я Адам* 1903 у м. Галич з рук митрополита Андрея Шептицького разом із батьком (Мордехай – Йосиф), братом (Мойсей – Ізидор) та однією із двох сестер (Ребека – Ольга)¹³⁷, при цьому обряд хрещення відбувався під охороною поліції¹³⁸.

спархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: у 2-х томах. Т. 1: Біографічні нариси (1939–1989). Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. LXXXVI+722 с.

¹³⁵ Фото – оригінал та першу публікацію див.: Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Життя однієї черниці // Локальна історія. Дата оновлення: 09.02.2021. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/rebeka-olga-longina-istoriia-zhittia-odniieyi-chernitsi/> (дата звернення: 25.02.2023).

¹³⁶ Protokół przesłuchania podejrzanego 18.X.1948. Ks. Abrahamowicz Adam // Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. 01283/1598 (цитовано за дослідженням Володимира Мороза); Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // Релігійно-інформаційна служба України. Дата оновлення: 19.04.2018. URL: https://risu.ua/otec-andriy-abragamovich-karajim-studit-v-ugkc-dyadko-dvoh-povstanciv_n90383 (дата звернення: 25.02.2023).

¹³⁷ Protokół przesłuchania podejrzanego 18.X.1948. Ks. Abrahamowicz Adam // Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. 01283/1598 (цитовано за дослідженням Володимира Мороза); Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹³⁸ Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Життя однієї черниці // Локальна історія...

Освіту середню здобув орієнтовно у 1896–1902 в 6-класній народній школі, очевидно, в с. Нові Кінчаки або с. Залуква¹³⁹.

Вступив до монастиря Студійського уставу Лаври святого Антонія Печерського у с. Скнилів поблизу м. Львова 06.08.1904¹⁴⁰. **Перші чернечі обіти** склав і отримав рясу архарія 19.01.1905, тоді змінив хресне ім'я Адам на чернече ім'я Андрій¹⁴¹. **Вічні обіти** (схиму) брат Андрій склав 1908¹⁴². **Богословську освіту** здобув у 1907–1909 у монастирі Студитів – лаврі св. Антонія Печерського¹⁴³. **Рукоположений** на священника митрополитом Андреем Шептицьким 09.05.1909 у каплиці монастиря Студитів у Львові¹⁴⁴.

Релігійна та громадська праця. У монастирі-лаврі в с. Скнилів схимонах о. Андрій Адам Абрагамович у 1909 призначений намісником (вікарієм, заступником ігумена) монастиря, магістром новиків і архаріїв¹⁴⁵. У 1909–1911 він служив у новозаснованому (1909) монастирі Студитів – лаврі святого Йосифа Обручника в с. Кам'яниця єпархії м. Банялука у Боснії¹⁴⁶, де надавав духовну опіку місцевим українцям греко-католикам по «розпорошених» парохіях та виконував обов'язки учителя (щоденно дві години) у школі при монастирі (для 30 українських дітей)¹⁴⁷. З цього приводу у листі до митрополита

¹³⁹ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... . Однак, за іншими даними, у с. Залуква Станиславівського повіту станом на 1902 рік була тільки одна 2-класна школа з українською («руською») мовою навчання з 3-ма учителями (див.: Шематизм всього кліру греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії. Львів: Накладом архієпархіального кліра, Річник 68. 1902. С. 126), а в с. Кінчаки Станиславівського повіту – одна державна («етатова») школа без вказівки на кількість класів, тому, найбільш імовірно, була 6-класна (див.: Шематизм... гр.-кат. Єпархії Станиславівської... 1901. С. 153).

¹⁴⁰ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1908. С. 495; 1910. С. 495; 1911. С. 496. Порівн.: Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁴¹ Див. і порівн.: Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1908. С. 495; 1910. С. 495; 1911. С. 496; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁴² Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556.

¹⁴³ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁴⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁴⁵ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1909. С. 397 (вказаний тільки за двома іменами – «Андрій, Адам», без прізвища; така тенденція і в наступних випусках цього видання). Порівн.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁴⁶ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1910. С. 436 (вказаний як «бр. Андрей пресвітер»); Річник 68. 1912. С. 401 (вказаний як «от. Андрей, ієромонах, схимник»). За іншою версією, був монахом в монастирі в с. Деветина (Деятин), Боснія, у 1910 – 1911 – див.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556.

¹⁴⁷ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Качараба С. Суспільна опіка Греко-Католицької Церкви над українською еміграцією у Боснії та Герцеговині (кінець XIX – початок XX ст.) // *Україна – Європа – Світ: міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль, 2011. Вип. 5: *Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку: міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця*: у 2-х ч. Ч. 2. С. 279, 280. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/1813>; Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 358, оп. 2, спр. 94. Листи монахів монастиря Студійського Уставу у місті Камениця (Боснія) Іларіона і Йосафата до Шептицького А., 1906–1913 рр., арк. 6–6 зв., 36, 30, 53, 107;

А. Шептицького він писав: «*Безнастанно подорожую з Кам'яниці на Дев'ятину, з Дев'ятини на Хорвачани, звідтам на Бачву, а потому знов додому*»¹⁴⁸. З Боснії о. Андрій 1911 повернувся до Галичини, де знову став намісником (заступником ігумена) студитської лаври святого Антонія Печерського у с. Скнилів поблизу Львова, виконуючи ці обов'язки, найбільш імовірно, до 1924¹⁴⁹. У 1924 ієромонах о. Андрій служив спершу в студійському монастирі св. Івана Хрестителя в с. Зарваниця¹⁵⁰, а відтак, з 1924 по 1930, в монастирі-лаврі Успіння Пречистої Діви Марії в с. Унів¹⁵¹, у 1930 – у монастирі Студитів у Львові по вулиці Петра Скарги¹⁵², водночас у 1930–1931 був адміністратором парохії с. Коростів Скільського деканату Львівської архієпархії¹⁵³. У 1932–1933 о. Андрій служив намісником (заступником ігумена) у монастирі святого Івана Хрестителя в Зарваниці¹⁵⁴.

Вже 22 липня 1935 за благословенням митрополита Андрея Шептицького та ігумена Климентія Шептицького, а також за згодою владики Григорія Хомишина, ієромонах Андрій-Йоан Абрагамович та брат Созонтій Телішевський приїхали зі Святоуспенської Унівської Лаври Студитів в с. Дора Надвірняського деканату Станиславівської єпархії для заснування монастиря Студитського уставу, для якого родина Іллі та Іванни Кокорудзів пожертвували будинок, збудували каплицю-церкву та ремісничі майстерні; у жовтні 1935 до монастиря студитів долучився ще брат Петро Чучман¹⁵⁵.

Головчук П. Українська греко-католицька парохія в с. Дев'ятини (Боснія). До сторіччя. URL: http://www.infoukes.com/koukyu/html/100_years_of_devetina.HTM.

¹⁴⁸ Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 358, оп. 2, спр. 93. Листи монахів монастиря Студійського Уставу у місті Камениця (Боснія) з іменами на літери «А–І» до Шептицького А., 1909–1914 рр., арк. 1. Цит. за: Качараба С. Суспільна опіка Греко-Католицької Церкви над українською еміграцією у Боснії та Герцеговині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)... С. 276. Див. також: Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁴⁹ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1914. С. 431. Порівн.: Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁵⁰ Див.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556; Цей факт також згадує дослідник: Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁵¹ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1924. С. 296 (вказано тільки на ім'я і, на жаль, з помилковими даними про дату довірчих обітів «о. Андрій, р. 1885, о. 1900», насправді, обіти склав 1908 року); 1927. С. 296 (такі ж, як у 1924 році, дані з помилкою); 1928. С. 115 (згадано тільки на ім'я «Андрій»). За версією Д. Блажейовського, був лише монахом в Уневі у 1927 – 1931 – див. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556.

¹⁵² Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930. С. 140 (згаданий як «ієромонах Андрій»).

¹⁵³ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930. С. 97; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556.

¹⁵⁴ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1932/33. С. 200 (тут згаданий вперше після тривалої переви на ім'я та прізвище, однак, знову ж таки з помилкою в прізвищі, як «намісник: ієромонах Андрій Абрамович»). Порівн.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁵⁵ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Матковський І. Казимир граф Шептицький – отець Климентій: польський аристократ, український ієромонах, Екзарх Росії та Сибіру, Архимандрит Студитів, Праведник народів світу, блаженний Католицької Церкви: монографія. Львів, 2019. 664 с. URL:

Невдовзі після цього о. Андрія Абрагамович отримав інше служіння: у 1935–1939 знову ж адміністратором парохії с. Коростів Скільського деканату Львівської архієпархії, водночас проживав у парохіальному домі, який тимчасово став осередком Студитів¹⁵⁶. Восени 1939 о. Андрій Абрагамович призначений на служіння сотрудником у парафію Плеників Унівського деканату Львівської архієпархії (тепер Перемишлянський район Львівської області), де перебував до 5 грудня 1942¹⁵⁷. В грудні 1942 архимандрит о. Климентій Шептицький відправив о. Андрія на служіння у парохію в лемківському с. Флоринка (біля м. Новий Сонч) Грибівського деканату Апостольської адміністрації Лемківщини Перемишльської єпархії (тепер Новосондецький повіт Малопольського воєводства Республіки Польща), а з січня 1943 одночасно став ігуменом монастиря Студитів у сусідньому с. Королева Руська¹⁵⁸.

На початку травня 1945 о. Андрія Абрагамовича вперше арештувала польська влада, але відпустила, тому він продовжив служити у Флоринці, а також обслуговував вірних лемківських сіл Берест та Богуша (тепер Новосондецький повіт Малопольського воєводства)¹⁵⁹. Навесні 1947, під час масового і примусового виселення в рамках операції «Вісла» українців із сусідніх з Флоринкою сіл Ставище, Снітниця та Брунари, о. Андрій виходив до шляху у Флоринці, яким гнали українців на західні землі Польщі, та окроплював їх свяченою водою¹⁶⁰. Уже під час виселення 924 українців із с. Флоринки

http://ju.org.ua/pict_mod/pictures/226_item_file_sheptitskiy-um.pdf. (тут згаданий Андрій-Йоан Абрагамович у с. Дора – див. С. 430); Шимон Р., Гуркіна С. *Монастир монахів студитів святого пророка Іллі в Дорі та його монахи в період 1935 – 1989 років // Постуляційний Центр Монастирів Студійського Уставу*. URL: <http://pc.studyty.org.ua/content/view/16/1/>; Бойко Ю. Віднайдено лист, який розповідає про історію монастиря студитів у Дорі // Галінфо. Дата оновлення: 04.10.2018. URL: https://galinfo.com.ua/articles/vidnaydeno_lyst_yakyy_rozpovidaie_pro_istoriyu_monastyrya_studytiv_u_dori_296984.html (дата звернення: 19.04.2023); Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 525. Святоіоанівська лавра Студитського Уставу, м. Львів (1907–1946 рр.), оп. 1, спр. 35. Акти, звинувачення, скарги та інші матеріали майнових суперечок, 1939 р., арк. 7; Чорницький Р., Гаврилишин П. Старець із Дори // Галицький кореспондент. Дата оновлення: 02.07.2018. URL: <https://gk-press.if.ua/starets-iz-dory/> (дата звернення: 19.04.2023); Калинець Л. Слідами Блаженномученика Миколая Чарнецького в Дорі // Варіанти. Дата оновлення: 07.04.2016. URL: <https://varianty.lviv.ua/33857-slidamy-blazhennomuchenika-mykolaia-charnetskoho-v-dori> (дата звернення: 23.04.2023).

¹⁵⁶ Див. і порівн.: Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1938. С. 72, 90 (згаданий як «ієромонах Андрей (Абрагамович), 1885 – 1909 – 1908»); 1944. С. 43-44 (відсутня будь-яка згадка); Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 555, 556; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Архієпархіяльні вісти // *Діло*. 1936. № 231 (середа, 14 жовтня). С. 4. URL: [https://bibliotheca.ua/issues/192/20349/?PageNumber=8&ArticleId=755891&Search=%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80](https://bibliotheca.ua/issues/192/20349/?PageNumber=8&ArticleId=755891&Search=%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80;); Душпастирські посади // Львівські Архієпархіяльні відомости. 1936. Річник XLIX. Ч. VII-IX (липень – серпень). С. 102. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lvivski_arkhieparkhiialni_vidomosti/1936_rik/.

¹⁵⁷ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁵⁸ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁵⁹ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁶⁰ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Козак М. Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх. Перемишль – Львів: Монастир Святоіоанівська лавра,

о. Андрія Абрагамовича 6 липня 1947 заарештували за доносом директора місцевої школи про співпрацю з УПА¹⁶¹, а 16 липня 1947 відправили до табору праці в Явожно – нацистського табору, який успадкував Департамент тюрем і таборів Міністерства громадської безпеки ПНР¹⁶², де він під табірним № 2639 потрапив до «Українського підтабору», в якому утримували зокрема 27 греко-католицьких і православних священників¹⁶³. Про особливі знущання над українськими священниками в таборі Явожно збереглися спогади о. Степана Дзюбини¹⁶⁴. Самого о. Андрія Абрагамовича наглядачі табору брали до лазні, де поливали сильним струменем води, кидали від стіни до стіни, вигукуючи: «*My siebie nauczymy jak się kropi banderowców*» («*Ми тебе навчимо, як кропитья бандерівців*»). Внаслідок цього о. Андрій у таборі переніс інсульт, став частково паралізований, його прооперували двоє інтернованих лікарів: німець, ім'я якого встановити поки не вдалося, та українець Степан Шмігельський¹⁶⁵. У такому стані о. Абрагамовича у числі 18 в'язнів, з них 17 священників, 12 вересня 1948 звільнили з табору Явожно під розписку про нерозголошення таємниці слідства, доставили автомобілем до вузлової залізничної станції у Щаковій, звідки всі «роз'їхалися до своїх домів»¹⁶⁶.

Тоді о. Андрій, зважаючи на ліквідацію свого монастиря, мусив шукати притулку спершу в отців Альбертинців у с. Бульовце біля міста Андрихів (тепер Вадовицький повіт Малопольського воєводства), де пройшов лікування, а потім

Видавничий відділ «Свічадо», 2002. 280 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kozak_Mykhailo/Pomiany_Hospody_dushi_sluh_Tvoikh/. С. 138.

¹⁶¹ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 556 (вказує іншу, цілком помилкову дату арешту: «червень 1946», відтак вказує помилкову дату смерті в ув'язненні у 1947).

¹⁶² Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Галагіда І. «І вас переслідувати будуть...» Штрихи до історії репресій проти Української-Греко-Католицької Церкви в Польщі у 1944–1957 рр. / перекл. з пол. Г. Теодорович. Львів: Вид-во УКУ, 2017. 356 с.+8 іл. URL:

https://www.academia.edu/34513870/I_Vas_peresliduvati_budut_Shtrixi_do_istorii_represii_prot_i_Ukrainskoi_Greko_Katoliczkoj_Cerkvi_v_Polszci_u_1944_1957_rr_Lviv_2017_356_s.; Козак М. Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх... С. 134 (вказано у переліку репресованих у 1940-х рр.), 138 (вказано, що ув'язнений у червні 1947 р. в таборі Явожно); Мартирологія Українських Церков: у 4-х т. Т. 2: Українська Католицька Церква... С. 108.

¹⁶³ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Hałagida I. Duchowni grekokatolicy i prawosławni w centralnym obozie pracy w Jaworznie (1947–1949). Dokumenty i materiały. Warszawa 2012. URL: https://www.academia.edu/32380937/Duchowni_greckokatolicy_i_prawos%C5%82awni_w_centralnym_o_bozie_pracy_w_Jaworznie_1947_1949_dokumenty_i_materia%C5%82y_opr_I_Ha%C5%82agida_Warszawa_2012_tylko_wstep.

¹⁶⁴ Дзюбина С. *І стверди діло рук наших. Спогади*. Варшава: Видавництво «Український архів», 1995. 536 с. С. 89-102. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22198/file.pdf>.

¹⁶⁵ Козак М. Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх... С. 138; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁶⁶ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Hałagida I. Duchowni grekokatolicy i prawosławni w centralnym obozie pracy w Jaworznie (1947–1949)... С. 165-167.

у Кракові й Перемишлі, де перебував під опікою оо. Францисканців¹⁶⁷; за іншою непідтвердженою версією – «у римо-католицькому монастирі Камедулів у Перемишлі-Засяння»¹⁶⁸.

Згодом, 3 травня 1949, о. Андрій із с. Закопане написав лист до вірної Анни Криницької, в якому цікавився долею свої парафіян¹⁶⁹. Ще й інші вірні писали о. Абрагамовичу і підтримували його. Духовну опіку літньому ченцеві надавав і допомагав служити Літургію о. Сильвестр Крупа. Також о. Андрія матеріально підтримували о. Василь Гриник та Мирослав Ріпецький¹⁷⁰.

Помер о. Андрій 17.03.1959 у м. Перемишль (Польська народна республіка), похований на місцевому цвинтарі¹⁷¹.

Брати і сестри о. Андрія (Адама Захарія-Сімхи): Абрагамович Лонгіна (Ольга Ребека) Йосифівна (1886–1952), рідна сестра о. Андрія, сестра-монахиня Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії (з 1904)¹⁷²; **Абрагамович Ізидор (Мойсей)** (08.01.1890–р. см. невід.), рідний брат о. Андрія; **Абрагамович Дебора-Доміцила (Криса Богдана)** (21.10.1895–р. см. невід.), рідна сестра о. Андрія¹⁷³. **Інші імовірні родичі (або однофамільці) о. Андрія (Адама Захарія-Сімхи):** детальніше див. біограму «Абрагамович Лонгіна (Ольга Ребека) Йосифівна (1886–1952)».

Абрагамович Лонгіна (Ольга Ребека) Йосифівна (1886–1952).

Народилася Ребека Абрагамович 09.07.1886 у с. Нові Кінчаки Станиславівського повіту коронного краю Галичини і Володимирії в Австро-Угорській імперії (тепер, 2023, – с. Кінчаки Івано-Франківського району), у караїмській юдейській родині, яка невдовзі замешкала в м. Галич Станиславівського повіту, (нині, 2023, – м. Галич Івано-Франківської області).

¹⁶⁷ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁶⁸ Козак М. Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх... С. 134, 138.

¹⁶⁹ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Отець на босо приходили: Андрій Абрагамович до Анни Криницької [лист ід 3 травня 1949] // *Ватра: [часопис Об'єднання лемків Zjednoczenie Łemków]*. Горлиці / Gorlice, 2016. № 2 (93): весна. С. 8. URL: https://www.lemkounion.pl/archiwum/watra_kwartalnik_arch/2016/batpa_2_93_2016.pdf.

¹⁷⁰ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... .

¹⁷¹ Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... . Порівн.: Козак М. Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх... С. 138 (вказує, що «помер у 1960-х роках у Перемишлі, там і похований»).

¹⁷² Див. наступну окрему біограму «Абрагамович Лонгіна (Ольга Ребека) Йосифівна (1886–1952)». Додатково див.: Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // Релігійно-інформаційна служба України. Дата оновлення: 12.02.2021. URL: https://risu.ua/rebeka-olga-longina-istoriya-zhittya-odniyeyi-chernici_n115841 (дата звернення: 25.02.2023); Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Драбчук І. Вихрещені караїми // Нова Зоря: часопис УГКЦ. Дата оновлення: 25.02.2022. URL: <https://novazoria.com.ua/?p=14402> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁷³ Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // РІСУ... ; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... ; Драбчук І. Вихрещені караїми // Нова Зоря...

Батьки: батько – *Мордехай* (з 1903 охрещений *Йосиф*) *Абрагамович* (1860 р. н.–р. см. невід.), після охрещення вступив до монастиря Студійського уставу (в Скнилові), де і помер; мати – *Сара-Самеляш Абрагамович* з роду *Самуелович* (1862 р. н.–р. см. невід.), все життя дотримувалася іудейського віросповідання.

В дитячому віці Ребека потайки відвідувала церкву в м. Галич, де познайомилася із монахинями – сестрами Службницями Непорочної Діви Марії з с. Кринос. **Обряд хрещення** прийняла та обрала **нове ім'я Ольга** 1903 у м. Галич з рук митрополита Андрія Шептицького разом із батьком, двома братами (Захарій-Сімха – Андрій; Мойсей – Ізидор), при цьому обряд хрещення відбувався під охороною поліції.

Фото: сестра Лонгина Абрагамович Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії¹⁷⁴.

Освіту здобула, очевидно, в родинному середовищі, однак якихось детальних відомостей про це не виявлено.

Вступила до монастиря Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії у м-ку Кристинопіль (нині, 2023, – м. Червоноград Львівської області) у 1904. Після новіціату в монастирі у Кристинополі під проводом ігумені с. Євсевії та магістри с. Моніки отримала чернечий габіт і склала перші **тимчасові обіти** 1905, тоді ж **змінити ім'я** з Ольга на **Лонгина**¹⁷⁵. **Вічні обіти** склала 28 серпня 1913. Генеральна настоятелька ЗСНДМ с. Йосафата Гордашевська (1869–1919) відзначила в особовій справі, що «сестра Лонгина була дуже працююча, повна любові для підвладних сестер, весела, побожна, терпелива, хоч не бракувало їй терпіння»¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Фото – оригінал та першу публікацію див.: Особова справа с. Лонгини Абрагамович // Архів Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії у Римі (цитовання джерела за дослідженням Володимира Мороза); Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгина. Життя однієї черниці // Локальна історія...

¹⁷⁵ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1906. С. 495 (згадана за помилковою версією імені «Лончина» замість фактичного «Лонгина» у переліку серед усіх 31 новичок у монастирі в Кристинополі).

¹⁷⁶ Цит. за: Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгина. Історія життя однієї черниці // РІСУ...

Релігійна та громадська праця. Лонгина Абрагамович здійснювала служіння в різних місцях Галичини, зокрема як сестра-монахиня¹⁷⁷ та

¹⁷⁷ Слід відзначити майже повну «мовчанку джерел» про с. Лонгину Абрагомвич (відсутня згадка імені чи імені та прізвища) практично у всіх випусках («річниках») таких видань як: Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1904. С. 388-393 (наведено повний список сестер Згромадження у Львівській архієпархії, Перемишльській та Станиславівській єпархіях, сестри-монахині згадані виключно на імя без прізвища, також вказано загальну чисельність новичок у монастирі в Кристинополі, серед яких, імовірно, була й Ольга Абрагамович); 1906. С. 364 (вказано перелік монастирів Згромадження у Львівській архієпархії, згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі без «розписування» по іменах, а також у Канаді – вказано три сестри по імені без прізвища); 1909. С. 383 (вказано перелік сестер на місії в Канаді та США з вказівкою імені та прізвища), 398-400 (вказано 9 монастирів Згромадження у Львівській архієпархії, а також 1 монастир у Хорватії та 3 монастирі в Канаді; всюди згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі без «розписування» по іменах); 1910. С. 437-439 (вказано 12 монастирів Згромадження у Львівській архієпархії, а також 1 монастир у Хорватії та 3 монастирі в Канаді; всюди згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі без «розписування» по іменах); 1912. С. 403-407 (вказано 11 монастирів у Львівській архієпархії, 17 монастирів у Перемишльській єпархії, 12 монастирів у Станиславівській єпархіях, 1 монастир у Крижевацькій єпархії в Хорватії та 3 монастирі в Канаді; всюди згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі); 1914. С. 434-435 (тут вперше подано список всіх сестер-монахинь у 12 монастирях Львівської архієпархії, однак імені Лонгини не виявлено); 1924. С. 301-303 (вказано 19 монастирів у Львівській єпархії та 1 монастир в Югославії, всюди згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі); 1927. С. 301-302 (вказано 19 монастирів у Львівській архієпархії та 1 монастир в Югославії, всюди згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі); 1928. С. 117 (вказано дуже короткі статистичні відомості про ЗСНДМ тільки у Львівській архієпархії); 1930. С. 143-144 (вказано 17 монастирів у Львівській архієпархії, 2 монастирі в Крижевацькій єпархії та 1 монастир у Пряшівській єпархії, всюди згадано тільки настоятельок по імені без прізвища та загальну кількість сестер в кожному монастирі); 1932/33. С. 202 (вказано тільки перелік 17 «домів» ЗСНДМ у Львівській архієпархії); 1938. С. 92 (вказано головну настоятельку – вперше на імя та прізвище, а також перелік 22 монастирів із загальною кількістю 100 монахинь ЗСНДМ у Львівській архієпархії); 1944. С. 47-48 (вказано головну настоятельку ЗСПДМ, перелік 25 монастирів з настоятельками та загальною кількістю монахинь у Львівській архієпархії, вперше подано імена та прізвища).

Так само відсутні (за винятком 1906 року) прямі згадки (з вказівкою імені чи імені та прізвища) про с. Лонгину в цьому джерелі: Шематизм... гр.-кат. Перемишльської єпархії... 1904. С. 495-497 (тут згадано лише Сестер Василянко у Перемишльській єпархії); 1905. С. 496-497 (вперше подано інформацію про 11 домів ЗСНДМ, зокрема вказано по іменах всіх сестер, а кандидаток – навіть на імя та прізвище, однак імені Лонгини не виявлено); 1907. LXVIII+416 (обрив) с. (відсутня інформація через обірвані до кінця сторінки, інших версій видання поки-що не виявлено); 1908. С. 497-499 (у 12 монастирях ЗСНДМ вказано по іменах всіх сестер, а кандидаток – навіть на імя та прізвище); 1910. С. 497-499 (у 14 монастирях ЗСНДМ всіх сестер вказано виключно по іменах); 1911. С. 498-499 (у 17 монастирях ЗСНДМ вказано тільки настоятельок по іменах, а решту – загальна кількість всіх сестер); 1912. С. 497-499 (у 18 монастирях ЗСНДМ вказано по іменах всіх сестер); 1913. С. 500-501 (у 18 монастирях ЗСНДМ вказано по іменах всіх сестер); 1914. С. 388-389 (у 18 монастирях ЗСНДМ вказано по іменах всіх сестер); 1918. С. 213-216 (у 25 монастирях ЗСНДМ вказано по іменах всіх сестер); 1924. С. 91 (у 21 монастирі ЗСНДМ вказано тільки загальну кількість всіх сестер); 1926. С. 267-268 (у 21 монастирі ЗСНДМ вказано тільки загальну кількість всіх сестер); 1928. С. 384-386 (у 25 монастирях ЗСНДМ вказано по іменах всіх сестер); 1932. С. 146-149 (вперше у 29 монастирях ЗСНДМ всіх сестер вказано по імені та прізвищу, однак Лонгини не виявлено); 1934. С. 148-151 (знову, вже вдруге у 33 монастирях ЗСНДМ всіх сестер вказано по імені та прізвищу, однак Лонгини не виявлено); 1937. С. 136-138 (у 33 монастирях ЗСНДМ вказано по імені та прізвищу всіх настоятельок, а решту сестер – загальну кількість, однак Лонгини не виявлено); 1938-39. С. 142-144 (у 34 монастирях ЗСНДМ всіх сестер вказано по імені та прізвищу, однак Лонгини не виявлено).

настоятелька (ігуменя) монаших домів Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії у с. Микуличин та м-ку Делятин Надвірнянського повіту¹⁷⁸. У 1938 перебувала як сестра-монахиня у монастирі Згромадження Сестер Службниць Пречистої Діви Марії в м-ку Делятин, де опікувалася «захоронкою» (дитячим садочком) для дітей¹⁷⁹.

Фото: Захоронка сестер службниць у Делятині, в якій служила сестра Лонгіна Абрагамович¹⁸⁰.

Під час відступу німецької армії 18 червня 1944 нацисти забрали з монастиря ЗСНДМ в м-ку Делятині с. Лонгіну Абрагамович та ще трьох сестер-монахинь (*Лаврентію Бойчук* (1921–2016), *Євникію Підбурчинську* (р. н. невід.–р. см. невід.), *Мінодору Божемську* (р. н. невід.–р. см. невід.)¹⁸¹) для праці у військових шпиталях в м. Гайдудорог (Угорщина). Пізніше їм, чотирьом сестрам-монахиням, вдалося переїхати до м-ка Марія-Повч (Угорщина), тут замешкали у місцевому монастирі Отців Василян, де були ієромонахи-українці, а за іншими даними, мусили «два роки відпрацювати у гуртожитку для молоді». Згодом, у 1944, с. Лонгіна, разом із загаданими сестрами-службницями, опинилася у м. Модрій біля Братислави (Словаччина)¹⁸².

Померла с. Лонгіна 1952 у монастирі в м. Модрій поблизу Братислави (Словаччина), похована поряд із римо-католицькими черницями урсулянками, які нею опікувалися. У 1996 тіло с. Лонгіни перенесли на цвинтар у м. Пряшеві (Словаччина), поклали у гробівці сестер Митрофани Михалецької і Філарети Федин – перших українських службниць в цій околиці¹⁸³.

¹⁷⁸ Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // РІСУ...

¹⁷⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 186, 196 (іменний покажчик).

¹⁸⁰ Фото опубліковано: Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // РІСУ...

¹⁸¹ НДІ ІЦ ІФАІЗ заплановано створити окремі біографи цих монахинь. Перелік цих сестер-монахинь ЗСНДМ вперше реконструював: Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ... . Детальніше про одну із них – див.: Упокоїлася с. Лаврентія Марія Бойчук зі Згромадження Сестер Службниць НДМ // Archidiecezja Przemysko-Warszawska Kościoła Greckokatolickiego w Polsce – Перемисько-Варшавська Архієпархія УГКЦ. URL: <http://cerkiew.org/2016/03/03/упокоїлася-с-лаврентія-марія-бойчук/> (дата звернення: 27.04.2023).

¹⁸² Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // РІСУ...

¹⁸³ Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгіна. Історія життя однієї черниці // РІСУ...

Брати, сестри та ближчі родичі с. Лонгини (Ребеки-Ольги): **Абрагамович Андрій (Адам Захарій-Сімха)** (05.01.1885–17.03.1959), рідний брат с. Лонгини Абрагамович, ієромонах Студійського уставу (з 1904) (див. біограму); **Абрагамович Ізидор (Мойсей)** (08.01.1890–р. см. невід.), рідний брат с. Лонгини Абрагамович, вступив 1904 до монастиря Студійського уставу, але згодом вийшов з нього, працював на залізниці в Новому Сончі, одружився з Ольгою, з якою виховав синів **Остана** та **Володимира** і дочку **Казимиру**; **Абрагамович Дебора-Доміцила (Криса Богдана)** (21.10.1895–р. см. невід.), рідна сестра с. Лонгини Абрагамович, спершу, 1903, не змінювала іудейського віросповідання (з братами і сестрою), прийняла хрещення аж після смерті матері Сари, одружилася з українцем **Степаном Крисою**, народила і виховала двох синів (**Богдан Криса**, псевдо «Муха», чотовий УПА; **Володимир Криса**, псевдо «Гордієнко», член окружного проводу ОУН), загинула з сім'єю в лавах УПА на Болехівщині¹⁸⁴; **Абрагамович Остап Ізидорович** (р. н. невід.–р. см. невід.), племінник с. Лонгини Абрагамович, його дружина – **Абрагамович Надія-Оксана Михайлівна з роду Гаврилко** (25.12.1919–р. см. невід.), дочка громадського та військового діяча **Гаврилка Михайла** (1882–1920) та дочки священника **Гаврилко Олени з роду Гордієвської** (1890–1967); діти Остапа та Надії, внучаті племінники с. Лонгини Абрагамович, – **Абрагамович Орест** (1947р. н.), **Абрагамович Ярослав** (1945–2016), **Абрагамович Любомир** (1953–2017) – стали відомими лікарями. **Абрагамович Володимир Ізидорович** (1925–1944), племінник с. Лонгини Абрагамович, служив у дивізії СС «Галичина», згодом в УПА і загинув під Бородами¹⁸⁵.

Інші імовірні родичі (або однофамільці) с. Лонгини (Ребеки-Ольги): представники караїмського роду Абрагамовичів у с. Залуква: **Абрагамович Захарія** (1878–1903), караїмський поет; **Абрагамович Зигмунд** (1923–1990), дослідник історії караїмів; **Абрагамович Іссак бен Мозес** (р. н. невід.–р. см. невід.), газзан (керівник громади караїмів) м. Галич у 1922–1934 рр.¹⁸⁶;

¹⁸⁴ Мороз В. Ребека-Ольга-Лонгина. Історія життя однієї черниці // РІСУ...; Мороз В. Отець Андрій Абрагамович – караїм-студит в УГКЦ, дядько двох повстанців // РІСУ...; Драбчук І. Вихрещені караїми // Нова Зоря...; Мороз В. Караїми в ОУН // Український тиждень. 2017. № 17 (493). С. 38-41. URL: <https://tyzhden.ua/karaimy-v-oun/> (дата звернення: 25.02.2023); Ільницький В. І. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954): монографія / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Півсвіт, 2016. 696 с.

¹⁸⁵ Драбчук І. Вихрещені караїми // Національний заповідник «Давній Галич»...; Огородник М. Як троє святих допомогли Олені Гордієвській з Чортківщини розкрити талант до малювання // Чортків-City. Дата оновлення: 21.06.2020. URL: <https://chortkiv.city/articles/86803/olena-gordievskia> (дата звернення: 28.02.2023); Надія Оксана Михайлівна Гаврилко (Абрагамович) нар. 25 грудня 1919 // Rodovid. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:919923> (дата звернення: 25.02.2023); Абрагамович Орест Остапович // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагамович_Орест_Остапович (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁸⁶ Драбчук І. Вихрещені караїми // Національний заповідник «Давній Галич»...; Мороз В. Караїми Галича – історія і спадок призабутої громади // Релігійно-інформаційна служба України. Дата оновлення: 28.11.2015. URL: https://risu.ua/karajimi-galicha-istoriya-i-spadok-prizabutoji-gromadi_n77138 (дата звернення: 25.02.2023); Гірік С. І. Абрагамович Захарія // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Абрагамович,_Захарія (дата звернення: 25.02.2023); Тищенко-Монастирська О. О.

представники роду Абрагамовичів в інших місцевостях Галичини: *Абрагамович Віктор* (р. н. невід.–р. см. невід.), патрон парохії с. Торговиця-Пільна Городенківського деканату (у 1906); *Абрагамович Давид* (1839–1926), подільський шляхтич вірменського походження, патрон церкви святих Петра і Павла у Львові; патрон парохії с. Тишківці Городенківського деканату (у 1906); *Абрагамович Євген* (1851–1905), польський політик, депутат парламенту Австро-Угорської імперії у 1891–1905¹⁸⁷; власники маєтків у різних місцевостях Галичини – *Абрагмовичі Гертруда, Давид, Домінік, Розалія, Томаш, Юзеф*¹⁸⁸.

Абрагамовський Мирослав Михайлович (1908–1981).

Народився 03.07.1908 в с. Козівка Бережанського повіту¹⁸⁹, королівства Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія (нині, 2023, – с. Дибще Козівської селищної територіальної громади Козівського, з 2021 – Тернопільського району Тернопільської області¹⁹⁰), а дитинство минуло в сусідньому с. Дібще Бережанського повіту, куди того ж року перейшов на парафію його батько¹⁹¹.

Абрагамович Зигмунт // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Абрагамович,Зигмунт> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁸⁷ Матковський І. Казимир граф Шептицький – отець Климентій... Львів, 2019. 664 с. (окремі факти про Абрагамовичів Давида, Євгена та Андрія-Йоана – див. С. 233, 241, 430); Каглян О., Смеречанський Р., Миронюк І. Церковні печатки Городенківського повіту // Ямгорів: літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. Городенка, 2015. Ч. 26. С. 161-172. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/zhurnaly/yamgoriv-2015-26.pdf> (про патронів церков Абрагамовичів Давида та Віктора – див. С. 167); Колб Н. Греко-католицьке парафіяльне духовенство у Львові наприкінці XIX століття // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць / За редакцією Олени Аркуші, Олексія Вінниченка, Мар'яна Мудрого. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. Том 8. Частина 2: Культура, освіта, наука, церква. [Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск'2012]. С. 95-135. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Lviv-2012-8-2.Druk.pdf> (про Давида Абрагмовича – див. С. 107, 112); Гаврилюк Ю. Абрагамович Давид // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: <https://esu.com.ua/article-42197>.

¹⁸⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 166. Крайова табуля, м. Львів (1780–1896 рр.), опис № 20. 40 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20166%20op.%2020.pdf> (повний перелік цих представників роду Абрагмовичів – див. Іменний покажчик, арк. 30).

¹⁸⁹ Державний архів Тернопільської області (ДАТО). Ф. Р-3572, оп. 2, спр. 688. Метрична книга про народження с. Козівка Козівського району (1866-1942), арк. 69 (запис ч. 25). Порівн.: Абрагамовський Мирослав, нар. 1908 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927863>; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1929, С. 163 (вказано лише рік народження – 1908); 1930, С. 173 (вказано лише рік народження – 1908).

¹⁹⁰ Дибще, Козівська громада, Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. URL: <https://irp.te.ua/dybshhe-kozivska-gromada-ternopilska-oblast/>.

¹⁹¹ Див. і порівн.: Абрагамовський Мирослав, нар. 1908 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927863>; Абрагамовський Михайло, нар. 1872, пом. 13 листопада 1943 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927862>; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1929, С. 163 (вказано лише рік народження – 1908); 1930, С. 173 (вказано лише рік народження – 1908); Померлі священнослужителі // Бюлетень Канцелярії Львівської архиєпархії УГКЦ. Дата оновлення: 01.06.2023. URL: <https://www.ugccla.lviv.ua/духовенство/померлі>.

Батьки: *батько* – о. Михайло Абрагамовський (1872–1943), парох с. Козівка Бережанського повіту (1902–1908), відтак парох с. Дібще Бережанського повіту (1908–1943) (*фото 1*)¹⁹²; *мати* – Ольга Абрагамовська з роду Лукашевич (1875–1915), дочка о. Іларіона Лукашевича (1834–1903), пароха с. Скоморохи (1870–1903), та Павлини Лукашевич з роду Шухевич (1841–1893)¹⁹³.

¹⁹² Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Абрагамовський Михайло, нар. 1872, пом. 13 листопада 1943 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927862>; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 5, спр. 345. Листи священників Абрагамовського Михайла, Гмитрика Миколи, Патериги Максима та ін. з проханням надати їм дозвіл на відпущення парафіянам тяжких гріхів, 1912-1913 р., 10 арк.; Львівські Архієпархіяльні Відомості. 1944. Ч. 1-3 (січень–лютий–березень). С. 28. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lvivski_arkhieparkhialni_vidomosti/1944_rik/; Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. [Том 1] / НТШ. Український архів, Т. XIX; поручили до друку В. Лев, В. Стецюк. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1970. С. 192 (згаданий як «о. Н.Абрагмовський»), 206 («о. Абрагамовський» на фото про канонічну візитацію Кізілівського деканату), 217 (згаданий як «о. Н.Абрагмовський»), 583 (загаданий як «о. Абрагамовський», парох с. Дібще); Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. Том 2 / НТШ. Український архів, Т. XIX; Редакційна колегія: Лев Бабій, Володимир Беднарський, Богдан Мельник. Торонто – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Бережани – Козова: Головний комітет Бережанщини і Козівщини, 1998. С. 724 (загаданий як «о. Іван Абрагмовський», парох с. Дібще); Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 237 (Список священників, арештованих або інтернованих поляками в р. 1919 і 1920); Фото: Мирослав Абрагамовський (посередині) разом із батьком о. Михайлом (сидить по лівому боці) та молодшим братом Зеновієм (стоїть по правому боці), кінець 1920-років // Приватний архів родини Ірини Литвин-Павлик, внучки Мирослава Абрагамовського.

¹⁹³ Лукашевич (Абрагамовська) Ольга, нар. 1875, пом. 1915 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927861>; Ольга Абрагамовська (Лукашевич), 1875–1915 // MyHeritage. URL: https://www.myheritage.com.ua/names/ольга_лукашевич (дата звернення: 30.05.2023).

Фото 1: Мирослав Абрагамовський (посередині) разом із батьком о. Михайлом (сидить по лівому боці) та молодшим братом Зеновієм (стоїть по правому боці), кінець 1920-років¹⁹⁴.

Освіта: середня освіта – Бережанська гімназія, у 1921/1922 навчальному році – учень утраквістичного 2-б класу, переведений на наступний рік навчання¹⁹⁵; його однокласниками були згодом відомі діячі, зокрема, такі як о. Василь Демчишин (1909–1951), парох в с. Висипівці та с. Козівка Тернопільського повіту, о. Іван Дідух (1908–1961), душпастир в с. Товстолуг Тернопільського повіту і с. Шумляни Підгаєцького повіту, арештований 1950 за «зв'язки з УПА», перебував 10 років на засланні в Сибіру, та інші¹⁹⁶; у 1925/1926 був учнем 7-ц класу, «опікуном» якого був професор Іван Бабій (1893–1934) (**фото 2**)¹⁹⁷; навчання у 8-класній гімназії завершив складанням матури у 1927.

¹⁹⁴ Фото: Мирослав Абрагамовський (посередині) разом із батьком о. Михайлом (сидить по лівому боці) та молодшим братом Зеновієм (стоїть по правому боці), кінець 1920-років // Приватний архів родини Ірини Литвин-Павлик, внучки Мирослава Абрагамовського.

¹⁹⁵ Sprawozdanie Dyrekcji Gimnazjum Państwowego w Brzeżanach za rok szkolny 1921/22. Brzeżany: drukarnia A. Cichockiego pod zarządem A. Wizenberga, 1922. S. 18. URL: <https://pbc.rzeszow.pl/publication/25>.

¹⁹⁶ Порівн.: Sprawozdanie Dyrekcji Gimnazjum Państwowego w Brzeżanach za rok szkolny 1921/22. Brzeżany: drukarnia A. Cichockiego pod zarządem A. Wizenberga, 1922. S. 18. URL: <https://pbc.rzeszow.pl/publication/25>; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 84, 85; Лісники, Бережанська громада, Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. URL: <https://irp.te.ua/lisnyky-berezhanska-gromada-ternopilska-oblast/> (о. Демчишин Василь); Дідух Іван Остапович // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. URL: <https://irp.te.ua/diduh-ivan-ostapovy-ch/>.

¹⁹⁷ Див.: Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. [Том 1]... С. 402 (Абрагамовський Мирослав на фото учнів 7-Ц класу Бережанської гімназії в 1926 р.).

Кляса 7-Ц. Бережанської гімназії в 1926 р. Сидять зліва: Абрагамовський Мирослав, Слюк Євгенія, Крамарчук Марта, Маршицька Ольга, проф. Іван Бабій, опікуни класи, Заворотюк Ольга, Бородайко Ярослава, Брилинська Марія, Дубицький Роман. Стоять зліва: Троян Роман, Ковальський Володимир, Мушкевич Володимир, Тицький Михайло, Сена Євген, Гуглевич Роман, Добровольський Юрій (автор статті), Лаврівський Юрій, Рижевський Роман. 2-й ряд зліва — Бравн Саломон, Починюк Василь, Корчинський Франц, Палінський Іван, Якимів Роман, Баран Остап, Дідух Іван, Халуца Лев. 3-й ряд зліва: Анін Марія, Дурбак Іван, Гіблер Мойсей.

Фото: Мирослав Абрагамовський (сидить крайній зліва) серед учнів 7-ц класу Бережанської гімназії, 1926 р.¹⁹⁸

вища духовна освіта – духовна семінарія та богословський ліцей ім. св. Івана Золотоустого в м. Станіславів, студент 1-го, 2-го та 3-го курсу (року навчання) у 1927–1931 рр.¹⁹⁹, його товаришами по студіях були Василь Бабинюк (1897–1938?), Михайло Бойко (1891–1938?), Лев-Микола Бурнадз (1896–1938?), Микола Вонсуль (1906–1938?), Степан Дзібій (1907–1938?) та інші²⁰⁰.

¹⁹⁸ Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. [Том 1]... С. 402.

¹⁹⁹ Період навчання визначено умовно за даними: Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1927. С. 138-140 (відсутній у переліку «питомців» духовної семінарії); 1929, С. 163 (2-ий рік-курс), 170 (іменний покажчик); 1930, С. 173 (3-ій рік-курс), 178 (іменний покажчик); 1935. С. 20-24 (відсутній у переліку «питомців» духовної семінарії в Станіславові та Папської колегії св. Йосафата в Римі).

²⁰⁰ Порівн.: Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1929, С. 163; 1930, С. 173; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 268, 275, 277, 288, 382.

Абрамовський Мирослав

4. 482.

КНИЖОЧКА ЛЕГТИМАЦІЙНА
(TABELLA SCHOLARUM)

Назвишко студента (Studiosi nomen) | *Абрамовський*

Імя (praenomen) | *Мирослав*

Місце уродження (Civitas origo) | *Львівка*

зістан вписаний (inscriptus est)

на Вишій Богословській ліцеї дієцезанного в Станіславові
(in Facultate theologica Lycei diocesanis Stanislavopolis)

дня (die) | *15 жовтня*

що посвідчує директор студій дієцезанний
(quod testatur director studiorum diocesanum)

Курс I. Півріччя *жовтневий*
Cursus Per semestre

Назвишко професора Nomen magistri	Спис викладів Index scholarum	Число годин Quot horae
<i>Demetrius Jura</i>	<i>Dogmatica fundamentales</i>	5
	<i>Propädeutica philosophico-theologica</i>	5
<i>Dr. Megvetskiy</i>	<i>Історія рідної Вірменії</i>	2
	<i>Аборигени у Кавказі</i>	1
	<i>Археологія рідної Вірменії</i>	1
	<i>Церковна історія</i>	1
	<i>Урядові звичаї Вірменії</i>	1
	<i>Екзегеза на тексті перш.-словесній з Кавказу</i>	2
	<i>Історія рідної Вірменії</i>	2

року шкільного 19 *27/28* ч. *482*
anni scholastici

Посвідчення frequentationi зі сторони професора Scholarum frequentationis m. p. testatur magister	Висліта Іспити Notae acceptae
<i>delegatum</i> <i>Dr. Kell</i>	<i>note nat. rez.</i> <i>Dr. Kell</i>
<i>Dr. Megvetskiy</i>	<i>отгородні спірним</i> <i>Dr. Megvetskiy</i>

директор студій дієц.
director studiorum diocesan.

Фото 3: «Книжочка легітимаційна» Мирослава Абрагамовського, студента «Богословського ліцею дієцезального в Станиславові», видана 15 жовтня 1927²⁰¹.

Під час навчання в духовній семінарії та богословському ліцеї брав участь в діяльності читалень товариства «Просвіта» в с. Дібще Бережанського повіту Тернопільського воєводства і в м. Станиславів, сплачував членські внески на їх користь²⁰².

Чини поставлення на піддиякона, свячення на диякона та ієрея (пресвітера) так і не відбулися, за свідченням внучки Ірини Литвин-Павлюк, оскільки спершу він не був одружений, а відтак зайнявся активною громадсько-політичною діяльністю²⁰³.

Цивільний стан – одружений 1940, дружина – Кічак Ірина Онуфрійвна, уродженка м. Дрогобич, вчителька, рано покинула працю через слабе здоров'я²⁰⁴.

Професійна та суспільна діяльність: У 1930-х розпочав працювати вчителем у школах сіл Бережанського та сусіднього повітів²⁰⁵. Імовірно, став членом ОУН, адже за донесенням постерунку поліції в м. Козова від 24.09.1934, «значиться в картотеці осіб, підозрюваних у підривній діяльності, як підозрюваний в належності до О.У.Н.»²⁰⁶. З 1945 продовжив працювати вчителем середніх шкіл, однак як син священника отримував посади у найвіддаленіших школах, але й там зазнавав переслідування з боку адміністрації (як то невмотивована вимога залишити житло і т.п.)²⁰⁷.

²⁰¹ Фото: «Книжочка легітимаційна» Мирослава Абрагамовського, студента «Богословського ліцею дієцезального в Станиславові», видана 15 жовтня 1927 // Приватний архів родини Ірини Литвин-Павлик, внучки Мирослава Абрагамовського.

²⁰² «Просвіта» Івано-Франківська: минуле й сучасне. Кн. 1 / за заг. ред. В. С. Бойка. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. С. 73.

²⁰³ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

²⁰⁴ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

²⁰⁵ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

²⁰⁶ Державний архів Тернопільської області (ДАТО). Ф. 7. Бережанське повітове староство, м. Березани Тернопільського воєводства (1919–1939 рр.), оп. 1, спр. 275. Заяви і документи окремих осіб про видачу їм паспортів на виїзд за кордон. Том I (1934). 107 арк., арк. 15а-зв.

²⁰⁷ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

Фото 4: Вчитель Мирослав Абрагамовський (в другому ряді по середині) разом з учнями школи, 1961 р.

Джерело: Приватний архів родини Ірини Литвин-Павлик, внучки Мирослава Абрагамовського²⁰⁸.

Згодом залишив працю та повернувся у м. Бережани, де на вулиці Львівській на той час мешкали батьки дружини²⁰⁹.

Помер: 04.05.1981, м. Бережани Бережанського району (з 2021 – Тернопільського району) Тернопільської області, де похований на цвинтарі поряд із дружиною Іриною та донькою Оленою²¹⁰.

Діти: Олена Мирославівна Павлик з роду Абрагамовська (1942 – р. см. невід.), померла і похована в Бережанах; її нащадки живуть у Київській області, правнук Мирослава Абрагамовського Юрій є священником, а Олег – навчається у семінарії²¹¹.

Інші родичі: *Абрагамовський Зеновій Михайлович* (1913–1966), рідний брат Мирослава, закінчив медичний факультет Віденського університету, лікар

²⁰⁸ Фото: Вчитель Мирослав Абрагамовський (в другому ряді по середині) разом з учнями школи, 1961 р. // Приватний архів родини Ірини Литвин-Павлик, внучки Мирослава Абрагамовського.

²⁰⁹ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

²¹⁰ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

²¹¹ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

Ліверпульської лікарні в м. Сідней, Австралія²¹²; **Волощук (з роду Абрагамовська) Наталя Ірина** (1899–1924), рідна сестра Мирослава²¹³, у 1918 з відзнакою склала іспит зрілості в лицей українського Інституту для дівчат у Перемишлі, разом із чоловіком Теодором Волощуком фінансово допомагала українським політичним в'язням²¹⁴, померла молодою від менінгіту²¹⁵; **Абрагамовський Іван** (рр. н. і см. невід.) і **Абрагамовський Володимир** (рр. н. і см. невід.), старші брати Мирослава, згідно із родинними переказами та спогадами односельців, були учасниками національно-визвольних змагань 1917–1921 в Галичині й на Наддніпрянщині, під час яких, вірогідно, загинули²¹⁶.

Інші представники роду, однофамільці: Абрагамовська-Грицько-Кібюк Стефанія Степанівна (1897–1982), громадська діячка, членкиня Союзу Українок Америки (СУА)²¹⁷, її стрийком був о. Михайло Абрагамовський²¹⁸; **Абрагамовська** (р. н. невід. – р. см. невід.), з 1939 – заступник директора школи в с. Золота Слобода Бережанського повіту (відтак Козівського району)²¹⁹; **Абрагамовський Степан** (1857–1916), громадський діяч, політик, засновник і керівник товариства «Січ» у Микулинцях, співзасновник та довголітній член управи читальні «Просвіти», батько Стефанії Абрагамовської-Грицько-Кібюк²²⁰.

²¹² Див.: Волинець Н., Мельничук Б. Абрагамовський Зеновій Михайлович // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4-х т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2010. Т. 4. С. 5. URL: https://archive.org/details/tec00/tec_4/; Абрагамовський Зеновій Михайлович // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагамовський_Зеновій_Михайлович; Абрагамовський Зеновій // Тернопедія. URL: https://ternopedia.te.ua/index.php/Зеновій_Абрагамовський; Абрагамовський (прізвище) // Тернопедія. URL: [https://ternopedia.te.ua/index.php/Абрагамовський_\(прізвище\)](https://ternopedia.te.ua/index.php/Абрагамовський_(прізвище)). Порівн.: Абрагамовський Мирослав, нар. 1908 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927863> (тут його брат вказаний без імені Зеновій); Абрагамовський Мирослав, 1908 // Родовід (Сербія). URL: <https://sr.rodovid.org/wk/Особа:927863> (так само вказаний без імені Зеновій).

²¹³ Див.: Абрагамовський Мирослав, нар. 1908 // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927863>; Абрагамовський Мирослав, 1908 // Родовід (Сербія). URL: <https://sr.rodovid.org/wk/Особа:927863>; Абрагамовська (Волощук) // Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927864>.

²¹⁴ Свобода: часопис. Львів, 1922. Рік XXIV. Ч. 28 (02 грудня). С. 7.

²¹⁵ Державний архів Тернопільської області (ДАТО). Ф. Р-3572, оп. 2, спр. 695. Метрична книга про смерть селище Козова, села Вікторівка, Теофіпівка, Геленків, Дибше, Козівка Козівського району за 1863–1942 роки, арк. 334.

²¹⁶ Інтерв'ю з п. Іриною Литвин-Павлик, внучкою Мирослава Абрагамовського, записане 01.07.2023 р. Інтерв'юєєр – Роман Саган // Приватний архів Сагана Романа, історика-краєзнавця.

²¹⁷ Абрагамовська-Грицько-Кібюк Стефанія Степанівна // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагамовська-Грицько-Кібюк_Стефанія_Степанівна; Ювілейна книжка Союзу українок Америки 1925–1940. Нью-Йорк: Накладом Союзу українок Америки, 1941. 254 с. С. 7, 8, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 34, 37, 38, 43, 46, 47, 49, 56, 70, 77, 80, 88, 90, 91, 96, 111, 112, 113, 133.

²¹⁸ Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний історично-мемуарний збірник. Том III / Редакційна колегія: Р. Миколаєвич, П. Гайда, М. Кінасевич, О. Кравченко, В. Мацьків, Б. Остап'юк, О. Сосновська; НТШ, Український архів, том XXXV. Філадельфія: Регіональне об'єднання Тернопільщина, 1983. С. 762.

²¹⁹ Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. [Том 1]... С. 729 (згадана Абрагамовська як заступниця управительки школи в с. Золота Слобода з 1939 р.).

²²⁰ Кушнерик Г., Пиндус Б.. Абрагамовський Степан // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1. С. 17–18.

Абрисовський (Абресовскій) Йосиф (Осипъ) Андрійович (14.11.1835, с. Вербин Рава-Руського повіту, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорщина – 08.08.1916, Косів Старий Косівського повіту Чернівецька губернія, Російська імперія)²²¹.

Помер 08 серпня 1916 у м. Косів Старий Косівського повіту Чернівецької губернії, Російська імперія (станом на 2023 р. – м. Косів Косівського району Івано-Франківської області)²²².

Абрисовський Лев (1880–1918?).

Народився 1880²²³, відомості про місце народження відсутні.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: середня освіта – академічна гімназія у Львові, матура з відзнакою («літній речинець» 1900/1901 шк. року)²²⁴. **вища духовна освіта** – духовна семінарія та богословський факультет університету у Львові, студент 1-го, 2-го, 3-го курсів-років навчання (1902–1905)²²⁵; духовна семінарія та богословський ліцей імені св. Івана Золотоустого в Станиславові, студент 4 курсу-року навчання (1906 випуску)²²⁶.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 1906, м. Львів, святитель – митрополит Андрей Шептицький²²⁷.

Цивільний стан – одружений²²⁸; відомості про дружину відсутні.

Душпастирська та суспільна діяльність: Сотрудник/помічник пароха в с. Глиняни-Замістя Перемишлянського повіту, Унівського деканату Львівського протопресвітерату Львівської архієпархії (1906–1907)²²⁹. Сотрудник/помічник пароха в с. Словіта Перемишлянського повіту, Унівського деканату Львівського

²²¹ Уточнення до раніше опублікованої біограми – див.: Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії... частина 1... 2022. Вип. 17. С. 209-246. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.16>.

²²² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 12, оп. 1, спр. 21. Звіти начальників громад про кількість населення і худоби, списки населених пунктів, спиртзаводів, лікувальних установ, медичного персоналу, уніатських церков і священників у повіті, 18 липня 1916 р. – 26 грудня 1916 р., арк. 115 (зворот).

²²³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1903, С. 373.

²²⁴ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1903, С. 373; Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. Друга частина: на 100-річчя першого українського іспиту зрілості. Мюнхен – Філадельфія: УВУ, 1982. 367 с. С. 285. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25339/file.pdf>.

²²⁵ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1903, С. 373 (1-ий курс); 1904, с. 371 (2-ий курс).

²²⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 255 (4-ий курс).

²²⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1906. С. 354 (помилково вказаний в «Покажчику імен» на с. 354 в переліку «Дім пресвітеріальний» серед тих богословів, які очікують свячення, хоча насправді, там відсутній).

²²⁸ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

²²⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 250; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

протопресвітерату Львівської архієпархії (1907–1908)²³⁰. Сотрудник/помічник пароха (1908–1909) та адміністратор парафії (1909–1910) в с. Полюхів Великий Перемишлянського повіту, Глинянського деканату Львівського протопресвітерату Львівської архієпархії²³¹. Адміністратор парафії с. Гологори-Воля Золочівського повіту, Унівського деканату Львівського протопресвітерату деканату Львівської архієпархії (1910–1911)²³². Адміністратор парафії с. Сущин Теревовлянського повіту, Микулинецького деканату Тернопільського протопресвітерату Львівської архієпархії (1911–1913)²³³. Адміністратор парафії с. Колодіївка Скалатського повіту, Скалатського деканату Тернопільського протопресвітерату Львівської архієпархії (1913–1914)²³⁴. Адміністратор парафії с. Якторів (Яхторів) Перемишлянського повіту, Ходорівського деканату Галицького протопресвітерату Львівської архієпархії (1914–1918?)²³⁵. Збереглися листи до митрополита А. Шептицького переважно щодо заміщення вакантних душпастирських посад²³⁶. Імовірно, належав до управи торговельно-промислового товариства «Союзний базар» у Львові²³⁷. Був арештований польською адміністрацією у 1919 або 1920²³⁸.

²³⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 680; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

²³¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 596; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1909. С. 109; 1910. С. 137.

²³² Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 259; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

²³³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 730-731; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1912. С. 206; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 5, спр. 95. Розпорядження, листування з Галицьким намісництвом у м. Львів, заяви священників та ін. документи про призначення священників на парафію у с. Сущин з приналежними сс. Лошнів, Остальці, 1910–1912 рр., том 2 і останній, 47 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20201%20op.%205.pdf>; Церква Святого Великомученика Димитрія Солунського (Остальці) // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Великомученика_Димитрія_Солунського_\(Остальці\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Великомученика_Димитрія_Солунського_(Остальці)); Церква святого великомученика Юрія Переможця (Сущин) // Вікіпедія URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святого_великомученика_Юрія_Переможця_\(Сущин\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святого_великомученика_Юрія_Переможця_(Сущин)).

²³⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 344-345; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1914. С. 324.

²³⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 318-319; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

²³⁶ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 2, спр. 98. Листи кореспондентів з прізвищами на літеру «А» до Шептицького А., 1899–1914 рр., 207 арк.

²³⁷ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 297, оп. 1, спр. 10. Інвентарний опис товарів, том 2 і останній, 1935–1938 рр., 132 арк. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20297.pdf>.

²³⁸ Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 237 (Абрисовський Лев, о., парох с. Якторів згаданий в документі «Список священників, арештованих або інтернованих поляками в р. 1919 і 1920»).

Помер: після 1918²³⁹, відомості про точну дату і місце смерті відсутні.

Діти: відомості відсутні.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Адам Іван (1880–1936).

Народився 1879²⁴⁰ або 1880²⁴¹, відомості про місце народження невідомі, однак, зважаючи на зміну канонічного зв'язку – перехід із Станиславівської єпархії до Львівської архієпархії, можна припускати, що походив із території Станиславівської єпархії.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: *середня освіта* – академічна гімназія у м. Львові, матура, імовірно, 1900²⁴²; *вища духовна освіта* – духовна семінарія та богословський факультет університету у Львові, «питомець» з Станиславівської єпархії (1900–1904)²⁴³. Відтак, 1904 «яко укінчений богослов» перенесений до «канонічного зв'язку» Львівської архієпархії²⁴⁴.

Чин свячення на ієрея (пресвітера) – 1904²⁴⁵, імовірно, м. Львів, святий – митрополит Андрей Шептицький.

Цивільний стан – одружений, дружина – Валерія з роду Смілінська, померла при родах 1908, за іншими даними з 1911 – вдівець²⁴⁶; відомості про дітей відсутні.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Приватний сотрудник (помічник) пароха с. Страдч Городецького повіту, Городецького деканату Львівської архієпархії (1904–1906)²⁴⁷. Адміністратор

²³⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Померлі священнослужителі // Бюлетень Канцелярії Львівської архієпархії УГКЦ. Дата оновлення: 01.06.2023. URL: <https://www.ugccla.lviv.ua/духовенство/померлі>.

²⁴⁰ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1906, С. 354, 374 (іменний покажчик).

²⁴¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1903. С. 377; 1904. С. 375; 1909. С. 109, 407 (іменний покажчик); 1910. С. 411, 449 (іменний покажчик); 1912. С. 379, 403 (іменний покажчик); 1914. С. 407, 443 (іменний покажчик); 1924. С. 273, 309 (іменний покажчик); 1928. С. 104, 120 (іменний покажчик); 1930. С. 119, 146 (іменний покажчик); 1932. С. 186 (примітка, дописана вручну дата про смерть 02.02.1936), 207 (іменний покажчик).

²⁴² Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1903. С. 377; 1904. С. 375.

²⁴³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1901, С. 196 (згаданий як студент 1 курсу); 1903, С. 211 (студент 3 курсу); 1904, С. 212 (студент 4 курсу); 1905, С. 205;

²⁴⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 4 (тут вказано 1904 рік). Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1905, С. 205 (тут загадний у переліку «Відпустку з тут. Єпархії получили...»).

²⁴⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

²⁴⁶ Порівн.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Мамчур І. Королівське село Рокитно. Історико-етнографічний нарис. Дрогобич: Коло, 2004. С. 42. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mamchur_Ivan/Korolivske_selo_Rokytno_Istoryko-etnohrafichnyi_narys/.

²⁴⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 712-713; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1906, С. 354, 374 (іменний покажчик).

парафії с. Ставчани Городоцького повіту, Щирецького деканату (до 1906) та Городецького (з 1907) деканату (1906–1907)²⁴⁸.

Парох с. Рокитно Городоцького повіту, Янівського деканату Львівського протопресвітерату Львівської архієпархії (1907–1936)²⁴⁹. За спогадами І. Мамчура, «о. Адам відправляв Богослуження староцерковною мовою, а проповіді виголошував народною українською мовою», а в місцевій школі проводив уроки релігії (катехизму) для учнів – дітей селян²⁵⁰. Вже 11 серпня 1907 за його допомогою при читальні товариства «Просвіта» заснована кооператив та городничий, пасічний і рільничий курси²⁵¹. У 1910 читальня «Просвіти» в с. Рокитно налічувала 48 членів²⁵². Але пізніше, в листопаді 1929 через певні зловживання та конфлікт членів читальні з польською адміністрацією їх було закрито за рішенням Головної управи товариства у Львові, при цьому о. І. Адам у листі до «центрالی» «Просвіти» вказував, з одного боку, на зловживання польської адміністрації та позитивну роль голови читальні Андрія Фурика, а з іншого – критично відгукнувся про діяльність членів читальні, які, крім просвітницької роботи, занадто «вдавалися до розваг»²⁵³. У 1914 о. І. Адам обраний членом громадської ради та префектом місцевої шкільної ради²⁵⁴. Під час Першої світової війни (1914 – 1918) зарахований до резерву капеланів австрійської армії²⁵⁵. У 1924 отримав від митрополичого ординаріату почесну нагороду – крилошанські відзнаки²⁵⁶. За спогадами І. Мамчура, «при церкві було організовано Братство Пресвятої Богородиці, куди увійшли молоді жінки, дівчата», а також «Товариство Відродження, котре очолив сам о. Адам», завдяки

²⁴⁸ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 707-708.

²⁴⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 632-633; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1909. С. 109, 407 (іменний покажчик); 1910. С. 411, 449 (іменний покажчик); 1912. С. 379, 403 (іменний покажчик); 1914. С. 407, 443 (іменний покажчик); 1924. С. 273, 309 (іменний покажчик); 1927. С. 273, 309 (іменний покажчик); 1928. С. 104, 120 (іменний покажчик); 1930. С. 119, 146 (іменний покажчик); 1932. С. 186 (примітка, дописана вручну про смерть 02.02.1936), 207 (іменний покажчик); Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 41-42. Додаткова інформація див.: Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 201, оп. 2а, спр. 252. Прохання парохів Александровича Йосифа, Волинця Йосифа, Глинського Петра та ін. про призначення, виплату, підвищення платні та службових надбавок, 1919-1922 рр., 115 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 201, оп. 2а, спр. 1500. Протоколи розслідування із зізнанням свідків, скарги, листи та ін. документи про розгляд звинувачень проти парохів Адама Івана, Андрущишина Іллі, Авдиковича Лева у зловживанні службовим становищем, недбалому виконанні обов'язків, самовільному залишенні парафії, 1916-1932 рр., 30 арк.

²⁵⁰ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 26, 43.

²⁵¹ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 31-32.

²⁵² Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1910. С. 411.

²⁵³ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 32-35.

²⁵⁴ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1914. С. 407.

²⁵⁵ Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 299 (Адам Іван, о., пол. Духовник), с. 299 (Список українських католицьких капеланів в австрійській армії в першій світовій війні: Резервові капелани на час війни).

²⁵⁶ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1924. С. 273 (вперше вказано «крилошанські відзнаки»). Порівн.: Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 41-42 (помилково вказує, що «в 1908 р. отримав відзнаку Крилошанина і був підвищений до сану декана»).

діяльності яких «об'єднували людей, солідаризували, творили одну громаду»²⁵⁷. Наприкінці травня 1934 о. І. Адам з парафіянами с. Рокитно приймав візитацію єпископа Микити Будки²⁵⁸.

Помер: 02.02.1936, с. Рокитно²⁵⁹ Львівського повіту Львівського воєводства, Польща (друга республіка) (сьогодні, 2023, – с. Рокитне Івано-Франківської селищної територіальної громади Яворівського району Львівської області²⁶⁰). Поховали його на старому цвинтарі с. Рокитно біля могил його матері та дружини²⁶¹. У 1980, за спогадами І. Мамчура, був прикрий інцидент: «гробокопач, який мав розлад психіки, на замовлення людини з іншого села (громаді він відомий) зняв гранітний хрест з могили о. Адама і вже хотів вивезти, як в цьому районі випадково з'явився парафіяльний дяк М. Мамчур і запобіг цьому злочину», згодом «хрест з написом розмістили біля церкви, а останки родини о. Адама залишилися на старому цвинтарі в зруйнованій могилі»²⁶².

Діти: відомості відсутні, але найбільш очевидно, що не було взагалі, адже за спогадами І. Мамчура, його дружина Валерія померла «при родах», а сам отець Іван «був втомлений постійною виснажливою працею та самотністю»²⁶³.

Інші родичі: відомості відсутні.

Азаркевич (Азоркевич) Стефанія (р. н. невід.–р. см. невід.).

Народилася: дата і місце народження невідомі²⁶⁴.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: відомості відсутні.

Цивільний стан – монахиня, вступила 1913 до новіціату ЧССВ у жіночий монастир у м. Станиславів по вул. Петра Скарги²⁶⁵.

Релігійна та суспільна діяльність: У січні 1915 перебувала у цьому ж монастирі як сестра-монахиня, очевидно, після складення довічних обітів²⁶⁶.

Померла: дата і місце смерті невідомі.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Аксентій Антін (Антоній) Іванович (1878–1907).

²⁵⁷ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 43.

²⁵⁸ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 43, 49-50.

²⁵⁹ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930. С. 119, 146 (іменний покажчик); 1932. С. 186 (примітка, дописана вручну про смерть 02.02.1936), 207 (іменний покажчик). Порівн.: Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 44 (невірно вказує іншу дату смерті – 2 лютого 1935).

²⁶⁰ Рокитне (Яворівський район) // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Рокитне_\(Яворівський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Рокитне_(Яворівський_район)).

²⁶¹ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 44.

²⁶² Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 44.

²⁶³ Мамчур І. Королівське село Рокитно... С. 42, 44.

²⁶⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1914, С. 291 (вказано лише рік вступу до новіціату).

²⁶⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1914, С. 291.

²⁶⁶ Державний архів Тернопільської області. Ф. 322, оп. 1, спр. 60. Відомості начальників повітів про василіянські та іезуїтські монастирі й кількість уніатських і православних священників, арк. 25 (зворот).

Народився 20.02.1878, с. Книгинин Станиславівського повіту²⁶⁷ (нині – це частина м. Івано-Франківськ²⁶⁸).

Батьки: батько – Іван, мати – Юлія з роду Олексюк²⁶⁹.

Освіта: середня освіта – 4-та гімназія у м. Львів (матура)²⁷⁰; **вища духовна освіта** – духовна семінарія та богословський факультет університету в Львові (1899–1901); Краківський університет (1901–1902), духовна семінарія та богословський факультет університету в Львові (1902–1903)²⁷¹.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 1903, м. Львів, святитель – Галицький митрополит Андрей Шептицький²⁷².

Цивільний стан – одружений²⁷³. Шлюб 11.08.1903 укладено в церкві с. Опришівці²⁷⁴. Дружина – Стефанія Косевич (нар. 14.07.1881, м. Галич), дочка о. Теодора Косевича, пароха с. Опришівці, та Іванни уродженої Церкевич²⁷⁵. Дружина, за свідченнями краєзнавця І. Драбчука, – одна із шести дочок (Володимира, Стефанія, Софія, Наталія, Євгенія, Олена) пароха с. Опришівці о. Теодора Косевича (1852–1903)²⁷⁶.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Сотрудник (помічник) пароха в с. Опришівці Станиславівського повіту (16.09.1903–30.04.1904)²⁷⁷. Після смерті тестя, з 5 жовтня 1903 р., отець Антоній став адміністратором церкви св. Параскевії в Опришівцях²⁷⁸.

²⁶⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 631, оп. 2, спр. 94. Метрична книга реєстрації шлюбів церкви с. Опришівці, 27.02.1875 – 24.09.1929, арк. 46; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат. Львівської архиєпархії... 1903, С. 376; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1905, С. 197; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197.

²⁶⁸ Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку ХХ століття. Частина 1. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. 304 с. С. 132-137.

²⁶⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 631, оп. 2, спр. 94, арк. 46.

²⁷⁰ Шематизм... гр.-кат. Львівської архиєпархії... 1903, С. 376 (4-та гімназія у Львові).

²⁷¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 186; 1901, С. 198; 1903, С. 211; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197; Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці. URL: <https://sv-paraskeva.if.ua/pro-parafiiu/ottsi-parafii/>.

²⁷² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 4; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1904, С. 204; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197; Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...

²⁷³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197.

²⁷⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 631, оп. 2, спр. 94, арк. 46.

²⁷⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 631, оп. 2, спр. 94, арк. 46.

²⁷⁶ Драбчук І. Священники Галича ХІХ століття // Івано-Франківська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Дата оновлення: 30.11.2020. URL: http://ifoonsku.ucoz.ua/news/svjashhenniki_galicha_khikh_stolittja/2020-11-30-7535; Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...

²⁷⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 4; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1904, С. 144; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197.

²⁷⁸ Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...

Адміністратор парафії м. Вашківці Чернівецького деканату, Вашковецького повіту, коронного краю Буковина (01.05.1904–1907)²⁷⁹.

Єпископський делегат та представник греко-католицького обряду в цісарсько-королівській окружній шкільній раді у м. Вашківці (1905–1907)²⁸⁰.

Помер: 05.06.1907, м. Вашківці²⁸¹ коронного краю Буковина, Австро-Угорська імперія (нині, 2023 – м. Вашківці Вижницького району Чернівецької області²⁸²).

Діти: відомості відсутні²⁸³.

Інші родичі: відомості відсутні.

Александрович Анна (р. н. невід. – р. см. невід.).

Народилася: дата і місце народження невідомі.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: відомості відсутні.

Вступ до монастиря Сестер Чину святого Василя 1936²⁸⁴.

Цивільний стан – монахиня.

Релігійна та суспільна діяльність: сестра-новичка в новіціаті Сестер Василянок в монастирі в Станиславові (1936–1938?)²⁸⁵. У 1938 в новіціаті цього монастиря перебували також ще три сестри-новчки: с. Олександра Навроцька, с. Стефанія Зарицька і с. Миколая Тукало²⁸⁶.

Померла: дата і місце смерті невідомі.

Інші родичі: відомості відсутні.

²⁷⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 4; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1905, С. 197; 1906, С. 240; 1907, С. 248; Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». Івано-Франківськ, 2017. С. 369; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197; Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...

²⁸⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 4; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1905, С. 197; 1906, С. XXI; 1907, С. XXI, 248; Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини... С. 369; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197; Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...

²⁸¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 4; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині... С. 197; Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...; Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 рр.): матеріали... С. 19 (вказано 6 червня 1907); Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали... Т. 5: 1905–1909... С. 517 (вказано 5 червня 1907); Посмертні вісти: Аксентій Антоній // Галичанин. 1907. Ч. 117 (26 мая (8 июня)). С. 3; Новинки: Померли: Аксентій Антін // Діло. 1907. Ч. 116. 6 червня. С. 3; Новинки: 3 «Братського Союзу» // Діло. 1907. Ч. 118. 8 червня. С. 3.

²⁸² Вашківецька громада: Картка громади //Вашківецька міська громада, Вижницький район, Чернівецька область. URL: <https://vashkivetska-gromada.gov.ua/structure/>.

²⁸³ Див., наприклад: Отці парафії // УГКЦ Парафія Святої великомучениці Параскеви с. Опришівці...

²⁸⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 184.

²⁸⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 184.

²⁸⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1938, С. 184.

Александрович Валеріян Василій (1875–р. см. невід.).

Народився 1875²⁸⁷, місце народження невідоме.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: відомості відсутні.

Вступ до монастиря Отців Чину святого Василя Великого 1896²⁸⁸.

Цивільний стан – монах (брат-ляїк) ЧСВВ²⁸⁹, дата складання довічних обітів невідома, адже, найбільш імовірно, обітів не складав.

Релігійна та суспільна діяльність: Новик-брат-ляїк в монастирі «реформованого» Чину святого Василя Великого в с. Доброміль в Перемишльській єпархії (1896–1898)²⁹⁰. Монах-брат-ляїк з обов'язками столяра в монастирі св. Миколая Отців Василян в с. Крехів в Перемишльській єпархії (1899)²⁹¹. Монах-брат ЧСВВ з обов'язками економа в монастирі Воздвиження Чесного Хреста Господнього Сесттер Василянок в с. Словіта в Львівській архієпархії (1900–1901)²⁹². Монах-брат-ляїк з обов'язками столяра в монастирі Отців Василян в с. Улашківці в Станиславівській єпархії (1900–1901?)²⁹³. Монах-брат монастиря св. Івана Хрестителя Отців Василян в с. Краснопуца в Львівській архієпархії (1902)²⁹⁴. Монах-брат у монастирі св. Апостола Павла Отців Василян в с. Михалівці в Станиславівській єпархії (1903)²⁹⁵. Монах-брат у монастирі Отців Василян в м. Кудринці в Станиславівській єпархії (1903)²⁹⁶. Імовірно, виступив із Чину св. Василя Великого, адже з 1904 не згадується в переліку монахів-братів у всіх монастирях у Львівській архієпархії, Перемишльській та Станиславівській єпархиях Галицької митрополії²⁹⁷.

Помер: дата і місце смерті невідомі.

Діти: відомості відсутні.

Інші родичі: відомості відсутні.

²⁸⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 181;

²⁸⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 181.

²⁸⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 181.

²⁹⁰ Шематизм... гр.-кат. Перемишльської єпархії... 1897, С. 372; 1898, С. 372.

²⁹¹ Шематизм... гр.-кат. Перемишльської єпархії... 1899, С. 375.

²⁹² Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1900, С. 230, 256 (іменний покажчик); 1901, С. 230, 255 (іменний покажчик). Характерно, що в Шематизмі Львівської архієпархії згаданий спершу як «бр. Василій Александрович, ЧСВВ, економ» (1900, 1901).

²⁹³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 181.

²⁹⁴ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1902, С. 383, 412 (іменний покажчик). Тут згаданий як «Александрович Валеріян Василій» (1902 в покажчику з двома іменами, в переліку братів – тільки Валеріян).

²⁹⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1903, С. 207 (згаданий лише як «бр. Валеріян Александрович», без вказівки років народження, вступу до монастиря, обов'язків у монастирі тощо).

²⁹⁶ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1903, С. 387, 409 (іменний покажчик). Тут згаданий як «Александрович Валеріян Василій» (1903 в покажчику з двома іменами, в переліку братів – тільки Валеріян).

²⁹⁷ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1904, С. 380-386, 409 (іменний покажчик); Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1904, С. 206-207; 1905, С. 206-207; 1906, С. 249-250; Шематизм... гр.-кат. Перемишльської єпархії... 1904, С. 491-495.

Александрович Іван (1835–1927).

Народився 19.11.1835²⁹⁸, місце народження невідоме.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: середня освіта – державна цісарсько-королівська гімназія в м. Станиславів: студент 8-го класу гімназії коштом стипендії Релігійного Фонду (1855)²⁹⁹; **вища духовна освіта** – Львівська генеральна духовна семінарія, студент-богослов 1-го, 2-го, 3-го і 4-го курсів (1856–1859)³⁰⁰, прийнятий до Пресвітерського дому архієпархії (1860)³⁰¹ для підготовки до свячень.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 19.03.1860³⁰²; місце свячень – імовірно, Львів; єпископ-святитель – імовірно, Львівський єпископ-помічник Спиридон Литвинович.

Цивільний стан – одружений³⁰³, дата одруження – невідома, відомості про дружину відсутні.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Адміністратор парафії с. Нирків Заліщицького повіту, Заліщицького деканату Львівської архієпархії (03.05.1860–04.02.1863)³⁰⁴.

Адміністратор парафії с. Бедриківці Заліщицького повіту, Заліщицького деканату Львівської архієпархії (04.02.1863–04.05.1865)³⁰⁵.

Адміністратор парафії с. Вільховець (Ольховець) Бережанського повіту, Бережанського деканату Львівської архієпархії (04.05.1865–04.04.1867)³⁰⁶.

²⁹⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

²⁹⁹ Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1855. S. 205;

³⁰⁰ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis... 1856. S. 208; 1857. S. 206; 1858. 255 s. S. 206; 1859. 241 s. S. 193;

³⁰¹ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1860. 242 s. S. 191;

³⁰² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁰³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁰⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 513-514; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1861. S. 205; 1862. S. 205; 1863. S. 205; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики... С. 831 (с. Нирків: згадано лише парохів – о. Іван Кисілевський, о. Йосиф Гоцький, о. Юліан Свістель).

³⁰⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 104; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1864. S. 203; 1865. S. 203; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики... С. 758 (с. Бедриківці: коротка статистика, священників не згадано зовсім).

³⁰⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 814;

Парох с. Хмелева Заліщицького повіту, Заліщицького деканату Львівської архієпархії (з 1885 – Станиславівської єпархії) (04.04.1867–31.07.1911)³⁰⁷.

Пресвітер-ювілят Станиславівської єпархії (з 1910)³⁰⁸.

Переведений в стан емеритури (песіонований) з 31.07.1911³⁰⁹.

Песіонований священник Станиславівської єпархії (1911–1927)³¹⁰.

Помер: 21.03.1927³¹¹. місце смерті – імовірно, с. Хмелева Заліщицького повіту Тернопільського воєводства, Польща (друга республіка) (нині, 2023, – с. Хмелева Товстенської селищної територіальної громади Чортківського району Тернопільської області³¹²).

Діти: відомості відсутні.

Інші родичі: відомості відсутні.

Алексевич Євгеній (1845–1897).

Народився 22.09.1845³¹³, місце народження невідоме.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: *середня освіта* – невідомо; *вища духовна освіта* – духовна семінарія і богословський факультет університету у Львові: студент-богослов 1-го, 2-го, 3-го і 4-го курсів (1865–1868)³¹⁴.

Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1866. S. 62-63; 1867. S. 62-63; Бережанська земля: історично-мемуарний збірник. Том 2... С. 387-393 (історія с. Вільховець, про о. І. Александровича немає жодної згадки).

³⁰⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 814; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 247, 265; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1868. S. 200; 1871. S. 206; 1872. S. 206; 1874. S. 206; 1875. S. 211; 1876. S. 214; 1877. S. 215; 1878. S. 214; 1879. S. 214; 1880. S. 214; 1881. S. 214; 1882. S. 214; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 219; 1883. С. 233; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 41; 1887, С. 106; 1888, С. 123; 1890, С. 115; 1891, С. 114; 1892, С. 65; 1894, С. 64; 1895, С. 60; 1896, С. 60; 1897, С. 60; 1898, С. 60; 1899, С. 60; 1900, С. 60; 1901, С. 63; 1903, С. 70; 1904, С. 70; 1905, С. 70; 1906, С. 86; 1907, С. 88; 1909, С. 63; 1910, С. XXVI, 102; 1911, С. 98; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики... С. 835 (згадано тільки, що «довголітнім парохом села був о. Іван Александрович»).

³⁰⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. XXVI, 102; 1911, С. 98; 1912, С. 289; 1913, С. 288; 1914, С. XXVI, 288; 1925, С. XXVI; 1927, С. ... (немає)...; 1929, С. 165;

³⁰⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5;

³¹⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³¹¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 11.

³¹² Хмелева, Товстенська громада, Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний ніформаційний портал. Дата оновлення: 20.05.2021. URL: <https://irp.te.ua/hmeleva-tovstenska-tg-ternopilska-oblast/>.

³¹³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³¹⁴ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1865. S. 220; 1866. S. 220; 1867. S. 220; 1868. S. 216. Додатково див.: Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 451, оп.2, спр. 616. Списки семінаристів з зазначенням їх успішності за 1864-1869 рр., 205 арк.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 09.10.1870³¹⁵, місце та єпископ-святитель – імовірно, Львів, митрополит Йосиф Сембратович.

Цивільний стан – одружений³¹⁶, відомості про дружину відсутні.

Душпастирська та суспільна діяльність: Сотрудник (помічник) пароха в м. Бучач Бучацького деканату Львівської архієпархії (19.11.1870–08.09.1871)³¹⁷.

Другий сотрудник (помічник) пароха, катехит народних шкіл в м. Тернопіль Тернопільського деканату Львівської архієпархії (15.09.1871–08.07.1879)³¹⁸. Про цей час у своїх спогадах Євген Олесницький згадував: «...Парафіяльними сотрудниками були за моїх часів: о. Северин Навроцький, опісля парох у Шляхтинцях, родинним гнізді Барвінських, та о. Євген Алексевич, опісля парох у Заліщицькім повіті. Обидва були характерні люди, але малорухливі...»³¹⁹.

Парох с. Торське Заліщицького повіту³²⁰, Заліщицького деканату Львівської архієпархії, з 1885 – Заліщицького деканату Станиславівської єпархії (08.07.1879–24.05.1897+)³²¹. Парафіяльна церква Благовіщення Пречистої Діви Марії в с. Торське збудована 1847, отримала благословення у 1881³²², за іншими, мабуть, помилковими, даними – 1851³²³. Парафіяльний будинок збудований 1874³²⁴. У своєму спогаді «Відпуст» якийсь анонімний автор на ініціали «Я.К.» згадував, що напередодні проведення відпусту «у церкві і під церквою на цвинтарі теж робили порядок. Усе мусіло бути вичищене й вимите, бо парох

³¹⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³¹⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³¹⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 152-153; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1871. S. 146;

³¹⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 759-761; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1872. S. 106; 1874. S. 106; 1875. S. 108; 1876. S. 110; 1877. S. 110; 1878. S. 110; 1879. S. 110;

³¹⁹ Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина Регіональний історично-мемуарний збірник. Том III... С. 65.

³²⁰ Історичний нарис про село – див.: Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики... С. 814-820 (згадка про о. Є. Алексевича відсутня).

³²¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 766; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 219, 265; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1880. S. 216; 1881. S. 216; 1882. S. 216; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 218; С. 232; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 40; 1887, С. 105; 1888, С. 121; 1890, С. 113; 1891, С. 112; 1892, С. 63; 1894, С. 63; 1895, С. 59; 1896, С. 59; 1897, С. 59.

³²² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 105; 1888, С. 121; 1890, С. 113.

³²³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 121.

³²⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 105; 1890, С. 113.

о. Е. Алексевич (помер 1910-го року³²⁵) не стерпів однієї порошинки в церкві і раз-у-раз завертав старших братів робити порядок...»³²⁶.

Ординаріатський комісар для народних шкіл від митрополичої консисторії Львівської архієпархії, з 1886 – від єпископської консисторії Станиславівської єпархії (11.09.1884–1887)³²⁷.

Ординаріатський комісар в шкільних справах для Заліщицького деканату Станиславівської єпархії (1887–1897)³²⁸.

Ординаріатський делегат до цісарсько-королівської окружної шкільної ради в м. Заліщики (1888–1897)³²⁹.

Відзнака («узнане») Крайової шкільної ради «за ревне преподавання науки релігії в школі в Тернополі» ч. 13299 від 24.10.1885³³⁰.

Префект деканальної каси Вдовичо-Сиротинського Фонду Заліщицького деканату Львівської архієпархії, відтак – Станиславівської єпархії (1880–1885–1886)³³¹.

Візитацію парафії с. Торське у 1887³³² провів єпископ Ю. Пелеш.

Почесний асесор Єпископської консисторії Станиславівської єпархії (1888–1891)³³³, радник єпископа з крилошанськими відзнаками (1891–1897)³³⁴.

Перший віце-декан Заліщицького деканату Станиславівської єпархії (09.1892–1897)³³⁵.

Помер: 24.05.1897, с. Торське Заліщицького повіту³³⁶, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія (сьогодні, 2023 – с. Торське

³²⁵ Тут вказано помилкову дату смерті, відтак не було жодного іншого священика у Станиславівській єпархії чи Львівській архієпархії на таке ж саме прізвище та ім'я (див.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265).

³²⁶ Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина Регіональний історично-мемуарний збірник. Том I / Редакційна колегія: С. Конрад, В. Мацьків, Р. Миколаєвич, Б. Остап'юк; НТШ, Український архів, том XXI. Філядельфія: Комітет «Тернопільщина», 1983. С. 273.

³²⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 36; 1887, С. 93.

³²⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 108; 1890, С. 100; 1891, С. 98; 1892, С. 56; 1894, С. 56; 1895, С. 51; 1896, С. 51; 1897, С. 51.

³²⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1890, С. XIX; 1891, С. XIX; 1892, С. XVIII; 1894, С. XVIII; 1895, С. XVIII; 1896, С. XVIII; 1897, С. XVIII.

³³⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6.

³³¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 40; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1880. S. 216; 1881. S. 216; 1882. S. 216; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 218; 1883. С. 232.

³³² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 121.

³³³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1890, С. XV; 1891, С. XV; 1892, С. 56; 1896, С. 51; 1897, С. 51.

³³⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 98; 1892, С. 56; 1894, С. 56; 1895, С. 51; 1896, С. 51; 1897, С. 51.

³³⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 56; 1895, С. 51; 1896, С. 51; 1897, С. 51.

³³⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 6; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Шематизм... гр.-кат.

Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району Тернопільської області³³⁷).

Діти: Марія Коцюба з роду Алексевич (1873–1913), «донька св. п. о. Євгена Алексевича, пароха в Торському (поблизу Заліщиків)», «дружина о. Петра Коцюби, пароха у Трибухівцях (поблизу Бучача)», «померла 1 жовтня на 40-му році життя, похована у родинному гробівці у Тисмениці»³³⁸.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Алексевич Ілярій (1820–1895).

Народився 24.07.1820³³⁹, місце народження невідомо.

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: середня освіта – відомості відсутні; **вища духовна освіта** – Львівська духовна семінарія греко-католицького обряду, студент-богослов (1840–1844)³⁴⁰, включений переліку богословів, які завершили студії та готуються до свячень³⁴¹.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 29.09.1844³⁴², місце – каплиця Львівської духовної семінарії³⁴³, єпископ-святитель митрополит Михайло Левицький.

Цивільний стан – одружений³⁴⁴, дружина – Антонія Алексевич (1826–1894)³⁴⁵.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Адміністратор парафії с. Висічка Борщівського повіту, Кудринецького деканату Львівської архиєпархії (30.09.1844–1848)³⁴⁶.

Станиславівської єпархії... 1898, С. 190 (некролог); Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 рр.): матеріали... С. 20; Посмертні вісти: Алексевич Євгеній // Галичанин. 1897. Ч. 108 (14 (26) мая). С. 4; Благодареніє // Галичанин. 1897. Ч. 122 (31 мая (12 іюня)). С. 4.

³³⁷ Торське, Заліщицька громада, Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. Дата оновлення: 13.05.2021. URL: <https://irp.te.ua/torske-zalishhyczka-mtg-ternopilska-oblast/>.

³³⁸ Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали... Т. 6: 1910–1914... С. 516; Померли: Коцюбова Марія // Діло. 1913. Ч. 223 (7 жовтня). С. 7.

³³⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архиєпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁴⁰ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1840. S. 252 (1-ий курс); 1842. S. 230 (3 курс); 1843. S. 223 (4 курс);

³⁴¹ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1844, 271 s. S. 219;

³⁴² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архиєпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁴³ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1845. 271 s. S. 218;

³⁴⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архиєпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁴⁵ Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 рр.): матеріали... С. 20; Посмертні вісти: Упокоилась... Антонія Алексевич // Галичанин. 1894. Ч. 12 (16(28) січня). С. 3.

³⁴⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архиєпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архиєпархії (1832–1944). Том 1... С. 839; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1845. S. 212; 1848. S. 215/

Парох с. Висічка Борщівського повіту, Кудринецького деканату Львівської архієпархії (1848–01.09.1868)³⁴⁷. Стара церква в с. Висічка була дерев'яна, збудована 1793³⁴⁸. У 1848–1855 існувала парафіяльна школа в с. Висічка³⁴⁹. Відзнаки: похвала Митрополичої консисторії у Львові від 10.09.1865 ч. 4671 «за діяльність в церкві і школі»³⁵⁰.

Парох с. Нівра Борщівського повіту, Кудринецького деканату Львівської архієпархії, з 1885 – Станиславівської єпархії (01.09.1868–10.05.1895+)³⁵¹. Стара церква св. Михайла в с. Нівра згоріла 1869, нова мурована церква збудована і посвячена («благословлена») 1871³⁵². Метрики в церкві св. Михайла в с. Нівра зберігаються з 1784³⁵³. Парохіяльний мурований будинок в с. Нівра збудовано 1866³⁵⁴. Дочірня мурована церква св. Михайла в с. Залуче збудована і посвячена («благословлена») 1855, потім «благословлена» 1885³⁵⁵. Метрики в церкві св. Михайла в с. Залуче зберігаються з 1784³⁵⁶.

Член Інституту «Народний Дім» (1875–1895)³⁵⁷.

³⁴⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 839; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1850. S. 225; 1851. S. 246-247; 1855. S. 184; 1856. S. 188; 1857. S. 186; 1858. S. 186; 1859. S. 174; 1860. S. 174; 1861. S. 198; 1862. S. 198; 1863. S. 198; 1864. S. 198; 1865. S. 198; 1866. S. 198; 1867. S. 198; 1868. S. 173;

³⁴⁸ Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики... С. 619-620 (згадано тільки про дерев'яну церкву, збудовану 1793 року);

³⁴⁹ Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... 1848. 275 s. S. 215; 1850. 287 s. S. 225; 1851. 304 s. S. 246-247; 1855. 254 s. S. 184;

³⁵⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7.

³⁵¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 504; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 146-147, 265; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1871. S. 176; 1872. S. 176; 1874. S. 176; 1875. S. 179-180; 1876. S. 182; 1877. S. 182; 1878. S. 182; 1879. S. 182; 1880. S. 182; 1881. 288 s. S. 182; 1882. 286 s. S. 182. Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 233; 1883. С. 248; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 56; 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157; 1891, С. 158; 1892, С. 87; 1894, С. XXII, 87; 1895, С. XXII, 85-86; 1896, С. 186 (некролог); Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 pp.): матеріали... С. 20.

³⁵² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157-158; 1891, С. 158; 1895, С. XXII, 85; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики... С. 670-671 (відсутня згадка про парохів села взагалі, тільки про церкву, збудовану 1770 року).

³⁵³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157-158; 1891, С. 158.

³⁵⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157-158; 1891, С. 158.

³⁵⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157-158; 1891, С. 158.

³⁵⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157-158; 1891, С. 158.

³⁵⁷ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1875. S. 180; 1876. S. 182; 1877. S. 182; 1878. S. 182; 1879. S. 182; 1880. S. 182; 1881. S. 182; 1882. S. 182; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 233; 1883. С. 248; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 56; Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 pp.): матеріали... С. 20.

Член літературного Товариства ім. Михайла Качковського (1880–1895)³⁵⁸.

Школа в с. Нівра: філіальна системізована (1885–1891)³⁵⁹; етатова системізована (1891–1895)³⁶⁰. Школа в с. Залуче філіальна (1892–1895)³⁶¹.

Канонічна візитація єпископа Ю. Пелеша 1888³⁶².

При церкві в с. Нівра існувало «статутарне брацтво, затверджене дня 6 січня 1745 через монаха Юсафата Приницького ЧСВВ в офіціала Єпископа Атанасія Шептицького на єпархію Каменецьку»³⁶³.

Ординаріатський комісар в шкільних справах: іменований, розпорядження ч. 147 без дати³⁶⁴.

Звільнений від конкурсного іспиту у травні 1893 (розпорядження ч. 2975)³⁶⁵.

Пресвітер-ювілят (з 1894)³⁶⁶.

Відзнака: «Совітник (радник) Єпископської консисторії за розпорядженням ч. 4472/1905»³⁶⁷. Отримав крилошанські відзнаки 1895³⁶⁸.

На допомогу в душпастирській праці отримав сотрудника: у 1894 – о. Баричко Михайло (1869 р. н.)³⁶⁹, у 1895 – о. Порубальський Лонгин (1869 р. н.)³⁷⁰.

Помер: 10.05.1895, с. Нівра Борщівського повіту³⁷¹, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія (сьогодні, 2023, – с. Нівра Скала-Подільської селищної громади Чортківського району Тернопільської області³⁷²).

Діти: відомості відсутні.

³⁵⁸ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1880. S. 182; 1881. S. 182; 1882. S. 182; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 233; 1883. С. 248; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 56; Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 рр.): матеріали... С. 20.

³⁵⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 143; 1888, С. 168-169; 1890, С. 157-158.

³⁶⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1890, С. 157-158; 1892, С. 87; 1894, С. 87; 1895, С. 85-86.

³⁶¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1892, С. 87; 1894, С. 87; 1895, С. 85-86.

³⁶² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 168-169.

³⁶³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 168-169.

³⁶⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7.

³⁶⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7.

³⁶⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. XXII; 1895, С. XXII.

³⁶⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7.

³⁶⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1895, С. XXII, 85;

³⁶⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 87;

³⁷⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1895, С. 85;

³⁷¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1896, С. 186 (некролог); Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Курилишин К. Часопис «Галичинаинь» (Львів, 1893–1913 рр.): матеріали... С. 20; Посмертні вісти: Алексевич Іларій // Галичанин. 1895. Ч. 99 (5(17) мая.). С. 4; Новинки: И. О. о. Іларіи Алексевичи // Галичанин. 1895. Ч. 101 (7(19) мая.). С. 3; Благодареніє // Галичанин. 1895. Ч. 102 (9(21) мая.). С. 4.

³⁷² Нівра. Скала-Подільська громада. Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. Дата оновлення: 22.10.2022. URL: <https://irp.te.ua/nyvra-skala-podilska-gromada-ternopilska-oblast/>.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Алексевич Ілярій (1852–1915).

Народився 19.12.1852, с. Коцюбинчики Борщівського повіту, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія³⁷³ (сьогодні, 2023 – с. Коцюбинчики Гусятинської територіальної селищної громади Чортківського району Тернопільської області³⁷⁴).

Батьки: відомості відсутні.

Освіта: середня освіта – відомості відсутні; **вища духовна освіта** – Львівська духовна семінарія греко-католицького обряду, студент-богослов (1871–1875)³⁷⁵; включений до Пресвітерського дому як богослов, що завершив 1875 студії та готується до свячень³⁷⁶.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 08.10.1876³⁷⁷, місце та єпископ-святитель – м. Львів, митрополит Йосиф Сембратович³⁷⁸.

Цивільний стан – одружений³⁷⁹, відомості про дружину відсутні.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Приватний сотруди́ник (помі́чник) паро́ха с. Горо́док Заліщицького повіту, Заліщицького даканату Львівської архієпархії (19.10.1876–09.08.1877)³⁸⁰, де парох о. Антоній Герасимович (1812 р. н.) був членом Товариства ім. Михайла Качковського³⁸¹.

Системізований сотруди́ник (помі́чник) паро́ха м. Монастирська Буцацького повіту, Буцацького даканату Львівської архієпархії (09.08.1877–

³⁷³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 142-143; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁷⁴ Коцюбинчики. Гусятинська громада. Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. Дата оновлення: 02.02.2020. URL: <https://irp.te.ua/kotsiubynchyky-chortkivskyj-rajon-ternopilska-oblast/>.

³⁷⁵ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanæ gr.-cath. Leopoliensis... 1872. 279 s. S. 227 (1-ий курс); 1874. 281 s. S. 227 (3-ій курс); 1875. 284 s. S. 229 (4-ий курс); 1876. 289 s. S. 231 (дата завершення студій 1875);

³⁷⁶ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanæ gr.-cath. Leopoliensis... 1876. 289 s. S. 231;

³⁷⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanæ gr.-cath. Leopoliensis... 1877. 291 s. S. 223;

³⁷⁸ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanæ gr.-cath. Leopoliensis... 1877. 291 s. S. 3, 223;

³⁷⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

³⁸⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 268; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanæ gr.-cath. Leopoliensis... 1877. 291 s. S. 215;

³⁸¹ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanæ gr.-cath. Leopoliensis... 1877. 291 s. S. 215;

27.04.1881)³⁸², де парох о. Лев Сіменович був членом москвофільських Товариства ім. Михайла Качковського і Товариства «Руська Рада» (з 1880)³⁸³.

Сотрудник (помічник) пароха с. Нижнів Товмацького повіту, Устецького деканату Львівської архієпархії (27.04.1881–12.10.1882), де парохом був о. Антон Левицький (1832 р. н.)³⁸⁴.

Військовий капелан 2-го класу в стані резервістів (1882–1883)³⁸⁵.

Парох с. Бабинці Борщівського повіту, Кудринецького деканату Львівської архієпархії, з 1885 – Станиславівської єпархії (03/13.10.1882–21.03.1896)³⁸⁶. Церква мурована св. Трійці, збудована і благословлена 1864, метрики з 1835 (давніші згоріли)³⁸⁷. Парохіяльний будинок збудований з «цегли сурової» 1884³⁸⁸. Канонічна візитація єпископа 1883³⁸⁹. Іспит конкурсний на парохію склав 1886³⁹⁰. Школа в с. Бабинці етатова системізована (1887–1896)³⁹¹, 2-класна етатова системізована (1896–1896)³⁹². Похвала від Єпископської консисторії ч. 3726 від 1893³⁹³.

Парох с. Нівра Борщівського повіту, Кудринецького деканату Станиславівської єпархії (22.03.1896–1915)³⁹⁴. Школи: в с. Нівра – етатова

³⁸² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 473-474; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1878. 289 s. S. 152; 1879. 286 s. S. 152; 1880. 286 s. S. 151-152; 1881. 288 s. S. 151-152;

³⁸³ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1881. 288 s. S. 152;

³⁸⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 515-516; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1882. 286 s. S. 212; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 270;

³⁸⁵ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 13; 1883. С. 25;

³⁸⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 92; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 28, 265; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1883. С. 244-245, 294; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 52-53; 1887, С. 134-135; 1888, С. 158-159; 1890, С. 147-148; 1891, С. 147-148; 1892, С. 81-82; 1894, С. 81-82; 1895, С. 80; 1896, С. 80. Додатково див.: Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 2, спр. 832. Скарги, пояснення, листування з деканатами, розпорядження та ін. документи стосовно священників Алексеви́ча Іларіона, Рудницького Діонісія. Звіт парафіяльного уряду с. Сушно про запровадження ґрунтових книг для парафії і приєднаного с. Ордів, 1883 р., 19 арк.

³⁸⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 134-135; 1888, С. 158-159; 1890, С. 147-148; 1891, С. 147-148; 1895, С. 80; 1896, С. 80 (помилково вказано 1869 рік).

³⁸⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 134-135; 1888, С. 158-159; 1890, С. 147-148; 1891, С. 147-148.

³⁸⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 158-159; 1890, С. 147-148; 1891, С. 147-148.

³⁹⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8.

³⁹¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1890, С. 147-148; 1891, С. 147-148; 1892, С. 81-82; 1894, С. 81-82; 1895, С. 80.

³⁹² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1896, С. 80.

³⁹³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8.

³⁹⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат.

системізована, з 1901 – 2-класна етатова системізована, в с. Залуче – філіальна, з 1901 1-класна філіальна; з 1906 в обох школах – українська (руська) мова навчання³⁹⁵. З 1906 заснував і очолив читальню товариства «Просвіта» в с. Нівра, яка 1906 налічувала 30 членів, 1907 – 50 членів³⁹⁶. З 1907 заснував і очолив читальню товариства «Просвіта» в с. Залуче, яке 1907 налічувало 30 членів³⁹⁷. З 1906 було церковне звичайне братство в с. Нівра, з 1907 – також в с. Залуче³⁹⁸. З 1907 – братство тверезості в с. Нівра та с. Залуче³⁹⁹. З 1909 в с. Залуче засновано касу Райффайзена під проводом селян, а з 1910 в с. Нівра засновано господарське товариство з обмеженою порукою «Народний дім» та позичкову касу під проводом селян, але парох виконував роль голови наглядової ради⁴⁰⁰.

Ординаріатський комісар в шкільних справах Кудриницького деканату (1903–1909...), з уточненням 1906 сфери діяльності як другого шкільного комісара на школи в населених пунктах Єрмаківка, Нівра, Залуче, Турильче, Вербівка, Підфіліпя, Кривче, Сапогів, Щипківці, Худийвці, Сквятин, Борщів, Мушкатівка, Верхняківці, Пищатинці, Висічка, Стрільківці, Королівка, Юріямполь⁴⁰¹.

Префект деканальної каси Вдовичо-сиротинського фонду Станиславівської єпархії для Кудриницького деканату (1903–1905)⁴⁰².

Член Товариства св. Апостола Павла в Станиславівській єпархії (1903–1907...)⁴⁰³.

Член Товариства допомоги греко-католицьким церквам імені св. Апостола Петра в Станиславівській єпархії (1904–1905)⁴⁰⁴.

Відзнака: почесний радник Єпископської консисторії з крилошанськими відзнаками (з 1907)⁴⁰⁵.

Станиславівської єпархії... 1897, С. 85-86, 177; 1898, С. 85-86; 1899, С. 85-86; 1900, С. 85; 1901, С. 89; 1903, С. 91, 98, 213; 1903, С. 98; 1904, С. 98; 1905, С. 98; 1906, С. 120; 1907, С. 123; 1909, С. 89; 1910, С. 143; 1911, С. 138; 1912, С. 139; 1913, С. 139; 1914, С. 139; 1925, С. 283 (некролог).

³⁹⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1897, С. 85-86; 1898, С. 85-86; 1899, С. 85-86; 1900, С. 85; 1901, С. 89; 1903, С. 98; 1904, С. 98; 1905, С. 98; 1906, С. 120; 1907, С. 123; 1909, С. 89; 1910, С. 143; 1911, С. 138; 1912, С. 139; 1913, С. 139; 1914, С. 139.

³⁹⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 120; 1907, С. 123; 1910, С. 143.

³⁹⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 123; 1910, С. 143.

³⁹⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 120; 1907, С. 123; 1909, С. 89; 1910, С. 143; 1911, С. 138; 1912, С. 139; 1913, С. 139; 1914, С. 139.

³⁹⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 123; 1909, С. 89; 1910, С. 143; 1911, С. 138; 1912, С. 139; 1913, С. 139; 1914, С. 139.

⁴⁰⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 143.

⁴⁰¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1903, С. 91; 1904, С. 91; 1905, С. 91; 1906, С. 111; 1907, С. 114; 1909, С. 83; 1910, С. 132; 1911, С. 128; 1912, С. 128; 1913, С. 128; 1914, С. 128.

⁴⁰² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1903, С. 91; 1904, С. 91; 1905, С. 91.

⁴⁰³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1903, С. 213; 1904, С. 223; 1905, С. 236; 1906, С. 279; 1907, С. 288;

⁴⁰⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1904, С. 213; 1905, С. 215;

⁴⁰⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 123; 1910, С. 143; 1911, С. 138; 1912, С. 139; 1913, С. 139; 1914, С. 139.

Духівник Кудриницького деканату (1910–1913)⁴⁰⁶, призначений «в мисль рішень синоду дієцезального 1908»⁴⁰⁷.

Помер: 22.01.1915, с. Нівра Борщівського повіту, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія⁴⁰⁸ (сьогодні, 2023, – с. Нівра Скала-Подільської селищної громади Чортківського району Тернопільської області⁴⁰⁹).

Діти: (за наявності інформації в джерелах).

Інші родичі: брати і сестри та інші (за наявності інформації в джерелах).

Алимурка / Антимович Стефан (1872–1932).

Народився 24.02.1872, м. Снятин, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія⁴¹⁰ (нині, 2023, – м. Снятин Коломийського району Івано-Франківської області⁴¹¹).

Батьки: батько і мати – відомості відсутні. Імовірно, за спогадами внука священика Мирона Левицького на основі «родинних переказів», дідусь священика був турком, народженим від полоненої українки і турецького військового чиновника, служив у війську, під час походу був полонений, а після викупу залишився в Галичині, де прийняв християнство й одружився з українкою, дочкою священика⁴¹². Додатково про турецькі корені свідчить еволюція прізвища Степана, згадуваного в офіційних «Шематизмах...»: спершу – *Алимурка*, а з 1906 – *Антимович*⁴¹³. За спогадами Мирона Левицького, Степан змінив ім'я та прізвище з Мустафа Алі бей Мурза спершу, під час навчання у Львівському університеті, на Алі Мурка, а відтак на Степан Антимович⁴¹⁴.

Освіта: середня освіта – цісарсько-королівська вища гімназія в м. Коломия (1885–1892), зокрема, 1886 – учень 2-б класу, 1887 – учень 3-б класу,

⁴⁰⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 132, 143; 1911, С. 127; 1912, С. 128; 1913, С. 128.

⁴⁰⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 7 (цей запис помилково внесено до особового листка старшого о. Алексевича Ілярія (1820–1895), який помер 1895 року).

⁴⁰⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 8; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 12; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 283 (некролог).

⁴⁰⁹ Нівра. Скала-Подільська громада ... URL: <https://irp.te.ua/nyvra-skala-podilska-gromada-ternopilska-oblast/>.

⁴¹⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10, 18 (вказано точну дату і місце народження); Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266 (вказано тільки рік народження).

⁴¹¹ Снятин // Снятинська міська територіальна громада. Івано-Франківська область, Коломийський район. URL: <https://snyatyn-rada.gov.ua/misto-snyatin-11-05-19-11-11-2021/>.

⁴¹² Крайній І. Марко Черемшина: доля дружини // На скрижальях. URL: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/11/blog-post_2.html.

⁴¹³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1904, С. 9; 1905, С. 9; 1906, С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265, 266.

⁴¹⁴ Крайній І. Марко Черемшина: доля дружини...

1888 – учень 4-б класу, 1891 – учень 7 класу, 1892 – учень 8 класу, успішно склав іспит зрілості / матуру⁴¹⁵; **вища духовна освіта** – духовна семінарія та богословський факультет університету у Львові (1892–1896)⁴¹⁶. Зарахований 1897 до Дому пресвітеріального під проводом о. Василя Фацієвича як «укінчений богослов», який ще не зголосився до рукоположення⁴¹⁷.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 04.09.1898, м. Станиславів, святитель – Станиславівський єпископ Юліан Куїловський⁴¹⁸.

Цивільний стан – одружений⁴¹⁹; дружина – Ольга (р. н. невід. – р. см. невід.)⁴²⁰.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Системізований сотрудник пароха в м-ку Заболотів Снятинського повіту Коломийського деканату (03.10.1898–01.07.1899)⁴²¹. «Сотрудник мешкає при церкві матірній. Мешкання наймається»⁴²². Парох – о. Крушельницький Максиміліан (1836 р. н.)⁴²³. На парафії було дві церкви: матірня дерев'яна церква св. Михайла в м-ку Заболотів, збудована 1788, та дочірня дерев'яна церква Вознесіння Христового в с. Димидче, збудована 1865⁴²⁴. Школа етатова системізована 2-класна була для м-ка Заболотів і с. Димидче⁴²⁵.

⁴¹⁵ Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. wyzszego Gimnazyum w Kolomyi za rok szkolny 1886. Kolomyja: Nakladem funduszu naukowego, z drukarni M. Bilousa, 1886. 72 s. S. 64 (учень 2-б класу Алимурка Стефан). URL: <http://pbc.up.krakow.pl/Content/7485/Ko%C5%82omuja%201886%20Spr%2063.pdf>; Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. wyzszego Gimnazyum w Kolomyi za rok szkolny 1887. Kolomyja: Nakladem funduszu naukowego, z drukarni M. Bilousa, 1887. 51 s. S. 46 (учень 3-б класу Алимурка Стефан). URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/963/edition/894>; Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. wyzszego Gimnazyum w Kolomyi za rok szkolny 1888. Kolomyja: Nakladem funduszu naukowego, z drukarni M. Bilousa, 1888. XLV s. S. XLI (учень 4-б класу Алимурка Стефан). URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/964/edition/895>; Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. wyzszego Gimnazyum w Kolomyi za rok szkolny 1891. Kolomyja: Nakladem funduszu naukowego 1891. 56+XXXIX+5 s. S. XXXV (учень 7 класу Алимурка Стефан). URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/965/edition/896/>; Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. wyzszego Gimnazyum w Kolomyi za rok szkolny 1891. Kolomyja: Nakladem funduszu naukowego, z drukarni Bruka i S-ki, 1892. 85 s. S. 80 (учень 8 класу Алимурка Стефан, склав іспит зрілості / «матуру» вкінці шкільного року). URL: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/966/edition/897/>.

⁴¹⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 167 (студнт 2-го курсу); 1895, С. 177 (студент 3-го курсу); 1896, С. 182 (студент 4-го курсу); 1897, С. 182 (належав до «Дому пресвітеріального» у переліку «Богослови укінчені, до рукополагання ще не зголосившіся»).

⁴¹⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1897, С. 182; 1898, С. 185.

⁴¹⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10, 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1899, С. 178; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴¹⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴²⁰ Крайній І. Марко Черемшина: доля дружини...; Служинська О. Завтра у Львові відкриють виставку Марії Карп'юк та Осипа Сорохтея // Фотографії Старого Львова. Дата оновлення 22.12.2021. URL: <https://photo-lviv.in.ua/zavtra-u-lvovi-vidkryiut-vystavku-marii-karp-iuk-ta-osypa-sorokhteia/>.

⁴²¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10, 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1899, С. 63-64; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴²² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1899, С. 64.

⁴²³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1899, С.63-64.

⁴²⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1899, С.63-64.

⁴²⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1899, С.63-64.

Адміністратор парафії с. Кричка Богородчанського повіту Богородчанського деканату (01.07.1899–01.05.1900)⁴²⁶. В с. Кричка парафіяльна церква св. Параскевії, збудована 1820⁴²⁷. В с. Кричка школа естетатова системізована з 1886⁴²⁸.

Адміністратор парафії с. Старуня Богородчанського повіту Богородчанського деканату (01.05.1900–26.04.1906)⁴²⁹. В с. Старуня парафіяльна церква св. Параскевії, збудована і благословлена 1813⁴³⁰. В с. Старуня школа системізована, з 1906 вказано українську («руську») мову навчання⁴³¹. На парафії с. Старуня є братство тверезості, яке налічувало у 1906 304 члени⁴³². Конкурсний іспит успішно склав 29-30.10.1901⁴³³. Член Товариства допомоги греко-католицьким церквам імені св. Апостола Петра в Станиславівській єпархії (з 1905)⁴³⁴.

Експонований сотрудник (експозит) в с. Похівка Богородчанського повіту Богородчанського деканату (26.04.1906–24.09.1907)⁴³⁵. Сотрудник в с. Похівка «провадить метрики»⁴³⁶. В с. Похівка дерев'яна церква Благовіщення Пречистої Діви Марії, збудована 1820⁴³⁷. У с. Похівка школа системізована 1-класна з українською («руською») мовою навчання⁴³⁸.

Парох с. Грабовець Богородчанського повіту Богородчанського деканату (24.09.1907–18.04.1923)⁴³⁹. На парафії с. Грабовець матірня дерев'яна церква Воскресіння Христового збудована і благословлена 1855, дочірня церква Вознесіння Христового збудована і благословлена 1887⁴⁴⁰. При обох церквах

⁴²⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10, 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 4; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴²⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 4.

⁴²⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1900, С. 4.

⁴²⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1901, С. 8; 1903, С. 9; 1904, С. 9; 1905, С. 9; 1906, С. 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴³⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1901, С. 8; 1903, С. 9; 1904, С. 9; 1905, С. 9; 1906, С. 11;

⁴³¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1901, С. 8; 1903, С. 9; 1904, С. 9; 1905, С. 9; 1906, С. 11;

⁴³² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 11;

⁴³³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Wiadomosci dycecealne // Gazeta Koscielna. 1901. Nr. 50 (12. grudnya). S. 502. URL: https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/913580/NDIGCZAS094907_1901_050.pdf.

⁴³⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1905, С. 215;

⁴³⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 2-3; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴³⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 2-3;

⁴³⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 2-3;

⁴³⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 2-3;

⁴³⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 4; 1910, С. 5; 1911, С. 5; 1912, С. 5; 1913, С. 5; 1914, С. 5; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴⁴⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 4; 1910, С. 5; 1911, С. 5; 1912, С. 5; 1913, С. 5; 1914, С. 5;

братство церковне⁴⁴¹. У с. Грабовець школа системізована 1-класна з українською («руською») мовою навчання⁴⁴². У с. Грабовець існувала 1910 читальня товариства «Просвіта» і громадська каса з капіталом 6000 корон під проводом пароха⁴⁴³.

Тимчасовий доїжджаючий експонований сотрудник в с. Горохолино Богородчанського деканату (16.10.1915 – невід.)⁴⁴⁴.

Парох с. Ферескуля Косівського повіту Косівського деканату (19.04.1923–1932+)⁴⁴⁵. В с. Ферескуля парафіяльна церква св. Михайла, благословлена 1826⁴⁴⁶. До парафії с. Ферескуля належали вірні греко-католики без окремих дочірніх церков в селах Яблониця, Гринява, Голови (частково) і Полішки (частково)⁴⁴⁷. Школа системізована 1-класна в с. Гринява⁴⁴⁸. Школа системізована 1-класна в с. Ферескуля⁴⁴⁹. На парафії с. Ферескуля братство церковне звичайне і братство тверезості⁴⁵⁰.

Адміністратор *ex currendo* парафії с. Довгополе Косівського повіту Косівського деканату (1927–16.07.1930)⁴⁵¹. В с. Довгополе парафіяльна церква св. Михайла посвячена 1872⁴⁵². До парафії с. Довгополе належали вірні греко-католики без окремих дочірніх церков в селах Полянки, Стебне, Перехрестне, Красноїля (частково), Голови (частково)⁴⁵³. В с. Довгополе школа ететава 1-

⁴⁴¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 4; 1910, С. 5; 1911, С. 5; 1912, С. 5; 1913, С. 5; 1914, С. 5;

⁴⁴² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 4; 1910, С. 5; 1911, С. 5; 1912, С. 5; 1913, С. 5; 1914, С. 5;

⁴⁴³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 5;

⁴⁴⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 18.

⁴⁴⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 18; Хроніка: Інституції на парохії... // Вісник Станиславівської єпархії. 1923. Ч. IV–VI (квітень, майц, червень). С. 122; Церква Чуда архангела Михаїла (Черемошна) // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Чуда_Архангела_Михаїла_\(Черемошна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Чуда_Архангела_Михаїла_(Черемошна)); Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 123; 1927, С. 62; 1929, С. 82; 1930, С. 88; 1931, С. 88; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴⁴⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 123; 1927, С. 62; 1929, С. 82; 1930, С. 88 (вказана інше дата блгословлення – 1829 рік); 1931, С. 88.

⁴⁴⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 123; 1927, С. 62; 1929, С. 82; 1930, С. 88; 1931, С. 88.

⁴⁴⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 123; 1927, С. 62; 1929, С. 82; 1930, С. 88; 1931, С. 88.

⁴⁴⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 123; 1927, С. 62; 1929, С. 82; 1930, С. 88; 1931, С. 88.

⁴⁵⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 123; 1927, С. 62; 1929, С. 82; 1930, С. 88; 1931, С. 88.

⁴⁵¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 57; 1929, С. 77; 1930, С. 82-83; 1931, С. 83; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266 (вказує дещо інший період – «1926 – 1931»).

⁴⁵² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 57; 1929, С. 77; 1930, С. 82-83; 1931, С. 83.

⁴⁵³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 57; 1929, С. 77; 1930, С. 82-83; 1931, С. 83.

класна з українською мовою навчання⁴⁵⁴. На парафії с. Довгополе є братство церковне без статутів, братство тверезості та Апостольство молитви⁴⁵⁵.

Фото № 1: Отець Степан Антимович (Мустафа Алі бей Мурза) з дружиною Ольгою⁴⁵⁶.

⁴⁵⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 57; 1929, С. 77; 1930, С. 82-83; 1931, С. 83.

⁴⁵⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 57; 1929, С. 77; 1930, С. 82-83; 1931, С. 83.

⁴⁵⁶ Крайній І. Марко Черемшина: доля дружини...

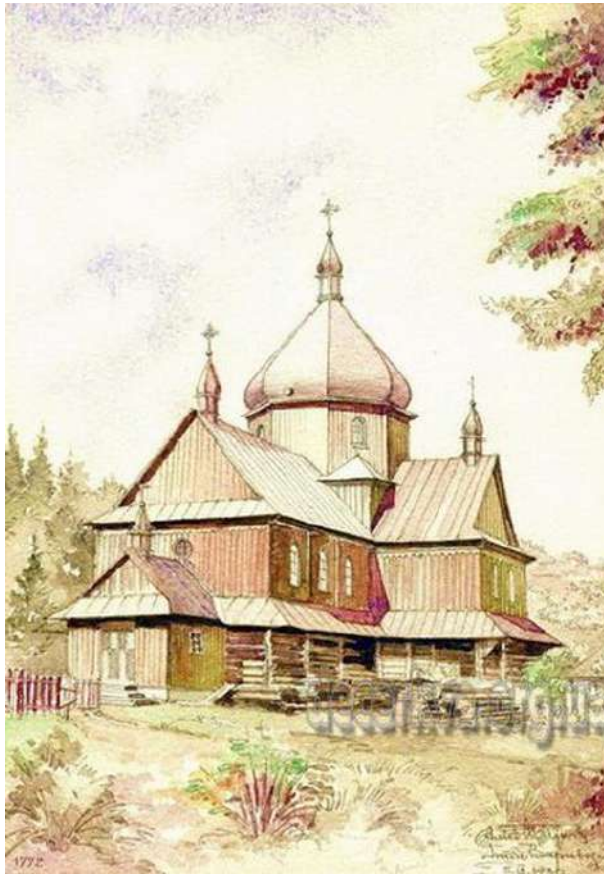

Фото № 2: Церква Чуда св. Архистратига Михаїла в с. Ферескуля (нині – с. Черемошна). Акварель Антіна Вариводи, 1930 р.⁴⁵⁷.

Помер: 04.01. 1932, с. Ферескуля Косівського повіту Станиславівського воєводства⁴⁵⁸ (нині, 2023, – с. Черемошна Білоберізької територіальної громади Верховинського району Івано-Франківської області⁴⁵⁹).

За свідченнями сучасників, був убитий «місцевими опришками»⁴⁶⁰.

І. Крайній зібрав свідчення, за яким «...трагічно загинув ще в молодому віці. Отець Степан збирав кошти на спорудження нової плебанії (садиби сільського священика) і завжди носив гроші в торбинці на грудях. Про це стало відомо групі місцевих люмпенів, котрі підстерegli пароха і порубали барткою, після чого втекли з грошима. Перед тим, як віддати Богові душу, тяжко поранений ще встиг назвати імена зловмисників, однак убивці застерегли його дружину Ольгу, аби тримала язик за зубами, бо піде разом з дітьми в могилу за чоловіком. Так дружина загиблого священика з п'ятьма дітьми (серед яких – і мама Мирона Левицького), опинилася у безпросвітній скруті, без даху над

⁴⁵⁷ Черемошна. Церква Чуда св.. Архистратига Михаїла // Дерев'яні церкви Західної України. URL: <http://decerkva.org.ua/fra/cheremoshna.html>.

⁴⁵⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 18; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1935, С. 189; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁴⁵⁹ Село Черемошна. Івано-Франківська область, Верховинський район, Білоберізька територіальна громада // Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/locality/30266>.; Черемошна (Верховинський район) // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Черемошна_\(Верховинський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Черемошна_(Верховинський_район)).

⁴⁶⁰ Посмертні згадки: о. Антимович Степан // Діло. 1932. Ч. 10 (16 січня). С. 6.

головою – настоятелем красноїльського храму єпархія призначила нового душпастира. Осиротілих дітей взяли на виховання родичі. Такою тоді була галицька традиція...»⁴⁶¹.

Діти: *Надія Левицька з роду Антимович* (р. н. невід. – р. см. невід.), перша і старша дочка о. Степана, заміжня за першого з братів о. Євгена Левицького; *Софія Левицька з роду Антимович* (р. н. невід. – р. см. невід.), друга молодша дочка о. Степана, заміжня за другого з братів о. Богдана Левицького, згодом пароха в м. Макаду, штат Пенсильванія, США (Надія та Софія – на фото № 2)⁴⁶²; Меланія / Михайлина Антимович (р. н. невід. – р. см. невід.), третя дочка о. Степана Антимовича, заміжня за Василя Карп'юка⁴⁶³.

Фотографія з 20-их років минулого століття. Село Ферескул (тепер Черемошня) на Гуцульщині. Старша сестра Надія вдягає весільне чільце молодшій Софії, які є дочками місцевого пароха о. Степана Антимовича. Обидві побралися з братами о. Євгеном та о. Богданом Левицькими. Останній був парохом в м. МаАдоо, Пенсильванія. (Світлина відновив Володимир Ткаченко.)

Фото №3. Фотографія з 20-их років минулого століття. Село Ферескуля (тепер Черемошна) на Гуцульщині. Старша сестра Надія вдягає весільне чільце молодшій Софії, які є дочками місцевого пароха о. Степана Антимовича. Обидві побралися з братами о. Євгеном та о. Богданом Левицькими. Останній був парохом в м. МаАдоо, Пенсильванія⁴⁶⁴.

Інші родичі: *Марія Карп'юк* (1901–1978), внучка о. Степана Антимовича (Алімурки, Мустафи Алі бей Мурзи), дочка Василя та Меланії / Михайлини з роду Алімурки, живописець, учениця мистецької школи Осипа Новаківського (1923–1928), дружина художника Осипа-Романа Сорохтея; за даними О. Служинської, написала «Портрет дідуся» (імовірно, о. Степана

⁴⁶¹ Крайній І. Марко Черемшина: доля дружини...

⁴⁶² Українські весільні звичаї, пристосовані до сучасного життя // Наше життя. 2009. Ч. 9 (вересень). С. 7 (на фото – обидві сестри). URL: <https://unwla.org/wp-content/uploads/2009-09-september-magazine-Our-Life.pdf>.

⁴⁶³ Служинська О. Завтра у Львові відкриють виставку Марії Карп'юк та Осипа Сорохтея...

⁴⁶⁴ Українські весільні звичаї, пристосовані до сучасного життя...

Антимовича)⁴⁶⁵; **Мирон Левицький** (р. н. невід.), внук о. Степана Антимовича, провідний науковий співробітник Навчально-методичного центру культури і туризму Івано-Франківської області⁴⁶⁶.

Алиськевич Юліан Йосафат (1889–1984).

Народився 22.04.1889⁴⁶⁷, місце народження невідоме.

Батьки: батько і мати – відсутня інформація.

Освіта: *середня освіта* – відсутня інформація; вища духовна освіта – в монастирях у с. Крехів та с. Лаврові.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 30.05.1920 в стані цілібату⁴⁶⁸, місце невідоме, єпископ-святитель – імовірно, митрополит Андрей Шептицький.

Цивільний стан – спершу celibes, згодом монах Чину святого Василя Великого⁴⁶⁹; дата вступу до монастиря – 1908, дата складання довічних обітів (професії) – 01.04.1933⁴⁷⁰.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Ритор 1-го року в монастирі ЧСВВ в с. Крехів (1908)⁴⁷¹, ретор в монастирі ЧСВВ в с. Крехів (1910)⁴⁷².

Брат-клірик, який навчається на курсі філософії в монастирі в с. Лаврові (1911–1912)⁴⁷³.

Брат-клірик монастиря ЧСВВ св. Онуфрія в с. Кристинопіль (1913)⁴⁷⁴.

Брат-схоластик в монастирі ЧСВВ св. Онуфрія в с. Кристинопіль (1914)⁴⁷⁵.

Брат-клірик в монастирі ЧСВВ Пресвятої Тройці в м. Дрогобич (1924)⁴⁷⁶;

⁴⁶⁵ Волошин Л. В. Карп'юк Марія Василівна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. URL: <https://esu.com.ua/article-10139>; Служинська О. Завтра у Львові відкриють виставку Марії Карп'юк та Осипа Сорохтея...; Стеф'юк І. (Не)відома Марія Карп'юк, або снятинська королівна живопису // Фотографії Старого Львова. Дата оновлення 22.12.2021. URL: <https://photo-lviv.in.ua/ne-vidoma-mariia-karp-iuk-abo-snitynska-korolivna-zhyvopysu/>.

⁴⁶⁶ Крайній І. Марко Черемшина: доля дружини...

⁴⁶⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 13, 515; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900.

⁴⁶⁸ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930. С. 18; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 515; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900.

⁴⁶⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 13, 515.

⁴⁷⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 515; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900.

⁴⁷¹ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1908, С. 492 (ретор 1-го року Юліан Алиськевич).

⁴⁷² Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1910, С. 492 (ретор Йосафат Алишкевич).

⁴⁷³ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1911, С. 493 (брат клірик Йосафат учиться філософії в монастирі у Лаврові); 1912, С. 493-494 (брат Йосафат – слухач 2-го року філософії).

⁴⁷⁴ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1913, С. 497-498 (брат-клірик Йосафат Юліан Алиськевич).

⁴⁷⁵ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1914, С. 395-396 (брат-схоластик Йосафат Юліан Алиськевич).

⁴⁷⁶ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1924, С. 88 (Алиськевич Йосафат); Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900.

Ієромонах ЧСВВ, адміністратор парафії с. Либохора Сколівського (або Стрийського) повіту Тухлянського деканату Львівської архієпархії, призначений на два роки (1924–1927)⁴⁷⁷.

Безженний священик, парох с. Дідушиці Малі Стрийського повіту Долинського деканату Львівської архієпархії (1927–1929)⁴⁷⁸. В с. Дідушиці Малі парафіяльна церква св. Йоакима і Анни⁴⁷⁹. Школа 2-класна⁴⁸⁰.

Безженний священик, експонований сотрудник в с. Бубнище Долинського повіту Болехівського деканату Львівської архієпархії (1929–1932)⁴⁸¹. У с. Бубнище парафіяльна церква св. Параскевії⁴⁸². До парафії с. Бубнище прилучена дочірня церква св. Димитрія в с. Поляниця⁴⁸³. Школа 1-класна утраквістична, у 1930 – 124 учні⁴⁸⁴.

Ієромонах ЧСВВ, експонований сотрудник в с. Юридика парафії Улашківці Скальського деканату (01.06.1933–?)⁴⁸⁵.

Ієромонах монастиря ЧСВВ в с. Кристинопіль (1936)⁴⁸⁶.

Ієромонах ЧСВВ в монастирі св. священномученика Йосафата в м. Перемишль (1937–1939?)⁴⁸⁷.

Був арештований і сидів у Підкамені коло Бродів⁴⁸⁸.

Вийшов з в'язниці і жив у Тернополі⁴⁸⁹.

Усно-історичні свідчення про особу «Аликсевич Юліан Антонович (бр. Йосафат, ЧСВВ)⁴⁹⁰» (1889 р. н.) залишила Аликсевич Ірина; зберігаються в Архіві Інституту історії Церкви Українського католицького університету⁴⁹¹.

⁴⁷⁷ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1924, С. 254; 1927, С. 254; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1... С. 443–444; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 515 (згаданий як о. Альскевич Йосафат, священик-монах ЧСВВ).

⁴⁷⁸ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1928, С. 34; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 13 (згаданий як о. Альскевич Юліан, священик-целібс).

⁴⁷⁹ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1928, С. 34.

⁴⁸⁰ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1928, С. 34.

⁴⁸¹ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930, С. 18; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 13 (згаданий як о. Альскевич Юліан, священик-целібс).

⁴⁸² Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930, С. 18.

⁴⁸³ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930, С. 18.

⁴⁸⁴ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1930, С. 18.

⁴⁸⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 121.

⁴⁸⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900.

⁴⁸⁷ Шематизм... гр.-кат. Перемиської єпархії... 1937, С. 135 (о. Алиськевич Йосафат); 1939, С. 141 (ієромонах Йосафат Алиськевич); Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... С. 900 (датує 1937 – 1939).

⁴⁸⁸ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата / Записки ЧСВВ. Серія II. Том 48. Рим: Вид-во ОО. Василян, 1992. С. 604.

⁴⁸⁹ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата... С. 604.

⁴⁹⁰ Очевидно, помилково зафіксоване прізвище «Аликсевич» замість справжнього «Алиськевич».

⁴⁹¹ Алфавітний покажчик по персоналіям. Літера «А» // Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету. URL: <http://ichistory.org.ua/proekty/katalogy-arhivu-iits/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-a/>.

Особова справа та інші документи зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Львів⁴⁹².

Помер: 19.02.1984 у с. Березовиця. Похований у м. Тернопіль⁴⁹³.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відсутня інформація.

Амброзяк Іван (1884–1945?).

Народився 08.02.1884, с. Тисменичани Станиславівського повіту⁴⁹⁴, коронний край Галичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія (сьогодні, 2023, – с. Тисменичани Івано-Франківської територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської області⁴⁹⁵).

Батьки: батько і мати – відомості відсутні.

Освіта: *середня освіта* – школа с. Тисменичани⁴⁹⁶; гімназія в Станиславові (матура 1907)⁴⁹⁷; *вища духовна освіта* – духовна семінарія і ліцей імені св. Івана Золотоустого в Станиславові (1908–1912)⁴⁹⁸, зокрема, студент 2-курсу (1909)⁴⁹⁹, студент 3-го курсу (1910)⁵⁰⁰, студент 4-го курсу (1911)⁵⁰¹. Серед його однокурсників у семінарії та ліцеї були, зокрема, Ананевич Омелян, Бахталовський Степан, Гребенюк Симеон, Кисілевський Зиновій, Паливода Теодор та інші⁵⁰².

⁴⁹² Детальніше див.: Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 1в, спр. 111. Особова справа священика Алиськевича Йосафата-Юліана, 1924–1927 рр., 8 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 2а, спр. 1500. Протоколи розслідування із зізнанням свідків, скарги, листи та ін. документи про розгляд звинувачень проти парохів Адама Івана, Андрущишина Іллі, Авдиковича Лева у зловживанні службовим становищем, недбалому виконанні обов'язків, самовільному залишенні парафії, 1916–1932 рр., 30 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 2а, спр. 1841. Скарги, листи та ін. документи про розгляд звинувачень проти парохів Жегаловича Зенона, Олійника Михайла, Шавали Михайла у зловживанні службовим становищем, 1925–1933 рр., 65 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 5, спр. 329. Звіт про діяльність інституту ім. св. Великомученика Йосафата у м. Львів за I півріччя 1938/39 рр. 1938 рр., 4 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 684. Протоїгумента ЧСВВ, оп.1, спр. 484. Особова справа ченця Алиськевича Юліана, 14 арк.

⁴⁹³ Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата... С. 604.

⁴⁹⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. У 3-х томах. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ ХІХ–ХХ століть у біографіях. Львів: Свічадо, 2018. С. 43.

⁴⁹⁵ Тисменичани // Івано-Франківськ: офіційний сайт міста. URL: <https://www.mvk.if.ua/tusmen>.

⁴⁹⁶ Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁴⁹⁷ Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁴⁹⁸ Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁴⁹⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 195.

⁵⁰⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 309.

⁵⁰¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1911, С. 294; 1912, С. ??...(немає)...

⁵⁰² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 195; 1910, С. 309; 1911, С. 294.

У 1911 Іван Амброзьяк написав з с. Кобаки Косівського повіту листа до Олександра Григоровича Барвінського⁵⁰³.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 10.03.1912, м. Станиславів, єпископ-святитель – Станиславівський єпископ-ординарій Григорій Хомишин⁵⁰⁴.

Цивільний стан – одружений⁵⁰⁵, дружина – Галина (хрещена Гелена) (р. н. невід. – р. см. невід), акторка циркового мистецтва у м. Львові, у 1930-х виїхала «вглиб Польщі»⁵⁰⁶.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Системізований сотрудник парафії с. Кобаки Косівського деканату (19.03.1912–28.02.1914)⁵⁰⁷. Парохом с. Кобаки тоді був о. Пассинович Володислав (1839 р. н.), декан Косівського деканату⁵⁰⁸. Парафія в с. Кобаки включала матірну церкву Воздвиження Чесного Хреста (збудовану і благословлену 1852) та дочірню церкву св. Миколая (збудовану і благословлену 1852), у 1913 налічувала 3945 греко-католиків, 68 римо-католиків, 57 євреїв іудейського віросповідання⁵⁰⁹. В с. Кобаки була школа ететова системізована 4-класна з додатковим рільничим курсом з українською мовою навчання⁵¹⁰. Братства церковні звичайні при матірній та дочірній церквах в с. Кобаки⁵¹¹.

⁵⁰³ Відділ рукописів Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника НАН України (ВР ЛННБ). Ф. 11, спр. 521 / п. 54. Амброзьяк Іван. Лист до Барвінського Олександра Григоровича, 1911 р., с. Кобаки, 4 арк.

⁵⁰⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 288; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵⁰⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118 (вказано «жонатий»); 1914, С. 118-119(вказано «жонатий»); 1927, С. 15 (відсутня згадка про стан «жонатий»); 1930, С. 23 (вказано «жонатий»); 1931, С. 25 (вказано «жонатий»); 1935, С. 94 (відсутня згадка про стан «жонатий»); Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵⁰⁶ Інтерв'ю з п. Іриною Миколаївною Івашків (1984 р. н.), народженою в с. П'ядики Коломийського району Івано-Франківської області, деякий проживала в с. Дорогичівка Заліщицького району Тернопільської області, зараз проживає у м. Івано-Франківськ, кандидат економічних наук, старший дослідник, науковий співробітник Прикарпатського дослідної сільськогосподарської станції Інституту сільського господарства Карпатського регіону (м. Львів) Національної Академії аграрних наук України. Дата інтерв'ю 27.08.2023 р. [друкований документ]. 3 с. // Приватний архів історика Руслана Делятинського.

⁵⁰⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Державний архів Чернівецької області. Ф. 283, оп. 1, спр. 217. Списки уніатських церков і священників Чернівецької губернії, 05.09. – 01.12.1916 р., арк. 40зв.; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 100, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵⁰⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119.

⁵⁰⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119.

⁵¹⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119.

⁵¹¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119.

Братство тверезості при матірній церкві с. Кобаки⁵¹². Братство Апостольство молитви при матірній церкві с. Кобаки⁵¹³.

Експонований сотрудник церкви св.. Парскеви в с. Зібранівка Коломийського деканату (01.03.1914–31.08.1918)⁵¹⁴. До 1916 р. отримував нарахування від релігійного фонду через податковий уряд, у розпорядженні мав 13, 5 моргів землі⁵¹⁵.

Адміністратор тимчасовий (ес суррєндо) парафії с. Тулукив Коломийського деканату (15.04.1917 – 14.10.1917)⁵¹⁶.

Капелан австрійської армії в резерві на час Першої світової війни (1914–1918)⁵¹⁷.

Експонований сотрудник в с. Ворохта й адміністратор парафії с. Яблониця Надвірнянського деканату (01.09.1918 – 01.06.1919)⁵¹⁸.

Одночасно польовий духівник (капелан) прифронткових частин УГА⁵¹⁹.

Адміністратор парафії с. Русів Снятинського деканату (01.09.1919 – 30.11.1922)⁵²⁰.

Адміністратор парафії с. Попельники Снятинського деканату (01.12.1922 – 01.03.1924)⁵²¹.

⁵¹² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119.

⁵¹³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. 118-119; 1914, С. 118-119.

⁵¹⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Державний архів Чернівецької області. Ф. 283, оп. 1, спр. 217. арк. 40зв.; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵¹⁵ Державний архів Чернівецької області. Ф. 283, оп. 1, спр. 217. арк. 40зв.; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 62, оп. 1, спр. 52. Листування з Чернівецьким губернатором, військовими частинами і поліцейськими урядовцями про наявність у повіті заводів, фабрик, про влаштування ярів і озимих посівів, списки уніатських і католицьких церков і священників та інші питання, 25.06. – 26.12. 1916 р., арк. 70, 109зв., 120зв.

⁵¹⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵¹⁷ Лебедевич І. Полевi духовники Української Галицької Армії... С. 81 (Спис полевих духовників УГА в 1918–1920 рр.; тут є технічна помилка в імені «Амброзяк А.», оскільки надалі, в «Іменному покажчику» на с. 306, вказано: «Амброзяк Іван – 81, 299»), С. 299 (Список українських католицьких капеланів в австрійській армії в першій світовій війні: Резервові капелани на час війни); Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵¹⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵¹⁹ Лебедевич І. Полевi духовники Української Галицької Армії... С. 81 (Спис полевих духовників УГА в 1918–1920 рр.; тут є технічна помилка в імені «Амброзяк А.», оскільки надалі, в «Іменному покажчику» на с. 306, вказано: «Амброзяк Іван – 81, 299»); Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵²⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵²¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

Капелан армії Польської другої речі посполитої для вояків-українців (1920-ті)⁵²².

Перебував на парафії с. Глинки Надвірнянського деканату (01.03.1924 – 01.01.1926)⁵²³.

Адміністратор парафії с. Криворівня Косівського деканату (1925)⁵²⁴.

Адміністратор парафії с. Турильче Кудриницького деканату (01.01.1926 – 31.01.1927)⁵²⁵.

Покарання: «рішенням 14/4 1926 ч. 2714/IV суспензія від всяких священнодійств і функцій душпастирських і то раз на завсігди (по раз третій)»⁵²⁶.

Другий сотрудник парафії і катехит м. Городенка з осідком в с. Ласківці, приватний сотрудник парафії с. Ласківці Чортківського деканату (01.02.1927 – 05.07.1927)⁵²⁷.

Адміністратор (завідатель) парафії с. Ляточ Заліщицького деканату (15.07.1927 – 1929?)⁵²⁸. У цей час о. Іван душпастирював у селах Ляточ (нині Литяче) та Дорогоичівка, проживав у орендованому будинку Івасів з дому Павлюк Марії Іллівни (1882–1944)⁵²⁹. За спогадами, «зробив необґрунтований вчинок: без дозволу владики Григорія Хомишина продав частину церковного поля, а за виручені кошти придбав пару коней для верхової їзди. За це блаженний Григорій Хомишин мусив покарати його карою суспензи. Зрештою, коли владики прибув до села, то чимало парафіян почали заступатися за священника, оскільки дуже любили його за служіння та добрі проповіді, кажучи, що «Отець Іван – то добрий ксьондз». Проте владики Хомишин у відповідь сказав тоді фразу, яка стала крилатою в нашому селі: «Так, о. Іван – то священник... Священник – і в церкві, священник – і поза церквою». Незважаючи на те, що громада села розділилася поглядами на дві групи людей, одна з яких

⁵²² Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 81 (Спис полевих духовників УГА в 1918–1920 рр.; тут є технічна помилка в імені «Амброзяк А.», оскільки надалі, в «Іменному покажчику» на с. 306, вказано: «Амброзяк Іван – 81, 299»); Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵²³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9 (чомуś записано не посаду адміністратора, а тільки «перебував в с. Глинки»); Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46 (автори помилково вважають, що був душпастирем).

⁵²⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 120, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 118 (вказано, що посада пароха вакантна), 293 (іменний покажчик); Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵²⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵²⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9.

⁵²⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 74-75, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1927, С. 15; 1929, С. ??...(немає)...; 1929, С. ??...(немає)...; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵²⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46

⁵²⁹ Інтерв'ю з п. Іриною Миколаівною Івашків... // Приватний архів історика Руслана Делятинського.

підтримувала отця Івана, а інша не підтримувала, навіть після суспензи, внаслідок якої отець був позбавлений можливості служіння в церкві, він продовжував приватно служити та молитися за здоров'я людей. Відтак люди з усіх навколишніх сіл вервичкою тягнулися до отця за різними порадами і потребами, а він завжди допомагав, оскільки мав знайомих і серед адвокатів, і в повітовому суді, і в різних громадських організаціях. Тому таким чином отець завжди мав засоби на прожиття...»⁵³⁰.

Адміністратор доїжджаючий парафії с. Садки Заліщицького деканату (15.07.1927 – 1929?)⁵³¹.

Адміністратор парафії с. Космач Богородчанського деканату (04.12.1929 – 1931)⁵³². Парафія включає матірну церкву св. Димитрія в с. Космач (збудовану і посвячену 1869), богослужбову каплицю св. Димитрія на цвинтарі с. Космач, дочірню церкву Зачаття Пречистої Діви Марії в с. Дзвиняч⁵³³. На парафії при обох церквах в с. Космач і с. Дзвиняч є церковні братства, братство Найсвятішого Серця Ісуса Христа і братство св. Йосафата⁵³⁴. В с. Космач школа етатова системізована 3-класна з українською мовою навчання⁵³⁵. В с. Дзвиняч школа етатова системізована 3-класна з українською мовою навчання⁵³⁶.

Парох с. Космач о. І. Амброзьяк – учасник польової Літургії та урочистостей з нагоди посвячення площі під нову церкву в м. Богородчани (1930) (фото)⁵³⁷.

⁵³⁰ Інтерв'ю з п. Іриною Миколаївною Івашків... // Приватний архів історика Руслана Делятинського.

⁵³¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵³² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 112-113, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1929, С. ??...(немає)...; 1930, С. 23; 1931, С. 25; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46; Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43.

⁵³³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1930, С. 23; 1931, С. 25.

⁵³⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1930, С. 23; 1931, С. 25.

⁵³⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1930, С. 23; 1931, С. 25.

⁵³⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1930, С. 23; 1931, С. 25.

⁵³⁷ Альманах Станиславівської Землі... Том II... 1985. С. 465.

Фото із зб. Йосифа Комарницького.

Богородчани. Після посвячення площі під будову нової церкви.

На світлині учасники польової Служби Божої в Богородчанах.

Перший ряд зліва направо (сидять): о. Процик, парох Журак з Манастирчан, о. Йосиф Проць, був. учитель реальної школи в Снятині, шк. товариш єпископа Лятишевського, батько єпископа Лятишевського, єпископ Кир Іван Лятишевський, о. Бойцун, ректор духовної семінарії в Станиславові, о. Кость Білинський, парох і декан Богородчан, о. Василь Гординський, парох Глибокого, о. П. Городецький, парох Ляховець.

Другий ряд зліва направо (стоять): Н. Н., о. Іван Пасічняк, парох Ляховець (по смерті о. Городецького), о. Іван Соболєвський, парох Нивочина, Н. Н., о. Роман Бачинський, парох Раковця, Федь Мартинець, директор Земельного банку в Станиславові, сенатор Омелян Гординський, син о. Василя Гординського, інж. Микола Хомишин, о. Йосиф Петраш, парох Горохоліни, Лука Підлуський, реставратор в Богородчанах, урядник єпископської канцелярії, о. Микола Огоновський, парох Саджави, о. Амброзьяк, парох Космача, о. Лицовський, парох Грабівця, о. Іван Устияновський, парох Старого Лисця, о. Володимир Косевич, парох Старих Богородчан.

Третій ряд: невідомі три отці, о. Володимир Яримович, парох Росіальної, Н. Н., о. Корсан, парох Старуні.

Світлина зроблена на тлі парохіяльного дому в Богородчанах.

Фото: Після посвячення площі під будову церкви в м. Богородчани учасники польової Служби Божої, серед яких о. Іван Амброзьяк – стоїть в другому ряді четвертий справа (фото з колекції Йосифа Комарницького, опубліковане в збірнику «Альманах Станиславівської Землі...»)⁵³⁸.

Адміністратор парафії с. Криворівня Косівського деканату (01.11.1931 – 1935)⁵³⁹. На парафії с. Криворівня матірня церква Різдва Пречистої Діви Марії

⁵³⁸ Альманах Станиславівської Землі... Том II... 1985. С. 465.

⁵³⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 120, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1935, С. 94; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46 (автори помилково датують завершення душпастирського служіння на цій парафії 1937 роком); Забанджала М. Лицарі духа: Військове капеланство УГКЦ... С. 43; Храм Різдва Пресвятої Богородиці села Криворівня // Коломийська єпархія

(посвячена 1719), дві придорожні каплички, богослужбна цвинтарна капличка в с. Бережниця⁵⁴⁰. На парафії с. Криворівня є Братств Серця Христового і Товариство Апостольство молитви (32 членів)⁵⁴¹. В с. Криворівня була школа 1-класна утравістична⁵⁴². При церкві Різдва Пресвятої Богородиці в с. Криворівня о. Іван Амброзьяк провадив метричні книги, частину яких (збірка із 19 книг) влітку 2011 виявлено в центральному куполі церкви під час проведення ремонтних робіт у процесі підготовки до святкування ювілею 350-ліття її будівництва⁵⁴³. За свідченням письменника Василя Потяка, мешканці с. Криворівня сприйняли його з певними позитивним надіями, але згодом його звинувачували в п'янстві, про що свідчив навіть один прикрий інцидент, внаслідок якого священика побив місцевий рекрут⁵⁴⁴. Покарання: 14.06.1935 «завіщуєся раз на все в священнодійствах, наказує ся носити священику одіж і приказує ся сейчас опорожнити приходство в Криворівні (за ширення деморалізації і згіршення через налогове п'янство, ошуство, шантаж і непоправність в тих річах)»⁵⁴⁵.

Приватний сотрудник с. Велеснів Бучацького деканату (03.03.1937 – 01.04.1937), адміністратор парафії с. Велеснів Бучацького деканату (02.04.1937 – 01.09.1937)⁵⁴⁶. Організатор читальні товариства Скала» в с. Велеснів⁵⁴⁷. Фрагмент зі спогадів Василя Білика, уродженця с. Залісся Коропецьке: «...Між 1929 і 1930 роком о. М. Соневицький помер. Потім прийшли священики українці й патріоти: о. В. Малкович, о. Михайло Береза, родом із Бучача, о. Амброзьяк. Культурно-економічна праця з а цих парохів дуже успішно розвивалася. Отець Амброзьяк захотів оснувати читальню «Скалу» таки в тій самій хаті, де приміщувалася читальня «Просвіти» – голова цієї читальні на це не погодився. Тоді о. Амброзьяк переговорив із Ф. Меленюком і просив його, щоб він згодився на те, щоб «Скалу» примістити в кімнаті «Просвіти». Ф. Меленюк прийшов до мене і сказав, що мусимо дати дозвіл на цю просьбу о. Амброзьяка, бо як не дамо, то він піде й деінде знайде місце й заложить читальню «Скалу». Отцеві Амброзьякові не

Православної Церкви України. URL: <https://kolomija.com/parafiyi/verhovynske-blagochymnya/hram-rizdva-presvyatoyi-bogorodyczy-s-kryvorivnya/> (згаданий в переліку «Священики, які служили в Храмі»; помилково датують завершення служіння в с. Криворівня 1934 роком); Храм Перенесення мощей Святителя Миколая села Бережниця // Коломийська єпархія Православної Церкви України. URL: <https://kolomija.com/parafiyi/verhovynske-blagochymnya/hram-perenesennya-moshhej-svyatytelya-mykolaya-sela-berezhnyczya/> (згаданий в переліку «Священики, які служили в Храмі»; помилково датують завершення служіння в с. Криворівня 1934 роком).

⁵⁴⁰ Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1935, С. 94;

⁵⁴¹ Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1935, С. 94;

⁵⁴² Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1935, С. 94;

⁵⁴³ Зеленчук І. Історична знахідка на Гуцульщині: метрині книги Криворівнянської церкви Різдва Пресвятої Богородиці // Українознавство. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/text.html?id=2673&category=47&skip=10>.

⁵⁴⁴ Потяк В. В краю дитинства я стежок шукаю... // Видавництво «Писаний камінь». Дата оновлення: 15.04.2014. URL: <https://evrika.if.ua/244/>.

⁵⁴⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9.

⁵⁴⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵⁴⁷ Пилипів І., Делятинський Р. Амброзьяк Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

йде про цю читальню, але, як він її оснує, то пише зараз до Єпископа Григорія Хомишина, а він пришле йому тридцять злотих...»⁵⁴⁸.

Сотрудник парафії с. Сапогів Бринь Єзуїльського деканату (01.09.1937 – 17.09.1937)⁵⁴⁹.

Покарання: «письмом 10/9 1937 ч. 5252/І суспендований, позбавлений всякої посади, рівно ж заборонено йому носити клерикальну одіж (запиваня ся, забрано 44 зл брацьких, продаж поля в Велесневі без позовлення Ординаріату і проч.)»⁵⁵⁰.

Відсутні відомості про душпастирську працю з 1938 до 1943⁵⁵¹.

Душпастир парафії с. Гвіздець Старий Коломийського деканату (невід. – 15.08.1943)⁵⁵².

Душпастир с. Городок Заліщицького деканату (01.09.1943 – 1945?)⁵⁵³.

Раніше вважалося, що «подальша доля невідома»⁵⁵⁴. Однак, за спогадами встановлено, що «уже під час Другої світової війни о. Іван Амброзак переселився із села Городок Заліщицького повіту до села Лисівці того ж повіту, де продовжував приватне служіння»⁵⁵⁵.

Помер: приблизно у 1944 або 1945 року в с. Лисівцях Заліщицького району і похоронений на місцевому кладовищі⁵⁵⁶.

Діти: у подружжя о. Івана та Галини Амброзаків дітей не було⁵⁵⁷.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Інші однофамільці: Прізвище Амброзак є достатньо поширеним в Україні, переважно в західному регіоні⁵⁵⁸. Всього 11 осіб із прізвищем Амброзак з Станіславської (нині Івано-Франківської) області є в числі репресованих органами КДБ у 1940-1950-х (Амброзак Йосип Федорович (1903 р. н.), Амброзак Павло Васильович (1919 р. н.), Амброзак Юрій Миколайович (1924 р. н.), Амброзак Іван Ількович (1924 р. н.), Амброзак Дмитро Іванович (1922 р. н.), Амброзак Євдокія Петрівна (1927 р. н.), Амброзак Іван Миколайович (1923 р. н.), Амброзак Теодозія Михайлівна (1930 р. н.), Амброзак Марія Прокопівна (1891 р. н.), Амброзак Мирослав Васильович (1928 р. н.), Амброзак

⁵⁴⁸ Бучач і Бучаччина: Історико-мемуарний збірник... С. 540.

⁵⁴⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзак Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵⁵⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23.

⁵⁵¹ Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1938, С. ??...(немає)...;

⁵⁵² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзак Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46 (помилково датовано «до 15 лютого 1943»).

⁵⁵³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 23; Пилипів І., Делятинський Р. Амброзак Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46 (помилково датовано «... (з 1.03.1943)...»).

⁵⁵⁴ Пилипів І., Делятинський Р. Амброзак Іван // Західно-Українська Народна Республіка... Т. 1... С. 46.

⁵⁵⁵ Інтерв'ю з п. Іриною Миколаївною Івашків... // Приватний архів історика Руслана Делятинського.

⁵⁵⁶ Інтерв'ю з п. Іриною Миколаївною Івашків... // Приватний архів історика Руслана Делятинського; Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946 – 1989 рр.). Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. С. 54.

⁵⁵⁷ Інтерв'ю з п. Іриною Миколаївною Івашків... // Приватний архів історика Руслана Делятинського.

⁵⁵⁸ Амброзак – карта і походження прізвища // Рідні. URL: <https://ridni.org/karta/амброзак>.

Василина Пантелеймонівна (1923 р. н.)⁵⁵⁹, один із них відбував покарання на спецпоселенні в Томській області РРСФР, у травні 1953 переведений із Кузуровського лісозаготівельного пункту в режимну спецкомендатуру с. Кареліно⁵⁶⁰.

Ананевич Омелян (Еміліян) Йосафат Григорійович (1888–1964).

Народився 26.07.1888, м. Львів⁵⁶¹.

Батьки: батько і мати – Григорій Ананевич, бургомістр м. Коломия, та Анна Ананевич з роду Беднарчук⁵⁶². Родина Ананевичів походила із с. Полонна на Лемківщині (нині с. Полонна Сяніцького повіту, Польща), звідки один із представників роду переселився вкінці XVIII ст. в Галичину⁵⁶³.

Освіта: середня освіта – відомості відсутні⁵⁶⁴; **вища духовна освіта** – духовна семінарія та богословський лицей імені св. Івана Золотоустого (1907–1911)⁵⁶⁵, зокрема, студент 2 курсу (1909)⁵⁶⁶, 3 курсу (1910)⁵⁶⁷, 4 курсу (1911)⁵⁶⁸. Його однокурсниками і товаришами в семінарії та лицейі були Іван Амброзюк, Степан Бахталовський, Микола Бориславський, Симеон Гребенюк, Зиновій Кисілевський, Теодор Паливода, Теодор Чубатий та інші⁵⁶⁹. У 1911 як богослов 4 курсу прийнятий до канонічного зв'язку Станиславівської єпархії⁵⁷⁰. Завдяки відповідній духовній формації в семінарії та за домовленістю з товаришами (Михайло Березюк, Петро Процьків, Іван Сенишин) вирішив прийняти

⁵⁵⁹ Національний банк репресованих. Літера «А» // Реабілітовані історією. URL: <http://www.reabit.org.ua/index.php?START=3850&LANGUAGE=&ALIAS=nbr>.

⁵⁶⁰ Архивы Сибири. Под грифом «Секретно». 1940 – 1956 гг. В нарымской дальней стороне: этнические депортации в Томскую область. Сборник документов и материалов. Томск – Москва: Володлей Publishers, [б. р.]. С. 347.

⁵⁶¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 309; 1911, С. 294; 1913, С. XXV; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Ананевич Йосафат Омелян // Енциклопедія українознавства. Словникова частина: [в 11 т.] / Гол. ред. В. Кубійович; Наукове товариство імені Т. Шевченка. Париж – Нью-Йорк: Вид-во «Молоде життя», 1955–1995. Т. 1: [Авіація – Головна Руська Рада]. 1955. С. 42; Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. Том 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁵⁶² Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника (Історія душпастирського служіння отця-єромонаха Омеляна Йосафата Ананевича) // Самбірсько-Дрогобицька єпархія. Дата оновлення: липень 2012. URL: <http://www.sde.org.ua/zmi/zvoda/item/2259-nebudenna-rozповid-pro-monashu-spilnotu-ta-jiji-zasnovnyka.html?tmpl=component&print=1>.

⁵⁶³ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁵⁶⁴ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁵⁶⁵ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁵⁶⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 195;

⁵⁶⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 309;

⁵⁶⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1911, С. 294;

⁵⁶⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 195; 1910, С. 309; 1911, С. 294;

⁵⁷⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1912, С. 288 (однак чомусь не згаданий в переліку тих, що отримали свячення на пресвітера в 1911 році);

священство в стані целібату з метою провадження місіонерської праці серед українських емігрантів у Бразилії та Аргентині⁵⁷¹.

Чин свячення на ієрея (пресвітера) – 07.05.1911, м. Станиславів, єпископ-святитель – Станиславівський єпископ Григорій Хомишин⁵⁷².

Цивільний стан – целібс (1911)⁵⁷³, монах (дата вступу до монастиря 1945)⁵⁷⁴.

Фото: Сім'я Ананевичів під час їхнього проживання у Коломиї, імовірно, перед виїздом о. Омеляна до Аргентини (отець Омелян - третій зліва, у нижньому ряду - батьки священика) (з колекції Наталії Ананевич)⁵⁷⁵.

⁵⁷¹ Детальніше див.: Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини... С. 75; [Лятишевський Іван] о. І. Л. З історії духовної семінарії в Станіславові / о. Іван Лятишевський // Альманах українських богословів. Львів, 1923. С. 139-140; Делятинський Р. Станиславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // *Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies*. Volume 8 / Maria Curie-Sklodovska University in Lublin, Faculty of Humanities, Branch of Ukrainian Studies. Lublin, 2014. S. 311; Щепкович Ф. В ім'я правди. Станиславів, 1911. С. 161-163.

⁵⁷² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. XXV; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // *Енциклопедія Сучасної України*... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника... (вказує іншу дату свячень – 11 травня 1911).

⁵⁷³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

⁵⁷⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265.

⁵⁷⁵ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

Душпастирська та суспільна діяльність:

Священик-місіонер в Аргентині, провінція Місіонес (1911–1918)⁵⁷⁶, зокрема в місцевості Азара (1913–1925)⁵⁷⁷. Отримав від єпископа Григорія Хомишина посвідку про свячення (целебрат) Ч. 3.470 від 17 липня 1911 для подання церковній владі в Аргентині⁵⁷⁸. Одразу ж разом з о. Іваном Сенишиним виїхав на місійну працю до Аргентини⁵⁷⁹, вже 30 вересня 1911 р. обидва прибули до Буенос-Айреса, з метою продовжити подорож як місіонери до м. Апостолес; на прохання єпископа Г. Хомишина австрійський уряд виділив субвенцію для о. Ананевича, на місійні заходи у Аргентині Галицьке намісництво виділило 2000 крон, а на будівництво церков у поселеннях Азара і Апостолес із Галицького релігійного фонду надано 6300 крон⁵⁸⁰.

За спогадами Євгена Онацького, в цей період «українське католицьке життя в Аргентині пробували зорганізувати ще о. Кл. Бжуховський (1908 р.), о. Ярослав Карпюк (1909), оо. Омелян Ананевич та Ів. Сенишин (1911-1926)...»⁵⁸¹.

У 1911 обидва священики осіли в провінції Місіонес, зокрема, о. І. Сенишин в у м. Апостолес, а о. О. Ананевич у поселенні Азара⁵⁸². За свідченнями Євгена Онацького, «О. Ананевич пробув у Місіонесі до 1915 року, але головну

⁵⁷⁶ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 5; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁵⁷⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1913, С. XXV; 1914, С. XXV; 1925, С. XXVI; 1927, С. XIV; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція I. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁵⁷⁸ Ковалик В., о. Василяни в Аргентині. Буенос-Айрес, 1988. С. 36. URL: <https://diasporiana.org.ua/religiya/7406-kovalik-v-o-vasiliyani-v-argentini/>.

⁵⁷⁹ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...; Пилипів І. Співпраця Греко-католицької церкви з українцями Америки у 20-30 рр. XX ст. // Схід. 2011. № 2 (109). С. 110. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33086/25-Pylypiv.pdf?sequence=1>; Ярош О. Митрополит Андрей Шептицький – Апостольський візитатор в Аргентині // Український Мойсей (до 150-ліття від дня народження митрополита Української грекокатолицької церкви Андрея Шептицького): Статті та матеріали / Упоряд.: О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. Львів: Видавничий відділ Львівського музею історії релігії «Логос», 2015. 146 с. С. 52. URL: <http://religio.org.ua/public/site/files/sheptytsky-150.pdf>.

⁵⁸⁰ Качараба С. Документи ЦДІА України у Львові про суспільну опіку греко-католицької церкви над українською еміграцією у Бразилії та Аргентині (кінець XIX – початок XX ст.) // Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали п'ятої наукової краєзнавчої конференції (12 листопада 2010 р.). Львів, 2011. С. 206. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Матеріали-V-наукової-краєзнавчої-конференції-Історичні-пам'ятки-Галичини-2010.pdf>; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). Ф. 146, оп. 4, спр. 2688. арк. 64, 69, 82.

⁵⁸¹ Онацький Є. Українці в Південній Америці // Українці у вільному світі. Ювілейна книга УНС (1894–1954) / Зредагували Л. Мишуга й А. Драган. Джерзі Сіті: Видання УНС, 1954. С. 215-233. С. 217, 223. URL: <https://www.svoboda-news.com/arxiv/almanachs/Almanach-UNA-1954.pdf>.

⁵⁸² Качараба С. Документи ЦДІА України у Львові про суспільну опіку греко-католицької церкви... С. 206; Онацький Є. Українці в Південній Америці... С. 215-233. С. 217; Шевчук О. Перші священики-місіонери в Аргентині та їхній вплив на формування української спільноти // Українознавство (Ukrainian Studies) / Науково-дослідний інститут українознавства. Київ, 2015. № 3 (56). С. 216-227. URL: <https://docplayer.net/83046819-Ukrayinoznavstvo-ukrainian-studies.html>; Сапеляк А. Отець Іван Сенишин. Український місіонер-піонер в Аргентині. Львів: Свічадо, 1997. С. 66, 72.

організаційну роботу попровадив о. Сенишин, що короткий час був навіть посадником Апостолесу...»⁵⁸³.

Як відзначає дослідниця Ольга Ярош: «у цей період в Місіонесі налічувалось близько 1000 українських сімей. Через відсутність в Аргентині українських священиків значна частина української спільноти потрапила під вплив «схизми» – російського православ'я, залишивши лоно греко-католицької церкви, інших намагались латинізувати польські священики. У своєму листі до А. Шептицького о. Омелян Ананевич писав: «Тут у мене на Азарі багато родин перейшло (без ніякого позволення) на польське завдяки праці тутейшого священика Латинського; на колонії маю схизму (около 150 родин), з якою борба дуже брудна, бо она за оружје має клевету і брехню а покровителем її російське правительство». Наголошує о. Ананевич і на іншій проблемі – необхідності катехизації дітей та приділення їм більшої уваги: «Діти сі треба забрати до себе на цілі тижні /.../ Чую, що треба тих бідаків рятувати і виджу, що при помочи Божий можна досить багато зробити /.../ Мені як день так і ніч на гадці лише се: діти привести до Ісуса»...»⁵⁸⁴.

У 1912 р. о. О. Ананевич, крім доти існуючих церковних братств, заснував Братство св. Йосифа (за іншими даними – братство св. Йосафата) і Братство Серця Христового, читальню, зведено церкву Непорочного Зачаття Матері Божої в с. Азара, розпочато будівництво церкви у с. Трес Капонес, за підтримки о. Сенишина засновано соціальний клуб «Україна» в м. Апостолес, у 1913 засновано Апостольства молитви у м. Апостолес і с. Азара⁵⁸⁵. З метою пришвидшити будову церкви в с. Трес Капонес о. О. Ананевич опублікував у галицькій пресі відозву із закликом збирати на неї пожертви. Це звернення мало значний ефект, оскільки навіть австрійський уряд переказав українській громаді у Аргентині 500 дол. Урочисте посвячення церкви у Трес Капонес здійснив митрополит А.Шептицький аж у 1922 р.⁵⁸⁶. Однак, як стверджує дослідниця Оксана Шевчук, «внаслідок багатьох обставин українські поселенці були байдужими та не надавали потрібної матеріальної підтримки. Тому втомлений

⁵⁸³ Онацький Є. Українці в Південній Америці... С. 215-233. С. 217.

⁵⁸⁴ Ярош О. Митрополит Андрей Шептицький – Апостольський візитатор в Аргентині... С. 52.

⁵⁸⁵ Шевчук О. Перші священики-місіонери в Аргентині... С. 216-227; Сапеляк А. Отець Іван Сенишин... С. 66, 72; Качараба С. Документи ЦДІА України у Львові про суспільну опіку греко-католицької церкви... С. 207 (автор вказує джерело: Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). Ф. 146, оп. 1, спр. 2490. арк. 70, однак, насправді такої справи не існує взагалі! – див. опис № 1 фонду № 146 ЦДІАУЛ <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20146%20op.%201.pdf>); Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 2, спр. 59. Листи єпископа Браги Й. та духовних осіб з Аргентини і Бразилії до Шептицького А., 1901–1913 рр., Арк. 10; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). Ф. 408, оп. 1, спр. 1118. Стаття священика Хомина «Митрополит Андрій Шептицький як апостольський візитатор для українців в Америці». Рукопис, 1924 р. Арк. 8.

⁵⁸⁶ Качараба С. Документи ЦДІА України у Львові про суспільну опіку греко-католицької церкви... С. 207 (автор вказує джерело: Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). Ф. 146, оп. 1, спр. 2490. арк. 70, однак, насправді такої справи не існує взагалі! – див. опис № 1 фонду № 146 ЦДІАУЛ <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20146%20op.%201.pdf>); Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 2, спр. 59. Арк. 10; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). Ф. 408, оп. 1, спр. 1118. Арк. 8.

зlidнями о. Ананевич у 1917 р. переїхав до Бразилії...»⁵⁸⁷. Дослідниця Ольга Ярош зазначає тільки, що «після чотирьох років перебування в Аргентині о. Омелян Ананевич перейшов на душпастирську роботу у Бразилії...»⁵⁸⁸.

Збереглося листування з митрополитом Андреем Шептицьким про розвиток місіонерської праці та душпастирської опіки над українцями греко-католиками в Аргентині⁵⁸⁹. В одному з листів до митрополита А. Шептицького о. О. Ананевич наголошував на великому значенні українського шкільництва, підкреслюючи, що «діти, передовсім по містах – руські, польські і інші поміж собою з більшою приємністю говорять по-іспанськи. 10 000 Русинів пропаде в другім поколінні без сліду, если так дальше піде...»⁵⁹⁰.

Згодом, у червні 1922 о. О. Ананевич на короткий час відвідає Аргентину як супровідник для митрополита А. Шептицького під час його апостольської візитації громад греко-католиків в Америці. Так, 12 червня 1922 р. разом з оо. К. Бжуховським та О. Ананевичем митрополит прибув до Місіонесу, де проживала більшість українців Аргентини. На кордоні їх зустріли представники аргентинської церковної і світської влади та українські віряни разом з о. Сенишиним. Далі, 17 червня 1922 р. Шептицький у супроводі отців К. Бжуховського й О. Ананевича прибув у містечко Апостолес, а 18 червня владику урочисто впровадили до церкви, де він відслужив літургію, виголосив проповідь і провів триденну місію⁵⁹¹. Як відзначає дослідниця Оксана Шевчук, митрополит А. Шептицький «був дуже стривожений складною ситуацією української церкви в Південній Америці. Незважаючи на погані дороги, а подекуди їх відсутність, кир Андрей під час своєї візитації зумів обїхати майже усі парафіяльні осередки українських поселенців, відправляв архієрейські Служби Божі, давав місійні науки, проводив катехизацію молоді, освятив новозбудовані церкви в Трес Канонес та Апостолес. У своїх розмовах та проповідях митрополит закликав українців триматися гурту, своєї церкви та свого обряду. У Місіонес він пробув майже два місяці і наприкінці липня повернувся до України. На короткий час із Бразилії знову прибув о. О. Ананевич. Проте після нетривалого його заступництва із Галичини 19 вересня 1927 р. приїхали два молодих 28-річних священики оо. Степан Вапрович та Степан Турчин...»⁵⁹².

⁵⁸⁷ Шевчук О. Перші священики-місіонери в Аргентині... С. 216-227; Сапеляк А. Отець Іван Сенишин... С. 66, 72.

⁵⁸⁸ Ярош О. Митрополит Андрей Шептицький – Апостольський візитатор в Аргентині... С. 52.

⁵⁸⁹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 1, спр. 211. Листи кореспондентів з прізвищами на літери "Айд–Анас" до Шептицького А., 1912–1939 рр., 117 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 2, спр. 59. 72 арк.

⁵⁹⁰ Цит. за: Качараба С. Документи ЦДІА України у Львові про суспільну опіку греко-католицької церкви... С. 209.

⁵⁹¹ Ярош О. Митрополит Андрей Шептицький – Апостольський візитатор в Аргентині... С. 53; Пилипів І. Співпраця Греко-католицької церкви з українцями Америки... С. 111.

⁵⁹² Шевчук О. Перші священики-місіонери в Аргентині... С. 216-227; Ковалик В., о. Василяни в Аргентині... С. 39.

У 1922 митрополит А. Шептицький, як зазначає дослідниця Ольга Ярош, «запропонував, щоб «Свята Конгрегація отримала від Святого Престолу призначення єпископа для русинів Бразилії та Аргентини». На його думку, єпископом для українців у цих країнах міг би бути о. О. Ананевич. Незважаючи на зусилля митрополита Шептицького, ще досить тривалий час як Аргентина, так і Бразилія залишалися без єпископа...»⁵⁹³.

Священик-місіонер в Бразилії, провінції Дорісон (Парана) і Маллет (1918–1938)⁵⁹⁴.

За свідченням Н. Ананевич, «у 1917 році о. Омелян переїхав до Бразилії й осів у Маллеті. Там упродовж тривалого часу він працював разом з о. Петром Процьковим, обслуговуючи, окрім самого осідку, також такі місцевості розлогої парафії, як Дорізон, Серра де Тігре, Флувіополіс, Вера Гварані, Круз Машадо та інші. Цей душпастир ревно працював над спасінням людських душ. Він разом зі своїми сподвижниками старався прививати молоді любов до рідного обряду. Парафіянами отця Омеляна були люди, розкидані по далеких колоніях і місцевостях (так званих "вісіналах"), віддалених від центру та ізольованих через бездоріжжя. Часто для того, щоб привезти священика до хворого, висилали підводу з кіньми. Відчутною була потреба у вчителів. Діяли вже Сестри Службниці, але їх було замало, щоб обслужити всі колонії. Часто катехизація дітей відбувалася на приватних помешканнях. З цих наук користали й дорослі. Побудував багато церков та каплиць у тодішній маллетинській парафії. У 1925 році разом з о. Петром Процьковим вони заснували Товариство свв. Кирила і Методія, яке мало на меті вишкіл і виховання молодих єпархіальних священиків. Першими плодами цього почину були отці Володимир Ханейко і Петро Бусько. У 1928 році отець Ананевич організував на Вера Гварані першу ланку Марійської Дружини, як теж у 1933 році влаштував у Маллеті похід «Українська Молодь – Христові!», подібно як це було у Галичині того ж самого року. Щорічно в листопаді влаштовував поминання наших полеглих, виголошуючи патріотичні проповіді при цих нагодах»⁵⁹⁵. Дослідник Олег Огірко зазначає, що церковне релігійне товариство «Марійська Дружина» у провінції Парана (Бразилія) організували серед українських поселенців о. Омелян Ананевич, світський священик, і о. Рафаїл Криницький, василіянин, а згодом вона «розрослася в могутню організацію й охопила собою майже всі наші парафії»⁵⁹⁶.

⁵⁹³ Ярош О. Митрополит Андрей Шептицький – Апостольський візитатор в Аргентині... С. 55.

⁵⁹⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1929, С. 14; 1930, С. 18; 1931, С. 20; 1935, С. 19; 1938, С. 23; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.; Ананевич Йосафат Омелян // Енциклопедія українознавства. Словникова частина... Т. 1... С. 42 (помилково датовано 1933 роком); Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁵⁹⁵ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁵⁹⁶ Зінько В., о. ЧСВВ, Огірко О. Форми душпастирського обслуговування української діаспори в країнах Південної Америки // Друга Міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» (The Second International Scientific Conference Diaspora as a factor in strengthening the Ukrainian State within

У 1930 під час візитації українців-католиків у Бразилії єпископа Костянтина Богачевського, Апостольського Екзарха українців-католиків у США (у 1958-1961 – Митрополит Філадельфійський УГКЦ) о. Омелян Ананевич представив ідею створити місцеве згромадження катехиток для кращої обслуги наших людей, і владика Костянтин поблагословив ці плани. Відтак, 24 травня 1932 з ініціативи о. О. Ананевича у м. Маллет засновано Згромадження Сестер Катехиток Францисканок III Чину, яке у 1945, за пропозицією о. Методія Ковалю, який став духовним провідником після того, як о. Омелян вступив до монастиря францисканців, прийняло назву Сестер Катехиток Святої Анни, а з 1991 ЗСКА розпочало працювати в Україні⁵⁹⁷. Водночас, у 1930-х о. Омелян Ананевич виклопотав дозвіл церковної влади на створення нового згромадження святого Франциска Третього чину візантійського обряду, який отримав від єпарха Понта Гросси⁵⁹⁸.

У 1938 як сотрудник парафії в м. Маллет написав листа до митрополита Андрея Шептицького про складну ситуацію з душпастирською опікою над українцями греко-католиками через брак священиків⁵⁹⁹.

Дослідниця Г. Залуцька зазначає, що «...Вагомий внесок у дослідження та вивчення просвітницької діяльності чернечих згромаджень у Бразилії, зокрема ССНДМ, зробили вчені: А. Великий, О. Балла, В. Зінько, В. Бурко, В. Верига, **О. Ананевич**, Я. Закревська, А. Стрілко, М. Шкірпан та інші...»⁶⁰⁰.

the international community. The Ukrainian diaspora in the global context). Тези доповідей (м. Львів, 18-20 червня 2008 року) / Редкол.: М. Галік, Н. Гумницька, О. Палінська; відп. за вип. І. Калинець; Національний Університет «Львівська Політехніка», Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою. Львів, 2008. 277 с. С. 188. URL:

<https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6717/tezy-dopovidej%20Діаспора%20як%20чинник%20утвердження%20держави%20Україна%20у%20міжнародній%20спільноті.%20Українська%20діаспора%20у%20світові.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁵⁹⁷ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...; Монаші Чини та Згромадження УГКЦ // *Milites Christi Imperatoris*. URL: <http://www.christusimperat.org/ru/node/15433>.; Зінько В., о. ЧСВВ, Огірко О. Форми душпастирського обслуговування української діаспори в країнах Південної Америки... С. 189; Кобрин М. С. Культурно-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук; спеціальність 09.00.11 – Релігієзнавство / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2015. С. 98. URL: https://theses.oa.edu.ua/DATA/59/Kobrin_M_S.pdf.

⁵⁹⁸ Кобрин М. С. Культурно-обрядові практики УГКЦ... С. 98.

⁵⁹⁹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 201, оп. 5, спр. 85. Лист сотрудника греко-католицької парафії в м. Маршал-Мале (Бразилія) Ананевича Омеляна про складну ситуацію на парафіях в Бразилії через брак священиків, 1938 рр., 2 арк.

⁶⁰⁰ Залуцька Г. І. Діяльність Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії у Бразилії у ХХ ст.: освітній аспект // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсонський державний університет. Херсон, 2018. Вип. LXXXIII, том 2. С. 16-21. С. 17. URL: http://www.ps.stateuniversity.ks.ua/eng/file/issue_83/part_2/issue_83_2.pdf.

Священик-місіонер в США (1939–1964)⁶⁰¹. У 1939 переїхав до США (Пасейк, штат Нью-Джерсі)⁶⁰².

У 1939–1941 – ректор семінарії св. Василя у м. Стемфорд (штат Коннектикут)⁶⁰³.

У вересні – листопаді 1941 – перший ректор Української семінарії св. Йосафата у м. Вашингтон (федеральний штат Колумбія)⁶⁰⁴.

У 1942–1943 – парох у м. Газлетон (штат Пенсильванія)⁶⁰⁵.

За свідченням Н. Ананевич, «у 1938 року він виїжджає до Сполучених Штатів Америки, щоб здійснити давнє бажання – стати монахом Францисканського Чину. В цьому чині він прийняв нове чернече ім'я Йосафат і склав торжественну професію 22 вересня 1945 року. Як францисканин українського обряду, він ще довго душпастирював між нашими вірними в Америці. Хоч фізично знаходився далеко, та духом ніколи не покидав своє згромадження. Він часто писав до сестер та завжди заохочував їх до вірності і витривалості...»⁶⁰⁶.

Організував 1945 гілку Чину Францисканців візантійсько-слов'янського обряду в м. Сайбертсвіллі, штат Пенсильванія, США⁶⁰⁷.

У 1946–1947 – парох в м. Сайнт-Клер (штат Пенсильванія)⁶⁰⁸.

⁶⁰¹ Ананевич Йосафат Омелян // Енциклопедія українознавства. Словникова частина... Т. 1... С. 42 (помилково датовано початок праці 1933 роком); Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁶⁰² Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁶⁰³ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁶⁰⁴ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.; Denischuk J., Sulyk S. Ukrainian Catholic National Shrine of the Holy Family, Washington, DC and a historical sketch of the Ukrainian American Community in the Nation's Capital. Washington, 1988. URL: <https://discover.hsp.org/Record/marc-27974>.

⁶⁰⁵ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁶⁰⁶ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁶⁰⁷ Ананевич Йосафат Омелян // Енциклопедія українознавства. Словникова частина... Т. 1... С. 42; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.; Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁶⁰⁸ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

У 1947–1949 – парох у м. Шамокін (штат Пенсильванія)⁶⁰⁹.

У 1949–1951 – парох у м. Газлетон (штат Пенсильванія)⁶¹⁰.

Фото: о. Омелян Ананевич, ієромонах (з колекції Наталії Ананевич)⁶¹¹.

Від 1952 проживав і працював у монастирі Чину Францисканців візантійсько-слов'янського обряду в м. Сайбертсвіллі, штат Пенсильванія⁶¹².

Помер: 03.05.1964, м. Сайбертсвілл, штат Пенсильванія, США⁶¹³. За свідченням Н. Ананевич, «Отець Омелян упокоївся у Бозі 3 травня 1964 року. Його поховали в Сиберствілле (США) між своїми співбратами на францисканському кладовищі цього містечка»⁶¹⁴.

Інші родичі: рідні брати і сестри – мав, за свідченням Н. Ананевич, ще двох братів і чотири сестри, імена яких невідомі⁶¹⁵; **Ананевич Яків** (р. н. невід. – р. см. невід.), стрийко о. Омеляна, рідний брат батька Григорія; **Ананевич Микола** (р. н. невід. – р. см. невід.), родич о. Омеляна, емігрував 1945 і проживав у Канаді; **Ананевич Степан** (р. н. невід. – р. см. невід.), родич о. Омеляна, внук Якова, стрийко Наталії, емігрував 1945 і проживав у Канаді, у 1990-х відвідав Україну в пошуках одиної; **Ананевич Петро** (р. н. невід. – р. см. невід.), родич о. Омеляна, рідний брат Степана, стрийка Наталії; **Ананевич Павло** (р. н. невід.

⁶⁰⁹ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁶¹⁰ Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.

⁶¹¹ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁶¹² Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁶¹³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884 – 1988): [англійською мовою] / Записки ЧСВВ, серія II, секція 1. Рим: ЧСВВ, 1988. 1318 с.; Ясінський Б. Д. Ананевич Йосафат // Енциклопедія Сучасної України... Т. 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44047>.

⁶¹⁴ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁶¹⁵ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

– р. см. невід.), родич о. Омеляна, дідусь Наталії Ананевич; *Ананевич Наталія* (р. н. невід.), родичка о. Омеляна, правнучка Якова Ананевича, у 2000-х замешкала в Греції, учасниця Світового конгресу української діаспори у Львові, відвідала монастир Згромадження Сестер Катехиток святої Анни в м. Брюховичі-Львів⁶¹⁶.

Творчість о. Омеляна Ананевича: книга «Ціла наука Католицької Церкви у проповідях» (210 проповідей, 400 сторінок, видання 1954)⁶¹⁷; книга «Квіти святого Франциска» (переклав з італійської та написав передмову о. Омелян, видання 1955; перевидання 2009)⁶¹⁸;

Вшанування пам'яті: включений 2008 до переліку статей для підготовки енциклопедичного довідника «Український біографічний словник» з такою короткою анотацією: «...530. Ананевич Йосафат (світське ім'я – Омелян; 1888–03.05.1964) – греко-католический церковний діяч»⁶¹⁹; вшановується як засновник Згромадження Катехиток святої Анни⁶²⁰.

Анастасієвський Микола (1858–1918).

Народився 25.09. 1858, м. Скала, коронний край Галичини і Володимирії, Австрійська імперія⁶²¹ (сьогодні, 2023 – смт. Скала Подільська Чортківського району Тернопільської області⁶²²).

Батьки: батько і мати – відомості відсутні.

Освіта: середня освіта – відомості відсутні; вища духовна освіта – духовна семінарія та богословський факультет університету в Львові (1882–

⁶¹⁶ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁶¹⁷ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...

⁶¹⁸ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...; Кобрин М. С. Культурно-обрядові практики УГКЦ... С. 183 (у переліку джерел і літератури вказано книгу: Квіти святого Франциска / [пер. з італ. о. Йосафат Ананевич]. Львів : Свічадо, 2009. 244 с.).

⁶¹⁹ Реєстр імен Українського біографічного словника. Літери А – Б / авт. кол.: В. І. Попик (керівник) та ін.; редкол.: В. І. Попик та ін.; НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т біографічних досліджень. Київ, 2008. 158 с. Серія «Реєстр Українського біографічного словника. Робочі зошити», Вип. 1). С. 19. URL: http://biography.nbuv.gov.ua/data/vidannya/reestr/rees_a_b.pdf.

⁶²⁰ Ананевич Н. Небуденна розповідь про монашу спільноту та її засновника...; Ананевич Н. Мій Господи [вміщено коротку біографію о. Омеляна Ананевича] // На шляху навернення. Дата оновлення 01.11.2012. URL: <http://ukrdusha.blogspot.com/2013/08/blog-post.html>; Дух О. Катехитки святої Анни // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького. Львів: «Літопис», 2010. Том 3. С. 157. URL: https://archive.org/stream/entslv03/entslv03_djvu.txt.

⁶²¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а, арк. 9; Шематизм... гр.-кат. Станіславівської єпархії... 1890, С. 128; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Вуянко М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську... С. 165.

⁶²² Скала-Подільська // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Скала-Подільська>; Скала Подільська. Скала-Подільська громада. Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. Дата оновлення: 11.09.2022. URL: <https://irp.te.ua/skala-podilska-skala-podilska-gromada-ternopilska-oblast/>.

1886), зокрема студент 1-го курсу семінарії (1883)⁶²³, 4-го курсу семінарії (1886)⁶²⁴.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 05.12.1886, м. Станиславів, єпископ-святитель – Станиславівський єпископ Юліан Пелеш⁶²⁵.

Цивільний стан – одружений⁶²⁶, дружина – відомості відсутні; вдівець з 1901⁶²⁷.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Приватний сотрудник парафії с. Пасічна Станиславівського деканату (10.12.1886–23.12.1888)⁶²⁸. Дослідниця М. Вуянко зазначає, що «священники з Пасічної запрошувалися на служби в Катедру, особливо під час великих релігійних свят»⁶²⁹.

Сотрудник парафії с. Товмачик (Толмачик) Коломийського повіту Коломийського деканату (23.12.1888–31.12.1890)⁶³⁰. Парохом с. Толмачик був о. Віктор Кисілевський (1844 р. н.)⁶³¹. Парафія с. Толмачик мала матірну церкву св. Трійці (збудовану і посвячену 1852), дочірню церкву Воздвиження Чесного Хреста в с. Іванівці та «прилучене» с. Майдан Граничний⁶³². Метрики з 1758⁶³³ або 1748⁶³⁴. У с. Толмачик був дім пароха (збудований 1847) та дім сотрудника (збудований 1835)⁶³⁵. Освітні заклади: в с. Толмачик – школа етатова системізована (з 1874), кількість дітей греко-католиків шкільного віку 171 (1888), 263 (1890); в с. Іванівка – школа філіальна (з 1874), дітей 118 (1888), 142 (1890)⁶³⁶.

Конкурсний іспит 05-06.05.1890 склав «з достаточним успіхом»⁶³⁷.

⁶²³ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1883. С. 306.

⁶²⁴ Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1886. С. 210.

⁶²⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 260; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Вуянко М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську... С. 165.

⁶²⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1890, С. 128.

⁶²⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1901, С. 87.

⁶²⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Вуянко М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську... С. 165.

⁶²⁹ Вуянко М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську... С. 165.

⁶³⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 136; 1890, С. 128-129; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 220, 265.

⁶³¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 136; 1890, С. 128

⁶³² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 136; 1890, С. 128.

⁶³³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 136.

⁶³⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1890, С. 128.

⁶³⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 136; 1890, С. 128.

⁶³⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 136; 1890, С. 128.

⁶³⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9.

Сотрудник в с. Іванків Борщівського повіту Скальського деканату (02.01.1891–02.02.1893)⁶³⁸. Парохом с. Іванків був о. Іван Кушик (1836 р. н.)⁶³⁹. Парафія с. Іванків мала матірну церкву св. Михайла (збудовану 1841, посвячену 1852), дім пароха (мурований з каменю, збудований 1863), «прилучені» с. Гуштинок і с. Бережанка⁶⁴⁰. Метрики з 1784⁶⁴¹. В с. Іванків школа етатова системізована, дітей 200 (1891)⁶⁴².

Конкурсний іспит 08-09.06.1897 склав «з достатнім успіхом»⁶⁴³.

Системізований сотрудник експонованого сотрудництва с. Сапогів парафії с. Кривче Борщівського повіту Кудринецького деканату (03.02.1893 – 28.10.1908)⁶⁴⁴. У с. Сапогів була «стара» церква Перенесення мощей св. Миколая (збудована 1777, за іншою версією 1877, поправлена (новий дах) 1883)⁶⁴⁵. В с. Сапогів була філіальна системізована школа з українською мовою навчання⁶⁴⁶. У с. Сапогів також були читальня товариства «Просвіта» (40 членів у 1906, 120 членів у 1907) під проводом священника, зерносховища («шпихлір») і селянський хор «під зарядом читальні», громадська позичкова каса⁶⁴⁷. При церкві с. Сапогів були братства чоловіків і жінок, хлопців і дівчат⁶⁴⁸. З 1907 братство тверезості, 210 членів⁶⁴⁹.

Звільнений від конкурсного іспиту на 6 років (1903, 1904)⁶⁵⁰.

Член Товариства святого апостола Петра в Станиславівській єпархії (з 1904)⁶⁵¹.

⁶³⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 197-198, 304 (зміни під час друку шематизму), 305 (іменний покажчик); 1892, С. 108; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 87-88, 265.

⁶³⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 197; 1892, С. 108.

⁶⁴⁰ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 197; 1892, С. 108.

⁶⁴¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 197.

⁶⁴² Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 197; 1892, С. 108.

⁶⁴³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9.

⁶⁴⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 192, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 86; 1895, С. 84; 1896, С. 84; 1897, С. 84; 1898, С. 84; 1899, С. 84; 1900, С. 84; 1901, С. 87-88; 1903, С. 96; 1904, С. 96; 1905, С. 96; 1906, С. 118; 1907, С. 121.

⁶⁴⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 86; 1895, С. 84; 1896, С. 84; 1897, С. 84; 1898, С. 84; 1899, С. 84; 1900, С. 84; 1901, С. 87-88; 1903, С. 96 (вперше вказано дату – 1777 рік будівництва); 1904, С. 96 (вказано іншу дату – 1877 рік будівництва); 1905, С. 96 (дата будівництва 1877); 1906, С. 118 (вказано дату будівництва 1777, додано, що «поправлена (новий дах) 1883»); 1907, С. 121 (збудовано 1777, поправлено 1883).

⁶⁴⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1894, С. 86; 1895, С. 84; 1896, С. 84; 1897, С. 84; 1898, С. 84; 1899, С. 84; 1900, С. 84; 1901, С. 87-88; 1903, С. 96; 1904, С. 96; 1905, С. 96; 1906, С. 118 (вперше вказано, що з українською мовою навчання); 1907, С. 121 (вказано українську мову навчання).

⁶⁴⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 118; 1907, С. 121.

⁶⁴⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1906, С. 118; 1907, С. 121.

⁶⁴⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1907, С. 121.

⁶⁵⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9.

⁶⁵¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1904, С. 213; 1905, С. 215

Парох с. Побереже Станиславівського повіту Єзупільського деканату (29.10.1908 – 10.10.1918+)⁶⁵². У с. Побереже була матірня церква Воскресіння Христового (збудована 1818, посвячена 1828), прилучений «присілок» Бранівка⁶⁵³. Патроном села був о. Михайло Олексинин, парох в Суховолі, та його дружина Анна⁶⁵⁴. В с. Побереже була 2-класна етатова системізована школа з українською мовою навчання⁶⁵⁵. При церкві с. Побереже було церковне братство тверезості, засноване 1874⁶⁵⁶, та звичайні братства чоловіків і жінок⁶⁵⁷. З 1910 читальня товариства «Просвіта»⁶⁵⁸.

Зі спогадів мешканця с. Побереже Василя Ходака: «Було це яких 10 літ перед Першою світовою війною. В тих часах прибув до села новий парох о. Н. Анастасієвський, а також новий управитель школи П. Посацький. Обидва вони одразу стали до громадської праці і від того часу настала виразна зміна в селі. Січовики стали робити свої вправи, чим зацікавили молодь. Крім фізичних вправ, працювали над усуненням п'янства з села і разом з членами «Просвіти» над піднесенням національної свідомості його мешканців та розуміння і шанування своєї гідності. В селі появилася громадська крамниця, яку опісля переорганізовано на кооперативу, а також перша в нашій околиці молочарня, що продавала свої вироби в Народній Торговлі в Станиславові. Така наполеглива та свідомо праця почала приносити свої успіхи. На війта вибрано свого чоловіка, а орендарі один по одному почали покидати свої корчми і село. Кожного року все більше молоді ішло до шкіл. Ця молодь мала теж своєрідний вплив на своїх односельчан. Просвіта, яка мала зразу одну читальню, небавом зорганізувала другу, а опісля й третю, на місце читальні ім. Качковського, що її зорганізував був о. Дума. Серед такого розгару праці прийшла Перша світова війна. Австрійська влада забрала всіх здібних до військової служби чоловіків до війська. Багато їх загинуло на фронтах. В часі війни Побереже зазнало багато знищень, головно, як воєнний фронт опинився на річці Бистриці, а село знайшлося під гарматним обстрілом. Немало натерпілись мешканці села від російської солдатні. В часі української визвольної боротьби Побереже виставило для Української Галицької армії цілу сотню вояків...»⁶⁵⁹.

⁶⁵² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 70-171, 265; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 43, 188; 1910, С. 68; 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66; 1925, С. 285 (некролог).

⁶⁵³ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 43; 1910, С. 68; 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66.

⁶⁵⁴ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 43; 1910, С. 68; 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66.

⁶⁵⁵ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 43; 1910, С. 68; 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66.

⁶⁵⁶ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1909, С. 43; 1910, С. 68; 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66.

⁶⁵⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1911, С. 65; 1912, С. 66; 1913, С. 66; 1914, С. 66.

⁶⁵⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1910, С. 68.

⁶⁵⁹ Альманах Станиславівської Землі... 1975. С. 773.

Помер: 10.10. 1918, с. Побережжя Станиславівського повіту, коронний край Глаичини і Володимирії, Австро-Угорська імперія⁶⁶⁰ (сьогодні, 2023 – с. Побережжя Єзупільської територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської області⁶⁶¹).

Діти: відомості відсутні.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Інші однофамільці: **Анастазієвський Микола** (1891–1974), український художник, народився в м. Скала над Збручем (нині, 2023 – смт. Скала Подільська Тернопільської області) в селянській сім'ї, за підтримки митрополита Андрія Шептицького закінчив Академію мистецтв у Кракові, живописець і графік в штаті Міністерства освіти УНР у м. Кам'янець-Подільський (1918–1919), вчитель малювання в середніх школах Помор'я (Польща), з 1945 – у США, помер у м. Міннеаполіс, штат Міннесота⁶⁶².

Вшанування пам'яті: у серпні 1927 в с. Побережжя учасники товариської зустрічі випускників гімназії та учительської семінарії в Станиславові після Богослужіння інціювали панахиду на могилі пароха бл. п. о. Миколи Анастазієвського та директора місцевої школи П. Посацького, двох відомих духовних провідників села⁶⁶³.

Ангелович Михайло (1817–1890).

Народився 06.11.1817⁶⁶⁴, місце народження – відомості відсутні.

Батьки: батько і мати – відомості відсутні.

Освіта: *середня освіта* – відомості відсутні; *вища духовна освіта* – Львівська греко-католицька духовна семінарія (1837–1841), зокрема, студент 3-

⁶⁶⁰ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 9; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 285 (некролог); Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 265; Вуянко М. Катедральний собор Воскресіння Христового в Івано-Франківську... С. 165.

⁶⁶¹ Побережжя // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Побережжя_\(село\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Побережжя_(село)); Побережжя // Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/locality/30560>.

⁶⁶² Певний Б. П. Анастазієвський Микола // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. Том 1. URL: <https://esu.com.ua/article-44061>; Гах І. «Українець з крові та кости» // Збруч. Дата оновлення: 14.08.2017. URL: <https://zbruc.eu/node/69592>. Додатково див., наприклад: Анастазієвський М. Частина моїх праць в репродукціях з краю і скитальщини. Берхтесгаден, 1948. 40 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/anastaziyevskiy-m-chastyna-moyih-pracz-v-reprodukcziyah-z-krayu-i-skytalsghyny/>; Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали... Т. 7: 1914–1923... С. 156, 224; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 1, спр. 211. 117 арк.; Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф. 358, оп. 2, спр. 97. Листи художника Анастазієвського Миколи з Кракова до Шептицького А., 1912–1914 рр., 57 арк.; Скала Подільська. Скала-Подільська громада. Тернопільська область // Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. Дата оновлення: 11.09.2022. URL: <https://irp.te.ua/skala-podilska-skala-podilska-gromada-ternopilaska-oblast/>.

⁶⁶³ Альманах Станиславівської Землі... 1975. С. 144.

⁶⁶⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

го курсу (1840)⁶⁶⁵, студент 4-го курсу (1841), з 1842 належав до Пресвітерського дому кандидатів, які очікують на свячення⁶⁶⁶. Його однокурсниками і товаришами були, зокрема, Білінкевич Симеон, Качал Стефан, Яримович Іван Петрушевич Антоній, Проскурницький Микола, Танячкевич Данило та інші (всього 47 осіб у 1840, 82 особи у 1842)⁶⁶⁷.

Свячення на ієрея (пресвітера) – 09.06.1842⁶⁶⁸, м. Львів, єпископ-святитель – митрополит Михайло Левицький⁶⁶⁹.

Цивільний стан – одружений, вдівець з 1886⁶⁷⁰, дружина – відомості відсутні.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Адміністратор парафії с. Тумир Станиславівського повіту Устецького деканату Львівської архієпархії (1842–1846)⁶⁷¹. Капелан парафії с. Тумир Станиславівського повіту Устецького деканату Львівської архієпархії (1846–1854)⁶⁷². У с. Тумир є парохіяльна школа (з 1844)⁶⁷³.

Душпастир доїжджаючий парафії с. Маріямпіль Станиславівського повіту (1843–1846)⁶⁷⁴.

Парох с. Тростянець (з 1868 – Тростянці) Бучацького повіту (у 1868–1880 – в складі Товмацького повіту) Устецького деканату Львівської архієпархії, з 1885 – Станиславівської єпархії (1854–1890)⁶⁷⁵. У с. Тростянець (Тростянці) є

⁶⁶⁵ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1840. 300 s. S. 251.

⁶⁶⁶ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1842. 278 s. S. 228 (точніше – у списку «Candidati, qui finito Cursu theologico ordinationem expectant», в перекладі «Кандидати, які очікують рукоположення після закінчення Теологічного курсу»).

⁶⁶⁷ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1840. 300 s. S. 251-252; 1842. 278 s. S. 228-229.

⁶⁶⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266.

⁶⁶⁹ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1842. 278 s. S. 3.

⁶⁷⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1857. 255 s. S. 154; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 240.

⁶⁷¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1843. 275 s. S. 83; 1844. 271 s. S. 82; 1845. 271 s. S. 82; 1848. 275 s. S. 84;

⁶⁷² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1850. 287 s. S. 87; 1851. 304 s. S. 196.

⁶⁷³ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1844. 271 s. S. 82; 1845. 271 s. S. 82; 1848. 275 s. S. 84; 1850. 287 s. S. 87; 1851. 304 s. S. 196.

⁶⁷⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1845. 271 s. S. 81.

⁶⁷⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266; Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1855. 254 s. S. 152-153; 1856. 260 s. S. 156; 1857. 255 s. S. 154; 1858. 255 s. S. 154; 1859. 241 s. S. 144; 1860. 242 s. S. 144; 1861. 272 s. S. 163; 1862. 272 s. S. 163; 1863.

одна матірня церква св. Трійці⁶⁷⁶, збудована і посвячена («благословлена») 1817⁶⁷⁷. У церкві зберігаються метрики з 1785⁶⁷⁸. Дім пароха дерев'яний, збудований ...⁶⁷⁹. У с. Тростянець є парохіяльна школа (1856–1858)⁶⁸⁰. У 1887 школи нема, а дітей шкільного віку було 72 (1887), 90 (1888), 72 (1890)⁶⁸¹.

Помер: 09 (21).05.1890, с. Тростянці Бучацького повіту, королівство Галичини і Володимирії, Австро-Угорської імперії⁶⁸² (сьогодні, 2023, – с. Тростянці Монастирської міської територіальної громади Чортківського району Тернопільської області⁶⁸³).

Діти: відомості відсутні.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Андрієвський (Андрійовський) Йосафат Йосиф (1900–1931?).

Народився 1900⁶⁸⁴, місце народження невідоме;

Батьки: батько і мати – відомості відсутні.

Освіта: середня освіта – відомості відсутні; вища духовна освіта – відомості відсутні.

Чин поставлення на піддякона, свячення на дякона та ієрея (пресвітера) – не здійснювався.

272 s. S. 163; 1864. 272 s. S. 163; 1865. 272 s. S. 163; 1866. 272 s. S. 163; 1867. 272 s. S. 163; 1868. 271 s. S. 199; 1871. 285 s. S. 205; 1872. 279 s. S. 205; 1874. 281 s. S. 205; 1875. 284 s. S. 209; 1876. 289 s. S. 212; 1877. 291 s. S. 213; 1878. 289 s. S. 212; 1879. 286 s. S. 212; 1880. 286 s. S. 212; 1881. 288 s. S. 212-213; 1882. 286 s. S. 212-213; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 271; 1883. С. 287; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 96.

⁶⁷⁶ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1855. 254 s. S. 152-153; 1856. 260 s. S. 156; 1857. 255 s. S. 154; 1858. 255 s. S. 154; 1859. 241 s. S. 144; 1860. 242 s. S. 144; 1861. 272 s. S. 163; 1862. 272 s. S. 163; 1863. 272 s. S. 163; 1864. 272 s. S. 163; 1865. 272 s. S. 163; 1866. 272 s. S. 163; 1867. 272 s. S. 163; 1868. 271 s. S. 199; 1871. 285 s. S. 205; 1872. 279 s. S. 205; 1874. 281 s. S. 205; 1875. 284 s. S. 209; 1876. 289 s. S. 212; 1877. 291 s. S. 213; 1878. 289 s. S. 212; 1879. 286 s. S. 212; 1880. 286 s. S. 212; 1881. 288 s. S. 212-213; 1882. 286 s. S. 212-213; Шематизм... гр.-кат. Львівської архієпархії... 1882. С. 271; 1883. С. 287; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1886, С. 96; 1887, С. 240; 1888, С. 288; 1890, С. 266-267; 1891, С. 298 (некролог).

⁶⁷⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 288; 1890, С. 266-267.

⁶⁷⁸ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 288; 1890, С. 266-267.

⁶⁷⁹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1888, С. 288; 1890, С. 266-267.

⁶⁸⁰ Schematismus... Archidioeceseos Metropolitanae gr.-cath. Leopoliensis... 1856. 260 s. S. 156; 1857. 255 s. S. 154; 1858. 255 s. S. 154.

⁶⁸¹ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1887, С. 240; 1888, С. 288; 1890, С. 266-267.

⁶⁸² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. арк. 10 (вказано подвійну дату «09(21).05.18902, пов'язану із старим і новим стилями календаря); Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... С. 15 (вказано дату 21.05.1890); Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 266 (вказано дату 21.05.1890); Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1891, С. 298 (некролог, вказано дату «21 мая»).

⁶⁸³ Тростянці // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Тростянці>.

⁶⁸⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 389; Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 270; 1927, С. 130; 1929, С. 154; 1930, С. 164.

Цивільний стан – брат-монах Чину святого Василя Великого, дата вступу до монастиря 1920 або 1922, дата складання довічних обітів – 1922 або 1924⁶⁸⁵.

Душпастирська та суспільна діяльність:

Брат-монах у монастирі Чесного Животворного Хреста Господнього ЧСВВ у м. Бучач (1920–1930)⁶⁸⁶.

Подальша доля невідома з 1931⁶⁸⁷.

Помер: дата і місце смерті – відомості відсутні.

Діти: відомості відсутні.

Інші родичі: брати і сестри та інші – відомості відсутні.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, публікація чергових 20 біограм представників духовенства є продовженням наукового проекту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії / Івано-Франківської митрополії УГКЦ (1885–2020) та комплексної теми «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах» (державний реєстраційний номер УкрІНТЕІ, № 0123U103003), що сприятиме розширенню знань про місце та роль духовенства в національному русі та суспільному житті українців цього регіону в окреслений період.

Звичайно, окремі з опублікованих біограм (наприклад, Й. Абрисовського, М. Абрагамовського, С. Азаркевич, А. Александрович, В.-В. Александровича, Й.-Ю. Алиськевича, І. Амброзяка, Й.-Й. Андрієвського) ще потребують залучення додаткових джерел, як уже відомих, що зберігаються в архівах України, але з «технічних» причин не були опрацьовані співавторами статті, так і виявлення нових документів та усно-історичних свідчень. Значна частина біограм у перспективі буде доповнена, зокрема, фотодокументами, які часто розкидані не тільки у фондах державних архівних установ і наукових бібліотек, але й приватних колекціях.

До перспективних напрямів дослідження у процесі формування біограм належить більш детальне опрацювання та використання матеріалів одного з чотирьох основних джерел проекту – «Вістника Станиславівської єпархії»⁶⁸⁸,

⁶⁸⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 389 (вказано тільки невірну дату обітів – 1924); Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 270 (версія прізвища «Андрійовський», дата вступу 1920, дата обітів 1922); 1927, С. 130 (версія прізвища «Андрієвський», дата вступу 1920, дата обітів 1922); 1929, С. 154 (змінено дата вступу 1922, дата обітів 1924); 1930, С. 164 (дата вступу 1922, дата обітів 1924).

⁶⁸⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... С. 389 (вказано тільки невірну дату обітів – 1924); Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1925, С. 270 (версія прізвища «Андрійовський», дата вступу 1920, дата обітів 1922); 1927, С. 130 (версія прізвища «Андрієвський», дата вступу 1920, дата обітів 1922); 1929, С. 154 (змінено дата вступу 1922, дата обітів 1924); 1930, С. 164 (дата вступу 1922, дата обітів 1924).

⁶⁸⁷ Шематизм... гр.-кат. Станиславівської єпархії... 1931, С. 161-163 (відсутній в переліку монахів ЧСВВ); 1935, С. 177-180 (відсутній в переліку монахів ЧСВВ); 1938, С. 178-180 (відсутній в переліку монахів ЧСВВ).

⁶⁸⁸ Див.: «Вістник Станиславівської єпархії». Офіційний вісник греко-католицького єпископа у Станиславівській єпархії (1886–1939) // Електронна бібліотека «Чтиво». URL:

що, на нашу думку, заслуговує окремого джерелознавчого дослідження та формування на його основі, наприклад, окремого біобібліографічного довідника (на зразок подібних вище згадуваних і цитованих науково-довідкових видань Костянтина Курилишина про часописи «Діло» і «Галичанин»). У зв'язку із таким «неповним» використанням цього джерела в попередній та даній публікації біограм духовенства, зазначимо, згодом, у чергових публікаціях проекту біографічного словника, буде опубліковано доповнення вибіркою біобібліографічних даних із «Вістника Станиславівської єпархії» до окремих, раніше опублікованих біограм духовенства. Враховуючи ту обставину, що значна частина духовенства Станиславівської єпархії до 1907 р, часу відкриття місцевої духовної семінарії та богословського ліцею, отримувала освіту в інших закладах богословської освіти, то, очевидно, іншим перспективним напрямком дослідження проблеми буде використання особових справ студентів та інших документів, що зберігаються у фонді 451 «Греко-католицька богословська академія, м. Львів» та фонді 691 «Греко-католицька духовна семінарія, м. Відень» Центрального державного історичного архіву України у м. Львові⁶⁸⁹, що дозволить з'ясувати не тільки успішність та духовну формацію студентів, але й їхню попередню освіту, здобуту, як правило, в гімназіях, а відтак реконструювати ще одну сторінку біографії кожного священика.

Окреслені перспективи використання нововідкритих джерел ще раз засвідчують, що наша публікація біограм духовенства стане лише першим етапом у поглибленому дослідженні соціально-історичного портрету духовенства Станиславівської єпархії, а згодом – Івано-Франківської єпархії / архієпархії і митрополії УГКЦ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА (REFERENCE):

1. Abrahamovych Orest Ostapovych. *Wikipedia*. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагамович_Орест_Остапович (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
2. Abrahamovska (Voloshchuk). *Rodovid*. Retrieved from: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927864> (in Ukrainian).
3. Abrahamovska-Hrytsko-Kibiuk Stefaniia Stepanivna. *Wikipedia*. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагамовська-Грицько-Кібіук_Стефанія_Степанівна (in Ukrainian).
4. Abrahamovskiy (prizvyshche). *Ternopedia*. Retrieved from: [https://ternopedia.te.ua/index.php/Абрагамовський_\(прізвище\)](https://ternopedia.te.ua/index.php/Абрагамовський_(прізвище)) (in Ukrainian).
5. Abrahamovskiy Zenovii. *Ternopedia*. URL: https://ternopedia.te.ua/index.php/Зеновій_Абрагамовський (in Ukrainian).
6. Abrahamovskiy Zenovii Mykhailovych. *Wikipedia*. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагамовський_Зеновій_Михайлович (in Ukrainian).
7. Abrahamovskiy Myroslav, nar. 1908. *Rodovid (Ukraina)*. Retrieved from: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:927863> (in Ukrainian).

https://chtyvo.org.ua/authors/Vistnyk_Stanyslavivskoi_eparkhii/; «Вістник Станиславівської єпархії» (1886–1939, 1942) // Наукова бібліотека Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, фонд митрополита Андрея Шептицького, окремі папки за роками видання.

⁶⁸⁹ Див.: Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 451. Греко-католицька богословська академія, м. Львів, 1783–1945 pp., опис 2. 56 с. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20451%20op.2.pdf>; Центральний державний історичний архів України у м. Львів. Ф. 691. Греко-католицька духовна семінарія, м. Відень, 1854–1892 pp., опис 1. 11 с. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20619.pdf>.

8. Abrahamovskiy Myroslav, 1908. *Rodovid (Serbiia)*. Retrieved from: <https://sr.rodovid.org/wk/Особа:927863> (in Serbian).
9. Abrahamovskiy Mykhailo, nar. 1872, pom. 13 lystopada 1943. *Rodovid (Ukraina)*. Retrieved from: <https://uk.rodovid.org/wk/Замис:927862> (in Ukrainian).
10. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka: Arkhiv. Retrieved from: <http://aphn-journal.in.ua/archives> (дата звернення: 25.02.2023). (in Ukrainian).
11. Alfavitnyi pokazhchyk po personaliiam. Litera «А». *Arkhiv Instytutu istorii Tserkvy Ukrainskoho katolytskoho universytetu*. Retrieved from: <http://ichistory.org.ua/proekty/katalogy-arhivu-iits/alfavitnyi-pokazhchyk-po-personaliyam-a/> (in Ukrainian).
12. Almanakh Stanyslavivskoi Zemli: Zbirnyk materiiativ do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny / Redkol.: I. Stavnychiy ta in. Redaktor-uporiadnyk B. Kravtsiv. NTSh. Ukrainskyi arkhiv, t. XXVIII. Niu-York – Toronto – Miunkhen: Komisiia rehionalnykh doslidiv i publikatsii NTSh, Vyd-nia TsK Stanyslavivshchyny, 1975. XV+959 s. (in Ukrainian).
13. Almanakh Stanyslavivskoi Zemli: Zbirnyk materiiativ do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny. Tom II / Redkol.: D. Boichuk ta in. Redaktor-uporiadnyk M. Klymyshyn. NTSh. Ukrainskyi arkhiv, t. XXIX. Niu-York – Paryzh – Sidnei – Toronto: Komisiia rehionalnykh doslidiv i publikatsii NTSh, TsK Stanyslavivshchyny, Lileia-NV, 1985. 900 s. (in Ukrainian).
14. Ambroziak – karta i pokhodzhennia prizvyshcha. *Ridni*. Retrieved from: <https://ridni.org/karta/амброзяк> (in Ukrainian).
15. Anna Sulimovych do Volodymyra Moroza [Lyst 11 sichnia 2018] // Pryvatnyi arkhiv istoryka Volodymyra Moroza (tsytovano za doslidzhenniam Volodymyra Moroza). (in Ukrainian).
16. Ananevych Yosafat Omelian // Entsyklopediia ukrainoznavstva. Slovnykova chastyna: [v 11 t.] / Hol. red. V. Kubiiovych; Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka. Paryzh – Niu-York: Vyd-vo «Molode zhyttia», 1955–1995. T. 1: [Aviatsiia – Holovna Ruska Rada]. 1955. 400 s. S. 42. (in Ukrainian).
17. Ananevych N. Nebudenna rozpovid pro monashu spilnotu ta yii zasnovnyka (Istoriia dushpastyrs'koho sluzhinnia ottsia-yeromonakha Omeliana Yosafata Ananevycha). *Sambirsko-Drohobyt'ska yeparkhiia UGCC*. Data onovlennia: lypen 2012. Retrieved from: <http://www.sde.org.ua/zmi/zvoda/item/2259-nebudenna-rozpovid-pro-monashu-spilnotu-ta-jiji-zasnovnyka.html?tmpl=component&print=1> (in Ukrainian).
18. Ananevych N. Mii Hospody [vmishcheno korotku biohrafiiu o. Omeliana Ananevycha]. *Na shliakhu navernennia*. Data onovlennia 01.11.2012. Retrieved from: <http://ukrdusha.blogspot.com/2013/08/blog-post.html>. (in Ukrainian).
19. Anastazievskiy M. Chastyna moikh prats v reproduktsiakh z kraiu i skytalschyny. Berkhtesgaden, 1948. 40 s. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/anastazievskiy-m-chastyna-moyih-pracz-v-reprodukciyah-z-krayu-i-skytalschyny/> (in Ukrainian).
20. Antsyshkin I. Ukrainski brantsi moskovskykh monastyriv. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2020. Vyp. 2 (30). S. 20-28. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/574> (in Ukrainian).
21. Arkhyieparkhiialni visty. *Dilo*. 1936. № 231 (sereda, 14 zhovtnia). S. 4. Retrieved from: <https://libraria.ua/issues/192/20349/?PageNumber=8&ArticleId=755891&Search=%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80> (in Ukrainian).
22. Arkhyvy Sybiri. Pod hryfom «Sekretno». 1940 – 1956 hh. V narymskoi dalnei storonie: etnicheskie deportatsiy v Tomskuiu oblast. Sbornyk dokumentov i materyalov. Tomsk – Moskva: Vodolei Publishers, [b. r.]. 448 s. Retrieved from: https://nkvd.tomsk.ru/content/editor/Museum%20NKVD/Izдания_Muzeuma/1940-1956-v_narymskoj_dalnej_storone_compressed.pdf (in Russian).
23. Berezhanska zemlia: istorychno-memuarnyi zbirnyk. [Tom 1] / NTSh. Ukrainskyi arkhiv, T. XIX; poruchyly do druku V. Lev, V. Stetsiuk. Niu-York – Paryzh – Sydnei – Toronto, 1970. 877 s. (in Ukrainian).
24. Berezhanska zemlia: istorychno-memuarnyi zbirnyk. Tom 2 / NTSh. Ukrainskyi arkhiv, T. XIX; Redaktsiina kolehiia: Lev Babii, Volodymyr Bednarskyi, Bohdan Melnyk. Toronto – Niu-York – Paryzh – Sydnei – Berezhan-y – Kozova: Holovnyi komitet Berezhanshchyny i Kozivshchyny, 1998. 899 s. (in Ukrainian).
25. Blahodarenie. *Halychanyn*. 1895. Ch. 102 (9(21) maia.). S. 4. (in Ukrainian).
26. Blahodarenie. *Halychanyn*. 1897. Ch. 122 (31 maia (12 iunია)). S. 4. (in Ukrainian).
27. Blazejowskyj D. Beresteiska re-uniiia ta ukrainska istorychna dolia i nedolia. T. 2: Kyivska Vselsenska Tserkva v diaspori (1751–1988). Львів: Каменяр, 1999. 1335 s. (in Ukrainian).
28. Blazejowskyj D. Historical schematism of the Lviv Archdiocese (1832–1944). Volume 1: Administration and parishes. Lviv – Kyiv: KM Akademiia, 2004. 1004 p. (in English).
29. Blazejowskyj D. Historical schematism of the Lviv Archdiocese (1832–1944). Volume 2: Clergy and religious congregations. Lviv - Kyiv: KM Academy, 2004. 570 p. (in English).
30. Blazejowskyj D. Historical schematism of the Przemyśl eparchy with the inclusion of the Apostolic Administration of Lemkivshchyna (1828–1939). Lviv: Kamenyar, 1995. 1008 p. (in English).
31. Blazejowskyj D. Historical schematism of the Stanislavivsk (Ivano-Frankivsk) eparchy from its foundation to the beginning of the Second World War (1885–1938). Lviv: Missioner, 2002. 450 p. (in English).

32. Blazejowskyj D. Students of the Byzantine-Kiev rite in papal colleges and seminaries, universities and institutes of Central and Western Europe (1576–1983) / Notes of the ChSVV, series 2, section 1, volume 43. Rome: OO Publishing House. Vasiliyan, 1984. 366 p. (in English).
33. Blazejowskyj D. Schematism of the Ukrainian Catholic Church in the Diaspora (1884–1988) / Notes of the Ukrainian Catholic Church, Series II, Section 1. Rome: Ukrainian Catholic Church, 1988. 1318 p. (in English).
34. Blakytyni M. M. Biohrafichni materialy na storinkakh chasopysiv «Chernyovskoye eparchyal'nye yzvestiya» ta «Vera y zhyzn». *Sivershchyna v istorii Ukrainy*: Zb. nauk. pr. Kyiv: Hlukhiv, 2010. Vyp. 3. S. 230-232. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/67834> (in Ukrainian).
35. Bohdan S., Kozak M. Zghadaimo i pamiataimo (Ubyti sviashchenyky. Represovani sviashchenyky). *Svoboda*. 2000. 16 chervnia. Ch. 24. S. 29. Retrieved from: <http://www.svoboda-news.com/архiv/pdf/2000/Svoboda-2000-24.pdf> (in Ukrainian).
36. Boiko Yu. Vidnaideno lyst, yakyi rozpovidaie pro istoriiu monastyria studytiv u Dori. *Halinfo*. Data onovlennia: 04.10.2018. Retrieved from: https://galinfo.com.ua/articles/vidnaideno_lyst_yakyy_rozpovidaie_pro_istoriyu_monastyrya_studytiv_u_dori_296_984.html (data zvernennia: 19.04.2023). (in Ukrainian).
37. Bublyk T., o. Stanovyshche hreko-katolytskoho dukhovenstva Lvivskoi arkhieparchii pid chas pershoi bilshovyt'skoi okupatsii (1939–1941). *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii / vidp. red. O. Turii*. Lviv: Vyd-vo UKU, 2018. Ch. 8. S. 58-71. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/> (in Ukrainian).
38. Bulanova N. Rymo-katolytski hromady ta klir na Katerynoslavshchyni v 1920-kh rr.: vzaiemyny z vladoiu. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2019. [Vyp. 1]: (Naukovyi shchorichnyk "Istoriia religii v Ukraini". 2019. Vyp. 29. [Ch. 2]). S. 43-50. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/546> (in Ukrainian).
39. Buchach i Buchachchyna: Istoryko-memuarnyi zbirnyk / Redaktsiina kolehiia: M. Ostroverkha (hol. red.) ta in.; NTSh; Ukr. arkhiv, t. XXVII. Niu-York – London – Paryzh – Sydnei – Toronto, 1972. 943 s. (in Ukrainian).
40. V UkrINTEI zareiestrovano naukovo-doslidnu temu «Reabilitovana pamiat: istoriia UHKTs v osobakh». *Kafedra istorii Ukrainy ta metodyky vykladannia istorii. Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka*. Retrieved from: <https://kiu.pnu.edu.ua/2023/07/03/v-ukrintei-zareiestrovano-naukovo-doslidnu-temu-reabilitovana-pam-iat-istoriia-uhkts-v-osobakh/?fbclid=IwAR25eIMCgv8BA5WoOAOOrmljLUPNfVJwH88wmHJ8AyzvIOnyXJRqUrmWU6oA> (in Ukrainian).
41. V UkrINTEI zareiestrovano naukovo-doslidnu temu «Reabilitovana pamiat: istoriia UHKTs v osobakh». *Ivano-Frankivska akademiia Ivana Zolotoustoho*. Data onovlennia: 27.06.2023. Retrieved from: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1112-v-ukrintei-zareiestrovano-naukovo-doslidnu-temu-reabilitovana-pamiat-istoriia-uhkts-v-osobakh.html?fbclid=IwAR38SDmZceOWVro3aFe0KSesZwDQefCRk1ecGp9RDPCR5o2K8Gy2JCPtAGY> (in Ukrainian).
42. Vashkivetska hromada: Kartka hromady. *Vashkivetska miska hromada, Vyzhnytskyi raion, Chernivetska oblast*. Retrieved from: <https://vashkivetska-gromada.gov.ua/structure/> (in Ukrainian).
43. Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi biblioteky imeni V. Stefanyka NAN Ukrainy (VR LNNB). F. 11, spr. 521 / p. 54. Ambroziak Ivan. Lyst do Barvinskoho Oleksandra Hryhorovycha, 1911 r., s. Kobaky, 4 ark. (in Ukrainian).
44. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna: Arkhiv nomeriv. Retrieved from: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/history/issue/archive> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
45. «Visnyk Peremyskoi yeparkhii» («Вѣстникъ Перемыской епархіи», «Вістник епархії Перемискої»). Ofitsiyni visnyk hreko-katolytskoho yepyskopa u Peremyskii yeparkhii (1889–1918). *Elektronna biblioteka «Chytyvo»*. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Visnyk_Peremyskoi_jeParkhii/ (in Ukrainian).
46. «Vistnyk Stanyslavivskoi yeparkhii». Ofitsiyni visnyk hreko-katolytskoho yepyskopa u Stanyslavivskii yeparkhii (1886–1939). *Elektronna biblioteka «Chytyvo»*. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Vistnyk_StanySlavivskoi_eparkhii/ (in Ukrainian).
47. «Vistnyk Stanyslavivskoi yeparkhii» (1886–1939, 1942). *Naukova biblioteka Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho, fond mytropolita Andreia Sheptytskoho*, okremi papky za rokamy vydannia. (in Ukrainian).
48. Volynets N., Melnychuk B. Abrahamovskiy Zenovii Mykhailovych. *Ternopil'skyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 4-kh t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in.* Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi kombinat «Zbruch», 2010. T. 4. S. 5. Retrieved from: https://archive.org/details/tec00/tec_4/ (in Ukrainian).
49. Volynskiy blahovisnyk: [Arkhiv vydannia]. Retrieved from: <http://vb.vpba.edu.ua/journal-numbers> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
50. Voloshyn L. V. Karpiuk Mariia Vasylivna. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Elektronnyi resurs] / Redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2012. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-10139> (in Ukrainian).
51. Vuianko M. Katedralnyi sobor Voskresinnia Khrystovoho v Ivano-Frankivsku – Stanyslavovi. Druha polovyna KhIKh – seredyna KhKh st. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2022. 440 s. (in Ukrainian).

52. Havryliuk Yu. Abrahamovych Davyd. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Elektronnyi resurs] / Redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2011. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-42197> (in Ukrainian).
53. Hałagida I. «I vas peresliduvaty budut...» Shtyrykhy do istorii represii proty Ukrainskoi-Hreko-Katolytskoi Tserkvy v Polshchi u 1944–1957 rr. / perekl. z pol. H. Teodorovych. Lviv: Vyd-vo UKU, 2017. 356 s.+8 il. Retrieved from: https://www.academia.edu/34513870/I_Vas_peresliduvaty_budut_Shtyrykhy_do_istorii_represii_protiv_Ukrainy_1944_1957_pp_Lviv_2017_356_s. (in Ukrainian).
54. Halyk V. Trylohiia Yurii Stetsyka z istorii vasylianskykh monastyriiv Peremyslskoi yeparkhii XVIII st. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk* / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Kolo, 2017. Vyp. XIX–KhKh. S. 509-516. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf. (in Ukrainian).
55. Halyk V. Uchytel Ivana Franka o. Ivan-Yulian Nimylovych: malovidomi fakty do biohrafii. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk* / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Kolo, 2017. Vyp. XIX–KhKh. S. 263-271. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf (in Ukrainian).
56. Halychyna: naukovyi i kulturno-prosvitni kraieznavchyi chasopys: Arkhiv. Retrieved from: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/issue/archive> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
57. Haliv M., Ohar A. Radianski represii proty dukhovenstva Hreko-Katolytskoi Tserkvy u 1944 – 1947 rr. (na prykladi biohrafii o. Ivana Kotiva). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats DDPU imeni Ivana Franka. Serii Istorii*. 2021. № 6 (48). S. 319-341. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228500> (in Ukrainian).
58. Halushko M. V. Ukrainski chasopysy Stanislava (1879–1944 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia / Nauk. red.-konsultant M. M. Romaniuk. Lviv: Feniks, 2001. 304 s. (in Ukrainian).
59. Hakh I. «Ukrainets z krovy ta kosty». *Zbruch*. Data onovlennia: 14.08.2017. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/69592> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
60. Hensorskyi V. Vykladach Volynskoi dukhovnoi seminarii Hermohen Ivanovych Shymanskyi – vydatnyi ukrainskyi liturhist ta bohoslov XX stolittia. *Volynskiy blahovisnyk*. 2020. № 8. C. 183-201. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2020-8-80> (Retrieved from: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/2071>). (in Ukrainian).
61. Hirik S. I. Abrahamovych Zakhariia. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. Retrieved from: https://vue.gov.ua/Абрагамович_Захарія (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
62. Hishchynskyi V. Otets Partenii Lomykovskiy, monakh, vasyliianyn, dyplomat, metsenat. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2022. Vyp. 4. S. 15-25. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1439>. (in Ukrainian).
63. Holovchuk P. Ukrainka hreko-katolytska parokhiia v s. Deviatyna (Bosniia). Do storichchia. Retrieved from: http://www.infoukes.com/koukyu/html/100_years_of_devetina.HTM. (in Ukrainian).
64. Horodenshchyna: istorychno-memuarnyi zbirnyk / Zredahuvav M. H. Marunchak; NTSh. Ukrainskyi arkhiv, t. XXXKhIII. Niu-York – Toronto Vinnipeh, 1978. 871 s. (in Ukrainian).
65. Horiacha M. Spohad ottsia Ivana Muzychky pro taiemni sviachennia yepyskopiv u 1977 rotsi ta shliakh do yikh vyznannia Apostolskoii stolytseiu. *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii* / vidp. red. O. Turii. Lviv: Vyd-vo UKU, 2018. Ch. 8. S. 378-410. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>. (in Ukrainian).
66. Hrabovetskyi V. Istorii Ivano-Frankivska (Stanislavova). Z naidavnishykh chasiv do pochatku KhKh stolittia. Chastyna 1. Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 1999. 304 s. (in Ukrainian).
67. Dashkevych Ya. Obiektivne i subiektivne v prosopohrafii. *Dashkevych Ya. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny* / Lvivske viddilennia IUAD im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. Lviv: Literaturna ahentsiia «Piramida», 2011. S. 238–244. (in Ukrainian).
68. Deliatynskyi R., Yehreshii O., Maslii O., Halian T. Biohrafichniy slovnyk dukhovenstva Stanyslavivskoi (Ivano-Frankivskoi) yeparkhii – mytropoli Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy (1885–2020): obgruntuvannia naukovo proektu ta pershi biohramy na literu «A», chastyna 1: Abrysovskiy Yosyf (1835–1916), Abrysovskiy Omelian (1864–1928), Avdykovych Teodozii (1854–1887), Avdykovskiy (Avdykovych) Apollonii (1815–1889). *Dobryi Pastyr: naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho UHKTs. Bohoslovia. Filozofia. Istorii*. 2022. Vyp. 17. S. 209-246. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.16>. (in Ukrainian).
69. Deliatynskyi R. Stanyslavivska hreko-katolytska dukhovna seminarii u 1907–1918 rr.: stanovlennia i rozvytok. *Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies*. Volume 8 / Maria Curie-Sklodovska University in Lublin, Faculty of Humanities, Branch of Ukrainian Studies. Lublin, 2014. S. 308-317. (in Ukrainian).
70. Deliatynskyi R. I. Stanyslavivska yeparkhiia Hreko-Katolytskoi Tserkvy v suspilnomu zhytti Halychyny (1885–1946 rr.): dysertatsiia na zbuttia nauk. st. kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 – «Istorii Ukrainy». Ivano-Frankivsk, 2017. 390 s. (in Ukrainian).

71. Deliatynskiy R. Shematyzm Stanyslavivskoi yeparkhii (1886–1938 rr.): osoblyvosti istorychnoho dzherela. *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi teolohichnoi akademii UHKTs «Dobryi pastyr»: Zbirnyk naukovykh prats. Teolohiia*. 2011. Vyp. 4. S. 175–204. Retrieved from: <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/346>. (in Ukrainian).
72. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 12, op. 1, spr. 21. Zvity nachalnykiv hromad pro killist naselennia i khudoby, spysky naselenykh punktiv, spyrzavodiv, likuvalnykh ustanov, medychnoho personalu, uniatskykh tserkov i sviashchenykv u poviti, 18 lypnia 1916 r. – 26 hrudnia 1916 r., ark. 115zv. (in Ukrainian).
73. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti. F. 62, op. 1, spr. 52. Lystuvannia z Chernivetskyim hubernatorom, viiskovymy chastynamy i politseiskymy uriadovtsiamy pro naiavnist u poviti zavodiv, fabryk, pro vlashtuvannia yarykh i ozymykh posiviv, spysky uniatskykh i katolytskykh tserkov i sviashchenykv ta inshi pytannia, 25.06. – 26.12. 1916 r., ark. 70, 109zv., 120zv. (in Ukrainian).
74. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504: Stanislavska hreko-katolytska yepyskopska konsystoriia, m. Stanislav Stanislavskoho povitu Stanislavskoho voievodstva». Opys 1. 163 ark. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1gwjZY3L4UCLt_WCTsuiZ4kCb6-H1NEoE/view. (in Ukrainian).
75. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 195a. Knyha obliku sviashchenykv Stanyslavivskoi yeparkhii, 04.12.1873–31.03.1944 rr., t. 4, 200 ark. (in Ukrainian).
76. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 219. Zaiavy pro pryiniattia v dukhovnu seminarii, 17.01.1879– 02.01.1891 rr., 60 ark. (in Ukrainian).
77. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 231. Osobova sprava sviashchenyka Petrytskoho Pavla, 27.08.1880–29.11.1887 rr., 8 ark. (in Ukrainian).
78. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 321. Spysky vypusnykiv Stanyslavivskoi yeparkhii i dani pro yikh uspishnist i povedinku, 22.07.–09.11.1887 r., 28 ark. (in Ukrainian).
79. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 322. Lystuvannia z dekanatamy pro nadannia materialnoi dopomohy okremym sviashchenykom, 01.05.–07.06.1887 r., 38 ark. (in Ukrainian).
80. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 326. Osobova sprava sviashchenyka Dolnytskoho Kyryla, 14.10.–03.12.1887 r., 10 ark. (in Ukrainian).
81. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 327. Osobova sprava sviashchenyka Protsyka Hryhoriia, 01.11.–30.11.1887 r., 7 ark. (in Ukrainian).
82. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 328. Osobova sprava sviashchenyka Hamoraka Teodora, 04.11.–05.12.1887 r., 10 ark. (in Ukrainian).
83. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 329. Osobova sprava sviashchenyka Krasytskoho Mykoly, 01.11.–03.11.1887 r., 7 ark. (in Ukrainian).
84. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 330a. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887–1941 rr., m. Stanyslaviv, t. 1, 198 ark. (in Ukrainian).
85. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 330b. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887–1941 rr., m. Stanyslaviv, t. 2, 199 ark. (in Ukrainian).
86. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 330v. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887–1941 rr., m. Stanyslaviv, t. 3, 201 ark. (in Ukrainian).
87. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 330h. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887–1941 rr., m. Stanyslaviv, t. 6, 338 ark. (in Ukrainian).
88. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 330d. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887–1941 rr., m. Stanyslaviv, t. 5, 201 ark. (in Ukrainian).
89. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 349. Zaiavy sviashchenykv pro dopusk yikh na konkursnyi ekzamen, 06.09.–03.10.1888 r., m. Stanislaviv, 101 ark. (in Ukrainian).
90. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 468. Osobova sprava sviashchenyka Brykovycha Yoana, 08.03.1893–19.12.1899 rr., 18 ark. (in Ukrainian).
91. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 750. Osobova sprava sviashchenyka Zhupanskoho Pavla, 20.08.1908–20.01.1913 rr. 13 ark. (in Ukrainian).
92. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 778. Osobova sprava sviashchenyka Baziuca Teodora, 28.05.1913–12.02.1918 rr., 18 ark. (in Ukrainian).
93. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 779. Osobova sprava sviashchenyka Tomashivskoho Petra, 28.08.1913–17.09.1917 rr., 8 akr. (in Ukrainian).
94. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 780. Osobova sprava sviashchenyka Isaiva Ivana, 20.05.1914–04.08.1915 rr., 11 ark. (in Ukrainian).
95. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 1182. Zaiava Doryka Romana, studenta dukhovnoi seminarii pro pryznachennia yoho sviashchenykom, 04.08.1934–07.06.1935 rr., 15 ark. (in Ukrainian).
96. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 1183. Zaiava Vandzhury Oleksiia-Mykoly, studenta dukhovnoi seminarii, pro pryznchennia sviashchenykom, 17.06.1935–27.06.1939 rr., 26 ark. (in Ukrainian).
97. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 1184. Zaiava Nadrahy Oleksiia, studenta dukhovnoi seminarii, pro pryznchennia sviashchenykom, 01.08.1935–24.06.1939 rr., 33 ark. (in Ukrainian).
98. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr.1185. Osobova sprava Kushnirchuka Dmytra, studenta dukhovnoi seminarii, 24.08.1935–26.06.1939 rr., 36 ark. (in Ukrainian).

99. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 1186. Osobova sprava Pohoretskoho Oresta, studenta dukhovnoi seminarii, 04.04.1935–26.06.1939 rr., 27 ark. (in Ukrainian).
100. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 1187. Osobova sprava Vozniaka Volodymyra, studenta dukhovnoi seminarii, 25.06.1935–01.06.1939 rr., 36 ark. (in Ukrainian).
101. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. 504, op. 1, spr. 1194. Osobova sprava sudenta dukhovnoi seminarii Pasichniaka Onufriia ta zvity dushpastyriv Tlumatskoho povitu za 1937–1938 rr., 30.11.1938–26.06.1939 rr., 38 ark. (in Ukrainian).
102. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti. F. 631, op. 2, spr. 94. Metrychna knyha reiestratsii shliubiv tserkvy s. Opryshivtsi, 27.02.1875 – 24.09.1929, 140 ark. (in Ukrainian).
103. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. R-388, op. 1d, spr. 480. Osobovi kartky sviashchenykyv, T. 1 «B-L», 79 ark. (in Ukrainian).
104. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F. R-388, op. 1d, spr. 481. Osobovi kartky sviashchenykyv, T. 2 «M-Ya», 87 ark. (in Ukrainian).
105. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (DATO). F. 7. Berezhanske povitove starostvo, m. Berezhanly Ternopilskoho voievodstva (1919–1939 rr.), op. 1, spr. 275. Zaiavy i dokumenty okremykh osib pro vydachu yim pasportiv na vyizd za kordon. Tom I (1934). 107 ark. (in Ukrainian).
106. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (DATO). F. 322, op. 1, spr. 60. Vidomosti nachalnykyv povitiv pro vasyliianski ta iezuitski monastyri y kilkist uniatskykh i pravoslavnykh sviashchenykyv, ark. 25zv. (in Ukrainian).
107. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (DATO). F. R-3572, op. 2, spr. 688. Metrychna knyha pro narodzhennia s. Kozivka Kozivskoho raionu (1866–1942 rr.), 183 ark. (in Ukrainian).
108. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (DATO). F. R-3572, op. 2, spr. 695. Metrychna knyha pro smert selyshche Kozova, sela Viktorivka, Teofipilka, Helenkiv, Dybshche, Kozivka Kozivskoho raionu za 1863-1942 roky, 502 ark. (in Ukrainian).
109. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti (DACHVO). F. 283, op. 1, spr. 5. Protokoly pokazanyi zhytelei Chernovyt'skoi hubernyy o zlodeianiakh avstriyskykh vlastei pry otstupleny. 1914 – 1915 rr. ark. 27.
110. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti (DACHVO). F. 283, op. 1, spr. 217. Spyky uniatskykh tserkov i sviashchenykyv Chernivetskoï hubernii, 05.09. – 01.12.1916 r., ark. 40zv. (in Ukrainian).
111. Dziubyna S. I stverdy dilo ruk nashykh. Spohady. Varshava: Vydavnytstvo «Ukrainskyi arkhiv», 1995. 536 s. S. 89-102. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22198/file.pdf> (in Ukrainian).
112. Dybshche, Kozivska hromada, Ternopil'ska oblast. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiinyi portal.* Retrieved from: <https://irp.te.ua/dybshche-kozivska-gromada-ternopil'ska-oblast/> (in Ukrainian).
113. Didukh Ivan Ostapovych. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiinyi portal.* Retrieved from: <https://irp.te.ua/didukh-ivan-ostapovy-ch/>. (in Ukrainian).
114. Drabchuk I. Vykreshcheni karaimy. *Nova Zoria: chasopys UHKTs.* Data onovlennia: 25.02.2022. Retrieved from: <https://novazoria.com.ua/?p=14402> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
115. Drabchuk I. Vykreshcheni karaimy. *Natsionalnyi zapovidnyk «Davniy Halych».* Retrieved from: <http://davniyhalych.com.ua/novini/item/1351-vuhrecheni-karaimu> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
116. Drabchuk I. Sviashchenyky Halycha XIX stolittia. *Ivano-Frankivska oblasna orhanizatsiia Natsionalnoi spilky kraieznavtsiv Ukrainy.* Data onovlennia: 30.11.2020. Retrieved from: http://ifoonsku.ucoz.ua/news/svjashhenniki_galicha_khikh_stolittja/2020-11-30-7535 (in Ukrainian).
117. Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk: Arkhiv vydannia. Retrieved from: <https://dspu.edu.ua/biblioteka/drohobitskyi-kraieznavchyi-zbirnyk/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
118. Dudka S. Rodyna pravoslavnoho sil'skoho sviashchenyky v druhiy polovyni XVIII st. (za materialamy spovidnykh rozpysiv sela Povstyn Pyriatynskoi protopopii Kyivskoi yeparkhii). *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia.* 2019. [Vyp. 1]: (Naukovyi shchorichnyk "Istoriia religii v Ukraini". 2019. Vyp. 29. [Ch.2]). S. 19-25. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/542> (in Ukrainian).
119. Dukh O. Katekhytky sviatoi Anny. *Entsyklopediia Lvova / Za red. A. Kozyt'skoho.* Lviv: "Litopys", 2010. Tom 3. 736 s. S. 157. Retrieved from: https://archive.org/stream/entslv03/entslv03_djvu.txt (in Ukrainian).
120. Dushpastyr'ski posady. *Lvivski Arkhyeparkhiialni vidomosti.* 1936. Richnyk XLIX. Ch. VII-IX (lypen – serpen). S. 102. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Lvivski_arkhyeparkhiialni_vidomosti/1936_rik/ (in Ukrainian).
121. Yehreshii O. Dopyty sviashchennosluzhyteliv Fylymona Kurchaby ta Vasylia Velychkovskoho (20 liutoho 1969 r.) yak svidkiv u provadzhenni kryminalnoi spravy na ottsia Romana Bakhtalovskoho. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia.* 2022. Vyp. 4. S. 70-84. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1444>. (in Ukrainian).
122. Yehreshii O. «Eho-dokumenty» pro umovy deportatsii ta adaptatsii simeï hreko-katolytskykh sviashchennykyv na Dalekomu Skhodi u 1950–1953 rr. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia Istoriia.* 2021. № 7/49. S. 169–183. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234421>. (in Ukrainian).
123. Yehreshii O. Kryminalni spravy radianskykh spetsluzhb na pidpilnykh hreko-katolytskykh sviashchennykyv yak dzherelo do vyvchennia istorii povsiakdennosti. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats*

- Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia. 2022. № 10/52. S. 65–83. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257908>. (in Ukrainian).*
124. Yehreshii O. Nevidome epistoliarne istorychne pershodzherelo pro povnennia iz zaslannia yepyskopa Ivana Liatshevskoho u 1955 r. *Istoriiia relihii v Ukraini. Aktualni pytannia. 2020. Vyp. 2 (30). S. 85-92. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/584>. (in Ukrainian).*
125. Yehreshii O. I. Otets Pavlo Khrushch: shtrykh do portreta sviashchenyka i hromadskoho diiacha. *Ukraina u svitovomu istorychnomu prostori: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Mariupol, 24 kvitnia 2020 r. / pid zah. red. K. V. Balabanova. Mariupol: MDU, 2020. S. 59-61. Retrieved from: https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2020/ukrajina_v_svitovomu_istorichnomu_prostori_2020.pdf#page=59. (in Ukrainian).*
126. Yehreshii O. Pidpilnyi sviashchenyk UHKTs v umovakh «pohranychnoi sytuatsii» (skarha o. Yaroslava Siretskoho Heneralnomo prokuroru SRSR R. Rudenku, 1959 r., pro perehliad yoho kryminalnoi spravy). *Istoriiia relihii v Ukraini. Aktualni pytannia. 2021. Vyp. 3. S. 69-75. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1413>. (in Ukrainian).*
127. Zhytkova O. Obstavyny zhyttia ta diialnosti tserkovnosluzhyteliv UAPTs u m. Kyievi (1920-ti rr.). *Istoriiia relihii v Ukraini. Aktualni pytannia. 2022. Vyp. 4. S. 26-31. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1442>. (in Ukrainian).*
128. Zhyttievi istorii pidpilnoi Tserkvy: zbirka intervju / upor. B. Gudziak, O. Turii. Lviv: Ukrainyskyi katolytskyi universytet, 2022. 592 s. (in Ukrainian).
129. Zhyttiepysy Sluh Bozhykh. *Misiia Postuliatsiinyi Tsentrii beatyfikatsii UHKTs*. Retrieved from: https://missiopc.blogspot.com/p/blog-page_27.html. (in Ukrainian).
130. Zabandzhalo M. Lytsari dukha: Viiskove kapelanstvo UHKTs KhIKh-KhKh stolit u biohrafiiakh. Lviv: Svichado, 2018. 312 s. (in Ukrainian).
131. Zalutska H. I. Diialnist Zghromadzhennia Sester Sluzhebnyts Neporochnoi Divy Marii u Brazylui u KhKh st.: osvittinii aspekt. *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky / Khersonskyi derzhanyi universytet. Kherson, 2018. Vyp. LXXXIII, tom 2. S. 16-21. Retrieved from: http://www.ps.stateuniversity.ks.ua/eng/file/issue_83/part_2/issue_83_2.pdf. (in Ukrainian).*
132. Zapyt «biohrafii sviashchenykyv» v mizhnarodnii bibliometrychnii bazi danykh «Google Scholar». Retrieved from: https://scholar.google.com.ua/scholar?start=0&q=%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97+%D1%81%D0%B2%D1%8F%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2&hl=uk&as_sdt=0,5 (data zvernennia: 02.04.2023). (in Ukrainian).
133. Zelenchuk I. Istorychna znakhidka na Hutsulshchyni: metryni knyhy Kryvorivnianskoi tserkvy Rizdva Presviatoi Bohorodytsi. *Ukrainoznavstvo*. Retrieved from: <http://archive.ndiu.org.ua/text.html?id=2673&category=47&skip=10>. (in Ukrainian).
134. Zinko V., o. ChSVV, Ohirko O. Formy dushpastyrskoho obsluhovuvannia ukraïnskoi diaspory v krainakh Pivdennoi Ameriky. *Druha Mizhnarodna nauko-vo-praktychna konferentsiia «Diaspora yak chynnyk utverdzhenia derzhavy Ukraina u mizhnarodnii spilnoti. Ukrainka diaspora u svitovii tsyvilizatsii» (The Second International Scientific Conference Diaspora as a factor in strengthening the Ukrainian State within the international community. The Ukrainian diaspora in the global context)*. Tezy dopovidei (m. Lviv, 18-20 chervnia 2008 roku) / Redkol.: M. Halik, N. Humnytska, O. Palinska; vidp. za vyp. I. Kalynets; Natsionalnyi Universytet «Lvivska Politehnika», Mizhnarodnyi instytut osvity, kultury ta zviazkiv z diasporoiu. Lviv, 2008. 277 s. S. 187-189. Retrieved from: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6717/tezy-dopovidei%20Діаспора%20як%20чинник%20утвердження%20держави%20Україна%20у%20міжнародній%20Оспільності.%20Українська%20діаспора%20у%20світотві.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (in Ukrainian).
135. Zubko O. Ukrainke dushchpastyrstvo v umovakh vyboru (1921-1939). «Vytivky doli» sviashchenyka Hryhoriia Melnyka (1893-1939). *Volynskyi blahovisnyk. 2019. № 7. C. 229-242. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-60>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/1871>). (in Ukrainian).*
136. Ivanov V. F., Kostenko N. V. Kontent-analiz. *Velyka ukraïnska entsyklopediia*. Retrieved from: <https://vue.gov.ua/КОНТЕНТ-АНАЛІЗ> (data zvernennia: 02.04.2023). (in Ukrainian).
137. Ilnytskyi V. I. Karpatskyi krai OUN v ukraïnskomu vyzvolnomu rusi (1945–1954): monohrafiia / Instytut ukraïnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy; Drohobyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka. Drohobych: Pósvit, 2016. 696 s. (in Ukrainian).
138. Interviu z p. Irynoi Mykolaivnoi Ivashkiv (1984 r. n.), narodzhenoï v s. Piadyky Kolomyiskoho raionu Ivano-Frankivskoi oblasti, deiakyi prozhyvala v s. Dorohychivka Zalishchyskoho raionu Ternopilskoi oblasti, zaraz prozhyvaie u m. Ivano-Frankivsk, kandydat ekonomichnykh nauk, starshyi doslidnyk, naukovyi spivrobotnyk Prykarpatskoho doslidnoi silskohospodarskoi stantsii Instytutu silskoho gospodarstva Karpatskoho rehionu (m. Lviv) Natsionalnoi Akademii ahraniykh nauk Ukrainy. Data intervju 27.08.2023 r. [drukovanyi dokument]. 3 s. *Pryvatnyi arkhiv istoryka Ruslana Deliatynskoho*. (in Ukrainian).
139. Interviu z p. Irynoi Lytvyn-Pavlyk, vnuchkoï Myroslava Abrahamovskoho, zapysane 01.07.2023 r. Interviuier – Roman Sahan. *Pryvatnyi arkhiv Sahana Romana, istoryka-kraieznavtsia*. (in Ukrainian).

140. Ispovidnyky viry. Otets Andrii Abrahamovych – karaim-studyt v UHKTs, diadko dvokh povstantsiv / Za materialamy V. Moroza dlia RISU Presssluzhba Sekretariatu Synodu Yepyskopiv UHKTs. *Synod Yepyskopiv UHKTs*. Data onovlennia: 24.02.2021. Retrieved from: <https://synod.ugcc.ua/data/ispovidnyky-viry-otets-andriy-abragamovych-karaym-studyt-v-ugkts-dyadko-dvoh-povstantsiv-5224/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
141. Ispovidnyky viry. Rebeka-Olha-Lonhyna. Istoriiia zhyttia odniiei chernytsi / Za materialamy V. Moroza dlia Internet-reursu «Lokalna istoriia» Pres-sluzhba Sekretariatu Synodu Yepyskopiv UHKTs. *Synod Yepyskopiv UHKTs*. Data onovlennia: 10.03.2021. Retrieved from: <https://synod.ugcc.ua/data/ispovidnyky-viry-rebeka-olga-longyna-istoriia-zhyttia-odniyi-chernytsi-5223/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
142. Istorychno-memuarnyi zbirnyk Chortkivskoi okruhy. Povity: Chortkiv, Kopychyntsi, Borshchiv, Zalishchyky / Redaktsiina kolehiia: O. Sonevytska, B. Stefanovych, d-r R. Drazhnovskyi; NTSh, Ukr. arkhiv, t. XXVI. Niu-York – Paryzh – Sidnei – Toronto: Dilovyi Komitet Zemliakiv Chortkivskoi okruhy, 1974. 927 s. (in Ukrainian).
143. Istoriiia religii v Ukraini. Aktualni pytannia: Arkhiv. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/issue/archive> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
144. Istoriiia religii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk: Arkhiv. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio/issue/archive> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
145. Kahlian O., Smerechanskyi R., Myroniuk I. Tserkovni pechatky Horodenkivskoho povitu. *Yamhoriv: literaturno-kraieznachy i mystetskyi almanakh*. Horodenka, 2015. Ch. 26. S. 161-172. Retrieved from: <http://lib.pnu.edu.ua/files/zhurnaly/yamgoriv-2015-26.pdf> (in Ukrainian).
146. Kalynets L. Slidamy Blazhennomuchenka Mykolaia Charnetskoho v Dori. *Varianty*. Data onovlennia: 07.04.2016. Retrieved from: <https://varianty.lviv.ua/33857-slidamy-blazhennomuchenka-mykolaia-charnetskoho-v-dori> (data zvernennia: 23.04.2023). (in Ukrainian).
147. Kacharaba S. Dokumenty TsDIA Ukrainy u Lvovi pro suspilnu opiku hreko-katolytskoi tserkvy nad ukrainskoiu emihratsiieiu v Brazylui ta Arhentyini (kinets XIX – pochatok XX st.). *Istorychni pam'iatky Halychyny*. Materialy p'iatoi naukovo kraieznachoi konferentsii (12 lystopada 2010 r.). Lviv, 2011. S. 203-212. Retrieved from: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Матеріали-V-наукової-краєзнавчої-конференції-Історичні-пам'ятки-Галичини-2010.pdf> (in Ukrainian).
148. Kacharaba S. Suspilna opika Hreko-Katolytskoi Tserkvy nad ukrainskoiu emihratsiieiu u Bosnii ta Hertsehovyni (kinets KhIKh – pochatok KhKh st.). *Ukraina – Yevropa – Svit: mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats*. Ternopil, 2011. Vyp. 5: Ukraina – Yevropa – Svit: istoryko-politychni ta humanitarni aspekty rozvytku: mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats na poshanu prof. M. M. Aleksiiievtsia: u 2-kh ch. Ch. 2. S. 275–281. Retrieved from: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/1813> (in Ukrainian).
149. Kvity sviatoho Frantsyska / [per. z ital. o. Yosafat Ananevych]. Lviv : Svichado, 2009. 244 s. (in Ukrainian).
150. Kobryn M. S. Kultovo-obriadovi praktyky UHKTs: osoblyvosti ta tendentsii rozvytku. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filosofskykh nauk; spetsialnist 09.00.11 – Relihiieznavstvo / Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Lviv, 2015. 199 s. Retrieved from: https://theses.ua.edu.ua/DATA/59/Kobryn_M_S.pdf (in Ukrainian).
151. Kovalyk V., o. Vasyliiany v Arhentyini. Buenos-Aires, 1988. 209 s. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/religiya/7406-kovalik-v-o-vasilyani-v-argentyini/>. (in Ukrainian).
152. Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii. Arkhiv. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
153. Kozak M. Pomiany, Hospody, dushi sluh Tvoikh. Peremyshl – Lviv: Monastyr Sviatoivanivska lavra, Vydavnychy viddil «Svichado», 2002. 280 s. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Kozak_Mykhailo/Pomiany_Hospody_dushi_sluh_Tvoikh/. (in Ukrainian).
154. Kolb N. Hreko-katolytske parafialne dukhovenstvo u Lvovi naprykintsi KhIKh stolittia. *Lviv: misto – suspilstvo – kultura: Zbirnyk naukovykh prats / Za redaktsiieiu Oleny Arkushi, Oleksiiia Vinnychenka, Mariana Mudroho*. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2012. Tom 8. Chastyna 2: Kultura, osvita, nauka, tserkva. [Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna. Spetsialnyi vypusk 2012]. S. 95-135. Retrieved from: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Lviv-2012-8-2.Druk_.pdf. (in Ukrainian).
155. Kolodnyi A., Mazur P., Sahan O. Arsen Richynskyi – zhyttia u borotbi za vilnu Ukrainu. *Istoriiia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2022. Vyp. 4. S. 3-14. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1438>. (in Ukrainian).
156. Kolomyia y Kolomyishchyna: Zbirnyk spomyniv i statei pro nedavnie mynule. [Tom 1]. / Redaktor ta uporiadnyk prof. d-r B. Romanenchuk. Filiadelfiia: Vydannia Komitetu Kolomyian, 1988. 959 s. (in Ukrainian).
157. Kolomyia y Kolomyishchyna: Zbirnyk spomyniv i statei pro nedavnie mynule. T. 2. / Uporiadnyk i redaktor M. Savchuk. Filiadelfiia – Kolomyia: Vydannia Komitetu Kolomyian, 2008. 397 s. (in Ukrainian).
158. Kontseptsiiia naukovy-doslidnoi diialnosti naukovy-doslidnoho instytutu istorii Tserkvy Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho Ivano-Frankivskoi Arkhyieparkhii ta Mytropolii UHKTs / avtory kontseptsii: Yehreshii O., Deliatynskyi R., Maslii O. *Ivano-Frankivska akademiia Ivana Zolotoustoho*. Retrieved from: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html> (data zvernennia: 23.01.2023). (in Ukrainian).

159. Kostiuk D. Relihiine zhyttia Zaporizkoho rehionu v period povoiennoho desiatylittia (1943–1953 rr.). *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2019. [Vyp. 1]: (Naukovyi shchorichnyk “Istoriia religii v Ukraini”. 2019. Vyp. 29. [Ch.2]). S. 66-73. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/549>. (in Ukrainian).
160. Kotsiubynchyky. Husiatynska hromada. Ternopil'ska oblast. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiyni portal*. Data onovlennia: 02.02.2020. Retrieved from: <https://irp.te.ua/kotsiubynchyky-chortkivskiy-rajon-ternopil'ska-oblast/>. (in Ukrainian).
161. Kravchuk A. Indeks ukrainskoi katolytskoi periodyky Halychyny 1871–1942 rr. Lviv: Svichado, 2000. XVI+520 s. (in Ukrainian).
162. Krainii I. Marko Cheremshyna: dolia druzhyny. *Na skryzhaliakh*. Retrieved from: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/11/blog-post_2.html. (in Ukrainian).
163. Krysachenko V. Diiannia arkhymandrytiv Kyievo-Pecherskoi lavry v oboroni yednosty ukrainskoi tserkvy (kinets XVI – pochatok XVII st.). *Pravoslavia v Ukraini. Do 400-richchia z chasu vidnovlennia pravoslavnoi ierarkhii Kyivskoi mytropolii Yerusalym'skym patriarkhom Feofanom*: Zbirnyk statei / pid red. d. n. z bohosl., prof., Mytropolyta Kyivskoho i vsiei Ukrainy Epifaniia; d. n. z bohosl., prof., prot. Oleksandra Trofymliuka; d. tserk.-ist. n. prof., Mytropolyta Lvivskoho i Sokalskoho Dymytrii (Rudiuka); d. ist. n. H. V. Papakina; N. M. Kukovalskoi ta in. Kyiv, 2020. [Vyp. Kh]. S. 108-126. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>. (in Ukrainian).
164. Kurylyshyn K. Ukrainska lehalna presa periodu nimetskoi okupatsii (1939–1944 rr.): Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia. U 2 t. T. 1: A-M / nauk. red.-konsult. M. M. Romaniuk; vidp. red. L. V. Snitsarchuk. NAN Ukrainy. LNB im. V. Stefanyka, Viddil ukrainiky, Viddilennia «NDTs periodyky». Lviv, 2007. 640 s. (anotatsiia ta zmist knyhy – Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0013253). (in Ukrainian).
165. Kurylyshyn K. Chasopys «Halychanyn» (Lviv, 1893–1913 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka, Instytut frankoznavstva Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Kolo, 2013. 700 s. (in Ukrainian).
166. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 1: 1880–1889 rr. Drohobych: Kolo, 2015. 640 s. (in Ukrainian).
167. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 2: 1890–1894 rr. Drohobych: Kolo, 2016. 608 s. (in Ukrainian).
168. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 3: 1895–1899 rr. Drohobych: Kolo, 2017. 712 s. (in Ukrainian).
169. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 4: 1900–1904 rr. Drohobych: Kolo, 2018. 824 s. (in Ukrainian).
170. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 5: 1905–1909 rr. Drohobych: Kolo, 2019. 768 s. (in Ukrainian).
171. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 6: 1910–1914 rr. Drohobych: Kolo, 2020. 696 s. (in Ukrainian).
172. Kurylyshyn K. Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobliohrafistyky / NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. T. 7: 1914–1923 rr. Drohobych: Kolo, 2022. 696 s. (in Ukrainian).
173. Kushneryk H., Pyndus B.. Abrahamovskiy Stepan. *Ternopil'skyi entsyklopedychnyi slovnyk*: u 4 t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in. Ternopil : Vydavnycho-polihrafichnyi kombinat «Zbruch», 2004. T. 1. S. 17–18. (in Ukrainian).
174. Lahotskyi V. Vnesok ottsia Isydora Patryla v rozvytok ukrainskoi istorychnoi nauky. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia istorychna*. 2019–2021. Spetsvypusk: do 75-richchia profesora Kostiantyna Kondratiuka. S. 109–116. Retrieved from: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/109-116Lahockyi-RM.pdf>. (in Ukrainian).
175. Lastovskiy V. Diialnist mytropolyta Tymofiiia Shcherbatskoho ta Kyivska mytropoliia: istoriografii. *Pravoslavia v Ukraini. Do 400-richchia z chasu vidnovlennia pravoslavnoi ierarkhii Kyivskoi mytropolii Yerusalym'skym patriarkhom Feofanom*: Zbirnyk statei / pid red. d. n. z bohosl., prof., Mytropolyta Kyivskoho i vsiei Ukrainy Epifaniia; d. n. z bohosl., prof., prot. Oleksandra Trofymliuka; d. tserk.-ist. n. prof., Mytropolyta Lvivskoho i Sokalskoho Dymytrii (Rudiuka); d. ist. n. H. V. Papakina; N. M. Kukovalskoi ta in. Kyiv, 2020. [Vyp. Kh]. S. 198–204. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>. (in Ukrainian).
176. Lebedovych I. Polevi dukhovnyky Ukrainskoi Halytskoi Armii: U 45-richchia uchasty u Vyzvolnykh zmahanniakh (Materialy do istorii). Vinnipeh, 1963. 328 s. (in Ukrainian).
177. Lekhniuk R. Z istorii ultramontanstva v Halychyni: rol Insbrutskoho universytetu u formuvanni idei i pohliadiv o. Onufriia Volianskoho. *Istoriia religii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk*. 2020. Vyp. 30. S. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2020-30-1-49-57>. (in Ukrainian).
178. Lisnyky, Berezhanska hromada, Ternopil'ska oblast. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiyni portal*. Retrieved from: <https://irp.te.ua/lisnyky-berezhanska-gromada-ternopil'ska-oblast/>. (in Ukrainian).

179. Lozovytskyi V. Tserkovno-dyplomatychna storona diialnosti mytropolyta Ioana (Maksymovycha) Tobolskoho (1651-1715). *Volynskiy blahovisnyk*. 2019. № 7. S. 243-262. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-61>. (URL: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/1881>). (in Ukrainian).
180. Lukashevych (Abrahamovska) Olha, nar. 1875, pom. 1915. *Rodovid (Ukraina)*. Retrieved from: <https://uk.rodovid.org/wk/Замис:927861>. (in Ukrainian).
181. Lupii O. Misiina diialnist ottziv-vasyliian na Kholmshchyni v 1930-kh rokakh. *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii / vidp. red. O. Turii*. Lviv: Vyd-vo UKU, 2018. Ch. 8. S. 48-57. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnyk-z-tserkovnoyi-istoriyi/>. (in Ukrainian).
182. «Lvivski arkhieparchhiialni vidomosti» («Львовско-архієпархіальні вѣдомости», «Львівсько-архієпархіальні відомости»). Ofitsiyni visnyk hreko-katolytskoho yepyskopa u Lvivskii arkhieparchhii (1889–1944). *Elektronna biblioteka «Chtyvo»*. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Lvivski_arkhieparchhiialni_vidomosti/. (in Ukrainian).
183. Lvivski Arkhieparchhiialni Vidomosti. 1944. Ch. 1-3 (sichen–liutyi–berezen). S. 28. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Lvivski_arkhieparchhiialni_vidomosti/1944_rik/. (in Ukrainian).
184. [Liatshevskiy Ivan] o. I. L. Z istorii dukhovnoi seminarii v Stanislavovi. *Almanakh ukrainskykh bohoslaviv*. Lviv, 1923. S. 139-140. (in Ukrainian).
185. Liakh S. R. Suchasni tekhnologii istorichnoho doslidzhennia: kanony i improvizatsii. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5 (57). S. 9-20. DOI: <https://doi.org/10.26661/zhv-2021-5-57-01/>. (in Ukrainian).
186. Mamchur I. Korolivske selo Rokytno. *Istoryko-etnohrafichnyi narys*. Drohobych: Kolo, 2004. 207 s. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Mamchur_Ivan/Korolivske_selo_Rokytno_Istoryko-etnohrafichnyi_narys/. (in Ukrainian).
187. Martyrologiia Ukrainskykh Tserkov: u 4-kh tomakh. T. 2: Ukrainska Katolytska Tserkva: Dokumenty, materialy, khrystyianskyi samvydav Ukrainy / Uporiadkuvaly i zredahuvaly O. Zinkevych i o. T. R. Lonchyna. Toronto – Baltymor: Ukrainske vydavnytstvo «Smoloskyp» im. V. Symonenka, 1985. 839 s. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/religiya/8021-martirologiya-ukrayinskih-tserkov-t-2-ukrayinska-katolitska-tserkva-dokumenti-materiali-hristiyanskiy-samvidav-ukrayini/>. (in Ukrainian).
188. Martseliuk P., o. Muchenystvo ta shliakh vyznannia katolytskykh sviatykh. *Dosvid Ukrainkoi hreko-katolytskoi tserkvy. Istoriia relihii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2021. Vyp. 3. S. 9-17. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1400>. (in Ukrainian).
189. Masyk R. Prosopohrafiia. *Istorychne kraieznavstvo. Napriamy ta metody istoriko-kraieznavchykh doslidzen: kurs lektsii / V. Ye. Holubko, A. V. Serediak, R. Ya. Heneha ta in.* – Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2011. S. 251-262. (in Ukrainian).
190. Maslii A., s. ZSM. Spivpratsia mytropolyta Yosyfa Slipoho z chernechymy spilnotamy UHKTs (1945–1963). *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii / vidp. red. O. Turii*. Lviv: Vyd-vo UKU, 2018. Ch. 8. S. 278-285. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnyk-z-tserkovnoyi-istoriyi/>. (in Ukrainian).
191. Matkovskiy I. Kazymyr hraf Sheptytskyi – otets Klymentii: polskiy arystokrat, ukrainskyi iieromonakh, Ekzarkh Rosii ta Sybiru, Arkhymandryt Studytiv, Pravednyk narodiv svitu, blazhennyi Katolytskoi Tserkvy: monohrafiia. Lviv, 2019. 664 s. Retrieved from: http://ju.org.ua/pict_mod/pictures/226_item_file_sheptytskyi-um.pdf. (in Ukrainian).
192. Myzak N., Yaremchuk A. *Narys istorii UHKTs na Bukovyni*. Lviv – Chernivtsi: Ukrainskyi katolytskyi universytet, 2021. 492 s.+4 s. il. (in Ukrainian).
193. Myronets N., Starovoitenko I. Prosopohrafiia. *Spetsialni istorichni dystsypliny: dovidnyk: navchalnyi posibnyk dlia studentiv VNZ / I. N. Voitsekhivska (ker. avt. kol.), V. V. Tomazov, M. F. Dmytrienko ta in.* Kyiv: Lybid, 2008. S. 424-430. (in Ukrainian).
194. Mohyla sviashchenyka, parokha sela o. Mykhaila Andriishyna (1876-1938), s. Sadzhavka, staryi tsvyntar. Dokument «Vytiah iz arkhivu Redaktsiino-vydavnychoho viddilu serii «Pamiatky istorii ta kultury Ukrainy. Tom: Ivano-Frankivska oblast» (2010). *Pryvatnyi arkhiv istoryka Ruslana Deliatynskoho*. (in Ukrainian).
195. Monashi Chyny ta Zghromadzhennia UHKTs. *Milites Christi Imperatoris*. Retrieved from: <http://www.christusimperat.org/ru/node/15433>. (in Ukrainian).
196. Moroz V. Karaimy v OUN. *Ukrainskyi tyzhden*. 2017. № 17 (493). S. 38-41. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/karaimy-v-oun/> (дата звернення: 25.02.2023). (in Ukrainian).
197. Moroz V. Karaimy Halycha – istoriia i spadok pryzabutoi hromady. *Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. Data onovlennia: 28.11.2015. Retrieved from: https://risu.ua/karajimi-galicha-istoriya-i-spadok-prizabutoji-gromadi_n77138 (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
198. Moroz V. Otets Andrii Abrahamovych – karaim-studyt v UHKTs, diadko dvokh povstanciv. *Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. Data onovlennia: 19.04.2018. Retrieved from: https://risu.ua/otec-andriy-abragamovich-karajim-studit-v-ugkc-dyadko-dvoh-povstanciv_n90383 (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
199. Moroz V. Rebeka-Olha-Lonchyna. Zhyttia odniiei chernytsi. *Lokalna istoriia*. Data onovlennia: 09.02.2021. Retrieved from: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/rebeka-olga-longina-istoriia-zhittia-odniieyi-chernitsi/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).

200. Moroz V. Rebeka-Olha-Lonhyna. Istoriia zhyttia odniei chernytsi. *Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. Data onovlennia: 12.02.2021. Retrieved from: https://risu.ua/rebeka-olga-longina-istoriya-zhittya-odniyeyi-chernici_n115841 (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
201. Moroz V. Yak karaimka z Zaluky stala hreko-katolytskoiu chernytseiu. *Chasopys «Halych»: ofitsiina Feisbuk-storinka*. Data onovlennia: 12.02.2021. Дата оновлення: 15.02.2021. Retrieved from: <https://www.facebook.com/858913037531442/posts/3842202109202505/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
202. Mosiukova N. Sviashchennyky Katerynoslavskoi (Dnipropetrovskoi) rymo-katolytskoi parafii (radianskyi period). *Istoriia religii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk*. 2020. Vyp. 30. S. 202-214. DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2020-30-1-202-214>. (in Ukrainian).
203. Nadiia Oksana Mykhailivna Havrylko (Abrahamovych) nar. 25 hrudnia 1919. *Rodovid (Ukraina)*. Retrieved from: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:919923> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
204. Narys istorii Vasyliianskoho Chynu sviatoho Yosafata / Zapysky ChSVV. Serii II. Tom 48. Rym: Vyd-vo OO. Vasyliian, 1992. 640 s. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9717/file.pdf>. C. 604. (in Ukrainian).
205. Naukova diialnist kafedry sotsialno-humanitarnykh dystsyplin: osnovni proekty ta napriamy. *Ivano-Frankivska akademiia Ivana Zolotoustoho*. Retrieved from: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/785-naukova-robota-kshd.html> (data zvernennia: 04.03.2023). (in Ukrainian).
206. Naukovi zapysky UKU: Arkhiv. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/naukovi-zapysky-uku/> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
207. Natsionalnyi bank represovanykh. Litera «A». *Reabilitovani istoriieiu*. Retrieved from: <http://www.reabit.org.ua/index.php?START=3850&LANGUAGE=&ALIAS=nbr>. (in Ukrainian).
208. Nevar I., Tytarenko N. Otets Vasyl Laba yak providnyi kapelan XX stolittia. *Ukrainoznavstvo*. 2018. № 1 (66). S. 157-167. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(66\).2018.131442](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(66).2018.131442). (in Ukrainian).
209. Nedavnia O. Suchasni internet-resursy Ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy yak dzhherela relihiieznavchykh doslidzhen. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2020. Vyp. 2 (30). S. 137-140. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/590>. (in Ukrainian).
210. Nemet T. M. Neshchodavni strukturni zminy v Ukrainskii Hreko-Katolytskii Tserkvi (2011-2016): prohres, problemy ta pytannia bez vidpovidi, poviazani iz stvorenням novykh mytropolii. *Naukovi zapysky UKU*. Lviv, 2016. Chyso VIII. Serii: «Bohoslovia». Vyp. 3. S. 211-230. Retrieved from: <https://nz-theology.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/tomas-mark-nemet.pdf>. (in Ukrainian).
211. Nesin M. Instytut Kyivskykh arkhimandrytiv u domonholskyi period. *Pravoslavia v Ukraini. Do 400-ricchia z chasu vidnovlennia pravoslavnoi ierarhii Kyivskoi mytropolii Yerusalym'skym patriarkhom Feofanom*: Zbirnyk statei / pid red. d. n. z bohosl., prof., Mytropolita Kyivskoho i vsiiei Ukrainy Epifaniia; d. n. z bohosl., prof., prot. Oleksandra Trofymliuka; d. tserk.-ist. n. prof., Mytropolita Lvivskoho i Sokalskoho Dymytrii (Rudiuka); d. ist. n. H. V. Papakina; N. M. Kukoval'skoi ta in. Kyiv, 2020. [Vyp. Kh]. S. 488-508. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>. (in Ukrainian).
212. Nesterenko V., Storchovyi V. Rymo-katolytska tserkva na Kamianechchyni v period Druhoi svitovoi viiny. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2019. [Vyp. 1]: (Naukovyi shchorichnyk "Istoriia religii v Ukraini". 2019. Vyp. 29. [Ch.2]). S. 58-65. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/548>. (in Ukrainian).
213. Nesterenko L. Trahichna dolia sviashchennyka Vasylia Andriievskoho. *Pravoslavia v Ukraini. Do 400-ricchia z chasu vidnovlennia pravoslavnoi ierarhii Kyivskoi mytropolii Yerusalym'skym patriarkhom Feofanom*: Zbirnyk statei / pid red. d. n. z bohosl., prof., Mytropolita Kyivskoho i vsiiei Ukrainy Epifaniia; d. n. z bohosl., prof., prot. Oleksandra Trofymliuka; d. tserk.-ist. n. prof., Mytropolita Lvivskoho i Sokalskoho Dymytrii (Rudiuka); d. ist. n. H. V. Papakina; N. M. Kukoval'skoi ta in. Kyiv, 2020. [Vyp. Kh]. S. 238-246. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>. (in Ukrainian).
214. Nyvra. Skala-Podilska hromada. Ternopil'ska oblast. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiinyi portal*. Data onovlennia: 22.10.2022. Retrieved from: <https://irp.te.ua/nyvra-skala-podilska-gromada-ternopil'ska-oblast/>. (in Ukrainian).
215. Novynky: Z «Bratskoho Soiuzu» // Dilo. 1907. Ch. 118. 8 chervnia. S. C. 3. (in Ukrainian).
216. Новинки Novynky: Y. O. o. Ylariy Alekseyvychy // Halychanyn. 1895. Ch. 101 (7(19) maia.). S. 3. (in Ukrainian).
217. Novynky: Pomerly: Aksentii Antin // Dilo. 1907. Ch. 116. 6 chervnia. S. 3. (in Ukrainian).
218. Ohorodnyk M. Yak troie sviatykh dopomohly Oleni Hordiievskii z Chortkivshchyny rozkryty talant do maliuvannia. *Chortkiv-City*. Data onovlennia: 21.06.2020. Retrieved from: <https://chortkiv.city/articles/86803/olena-gordievska> (data zvernennia: 28.02.2023). (in Ukrainian).
219. Olha Abrahamovska (Lukashevych), 1875–1915. *MyHeritage*. Retrieved from: https://www.myheritage.com.ua/names/ольга_лукашевич. (data zvernennia: 30.05.2023). (in Ukrainian).

220. Onatskyi Ye. Ukrainci v Pivdennii Amerytsi. *Ukrainci u vilnomu sviti. Yuvileina knyha UNS (1894–1954)* / Zredahuvaly L. Myshuha y A. Drahan. Dzherzi Siti: Vydannia UNS, 1954. S. 215-233. Retrieved from: <https://www.svoboda-news.com/архив/almanachs/Almanach-UNA-1954.pdf>. (in Ukrainian).
221. Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats: Arkhiv. Retrieved from: http://ukr.journal-discourse.com/index.php/ed_2017/issue/archive (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
222. Osobova sprava s. Lonhyny Abrahamovych // Arkhiv Zghromadzhennia Sester Sluzhebnyts Neporochnoi Divy Marii u Rymy (tsytuvannia dzhherela za doslidzhenniamy Volodymyra Moroza). (in Ukrainian).
223. Otets na boso prykhodyly: Andrii Abrahamovych do Anny Krynytskoi [lyst id 3 travnia 1949]. *Vatra: [chasopys Obiednannia lemkiiv Zjednoczenie Lemków]*. Horlytsi / Gorlice, 2016. № 2 (93): vesna. S. 8. Retrieved from: https://www.lemkounion.pl/archiwum/watra_kwartalnik_arch/2016/batpa_2_93_2016.pdf. (in Ukrainian).
224. Ottsi parafii. *UHKTs Parafii Sviatoi velykomuchenytssi Paraskevyy s. Opryshivtsi*. Retrieved from: <https://sv-paraskeva.if.ua/pro-parafiiu/otsti-parafii/>. (in Ukrainian).
225. Patrylo I., o. Muchenyky ta ispovidnyky Ukrainskoi katolytskoi tserkvy XVIII–XIX st. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2022. Vyp. 4. S. 32-69. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1460>. (in Ukrainian).
226. Pevnyi B. P. Anastaziiivskiy Mykola. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Elektronnyi resurs] / Redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2001. Tom 1. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-44061>. (in Ukrainian).
227. Pylypiv I. Spivpratsia Hreko-katolytskoi tserkvy z ukrainciamy Ameryky u 20-30 rr. KhKh st. *Skhid*. 2011. № 2 (109). S. 109-113. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33086/25-Pylypiv.pdf?sequence=1>. (in Ukrainian).
228. Pylypiv I., Deliatynskiy R. Ambroziak Ivan. *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika 1918–1923. Entsyklopediia: Do 100-richchia utvorennia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki*. U 3-kh tomakh. T. 1: A–Zh. Ivano-Frankivsk: Manuscript-Lviv, 2018. S. 46. (in Ukrainian).
229. Piskova E. M. Yeparkhialni vidomosti. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: v 10 tomakh* / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 2005. Tom 3: E–I. S. 122-123. Retrieved from: <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/3.pdf>. (in Ukrainian).
230. Poberezhzhia. *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Побережжя_\(село\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Побережжя_(село)). (in Ukrainian).
231. Poberezhzhia. *Detsentralizatsiia*. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/locality/30560>. (in Ukrainian).
232. Pomerly: Kotsiubova Mariia. *Dilo*. 1913. Ch. 223 (7 zhovtnia). S. 7. (in Ukrainian).
233. Pomerli sviashchennosluzhyteli. *Biuletyn Kantseliarii Lvivskoi arkhyieparkhii UHKTs*. Data onovlennia: 01.06.2023. Retrieved from: <https://www.ugccla.lviv.ua/духовенство/померлі>. (in Ukrainian).
234. Popyk V. I. Biohrafistyka. *Spetsialni istorychni dystsypliny: dovidnyk: navchalnyi posibnyk dlia studentiv VNZ / I. N. Voitsekhivska (ker. avt. kol.), V. V. Tomazov, M. F. Dmytriienko ta in.* Kyiv: Lybid, 2008. S. 94–103. (in Ukrainian).
235. Popyk V. I. Resursy dovidkovoii biohrafichnoi informatsii: istorychni dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia / vidp. red. L. A. Dubrovina. Kyiv: Nats. b-ka Ukrainy im. V. Vernadskoho NAN Ukrainy, 2013. 520 s. Retrieved from: <http://irbis-nbu.gov.ua/ulib/item/UKR0005584>. (in Ukrainian).
236. Posmertni visty: Aksentii Antonii. *Halychanyn*. 1907. Ch. 117 (26 maia (8 iunია)). S. 3. (in Ukrainian).
237. Posmertni visty: Aleksevych Evhenii. *Halychanyn*. 1897. Ch. 108 (14 (26) maia). S. 4. (in Ukrainian).
238. Posmertni visty: Aleksevych Ylarii. *Halychanyn*. 1895. Ch. 99 (5(17) maia.). S. 4. (in Ukrainian).
239. Posmertni visty: Upokoylas... Antonii Aleksevych. *Halychanyn*. 1894. Ch. 12 (16(28) sichnia). S. 3. (in Ukrainian).
240. Posmertni zghadky: o. Antymovych Stepan. *Dilo*. 1932. Ch. 10 (16 sichnia). S. 6. (in Ukrainian).
241. Pototskaia N. Rymsko-katolycheskoe dukhovenstvo y uslovia eho prebyvannia v ssylke v derevne Tunka Yrkutskoi hubernyy vo vtoroi polovynе XIX st. (na osnovanny dokumntov yz fonda hosudarstvennoho arkhyva Yrkutskoi oblasti). *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2022. Vyp. 4. S. 155-159. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/1459>. (in Russian).
242. Potiak V. V kraiu dytynstva ya stezhok shukaiu... *Vydavnytstvo «Pysanyi kamin»*. Data onovlennia: 15.04.2014. Retrieved from: <https://evrika.if.ua/244/>. (in Ukrainian).
243. Pravoslavia v Ukraini. zbirnyk statei: [Arkhiv vydannia]. Retrieved from: <https://www.kpba.edu.ua/pravoslavia-v-ukraini.html> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
244. Prakh B. Dukhovenstvo Peremyskoi yeparkhii ta Apostolskoi administratsii Lemkivshchyny: u 2-kh tomakh. T. 1: Biohrafichni narysy (1939–1989). Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho katolytskoho universytetu, 2015. LXXXVI+722 c. (in Ukrainian).
245. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: Zakon Ukrainy № 2834-IXh vid 13 hrudnia 2022 roku. *Verkhovna rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text> (data zvernennia: 04.03.2023). (in Ukrainian).

246. Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats DDPU imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia: Arkhiv. Retrieved from: <http://phh.dspu.edu.ua/issue/archive>. (in Ukrainian).
247. «Prosvita» Ivano-Frankivska: mynule y suchasne. Kn. 1 / za zah. red. V. S. Boika. Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2000. 208 s. (in Ukrainian).
248. Reabilitovani istoriieiu: u 27 tomakh. Ivano-Frankivska oblast: U 2 knykhakh / Uporiadnyk, avtor peredmovy L. Vardzaruk. Knyha 1. Ivano-Frankivsk: Misto-NV, 2004. 983 s. (in Ukrainian).
249. Reabilitovani istoriieiu: u 27 tomakh. Ivano-Frankivska oblast: U 2 knykhakh / Uporiadnyk, avtor peredmovy L. Vardzaruk. Knyha 2. Ivano-Frankivsk: Misto-NV, 2006. 992 s. (in Ukrainian).
250. Reiestr imen Ukrainskoho biohrafichnoho slovnyka. Litery A – B / avt. kol.: V. I. Popyk (kerivnyk) ta in.; redkol.: V. I. Popyk ta in.; NAN Ukrainy, Nats. b-ka im. V. I. Vernadskho, In-t biohrafichnykh doslidzhen. Kyiv, 2008. 158 s. Seriiia «Reiestr Ukrainskoho biohrafichnoho slovnyka. Robochi zoshyty», Vyp. 1). Retrieved from: http://biography.nbu.gov.ua/data/vidannya/reestr/rees_a_b.pdf. (in Ukrainian).
251. Reiestratsiina kartka NDDKR. *Ivano-Frankivska akademiia Ivana Zolotoustoho*. Retrieved from: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/iic/reestr-kartka-nddkr-iic.pdf>. (in Ukrainian).
252. Rokytnе (Iavorivskyy raion). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Рокитне_\(Яворівський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Рокитне_(Яворівський_район)). (in Ukrainian).
253. Romaniuk M. M., Halushko M. V. Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: U 3 t. T. 1: 1848–1900 rr. Lviv: Svit, 2001. 744 s. (in Ukrainian).
254. Romaniuk M. M., Halushko M. V. Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: U 3 t. T. 2. 1901–1919 rr. Lviv: Svit, 2002. 692 s. (in Ukrainian).
255. Romaniuk M. M., Halushko M. V. Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: U 3 t. T. 3. Kn. 1. 1920–1928 rr. Lviv: Svit, 2003. 912 s. (in Ukrainian).
256. Romaniuk M. M., Halushko M. V. Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: U 3 t. T. 3. Kn. 2. 1929–1939 rr. Lviv: Svit, 2003. 928 s. (in Ukrainian).
257. Sapeliak A. Otets Ivan Senyshyn. Ukrainskyi misioner-pioner v Arhentyini. Lviv: Svichado, 1997. 135 s. (in Ukrainian).
258. Svoboda: chasopys. Lviv, 1922. Rik XXIV. Ch. 28 (02 hrudnia). S. 7. (in Ukrainian).
259. Selo Cheremoshna. Ivano-Frankivska oblast, Verkhovynskyy raion, Biloberizka terytorialna hromada. *Detsentralizatsiia*. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/locality/30266>. (in Ukrainian).
260. Siretska (Zatorska) O., Yehreshii O. Pidpilna Tserkva u vymiri lokalnoi istorii. Aresht rodyny sviashchenyka Antina Siretskoho. *Halychyna: naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*. 2020. Vyp. 33. S. 177-181. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.177-181>. (in Ukrainian).
261. Siretska O., Yehreshii O. Dopyt pidpilnoho yepyskopa Hryhoriia Balaharuka radianskymy spetssluzhbamy. Ch. 1. *Halychyna: naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*. 2022. Vyp. 35. S. 163-178. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.35.163-178>. (in Ukrainian).
262. Siretska O., Yehreshii O. Shchodennyk pidpilnoho hreko-katolytskoho sviashchenyka Antina Siretskoho (berezen 1950 – hruden 1952 rr.). *Halychyna: naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*. 2021. Vyp. 34. S. 256-268. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.34.256-268>. (in Ukrainian).
263. Skakun R. «Storozh bratovi svoiemu»: ahentura orhaniv bezpeky SRSR u seredovyshehi hreko-katolytskoho dukhovenstva v 1939–1941 rokakh. *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii / vidp. red. O. Turii*. Lviv: Vydvo UKU, 2018. Ch. 8. S. 72-189. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnyk-z-tserkovnoyi-istoriyi/>. (in Ukrainian).
264. Skala-Podilska. *Wikipedia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Скала-Подільська>. (in Ukrainian).
265. Skala Podilska. Skala-Podilska hromada. Ternopil'ska oblast. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiinyi portal*. Data onovlennia: 11.09.2022. Retrieved from: <https://irp.te.ua/skala-podilska-skala-podilska-gromada-ternopil'ska-oblast/>. (in Ukrainian).
266. Skochylias Ir. Pechatky Mostyskoho dekanatu Peremysl'skoi hreko-katolytskoi yeparkhii kintsia XVIII – pochatku XX st. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Kolo, 2017. Vyp. XIX–XX. S. 444-460*. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf. (in Ukrainian).
267. Slobodian V. Vasylianskyi monastyr u Zavalovi u svitli dzherel. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Kolo, 2017. Vyp. XIX–KhKh. S. 386-403*. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf. (in Ukrainian).
268. Sluzhynska O. Zavtra u Lvovi vidkryiut vystavku Marii Karpiuk ta Osypa Sorokhteia. *Fotografii Staroho Lvova*. Data onovlennia: 22.12.2021. Retrieved from: <https://photo-lviv.in.ua/zavtra-u-lvovi-vidkryiut-vystavku-marii-karpiuk-ta-osypa-sorokhteia/>. (in Ukrainian).
269. Smutok L., Lyseiko Ya. Rodynne korinnia Stefana (Sotera) Ortynskoho, pershoho yepyskopa ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy u SShA. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia*. 2022. № 11/53. S. 90–100. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.11/53.268602>. (in Ukrainian).

270. Smutok L., Lyseiko Ya. U spravi shliakhetskoho pokhodzhennia sviashchennyka i bohoslova, rektora Lvivskoho universytetu o. Yosyfa Komarnytskoho (1852–1920). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia*. 2022. № 9/51. S. 83–93. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.9/51.254466>. (in Ukrainian).
271. Sniatyn. *Sniatynska miska terytorialna hromada. Ivano-Frankivska oblast, Kolomyiskyi raion*. Retrieved from: <https://snyatyn-rada.gov.ua/misto-snyatin-11-05-19-11-11-2021/>. (in Ukrainian).
272. Stefiuk I. (Ne)vidoma Mariia Karpiuk, abo sniatynska korolivna zhyvopysu. *Fotografii Staroho Lvova*. Data onovlennia: 22.12.2021. Retrieved from: <https://photo-lviv.in.ua/ne-vidoma-mariia-karp-iuk-abo-sniatynska-korolivna-zhyvopysu/>. (in Ukrainian).
273. Stetsyk Yu. Drohobyt'ski mishchany – podvyzhyky Vasylianskoho Chynu (XVIII st.): biohrafichni notatky. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk* / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Pósvit, 2019. Vyp. XXI. S. 478–486. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/sites/biblioteka/wp-content/uploads/2020/03/%D0%94%D0%9A%D0%97_21_2019.pdf. (in Ukrainian).
274. Stetsyk Yu. Protokol vizytatsii Ulashkivskoho vasylianskoho monastyrja 11.07.1763 r.: dzherelo do vyvchennia povsiakdennoho zhyttia chernetstva. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk* / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Kolo, 2017. Vyp. XIX–KhKh. S. 423–443. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/biblioteka/wp-content/uploads/2017/11/K_zbirn_istor_19_20_1-548.pdf. (in Ukrainian).
275. Stetsyk Yu., Boichuk A. Dukhovna ofira brata Yosafata (Vasylia) Rohatynskoho ChSVV (1885–1948). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia*. 2021. № 8/50. S. 87–98. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.240966>. (in Ukrainian).
276. Stotskyi Ya. Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i relihiine stanovyshche Ternopilshchyny (1946 – 1989 rr.). Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2003. 432 s.
277. Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk: Arkhiv. Retrieved from: <http://eehb.dspu.edu.ua/issue/archive> (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
278. Tysmenychany. *Ivano-Frankivsk: ofitsiyni sait mista*. Retrieved from: <https://www.mvk.if.ua/tusmen>. (in Ukrainian).
279. Tyshchenko-Monastyr'ska O. O. Abrahamovych Zyhmunt. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. Retrieved from: https://vue.gov.ua/Абрагамович_Зигмунт (data zvernennia: 25.02.2023). (in Ukrainian).
280. Tomazov V. V. Prosopohrafiia. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. / redkol.: V.A.Smolii (holova) ta in.; In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy*. Kyiv, 2012. T. 9: Pyl–S. S. 40. (in Ukrainian).
281. Tomazov V. Syllabus navchalnoho kursu «Biohrafistyka ta prosopohrafiia». Haluz znan – 01 «Osvita / Pedahohika», spetsialnist – 014 «Serednia osvita (Istoriiia)», osvitnii stupin mahistr / Kafedra istorii Ukrainy, arkhelohii ta kraieznavstva, Navchalno-naukovyi instytut istorii ta sotsialno humanitarnykh dystsyplin imeni O. M. Lazarevskoho, Natsionalnyi universytet «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Chernihiv, 2020. 13 s. Retrieved from: <https://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/tomozov-syllabus2.pdf>. (in Ukrainian).
282. Torske, Zalishchyska hromada, Ternopil'ska oblast. *Ternopilshchyna. Rehionalnyi informatsiyni portal*. Data onovlennia: 13.05.2021. Retrieved from: <https://irp.te.ua/torske-zalishchyczka-mtg-ternopil'ska-oblast/>. (in Ukrainian).
283. Trostiansi. *Wikipedia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Тростя́нці>. (in Ukrainian).
284. Tuhai M. Tserkovna istoriia u naukovykh doslidzhenniakh o. Mykhaila Zubrytskoho. *Halychyna: naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*. 2020. Vyp. 33. S. 168–176. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.33.168-176>. (in Ukrainian).
285. Turkiv D., s. ChSVV. Rol sester Chynu sviatoho Vasyliia Velykoho u zhytti ta diialnosti Blazhennishoho Yosyfa Slipoho (1963–1984). *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii / vidp. red. O. Turii*. Lviv: Vyd-vo UKU, 2018. Ch. 8. S. 286–296. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>. (in Ukrainian).
286. Turkiv S. Osvitnia i vykhovna diialnist sester-vasylianok u Skhidnii Halychyni naprykintsi KhIKh – 30-Kh rr. KhKh st.. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk* / red. kol. L. Tymoshenko (hol. red.), L. Voitovych, H. Hmiterek ta in. Drohobych: Pósvit, 2019. Vyp. XXI. S. 349–358. Retrieved from: https://dspu.edu.ua/sites/biblioteka/wp-content/uploads/2020/03/%D0%94%D0%9A%D0%97_21_2019.pdf. (in Ukrainian).
287. Uvedennia v nauko-pedahohichnu diialnist: navchalnyi posibnyk [preprynt] / V. V. Ivanenko, H. H. Kryvchuk, I. S. Nakashydz. Dnipro: LIRA, 2018. 120 s. Retrieved from: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/10977>. (in Ukrainian).
288. UHKTs. Istoriiia. Vidrodzhennia. Ispovidnyky viry: do 30-richchia vykhodu z pidpillia Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy: bibliohrafichni pokazhchyk / Ivano-Frankivska OUNB im. I. Franka; uklad. O. Sharan, S. Dzhoholyk; red. H. Horban; vidp. za vyp. L. Babii. Ivano-Frankivsk, 2019. 76 s. (in Ukrainian).
289. Ukrainski vesilni zvychai, prystosovani do suchasnoho zhyttia. *Nashe zhyttia*. 2009. Ch. 9 (veresen). S. 7. Retrieved from: <https://unwla.org/wp-content/uploads/2009-09-september-magazine-Our-Life.pdf>. (in Ukrainian).
290. Ukraintsi v Khorvatii. Dokumenty i materialy. Knyha tretia / pidhotuvav Slavko Burda. Zahreb, 2021. 388 s. Retrieved from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream->

- download/123456789/85704/1/Vlasenko_diaspora.pdf;jsessionid=923FDC6EF5B0C60FD48307059BA5FB13. (in Ukrainian).
291. Upkoilasia s. Lavrentiia Mariia Boichuk zi Zghromadzhennia Sester Sluzhebnyts NDM. *Archidiecezja Przemysko-Warszawska Kościoła Grekokatolickiego w Polsce – Peremysko-Varshavska Arkhiieparchiia UHKTs*. Retrieved from: http://cerkiew.org/2016/03/03_упокоїлася-с-лаврентія-марія-бойчук/ (data zvernennia: 27.04.2023). (in Ukrainian).
292. Fylypovych L. «Istoriia religii v Ukraini»: trydtsiatyrichnyi yuvilei kruhlykh stoliv u Lvovi. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytannia*. 2020. Vyp. 2 (30). S. 269-275. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/608>. (in Ukrainian).
293. Filonenko M. Sviashchennosluzhyteli. *Ukrainska Relihiieznavcha Entsyklopediia*. Data onovlennia: 10.03.2015. Retrieved from: <https://ure-online.info/encyclopedia/svyashchennosluzhyteli/> (data zvernennia: 01.04.2023). (in Ukrainian).
294. Filonenko M. Tserkovnosluzhytel. *Ukrainska Relihiieznavcha Entsyklopediia*. Data onovlennia: 10.03.2015. Retrieved from: <https://ure-online.info/encyclopedia/tserkovnosluzhytel/> (data zvernennia: 01.04.2023). (in Ukrainian).
295. Firut I. Vnesok vladky Yuliana Voronovskoho v instytutsiinu rozbudovu UHKTs v 1980–2000-kh rokakh: mahisterska robota / ZVO «Ukrainskyi Katolytskyi Universytet», Lvivska Dukhovna Seminariia Sviatoho Dukha. Lviv, 2021. 67 ark. Retrieved from: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/2564>. (in Ukrainian).
296. Foto: Vchytel Myroslav Abrahamovskyy (v druhomu riadi po seredyni) razom z uchniamy shkoly, 1961 r. *Pryvatnyi arkhiv rodyny Iryny Lytvyn-Pavlyk, vnuchky Myroslava Abrahamovskoho*. (in Ukrainian).
297. Foto: Hieromonakh-studyt Andrii Abrahamovych (v tsentri), syn Izydora Abrahamovycha Ostap Abrahamovych (sprava stoiachy), druzhyna Ostapa Nadiia Abrahamovych (z domu Havrylko – dochka hromadskoho ta viiskovoho diiacha Mykhaila Havrylka) – вона sydyt na zemli zliwa z pesykom na rukakh; sestra Ostapa Kyzymyra (sprava sydyt na zemli), druzhyna Izydora Abrahamovycha Olha (sprava, sydiachy na krisli), Olena Havrylko (z domu Hordiievskia; zliwa, sydiachy na krisli). Traven 1944 r., s. Koroleva Ruska na Lemkivshchyni. *Rodnyni arkhiv Abrahamovychiv* (tsytovano za doslidzhenniam Volodymyra Moroza). (in Ukrainian).
298. Foto: «Knyzhochka liegitymatsiina» Myroslava Abrahamovskoho, studenta «Bohoslovskoho litseiu diietsezalnoho v Stanyslavovi», vydana 15 zhovtnia 1927. *Pryvatnyi arkhiv rodyny Iryny Lytvyn-Pavlyk, vnuchky Myroslava Abrahamovskoho*. (in Ukrainian).
299. Foto: Myroslav Abrahamovskyy (poseredyni) razom iz batkom o. Mykhailom (sydyt po livomu botsi) ta molodshym bratom Zenoviiem (stoiit po pravomu botsi), kinets 1920-rokiv. *Pryvatnyi arkhiv rodyny Iryny Lytvyn-Pavlyk, vnuchky Myroslava Abrahamovskoho*. (in Ukrainian).
300. Fulmes V. Arkhimandryt Amvrosii (Lototskyi) – vypusknyy ta vykladach Volynskoi dukhovoi seminarii. *Volynskyy blahovisnyk*. 2019. № 7. С. 263-279. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-62>. (Retrieved from: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/1891>). (in Ukrainian).
301. Khmeleva, Tovstenska hromada, Ternopil'ska oblast. *Ternopil'shchyna. Rehionalnyi niformatsiinyi portal*. Data onovlennia: 20.05.2021. Retrieved from: <https://irp.te.ua/hmeleva-tovstenska-tg-ternopilska-oblast/>. (in Ukrainian).
302. Khomiak P. P. Repesii radianskoi vlady proty rymo-katolytskoho dukhovenstva Zakhidnoi Ukrainy na prykladi sviashchennykiv Lvivskoi arkhidiietsezi (1939–1945 rr.). *Pivdennyi arkhiv (istorychni nauky)*. 2023. № 40. S. 29–36. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-40-4>. (in Ukrainian).
303. Khomiak P. Rol Adolfa Petra Shelonzheka u stanovlenni rymko-katolytskoi tserkvy na Volyni u mizhvoiennyi period. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha. Istoriia*. 2021. Vyp.53. S. 69-76. DOI: <https://doi.org/10.31861/hj2021.53.69-76>. (in Ukrainian).
304. Khram Ridzva Presvatoi Bohorodytsi sela Kryvorivnia. *Kolomyiska yeparkhiia Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy*. Retrieved from: <https://kolomija.com/parafiyi/verhovynske-blagochynnya/hram-rizdva-presvyatoyi-bogorodycyi-s-kryvorivnya/>. (in Ukrainian).
305. Khram Perenesennia moshchei Sviatyelia Mykolaia sela Berezhnysia. *Kolomyiska yeparkhiia Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy*. Retrieved from: <https://kolomija.com/parafiyi/verhovynske-blagochynnya/hram-perenesennya-moshhej-svyatyelya-mykolaya-sela-berezhnycya/>. (in Ukrainian).
306. Khronika: Instytutsii na parokhii... *Visnyk Stanyslavivskoi yeparkhii*. 1923. Ch. IV–VI (kviten, maits, cherven). S. 122. (in Ukrainian).
307. Tsap M. Pravoslavne dukhovenstvo z rodu Soikiv. *Volynskyy blahovisnyk*. 2020. № 8. S. 239-261. DOI: <http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2020-8-83>. (Retrieved from: <http://vb.vpba.edu.ua/ua/2101>). (in Ukrainian).
308. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 146. Op. 4. Spr. 2688. Ark. 64, 69, 82. (in Ukrainian).
309. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv. F. 166. Kraiova tabulia, m. Lviv (1780–1896 rr.), opys № 20. 40 ark. Retrieved from: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20166%20op.%2020.pdf>. (in Ukrainian).
310. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 201, op. 1v, spr. 4. Ankety sviashchennykiv z prizvyschamy na bukvu «A», 1901, 1922 rr. 59 ark. (in Ukrainian).

311. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 1v, spr. 111. Osobova sprava sviashchenyka Alyskevycha Yosafata-Yuliana, 1924–1927 rr., 8 ark. (in Ukrainian).
312. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 2, spr. 832. Skarhy, poiasnennia, lystuvannia z dekanatamy, rozporiadzhennia ta in. dokumenty stosovno sviashchenykyv Aleksevycha Ilariona, Rudnytskoho Dionysii. Zvit parafialnogo uriadu s. Sushno pro zaprovadzhennia hruntovykh knyh dlia parafii i pryednanoho s. Ordiv, 1883 r., 19 ark. (in Ukrainian).
313. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 2a, spr. 252. Prokhannia parokhiv Aleksandrovycha Yosyfa, Volyntsia Yosyfa, Hlynskoho Petra ta in. pro pryznachennia, vyplatu, pidvyshchennia platni ta sluzhbovykh nadbavok, 1919–1922 rr., 115 ark. (in Ukrainian).
314. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 2a, spr. 1500. Protokoly rozsliduvannia iz ziznanniam svidikiv, skarhy, lysty ta in. dokumenty pro rozghliad zvyuvachen protyy parokhiv Adama Ivana, Andrushchyshyna Illi, Avdykovycha Leva u zlovzhyvanni sluzhbovym stanovyschem, nedbalomu vykonanni obov'iazkiv, samovilnomu zalyshenni parafii, 1916–1932 rr., 30 ark. (in Ukrainian).
315. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 2a, spr. 1841. Skarhy, lysty ta in. dokumenty pro rozghliad zvyuvachen protyy parokhiv Zhehalovycha Zenona, Oliinyka Mykhaila, Shavaly Mykhaila u zlovzhyvanni sluzhbovym stanovyschem, 1925–1933 rr., 65 ark. (in Ukrainian).
316. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 5, spr. 85. Lyst sotrudnyka hreko-katolytskoi parafii v m. Marshal Malie (Brazylia) Ananevycha Omeliana pro skladnu sytuatsiiu na parafiiakh v Brazylii cherez brak sviashchenykyv, 1938 rr., 2 ark. (in Ukrainian).
317. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 5, spr. 95. Rozporiadzhennia, lystuvannia z Halytskym namisnytstvom u m. Lviv, zaiavy sviashchenykyv ta in. dokumenty pro pryznachennia sviashchenykyv na parafiiu u ss. Sushchyn z prynalezhnymy ss. Loshniv, Ostaltsi, 1910–1912 rr., tom 2 i ostannii, 47 ark. Retrieved from: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20201%20op.%205.pdf>. (in Ukrainian).
318. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 5, spr. 329. Zvit pro diialnist instytutu im. sv. Velykomuchenyka Yosafata u m. Lviv za I pivrichchia 1938/39 rr. 1938 rr., 4 ark. (in Ukrainian).
319. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 201, op. 5, spr. 345. Lysty sviashchenykyv Abrahamovskoho Mykhaila, Hmytryka Mykoly, Pateryhy Maksyma ta in. z prokhanniam nadaty yim dozvil na vidpushchennia parafiianam tiazhkykh hrihiv, 1912–1913 r., 10 ark. (in Ukrainian).
320. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 297, op. 1, spr. 10. Ineventarnyi opys tovariv, tom 2 i ostannii, 1935–1938 rr., 132 ark. Retrieved from: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20297.pdf>. (in Ukrainian).
321. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 358, op. 1, spr. 211. Lysty korespondentiv z prizvyshchamy na litery «Aid–Anas» do Sheptytskoho A., 1912–1939 rr., 117 ark. (in Ukrainian).
322. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 358, op. 2, spr. 59. Lysty yepyskopa Brahy Y. ta dukhovnykh osib z Arhentyny i Brazylii do Sheptytskoho A., 1901–1913 rr., 72 ark. (in Ukrainian).
323. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 358, op. 2, spr. 93. Lysty monakhiv monastyria Studiiskoho Ustavu u misti Kamenytsia (Bosniia) z imenamy na litery «A–I» do Sheptytskoho A., 1909–1914 rr., 102 ark. (in Ukrainian).
324. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 358, op. 2, spr. 94. Lysty monakhiv monastyria Studiiskoho Ustavu u misti Kamenytsia (Bosniia) Ilariona i Yosafata do Sheptytskoho A., 1906–1913 rr., 147 ark. (in Ukrainian).
325. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 358, op. 2, spr. 97. Lysty khudozhnyka Anastaziiievskoho Mykoly z Krakova do Sheptytskoho A., 1912–1914 rr., 57 ark. (in Ukrainian).
326. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 358, op. 2, spr. 98. Lysty korespondentiv z prizvyshchamy na literu «A» do Sheptytskoho A., 1899–1914 rr., 207 ark. (in Ukrainian).
327. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 408, op. 1, spr. 1118. Stattia sviashchenyka Khomyrna «Mytropolyt Andrii Sheptytskyi yak apostolskyi vizytator dlia ukraintsiv v Amerytsi». Rukopys, 1924 r., 11 ark. (in Ukrainian).
328. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 451. Hreko-katolytska bohoslovska akademiia, m. Lviv, 1783–1945 rr., opys 2. 56 s. Retrieved from: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20451%20op.2.pdf>. (in Ukrainian).
329. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 451, op. 2, spr. 616. Spysky seminarystiv z zaznachenniam yikh uspishnosti za 1864–1869 rr., 205 ark. (in Ukrainian).
330. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 525. Sviatoioanivska lavra Studytskoho Ustavu, m. Lviv (1907–1946 rr.), op. 1, spr. 35. Akty, zvyuvachennia, skarhy ta inshi materialy mainovykh superechok, 1939 r., ark. 7 (za danymy o. Yu. Boiko). (in Ukrainian).
331. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 527, op. 1, spr. 5. Spysky hreko-katolytskykh sviashchenykyv Peremyskoi yeparkhii, yaki emihruvaly u m. Viden. 1915 r. ark. 55.

332. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAUL). F. 684. Protoihumenta ChSVV, op.1, spr. 484. Osobova sprava chentsia Alyskevycha Yuliana, 14 ark. (in Ukrainian).
333. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (TsDIAUL). F. 691. Hreko-katolytska dukhovna seminariia, m. Viden, 1854–1892 rr., opys 1. 11 s. Retrieved from: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%20619.pdf>. (in Ukrainian).
334. Tserkva Sviatoho Velykomuchenyka Dymytria Solunskoho (Ostaltsi). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Великомученика_Димитрія_Солунського_\(Остальці\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Великомученика_Димитрія_Солунського_(Остальці)) (in Ukrainian).
335. Tserkva sviatoho velykomuchenyka Yuriiia Peremozhtsia (Sushchyn). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святого_великомученика_Юрія_Переможця_\(Сушин\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святого_великомученика_Юрія_Переможця_(Сушин)). (in Ukrainian).
336. Tserkva Chuda arkhanhela Mykhaila (Cheremoshna). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Чуда_Архангела_Михайла_\(Черемошна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Чуда_Архангела_Михайла_(Черемошна)). (in Ukrainian).
337. Tserkovna V. Biohrafichni materialy na shpaltakh «Kyshynevskykh eparkhyalnykh vedomosti» / V. Tserkovna. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. Seriiia «Istorychni nauky»*. Izmail: RVV IDHU, 2019. Vyp. 43. S. 180-190. Retrieved from: <http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/handle/123456789/875>. (in Ukrainian).
338. Cheremoshna (Verkhovynskiy raion). *Wikipedia*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Черемошна_\(Верховинський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Черемошна_(Верховинський_район)). (in Ukrainian).
339. Cheremoshna. Tserkva Chuda sv. Arkhystratyha Mykhaila. *Dereviani tserkvy Zakhidnoi Ukrainy*. Retrieved from: <http://decerkva.org.ua/fra/cheremoshna.html>. (in Ukrainian).
340. Chornenkyi R., Havrylyshyn P. Starets iz Dory. *Halytskyi korespondent*. Data onovlennia: 02.07.2018. Retrieved from: <https://gk-press.if.ua/starets-iz-dory/> (data zvernennia: 19.04.2023). (in Ukrainian).
341. Shalata V. Represyvna polityka radianskoï vldy suproty hreko-katolytskoho yeparkhialnoho dukhovenstva (na prykladi sviashchenychoi rodyny Tsehelskykh) / ZVO «Ukrainskyi Katolytskyi Universytet», filofsosko-bohoslovskyi fakultet, Instytut Istorii Tserkvy. Lviv, 2021. 88 ark. Retrieved from: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/2567>. (in Ukrainian).
342. Shevchuk O. Pershi sviashchenyky-misionery v Arhentyni ta yikhniï vplyv na formuvannia ukrainskoï spilnoty. *Ukrainoznavstvo (Ukrainian Studies) / Naukovo-doslidnyi instytut ukrainoznavstva*. Kyiv, 2015. № 3 (56). S. 216-227. Retrieved from: <https://docplayer.net/83046819-Ukrainoznavstvo-ukrainian-studies.html>. (in Ukrainian).
343. Shematyzm vsoho kliru hreko-katolytskoï Yeparkhii Stanyslavivskoi na rik Bozhyi... Lviv, 1886, Stanyslaviv, 1887–1938. Richnyk I. 1886. XXXVIII+124 s.; Richnyk II. 1887. XXIX+285 s.; Richnyk III. 1888. XXIV+342 s.; Richnyk IV. 1889. XXIV+159 s.; Richnyk V. 1890. XXIV+313 s.; Richnyk VI. 1891. XXIII+320 s.; Richnyk VII. 1892. XXIII+186 s.; Richnyk VIII. 1893. XXIII+186 s.; Richnyk IX. 1894. XXIII+186 s.; Richnyk X. 1895. XXIII+199 s.; Richnyk XI. 1896. XXIV+206 s.; Richnyk XII. 1897. XXIV+207 s.; Richnyk XIII. 1898. XXIV+207 s.; Richnyk XIV. 1899. XXIII+186 s.; Richnyk XV. 1900. XXXII+212 s.; Richnyk XVI. 1901. XXIII+186 s.; Richnyk XVII. 1902. XXXII+230 s.; Richnyk XVIII. 1903. XXXII+238 s.; Richnyk XIX. 1904. XXIII+186 s.; Richnyk XX. 1905. XXIII+284 s.; Richnyk XXI. 1906. XXVII+307 s.; Richnyk XXII. 1907. XXVII+315 s.; Richnyk XXIII. 1908. XXIII+186 s.; Richnyk XXIV. 1909. XXVII+235 s.; Richnyk XXV. 1910. XXIII+186 s.; Richnyk XXVI. 1911. XXVII+335 s.; Richnyk XXVII. 1912. XXIII+186 s.; Richnyk XXVIII. 1913. XXVIII+337 s.; Richnyk XXIX. 1914. XXVIII+339 s.; Richnyk XXX. 1925. XXXII+325 s.; Richnyk XXXI. 1927. XVI+162 s.; Richnyk XXXII. 1929. 186 s.; Richnyk XXXIII. 1930. 186 s.; Richnyk XXXIV. 1931. 194 s.; Richnyk XXXV. 1935. 213 s.; Richnyk XXXVI. 1938. 216 s. (in Ukrainian).
344. Shematyzm vsoho kliru hreko-katolytskoï Lvivskoi mytropolychoi arkhyieparkhii. Lviv, 1882. 344 s.; 1883. 361 s.; 1886. 252 s.; 1900. XX+278 s.; 1901. XX+278 s.; Richnyk 68. 1902. XII+455 s.; 1903. 453 s.; 1904. 454 s.; 1906. 416 s.; Richnyk 65. 1909. 456 s.; Richnyk 66. 1910. 500 s.; Richnyk 68. 1912. 452 s.; Richnyk 70. 1914. 491 s.; 1924. 328 s.; Richnyk LXXIII. 1927. 328 s.; Richnyk LXXIV. 1928. 138 s.; Richnyk LXXV. 1930. 165 s.; Richnyk LXXVII. 1932/33. XX+242 s.; 1938. 114 s.; 1944. 49 s. Retrieved from: https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/edition/14586?id=14586&fbclid=IwAR38psdE30p8KPVcEG50oFP4kXuxlyUAUuqFh8GQoF3IGX_aeYKk9ekLGPc#structure; URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shematyzm_Lvivskoi_arkhyieparkhii/?fbclid=IwAR28qr6K30bMzDQnh7erN8cpWlrXu1Y0tRYXmUHvdJ69Y7VSAgNw4jWY1XQ. (in Ukrainian).
345. Shematyzm vsoho kliru hreko-katolytskoho ziednanykh yeparkhii Peremyskoï, Sambirskoi i Sianitskoï na rik... Peremysl, 1897. XXXII+408 s.; 1898. XXXII+408 s.; 1899. XXXII+407 s.; 1904. LXI+529 s.; 1906. LXI+529 s.; 1907. LXVIII+416 (obirvano do kintsa) s.; 1908. XXXV+536 s.; 1910. XXXVI+540 s.; 1911. XXXVI+540 s.; 1912. XXXVI+520 s.; 1913. XXXVI+542 s.; 1914. XXVIII+436 s.; 1918. XXVIII+252 s.; 1924. XI+118 s.; 1926. XXI+302 s.; 1928. XLIII+420 s.; 1932. XXV+177 s.; 1934. 179 s.; 1937. 164 s.; 1938-39. 168 s. Retrieved from: <https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/edition/14764?id=14764#structure/> (in Ukrainian).
346. Shymon R., Hurkina S. *Monastyr monakhiv studytiv sviatoho proroka Illi v Dori ta yoho monakhy v period 1935–1989 rokiv. Postuliatsiinyi Tsentr Monastyriv Studiiskoho Ustavu*. Retrieved from: <http://pc.studyty.org.ua/content/view/16/1/>. (in Ukrainian).

347. Shyrai V. Sviashchenyk Stefan Kremianskyi: shtrykhy do biohrafii. *Istoriia religii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk*. 2022. Vyp. 32. S. 101-119. DOI: <https://doi.org/10.33294/2523-4234-2022-32-1-101-119>. (in Ukrainian).
348. Shliakhamy Zolotoho Podillia. Ternopilshchyna i Skalatshchyna Rehionalnyi istorychno-memuarnyi zbirnyk. Tom I / Redaktsiina kolegiia: S. Konrad, V. Matskiv, R. Mykolaevych, B. Ostapiuk; NTSh, Ukrainyskyi arkhiv, tom XXI. Filiadelfiia: Komitet «Ternopilshchyna», 1983. 288 s. (in Ukrainian).
349. Shliakhamy Zolotoho Podillia. Ternopilshchyna i Skalatshchyna Rehionalnyi istorychno-memuarnyi zbirnyk. Tom III / Redaktsiina kolegiia: R. Mykolaevych, P. Haida, M. Kinasevych, O. Kravcheniuk, V. Matskiv, B. Ostapiuk, O. Sosnovska; NTSh, Ukrainyskyi arkhiv, tom XXXV. Filiadelfiia: Rehionalne obiednannia Ternopilshchyna, 1983. 846 s. (in Ukrainian).
350. Shturak P. Yepyskop-muchenyk Pavlo Goidych u konteksti peresliduvannia Hreko-Katolytskoi Tserkvy v Chekhoslovachchyni v 1945–1950 rokakh. *Kovcheg: naukovyi zbirnyk z tserkovnoi istorii / vidp. red. O. Turii*. Lviv: Vyd-vo UKU, 2018. Ch. 8. S. 206-216. Retrieved from: <https://press.ucu.edu.ua/heading/kovcheg-naukoviy-zbirnik-z-tserkovnoyi-istoriyi/>. (in Ukrainian).
351. Shchepkovych F. V imia pravdy. Stanyslaviv, 1911, 166 s. (in Ukrainian).
352. Iuvileina knyzhka Soiuzu ukrainok Ameryky 1925–1940. Niu-York: Nakladom Soiuzu ukrainok Ameryky, 1941. 254 s. (in Ukrainian).
353. Iuvileina knyha Ukrainskoi Akademichnoi Himnazii u Lvovi. Druha chastyna: na 100-richchia pershoho ukraïnskoho ispytu zrilosty. Miunkhen – Filadelfiia: UVU, 1982. 367 s. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25339/file.pdf>. (in Ukrainian).
354. Yakovenko N. Vstup do istorii. Kyiv: Krytyka, 2007. 376 s. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Vstup_do_istorii/. (in Ukrainian).
355. Yamchuk P. Mytropolyt Vasyl Lypkivskyi: dukhovnyi myslitel i fundator UAPTs. *Pravoslavia v Ukraini. Do 400-richchia z chasu vidnovlennia pravoslavnoi iierarkhii Kyivskoi mytropolii Yerusalymskym patriarkhom Feofanom: Zbirnyk statei / pid red. d. n. z bohosl., prof., Mytropolita Kyivskoho i vsiiei Ukrainy Epifania; d. n. z bohosl., prof., prot. Oleksandra Trofymliuka; d. tserk.-ist. n. prof., Mytropolita Lvivskoho i Sokalskoho Dymytriiia (Rudiuka); d. ist. n. H. V. Papakina; N. M. Kukovalskoi ta in. Kyiv, 2020. [Vyp. Kh]. S. 223-237. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1i6s5YA0yp51CV13YmbKN99CgEbf7HzN8/view>. (in Ukrainian).*
356. Yarosh O. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi – Apostolskyi vizytator v Arhentyni. *Ukrainyskyi Moisei (do 150-littia vid dnia narodzhennia mytropolita Ukrainskoi hrekokatolytskoi tserkvy Andreia Sheptytskoho): Statti ta materialy / Uporiad. : O. Kyrychuk, M. Omelchuk, I. Orlevych*. Lviv: Vydavnychi viddil Lvivskoho muzeiu istorii religii «Lohos», 2015. S. 51-56. Retrieved from: <http://religio.org.ua/public/site/files/sheptytsky-150.pdf>. (in Ukrainian).
357. Yasynskyi B. D. Ananevych Yosafat // Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2001. Tom 1. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-44047>. (in Ukrainian).
358. Denischuk J., Sulyk S. Ukrainian Catholic National Shrine of the Holy Family, Washington, DC and a historical sketch of the Ukrainian American Community in the Nation's Capital. Washington, 1988. Retrieved from: <https://discover.hsp.org/Record/marc-27974>. (in English).
359. Hałagida I. Duchowni grekokatolicy i prawosławni w centralnym obozie pracy w Jaworznie (1947–1949). Dokumenty i materiały. Warszawa 2012. C. 165-167. Retrieved from: https://www.academia.edu/32380937/Duchowni_greckokatolicy_i_prawos%C5%82awni_w_centralnym_obozie_pracy_w_Jaworznie_1947_1949_dokumenty_i_materia%C5%82y_opr_I_Ha%C5%82agida_Warszawa_2012_tylko_wstep_. (in Polish).
360. Protokół przesłuchania o. Andrzeja Abrahamowicza 18.X.1948, Jaworzno // Hałagida I. Duchowni grekokatolicy i prawosławni w centralnym obozie pracy w Jaworznie (1947–1949). Dokumenty i materiały. Warszawa 2012. C. 165-167. Retrieved from: https://www.academia.edu/32380937/Duchowni_greckokatolicy_i_prawos%C5%82awni_w_centralnym_obozie_pracy_w_Jaworznie_1947_1949_dokumenty_i_materia%C5%82y_opr_I_Ha%C5%82agida_Warszawa_2012_tylko_wstep_. (in Polish).
361. Protokół przesłuchania podejrzanego 18.X.1948. Ks. Abrahamowicz Adam // Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. 01283/1598 (tysotvano za doslidzhenniam Volodymyra Moroza). (in Polish).
362. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1836. 386 s.; 1840. 300 s.; 1842. 278 s.; 1843. 275 s.; 1844. 271 s.; 1845. 271 s.; 1848. 275 s.; 1850. 287 s.; 1851. 304 s.; 1855. 254 s.; 1856. 219 s.; 1857. 255 s.; 1858. 255 s.; 1859. 241 s.; 1860. 242 s.; 1861. 272 s.; 1862. 272 s.; 1863. 272 s.; 1864. 272 s.; 1865. 272 s.; 1866. 272 s.; 1867. 272 s.; 1868. 271 s.; 1871. 285 s.; 1872. 279 s.; 1874. 281 s.; 1875. 284 s.; 1876. 289 s.; 1877. 291 s.; 1878. 289 s.; 1879. 286 s.; 1880. 286 s.; 1881. 288 s.; 1882. 286 s. Retrieved from: <https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/16153#structure>. (in Latin).
363. Šematizm Vsečestnogo Klira Episkopskoj Diecezii Greko-Katoličeskoj Stanislavovskoj na Rok'... Retrieved from:

https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/16129/edition/15348?fbclid=IwAR2_m1h0AWuqvTzhNBdrOX70eedhvuWV R9ORX2i3VXuz1P0T5QctpYmp3oo#structure. (in Latin).

364. Sprawozdanie Dyrekcji Gimnazjum Państwowego w Brzeżanach za rok szkolny 1921/22. Brzeżany: drukarnia A. Cichockiego pod zarządem A. Wizenberga, 1922. S. 18. Retrieved from: <https://pbc.rzeszow.pl/publication/25>. (in Polish).
365. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. wyższego Gimnazjum w Kolomyi za rok szkolny 1886. Kolomyja: Nakładem funduszu naukowego, z drukarni M. Bilousa, 1886. 72 s. Retrieved from: <http://pbc.up.krakow.pl/Content/7485/Ko%C5%82omuja%201886%20Spr%2063.pdf>. (in Polish).
366. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. wyższego Gimnazjum w Kolomyi za rok szkolny 1887. Kolomyja: Nakładem funduszu naukowego, z drukarni M. Bilousa, 1887. 51 s. Retrieved from: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/963/edition/894>. (in Polish).
367. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. wyższego Gimnazjum w Kolomyi za rok szkolny 1888. Kolomyja: Nakładem funduszu naukowego, z drukarni M. Bilousa, 1888. XLV s. Retrieved from: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/964/edition/895>. (in Polish).
368. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. wyższego Gimnazjum w Kolomyi za rok szkolny 1891. Kolomyja: Nakładem funduszu naukowego 1891. 56+XXXIX+5 s. Retrieved from: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/965/edition/896/>. (in Polish).
369. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. wyższego Gimnazjum w Kolomyi za rok szkolny 1892. Kolomyja: Nakładem funduszu naukowego, z drukarni Bruka i S-ki, 1892. 85 s. Retrieved from: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/966/edition/897/>. (in Polish).
370. Vasiliauskiene A. Palaimintasis Klementijus Šeptyckis: kelias į Altoriaus garbę. *Istoriia religii v Ukraini. Aktualni pytan'nia*. 2019. [Vyp. 1]: (Naukovyi shchorichnyk "Istoriia religii v Ukraini". 2019. Vyp. 29. [Ch.2]). S. 74-83. Retrieved from: <http://religio.org.ua/index.php/religio-actual-issues/article/view/550>. (in Lithuanian).
371. Wiadomosci dyecezalne // Gazeta Koscielna. 1901. Nr. 50 (12. grudnya). S. 502. Retrieved from: https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/913580/NDIGCZAS094907_1901_050.pdf. (in English).

*Стаття надійшла до редакції 01.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 271.4(477.86)-789.17-36(092)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.17>

ЖИТТЯ І СЛУЖІННЯ С. ТАРСИКІЇ ОЛЬГИ ПІТУЛЕЙ, III ЧСВВ

ГОЛОМІДОВА Марія

*Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого
кафедра богослов'я
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: golomidova_marija@ukr.net*

Бібліографічний опис статті: Голомідова М. (2023). Життя і служіння с.Тарсикиї Ольги Пітулей, III ЧСВВ. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 313–326. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.17>

Анотація. В статті досліджується біографія с. Тарсикиї Ольги Пітулей, III ЧСВВ (10.10.1931 р. нар.), дружини священника Івано-Франківської єпархії УГКЦ о. Мар'яна Ореста Пітулея, III ЧСВВ (17.05.1936-14.04.2001). Для об'єктивного проведення дослідження і висвітлення біографії с. Тарсикиї Ольги використано такі методи дослідження як історико-критичний, хронологічний, просографічний, мікроісторичний, інтерв'ювання. Проаналізовано на основі архівних матеріалів і спогадів її дитячі роки, виховання, навчання в медичному училищі в м. Калуші, працю медсестрою в смт. Перегінському та с. Ясені Калуського району Івано-Франківської області, заміжжя, працю в м. Калуші, виховання трьох дітей, вступ до Третього Чину Святого Василя Великого у 1979 році, діяльність в часі підпілля й легалізації УГКЦ, в наш час.

Ключові слова: Третій Чин Святого Василя Великого, III ЧСВВ, Мирянський Чин Святого Василя Великого, МЧСВВ, Василянський Чин Святого Йосафата, Українська Греко-Католицька Церква, УГКЦ, Івано-Франківська єпархія, підпілля.

THE LIFE AND MINISTRY OF S. TARSYKIA OLGA PITULEY, III OSBM

Abstract. The article examines the biography of Sister Tarsykiia Olha Pitulei, 3rd Order of St. Basil the Great (born on October 10, 1931), wife of the priest of Ivano-Frankivsk Diocese of UGCC, Father Marian Orest Pitulei, 3rd Order of St. Basil the Great (May 17, 1936-April 14, 2001). For objective research and coverage of the biography of Sister Tarsykiia Olha, such research methods as historical-critical, chronological, prosographic, microhistorical, interviewing were used. It was analyzed on the basis of archival materials and memories of her childhood, upbringing, studies at the medical school in the town of Kalush, work as a nurse in the urban type settlement of Perehinske and the village of Yasen of Kalush district in Ivano-Frankivsk oblast, marriage, work in the town of Kalush, upbringing of three children, entry to the

Third Order of Saint Basil the Great in 1979, activities during the underground period and legalization of the UGCC, at the present time.

Key words: *Third Order of Saint Basil the Great, III OSBG, Lay Order of Saint Basil the Great, LOSBM, Basilian Order of Saint Josaphat, Ukrainian Greek-Catholic Church, UGCC, Ivano-Frankivsk Diocese, underground.*

Актуальність проблеми. Дослідження біографії сестри Тарсикії Ольги Пітулей, дружини священника Івано-Франківської єпархії УГКЦ о. Мар'яна Ореста Пітулея, є важливим оскільки вона належала до підпільної УГКЦ (1946-1989). У 1979 році вступила до Третього Чину Святого Василя Великого. З часу ієрейських свячень чоловіка у 1980 році допомагала йому в душпастирському служінні, в організації й проводі груп Третього Чину в м. Калуші та смт. Перегінському Калуського району Івано-Франківської області. Головна настоятелька цих осередків Чину. Людина повної посвяти й жертвенності у християнському житті. Дослідження є важливим для історії Мирянського Чину Святого Василя Великого, Василянського Чину Святого Йосафата, УГКЦ та України.

Аналіз основних досліджень. Діяльність с. Тарсикії Ольги в підпільній УГКЦ частково дослідила автор у дисертації «Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого в Українській Греко-Католицькій Церкві» (2020 р.)⁶⁹⁰.

Метою статті є дослідження біографії с. Тарсикії Ольги Пітулей, III ЧСВВ.

Виклад основного матеріалу. Сестра Тарсикія Ольга народилася 10 жовтня 1931 року в с. Мостище в сім'ї Михайла Атаманчука та Анни Попадюк із с. Станькова. Обидва села розташовані в Калуському районі Івано-Франківської області. Крім Ольги, в сім'ї народився син Степан (1933-2020), доньки Марія (1936) та Стефанія⁶⁹¹.

Сестра Тарсикія Ольга зростала в побожній українській християнській родині. Сім'я відвідувала богослужіння в церкві св. Миколая, де батько був старшим братом. Вже змалку дівчинка хотіла посвятити себе на служіння Богові. Коли шестирічною дитиною пасла худобу, вдивлялася в небо і роздумувала про Бога. Завдячуючи маминому брату Степанові, вдома було багато духовної літератури, зокрема, василянських часописів «Місіонар», які Оля любила читати. В статтях часто розповідалось про різні монаші чини і згромадження та можливість посвятити своє життя Богові. Були публікації й про мирянські товариства – Апостольство Молитви і Марійську Дружину. «Я вилізала собі на

⁶⁹⁰ Голомідова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого в Українській Греко-Католицькій Церкві. Дисертація. 09.00.14 «Богослов'я». Івано-Франківський Богословський університет імені св. Івана Золотоустого. Науковий керівник: Горбань Р. А. д-р ф. н., професор. Івано-Франківськ, 2020. 286 с.

⁶⁹¹ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, 1931 р. нар., від 15.03.1997, м. Калуш. Інтерв'юер: Н. Павликівська. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 1-2.

стрих, – пригадує с. Тарсикія Ольга, – і перечитувала там духовні книжки і журнали, і так набиралася любові до Бога»⁶⁹².

За Польщі Оля відвідувала дитячий садок. В школу пішла перед Другою світовою війною. Випускний 7-й клас закінчила вже після війни⁶⁹³.

Після заборони УГКЦ на Львівському Псевдособорі 1946 року вся родина Атаманчуків стала молитися вдома. Помешкання родини стало домашньою церквою, в якій відправляли богослужіння священники підпільної УГКЦ: о. Ярослав Сірецький, о. Ігнатій Солтис та інші. У 1953 році Ольга вступила до Апостольства Молитви, духовним провідником якого був о. Ярослав Сірецький. У першу п'ятницю місяця старалася бути на богослужінні, висповідатися і прийняти Святе Причастя. Вдосвіта, раненько йшла з двоюрідною сестрою 15 кілометрів, щоби бути на Службі Божій⁶⁹⁴. У 1953-1955 роках Ольга навчалася в медичному училищі в м. Калуші і відвідувала підпільні богослужіння у Сестер Службниць, які відправляли о. Єронім Тимчук, ЧСВВ, о. Яків Тимчук, ЧСВВ та інші. У сестер були Найсвятіші Тайни, і Ольга щодня причащалася, спільно з сестрами молилась. На душі було велике піднесення. Відвідувала богослужіння і в інших місцях⁶⁹⁵.

Після закінчення навчання в училищі Ольга працювала медсестрою в районній лікарні в смт. Перегінське Калуського району. Проводила практикуюче духовне життя. Відвідувала богослужіння, які відправляв о. Леон Куленій. Проживала у побожного подружжя Софії і Маркіяна Сивуляків. Пан Маркіян свого часу був монахом студитом, але з монастиря вийшов. Щодня молився Утреню і Вечірню, працював столяром. Сім'я була дуже переслідувана. У подружжя були Святі Тайни, тож дівчина щодня їх приймала⁶⁹⁶.

Через деякий час праці головний лікар п. Іван Генік закликав Ольгу на розмову. Радянські органи його попередили, що дівчина католичка, молиться, не хоче вступати в комсомол, казали підшукати їй іншу квартиру. «Будеш жити з комсомолками», – сповістив їй. Ольга засміялась і відмовилась. «Ти не смійся, дитино, за тобою слідкують всі органи міліції. Мені сказали тебе звільнити»⁶⁹⁷. В КДБ смт. Рожнятова Калуського району на Ольгу була заведена справа. Головний лікар звільнив Ольгу з роботи і перевів в сільську лікарню в с. Ясень Калуського району. Завідуюча лікарні направила дівчину на хутір Гриньків на роботу у здоровідділ і пояснила: «Ми тебе спеціально туди направляємо, щоби ти піднімала там культуру»⁶⁹⁸. Ольга думала, що їй буде тяжко, плакала, не знала, що робити. Розмірковувала: «Чогось Ти, Ісусе, мене туди відправляєш, значить то не є зло»⁶⁹⁹.

⁶⁹² Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ, 1931 р. нар. м. Калуш. Запис 27.12.2014. Інтерв'юер: М. Голомідова. Особистий архів М. Голомідової.

⁶⁹³ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁶⁹⁴ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. З. С. 3.

⁶⁹⁵ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁶⁹⁶ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁶⁹⁷ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁶⁹⁸ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁶⁹⁹ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

Пані Софія Сивуляк заспокоювала Ольгу і порадила поселитись в Ясені в однієї бабці, дочки священника, який мав раніше в селі парафію. Старенька жінка погодилась дівчину прийняти. Отець Леон Куленій на прохання Ольги відправив в хаті Службу Богу і залишив їм Святі Тайни. Бабця давно не була у сповіді, тож висповідалась в отця і прийняла Святе Причастя. З Ольгою невдовзі в хаті, за порадою м. Севастьяни, ЧСВВ з Підлютого, поселилась монахиня с. Анизія, а згодом і с. Наталя з м. Долини Івано-Франківської області. Обидві повернулись з заслання.

Поблизу хутора Гриньків в урочищі Підлюте знаходиться резиденція «Кедрові палати» Митрополита Андрея Шептицького. В 1950-х роках там проживали шестеро підпільних Сестер Василянок з м. Севастьяною, ЧСВВ⁷⁰⁰. Після повернення з заслання в Підлютому жив і лікувався о. Ігнатій Янтух, ЧСВВ. Коли отець проводив реколекції для сестер, Ольга також брала в них участь⁷⁰¹. «Яке Боже Провидіння! – Роздумувала Ольга. – Людина думає, що буде гірше, а воно є ліпше. Коли мене кидали, мені ніколи не було гірше, все ліпше. А мене перекидували страшно,... аби я не навертала людей»⁷⁰².

Ольга мала бажання вступити в монастир і на свято Різдва Матері Божої хотіла скласти Богові обітницю. В той день прийшла до о. Леона Куленія, але Служба Божа якраз закінчилась і Святих Тайн вже не було. Тоді пішла до Сестер Служебниць, але і в них не було Святих Тайн. Покірно сказала: «Ісусе, нехай буде Твоя воля, нехай буде так, як Ти хочеш. Я хочу Тобі служити»⁷⁰³. Дівчина розповіла все о. Леону, і він попросив її, щоб Богові нічого не обіцяла. У той час в Перегінське приїхав до сповіді з Калуша юнак Орест Пітулей, який був склав Богові обітницю чистоти. Вони заізналися і захотіли створити сім'ю. У 1960 році о. Леон Куленій їздив у Львів до єп. Василя Величковського, ЧНІ, нині блаженного священномученика, і владика зняв обітницю. Того ж року Орест і Ольга повінчались. Ще рік п. Ольга працювала в селі Ясень і потім переїхала в Калуш до чоловіка⁷⁰⁴. У 1960-х роках у подружжя народилось троє дітей: донька Лідія (1964 р. нар.), син Володимир (1966 р. нар.) та донька Марія (1968 р. нар.)⁷⁰⁵. В Калуші п. Ольга працювала медсестрою в туберкульозному диспансері, пізніше – в дитячому садочку⁷⁰⁶.

Як п. Ольга переїхала жити до чоловіка, справу з в Рожнятівського КДБ передали до Калуша. Її викликали і розпитували про людей, яких відвідувала, чи до них приїжджають священники і відправляють Служби Божі, чи хрестили дитину. Закидали, що між людьми проводить велику агітаційну роботу проти СРСР, наvertsає до Бога, агітує, щоб не ходили до православної церкви, щоб молодь не вступала в комсомол. Питалися, чого ходить до с. Христини Кулик,

⁷⁰⁰ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 25; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁰¹ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁰² Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁰³ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁰⁴ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁰⁵ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 24.

⁷⁰⁶ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 24.

ЗСНДМ, теж великого агітатора проти СРСР. Пані Ольга сестру знала з Перегінська, коли її тяжко хвору лікувала в лікарні. Пані Ольга відчула, що слідчий справу хотів закрити і підказував їй правильні відповіді. Справу закрили, і відтоді п. Ольга тимчасово мала спокій⁷⁰⁷.

Сталось так, що п. Ольга захворіла, і лікарі стали готувати її до операції. Отець Соловій їй радив: «Пані Олю, я би Вам порадив податися до Небесної Неньки в Зарваниці. Як не можете поїхати, бо у вас малі діти, то перенесіться туди духом. Пообіцяйте Матінці Божій, що колись поїдете і їй подякуєте»⁷⁰⁸. Так сталося, що в пані Ольги почався приступ, і її взяли на операцію на свято Собору Архистратига Михаїла та всіх Небесних Сил безтілесних. Хірург прийшов п'яний. Пані Ольга зі страху від операції відмовилась. Подалася до Зарваниці з жінками. В с. Золотники Тернопільського району Тернопільської області одна вчителька вказала їм подальшу дорогу і розповіла, що в неї був цироз печінки і мала вмирати. Вона найняла за своє здоров'я Служби Божі, ходила до джерела і 9 днів пила свячену воду. З радістю сказала, що здорова. В Зарваниці п. Ольга взяла участь в Службі Божій в лісі. В джерелі обмилася свяченою водою і попросила Матінку Божу про оздоровлення⁷⁰⁹.

З розповіді с. Тарсикії Ольги: «І від того часу по нинішній час вже стільки літ обійшлося без операції. Це чудесне оздоровлення моє. Тоді я Матінці Божій пообіцяла, що я кожний рік буду ходити до Зарваниці і їй дякувати. І я відтоді ходила»⁷¹⁰. Наступного року п. Ольга була з донькою Лідією і подякувала Богородиці за оздоровлення. До Зарваниці вона часто брала своїх дітей, бувало й двічі на рік⁷¹¹.

У 1972-1979 роках подружжя Пітулеїв перебували у Третньому Чині Редемптористів, яке провадив о. Микола Волосянко, ЧНІ, але через певні причини з товариства вийшли⁷¹².

В Калуші помешкання подружжя п. Ореста і п. Ольги було домашньою церквою. Тут відправляли Служби Божі: вл. Яків Тимчук, ЧСВВ, о. Єронім Тимчук, ЧСВВ, о. Микола Волосянко, ЧНІ, о. Ярослав Сірецький, о. Михайло Матійців, о. Михайло Петраш, о. Петро Дутчак, III ЧСВВ та інші. До Святого Причастя приступала вся їхня родина, і то навіть щоденно. «Священники нами були дуже задоволені і дуже тішились нашою сім'єю, – згадує с. Тарсикія Ольга. – Всі діти мої дуже молилися, перед Святим Причастям і після робили благодарення»⁷¹³.

У 1970-х роках п. Орест Пітулей навчався в Калуші в підпільній семінарії УГКЦ, в якій викладав професор о. Єронім Тимчук, ЧСВВ⁷¹⁴. Рідні брати: вл.

⁷⁰⁷ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 14, 15.

⁷⁰⁸ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 21.

⁷⁰⁹ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 21.

⁷¹⁰ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 21.

⁷¹¹ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 21, 22.

⁷¹² Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 7; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей,

III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷¹³ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷¹⁴ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, 1936 р. нар., від 15.03.1997, м. Калуш. Інтерв'юер: Н. Павликівська.

Яків Тимчук, ЧСВВ та о. Єронім Тимчук, ЧСВВ заохотили вступити п. Ореста до Третього Чину Св. Василя Великого і у 1979 році він прийняв облечини. Обряд облечин здійснив вл. Яків Тимчук і дав п. Оресту духовне ім'я на честь Матері Божої – брат Мар'ян⁷¹⁵. У 1980 році вл. Павло Василик висвятив бр. Мар'яна Ореста Пітулея, III ЧСВВ на священника⁷¹⁶. Незабаром до Чину вступила і п. Ольга. Обряд облечин здійснив вл. Яків Тимчук і дав їй духовне ім'я – с. Тарсикія, вручив вервицю, подарував образок св. Василя Великого і підписав. До Чину згодом вступили і діти⁷¹⁷.

Після свячень о. Мар'ян Орест щодня вдома у вечірній час відправляв Службу Божу, давав людям духовну науку, сповідав, уділяв Святе Причастя, Святі Тайни хрещення і подружжя. На Службі Божій могло бути і двоє-троє осіб, і дві повні кімнати дорослих з дітьми, і всі приймали Святе Причастя. Спільні молитви могли тривати і до п'ятої години ранку⁷¹⁸.

Сестра Тарсикія Ольга була надійною помічницею чоловікові в його душпастирській праці. Вона дякувала, катехизувала людей, читала їм духовні книжки, навчала, як вправлятися в чеснотах, давала поради. В неділю і в свята подружжя з дітьми молилися Вечірню і Утреню. Маючи від природи гарні й сильні голоси, вони дуже гарно співали⁷¹⁹. Зі спогадів доньки с. Антонії Лідії, МЧСВВ: «Мама у часі підпілля була дуже ревною, побожною і не мала страху. Любила давати такі духовні науки людям, ще кращі, ніж священники. Люди дивилися на маму, слухали й наvertsалися до віри»⁷²⁰.

Отець Мар'ян Орест часто їздив з дружиною в смт. Перегінське, де обслуговував місцеві греко-католицькі родини і згодом стали в Калуші і в Перегінському підготовляти людей до вступу в Третій Чин. Пропонували насамперед побожним людям, які відвідували підпільні богослужіння⁷²¹. З людьми, які мали вступати, с. Тарсикія Ольга молилася дев'ятницю, щоби могли виконати обов'язки, які брали на себе⁷²².

Напочатку 1980-х років приймав до Третього Чину вл. Яків Тимчук, ЧСВВ, головний провідник Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя ЧСВВ в Україні. Присутньою на облечинах й обітах була і с. Ореста Колюх, ЧСВВ, генеральна настоятелька Третього Чину в Івано-Франківській області. Владика Яків заохочував людей вступати до Чину, розповідав, як Господь тими людьми

АЩ, П-1-1-853. 2. С. 8.

⁷¹⁵ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АЩ, П-1-1-854. 3. С. 7; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей,

III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷¹⁶ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АЩ, П-1-1-853. 2. С. 9.

⁷¹⁷ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷¹⁸ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АЩ, П-1-1-853. 2. С. 2; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014; Спогади с. Антонії Лідії Коваль, МЧСВВ, 1964 р. нар. м. Івано-Франківськ. Запис 03.12.2022. Особистий архів М. Голомідової.

⁷¹⁹ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АЩ, П-1-1-853. 2. С. 2; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014; Спогади с. Антонії Лідії Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022.

⁷²⁰ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ, 1964 р. нар. м. Калуш. Запис 27. 12.2014. Інтерв'юер: М. Голомідова. Особистий архів М. Голомідової;

⁷²¹ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АЩ, П-1-1-854. 3. С. 8.

⁷²² Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АЩ, П-1-1-854. 3. С. 8.

опікується⁷²³. В пізніших роках до Чину приймав вже о. Мар'ян Орест Пітулей. У 1980-х роках у Калуші і в Перегінському було зорганізовано два осередки Третього Чину в загальній кількості 44 особи⁷²⁴. Духовний провід членів Чину здійснювали владика Яків Тимчук і о. Мар'ян Орест Пітулей. Сестра Тарсикія Ольга Пітулей була головною настоятелькою двох осередків Чину⁷²⁵. Опікувалася членами Чину і с. Ореста Колюх, ЧСВВ, просила провадити своє життя згідно з Уставом III ЧСВВ⁷²⁶ і була ними задоволена. Говорила, що за Калуш не переживає, бо вони мають все, що потрібно⁷²⁷. При потребі с. Тарсикія Ольга їздила до с. Орести, ЧСВВ в Івано-Франківськ⁷²⁸.

Коли о. Мар'ян Орест їздив в Перегінське, то дружина йому допомагала – несла ризи, служебник, чашу та інші речі, необхідні для відправи Служби Божої. З часом люди мали вже все необхідне для богослужіння. На Службі Божій могло бути і до 50-ти осіб⁷²⁹. Подружжю не було легко їздити. Вдома залишали трьох дітей. На вокзалі часто бачили за собою «хвіст». Всю дорогу с. Тарсикія Ольга молилась і просила Божої помочі, бо знала, що їх очікує багато людей. Потрібно було їх посповідати, відправити Службу Божу, уділити Святе Причастя, дати духовну науку. Хтось просив охрестити дитину, комусь потрібно було уділити шлюб чи елепомазання помираючим⁷³⁰. Отцю доводилось сповідати тяжко хворих людей. Ходити селом вночі, і особливо зимою, їм було важко. Вдосвіта першим автобусом вони виїжджали до Калуша, щоб успіти на роботу⁷³¹.

Зі спогадів с. Терези Ярослави Худяк, в Перегінське о. Мар'ян Орест завжди приїжджав зі своєю дружиною, яка йому служила. Коли отець відправляв Службу Божу, то дружина дякувала, давала людям духовні науки, приготувляла дітей до сповіді, бажаючих готувала до вступу в Третій Чин. Була великою помічницею для свого чоловіка⁷³².

Отець Мар'ян Орест більшості членам Третього Чину давав додому Святі Тайни і вони щодня мали змогу приймати Святе Причастя. Брати і сестри Чину в Калуші переважно брали спільну участь у недільних богослужіннях⁷³³. Раз у

⁷²³ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 8.

⁷²⁴ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 11; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей,

III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷²⁵ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022; Інтерв'ю з с. Терезою Ярославою Худяк, III ЧСВВ, 1945 р. нар. Свт. Перегінськ Калуського р-ну Івано-Франківської обл. Запис 13.12.2022. Інтерв'юер: М. Голомідова. Особистий архів М. Голомідової.

⁷²⁶ Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Фотокопія рукопису (часу підпілля) с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ. 77 арк. Особистий архів М. Голомідової.

⁷²⁷ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014; Інтерв'ю з п. Ольгою Колюх (с. Ореста, ЧСВВ), від 6.11.1993. АПЦ, П-1-1-225. С. 13.

⁷²⁸ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022.

⁷²⁹ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 8; Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей,

III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷³⁰ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷³¹ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷³² Інтерв'ю з с. Терезою Ярославою Худяк, III ЧСВВ. Запис 13.12.2022.

⁷³³ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 27.12.2014.

рік отець організував вдома для всіх членів Чину триденні реколекції, які відбувались в дні радянських свят – 7-9 травня, або 7-9 листопада. Реколекційні науки давали: о. Мар'ян Орест Пітулей, ІІІ ЧСВВ, о. Микола Волосянко, ЧНІ і о. Михайло Петраш, кожний мав свій день. Була сповідь, Служба Божа. Всі члени Чину з Калуша і Перегінського збиралися вдома в о. Мар'яна Ореста. Брати і сестри при потребі могли переночувати⁷³⁴. По хаті ходили тихо, щоби не скрипіла підлога. Сестра Тарсикія Ольга на всіх готувала обід⁷³⁵. За обідом було духовне читання. Три дні дотримувались строгого мовчання, думали про Боже. Двічі на рік відновлювали обіти на свята св. Василя Великого і свв. Петра і Павла⁷³⁶. На зібрані пожертви спільноти пів року відправлялися Служби Божі за всіх членів Чину і за померлих. Покровителем осередку в Калуші був обраний св. Василій Великий⁷³⁷.

Родині Пітулеїв в підпіллі довелось зазнати чимало переслідувань. За ними був встановлений постійний нагляд, отця викликали на допити. При обшуках забирали духовну літературу, богослужбові і молитовні тексти, тож подружжя вимушені були все переписувати вручну. Навіть Службу Божу отець відправляв з рукопису. Як прийшов до влади у 1985 році Михайло Горбачов, вже так родину не переслідували⁷³⁸.

Отець Мар'ян Орест духовно працював з дітьми і молоддю, а дружина любила вітатися зі всіма: «Слава Ісусу Христу!», чим наражала всіх на небезпеку. Головний лікар лікарні якось її запитав, чи то правда? Вона відповіла: «Культурна людина повинна відповідати так, як її привітають. Кажуть мені «Добрий день» – кажу «Добрий день», кажуть «Слава Ісусу Христу» – кажу «Слава Ісусу Христу»⁷³⁹. Лікар нічого не відповів. Сестра Тарсикія Ольга пригадує: «Стільки тих лікарів приїжджало, і все мене ставили за приклад, всі щоби брали з мене приклад... Я думаю: «Боже, Боже, який Ти добрий, що Ти мене так все виводиш з тої ситуації такої тяжкої»⁷⁴⁰.

Отець Мар'ян Орест і дружина в школі не були в комсомолі і дітей так виховували, що в комсомолі теж не були. Дітям через те часто доводилось зазнавати зневаги від однолітків. Зі спогадів с. Тарсикії Ольги, керівник класу, в якому вчилася Марійка, ставила її в приклад на батьківських зборах: «То одна дитина в класі є така, як пчілка, вона не посидить. Як ідуть на поле, вона не розгинається. Вона працює, така добра»⁷⁴¹. Отець Миколай Малярчук якось сказав с. Тарсикії Ользі за дітей: «Оля, як вони вже зачали так, нехай до кінця витримують. Їм Бог за то винагородить»⁷⁴².

Подружжя Пітулеїв виховували дітей по християнськи. Зі спогадів доньки

⁷³⁴ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷³⁵ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷³⁶ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, ІІІ ЧСВВ. Запис 27.12.2014; Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022.

⁷³⁷ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, ІІІ ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷³⁸ Інтерв'ю з п. Ольгою Пітулей, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-854. 3. С. 15.

⁷³⁹ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-853. 2. С. 4.

⁷⁴⁰ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-853. 2. С. 4.

⁷⁴¹ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-853. 2. С. 4.

⁷⁴² Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-853. 2. С. 4-5.

с. Антонії Лідії, МЧСВВ: «Мама нами дуже опікувалася ... і старалася, щоб ми завжди мали товариство з Ісусом. На літні канікули ми їздили на відпочинок в Перегінське до с. Христини Ольги Кулик, ЗСНДМ. Щодня в неї приймали Святе Причастя. Брала участь у Службі Божій, яку відправляв о. Петро Дутчак. Він уклав Акафіст до Зарваницької Матері Божої, і ми всі його молилися. Пригадую, як отець якийсь заплакав і сказав, що з тих дітей щось буде. Мама любила також брати нас на прощу до Зарваниці і Грушева»⁷⁴³.

Запам'ятались с. Антонії Лідії поїздки з мамою, братом і сестрою до сестри Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ в с. Чорні Ослави Надвірнянського району Івано-Франківської області. Якийсь Службу Божу відправляв о. Василь Семенюк, нині Митрополит Тернопільсько-Зборівський. Він підійшов до дітей і запитався, хто з них хоче стати священником, чи обрати монаше життя. Володимир і Марійка відразу відповіли, що мають таке бажання. Отець їм сказав, що буде за них молитися. Лідія відповіла, що не знає, бо мала бажання мати сім'ю і бути в Третьому Чині⁷⁴⁴.

Донька с. Антонія Лідія Коваль, МЧСВВ вступила до Третього Чину у 1981 році. Син Володимир 12 березня 1992 року отримав священничі свячення, закінчивши відповідні курси. У 1993 році вступив до Чину і отримав духовне ім'я – о. Микола, III ЧСВВ. У 1995 році закінчив Івано-Франківську духовну семінарію ім. свщмч. Йосафата. Членом Чину була й с. Тереза Марія Пітулей, III ЧСВВ, яка згодом вступила до Сестер Василіянок – с. Порфирія, ЧСВВ⁷⁴⁵.

Зі спогадів с. Тарсикії Ольги Пітулей про роль Третього Чину в підпільній УГКЦ: «На тім Третім Чині трималася наша Католицька Церква в підпіллі. Перший і другий Чин позасуджували, і вони боялися дуже сильно. Наш Третій Чин йшов, не боявся нічого. Ми йшли ночами і молилися. Я молилась, щоб наша Католицька Церква була вільною, щоб Бог нам допоміг. І дійсно, ми її в підпіллі вимолити, бо хто знає, що могло бути. Багато священників було засуджено, дуже багато єпископів помирали в тюрмах, а Третій Чин працював. Ми ходили ночами, всюди збиралися, вчили людей. Священник виголошував проповіді. Я весь час з людьми робила розважання, вчила їх актів віри, надії і любові. Вчила, як любити Господа Бога, як поводитися, якими ми повинні бути світилами серед світу, щоб з нас брали приклад. Щоби в наших сім'ях не сварилися, а був мир і згода і щоби ми своїх рідних наvertsали на добру дорогу. Якщо в родині хтось не мав шлюбу, чи був неохрещений, то члени Третього Чину мали зі своїми рідними працювати, щоб привести їх до Бога»⁷⁴⁶.

Після виходу УГКЦ з підпілля у м. Калуші й смт. Перегінському брати і сестри Третього Чину стали брати участь у богослужіннях і здійснювати апостольську працю на парафіях. У смт. Перегінському духовний провід членів

⁷⁴³ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁴⁴ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁴⁵ Голомідова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 111; Інтерв'ю з о. Миколою Володимиром Пітулеєм, III ЧСВВ, 1966 р. нар. м. Калуш. Запис 27.12.2014. Інтерв'юер: М. Голомідова. Особистий архів М. Голомідової; Спогади с. Порфирії Пітулей, ЧСВВ, 1968 р. нар. м. Івано-Франківськ. Запис 2022. Особистий архів М. Голомідової.

⁷⁴⁶ Інтерв'ю з с. Тарсикією Ольгою Пітулей, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

Чину став здійснювати о. Василь Коваль, III ЧСВВ. Своє духовне життя й сьогодні члени Чину провадять згідно з Уставом III ЧСВВ⁷⁴⁷.

Отець Мар'ян Орест наприкінці 1980-х років після чергового допиту в КДБ переніс інфаркт. Разом з о. Ярославом Лесівим, III ЧСВВ допомагав відкривати церкви в Івано-Франківській області. 29 жовтня 1989 року брав участь у відправі в Дем'яновому лазі при перепохованні останків закатованих галичан в 1941 році НКВД. Разом з отцем завжди їздила дружина⁷⁴⁸. 14 квітня 2001 року о. Мар'ян Орест Пітулей, III ЧСВВ помер. Похований в м. Калуші⁷⁴⁹. У своєму інтерв'ю для ІЦ УКУ о. Мар'ян Орест говорив: «То, що сталося, що ми маємо віру, що ми маємо Україну, це не є якась випадковість...Зараз яка просьба?... Мати глибокі переконання, глибокі переконання... як би нам важко не було, все одно вистоїмо нашу Церкву, вистоїмо нашу Батьківщину, щоби майбутнім поколінням, які прийдуть на нашу зміну, їм було багато легше і вони усвідомлювали, що були люди, яких праця не пропала марно»⁷⁵⁰.

Сестра Тарсикія Ольга, зі спогадів доньки с. Антонії Лідії, після легалізації УГКЦ приходила до церкви і молилася з людьми. Робила те, що і в часі підпілля – навчала і багато наvertала людей до Бога, «бо вмiє навчати, як вірити, як жити з Богом, як самому вправлятися в чеснотах»⁷⁵¹. Своєму чоловікові протягом життя була послужна і покiрна, ніколи в житті не було у неї думки щодо подружньої зради⁷⁵².

У час підпілля УГКЦ подружжя Пітулеїв зберегли унікальну реліквію – копію «Образу Найсвятiшого Обличчя Господа нашого Ісуса Христа, відбитого на білім полотні св. Вероніки, чудесно утвореного»⁷⁵³. Оригінал образу з великою пошаною зберігається в Базиліці св. Петра у Ватикані в Римі. Отець Микола Володимир, парох церкви Успіння Пресвятої Богородиці та Божого Милосердя в Калуші, збережену реліквію виставив у храмі для вшанування⁷⁵⁴.

Після смерті батька о. Микола Володимир заопікувався Третім Чиним в Калуші. При храмі є заснований благодійний фонд, за кошти якого парафіяни, серед яких і члени Чину, варять їсти бідним, хворим і потребуючим людям. Із 2009 року отець опікується в «Родинному будинку» залишеними без опіки

⁷⁴⁷ Голомiдова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 157. Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Крехів, 1991. 40 с.

⁷⁴⁸ Голомiдова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 157.

⁷⁴⁹ Голомiдова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 157.

⁷⁵⁰ Інтерв'ю з о. Мар'яном Пітулеєм, від 15.03.1997. АПЦ, П-1-1-853. 2. С 9.

⁷⁵¹ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022.

⁷⁵² Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022.

⁷⁵³ Свідчення с. Марії Любов Тимків III ЧСВВ, 1970 р. нар. м. Калуш. Запис 14.06.2022. Особистий архів М. Голомiдової; Копія «Образу Найсвятiшого Обличчя Господа нашого Ісуса Христа, відбитого на білім полотні св. Вероніки, чудесно утвореного». м. Калуш. Церква Успіння Пресвятої Богородиці та Божого Милосердя.

⁷⁵⁴ Свідчення с. Марії Любов Тимків III ЧСВВ. Запис 14.06.2022.

батьків дітьми⁷⁵⁵. Зі слів отця: «Третій Василянський Чин у нас завжди попереду. У мене в церкві вся обслуга, це все з Третього Чину»⁷⁵⁶.

У 2017 році провідником Третього Чину в Калуші став о. Павло Соломка, III ЧСВВ. Зі свідчення отця, брати і сестри Чину багато моляться, виконуючи молитовне правило, беруть участь у Святій Літургії в неділю, у свята, і в будні дні, часто приступають до Святого Причастя, особливо в першу п'ятницю місяця, беруть участь в Адораціях Святих Тайн, в прощах до святих місць, займаються харитативною діяльністю на парафії. Сестри працюють в благодійній їдальні, годують потребуючих людей і надають їм потрібну допомогу. Члени Чину допомагають воїнам ООС та беруть активну участь в житті парафії⁷⁵⁷. Настоятелькою Чину з 2016 року є с. Марія Любов Тимків, III ЧСВВ.

15 липня 2017 року в Івано-Франківському монастирі Отців Василян відбувся Всеукраїнський з'їзд Мирянського ЧСВВ з нагоди 120-ї річниці від дня заснування Чину Праведним митрополитом Андреем Шептицьким та 40-річчя Івано-Франківського осередку, зорганізованого вл. Яковом Тимчуком, ЧСВВ у часі підпілля в 1977 році. Під час з'їзду о. Назарій Лех, ЧСВВ, духовний провідник МЧСВВ Провінції Найсвятішого Спасителя в Україні, нагородив пам'ятними медалями з нагоди 400-літнього Ювілею Василянського Чину Святого Йосафата священників та членів МЧСВВ, які своїм жертвним життям у часах підпілля сприяли життєдіяльності УГКЦ та її легалізації наприкінці 1980-х років. Нагородженими були також о. Володимир Пітулей, III ЧСВВ та с. Тарсикія Ольга Пітулей, III ЧСВВ⁷⁵⁸.

Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року в Україну члени Чину м. Калуша щоденно о 14 год. 30 хв. беруть участь в Адорації Найсвятіших Тайн в наміренні за перемогу України у війні й за мир, допомагають українським воїнам необхідними речами (ковдри, каріматки, одяг та ін.) і продуктами, перераховують кошти на потреби ЗСУ, дають притулок внутрішньо переміщеним особам і допомагають⁷⁵⁹.

Сестра Тарсикія Ольга Пітулей, III ЧСВВ, головна настоятелька Третього Чину в м. Калуші, зі слів с. Антонії Лідії, дотепер багато молиться. Після віднови обітів брати і сестри Чину приходять до мами додому, гостяться, мама дає їм духовні науки⁷⁶⁰. Сестра Тарсикія Ольга продовжує молитися й випрошує в Бога потрібні ласки для нашої Церкви й України.

⁷⁵⁵ Голомідова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 157; Інтерв'ю з

о. Миколою Володимиром Пітулеєм, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁵⁶ Голомідова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 157; Інтерв'ю з

о. Миколою Володимиром Пітулеєм, III ЧСВВ. Запис 27.12.2014.

⁷⁵⁷ Електронний лист о. Павла Соломки, III ЧСВВ, до Марії Голомідової (с. Християна, МЧСВВ). Калуш, 15.02.2022. Особистий архів М. Голомідової.

⁷⁵⁸ Голомідова М. Історико-канонічний розвиток Мирянського Чину Святого Василя Великого... С. 213.

⁷⁵⁹ Інтерв'ю з с. Марією Любов Тимків III ЧСВВ. Запис 14.06.2022.

⁷⁶⁰ Інтерв'ю з с. Антонією Лідією Коваль, МЧСВВ. Запис 03.12.2022.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що с. Тарсикія Ольга Пітулей, III ЧСВВ була вірною, люблячою і надійною помічницею своєму чоловікові о. Мар'яну Оресту Пітулею, III ЧСВВ (1936-2001) в його житті і душпастирському служінні. У підпіллі подружжя Пітулеїв вступили до Третього Василянського Чину. Під проводом Отців Василян напочатку 1980-х років зорганізували два осередки Чину в м. Калуші і смт. Перегінське Калуського району Івано-Франківської області і провадили їх. Після смерті чоловіка с. Тарсикія Ольга стала допомагати сину о. Миколі Володимиру, який став провадити Чин після смерті батька. До наших днів сестра є головною настоятелькою Чину в м. Калуші.

Подружжя Пітулеїв по християнськи виховали трьох дітей. Донька с. Антонія Лідія – сестра Мирянського ЧСВВ. Син Микола Володимир – священник, член III ЧСВВ. Донька Марія – Сестра Василянка – с. Порфирія Марія, ЧСВВ. Християнське життя с. Тарсикії Ольги, її самопожертва, вірність Богові й УГКЦ є прикладом для наслідування. Своєю молитвою, життям і служінням с. Тарсикія Ольга Пітулей і вся її сім'я випрошували в Господа Бога і Матері Божої ласки і благословення для підпільної УГКЦ і її життєдіяльності, і внесли вагомий вклад у легалізацію Церкви та її відбудову, як також здобуття волі і незалежності України.

Практикуючі християнські родини на зразок родини Пітулеїв сприяють розвитку й поглибленню духовності Українського народу, що є одним з пріоритетів національних інтересів України, чим зміцнюють духовну безпеку країни.

REFERENCES

1. Holomidova M. *Istoryko-kanonichniy rozvytok Myrianskoho Chynu Sviatoho Vasyliia Velykoho v Ukrainskii Hreko-Katolytskii Tserkvi. Dysertatsiia. 09.00.14 «Bohoslovia».* Ivano-Frankivskiy Bohoslovskiy universytet imeni sv. Ivana Zolotoustoho. Naukovyi kerivnyk: Horban R. A. d-r f. n., profesor. Ivano-Frankivsk, 2020. 286 s.
2. Elektronnyi lyst o. Pavla Solomky, III ChSVV, do Marii Holomidovoi (s. Khrystyiana MChSVV). Kalush, 15.02.2022. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
3. Interviu z o. Marianom Pituleiem, 1936 r. nar., vid 15.03.1997, m. Kalush. Interviuer: N. Pavlykivska. AITs, P-1-1-853. 2.
4. Interviu z p. Olhoiu Pitulei, 1931 r. nar., vid 15.03.1997, m. Kalush. Interviuer: N. Pavlykivska. AITs, P-1-1-854. 3.
5. Interviu z p. Olhoiu Koliukh (s. Oresta, ChSVV), 1917 r. nar., vid 6.11.1993, m. Ivano-Frankivsk. Interviuer: N. Pavlykivska. AITs, P-1-1-225, 16 s.
6. Interviu z o. Mykoloiu Volodymyrom Pituleiem, III ChSVV, 1966 r. nar. m. Kalush. Zapys 27.12.2014. Interviuer: M. Holomidova. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi
7. Interviu z s. Antoniieiu Lidiieiu Koval, MChSVV, 1964 r. nar. m. Kalush. Zapys 27.12.2014. Interviuer: M. Holomidova. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
8. Interviu z s. Tarsykiieiu Olhoiu Pitulei, III ChSVV, 1931 r. nar. m. Kalush. Zapys 27.12.2014. Interviuer: M. Holomidova. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.

9. Interviu z c. Terezoiu Yaroslavoii Khudiak, III ChSVV, 1945 r. nar. Smt. Perehinsk Kaluskoho r-nu Ivano-Frankivskoi obl. Zapys 13.12.2022. Interviuer: M. Holomidova. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
10. Kopiiia «Obrazu Naisviatishoho Oblychchia Hospoda nashoho Isusa Khrysta, vidbytoho na bilim polotni sv. Veroniky, chudesno utvorenoho». m. Kalush. Tserkva Uspinnia Presviatoi Bohorodytsi ta Bozhoho Myloserdia.
11. Svidchennia s. Marii Liubov Tymkiv III ChSVV, 1970 r. nar. m. Kalush. Zapys 14.06.2022. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
12. Spohady s. Antonii Lidii Koval, MChSVV, 1964 r. nar. m. Ivano-Frankivsk. Zapys 03.12.2022. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
13. Spohady s. Porfyrii Marii Pitulei, ChSVV, 1968 r. nar. m. Ivano-Frankivsk. Zapys 2022. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
14. Ustav III Chynu Sviatoho Vasyliia Velykoho. Na bilshu Bozhu slavu i chest Presviatoi Bohorodytsi, Sviatoho Yosyfa Obruchnyka, Sviatoho Vasyliia Velykoho, Sviatoho Sviashchennomuchenyka Yosafata, Sviatoho Anhela Khoronytelia, Sviatoi Mokryny i vsikh Sviatykh. Fotokopiiia rukopysu (chasu pidpillia) s. Yelyzavety Rozalii Struk, III ChSVV. 77 ark. Osobystyi arkhiv M. Holomidovoi.
15. Ustav III Chynu Sviatoho Vasyliia Velykoho. Na bilshu Bozhu slavu i chest Presviatoi Bohorodytsi, Sviatoho Yosyfa Obruchnyka, Sviatoho Vasyliia Velykoho, Sviatoho Sviashchennomuchenyka Yosafata, Sviatoho Anhela Khoronytelia, Sviatoi Mokryny i vsikh Sviatykh. Krekhiv, 1991. 40 s.

ДОДАТКИ

Сестра Тарсикія Ольга Пітулей, III ЧСВВ, дружина о. Мар'яна Ореста Пітулея, III ЧСВВ, та її донька с. Антонія Лідія Коваль, III ЧСВВ, біля підпільного престолу у своїй хаті.

Джерело: Особистий архів Марії Голомідової (фото 2014 р.).

*Стаття надійшла до редакції 01.07.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

УДК 271.4(477)-722.51-67:26

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.18>

ВЗАЄМОДІЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО З ІНШИМИ РЕЛІГІЯМИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДОБРОГО МІЖКОНФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ

МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея)

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

Науково-дослідний інститут історії Церкви

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: andrea.zsm@gmail.com

ORCID [0000-0001-9878-71](https://orcid.org/0000-0001-9878-71)

НАГОРНЯК Нестор

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я

вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

e-mail: n.nagorniak2018@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Маслій О. (с. Андрея), Нагорняк Н. (2023). Взаємодія митрополита Андрея Шептицького з іншими релігіями як передумова доброго міжконфесійного діалогу. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (18), 327–333. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.18>

Анотація. У статті аналізується взаємодія митрополита Андрея Шептицького з іншими релігіями як передумова доброго міжконфесійного діалогу. Розкрито ставлення митрополита Шептицького до інших релігій, представників інших християнських спільнот та політичних діячів. Висвітлено основні засади екуменічного діалогу митрополита Андрея Шептицького у пошуку єдності, взаємопорозуміння та особистої поваги до кожної людини.

Ключові слова: митрополит, Андрей Шептицький, екуменізм, діалог, міжрелігійні відносини, євреї.

THE INTERACTION OF METROPOLITAN ANDREI SHEPTYTSKY WITH OTHER RELIGIONS AS A PREREQUISITE FOR A GOOD INTERFAITH DIALOGUE

Annotation. The article analyzes the interaction of Metropolitan Andrey Sheptytskyi with other religions as a prerequisite for good interfaith dialogue. Metropolitan Sheptytskyi's attitude towards other religions, representatives of other Christian communities and political figures is revealed. The main principles of the ecumenical dialogue of Metropolitan Andrey Sheptytskyi in the search for unity, mutual understanding and personal respect for each person are highlighted.

Key words: metropolitan, Andrey Sheptytskyi, ecumenism, dialogue, interreligious relations, Jews.

Актуальність теми. У наш час все більшої актуальності набирає питання екуменізму. Даний термін, на перший погляд, здається складний. Однак, він містить дуже просте трактування. Екуменізм – це міжцерковні відносини, або діалог. Протягом історії людства поставало багато непорозумінь між Церквою й державою, християнством та іншими релігіями. Після Другого Ватиканського Собору (1962 – 1965 рр.) Вселенська Церква проголосила екуменізм пріоритетом свого богословського дискурсу з різними християнськими деномінаціями та релігіями, проголосивши 21 листопада 1964 р. декрет про екуменізм «Відновлення єдності» («Unitatis Redintegratio»)¹. В історичному розвитку християнських спільнот, впродовж століть, не прослідковувалося діалогу з іншими релігіями, але ХХ ст. кардинально змінило цей процес.

Постать митрополита Андрея Шептицького є чи не найбільшим прикладом екуменічного руху. З багатьох історичних джерел відомо, що митрополит Андрей намагався налагодити зв'язки з православним духовенством Москви, виступав на захист представників інших релігій, а в час Другої світової війни відстоював права євреїв і надавав їм притулок в часи переслідувань. Його екуменічну діяльність детальніше розглянемо у статті.

Об'єктом дослідження є постать митрополита Андрея Шептицького в міжрелігійному діалозі.

Предметом дослідження є діяльність митрополита Андрея Шептицького в контексті екуменізму з представниками інших християнських спільнот та релігій.

Інтернет-портал «Тиждень» у своєму дослідженні діяльності митрополита Андрея Шептицького опублікував інформацію про те, як митрополит Андрей був учасником екуменічного діалогу вже з перших років свого служіння, як ієрарх Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ). Так, ще у 1913 р. митрополит виступав на захист невинно звинуваченого єврея Менахема Менделя Бейліса. У статті читаємо: «1913 р. митрополит Андрей Шептицький виступив із критикою влади Російської імперії за фальсифікації у так званій «Справі Бейліса». Завдяки цьому процесу російський уряд намагався викликати хвилю антиєврейських погромів у країні. Християнський митрополит розвінчав штучно сконструйовані обвинувачення проти Менделя Бейліса – київського єврея, підозрюваного у скоєнні ритуального вбивства. Позиція митрополита, а також інших інтелектуалів Російської імперії та Європи сприяли виправданню Менделя Бейліса»².

Слід відзначити, що митрополит Андрей відстоював права інших релігій. Саме події вересня – жовтня 1913 р., які були спровоковані царськими урядниками Російської імперії, спонукали митрополита висловити своє ставлення до юдаїзму. Про це ми читаємо: «Андрей Шептицький виступав із рішучим протестом проти переслідування прихильників будь-яких християнських конфесій, а також інших релігій – наприклад, юдаїзму»³.

¹ Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, Декрети, Декларації. Львів : Свічадо, 1996. 753 с.

² Тиждень. Інтерактивна програма з історії України. URL : <http://week.dp.gov.ua/osvitnia-prohrama/do91/andrei-sheptytskyi-dukhovnyi-ta-moralnyi-avtorytet-ukrainskoho-narodu> (дата звернення : 24. 01. 2023).

³ Тиждень. Інтерактивна програма з історії України. URL : <http://week.dp.gov.ua/osvitnia-prohrama/do91/andrei-sheptytskyi-dukhovnyi-ta-moralnyi-avtorytet-ukrainskoho-narodu> (дата звернення : 24. 01. 2023).

Свою повагу до євреїв продемонстрував митрополит Шептицький і під час Другої світової війни. «Християнське служіння Митрополита Шептицького виявилось у тому числі й у ставленні до людей іншого віросповідання. Найяскравішим проявом цього стали зусилля Шептицького щодо припинення нацистського геноциду євреїв та їхнього порятунку від смерті»⁴.

Якщо поняття екуменізму означає запобігання дискримінації, то митрополит Андрей Шептицький впевнено діяв у цьому напрямку: «Від самого початку окупації нацисти розпочали політику дискримінації єврейського населення та цілеспрямованого насилля проти нього. Вже наприкінці червня – на початку липня 1941 р. Львів охоплюють антиєврейські погроми, в яких, під впливом антисемітської пропаганди нацистів, бере участь й місцеве неєврейське населення. Паралельно із цим німецькі окупанти розпочинають акції масових розстрілів. Митрополит виявився одним із небагатьох релігійних лідерів, хто відкрито протестував проти переслідування єврейського населення»⁵.

У листопаді 1942 р. він адресував відкритий лист Адольфу Гітлеру «Не вбий», в якому відкрито виступив на захист євреїв. Зокрема митрополит писав: «Християнин, і не тільки християнин, а кожна людина обов'язана з людської природи до любови ближнього. І не тільки християн, але й усіх людей буде Все[вишній] Бог І[сус] Христос, справедливий Суддя, судити по всім ділам життя, а передусім по ділам милосердя і любови ближнього, як це описане в притчі про страшний суд»⁶.

Слід відзначити, що митрополит Андрей Шептицький надавав притулок для євреїв у час переслідувань: «Саме завдяки Андрею Шептицькому була організована система переховування єврейських дітей у греко-католицьких монастирях. Безпосередню участь у порятунку дітей брав брат Митрополита – ієромонах Климентій Шептицький, настоятель Свято-Успенського монастиря у с. Унів (Львівської області) та мати Йосифа Олена Вітер – настоятелька Якторівського та Скалатського греко-католицького монастиря. Завдяки подвигу митрополита Андрея Шептицького та священників ГКЦ вдалося врятувати майже три сотні єврейських дітей. Отець Климентій Шептицький та с. Йосифа Олена Вітер були відзначені високим званням – Праведників народів світу – офіційної відзнаки Держави Ізраїль, якою нагороджуються люди, що у часі нацистської окупації рятували євреїв»⁷.

Серед вагомих фактів, які були розглянуті вище, особливішої уваги заслуговує ініціатива владики Андрея Шептицького про започаткування екуменічного руху серед християнських спільнот. Адже він є одним із перших релігійних діячів, який почав публічно говорити про важливість єдності між Церквами. Часто в науковому світі можна почути, що екуменічний рух розпочався завдяки Англійській церкві у 1910 р., коли відбулася Світова місіонерська конференція, яка і започаткувала

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Із Послання Митрополита Андрея Шептицького «Не убий». URL : <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/ne-ubij.htm> (дата звернення : 05. 10. 2022).

⁷ Тиждень. Інтерактивна програма з історії України. URL : <http://week.dp.gov.ua/osvitnia-prohrama/do91/andrei-sheptytskyi-dukhovnyi-ta-moralnyi-avtorytet-ukrainskoho-narodu> (дата звернення : 24. 01. 2023).

релігійний діалог. Католицька церква розпочала такий курс тільки після Другого Ватиканського собору⁸. Здавалося, екуменізм – це ідея протестантів. Кардинал Любомир Гузар стверджував: «Одна із східних гілок Католицької Церкви, а саме Українська Греко-Католицька Церква, почала культивувати і розвивати ідеї екуменізму вже на самому початку ХХ ст., ще до Единбурзької Світової місіонерської конференції 1910 р., що яскраво проявилось в екуменічній діяльності її тогочасного глави – Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького»⁹.

Митрополит Андрей Шептицький всіма силами намагався налагодити зв'язки з ієрархами та духовенством Православної Церкви. Отець Іриней Назарко, у своїй праці «Київські і Галицькі митрополити», про діалог митрополита Андрея з православним духовенством пише: «1907 р. митрополит вибрався вдруге на поїздку до Московщини під чужим прізвиськом і там нав'язав особистий контакт із московськими католиками. У Москві митрополит Андрій пізнав прихильного з'єдиненню архієпископа Смоленського Петра, якому поміг нав'язати зв'язки з Апостольським Престолом. При цій нагоді пізнав теж єпископа Трифона і з ним говорив багато про з'єдинення Церков. Однак церковні й політичні обставини в тодішній Росії були такі ворожі з'єдиненню, що й найревніші заходи осталися без висліду»¹⁰.

Павло Сеньків, у своїй статті, пише: «На початку ХХ ст. митрополит Андрей сміливо звершував те, що тільки згодом у світі стало сприйматися, як щось самозрозуміле. Так, наприклад, ініціювання митрополитом Андреем в 1907 р. так званих Велеградських з'їздів (1907 р., 1909 р., 1911 р., 1921 р.) надихнуло не лише українську, але також інші слов'янські Церкви духом братерства та церковного порозуміння. Делегати розуміли Вселенську Церкву як дерево, яке має безліч гілок, які живляться від єдиного кореня і багато в чому випередили свій час. Таким чином, Велеградські конгреси стали предтечами екуменічного руху, що набув загального визнання у Католицькій Церкві після Другого Ватиканського собору. Крім того, вони посприяли тому, що ГКЦ почала серйозніше замислюватися над своєю місією у Вселенській Церкві і сучасному світі»¹¹.

Більше про Велеградські з'їзди дізнаємося з інших джерел: «Початок ХХ століття – це початок зміни стереотипів поєднання між церквами. Законним видалось питання: яке місце в новій унійній політиці Риму мають посідати уніатські церкви? Практикуються Велеградські з'їзди, які були спробою представників східних католицьких церков активно включитись у християнський екуменічний рух. Зібрання у Велеграді відбувались у двох формах: наради окремих представників уніатського кліру (1913, 1921, 1922 роки) або організаційно

⁸Свята Софія. Релігійне товариство українців католиків. URL : <http://stsophia.us/ua/ukrayinska-ekumenichna-diyalnist-mitropolita-andreya-sheptitskogo-i-patriarha-josifa-slipogo/> (дата звернення : 05. 01. 2023).

⁹ Там само.

¹⁰ Назарко І. Київські і галицькі митрополити. Біографічні нариси. Торонто : Видавництво ОО. Василян, 1962. С. 232.

¹¹Сеньків П. Монаше служіння і жертівність Андрея Шептицького. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Senkiv_Pavlo/Monashe_sluzhinnia_i_zhertovnist_Andreia_Sheptytskoho.pdf (дата звернення : 25. 01. 2023).

оформлені конгреси (з'їзди) з численними делегаціями від католицької, уніатської та православної сторін. Спроба ця не мала успіху, а самі з'їзди були віддзеркаленням тогочасних політичних реалій [...] Місцем проведення з'їздів було обрано місто Велеград. Цей вибір був достатньо символічним: саме в столиці Великоморавської держави розпочали свою проповідницьку діяльність Солунські брати – Кирило і Мефодій»¹².

Ми також знаходимо інформацію про те, як митрополит Андрей відстоював права братів православних. Яскраво демонструють позицію митрополита Шептицького події 1938 р., що відбувалися на територіях Холмщини та Підляшшя: «У 1938 р. влада Польщі з метою посилення впливу Католицької Церкви на православне населення (переважно українців та білорусів) знищує значну кількість православних храмів на Підляшші та Холмщині (північно-східна частина сучасної Польщі). Церкви, що залишилися непошкодженими були передані у руки Римо-Католицької Церкви. Не дивлячись на те, що митрополит Андрей Шептицький фактично був католиком (хоча й східного обряду), він виступив із рішучим протестом проти таких дискримінаційних дій влади та Римо-Католицької Церкви проти православних вірян»¹³.

Владика Софрон Мудрий писав: «Знаменне історичне послання митрополита Андрея Шептицького до православних ієрархів в Україні було написане 30 грудня 1941 р. і з'явилося друком в щоденнику «Краківські вісті» за 15 лютого 1942 р. Другий лист митрополита Андрія, адресований українській православній інтелігенції, що вийшов 3 березня і був оголошений 5 квітня 1942 р. в «Краківських вістях», доповнює лист до православної ієрархії»¹⁴. У першому посланні митрополит пише: «Євангеліє зобов'язує нас в якості жертви зректися навіть свого життя, отже наскільки нам дозволяє совість, ми повинні зректися всього, що могло б перешкоджати нашому примиренню»¹⁵. У другому: «Ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною стратою їм підчинитися, так що й повна злука двох українських віросповідань виглядала би так, що радше треба б говорити про підчинення греко-католиків під власть київського патріарха»¹⁶.

Діалог та шляхи порозуміння митрополит Андрей Шептицький шукав не тільки із представниками релігійних спільнот, але і з державними діячами. Складні історичні обставини початку ХХ ст. дуже часто ставили виклики для ієрарха ГКЦ. Євангельські цінності стали фундаментом для митрополита Шептицького у його

¹²Мадей Н. Велеградські з'їзди. Українське релігієзнавство. 2002. С. 5. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukr_2002_23_10.pdf (дата звернення : 06. 12. 2022).

¹³Сеньків П. Монаше служіння і жертовність Андрея Шептицького. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Senkiv_Pavlo/Monashe_sluzhinnia_i_zhertovnist_Andreia_Sheptytskoho.pdf (дата звернення : 25. 01. 2023).

¹⁴Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. Львів : ОО. Василян, 1995. С. 368.

¹⁵Патріархат. Греко-католицьке аналітичне видання. URL : <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/mytropolyt-kyr-andrej-i-joho-vidnoshennya-do-pravoslav-ya/> (дата звернення : 24. 01. 2023).

¹⁶Радіо свобода. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/927790.html> (дата звернення : 05. 12. 2023).

рішеннях та діяльності. Саме ними керувався очільник ГКЦ коли йшлося про складні події політичного життя.

Висновки. Таким чином, ми дослідили внесок митрополита Андрея Шептицького у розвиток міжконфесійного діалогу, який ще називають терміном «екуменізм». Митрополит Андрей висунув ініціативу щодо такого діалогу в період, коли в суспільстві ніхто про таке не думав. Митрополит мав велику ідею навернення Росії. Неодноразово він намагався налагодити зв'язки з православним духовенством Москви та надихнути їх ідеєю об'єднання. Із праць митрополита Софрона Мудрого, отця Іринія Назарка, Павла Сеньківа ми дізнаємося про те, як митрополит Андрей Шептицький захищав євреїв та переховував їх в часи переслідування з боку нацистів. Митрополит Андрей Шептицький достойно є титулований «Праведником світу», а його внесок у розвиток екуменічного руху був надзвичайно важливим.

REFERENCES

1. Dokumenty Druhogo Vatykanskooho Soboru. Konstytutsii, Dekrety, Deklaratsii. Lviv : Svichado, 1996. 753 s.
2. Iz Poslannia Mytropolyta Andreia Sheptytskoho «Ne ubyi». URL : <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/ne-ubyj.htm> (data zvernennia : 05. 12. 2022).
3. Madei N. Velehradski zizdy. Ukrainske relihiieznavstvo. 2002. S. 5. URL : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukrr_2002_23_10.pdf (data zvernennia : 06. 12. 2022).
4. Mudryi S. Narys istorii tserkvy v Ukraini. Lviv : OO. Vasyliian, 1995. 405 s.
5. Nazarko I. Kyivski i halytski mytropolyty. Biohrafichni narysy. Toronto : Vydavnytstvo OO. Vasyliian, 1962. 283 s.
6. Pasitska O. «Lvivskyi Manchester» i «Halytska Kaliforniia»: sotsialno-ekonomichna diialnist ukrainsiv Halychyny (20-30 roky XX st.). Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2019. 572 s.
7. Patriarkhat. Hreko-katolytske analitychne vydannia. URL : <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/mytropolyt-kyr-andrej-i-johovidnoshennya-do-pravoslav-ya/> (data zvernennia : 24. 01. 2023).
8. Radio svoboda. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/927790.html> (data zvernennia : 05. 12. 2023).
9. Sviata Sofiia. Relihiine tovarystvo ukrainsiv katolykiv. URL : <http://stsophia.us/ua/ukrayinska-ekumenichna-diyalnist-mitropolita-andreya-sheptytskogo-i-patriarha-josifa-slipogo/> (data zvernennia : 05. 01. 2023).
10. Senkiv P. Monashe sluzhinnia i zhertovnist Andreia Sheptytskoho. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Senkiv_Pavlo/Monashe_sluzhinnia_i_zhertovnist_Andreia_Sheptytskoho.pdf (data zvernennia : 25. 01. 2023).
11. Tyzhden. Interaktyvna prohrama z istorii Ukrainy. URL : <http://week.dp.gov.ua/osvitnia-prohrama/do91/andrei-sheptytskyi-dukhovnyi-ta-moralnyi-avtorytet-ukrainskoho-narodu> (data zvernennia : 24. 01. 2023).

12. *Ukrainska hreko-katolytska tserkva.* URL : http://ugcc.ua/official/ugcc-history/vi_mitropolit_andrey_sheptitskiy_18651944_76272.html (data zvernennia : 25. 01. 2023).

*Стаття надійшла до редакції 29.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

Рецензії, огляди та бібліографія

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.19>

**ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
ВИДАНЬ ІЗ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО**

СТРИХАР Іванна

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, бібліотека
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: ivanka2608@ukr.net*

Бібліографічний покажчик «Історія Церкви в Україні» відображає наукову і науково-популярну літературу (монографії, підручники, матеріали конференцій, збірники) даної тематики з фондів бібліотеки Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

Покажчик висвітлює історію, діяльність та роль Української греко-католицької церкви з часів Київської Русі і до наших днів, зокрема часи ліквідації та підпілля УГКЦ після Львівського собору 1946 року, репресії проти духовенства та протистояння з радянською системою, період відродження кінця 80-х – початку 90-х років ХХ століття.

Матеріал згруповано в алфавітному порядку. Бібліографічний опис та скорочення здійснено відповідно до Національного стандарту ДСТУ 8302:2015, що відповідає державним нормам оформлення бібліографічної інформації у наукових роботах.

Покажчик адресований історикам, релігієзнавцям, священникам, викладачам та студентам закладів вищої освіти, а також широкому загалу читачів, які цікавляться історією Церкви та її відомими постатями.

1. Андрійчук Ю. Ким є Українська Греко-Католицька Церква? Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2009. 112 с.
2. Андрусишин Б. Церква в Українській державі: 1917–1920 рр. (Доба Директорії УНР). Київ: Либідь, 1997. 176 с.
3. Андрухів А. Галицька Голгофа: Ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945–1961 рр. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1997. 84 с.
4. Андрухів І. О., Кам'янський П. Є. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті (історико-правовий аналіз). Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 364 с.
5. Андрухів І. О., Кам'янський П. Є. Суспільно-політичні та релігійні процеси на Станіславщині в кінці 30–50-х роках ХХ ст. (історико-політологічний аналіз). Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2005. 364 с.

6. Антонович В. Що принесла Україні унія: стан Української Православної Церкви від половини XVII до кінця XVIII ст. / 2-ге вид., допов. Вінніпег : Видавнича спілка «Екклезія», 1991. 132 с.
7. Архів Української Церкви: історія унії на Київщині 1596-1839 рр. / ред. М. І. Обушний та ін. Львів : Свічадо, 2011. 296 с.
8. Аскольдова могила: Українське християнство крізь віки / упоряд. І. Онишкевич, Н. Пуряєва. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 336 с., іл.
9. Бабинський А. Історія УГКЦ за 90 хвилин. Львів : Свічадо, 2007. 144 с.
10. Баб'як А. Нові українські мученики ХХ століття / пер. з франц. А. Баб'як. Рим: Український Католицький університет ім. св. Климентія Папи, 2002. 199 с.
11. Баран О. Конгрегація Пропаганди й українці / передрук з Логосу. Йорктон, Саск, 1974. 38 с.
12. Баран О. Нариси історії Пряшівщини. Канада, 1990. 150 с.
13. Баран О. Церква на Закарпатті в роках 1665–1691. Рим, 1968. 74 с.
14. Бендик М. П. Помісність Української Греко-католицької Церкви та її бачення патріархом Йосифом Сліпим. Львів : Свічадо, 1996. 54 с. (Наукові зошити).
15. Бендик М. Помісність Церков у Вселенській Церкві в навчанні львівських митрополитів українського обряду ХХ століття. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 256 с. (Наукові зошити).
16. Бенкет: на пошану Первоієрарха Української Католицької Помісної Церкви їх Блаженства Верховного Архієпископа і Кардинала Йосифа VII. Едмонтон : Українські вісті, 1973. 47 с.
17. Берестейська унія (1596–1996) / ред. О. Жданова. Львів : Логос, 1996. 275 с.
18. Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: спроба підсумку : матеріали міжнародного наукового діалогу про Берестейську унію фундації «PROORIENTE», третя зустріч (Львів, 21–23 серпня 2006 р.) / за ред. Й. Марте й О. Турія. Львів : Інститут Історії Церкви УКУ, 2008. 512 с.
19. Берестейська унія і українська культура XVII століття : матеріали третіх «Берестейських читань» (Львів, Київ, Харків 20–23 червня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів : Місіонер, 1997. 186 с. (400-ліття Берестейської унії).
20. Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті : матеріали четвертих «Берестейських читань» (Львів, Луцьк, Київ, 2–6 жовтня 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, співред. О. Турій. Львів : Місіонер, 1997. 156 с. (400-ліття Берестейської унії).
21. Берестейський собор 1596 року в історичній долі Українства / ред. А. Колодний та ін. Київ : НВП «Інтерсервіс», 2017. 294 с.
22. Берклей К. Чужинець в обороні української церкви. Торонто-Онтаріо, 1966. 8 с.

23. Біланюк П. Божа істина, краса і любов (проповіді, доповіді і розвідки). Дрогобич : Відродження, 1995. 378 с.
24. Біланюк П. Українська Церква, її сучасне й майбутнє. Торонто-Чікаго, 1966. 32 с.
25. Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля (внутрішня вартість медалі). Львів : Каменяр, 1995. Т. 1. 646 с.
26. Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861–1996). Львів : Каменяр, 1996. 568 с.
27. Блажейовський Д. Три Церковні унії (Рим, Київ, Константинопіль, Москва). Львів, 1995. 68 с.
28. Блажейовський Д. Українські Церковні унії: Константинопольська, Римська і Московська / відбитка із «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка» (Т. 205: У пошуках історичної правди). Торонто, 1987. 68 с.
29. Божик П. Церков українців у Канаді: причинки до історії українського церковного життя в Британській Домінії Канаді (1890-1927). Львів : Свічадо, 2004. 288 с.
30. Болховітінов Є., митр. Вибрані праці з історії Києва / упоряд., вст. ст. та додатки Т. Ананьєвої. Київ : Либідь-ІСА, 1995. 488 с. (Пам'ятки історичної думки України).
31. Бондаренко І. Хрещення Руси-України. Київ, 2000. 32 с.
32. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950) / пер. з англ. Н. Кочан; за ред. О. Турія. Львів: УКУ, 2005. xx+268 с.
33. Брадович М. Заповіти тисячоліття. Стемфорд : Вид-во ОО. Василян, 1956. 66 с.
34. Брадович М. Католицька корона українського духу. Мюнхен-Нью Йорк, 1954. 34 с.
35. Браславець О. Київ Католицький, Київ Православний (Іван Павло II в Україні, 23–27 червня 2001 р.) / ред. Л. Лупій. Київ : Кайрос, 2001. 203 с.
36. Бродович Т. Будеш Моєю: життя блаженної преподобномучениці Тарсикії Ольги Мацьків, сестри служебниці Непорочної Діви Марії. Львів : Місіонер, 2009. 42 с.
37. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1968. Т. I : IX–X–XI ст. 278 с. (Українська духовна бібліотека).
38. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1968. Т. II : XII–XIII–XIV ст. 278 с. (Українська духовна бібліотека).
39. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану [Текст]. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1969. Т. III : XIV–XV–XVI ст. 278 с. (Українська духовна бібліотека).
40. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / 2-ге вид. Львів : Місіонер, 1999. Т. IV : XV–XVII ст. 278 с. (Українська духовна бібліотека).

41. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / 2-ге вид. Львів : Місіонер, 2000. Т. V : XVII ст. 288 с. (Українська духовна бібліотека).
42. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / 2-ге вид. Львів : Місіонер, 2000. Т. VI : XVIII ст. 288 с. (Українська духовна бібліотека).
43. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1975. Т. VII : XVIII–XIX ст. 280 с. (Українська духовна бібліотека).
44. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1976. Т. VIII : XIX ст. 276 с. (Українська духовна бібліотека).
45. Великий А. Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим : Вид-во ОО. Василян, 1977. Т. IX : XX ст. 304 с. (Українська духовна бібліотека).
46. Великий А. Г. Світла і тіні української історії (матеріали до історії української церковної думки) / 2-ге вид. Львів : Місіонер, 2007. 204 с.
47. Великий А. Г. Світла і тіні української історії (причинки до історії української церковної думки). Рим : Вид-во ОО. Василян, 1969. 220 с. (Українська духовна бібліотека).
48. Великий А. Г. Українське християнство (причинки до історії української церковної думки). Рим : Вид-во ОО. Василян, 1990. 224 с. (Українська духовна бібліотека).
49. Верига В. Конфіскація церковних цінностей в Україні в 1922 р. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 1996. 192 с., іл.
50. Виклики та здобутки Української Греко-Католицької Церкви в еміграції (історико-соціологічний нарис) / авт.: О. Іванкова-Стецюк, Л. Васьків, А. Васьків, Г. Селещук. Львів, 2010. 96 с.
51. Віра і надія: Київська Церква у злуці з Римом (1596–1996) : фотоальбом / фото А. Полец; вступ єп.. І. Хома; ред. Л. Рудницький, О. Опанасюк. Філадельфія : Релігійне тов-во українців-католиків «Св. Софія», 1997. 144 с.
52. Вісімдесятиріччя Української Католицької парафії святих верховних апостолів Петра і Павла у Клівленді, Огайо. (1910–1990). Клівленд, 1990. 100 с.
53. Власто А. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовічної історії слов'янства / з англ. пер. Р. Ткачук та Ю. Терех. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.+іл.
54. Войтюк А. Іван Франко про Берестейську унію / ред. І. Сусюк. Трускавець : Франкова Криниця, 1996. 15 с.
55. Волинець О. О., Гетьманчук М. П., Ржиський Л. П. Українська Греко-Католицька Церква і держава: теорія та практика взаємодії. Львів : Львівська політехніка, 2007. 264 с.
56. Гаєвський С., (архиеп. Сильвестр). Берестейська унія 1596 року : церковно-історична монографія. Вінніпег : Видавнича спілка «Екклесія», 1963. 152 с.

57. Гайдукевич О. О., Голубчак О. І. Природоохоронна діяльність Української Греко-Католицької Церкви (1920–1939 рр.) / за заг. ред. В. А. Качкана. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 232 с.
58. Галагіда І. «І вас переслідувати будуть...» (штрихи до історії репресій проти Української Греко-Католицької Церкви в Польщі у 1944–1957 рр.) / пер. з пол. Г. Теодорович. Львів : УКУ, 2017. 360 с.+8с. іл.
59. Галицька митрополія в історії європейського християнства : матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 2009. 272 с.
60. Гарасим І. Берестейське церковне з'єднання / ред. Г. Генгало. Львів : Свічадо, 1994. 32 с.
61. Гаюк В. Напередодні патріаршого собору. Львів : Логос, 1995. 32 с.
62. Говера І. Літургійне життя священників і вірних в Українській Греко-Католицькій Церкві: Українська Греко-Католицька Церква в період підпілля (1946–1989). Львів : Свічадо, 2019. 400 с., іл.
63. Гриневич В. Минуле залишити Богові: унія та уніатизм в екуменічній перспективі / пер. з пол. О. Дудич. Львів : Свічадо, 1998. 168 с.
64. Гринчишин М. Золотий ювілей Апостольського Екзархату для українців у Франції, країнах Бенілюксу та Швейцарії (1960–2010). Львів : Артос, 2010. 60 с.
65. Грушевський М., Левицький О. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI–XVIII ст. / перше репринт. вид. Львів, 1900. 154 с. (Руська історична бібліотека; Т. VIII).
66. Герич Ю. Сучасна ситуація в нашій Церкві, і який вихід. Торонто, 1976. 28 с.
67. Гіль А., Скочиляс І. Володимирсько-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. 288 с. (Монографії).
68. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / пер. з англ. М. Габлевич; ред. О. Турія. Львів : Інститут Історії Церкви Львівської богословської академії, 2000. хvi+426 с.
69. 25-ліття Українського католицького душпастирства в Новому Ульмі (Німеччина): 1952–1977. Новий Ульм, 1978. 146 с.
70. Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті : матеріали других «Берестейських читань» (Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1-6 лютого 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів : Місіонер, 1996. 196 с. (400-ліття Берестейської унії).
71. Дешиця М. Малий український церковно-історичний словник. Львів : Основа, 1994. 156 с.
72. Дикун-Ваколук М. Н. Щире слово до Галицької молоді. Полтава, 1995. 47 с.
73. Джампаоло М. Україна – земля мучеників: Героїчне свідчення блаженних мучеників, проголошених Папою Іваном Павлом II у Львові, під час

його історичного паломництва / пер. з італ. О. Лісовського. Жовква : Місіонер, 2014. 194 с. іл.+4 с. вкл.

74. Джуджар Ю. Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Югославії / 2-ге вид. Рим, 1986. 200 с. (Записки ЧСВВ).

75. До Світла Воскресіння крізь тернии катакомб: підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви / упор. Т. Бублик та ін. Львів : УКУ, 2012. 80 с.

76. Доброєр О. Католицька Церква в Україні 2001-й рік: статистика, аналізи, коментарі : історично-юридична праця. Київ : Кайрос, 2001. 250 с.

77. Документи до історії Української Греко-Католицької Церкви у Польщі у 1947–1960-х роках (з архіву о. митр. Мирослава Репецького) / упоряд. В. Лаба. Львів : Каменярь, 1996. 312 с.

78. Етерович М. Святий Престол і Україна. Київ, 2004. 224 с.

79. Жниво велике, а робітників мало: просім Господа жнив, щоб дав нам робітників на жниво. Крехів, 1991. 32 с.

80. Збірник праць Ювілейного Конгресу у 1000-ліття хрищення Руси-України. Мюнхен, 1988/1989. 1002 с.

81. Іванишин В. Українська Церква і процес національного відродження / 2-е вид. Дрогобич, 1990. 94 с.

82. Іванишин В. Українська Церква і процес національного відродження / 1-е вид. Дрогобич, 1990. 42 с.

83. Іванишин В. Українська Церква і процес національного відродження / 3-є вид. Тернопіль, 1990. 44 с.

84. Іванів М.-М. Святі древньої Руси-України. Харків : Логос, 1991. 40 с. (Українська духовна бібліотека).

85. Ідзьо В. Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України : збірник наукових праць. Львів : Ліга-Прес, 2007. 320 с.

86. Ідзьо В. Українські греко-католики в Росії. Львів : Сполом, 2009. 80 с.

87. Іларіон (Митрополит). Берестеська Унія 1595–1596 року: Хронологічна канва (з додатками: 33 артикули – розкриття стану Української Православної Церкви та Лист канцлера Лева Сапеги до Йосафата Кунцевича) / вст. сл. В. Макаренко. Вінніпег : Місійний відділ при Консistorії Української Православної Церкви в Канаді, 1993. 86 с. (Назва обкладинки: Берестеська Унія її генеза, теорія, практика).

88. Ісаїв П. Берестейська унія (в 350-ті роковини) / офсетне видання. Мюнхен, 1946. 32 с. (Бібліотека «Християнського шляху»; Ч. 3).

89. Ісіченко І., архиєп. Історія Христової церкви в Україні / 4-те вид. Харків : Акта, 2008. 700 с.

90. Ісіченко І., архиєп. Історія Христової церкви в Україні / 5-те вид., змінене та доп. Харків : Акта, 2013. 760 с.

91. Ісіченко І., архиєп. Історія Христової церкви в Україні. Харків : Акта, 2003. 472 с.

92. Історичний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління : матеріали перших «Берестейських читань» (Львів, Івано-Франківськ, Київ, 1-6 жовтня 1994 р.) / ред. Б. Гудзяк; співред. О. Турій. Львів : Інститут історії Церкви Львівської богословської академії, 1995. 188 с. (400-ліття Берестейської унії).

93. Жаровська О. Випробувані, як золото в горнилі. Львів: Колесо, 2013. Кн. 1. 208 с.

94. Жила В. Апостольський екзархат у Німеччині і Скандинавії (до 30-річчя заснування екзарха преосв. Кир Платона Корниляка). Мюнхен : Український Християнський Рух, 1989. 394 с.

95. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГ : науковий і документальний журнал / передм. та упоряд. Н. С. Рубльова. Київ : Сфера, 2003. 494 с. (Реабілітовані історію).

96. Зайцев О., Беген О., Сфенів В. Націоналізм і релігія: Греко-католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки) / за заг. ред. О. Зайцева. Львів : УКУ, 2011. 384 с., іл.

97. Історія греко-католицької громади селища Тересви. (На основі даних із Берегівського державного архіву, шематизму МГКЄ та свідчень очевидців селища) [Текст] / упоряд. Р. Неймет. Івано-Франківськ : Лілея_НВ, 2021. 112 с., фотоіл.

98. Кагамлик С. Світло духовності і культури: З історії Києво-Печерської лаври XVII–XVIII ст. Київ : Наш час, 2008. 328 с. (Невідома Україна).

99. Казимира Б. Релігійно-громадське життя в Українській Католицькій митрополії в Канаді / вст. сл. В. Кисілевського. Торонто : Накладом ОО. Василян, 1965. 102 с.

100. Казимира Б., Прицак О. На перехресті двох тисячоліть (988–1988). 1984. 48 с.

101. Калинець І. Загадки хрещення України-Руси (науково-популярне вид.). Львів : Місіонер. 200 с.

102. Качур В. Політ над світом пам'яті та мрій. Львів : Радіо Воскресіння, 2001. 352 с.

103. Кашуба М. В. З історії боротьби проти унії XVII–XVIII ст. / ред. В. Євдокімов. Київ : Наукова думка, 1976. 170 с.

104. Київська традиція і східний обряд в українському християнстві : науковий збірник / за ред. проф. А. Колодного і А. Гудими. Київ-Тернопіль, 2004. 216 с.

105. Ковпак В. Переслідувана традиція. Львів : Ліга-Прес, 2003. 248 с.

106. Колодний А., Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів : Логос, 1996. 184 с.

107. Конрад М. Націоналізм і католицизм / передрук з Львівського видання Бібліотеки Українського Католицького Союзу (Ч. 2, 1934 р.). Івано-Франківськ : Грань, 2003. 40 с.

108. Коржан М. Причинки до історії унії на Холмщині. Мюнхен, 1966. 22 с.+24 с. (Документи).

109. Корчмарик Б. Духові впливи Києва на Московщину в добу гетьманської України. Львів, 1993. 164 с.

110. Косик В. Тисячоліття християнства в Україні (988–1988). Брюссель–Лондон, 1987. 64 с.

111. Коструба Т. Нариси з церковної історії України X–XIII століття / 2-вид. Торонто : Добра книжка, 1955. 142 с.

112. Коструба Т. Як Москва нищила українську церкву / 2-вид. Торонто, 1961. 96 с.

113. Кошетар У. П. Українська греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини (1900-1939 рр.) : навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 128 с.

114. Крамар Є. Від апостола Андрія до князя Володимира: Нарис історії христанізації України до 988 року. Івано-Франківськ : Галичина, 1992. 120 с.

115. Кривий Є. 100-ліття українців в Іваї і один з його уродженців. Куритиба, 2009. – 382 с.

116. Крисаченко В. Україна на сторінках Святого Письма та витяги з першоджерел, що засвідчують процес поширення християнства на теренах України від апостола Андрія до князя Володимира. Київ : Наукова думка, 2000. 488 с.

117. Курилас Б. З'єдинення Архієпископа Мелетія Смотрицького в історичному і психологічному наświetленні. Вініпег, 1962. 140 с.

118. Лабінська-Снігур К. Вірні до кінця: мученики й ісповідники віри ХХ століття. Львів : Свічадо, 2016. 160 с.

119. Лабінська-Снігур К., Стиранець Н., Фульмес Я. Випробувані, як золото в горнилі. Жовква : Місіонер, 2016. Кн. 3. 208 с., іл.

120. Левицький Ю. Коротка історія Української (Київської) Церкви. Львів : Свічадо, 1993. 56 с.

121. Лежогубський Т. Де знайти правду? / 2-ге вид. Львів : Товариство св. ап. Павла, 1912. 292 с.

122. Ленцик В. Нарис історії Української Церкви. Львів : Свічадо, 2003. 600 с.

123. Ленцик В. Рим і Україна: Історія Української Церкви в датах. Львів, 1993. 78 с.

124. Ленцик В. Рим і Україна: Історія Української Церкви в датах. Філадельфія : Вид-во ОО. Василян, 1952. 34 с.

125. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Львів : Дружини, 1998. 144 с.

126. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Луцьк : ВМА Терен, 2010. 96 с.

127. Ліквідація УГКЦ (1939–1946): документи радянських органів державної безпеки / передм. і заг. ред. Н. Сердюк; упор. С. Кокін та ін. Київ : Вид-во ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. 1. 920 с.

128. Ліквідація УГКЦ (1939–1946): документи радянських органів державної безпеки / за заг. ред. Н. Сердюк; упор. С. Кокін та ін. Київ: Вид-во ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. 2. 804 с.
129. Літопис Голготи України: Репресована Церква / гол. ред. та упор. В. Цветков. Дрогобич : Відродження, 1994. Т. 2. 528 с., іл.
130. Літургія підпільної Церкви (спомини, статті, інтерв'ю, фотоматеріали) : збірник / за ред. І. Говери. Тернопіль : Джура, 2014. 208 с.
131. Ліщинський А. Де проповідував св. Євангелію і христив святий апостол Андрей Первозваний? Вінніпег, 1985. 156 с.
132. Лончина Б. Українська Католицька Церква і ми. Мюнхен–Міттенвальд, 1946. 12 с.
133. Лужницький Г. Забороло Христової правди: Післанництво Української Католицької церкви. Нью Йорк : Вид-во ОО. Василіян, 1950. 34 с.
134. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. Львів : Свічадо, 2008. 640 с., іл.; ім. покажчик.
135. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. Філадельфія : Провидіння, 1954. 724 с.
136. Луцик Е. Народна історія Рускої Церкви / офсетний друк. Львів : Вид. Людове, 1895. Ч. I : Християнство на Русі. 42 с.
137. Льобковіц Н. Європейське значення святих Кирила і Методія (До енцикліки «*Slavorum Apostoli*») / передрук з «*Bohoslovia*» 49 (1985), р. 3–28. Рим, 1985. 28 с.
138. Любачівський М.-І. Чи справді було хрищення Росії 988 року? Рим-Мюнхен, 1986. 88 с.
139. Маргітич І., єп. Єдність віри і народу: релігійно-національна ситуація на Закарпатті в 1990–91 рр. Чикаго, 1991. 20 с.
140. Мартирологія українських церков : у 4-ох т. / упоряд. і зредаг. О. Зінкевич і Т. Лончина. Торонто : Смолоскип, 1985. Т. II : Українська Католицька Церква: документи, матеріали, християнський самвидав України. 840 с.
141. Марусин. М., архиеп. На камені віри і Церкви основі. Львів : Артос, 2009. 152 с.
142. Марчук В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 464 с.
143. Матеріали до історії українського патріархального руху (1963–2001) / упоряд. А. Сороковський. Львів : Свічадо, 2009. 364 с.
144. Маттеї Д. Україна – земля мучеників: Героїчне свідчення блаженних мучеників, проголошених Папою Іваном Павлом II у Львові, під час його історичного паломництва / пер. італ. О. Лісовського. Жовква : Місіонер, 2014. 194 с., іл. + 4 с. вкл.
145. Мизак Н., Яремчук А. Два століття служіння Богові і нації: УГКЦ на Буковині. Харків : ТОВ «Сиция», 2016. 320 с., іл.
146. Мизак Н., Яремчук А. Нарис історії УГКЦ на Буковині. Львів–Чернівці : УКУ, 2021. 492 с.+ 4 с. іл.

147. Мончак І. Патріархальний устрій. Торонто : Добра книжка, 1971. 16 с.
148. Мончак І. Самоуправна Київська Церква / передрук з «Bohoslovia» 55 (1991), р. 3–67. 68 с.
149. Мончак І. Самоуправна Київська Церква. Львів : Свічадо, 1994. 176 с.
150. Мончак І. Флорентійський екуменізм у Київській Церкві: Унійна ідея у помісній еклезіяльній традиції / пер. з англ. Р. Скакун , за ред. О. Турія. Львів : Вид. УКУ, 2012. 364 с.
151. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства : навч. посіб. для учн. ст. класів і студ. Київ : Глобус, 1996. 224 с., + іл.
152. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні . Івано-Франківськ, 1999. 528 с.
153. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. Рим, 1990. 296 с.
154. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. Рим-Львів : Вид-во ОО. Василіян, 1995. 404 с.
155. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / 4-те вид. Жовква : Місонер, 2010. 544 с.
156. Музичка І. Послання тисячоліття. Рим : Богословія, 1979. Т. XLII. 28 с.
157. Мурович В. Греко-Католицька Церква в житті українського народу. Івано-Франківськ: Рух, 2014. 24 с.
158. Мурович В. Греко-Католицька Церква в житті українського народу. Мінхен, 1947. 36 с.
159. Мученики – джерело чудотворної сили (з декрету Митрополита Андрея Шептицького про почитання святих 1941 р.) [Текст] / упор. І. Левицький та ін. Львів, 2004. 100 с.
160. Нагаєвський І. Об'єднання Церкви й ідея патріархату в Києві. Торонто : Добра книжка, 1961. 96 с.
161. Нагаєвський І. Українська Католицька Церква 1945-1970. Нью-Йорк : Товариство священників св. Андрея, 1972. 20 с.
162. Надич Г. Блаженна Тарсикія мучениця за віру. Львів, 2001. 40 с.
163. Назар Н. Блаженна Йосафата. Дрогобич : Святих Володимира та Ольги, 2013. 80 с.
164. Наукові записи Дрогобицької духовної семінарії : матер. III Міжсемінарійної студентської конференції / упоряд. Р. Андрійовський. Дрогобич : Вид-во Дрогобицької духовної семінарії, 2017. Вип. 2 : Незламні свідки віри християнської. Мучеництво: історія і сьогодення. 276 с.
165. Обіжники Преосвященного Кир Івана Прашка 1958–1993 (Апостольського Екзарха, Епарха Української Католицької Церкви в Австралії, Новій Зеландії й Океанії) / збір. та упор. о. Д. Сенів; вступ. слово о. І. Шевців. Сідней : Джура, 2002. 616 с.
166. Ортинський І. Ахіллесова п'ята (не тільки) української минувшини: шляхом спільно-християнської правди та українського досвіду. Рим : Вид-во ОО. Салезіян, 1991. 90 с.
167. Ортинський І. Виклик у 1000-ліття хрищення України сьогодні й завтра. Рим : Вид-во. О.О. Салезіян, 1992. 76 с.

168. Ортинський І. Питання єдності в українському народі / передрук. Рим : Вид-во ОО. Салезіан. 24 с.
169. Ортинський І. Під знаменням берестейської події (Дух Берестейської Унії 1595–96). Рим–Фрайбург : Вид-во. ОО. Салезіян, 1993. 94 с.
170. Ортинський І. Стрижень українського буття. Рим–Мюнхен–Фрайбург : Вид-во ОО. Салезіан. 320 с.
171. Ортинський І. Хрищення, Хрест та харизма України. Рим : Вид-во ОО. Салезіан, 1988. 198 с.
172. Основні документи Берестейської унії / за ред. М. Янів. Львів : Свічадо, 1996. 88 с. (Наукові зошити).
173. Панас К. Історія Української Церкви. Львів, 1992. 160 с.
174. Паславський І. Берестейська унія і українська християнська традиція. Львів : Місіонер, 1997. 64 с.
175. Паславський І. Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття. Львів : Місіонер, 2003. 112 с.
176. Паславський І. Між Сходом і Заходом: нариси з культурно-політичної історії Української Церкви. Львів : Стрім, 1994. 142 с.
177. Патрило І. Джерела і бібліографія історії Української Церкви / відбитка із «Записок ЧСВВ», Т. XIV (перша частина III-го тому). Рим, 1992. 325–448 с. (Записки ЧСВВ; Т. XIV (XX), Вип. 1–4).
178. Патрило І. Джерела і бібліографія історії Української Церкви. Рим, 1975. Т. I. 378 с. (Записки ЧСВВ).
179. Патрило І. Джерела і бібліографія історії Української Церкви. Рим, 1988. Т. II. 334 с. (Записки ЧСВВ).
180. Патрило І. Джерела і бібліографія історії Української Церкви. Рим, 1995. Т. III. 326 с. (Записки ЧСВВ).
181. Пекар А. Ісповідники віри нашої сучасності: причинок до мартиролога Української Католицької Церкви. Рим: Вид-во. ОО Василян, 1982. 332 с.
182. Пекар А. Нариси історії церкви Закарпаття : у 2-х т. / 2-ге вид.; ред. А. Костирка. Рим–Львів : Місіонер, 1997. Т. I : Єрархічне оформлення 234 с. (Записки ЧСВВ).
183. Пекар А. Нариси історії церкви Закарпаття : у 2-х т. / ред. П. Підручний, ЧСВВ. Рим–Львів : Місіонер, 1997. Т. II : Внутрішня історія. 494 с. (Записки ЧСВВ).
184. Переслідувані за правду: українські греко-католики в умовах тоталітарних режимів XX ст. / 2-ге вид., випр. і доп.; передм. Б. Гудзяка; упоряд. Л. Губич, С. Гуркіна. Львів: УКУ, 2017. 184 с.
185. Перкун В. «... І печаткою стверджую»: З історії печаток католицької церкви на Правобережній Україні (кін. XVIII–XX ст.). Київ, 2002. 128 с., іл.
186. Поділ Київської та піднесення Галицької унійних митрополій: Документи та матеріали ватиканських архівів (1802–1808 роки) / упоряд., вступ і комент. В. Адурова. Львів : Вид-во УКУ, 2019. 256 с. (Київське християнство; Т. 19).
187. Посіко С. Історія народу і церкви в давній Україні. Львів, 1998. 58 с.

188. Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини : у 2-х т. Львів : УКУ, 2015. Т. 1 : Біографічні нариси (1939–1989). Іхххvі+722 с.
189. Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини : у 2-х т. Львів : УКУ, 2015. Т. 2 : Документи і матеріали (1939–1950). 856 с.+24 с. іл.
190. Ржиський Л., Волинець О. Знаки часу та Українська Греко-Католицька Церква. Львів : ЗУКЦ, 2009. 266 с.
191. Ріпецький М. Початки християнства в Україні. Мондер : Вид-во ОО. Василян, 1952. 62 с.
192. Ріпецький М. Святий Володимир Великий, володар, хреститель і просвітитель України. Мондер : Вид-во ОО. Василян, 1953. 74 с.
193. Ріпецький М. Українська Церква і культура за Ярослава Мудрого і його синів. Мондер : Вид-во ОО. Василян, 1953. 62 с.
194. Розстріляна і відроджена Церква : матеріали науково-теоретичної конференції до 55-ї річниці ліквідації УГКЦ радянським режимом / упоряд. О. Сич. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2001. 150 с.
195. Романишин П. Українська Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Німеччині до 1945 року. Мюнхен, 1978. 110 с.
196. Романчук Л., Савран В. Випробувані, як золото в горнілі. Жовква : Місіонер, 2014. Кн. 2. 152 с., іл.
197. Романюк В., Говдяк Р., Дутковський В. Богові і Україні. Івано-Франківськ : Акцент, 2009. Кн. 1. 244 с.
198. Романюк В. Богові і Україні. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. Кн. 2. 352 с.
199. Романюк В. Богові і Україні. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2011. Кн. 3. 316 с.
200. Романюк В. Підемо і прийємо хрещення : історичний нарис. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2013. 62 с.
201. Савчук Б. За українську церкву: національно-церковний рух на Волині у 20–30-ті роки ХХ ст. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. 116 с.
202. Сапеляк А., єп. Київська Церква на слов'янському сході: канонічно-екуменічний аспект. Буенос-Айрес–Львів : Місіонер, 1999. 232 с.
203. Сапеляк А., єп. Українська Церква на II Ватиканському соборі. Рим–Буенос-Айрес : Салезіан, 1967. 316 с.
204. Сапеляк А., єп. Українська Церква на II Ватиканському соборі. Львів : Стрім, 1995. 216 с., 14 іл. лист.
205. Семчук С. Наша Холмщина. Мондер : Вид-во ОО. Василян, 1948. 32 с.
206. Сенік С. Українська Церква в добу Хмельницького. Львів : Свічадо, 1994. 22 с.
207. Сергійчук В. Нескорена Церква: подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. Київ : Дніпро, 2001. 494 с.
208. 75-річчя парафії св. о. Николая в Чикаго. Чикаго, 1981. 152 с.

209. Сkochияс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: Організаційна структура та правовий статус : монографія. Львів : Вид-во УКУ, 2010. 832 с.+16 іл.

210. Сkochияс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. Львів : Вид-во УКУ, 2004. Т. 2 : Протокол генеральних візитацій. 512 с.

211. Славуа Д. Мандрівка блаженної Йосафати з Радянської України до Рима: перевезення її тлінних останків 1982 року. Львів, 2010. 36 с.

212. Сліпий Й. Берестейська унія (Unio Verestensis) / передрук з «Історія Вселенської Церкви на Україні» (Т. IV, частина друга); extractum e «Bohoslovia», t. 57 (1993). Рим, 1994. 84 с. (Видання «Богословії»; Ч. 61).

213. Сліпий Й. Історія Вселенської Церкви на Україні. Рим, 2001. Т. I : Від апостольських часів до князювання св. княгині Ольги (I–X століття). 264 с. (Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи).

214. Сліпий Й. Історія Вселенської Церкви на Україні. Рим, 2003. Т. II : Друга золота доба: Від загального введення християнства св. Володимиром до викликання церковного роздору за князя Володимира Мономаха (988–1125 р.). 334 с. (Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи).

215. Сліпий Й. Історія Вселенської Церкви на Україні. Рим, 2000. Т. III, Ч. I : Від впровадження царгородського роздору на Україні до введення Флорентійської Унії (1125–1439). 282 с. (Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи).

216. Сліпий Й. Історія Вселенської Церкви на Україні. Рим, 1996. Т. IV, Ч. I : Від Флорентійської Унії до Берестейської Унії (1439–1596). 524 с. (Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи).

217. Сліпий Й. Погляд на догматичні та історичні основи Греко-Католицької Церкви в Україні. Рим, 1993. 72 с. (Видання «Богословії»; Ч. 58).

218. Спільноти Української Греко-Католицької Церкви та громадської організації в країнах новітньої міграції. Львів : Колесо, 2013. 216 с.

219. Стахів М. Христова Церква в Україні (988–1596). Стемфорд, 1985. 528 с.

220. Стеблецький С. Переслідування української і білоруської церкви російськими царями / передм. О. Грицяя. München : Українське католицьке видавництво в Мінхені. 104 с., іл.

221. Степовик Д. Церква в кайданах: Боротьба українських християн за свою самобутність у XIX ст. Київ : Вид-во ім. О. Ольжича, 1996. 112 с.

222. Стоколос Н. Г., Шеретюк Р. М. Драма Церкви: До історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Російській імперії та викорінення її духовно-культурних надбань : монографія / передм. П. Л. Яроцького; 2-ге вид., перероб. та розшир. Рівне : ПП ДМ, 2012. 348 с.

223. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989 рр.). Тернопіль, 2003. 432 с.

224. Суттнер К. Е. Українське християнство на початку III-го тисячоліття: історичний досвід та еклезіологічні перспективи / пер. та наук. ред. О. Турія. Львів : Свічадо, 2001. 168 с.

225. Трух А. Наша свята церква. Філадельфія : Вид-во ОО. Василян, 1953. 38 с.

226. Україна і Ватикан [Текст] : зб. наукових праць / за заг. ред. А. Колодного та ін. Івано-Франківськ–Київ, 2008. Вип. I : Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. 576 с. (Серія наукових збірників; Вип. 1).

227. Україна і Ватикан: До і після Другого Ватиканського Собору : науковий збірник / за заг. ред. П. Яроцького, Л. Филипович, С. Кияка. Київ, 2013. 504 с. (Серія наукових збірників; Вип. 5).

228. Україна і Ватикан в контексті культурно-цивілізаційного діалогу: історія і сучасність / за заг. ред. П. Яроцького, Л. Филипович, С. Кияка. Київ, 2009. 412 с. (Серія наукових збірників; Вип. 3).

229. Українська Греко-Католицька Церква: Перші кроки. Ісповідництво. Відродження (до 1025-ліття Хрещення Русі-України). Київ, 2013. 320 с.

230. Українська Католицька Церква назустріч ювілеєві тисячоліття : матеріали IV Конгресу мирян Українського Патріархального світового об'єднання УПСО / за ред. В. Маркусь. Рим, 1983. 216 с.

231. Українська молодь Христові : документальний збірник 1933–1988 / зібрав, упоряд. і зредаг. М. Грушкевич. Рим, 1991. 464 с. (Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи).

232. Українське відродження і національна церква / передрук з ж. «Пам'ятки України», Кн. 2. Львів, 1990. 90 с.

233. Український мирянин в житті Церкви, спільноти та людства : матеріали студійних днів УХР / за ред. В. Янева. Париж–Рим, 1966. 418 с. (Видання Українського християнського руху; Ч. 3).

234. Українці у 50-річчя існування і діяльності священної Конгрегації для Східних Церков. Мюнхен–Рим : Християнський голос, 1970. 40 с.

235. Ульяновський В. Церква в Українській державі: 1917–1920 рр. (Доба Гетьманату Павла Скоропадського). Київ : Либідь, 1997. 318 с.

236. Ульяновський В. Церква в Українській державі: 1917-1920 рр. (Доба Української Центральної Ради). Київ : Либідь, 1997. 200 с.

237. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. Люблін, 1991. 364 с.

238. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні / 2-ге вид. Торонто, 1990. 362 с., іл.

239. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні / репринт. вид. Львів : Свічадо, 2010. 364 с.

240. Федунків З. Галицький релігійний центр: проблеми і факти. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. 288 с.

241. Хома І. Апостольський Престіл і Україна (1919–1922). Рим, 1987. 134 с. (Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи; Том. LX).

242. Хома І. Київська Митрополія в Берестейському періоді / введення о. І. Музички. Рим, 1979. 262 с. (Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи; Т. XLVIII).

243. Хома І. Нарис історії храму Жировицької Богоматері і свв. Мучеників Сергія і Вакха в Римі / extractum e «Bohoslovia», t. XXXV (1971). Рим, 1972. 48 с. (Видання «Богословії»; Ч. 44).

244. Хресний шлях українського католицизму [Текст]. Філадельфія : Вид-во ОО. Василіян, 1952. 32 с.

245. Хресною дорогою: Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939–1941 та 1944–1946 роках : збірник документів і матеріалів / упоряд. М. І. Гайковський. Львів : Місіонер, 2006. 652 с.

246. Християнство в Україні: реалії, виклики, перспективи : матер. І Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції семінарії УГКЦ (м. Запоріжжя, 12 червня 2015) / ред. Р. Островський та ін. Запоріжжя : Дніпропетровський металург, 2017. 108 с.

247. Християнський голос : збірник пам'яток самвидаву комітету захисту Української Католицької Церкви / ред. передр. Г. Теодорович. Львів : Вид-во УКУ, 2007. 670 с.

248. Цвенгрош Г. Апостольський Престол і Митрополит Андрей Шептицький. Львів, 1991. 38 с.

249. Церква і релігія в Україні: 50 літ після жовтневої революції (1917–1967) : збірник доповідей наукової конференції Українського Вільного Університету (Мюнхен, 5–7 липня 1968 р.) / за ред. В. Янева. Мюнхен, 1984. 254 с. (Наукові записи УВУ; Ч. 11–12).

250. Церква мучеників [Текст] / упоряд. О. Турій. Львів : Свічадо, 2002. 56 с.

251. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. Рим, 1965. Т. I (до р. 1353). 816 с. (Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи; Т. XLIII).

252. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. Рим, 1976. Т. II, ч. I (1353–1458). 266 с. (Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи; Т. XLIII).

253. Чубатий М. Українська Католицька Церква / відбитка з заг. укр. енциклопедії. Львів, 1993. 24 с.

254. Чубатий М. Українська Католицька Церква / відбитка з заг. укр. енциклопедії. Рим, 1990. 24 с.

255. Шевців І. За єдність Церкви і народу. Мельборн : Просвіта, 1973. 120 с.

256. Шевців І. Християнська Україна : вибрані твори / упоряд. А. Колодний. Київ, 2003. 468 с.

257. Шевченко В. Православно-католицька полеміка та проблеми унійності в житті Русі-України доберестейського періоду : монографія. Київ : Преса України, 2002. 416 с., іл.

258. Шевченко І. Україна між Сходом та Заходом: Нариси з історії культури до початку XVIII століття / авторизов. пер. з англ. М. Габлевич; під ред.

А. Ясіновського. Львів : Інститут Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. хіх+250 с., 5 карт.

259. Шевченко І. Україна між Сходом та Заходом: Нариси з історії культури до початку XVIII століття / авторизов. пер. з англ. М. Габлевич; під ред. А. Ясіновського; 2-ге вид. Львів : Вид-во УКУ, 2014. ххiii+288 с., 5 карт.

260. Шеретюк Р. Греко-Уніатська Церква в контексті етнографічної політики Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII–XIX). Рівне : Волинські обереги, 2012. 432 с.

261. Шліхта Н. Церква тих, хто вижив (Радянська Україна, середина 1940-х–початок 1970-х рр.). Харків : Акта, 2011. 468 с.

262. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політичний аналіз). Київ : Криниця, 1999. 324 с.

263. Ювілейне святкування з нагоди 50-ї річниці перенесення мощей свщмч. Йосафата : альбом / передм. Блаж. Святослава Шевчука. Жовква : Місіонер, 2014. 144 с., іл.

264. Яциків С. Пізнаймо правду – і вона з'єднає нас. Дрогобич : Добре серце, 1994. 80 с.

265. Данілаў В. Мой шлях да Бога і да Каталіцкай Царквы. Полацк : Грэка-каталіцкая рэлігійная грамада, 2004. 100 с.

266. Заимов Й., Тьпкова-Заимова В. Българин родом: Битолският надпис на Иван Владислав самодържец български. София : Народна просвета, 1981. 40 с.

267. Праваслаўная Царква ў Беластоцкім краі і беларуская мова ў ёй : роздумы. Нью-Ёрк : Беларус, 1984. 34 с.

268. Введение христианства на Руси / отв. ред. А. Д. Сухов. Москва : Мысль, 1987. 304 с., ил. (Exlibris Івана Гватя).

269. Гаврилов М. Н. Ферраро-Флорентийский собор и Русь. Нью Йорк, 1955. 28 с.

270. Диякон Василий, ЧСВ. Леонид Федоров: жизнь и деятельность. Рим, 1966. 834 с. (Научні і літературні публікації «Студіон» студитських монастирів; Ч. III–V).

271. Зубарь В., Павленко Ю. Херсонес Таврический и распространение христианства на Руси / отв. ред. П. Толочко. Москва : Наук. думка, 1988. 208 с.

272. Уния в документах : сборник / сост. В. А. Теплова, З. И. Зуева. Минск : Лучи Софии, 1997. 520 с.

273. Филист Г. М. Введение христианства на Руси: предпосылки, обстоятельства, подследствия. Минск : Беларусь, 1988. 254 с.

274. Blazejowskyj D. Historical šematism of the eparchy of Peremyšl including the apostolic administration of Lemkivščyna (1828–1939) / Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії з включенням апостольської адміністрації Лемківщини (1828–1939). Львів : Каменярь, 1995. 1008 с.

275. Blazejowskyj D. Historical šematism of the eparchy of Stanislaviv from Ist Establishment unit the Outbreak of World War II (1885–1938) / Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської єпархії від її заснування до початку

Другої Світової війни (1885–1938). Львів : Місіонер, 2002. 450 с. (Записки ЧСВВ).

276. Blazejowskyj D. Scematism of the Ukrainian Catholic Church a Survey of the Church in Diaspora / Блажейовський Д. Шематизм Української Католицької Церкви у діаспорі (1884–1988). Рим, 1988. 1318 с. (Записки ЧСВВ).

277. Mudryj S. Lineamenti di storiadella chiesa in Ucraina. Lviv : Misioner, 2008. 468 с.

*Стаття надійшла до редакції 20.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

Хроніка наукового життя

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.20>

**ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО у 2022–2023 РОКАХ**

БІЛОУС Олег

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
факультету богословських і гуманітарних наук
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
email: bilous10@ukr.net*

ORCID [0000-0002-6866-0043](https://orcid.org/0000-0002-6866-0043)

ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету богословських і
гуманітарних наук, Науково-дослідний інститут історії Церкви
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net*

ORCID [0000-0002-6020-7666](https://orcid.org/0000-0002-6020-7666)

МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея)

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету богословських і
гуманітарних наук, Науково-дослідний інститут історії Церкви
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: andrea.zsm@gmail.com*

ORCID [0000-0001-9878-71](https://orcid.org/0000-0001-9878-71)

Одним із стратегічних завдань Івано-Франківської академії Івана Золотоустого у сфері освітньої та наукової діяльності, відповідно до статуту, є надання особливої уваги «розвиткові філософії та богослов'я, які мають відігравати важливу роль у пошуках синтезу знань, а також в діалозі між вірою і розумом. Богослов'я служить всім іншим дисциплінам у пошуках сенсу, зокрема допомагає їм глибше усвідомити, як їхні відкриття впливають на людей і суспільство. У свою чергу, взаємодія з цими дисциплінами і їхніми відкриттями збагачує богослов'я, пропонує йому більш глибоке розуміння сучасного світу і робить богословські дослідження більш актуальними для сучасних потреб»¹⁷.

¹⁷ Статут Приватного закладу вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого: [затверджено: наказ Архієпископа і Митрополита (єпархіального Єпископа) Івано-Франківського Архієпархіального управління Української Греко-Католицької Церкви № 197 від 21 травня 2018 р. Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський + Володимир (Війтишин Володимир Іванович)]. Івано-Франківськ, 2018. 18 с. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/000-Statut-Akademii.pdf>.

Зважаючи на окреслені стратегічні цілі, колектив науково-педагогічних працівників і студентів Академії упродовж 2022–2023 років продовжував розвивати різносторонню наукову діяльність, котра поєднувала наукові дослідження, освітній процес і практичну діяльність.

Так, в рамках освітнього процесу Академії студенти 2-го курсу денної та заочної форм навчання за ОПП «Богослов'я» продовжували власні дослідження за попередньо затвердженою тематикою під науковим керівництвом досвідчених професорів, доцентів і викладачів кафедри богослов'я та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін¹⁸, а їх результати були репрезентовані громадськості на публічному захисті магістерських дипломних робіт на засіданнях Екзаменаційної комісії 25–28 січня 2022 року¹⁹ та 16–19 січня 2023 року²⁰. Варто додати, що окремі студенти-магістранти у процесі підготовки магістерських робіт опублікували тези доповідей на конференціях та наукові статті у співавторстві зі своїми науковими керівниками, і таким чином здійснили свій внесок у розвиток наукової діяльності Академії²¹.

Для студентів освітнього рівня бакалавра традиційним стали відкриті заняття з дисципліни «Богослов'я ікони», які доцент кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я о. Віталій Козінчук упродовж 2022–2023 років проводив на базі різних храмів, культових споруд і музейних установ міста, зокрема, у кафедральному соборі Воскресіння Христового Івано-Франківської архиєпархії Української Греко-Католицької Церкви²², у костелі Христа Царя Івано-Франківського деканату Львівської архидієцезії Римо-Католицької Церкви²³, в Івано-Франківському кафедральному соборі Покрови Пресвятої

¹⁸ Тематика курсових та дипломних робіт. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/635-tematyka-kursovyykh-ta-dyplomnykh-robit.html> (дата звернення: 02.09.2023).

¹⁹ В Академії відбувся захист магістерських робіт. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 29.01.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/929-v-akademii-vidbuvsia-zakhyst-mahisterskykh-robit.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²⁰ Захист магістерських робіт. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 17.01.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1036-zakhyst-mahisterskykh-robit-3.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²¹ Наукова робота студентів. Кафедра богослов'я. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/661-naukova-robot-studentiv-boholovia.html> (дата звернення: 01.09.2023); Наукова робота. Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/664-naukova-robot-studentiv-shd.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²² Відкрита лекція з курсу «Богослов'я ікони». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 01.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/931-vidkryta-lektsiia-z-kursu-bohoslovia-ikony-3.html> (дата звернення: 01.09.2023); Відкрита лекція - "Богослов'я ікони". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 05.09.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/996-vidkryta-lektsiia-bohoslovia-ikony.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²³ «Богослов'я ікони» - відкрита лекція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/951-bohoslovia-ikony-vidkryta-lektsiia.html> (дата звернення: 01.09.2023); Чергова відкрита лекція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 29.03.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1070-cherhova-vidkryta-lektsiia.html> (дата звернення: 01.09.2023).

Богородиці Івано-Франківської єпархії Православної Церкви України²⁴, в Івано-Франківському обласному краєзнавчому музеї²⁵, а також в Академії за участю голови Івано-Франківської обласної організації Спілки художників України Володимира Попика²⁶. Ці заходи сприяють формуванню в студентів-богословів як практичних навиків, так і наукового інтересу до міждисциплінарних досліджень в галузі іконографії, іконології та богослов'я ікони. Добрим прикладом у цьому контексті стала презентація альбому-каталогу «Бог між нами», реалізована у червні 2023 року студентом магістратури Академії та відомим художником-реставратором Віталієм Твердохлібом на базі Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею²⁷.

Поєднанню науково-теоретичного та прикладного характеру освітнього процесу, формуванню у студентів наукового інтересу до богословських і міждисциплінарних досліджень сприяють також відкриті заняття з дисципліни «Практична літургіка», що проводилися завідувачем кафедри богослов'я, кандидатом наук з богослов'я о. Василем Гоголем на базі храму святого Юрія Побідоносця та храму священномученика Йосафата Івано-Франківської духовної семінарії УГКЦ²⁸, а також з дисципліни «Місіологія», реалізовані доцентом о. Віталієм Козінчуком на базі молитовного будинку Церкви євангельських християн-баптистів у м. Івано-Франківську²⁹, синагоги ідуїйської громади м. Івано-Франківська³⁰, храму кришнаїтів у м. Івано-Франківську³¹. Особливо актуальною в умовах воєнного стану та новітньої війни за незалежність України у рамках вивчення дисципліни «Пасторальне богослов'я в контексті викликів сучасності» була організована професором кафедри богослов'я Олегом Каськівим зустріч 4 липня 2023 р. студентів 2-го курсу освітнього рівня магістра з капеланом частини А4604 радіотехнічного

²⁴ Богослов'я ікони - відкрита лекція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1067-bohoslovia-ikony-vidkryta-lektsiia-3.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²⁵ Відкрита лекція - "Богослов'я ікони". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1002-vidkryta-lektsiia-bohoslovia-ikony-2.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²⁶ "Богослов'я ікони" - відкрита лекція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 04.10.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1011-bohoslovia-ikony-vidkryta-lektsiia-2.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²⁷ Презентація альбому-каталогу «Бог між нами». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 29.06.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1109-prezentatsiia-albomu-katalohu-boh-mizh-namy.html> (дата звернення: 02.09.2023).

²⁸ Практична літургіка. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 11.10.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1014-praktychna-liturihika.html> (дата звернення: 01.09.2023).

²⁹ Відкрита лекція з курсу "Місіологія". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 06.09.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/998-vidkryta-lektsiia-z-kursu-misiolohiia-2.html> (дата звернення: 01.09.2023).

³⁰ "Місіологія" - відкрита лекція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.09.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1003-misiolohiia-vidkryta-lektsiia.html> (дата звернення: 01.09.2023).

³¹ Чергова відкрита лекція з курсу "Місіологія". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 13.09.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1001-cherhova-vidkryta-lektsiia-z-kursu-misiolohiia.html> (дата звернення: 01.09.2023).

батальйону 1-ої Галицько-Волинської радіотехнічної бригади ЗСУ о. Віталієм Кузьмином³².

Про успішність і достатньо високу результативність поєднання освітнього процесу та наукової діяльності свідчать також наступні факти. Упродовж 2022–2023 років студенти Академії Андрій Жук та Віталій Худз'як стали переможцями Всеукраїнської олімпіади «Юні знавці Біблії», яку за сприяння Міністерства освіти і науки України регулярно організовує науково-дослідна лабораторія християнської етики, психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»³³. У серпні 2022 року студент Андрій Жук став стипендіатом програми «Завтра.UA» Фонду Віктора Пінчука, спрямованого на підтримку обдарованих студентів закладів вищої освіти України, за конкурсну роботу «Громадсько-релігійна діяльність єпископа Української Греко-Католицької Церкви Михайла Сабриги», виконану під керівництвом завідувача кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидата історичних наук Руслана Делятинського³⁴.

Проведення педагогічної та педагогічної асистентської виробничих практик для студентів освітніх рівнів бакалавра і магістра за спеціальністю 041 «Богослов'я» на базі закладів середньої освіти міста Івано-Франківська та самої Академії³⁵, попри їх практичне спрямування на формування здатності до проведення просвітницької діяльності в галузі богослов'я, сприяли також розвитку науково-популяризаційної роботи щодо презентації громадськості важливості збереження та дотримання християнських цінностей в українському суспільстві. Так, 26 січня 2022 року для студентів Академії в рамках педагогічної виробничої практики під проводом доценток кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидатки педагогічних наук Марії Копчук-Кашецької та кандидатки історичних наук с. Андреї (Ольги) Маслій ЗСМ, проведено презентацію модульної навчальної програми релігійного змісту «Світогляд. Віра. Чесноти», про особливості якої детально розповіли співавторки програми, психолог Ірина Максименко та координатор освітніх проєктів Комісії освіти та

³² Зустріч із капеланом ЗСУ. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 04.07.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1111-zustrich-iz-kapelanom-zsu.html> (дата звернення: 02.09.2023).

³³ Студент Академії - переможець Всеукраїнської олімпіади "Юні знавці Біблії". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 31.05.2022. <http://ifaiz.edu.ua/novyny/973-student-akademii-peremozhets-vseukrainskoi-olimpiady-yuni-znavtsi-biblii.html> (дата звернення: 02.09.2023); Студент Академії – переможець всеукраїнської олімпіади. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.05.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1095-student-akademii-peremozhets-vseukrainskoi-olimpiady.html> (дата звернення: 02.09.2023).

³⁴ Магістрант Академії – переможець конкурсу "Завтра.UA". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 31.08.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/993-mahistrant-akademii-peremozhets-konkursu-zavtraua.html> (дата звернення: 02.09.2023).

³⁵ Педагогічна виробнича практика. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 04.10.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1012-pedahohichna-vyrobnycha-praktyka-2.html> (дата звернення: 01.09.2023); Звітна конференція педагогічно-виробничої практики студентів. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 05.04.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1074-zvitna-konferentsiia-pedahohichno-vyrobnychoi-praktyky-studentiv.html> (дата звернення: 01.09.2023).

виховання УГКЦ с. Христофора Буштин ЗСНДМ³⁶. Невдовзі після цього, 4 лютого 2022 року представник Академії магістрант Андрій Жук взяв участь в офіційній зустрічі з представниками ГО «Щаслива Християнська Сім'я», на якій обговорено питання захисту моральних цінностей на державному публічному, інформаційному, законодавчому рівнях та перспектив викладання предмету «Основи християнської етики» в закладах середньої освіти³⁷. Уже в серпні 2023 року студенти Академії стали учасниками-вихователями для 90 дітей літнього табору «Веселі канікули з Карітасом» на базі християнського відпочинкового центру «Карітас-Спес» у селі Яблуниця Полянницької громади Надвірнянського району Івано-Франківської області³⁸.

Популяризацію християнських цінностей студентська спільнота Академії добре поєднувала з національно-патріотичним вихованням, що проявилось в окремих науково-популярних заходах. Зокрема, з ініціативи студентського самоврядування в бібліотеці Академії 17 лютого 2022 року організовано тематична експозиція «Крізь терни до зірок», присвячену 130-річчю від дня народження Патріарха УГКЦ Йосифа Сліпого³⁹, 21 лютого 2022 року – проведено захід, присвячений пам'яті Героїв Небесної Сотні⁴⁰, 9 березня 2023 року – студенти Академії долучилися до традиційних «Шевченківських читань», організованих у м. Івано-Франківську з ініціативи голови ГО «Громадський інститут аналітики» Віталія Перевізника⁴¹.

Значну роль в кординації розвитку студентської наукової роботи продовжувало відігравати Наукове товариство студентів, аспірантів і молодих вчених Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, яке з жовтня 2020 року очолив студент 2-го курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 041 «Богослов'я» Ростислав Мужик⁴². Представник Наукового товариства і голова студентського самоврядування Академії Андрій Жук 8 лютого 2022 року взяв

³⁶ Конференція з педагогічної виробничої практики. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 27.01.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/928-konferentsiia-z-pedahohichnoi-vyrobnychoi-praktyky.html> (дата звернення: 01.09.2023).

³⁷ Участь в офіційній зустрічі щодо захисту християнських цінностей. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 07.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/934-uchast-v-ofitsiini-zustrichi-shchodo-zakhystu-khrystyianskykh-tsinnostei.html> (дата звернення: 01.09.2023).

³⁸ Студенти Академії долучилися до проведення дитячого табору. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.08.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1132-studenty-akademii-doluchylisia-do-provedennia-dytiachoho-taboru.html> (дата звернення: 02.09.2023).

³⁹ Йосип Сліпий - "Per aspera ad astra". *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 17.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/943-yosyp-slipyi-per-aspera-ad-astra.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁴⁰ "Борітеся, поборете" - вшанування Героїв Небесної Сотні. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/949-boritiesia-poborete-vshanuvannia-heroiv-nebesnoi-sotni.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁴¹ Студенти Академії взяли участь у Шевченківських читаннях». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 10.03.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny-biblioteky-2/1059-studenty-akademii-vzialy-uchast-u-shevchenkivskykh-chytanniakh.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁴² Про Наукове Товариство. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 21.10.2020. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/667-pro-naukove-tovarystvo.html> (дата звернення: 01.09.2023).

участь у засіданні Регіональної зустрічі молодих вчених в Івано-Франківській області, де було розглянуто питання щодо підтримки наукової діяльності, впровадження і комерціалізації наукових розробок, нових викликів у діяльності рад молодих вчених⁴³. Відтак, 16 лютого 2022 р. на зустрічі студентського самоврядування Академії з новпризначеним ректором, доктором наук з богослов'я, митрофорним протоієреєм Олегом Каськівим обговорено, зокрема, ідеї проведення серії семінарів щодо академічної доброчесності та необхідності заснування «Студентського вісника Академії»⁴⁴.

Важливим напрямком наукової діяльності колективу Івано-Франківської академії Івана Золотоустого стала підтримка ініціативи Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, зокрема, через участь в роботі журі цього конкурсу в січні 2022 року викладача кафедри богослов'я, доктора наук з богослов'я Василя Тучапця⁴⁵, а в лютому 2023 року – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат філософських наук Олег Савчук та проректор з науково-педагогічної роботи, кандидат політичних наук Олег Білоус⁴⁶.

У реалізації наукової діяльності Академія спирається на співпрацю з різними закладами вищої освіти та науковими установами. Традиційною стала співпрацю з Національним Заповідником «Давній Галич» щодо співорганізації наукових конференцій та реалізації науково-освітніх проектів⁴⁷. Для розширення співпраці у сфері освітньої та наукової діяльності ректоратом Івано-Франківської академії Івана Золотоустого у 2022–2023 роках укладено нові угоди, зокрема, з ПЗВО «Університетом Короля Данила» в м. Івано-Франківську⁴⁸, Івано-Франківським центром науково-технічної інформації державного підприємства «Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку

⁴³ Участь в регіональній зустрічі рад молодих вчених. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 09.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/939-uchast-v-rehionalniy-zustrichi-rad-molodykh-vchenykh.html> (дата звернення: 01.09.2023).

⁴⁴ Робоча зустріч Студентського самоврядування з ректоратом Академії. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 17.02.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/942-robocha-zustrich-studentskoho-samovyaduvannya-z-rektoratom-akademiyi.html> (дата звернення: 01.09.2023).

⁴⁵ Участь викладача Академії у роботі журі Малої Академії Наук України. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 20.01.2022. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/927-uchast-vykladacha-akademii-u-roboti-zhuri-maloi-akademii-nauk-ukrainy.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁴⁶ Представники Академії взяли участь у роботі Малої академії наук *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 27.02.2023. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1049-predstavnyky-akademii-vzialy-uchast-u-roboti-maloi-akademii-nauk.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁴⁷ Відбулася зустріч із заступником керівника Національного заповідника «Давній Галич». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 07.09.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/997-vidbulasia-zustrich-iz-zastupnykom-kerivnyka-natsionalnoho-zapovidnyka-davnii-halych.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁴⁸ Підписано договір між освітніми закладами. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 05.08.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/988-pidpysano-dohovir-mizh-osvitnimy-zakladamy.html> (дата звернення: 03.09.2023).

України»⁴⁹, Айхштатською східною колегією (Collegium Orientale) (Німеччина)⁵⁰.

Особливу роль в активізації розвитку наукової діяльності колективу науково-педагогічних працівників і студентів Академії відіграла серія наукових конференцій різного рівня, співorganizаторами або активними учасниками-доповідачами яких вони стали.

Так, 4 жовтня 2022 року проректор з науково-педагогічної роботи Академії Олег Білоус взяв участь у відзначенні 25 років від часу заснування Івано-Франківського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій⁵¹. Невдовзі, 12 жовтня 2022 року завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Руслан Делятинський і доцента цієї ж кафедри с. Андрея (Ольга) Маслій взяли участь у Всеукраїнській науковій конференції «Українська повстанська армія у боротьбі проти нацистського і більшовицького тоталітарних режимів (до 80-річчя створення УПА)» на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де презентували доповідь «Душпастирська та громадська діяльність о. Івана Терешкуна (1896–1946 рр.)»⁵².

Уже 4 листопада 2022 року Івано-Франківська академія Івана Золотоустого разом з Національним заповідником «Давній Галич» і Відділенням релігієзнавства Інституту філософії імені Григорія Сковороди НАН України виступили організаторами чергової конференції «Авраамічні релігії в Україні в контексті війни з російською федерацією», на якій з науковими доповідями виступили, зокрема, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук Руслан Делятинський, завідувач кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я, протоієрей Василь Гоголь, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук сестра Андрея Маслій, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, ієрей Віталій Деркач, студент другого курсу магістратури Роман Везучий, студенти першого курсу магістратури Володимир Мельничук і Віталій Романишин⁵³.

⁴⁹ Академія і Центр науково-технічної інформації підписали угоду. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 10.11.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1027-akademii-i-tsentru-naukovo-tekhnichnoi-informatsii-pidpysaly-uhodu.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁵⁰ Логовір з партнерами з Німеччини. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.11.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1029-dohovir-z-partneramy-z-nimechchyny.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁵¹ Проректор Академії взяв участь в урочистих заходах. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 05.10.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1013-prorektor-akademii-vziav-uchast-v-urochystykh-zakhodakh.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁵² Викладачі Академії взяли участь у науковій конференції з нагоди ювілею створення Української повстанської армії. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 13.10.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1033-vykladachi-akademii-vzialy-uchast-u-naukovii-konferentsii-z-nahody-iuvileiu-stvorennia-ukrainskoi-povstanskoi-armii.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁵³ Академія виступила співorganizатором наукової конференції. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 04.11.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1025-akademii-vystupyla-spivorganizatorom-naukovoi-konferentsii.html> (дата звернення: 02.09.2023).

Відтак, 8 листопада 2022 року представники Івано-Франківської академії Івана Золотоустого – завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук Руслан Делятинський, студент 2 курсу освітнього рівня магістра спеціальності «Богослов'я» Роман Везучий та студент 4 курсу освітнього рівня бакалавра спеціальності «Богослов'я» брат Климентій (Петро) Туркевич Місійного Згромадження св. Апостола Андрія – взяли участь у науковому круглому столі «Через терни – до зірок (до 130-річчя від дня народження Йосифа Сліпого)», організованому на базі Івано-Франківського коледжу технологій та бізнесу викладачем циклу суспільних дисциплін, кандидатом історичних наук Андрієм Випасняком⁵⁴.

Згодом, 30 листопада 2022 року на базі Івано-Франківської академії Івана Золотоустого в рамках програми «Діалог» імені владики Василя Лостена та проекту Центру міжконфесійного та міжрелігійного діалогу «Лібертас» відбулася Міжнародна конференція експертів «Релігійна безпека в контексті викликів для національної безпеки». Співorganizаторами конференції виступили Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, Центр інформації та документації НАТО в Україні, Литовська асоціація атлантичного договору, Чорноморський міжнародний університет (Грузія), Відділення релігієзнавства Інституту філософії Національної академії наук України, Національний заповідник «Давній Галич», Громадська організація «Центр міжнародної безпеки». Зі своїми доповідями на конференції виступили проректор з науково-педагогічної роботи, кандидат політичних наук Олег Білоус, доцент кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я о. Руслан П'яста, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук Руслан Делятинський⁵⁵.

Своєрідною богословсько-науковою рефлексією на виклики сучасності стали організовані та проведені Івано-Франківською академією Івана Золотоустого спільно з ГО «Івано-Франківська молодіжна громадсько-християнська організація «Обнова»» дві науково-практичні конференції: 23–25 січня 2023 року – на тему «Соціальне служіння студентської молоді в сучасних

⁵⁴ Представники Академії взяли участь в науковому круглому столі «Через терни до зірок (до 130-річчя від дня народження Йосифа Сліпого)». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 09.11.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1034-predstavnyky-akademii-vzialy-uchast-v-naukovomu-kruhlomu-stoli-cherez-terny-do-zirok-do-130-richchia-vid-dnia-narodzhennia-yosyfa-slipoho.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁵⁵ Відбулася міжнародна конференція експертів. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 01.12.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1032-vidbulasia-mizhnarodna-konferentsiia-ekspertiv.html> (дата звернення: 02.09.2023); Міжнародна конференція експертів. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 29.11.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1031-mizhnarodna-konferentsiia-ekspertiv-2.html> (дата звернення: 02.09.2023); Міжнародна конференція експертів «Релігійна безпека в контексті викликів для національної безпеки». Програма конференції. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/Program_konference_30112022.pdf (дата звернення: 02.09.2023).

обставинах війни»⁵⁶, а 19–21 квітня 2023 року – на тему «Релігійні духовно-моральні цінності, як основа формування української нації в контексті сучасних викликів війни»⁵⁷. У цьому ж контексті популяризації християнських цінностей 6 квітня 2023 року проректор з науково-педагогічної роботи Академії Олег Білоус на запрошення дирекції Космацької гімназії сільської ради Дзвиняцької об'єднаної територіальної громади Косівського району взяв участь у засіданні методичного об'єднання вчителів християнської етики на тему «Формування життєвих компетентностей та морально-етичних цінностей особистості в контексті викликів сьогодення»⁵⁸. З метою підтримки предмета «Основи християнської етики» Академія продовжила розвивати співпрацю із закладами загальної середньої освіти Івано-Франківської області передусім шляхом укладення нових договорів про співпрацю, зокрема, з Вовчинецькою гімназією Івано-Франківської міської ради⁵⁹, Дубовецьким лицеем сільської ради Дубовецької територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської області⁶⁰.

12 квітня 2022 року завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Руслан Делятинський в будинку Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана Франка взяв участь у зустрічі наукової і творчої інтелігенції на тему «Калушезнавство в історії Бойківського краю», модератором якої був Олег Малярчук, доктор історичних наук, професор кафедри філології та перекладу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, член правління Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, головний редактор наукового часопису «Калуські історичні студії» і член редколегії наукового журналу «Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія»⁶¹.

28–29 квітня 2023 року відбулася молодіжно-студентська наукова конференція «Богослов'я нації», організована Таврійським християнським

⁵⁶ Відбулась науково-практична конференція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 25.01.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1103-vidbulas-naukovo-praktychna-konferentsiia.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁵⁷ Науково-практична конференція. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 21.04.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1104-naukovo-praktychna-konferentsiia.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁵⁸ Проректор взяв участь у засіданні методоб'єднання вчителів. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 07.04.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1078-prorektor-vziav-uchast-u-zasidanni-metodobiednannia-vchyteliv.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁵⁹ Підписано Угоду між Академією Івана Золотоустого і Вовчинецькою гімназією. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 23.02.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/952-pidpysano-uhodu-mizh-akademiieiu-ivana-zolotoustoho-i-vovchynetskoii-himnaziieiu.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁶⁰ Підписано угоду про співпрацю. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 14.03.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/956-pidpysano-uhodu-pro-spivpratsiu.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁶¹ Калушезнавство в історії Бойківського краю. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 13.04.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1094-kalusheznavstvo-v-istorii-boikivskoho-kraiu.html> (дата звернення: 02.09.2023).

інститутом спільно з Міжнародним альянсом для розвитку християнської освіти у конференц-залі готелю «Надія», в якій взяли участь представники Івано-Франківської академії Івана Золотоустого – завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Руслан Делятинський, викладач цієї ж кафедри Віталій Деркач та голова Студентського самоврядування Тарас Котик. Зокрема, Р. Делятинський представив доповідь «До питання про роль богословської освіти у формуванні української національної та громадянської ідентичності українців (на основі нового закону України)», а В. Деркач – доповідь «Католицька Церква та її вчення щодо війни»⁶².

18 травня 2023 року в онлайн-форматі відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи», співorganizатором якої виступили кафедра історії України і методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, Департамент освіти, науки та молодіжної політики Івано-Франківської обласної державної адміністрації, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді та Науково-дослідний інститут історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. У роботі конференції взяли участь понад 90 науково-педагогічних, педагогічних і наукових працівників із дев'яти закладів вищої освіти та наукових установ, з них – 10 представників Академії. Зі своїми доповідями, зокрема, виступили завідувач кафедри богослов'я протоієрей Василь Гоголь, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Руслан Делятинський, доцента кафедри соціально-гуманітарних дисциплін с. Андрея (Ольга) Маслій ЗСМ, а також студенти Академії Тарас Котик, Володимир Мельничук, Ростислав Мужик, Віталій Попик, Віталій Романишин і Назар Ткачишин. За результатами конференції буде опубліковано збірник матеріалів⁶³.

Згодом, 17–24 липня 2023 року доцент кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я о. Руслан П'яста взяв активну участь як викладач курсів в роботі Третього навчального блоку вишколу за Міжнародною освітньою програмою «Душпастирська клінічна освіта (Clinical Pastoral Education)» для 15 медичних

⁶² Представники академії взяли участь в науковій конференції «Богослов'я нації». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 01.05.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1087-predstavnyky-akademii-vzialy-uchast-u-naukovii-konferentsii-bohoslovia-natsii.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁶³ Науково-педагогічні працівники та студенти Академії взяли участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 19.05.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1093-naukovo-pedahohichni-pratsivnyky-ta-studenty-akademii-vzialy-uchast-u-vseukrainskii-naukovo-praktychnii-konferentsii.html> (дата звернення: 02.09.2023); Всеукраїнська науково-практична конференція «Історико-краєзнавча діяльність в закладах освіти в умовах Нової української школи». Програма (Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.). *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/18.05.23-programa-konferencii.pdf> (дата звернення: 02.09.2023).

капеланів з різних єпархій УГКЦ, організованого Комісією у справах душпастирства охорони здоров'я УГКЦ на базі Патріаршого дому УГКЦ⁶⁴.

Уже 28 липня 2023 року, в день рівноапостольного, великого князя Володимира, доцент кафедри богослов'я Академії, доктор філософії з богослов'я о. Віталій Козінчук разом з кандидатом історичних наук Мирославом Кошиком на території комунального підприємства «Простір інноваційних Креацій «Палац» провели лекцію-дискусію на тему: «Хрещення Русі. Розмова про головне»⁶⁵.

Важливу організаційну роль у розвитку наукової діяльності Івано-Франківської академії упродовж 2022 – 2023 років продовжували відігравати не тільки кафедра богослов'я та кафедра соціально-гуманітарних дисциплін в структурі факультету богословських і гуманітарних наук, але й спеціалізовані підрозділи – три навчально-наукові й три науково-дослідні інститути⁶⁶. Так, в рамках освітньої діяльності Навчально-наукового інституту постійної священичої формації регулярно щороку відбуваються освітні курси⁶⁷. Для популяризації християнських цінностей і богословської науки упродовж кожного навчального року Навчально-науковий інститут вищої релігійної культури проводить регулярні зустрічі-навчання, за результатами якого випускники отримують сертифікати, що відкривають шлях до вступу на освітній рівень бакалавра за спеціальністю 041 «Богослов'я»⁶⁸. Освітньою та науково-популяризаційною працею займається Дяківсько-регентський навчально-науковий інститут, який щороку підвищує кваліфікацію дяків-регентів церковних хорів Івано-Франківської архиєпархії УГКЦ⁶⁹.

З метою активізації діяльності науково-дослідних інститутів, заснованих ще в січні 2019 року⁷⁰, вченою радою Академії 15 вересня 2022 року прийнято рішення про затвердження комплексних тем науково-дослідної роботи, які мали

⁶⁴ III модуль «Освітньої програми для медичних капеланів УГКЦ». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 21.07.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1120-iii-modul-osvitnoi-prohramy-dlia-medychnykh-kapelaniv-uhkts.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁶⁵ «Хрещення Русі. Розмова про головне». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 29.07.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1126-khreshchennia-rusi-rozмова-pro-holovne.html> (дата звернення: 02.09.2023).

⁶⁶ Управління Академією. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/pro-nas/upravlinnia-akademiiu.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁶⁷ В Інституті Підвищення Кваліфікації триває навчальний процес. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 08.02.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/937-v-instytutu-pidvyshchennia-kvalifikatsii-tryvaie-navchalnyi-protses.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁶⁸ Відбувся випускний Інститут вищої релігійної культури. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 22.10.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1015-vidbuvsia-vypusknyi-instytutu-vyshchoi-relihiinoi-kultury.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁶⁹ Набір в дяківсько-регентський інститут. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 31.08.2022. <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/992-nabir-v-diakivsko-rehentskyi-instytut-3.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁷⁰ Наказ № 006/а від 30.01.2019 р. «Про створення наукових підрозділів ПЗВО «Івано-Франківська академія Івано-Франківська академія Івана Золотоустого». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/Naka-pro-nauk-pidrozdyly-2019.pdf> (дата звернення: 03.09.2023).

на меті об'єднати та скоординувати зусилля колективу Академії навколо актуальних богословських проблем сучасності, які потребують науково-теоретичного осмислення та розробки прикладних результатів наукових досліджень в галузі богослов'я. Так, для Науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук, Науково-дослідного інституту родини і каланства і кафедри богослов'я затверджено комплексну тему наукових досліджень «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму» та встановлено термін її розробки на період 2023–2025 років⁷¹. Для Науково-дослідного інституту історії Церкви та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін затверджено комплексну тему «Реабілітована пам'ять: сторінки історії Української Греко-Католицької Церкви в персоналіях» і встановлено такий самий термін її розробки на період 2023–2025 років⁷². Відтак, 30 листопада 2022 року оновлено кадровий склад науково-дослідних інститутів Академії та визначено обов'язки їх наукових співробітників щодо розробки комплексної тематики⁷³.

Важливим досягненням у розвитку наукової діяльності Академії стала реєстрація 26 червня 2023 р. у відділі реєстрації наукової діяльності Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації під реєстраційним номером 0123U103003 комплексної науково-дослідної теми «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах» («Rehabilitated memory: the history of the UGCC in person»), метою якої є реконструкція об'єктивних біографій греко-католицьких священників, які зазнали переслідувань з боку польського і радянського окупаційного режимів. У ролі виконавця НДР виступив Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, співвиконавця – Приватний заклад вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого». Керівником проекту є завідувач кафедри історії України і

⁷¹ Наукові проекти НДІ канонічного права. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1105-naukovi-proiekty-ikp.html> (дата звернення: 03.09.2023); Наукові проекти НДІ родини і капеланства. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1102-naukovi-proiekty-irik.html> (дата звернення: 03.09.2023); Наукова діяльність кафедри богослов'я: основні проекти та напрями. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/784-naukova-robota-kb.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁷² Наукові проекти НДІ історії Церкви. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/1107-naukovi-proiekty-iic.html> (дата звернення: 03.09.2023); Наукова діяльність кафедри соціально-гуманітарних дисциплін: основні проекти та напрями. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/novyny/785-naukova-robota-kshd.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁷³ Наказ № 255-3-1/а від 30.11.2022 р. «Про діяльність Науково-дослідного інституту канонічного права Івано-Франківської академії Івана Золотоустого». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/Nakazy-2022/nakaz-255-3-1-a-instytut-canon-law.pdf> (дата звернення: 03.09.2023); Наказ № 255-3-2/а від 30.11.2022 р. «Про діяльність Науково-дослідного інституту родини і капеланства Івано-Франківської академії Івана Золотоустого». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/Nakazy-2022/nakaz-255-3-2-a-instytut-rodyny.pdf> (дата звернення: 03.09.2023); Наказ № 255-3-3/а від 30.11.2022 р. «Про діяльність Науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/Nakazy-2022/nakaz-255-3-3-a-instytut-istorii-cerkvy.pdf> (дата звернення: 03.09.2023).

методики викладання історії доктор історичних наук, професор Ігор Райківський, а учасниками проєкту від Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – науково-педагогічні працівники кафедри історії України і методики викладання історії доктор історичних наук, професор Ігор Пилипів, кандидат історичних наук, доцент Андрій Королько та кандидат історичних наук, доцент Олег Єгрешій; від Івано-Франківської академії Івана Золотоустого – завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук, перший заступник НДІ історії Церкви Руслан Делятинський, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, другий заступник НДІ історії Церкви с. Андрея (Ольга Данківна) Маслій, завідувач кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я, науковий співробітник НДІ історії Церкви о. Василь Гоголь⁷⁴.

Одним із важливих кроків на шляху розширення наукової діяльності стало залучення Академії в 2023 році до міжнародного наукового проєкту «LIFE MERCURY-FREE» в рамках програми «LIFE» Європейського Союзу. У консорціумі із реалізації цього проєкту беруть участь 8 партнерів із 6 країн: Лодзький політехнічний університет (Польща), Івано-Франківська академія Івана Золотоустого (Україна), Національний університет «Львівська політехніка» (Україна), Краківська гірничо-металургійна академія (Польща), Університет Евора (Португалія), Іноваційний центр (Греція), Університет Камеріно (Італія), Центр віртуальних технологій (Нідерланди). Метою проєкту є зменшення забруднення навколишнього середовища ртуттю. Партнери планують повести інформаційно-освітню кампанію та комплекс заходів зі зміни поведінки із ртутьвмісними предметами у повсякденному житті. Особлива роль в імплементації проєкту відведена Україні, яка досі не приєдналася до Мінаматської конвенції про ртуть. Роман Завійський, керівник проєкту від Академії, увійшов до виконавчого комітету проєкту зі загальним кошторисом 1,4 млн. євро. Мерії Івано-Франківська та Львова в Україні та Кракова і Лодзю у Польщі утворять чотирикутник інноваційних підходів до утилізації ртутьмісткої побутової продукції. Представники Академії – проректор Олег Білоус, доцент кафедри богослов'я Роман Завійський і менеджер проєктів та програм Академії Наталія Марчук – в січні 2023 року взяли участь в інавгураційному засіданні консорціуму партнерів проєкту в Лодзькому політехнічному університеті. Під час інавгураційної зустрічі проректор Академії Олег Білоус наголосив, що «участь у проєкті програми LIFE Європейського Союзу є результатом системної роботи та злагодженої підготовки. Партнери проєкту, беручи на себе конкретні зобов'язання, зможуть показати ґрунтовні результати та розкрити потенціал для

⁷⁴ В УкрІНТЕІ зареєстровано науково-дослідну тему «Реабілітована пам'ять: історія УГКЦ в особах». Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. Дата оновлення: 27.06.2023. URL: <http://www.ifaz.edu.ua/novyny/1112-v-ukrintei-zareiestrovano-naukovo-doslidnu-temu-reabilitovana-pamiat-istoriia-uhkts-v-osobakh.html> (дата звернення: 03.09.2023); Реєстраційна картка НДДКР. Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. URL: <http://ifaz.edu.ua/images/pdf/iic/reestr-kartka-nddkr-iic.pdf> (дата звернення: 03.09.2023); Перелік основних виконавців держбюджетної комплексної теми. Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. URL: <http://ifaz.edu.ua/images/pdf/iic/nauk-personal-reabilitovana-pamiat.pdf> (дата звернення: 03.09.2023).

спільних ініціатив». В межах робочого візиту Олег Білоус провів зустрічі із представниками партнерських університетів для налагодження співпраці. «У час коли Україна, навіть попри війну Росії, робить послідовні кроки з набуття членства в Євросоюзі, - зазначає Роман Завійський, - два виші, Івано-Франківська академія та Львівська політехніка, ще задовго до ратифікації Верховною Радою підписаної Україною Угоди з ЄС про участь в програмі з охорони довкілля Life, утворили міжнародний консорціум, який виявився здатним не лише конкурувати за фінансування з сотнями аплікантів програми Life на загальноєвропейському горизонті, але й наповнив цей проєвропейський вектор України конкретикою на наступні 3 роки. Величезна заслуга в цьому наших польських партнерів, зокрема Лодської політехніки», - додав Роман Завійський. Наталія Марчук презентувала програму реалізації проєкту в Академії та можливості зі залучення стейкхолдерів. «Важливим є не тільки напрацювання спільних документів та рекомендацій, але і їхнє якісне поширення, яке стане запорукою успіху проєкту та підвищення екологічної культури українців», – наголосила Наталія Марчук. Під час зустрічей у Лодзі було обговорено стратегічні питання реалізації міжнародного проєкту, виокремлено потенційний внесок кожної сторони-учасниці в реалізацію мети і завдань проєкту, акцентовано увагу на важливості даного проєкту для України⁷⁵.

Відтак, 1 березня 2023 року, у приміщенні Івано-Франківської міської ради відбулася інавгураційна зустріч щодо реалізації проєкту Європейського Союзу «LIFE MERCURY-FREE» в рамках програми «LIFE» для клімату та довкілля. У пресконференції взяли участь Руслан Марцінків, міський голова Івано-Франківська, отець д-р Олег Каськів, ректор Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, о. Роман Завійський, керівник даного проєкту, Ігор Влізло, начальник Управління з питань надзвичайних ситуацій Івано-Франківської міської ради та Роман Харук, голова громадської організації «Науково-аналітичний центр Івано-Франківської ОТГ»⁷⁶.

Черговим досягненням у розвитку та інтернаціоналізації наукової діяльності Академії є включення у 2022 році наукового журналу «Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія» до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, що свідчить про міжнародне визнання цього видання. Експерти достатньо високо оцінили рівень наукового журналу «Добрий Пастир», надавши йому показник ICV 2021 = 59,50. Варто згадати, що Index Copernicus – це

⁷⁵ Академія Івана Золотоустого – учасник престижного проєкту Євросоюзу. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 06.02.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1041-akademii-ivana-zolotoustoho-uchasnyk-prestyzhnoho-proiektu-yevrosoiuzu.html> (дата звернення: 03.09.2023).

⁷⁶ Академія розпочинає реалізовувати проєкт «LIFE MERCURY-FREE». *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 02.03.2023. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyny/1056-akademii-rozpochnaie-realizovuvaty-proiekt-life-mercury-free.html> (дата звернення: 03.09.2023); Івано-Франківська академія Івана Золотоустого розпочинає реалізовувати проєкт «LIFE MERCURY-FREE». *Івано-Франківська архієпархія УГКЦ*. Дата оновлення: 01.03.2023. URL: <https://ugccif.org.ua/ivano-frankivska-akademii-ivana-zolotoustoho-rozpochnaie-realizovuvaty-proiekt-life-mercury-free/> (дата звернення: 03.09.2023).

польська міжнародна наукометрична база даних, заснована 1999 р., що включає індексування, ранжування та реферування журналів і статей з метою підтримки і розвитку міжнародного співробітництва між науковцями, видавцями наукових журналів і науковими організаціями. Index Copernicus складає власний імпаکت-фактор на основі ретельної багатопараметричної оцінки та експертизи наукових журналів, які зареєстровані у цій базі. Для проходження експертизи наукового журналу «Добрий Пастир» редакційна колегія у липні 2022 року провела реєстрацію в науковій базі Index Copernicus – IC Journals Master List. У процесі експертизи фахівці Index Copernicus оцінювали передусім якість наукового журналу, що визначається на підставі рівня виконання критеріїв у конкретних функціональних областях (рівень наукових статей, процедура рецензування, склад редакційної колегії, стабільність видання, рівень діджиталізації тощо), та вплив наукового журналу, що оцінюється на основі рівня цитованості журналу і відображає динаміку і ступінь його авторитету в науковому світі. Щодо останнього показника, то приємно підкреслити поступове зростання рівня цитованості наукового журналу «Добрий Пастир» у ще одній наукометричній та реферативній базі – Google Scholar⁷⁷.

Таким чином, уважний аналіз хроніки наукового життя Івано-Франківської академії Івана Золотоустого за період січня 2022–серпня 2023 років дозволив показати поступовий прогрес у розвитку наукової діяльності колективу науково-педагогічних працівників і студентів, виявити можливості поєднання освітнього процесу з науковою роботою, окреслити перспективи наукових досліджень.

*Стаття надійшла до редакції 21.06.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 13.07.2023 р.*

⁷⁷ Журнал «Добрий Пастир» увійшов до Index Copernicus. *Івано-Франківська академія Івана Золотоустого*. Дата оновлення: 28.09.2022. URL: <http://www.ifaiz.edu.ua/novyiny/1007-zhurnal-dobryi-pastyr-uviiishov-do-index-copernicus.html> (дата звернення: 03.09.2023).

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.21>

АНОНС МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ДО 100-ЛІТТЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

КАСЬКІВ Олег

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна*

e-mail: kaskiv.o@ifai.edu.ua

ORCID [0000-0003-1304-9463](https://orcid.org/0000-0003-1304-9463)

БІЛОУС Олег

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
Науково-дослідний інститут канонічного права та богословських наук
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна*

e-mail: bilous10@ukr.net

ORCID [0000-0002-6866-0043](https://orcid.org/0000-0002-6866-0043)

27–30 листопада 2023 року відбудеться Міжнародна науково-практична конференція «ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО», присвячена 100-річчю від Дня народження владики Софрона Мудрого, його внесок у розвиток богослов'я, історії, правознавства та інших наукових і освітніх напрямків, його менеджерську і організаційну роботу, інші напрямки життєдіяльності.

Для участі в конференції необхідно до 20 листопада 2023 року (включно) надіслати заявку на електронну адресу: bilous10@ukr.net (тема «МУДРИЙ»).

Початок конференції о 10:00 за адресою: місто Івано-Франківськ, вулиця Софрона Мудрого 22, Івано-Франківська академія Івана Золотоустого.

Передбачається пряма трансляція конференції на онлайн-ресурсах Facebook і YouTube.

Організатори планують випуск матеріалів конференції в Науковому віснику «Добрий Пастир». Тексти статей для публікації необхідно надіслати до 10 грудня 2023 року.

Вимоги до статей на сайті Наукового вісника «Добрий Пастир». Головний редактор журналу – проф. о. д-р Річард Горбань, gorban.r@ifai.edu.ua.

Координатор проєкту Олег Білоус, +380506731062, +380970354174, bilous10@ukr.net.

Відомості про наших авторів

1.БІЛОУС Олег – кандидат політичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ІФАІЗ, керівник Наукового відділу ІФАІЗ, науковий співробітник Науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук ІФАІЗ.

2.ВАСИЛІВ Павло – кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук ІФАІЗ, протоієрей УГКЦ.

3.ГАЛЯН Тарас – магістр історії, головний спеціаліст відділу використання інформації Державного архіву Івано-Франківської області.

4.ГОГОЛЬ Василь – кандидат наук з богослов'я, доцент, доцент кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту історії Церкви ІФАІЗ, протоієрей УГКЦ.

5.ГОЛОМЦОВА Марія (с. Християна МЧСВВ) – кандидат наук з богослов'я, настоятелька Мирянського Чину св. Василя Великого при монастирі Отців Василян, м. Івано-Франківськ.

6.ГРЕСЬКО Андрій – магістр історії, аспірант кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

7.ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан – кандидат історичних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету богословських і гуманітарних наук Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, перший заступник директора і науковий співробітник Науково-дослідного інституту історії Церкви ІФАІЗ, завідувач відділу ліцензування, акредитації та моніторингу вищої освіти ІФАІЗ.

8.ЄГРЕШІЙ Олег – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України і методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор Науково-дослідного інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

9.КАСЬКІВ Олег – доктор наук з богослов'я, ректор Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, професор кафедри богослов'я ІФАІЗ, директор Науково-дослідного інституту канонічного права та богословських наук ІФАІЗ, директор інституту постійної священничої формації ІФАІЗ, протопресвітер Дубівецького протопресвітеріату Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ, митрофорний протоієрей УГКЦ.

10.КОПЧУК-КАШЕЦЬКА Марія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту родини і капеланства ІФАІЗ.

11.ЛЕВИЦЬКИЙ Олександр – доктор наук з богослов'я, професор кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, митрофорний протоієрей УГКЦ.

12.МАСЛІЙ Ольга (с. Андрея) – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, другий заступник директора і науковий співробітник Науково-дослідного інституту історії Церкви ІФАІЗ, відповідальний секретар «Наукового вісника ІФА «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія».

13.МОЛИТОВНИК Іван – магістр богослов'я, Івано-Франківська академія Івана Золотоустого.

14.НАГОРНЯК Нестор – студент другого курсу магістратури Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

15.НЕДАВНЯ Ольга – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України.

16.ПАСІЧНИК Василь – доктор Східних Церковних наук, синкел у справах капеланського служіння Івано-Франківської Архієпархії, протоієрей УГКЦ.

17.П'ЯСТА Руслан – кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, вчений секретар Вченої ради ІФАІЗ, директор Науково-дослідного інституту родини і капеланства ІФАІЗ, протоієрей УГКЦ.

18.САБАДУХА Володимир – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

19.САБАДУХА Олексій – кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціального забезпечення Державного університету «Житомирська політехніка».

20.САГАН Роман – дослідник локальної історії та генеалогії м. Тернопіль.

21.СТРИХАР Іванна – директор бібліотеки Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

22.ТКАЧИШИН Назар – студент першого курсу магістратури Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

23.ТОКМАН Володимир – кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень.

24.ХАРЕВИЧ Іван – аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, префект Івано-Франківської духовної семінарії ім. св. свцмч. Йосафата Української Греко-Католицької Церкви, протоієрей УГКЦ.

25.ЮЩИШИНА Ірина – магістр, кафедра богослов'я та релігієзнавства Історико-філософського факультету НПУ ім. М. П. Драгоманова.

26.ЯРОЦЬКИЙ Петро – доктор філософських наук, професор, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України.

27.ЯРОШКО Іван – магістрант Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

28.ЯЦИШИН Андрій – кандидат наук з богослов'я, старший викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, перший заступник директора Науково-дослідного інституту родини і капеланства ІФАІЗ.

До відома авторів

Вимоги до матеріалів та їх оформлення

1. **Обсяг доповіді / статті** – 8-12 сторінок тексту (до 25 тис. знаків (як виняток, не більше 35 тис. знаків).
2. **Технічні вимоги:** текст статті подається у форматі Microsoft Word. Увесь матеріал статті повинен міститись в одному файлі. Файл повинен бути підписаний українською мовою відповідно до прізвища та ініціалів учасника конференції та містити в другій частині вид матеріалу (наприклад: Петренко_А.Б._стаття; Петренко_А.Б._дані про автора).
3. Текст статті повинен бути набраним через 1,5 інтервали, шрифт «Times New Roman», кегль 14. Поля: верхнє та нижнє – 2,0 см, ліве – 2,0 см, праве – 1,0 см., формат А-4.
4. Текст статті може містити графіки, діаграми, таблиці, ілюстрації.
5. **Стаття має бути оформлена за схемою:**
 - **УДК** (у лівому верхньому куті аркуша, звичайним шрифтом);
 - **DOI:** (у лівому верхньому куті аркуша, звичайним шрифтом);
 - **назва статті** (заголовними буквами, жирним шрифтом по центру);
 - **автор (співавтори)** – ім'я, прізвище (жирним шрифтом по центру), назва установи – основного місця роботи, підрозділу (факультету, кафедри тощо), робоча адреса, електронна пошта, ORCID ID, (курсивом по центру);

Наприклад:

1) один автор:

УДК 271.4–282.7-74(477)

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.2>

БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ - ДЖЕРЕЛО ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА

КАСЬКІВ Олег

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна*

e-mail: kaskiv.o@ifai.z.edu.ua

ORCID [0000-0003-1304-9463](https://orcid.org/0000-0003-1304-9463)

2) два співавтори:

УДК 94 (477.83/.86): 27:2-559"1843/1896"Юліан Пелеш

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2018.12-13>

ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843 – 1896 рр.) В РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОМУ І ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ: НАРИС ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ВИСТАВКИ

ДЕЛЯТИНСЬКИЙ Руслан

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net
ORCID [0000-0002-6020-7666](https://orcid.org/0000-0002-6020-7666)*

ЄГРЕШІЙ Олег

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
факультет історії, політології і міжнародних відносин
кафедра історії України та методики викладання історії
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
e-mail: ludyna@ukr.net
ORCID [0000-0002-0639-910X](https://orcid.org/0000-0002-0639-910X)*

- **анотація** (курсивом по ширині тексту) українською (900–1000 знаків) та англійською мовами (2000 знаків); анотація повинна бути структурованою, містити мету дослідження та застосовані методи, основні одержані висновки;
- **ключові слова** українською та англійською мовами;
- **виклад основного матеріалу** із дотримання вимог ВАК України, що передбачає наступні складові елементи:
 - 1) актуальність і постановка проблеми в загальному вигляді;
 - 2) аналіз основних досліджень та виокремлення невирішених частин проблеми;
 - 3) формування мети (завдань) дослідження (доповіді / статті);
 - 4) виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
 - 5) висновки з проведеного дослідження;
 - 6) перспективи подальших досліджень окресленої проблеми;
- **обов'язковий список використаних джерел** наприкінці статті; нумерований список ЗА АЛФАВІТОМ. Джерела та література повинні бути оформлені з усіма бібліографічними відомостями ЗГІДНО ДСТУ **8302:2015** (автор, назва, місце видання, рік видання, кількість сторінок видання (за останніми вимогами МОН України)).
- після списку використаних джерел надається цей же список джерел латинським алфавітом (**References** – транслітерація). При впорядкуванні *references* дотримуватися постанови Кабінету Міністрів України (постанова від 27 січня 2010 р. № 55) про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею – <http://ukrlit.org/transliteratsiia>;

6. **Покликання на джерела і літературу** у тексті статті – підтекстові посторінкові (у текстовому редакторі Microsoft Word проводиться через команду «Зсилки» → «Зноски» → «Внизу сторінки»).

Наприклад:

Ця стаття виконується в рамках проєкту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії ГКЦ (1885–1946 рр.), ініційованого Інститутом історії Церкви Івано-Франківського богословського університету УГКЦ¹³⁰².

7. До статті додаються (окремим файлом) **відомості про автора** (за схемою: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса проживання, електронна пошта, контактний мобільний телефон).

8. **Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.**

¹³⁰² Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій А. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківського Богословського Університету імені Св. Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії та Митрополії УГКЦ (опублік.: 28 січня 2015) // Івано-Франківський Богословський Університет імені Св. Івана Золотоустого УГКЦ: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://ifbu.org.ua/naukova-dijalnist/institut-istorii-tserkvy.html> [31.01.2015].

Наукове видання

**ДОБРИЙ ПАСТИР: НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО
Богослов'я. Філософія. Історія
Випуск 18/2023**

Головний редактор: *прот. Річард Горбань*
Відповідальний секретар: *Ольга (с. Андрея) Маслій*
Комп'ютерна верстка: *Руслан Делятинський*
Офіційний інтернет-ресурс: *прот. Роман Боярський*
Комп'ютерний набір: *Автори статей*
Оригінал-макет: *ієр. Степан Витвицький*

Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія / Гол. ред. Р. А. Горбань. Випуск 18. Івано-Франківськ : ІФА, 2023. 372 с.

Good Parson: scientific bulletin of Ivano-Frankivsk Academy of John Chrysostom. Theology. Philosophy. History / Editor-in-Chief R. A. Gorban. Issue 18. Ivano-Frankivsk : IFA, 2023. 372 p.

Зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення як друковане медіа: протокол № 27 від 16.11.2023 р. – ідентифікатор медіа - R30-01942.

Здано до верстки: 19.12.2023 р. Підписано до друку: 26.12.2023 р.
Папір офсетний. Друк лазерний. Формат 60x84/8.
Умов. друк. арк. 60,87. Обл.-вид. арк. 61,87. Гарнітура Times New Roman.
Зам. № 189. Наклад 300 примірників.

Видавець: Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ
Україна, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Софрона Мудрого 22.

Друк: Видавництво «Нова Зоря»
Україна, 76018, м. Івано-Франківськ, пл. Міцкевича 5
Тел.: (0342) 52-73-48; факс: (0342) 55-24-45
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності
ДК № 402 від 04.04.2001 р.